ئەدەبی نامەنووسینی کوردیی

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

ئەدەبی نامەنووسینی کوردیی

جزمی ٣

لێکۆڵینەوە و وردبوونەوە و کۆکردنەوەی

(بابی لالۆ)

کەمال ڕەئووف محەمەد

ناوی کتێب: ئەدەبی نامەنووسینی کوردی
جزمی: ٣
دانانی: کەمال ڕەئووف محەمەد (بابی لالۆ)
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٢٦٣
دەرهێنانی هونەریی ناوە و بەرگ: ئاراس ئەکرەم
سەرپەرشتیی پیت لێدان و هەڵەچنی و دەرهێنان: ئەمیری حاجی داود
هەڵەگری: نووسەر
سەرپەرشتیی کاری چاپخانە: ئاوڕەحمانی حاجی مەحموود
چاپی یەکەم: هەولێر- ٢٠٠٤
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (١٥٨)ی ساڵی ٢٠٠٤ی دراوەتێ

پێڕستی بابەتەکان

٢- پەخشاننامەی کوردیی - ڕەسمیی 11
١/٢- سەردەمی یێکەم حوکوومەتی کوردستان باشوور. سلێمانیی: 11
٢/٢- سەردەمی یێکەم داگیرکردنی بریتانیا. سلێمانیی: 12
٣/٢- سەردەمی دووەم حوکوومەت-مەملەکەتی کوردستان باشوور. سلێمانیی: 17
٤/٢- سەردەمی دووەم داگیرکاریی بریتانیا. سلێمانیی: 24
٥/٢- سەردەمی سێیەم حوکوومەت-مەملەکەت-ی کوردستان باشوور. سلێمانیی: 27
٦/٢ سەردەمی داگیرکاریی(بریتانیا)مەملەکەتی عێراق عەرەب. کوردستان باشوور 37
٧/٢- سەردەمی کۆماری کوردستان-کوردستانی خۆرهەلات. مەهاباد 87

بەشی شەشەم

١. هێندی نامەی هەمە جۆری کوردیی 97
١/١- ئەرزوحالّنامە 99
٢/١- ئیجازە نامەی زانستیی 103
٣/١- جارنامە 104
٤/١. سەفەرنامە 160
٥/١. شیننامە 166
٦/١. قەسسامنامە 170
٧/١. مەزبەتەنامە 173
٨/١. وەسیەتنامە 176
٩/١. وەقفنامە 180
١٠/١. وەکالەتنامە 181

١١/١. یاداشتننامە 185
دەستنووسەکان 209
ئەلبومی نێوداران 451
فەرهەنگۆک (ئینسکلۆپیدیا) 471

کلیلی نیشانە و زاراوەکان

📄 : پوولی پۆستە

● : مۆر (مۆری کەسیی)

◎ : مۆر (تەمغەی دەزگەیێ/ ڕەسمیی)

❍ : نامەنووس بە شیعر

⊖ : نامە هەنێر

❑ : نامە وەرگر

❑⊖ : نامە هەنێر و نامە وەرگر

×: نێوی کەسێ لە نامەییێکدا هاتبێت

(*): پەراوێز

✡ : ییێکەم جارە بڵاودەبێتەوە

🕮 : بڵاوە

🕮 ✡ : پێشتر هەر من بڵاوم کردووتەوە

(...): وشەیێ ڕستەیێ بۆم نەخوێندرابێتەوە،یان ونە.

(!!): گومان لێ کردن

[ ]: بۆ نواندنی باسێ یا ڕاییێک

(. . .): وشەیێ، ڕستەیێ بۆم نەخوێندرابێتەوە یان ناتەواوە، یان ونە!

[ ]: دوو کەوانێ من داماناوە بۆ نواندنی باسێ یان ڕاییێکم.

-/ : ژمارەی سەرچاوە، نامە هەڵگر یان نامە هەنێر.

/-: کۆی گشتیی نامەکان (بەکەسیی و ڕەسمییەوە بێ لە شیعرنامە و نامەی بیانیی زمان!).

/-/: ژمارەی نامەی نێو سەرچاوەیە، یان ژمارەی نامەکان نامە هەنێرێ

/و-../: وەڵامنامە - ژمارە.

-//-//-: ژمارەی سەرچاوە یان نامەهەنێر/ ژمارەی نامەکانی نامەهەنێر/ کۆی گشتیی نامەکانی بیانیی زمان.

ئە. م. سلێمانیی: ئەنجوومەنی مەعاریفی سلێمانیی.

ئە. ئـ. سلێمانیی: ئەنجوومەنی ئیداریی سلێمانیی.

ح. د. کوردستان: حیزبی دیموکراتی کوردستان - خۆرهەڵات (ئێران).

پ. د. ک: پارتی دیموکراتی کوردستان - باشوور (عێراق)

پ. ز: پێش زایین، پێش عیسا.

پ. ش: پارتی شیووعی (کۆمەنیست).

پ. ن: پەخشاننامە (نامەی نووسراو بەپەخشان).

پ. ن؛ ڕە: پەخشاننامەی ڕەسمیی.

پ. ن؛ کە: پەخشاننامەی کەسیی.

پ. ن - ت/ ڕە: پەخشاننامەی تورکیی/ ڕەسمیی.

پ. ن - ت/ کە: پەخشاننامەی تورکیی/ کەسیی.

پ. ن - ع/ ڕە: پەخشاننامەی عربیی/ ڕەسمیی.

پ. ن - ع/ کە: پەخشاننامەی عربیی/ کەسیی.

پ. ن - ف/ ڕە: پەخشاننامەی فارسیی/ ڕەسمیی.

پ. ن - ف/ کە: پەخشاننامەی فارسیی/ کەسیی.

پ. ن/ کە (ف - ک): پەخشاننامەی کەسیی (فارسیی - کوردیی)

ت: تورکیی

١. ج. گێتی: ییێکەم جەنگی گێتیی.

٢. ج. گێتی: دووەم جەنگی گێتیی.

ز: زایینی، ساڵی عیسایی

ژ: ژمارە

ڕ: ڕۆمیی، ساڵی دارایی عوسمانیی

س: ساڵ

ش: شوێن

ش. ن: شیعرنامە (نامەی نووسراو بەشیعر)

ع: عەرەبیی

ف: فارسیی

ف. ع- کەرکووک: فێرگەی عیلمییە – پیشەسازیی – کەرکووک.

ف. م – بەغدا: فێرگەی مامۆستایان – بەغداد.

ق. ئا: قوتابخانەی ئامادەیی

ق. ئا. س. بەغدا: قوتابخانەی –فێرگە–ی ئامادەیی سەربازیی بەغدا

ق. ڕ: قوتابخانەی –نێوەندی–ی ڕوشدییە

ق. ڕ. س – سلێمانیی: قوتابخانە ڕوشدییەی سەربازیی – سلێمانیی

ق. س: قوتابخانە سەرەتایی

ق. ن: قوتابخانە نێوەندیی

ک. برایەتی: کۆمەڵ/ پارتی برایێتی

ک. پشتیوان: کۆمەڵ/ پارتی پشتیوان

ک. خێیبوون: کۆمەڵ/ پارتی خۆیبوون

ک. دارکەر: کۆمەڵ/ پارتی دارکەر

ک. م. و – سلێمانیی: کۆمەڵ/ پارتی مودافەعەی وەتەن – سلێمانیی (جەمعیەتی مودافەعەی وەتەن)

ک. ز. ک – سلێمانیی: کۆمەڵی زانستیی کوردان – سلێمانیی.

ک. زەردەشت: کۆمەڵ/ پارتی زەردەشت.

ک. ژ. ک: کۆمەڵ/ پارتی ژ. ک (ژیانەوەی کورد).

ک. س. کوردستان: کۆمەڵ/ پارتی سەربەخۆیی کوردستان.

ک. کوردستان – سلێمانیی: کۆمەڵی کوردستان – سلێمانیی (جەمعیەتی کوردستان)

ک. ل. کورد: کۆمەڵی لاوانی کورد.

ک. هـ. پ. کورد – ئەستەمبووڵ: کۆمەڵ/ پارتی هاریکاریی و پێشکەوتنی کورد – ئەستەنبووڵ. (کورد تەعالیی و تەرەققیی جەمعییەتی).

ک. هـ- بەغدا: کۆمەڵ/ پارتی هیوا- بەغداد

ک. ی. پ. ع/ ئەستەنبووڵ: کۆمەڵ/ پارتی یێکیەتیی و پێشکەوتنی عوسمانیی- ئەستەتبووڵ (ئیتیحاد و تەرەقیی جەمعییەتیی).

ک. ی. پ. ع – سلێمانیی: کۆمەڵ/ پارتی یێکییەتیی و پێشکەوتنی عوسمانیی – لقی سلێمانیی.

م: مێژوو

م. ع – ئەستەنبووڵ: مەکتەبی حەربییە – کۆڵێجی جەنگاوەریی – ئەستەنبووڵ.

ن: نومرە، نومێرۆ/ ژمارە.

هتد: هەتا دوایی.

هـ. خ: (هـ.ش/ هیجری شەمسی) هیجری خۆریی: مانگی کۆچیی لای موسڵمانە شیعەکان.

هـ. م: (هـ. ق/ هیجریی قەمەریی) هیجری مانگیی: مانگی کۆچیی لای موسڵمانە سوننەکان.

ودبنبرە: وێنەی دەستنووس و بەڵگە و نامە و بەڵگەنامە ڕەسمیی.

ی. س. ک – بەغداد: یانەی سەرکەوتنی کوردان – بەغداد.

ی. ن. ک: یێکییەتیی نیشتمانیی کوردستان.

E: ئینگلیزیی.

F: فڕانسیی.

G: گریکی – یۆنانی

K: کەمال/ نووسەر

L: لاتینی

٢- پەخشاننامەی کوردیی- ڕەسمیی

٢/١- یێکەم سەردەمی حوکوومەت -حوکمدار-ی کوردستانی باشوور؛ سلێمانیی:

📖. پ. ن؛ ڕە: ٢٠٥/١١/٢٤(*)
[حاکم/ حوکمداری کوردستان مەحموود ـــــ شێخ ئەمین خاڵ](١)
ن [ژ]: ١٨٣
٨ جومادی ئەووەل ٣٧٧ (١.ک- ١٩١٩/٢/٢٨ز)
[سلێمانیی]

حاکم کوردستان مەحموود

پۆستنشینی دەرگەی نەقشیی جەناب حاجیی شێخ ئەمین دامەفەیزوهو

لە سایەی ئەڵتافی ئیلاهیی و بە یاریەی حەزرەتی پەیامبەری ئەنام و بە دەستیاریی ئەنبیا و ئەولییای عیزام، لە تەحتی حیمایەی دەوڵەتی فەخیمەی بریتانیدا، حوکوومەتی جەدیدەی جەلیلەی کوردستانی ئیسلامییە تەشەککولی کردووە. حوکوومەتی حازیرە مەقسەدی ئەسڵیی، خولاسەی فیکری، نەشری علووم و مەعاریف و تەرویجی ئەحکامی شەریعەت و تەریقەتی نەبەویی و خیدمەت و موحافەزەتی دینی موبین و ئایینی ئیسلامییە! لە نەزەر ئێمەدا خیدمەت و ئیرشاداتی جەنابی ئێوە، چونکە سەبەقەتی کردووە، لە ئیعتیباری ١ی جومادی ئەووەلی ٣٣٧ەوە، بۆ تەئمینی ئیدارەی خۆتان و لەوازیماتی خانەقا و بۆ سەرەفی مەعیشەتی سالیکان، مانگی پەنجا ڕوپییە مەعاشمان بۆ ئێوە ئینعام و تەخسیس کرد. ئومێدم ئەمەیە ئینشاالله لەمەوپێش و زیاتر خدمەتی دین و لە ئیرشادی موسوڵمانان بن و مەوجوودییەتی ماددیی و مەعنەویی خۆتان، (...) دینییە ئیترشاداتی نەفییسە لە حەمییەتی جەنابی ئێوە مەتلووبە...

٨ جومادی ئەووەل ٣٣٧ حوکمداری کوردستان

●

[مۆری ئیمزای مەحموود]

[تەواو]

(*) گەنجینەی مامۆستا شێخ محەممەد خاڵ!

(١) مامۆستا خاڵ بۆ منی گێڕایەوە کە باپیری ئەو مووچەیەی پەسەند نەکردووە و وەرینەگرتووە!

٢/٢- یێکەم سەردەمی داگیرکاریی بریتانیا- کوردستانی باشوور؛ سلێمانیی:

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٠٦ /١/٦٥(*)
[بەڕێوەبەریی هەتیوان ـــــ قازیی]
◎ [مۆری دائیرەی ئەیتامی سلیمانیی]
نومیرۆ: ٢٠
٩٢٠/٧/١٧ [١. ز]

بۆ حوزووری عالیی جەناب قازیی شەریعەتی سلێمانیی دامەفەزلوهو

بە موجیبی حوجەتی ئیدانە ٢٧ شەعبان سەنە ٣٢٨، تەئریخ و ١٩٠ نومیرۆ؛ مەحموود ئەفەندیی کوڕی جەوەدەت ئەفەندیی لە پارەی حسێن و محەممەد عەلیی ئەولادی سیغاری حاجیی عبدالله ناو، مەبلەغی ٨٩٤٨ غرووش کە دەکاتە ١١٨٨ ڕوپییە و هەشت ئانە، بە وەعدەی دووساڵ بە سوورەتی ئیدانە لە سووندووقی ئەیتام ئیستیقرازی کردبوو وە بۆ تەئمینی ئەو مەبلەغە بە موافیق ئەم شەش قیتعە سەنەدەی تاپۆی مەربووتە، حەققی موشاعەی لە چاپخانە و دوکان و خانووی کە لەم سەنەداتەدا مەحدوود و موعەیینە، بە وەکالەتی دەورییە، بەناوی مودیری ئەیتامەوە، بە سوندووقی ئەیتام داویە بە ڕەهن و هەتا تەئریخی حاڵی تەمامی ئەییام کە موروری کردووە، موقابیل بە نەفەقەی ئەو منداڵانە لەگەڵ وەسیی حەسەن ئاغای کوڕی مەحموود ئاغا تەنزیل کراوە و لە قەیدی ئەساسی ئەیتامدا بە سەحیفە ٣١ و سەرەی نومیرۆی ١٦ قەید بووە، سەحەولباقیی، مەجمووع ڕەئسولمال و قازانج ١١٨٠ ڕوپییە و دوازدە ئانە، موومائیلەیە مەحموود ئەفەندیی مەدیوون مابووەوە و ئەم مەبلەغی مەزکوورەیە بە تەواویی تەسلیمی بە سوندووق ئەیتام کردەوە، هیچ زیمەتی نەمابووەوە، بینائەن عەلێە موقابیل ئەم مەبلەغە وەک لە بالاوە عەرز کراوە، حیسسەی مەعلوومەی مەرهوونەی لەو چاپخانە و دوکان و خانووە کە لە دائیرەی تاپۆدا مەرهوونە بۆ خاتری موعامەلەی کوللییەی ئیجرا بکرێ و لەسەر قەیدی شەرح بدرێ، ئەم ڕاپۆرە تەنزیم و تەقدیم و بۆ حەواڵە فەرموونی بە دائیرەی تاپۆ مەنووتی ئەمرۆ ئیرادەی عالییە، قوربان!

(*) گەنجینەی تاپۆی سلێمانیی؛ ١٩٨٩/١١/١ز.

٣٠ شەووال سەنە ٣٣٦ — مودیری ئەیتامی سلێمانی
١٧ جولای سەنە ٩٢٠

●

[تەواو](١)

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٠٧/٥/٦٦(*)

[نامەیێکی ڕێبەری تاپۆی سلێمانیی ـ جەنابی ساحیب](٢)

ژمارە- ١٧٩

٦/٦/١٩٢١(١. ز)

داخڵی شاری سلێمانیی لە گەڕەکی جوولەکاندا وەکو سووڕەتی قەیدی لەسەرەوە نووسراوە، خانوویێک لە تەئریخی تەشرین سانیی ٣١٠دا بەناوی ئیسحاق کوڕی هارونەوە قەیدە بە مووجیبی مەقبووزی مەربووتە؛ حەقدە ڕوپیە کەشفییە و قەدەمییە و چوار ڕوپییە تەحەڕڕی و قەیدییە وەرگیراوە، بە ئیراد قەید کراوە، ڕاپۆری کەشفی مەربووتی تەقدیم کرا لە ڕاپۆر کەشفەکەدا وا تەحقیق کراوە؛ ئەم خانووە کە بووە بە عەرەسەی موڵکی ئیسحاق کوڕی هاروون، ئێستا وەرەسەی هاروون دەیفرۆشن بە ساڵح بەنەشی. بۆ مەحکەمەی شەرعییە حەواڵە فەرموونی مەنووتی ئەمری (جەنابی ساحێبە).
لە ٦ی جوون سەنە ٩٢١.

موقەییدی تاپۆ
مودیری تاپۆ
[ئیمزای نەناسراوێ!]
[ئیمزای فائیق](٣)

[تەواو](٤).

---

(١) نووسین و پەراوێزەکانی قازیی، مۆری دائیرەی حاکمی سیاسیی و ئیمزای ئینگلیزیی لەسەرە و پێ ویست نەزانرا- کە وێنەی فۆتۆکۆپیی بڵاوە- نیشان بدرێتەوە!

(*) گەنجینەی تاپۆی سلێمانی؛ ٢/٣/ ١٩٨٨ز.

(٢) وەکو لە دوا دێرا نێوی (جەنابی ساحێب) هاتووە، هەڵبەت مەبەست لە یاریدەری فەرمانڕەوای سیاسیی بۆ کاروباری دارایی/ سەرۆکی مالییە؛ کاپیتان ڕایت بووە.

(٣) ڕێبەری تاپۆی ئەوکاتە- وەکو ئیمزایشی دیارە- فائیق - ئەحمەد فائیقە/ فائیق تۆفیقە!

(٤) نامەکە لە شێوەی خشتەدا- ئیستمارەیێکی تاپۆدا هاتووە- لەبەر بڵاوکردنەوەی فۆتۆکۆپییەکەیشی نواندی خشتەکەم پێ ویست نەزانیی کە (وشەی تورکیی لە خشتەکەدا دەبینرێت)

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٠٨/١/٦٧(*)

[مەئموری ئیجرای سلێمانی ـــ ڕییاسەتی ئیجرا]

نومیرۆ: ٦٥. ٣١/٩٢١

[٢٠/٩/١٩٢١ز](١)

بۆ حوزووری حەزرەتی ڕییاسەتی ئیجرا تەقدیم. لە مەحەللەی سەر شەقام، واقیع حەمامێک و کە بە حەمامی حاجیی سەعید ئاغاوە مەشهوورە و بە خانووی حاجیی عەبداللە عەزیز فەتاح کۆیی و خانووی حاجیی حەمەڕەحیم و بەردەمی شەقامی عام و پشتی بە خانی ڕژیی مەحدوودە و بە ئیعتیباری سێ بەش یێک بەش کە عائید بە حاجیی عبداللە عەزیز فەتاح کۆییە، موقابیل بەیێک و سەد و سیی و پێنج لیرا، بە سووڕەتی قەتعیی بە حاجیی سەعید ئاغا و حاجیی عەلیی ئاغا و حاجیی مەلا موحیەددین ئەفەندیی فرۆتووە و پارەکەیشی بەتەواویی وەرگرتووە، بینائەن عەلێه بەبێ ڕەزا و تەقدیری ئەو، ئەم سێ یێکی حەمامە بەناویی موومائلێهون:
حاجیی سەعید ئاغا و حاجیی عەلیی ئاغا و حاجیی مەلا موحیەدینن فەراغ بکرێ لە مەحکەمەی شەرعییەی سلێمانیی بە تەئریخی ٢٥ی ڕەبیعولئەووەلی سەنەی ٣٣٧، وا حوکم دراوە وە ئەو حوکمەش ئوسوولەن تەبلیغ و ئیکتیسابی قەتعیی کردووە و لە دائیرەی ئیجراشدا ئوسوولەن بۆ تەقدیری فەراغی ئەخبارنامە تەبلیغ کراوە، بە مووجیبی حوکم تەماشای ڕەزا و تەقریرنەکری سێ یێکی ئەم حەمامە موقابیل بەم یێک سەد و سیی و پێنج لیرایە، بەناوی حاجیی عەلیی ئاغا و حاجیی سەعید ئاغا و حاجیی مەلا موحیەددین ئەفەندییەوە قەیدی تاپۆی تجسحیح بکرێ و سەنەدی تاپۆیان بدرێتێ.
ئەمر بە جەنابی مەئموری تاپۆ بفەرموورێ ئەم فەککی فەراغە تەقدیم بە حوزوور حەزرەتی ڕییاسەت ئیجرا کرا!

١٦ موحەڕڕەموڵحەرام سەنە ١٣٤٠ — ١٧ ئەیلوول سەنە ٩٢١

مەئموری ئیجرا
[ئیمزا]

[تەواو](٢)

(*) گەنجینەی تاپۆی سلێمانیی؛ ٢/٣/ ١٩٨٨ز.

(١) مێژووە نووسراوەکەی خۆی- لەبەراوردا- هەڵەیە بۆیێکا ئەم مێژووەم بە ڕاستتر دانا.

(٢) پەراوێز و نووسراوەکانیم- لەبەر بڵاوکردنەوەی فۆتۆکۆپییەکەی- پێ ویست نەزانیی.

☼ پ، ن؛ ڕە: ٦٨/ ٢/ ٢٠٩(*)

[یاریدەری فەرمانڕەوای سیاسیی- بریتانیی/ ٢ ـــ مەئمووری تاپۆ]

حوکوومەتی سیاسیی سلێمانی(١)

ژمارە: ٣/١/٣١٧

ڕۆژ: ٢١/١١/١٤ [١٩]ز]

بۆ جەنابی مەئمووری تاپۆ

لە لایێن وەکالەتەکەی ئیبراهیم کوڕی بەنحاس کە حەسقێل ناوی کردووە بە وەکیل، بە پێی کاغەزی تەئریخی ٢ی نۆڤەمبر ١٩٢١ و ژمارە: ٢٨٦٢ کە لایێنی نازیری تاپۆی بەغدادەوە هاتووە، نووسیوویەتی کە ئەو ئیبراهیم کوڕی بەنحاسە، لەسەر قسەی خۆی باقییە کە حسقێلی کردووە بە وەکیل و ئەو وەکالەتنامەیە ڕاستە!

موعاوینی حاکمی سیاسیی

[ئیمزاییێکی ئینگلیزیی](٢)

[تەواو]

☼ پ. ن ڕە:٦٩/١/ ٢١٠(**)

[سەرۆکایەتی بەلەدییەی سلێمانیی ـــ حاجیی ئاغا فەتح الله]

ریاسەتی بەلەدییەی سلێمانیی

ژمارە: ٢٣٣

تەئریخ [مێژوو]: ٣ جولای ٩٢٢ [٣/٧/١٩٢٢ز](٣)

بۆ جەنابی حاجیی ئاغا فەتح الله

لەسەر ئەمری جەنابی حاکمی سیاسیی بۆ تقدیری کرێ خانووی شێخ مەحموود

(*) گەنجینەی تاپۆی سلێمان؛ ١٠/١١/١٩٨٩ز

(١) واتە فەرمانڕەوایی بریتانیای داگیرکەری سلێمانیی.

(٢) بە وردبوونەوە لە ئیمزاکە، وێ دەچێت ئیمزای کاپیتان (هۆڵت)ی یاریدەدری فەرمانڕەوایی سیاسیی بێت!

(**) گەنجینەی تۆفیق حاجیی ئاغا فەتح الله بە هۆی فەرەیدوونی کوڕیەوە سلێمانیی؛ س ١٩٨٨ز.

(٣) نزیکەی دوو مانگێ بەر لە خۆکشاندنەوەی دەسەڵاتی بریتانیای داگیرکەرە و گەڕانەوەی حەفید زادە مەحموودە!

ئەفەندیی کە عەسکەرییە تیا دانیشتوون، جەنابتان لەگەڵ حاجیی ئەحمەد چەلەبیی، حاجیی کەریم تەنسیب کراون کە لەگەڵ ئێمە و مومەسیلێکی شێخان بچین ئەو خانووە کەشف و کرێی بۆ تەقدیر بکەین لوتفەن سبحەینێ سەعات سێی عەرەبیی تەشریف بهێنن بۆ دایێرەی بەلەدییە هەتا بە یێکەوە بچین ئیجابی تەماشا بکەین.

ڕەئیسی بەلەدییە

[ئیمزای مەحموود]

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە: ٧٠/١/٢١١(*)

[سەرۆکی ئەنجوومەنی میللیی سلێمانی/ شێخ قادر ـــ عبدولفەتاح چەلەبیی](١)

[سلێمانی]

نومیرۆ [ژ]: ٧٧

٢٠ ئەیلوول ١٣٣٨[ز: ٧/٩/١٩٢٢ز]

بۆ جەنابی عەبدولفەتاح چەلەبیی ئەعزای مەجلیس(٢)

لەسەر تەڵەبی ئەعزاکانی مەجلیس، لە ئیعتیباری ١٦ی ئەیلوول ١٣٣٨وە، مەعاشی

(*) گەنجینەی تۆفیق حاجیی ئاغا فەتح الله- بە هۆی فەرەیدوونی کوڕیەوە- سلێمانی؛ س ١٩٨٨ز

(١) ئەم ئەنجوومەنە- وەک بانگی کوردستان؛ س ١، ژ٦، دووشەممە ٢٦ موحەڕڕەم ١٣٤١، ١٨/٩/١٩٢٢ز دەگێڕێتەوە- لە ٥/٩/١٩٢٢ز. دا دامەزرا کە دەسەڵاتی سیاسی و سوپایی بریتانیای داگیرکەر لە سلێمانییدا بە یێکجاری کشانەوە کە دەست بەجێ کاروباری ئاسایش و ئیدارەی سلێمانی گرتە خۆی و تا هاتنەوەی حەفید زادە مەحموود و دەسەڵات گرتنی و دامەزراندنی دووەم حوکوومەتی کوردستان بڕی کرد، ئەنجوومەنەکەش ئەم زاتانە بوو؛ (شێخ قادر، مستەفا پاشا یامەلکێ، حەمە ئاغای ئەوڕەحمان ئاغا، عەبدولفەتاح چەلەبیی، مەجید ئەفەندیی حاجیی ڕەسووڵ ئاغا، ئەحەمەد بەگی تۆفیق بەگ).

(٢) عەبدولفەتاح چەلەبیی؛ (١٧٨٣ز. سلێمانی ـــ ٣/١٢/١٢٩٥ز. سلێمانی) کوڕی حاجیی عەبدالله کوڕی ئاغا ساڵح وێ دەچێت بە دەستووری سەردەمەکەی، لە فێرگەکانی ئایینەوە خوێندەواریی دەستگیر بووبێ. هێندەی بە ڵگەنامەی خۆی- هەروەها ڕەسمییانەی عوسمانیی تایبەتی خۆی- لەبەر دەستمە و دەگێڕنەوە کە لە س ١٨٩٥ز. دا جێگری قائیمقامی قەزای چەمچەماڵ بووە. هەروەها لە نێوان س ١٨٩٧ز- ١٩٠٦ز. دا، ئەندامی ئەنجوومەنی ئیداریی=

جەنابتان لە سەد ڕوپییەوە بە دووسەد ڕوپییە زیاد کرا![1]

٢٠ ئەیلوول ١٣٣٨

[ئیمزای عەبدولقادر]
ڕەئیسی مەجلیسی میللیی
سلێمانیی

سووڕەتی بۆ خەزێنە.[2]

[تەواو]

٣/٢. دووەم سەردەمی حوکوومەت -مەملەکەت -ی کوردستان باشوور؛ سلێمانیی:

📖 پ.ن؛ ڕە: **٢١٢/١٢/٢٤**[*]

[فەرمانی حوکمدار]

سووڕەتی ئیرادەی علییەی حەزرەتی حوکمدار، لەمەملەکەتی سلێمانییدا نووسرا عەدەد [ژ]:١
١٨ سەفەرلخەیر ١٣٤١[ک]/٩ تەشرین ئەووەل ١٩٢٢ (ز)

لە مەحموودی ئیبن سەعید بۆ کاففەی میللەتی کورد

لەپاش تەڵەبی سەعادەت و مەغفیرەت لە بارەگەی ئەحەدییەت، بۆ ئەم میللەتە مەزڵوومەی خۆمە ئیعلان ئەکەم کە لەبەر بەعزێ ئەسباب و عەواریزی سیاسییە،

= سلێمانیی و لە س ١٩٢١ز شدا – سەردەمی داگیرکاریی بریتانیا- دیسان ئەنجوومەنی ئیداریی سلێمانیی بووە و لە حوزەیرانی ١٩٢٢ز.دا خۆی کشاندووەتەوە دیسان لە هەلی دووەم شۆڕشی حەفید زادەدا- وەک بەڵگەنامەی ڕەسمیی لە ئێرەدا بڵاوە- لە ١٩٢٣/٦/١١ز. دا ئەندامی تەشکیلاتی حوکوومەتیی ڕاسپێردراو و داتاشراوی دەسەڵاتی بریتانیا و مێجەر ئەدمۆنەس بووە.
لە ئەو هەلە ڕاوە هەواڵی نییە کە تێکەڵیی کاروباری سیاسیی بووبێ و تا دوارۆژی وەک موڵکدارێکی ناسراوی سلێمانیی ژیاوە!
سەرچاوە:
١- بەڵگەنامەکانی خۆی
٢- پێشکەوتن- سلێمانیی
٣- ڕۆژنامەی ژیانەوە.

(١) ١٦ ئەیلوول ١٣٣٨= ١٩٢٢/٩/١٣ز.

(٢) نامەکە بە تیپنووس/ تیپڕایتەر نووسراوە!

(*) بانگی کوردستان- س ١، ژ ١٠، یێکشەمە، ٢٣ سەفەر ١٣٤١، ١٥/١٠/١٩٢٢ز.

موددەتێکە لە خزمەت ئەم میللەتە سادیقەی کوردە، دوور و مەهجوور مابووم.

ئەمڕۆ لە سایەی خودا و ڕۆحانییەتی مستەفا (سلهم) و هیممەتی ئەجداد و لە سایەی نیاز و تەزەڕڕوع و قووەتی ئەم میللەتە سادیقەوە، ئەمڕۆ دەستم کردووە بە تەدویری پەروانەی حوکوومەت و موحافەزەی مەوجوودییەت و ئیستیقلالییەتی کوردستان! ئومێد و ئارەزوو ئەکەم، هەمووتان بە یێک غایە و مەسلەک و بێ فاسیڵە، سەعیی بۆ دەوامی ئەم ڕۆژە و کۆشش بۆ تەعالیی ئەم میللەتە ئەکەن! کورد وەک یێک عائیلە، موتتەفیقەن و موتتەحیدەن لەگەڵ من بۆ تەحکیم و دەوامی ئەم حەققە سەریحەیە کە دەستمان کەوتووە، لازم و فەرزە سەعیی و غیرەت بکەین!

ئەی میللەتم! ئەمین بن کە زامن و سەعادەت و مووەففەقییەتی ئەقوام؛ ئیتتیحاد و ئیتتیفاقە و میللەتێ کە خوێنی ڕشتبێ بۆ حەققی خۆی قەتعییەن مەحرووم و ئەسیر نابێ و قەراری عالەمی مەدەنییەتیش ئەمەیە کە: هەر قەومێ و هەر عونسورێ، خۆی بە خۆی، ئەبێ ئیدارە بکا!

ئەووەڵەن؛ ئێمە کە میللەتی کوردین. سانیەن؛ بۆ ئەم غایەیە قوربانییەکی زۆرمان دا. بە ئەو شەرتە کە یێک دڵ و یێک زبان و یێک و جوودبین، بەئیزنی خودا، هیچ کەس زەفەرمان پێ نابا و منیش تا ئاخیر قەترەی خوێن و ماڵ ، خۆم و ئەولاد و ئەتباعم بۆ سەعادەتی ئێوە سەرفم کردبوو و تیکرار ئەیکەم!

هیممەت لە ئێوە، مووەففەقییەت لە خودا!

حوکمداری کوردستان
مەحموود

[تەواو]

پ. ن؛ ڕە: ٢١٣/١٣/٢٤(*)

[فەرمانی حوکمدار]

سووڕەتی ئیرادەی علییەی حەزرەتی حوکمدار، لە مەملەکەتی سلێمانییدا نووسرا.

عەدەد [ژ]:٢

١٩ سەفەرلخەیر ١٣٤١[ک]/ ١٠ تەشرین ئەووەل ١٩٢٢[ز]

بۆ تەشکیلاتی حوکوومەتی کوردستان، نەسیب و تەعیینی ئەم زاتانەم لە کابینەی حوکوومەتدا موناسیب دیی:

سوپا سالار	شێخ قادر [حەفید](١)
ڕەئیسی داخلییە	شێخ محەممەد غەریب(٢)
ڕەئیسی مالییە	عەبدولکەریم عەلەکە(٣)
ڕەئیسی مەعاریف	میر لیوا مستەفا پاشا(٤)
ڕەئیسی شەرع و عەدل	
ڕەئیسی گومرگ	ئەحمەد بەگ فەتاح بەگ(٥)
ڕەئیسی نافیعە(٦)	محەممەد ئاغا عبدوڕڕەحمان ئاغا
ڕەئیسی ئەمنیەتی عموومیی.	سەیید ئەحمەد بەرزنجیی
موفەتتیشی عموومی کوردستان	میر لیوا سدیق قادریی پاشا

هەر کەس مەقام و وەزیفەی خۆیم پێ سپاردن و ئیرادە ئەکەم، دەرحاڵ دەست بە تەدویری ماکینەی حوکوومەت بکەن (ومن الله التوفیق)

حوکمداری کوردستان

مەحموود

[تەواو]

(*) بانگی کوردستان- س ١، ژ. ١، یێکشەممە ٢٣ سەفەر ١٣٤١، ١٥/ ١٠/١٩٢٢ز.

(١) برای.

(٢) خزمی و زاوای.

(٣) مەسیحایی سلێمانیی.

(٤) مستەفا پاشا یامەلکێ.

(٥) ئەحمەد حەمدیی (شاعیر).

(٦) ئەشغال.

پ. ن؛ ڕە: ٢١٤/١٤/٢٤(*)

[فەرمانی حوکمدار]

لە پێتەختی حوکوومەتی کوردستان لە سلێمانییدا نووسرا

عەدەد [ژ]:٣

٢٤ سەفەر ١٣٤١/ ١٥ تەشرین ئەووەل ١٩٢٢[ز]

ئیرادەم کرد بە ئیفای مەوادی ئاتیە

١- بیلعموموم ڕوئەسا، هەفتەی دوو ڕۆژ، دوو شەنبە و پێنجشەنبە، پاش نیوەڕۆ، ساعەت لە هەشتەوە تا ساعەت دە، ئەبێ لە دائیرەی خوسووسیی خۆمدا ئیجتیماع بکەن بۆ حەللی مەسائیلی موهیمەو ئوموری حوکوومەت!

٢- لە ئەحواڵی فەوقولعادەدا و عیندەلحاجە، هەر ڕەئیسێ، لە هەر وەقتێکا حەققی مولاقاتی لەگەڵ من هەیە!

٣- بیلعموموم ڕوئەسا لە خوسووساتی ئاتیەوە ئەبێ تەرتیبات و تەنزیماتی دەوائیری خۆیان عەلاعەجەل ئیمزا بکەن:

ئە: مونتەزەمەن وەک ماکینە دەوام کردن لەسەر وەزیفەدا.

بێ: حەرەکەت کردن لە هەر جیهەتێکەوە بە مووافیقی پرۆغرامێکی مونتەزەم بێ کە ڕەئیسی دائیرە تەرتیبی کردبێ!

جێ: تەنسیقات بە مووافیقی ئەحواڵ و واریداتی مەملەکەتە!

دێ: تەرجیحەن ئیستیخدام کردنی ئەربابی سەداقەت و عیففەت و ئیستیقامەت!

لەپاش تەرتیب و تەشکیلی ئەم نەوعە ئیجرائاتانە، ئەبێ جەدوەل و ئەوراقی تەقدیم بکرێ!

٤- بە ئینتیخاب و تەرتیب، عموومی ڕوئەسا، ئەبێ بۆ هەموو دائیرەیێک تەرتیباتی ئاتیە ئیجرا و بەعدەهو عەرزو تەسدیق بکەن و لەپاش تەسدیق ئیعلان بکرێ وەک قانوون:

ئە: بۆ عموومی دەوائیری مولکییە و عەسکەرییە قادرۆ نامەیێکی مونتەزەم و موفەسسەڵ.

(*) بانگی کوردستان- س١، ژ ١٢، جومعە، ٥ ڕەبیعولئەووەل ١٣٤١، ٢٧/ ١٠/١٩٢٢ز

بێ: دروست كردنی لیستەیێكی مەعاشاتی عوموومییە كە لە نەفەرەوە هەتا نازیر، هەموو ڕوتەب و وەزائیفی عەسكەرییە و مولْكییەی حاویی بێ و بەمووجیبی قادوورەكە بكرێ!

جێ: لە هەردوو جیهەتەكەوە، ئەحواڵی واریدات و لیاقەتی مەملەكەتە بە ئەساس ئیعتیبار بكرێ.

٥- تەقسیمی وەزائیف و دەرەجەی سەلاحییەت مەقاماتی عالییەی حوكوومەت بەر وەجهی ئاتیی نووسراوە!.

ئە: ڕییاسەتوزرڕوئەسا- حەققی نەزارەتی بەسەر عومومی ڕوئەساوە هەیە و ڕوئەسا لە هەر ئەمرێكی موهیمدا مەجبووری ئیستیشارەی ئەوە. ڕییاسەتی مەجلیسی ڕوئەسا بە خۆی عائیدە!

بێ: سوپا سالار، بیلعومووم مەسائیلی حەربییە و عەسكەرییە، ڕاجیعی ئەو مەقامەیە!

جێ: ڕییاسەتی داخلییە، بیلعومووم موتەسەڕریف، قائیمقام و مودیرییەتەكان و موتەسەڕریفییەتی مەركەز، بەلەدییە، تاپۆ لەژێر سەلاحییەتی ئەم دائیرەیەدا و موئەققەتەن دائیرەی سیححیەكە عیبارەتە لە خەستەخانە!

دێ: ڕییاسەتی مەعاریف، بیلجوملە ئومووری مەعاریف و هەرچیی تەرتیباتێ ئیجاب بكات، لەم خوسووسەوە ڕاجیع بەڕییاسەتی مەعاریفە!

هێ: ڕییاسەتی نافیعە، توروق و مەعابیر، پۆستە و تەلغراف، موهەندیسخانە و ئەعمالاتخانە، ئورمان و زراعەت، ڕاجیع بەڕییاسەتی نافیعەیە.

واو: ڕییاسەتی شەرعییە و عەدلییە، بیلجوملە مەحاكمی شەرعییە و عەدلییە، مەحاكیمی سولْح و مەحاكیمی مونفەریدە، ئیستیناف، تەمیز، دائیرەی ئەوقاف بەغەیرەز وەقفی ئیتعامی مەساكین، ڕاجیع ئەم ڕییاسەتەیە!

زێ: ڕییاسەتی ئەمنییەتی عوموومییە، موحافەزەی داخیل، دەوائیری پۆلیس و ژاندارمە و دەوائیری ئیستیتلاعات، یەعنی مەركەز و مولحەقاتی حوكوومەتی كوردستان، عائید ئەم ڕییاسەتەیە!

حێ: موفەتتیشی عموومیی حوكوومەت لەسەر بیلجوملە دەوائیر و مەقاماتی حوكوومەتدا، مانگی دەفعەیێك حەققی تەفتیش و لە ئەم خوسووسەوە سەلاحییەتی پێ بەخش كراوە و عیندەلئیقتیزا بە ئیرادەی عالیە، لە هەر وەقتێكا حەققی تەفتیشی

هەیە!

طا: ڕییاسەتی مالییە، بیلجوملە ئومووری مالییە، حوكوومەت و خەزینە ڕاجیع بە ڕییاسەتی مالییەیە!

٦- لە پاش ئیعلان و تەعمیمی ئەم ئیرادە نامەیە، هەرچیی ئوسووڵ و تەرتیباتێ كە لە سابیقەوە مەرعییوولئیجرا بووە، مەفسووخە!

٧- بیلجوملە مەئموورین؛ لە نەفەرەوە تا نازیر، ئەبێ لە هەر جیهەتێكەوە بە قەدەر زەڕرەیێ تەكاسول و عەجزی وەزیفەی خۆیان نەهێنن و ئەدنا خەتاییێك و یا موسامەحەییێك و یاخود بێ قانوونییەك لە هەر كەسێكەوە كە زاهیر بوو، یاخود دەرك بكرێ، بەلا تەفریق موبتەلای ئەشەدد جەزا ئەكەم و عیبرەتەن لیلعالەمین ئەنواعی موجازاتی شەدیدە لە حەقیا ئیجرا ئەكەم!

٨- هەر مەئموورێ بەلا تەفریقی دەرەجە و مەقام، ئەبێ خۆیان بەخدمەتكاری میللەت بزانن و لەگەڵ هەر فەردێكی میللەتدا ئەبێ بە حیلم و موسالەمەت و نەزاكەت موعامەلە بكەن! ئەدنا دڵشكێنییەكی غەیرە قانوونیی، مووجیبی عوقووبات ئەبێ و هەر نەوعە خیدمەت و مولاییمەتیێ بۆ جەلب و تەتیبی خاتیری ئەفرادی میللەت ئیجرا بكرێ، فەقەت تیكراری ئیقازی ئەكەم كە لە قانوون بە دەرنەبێ!

حوكمداری كورستان

مەحموود.

[تەواو]

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢١٥/١٥/٢٤(*)

[مەلیکی کوردستان- مەحموود ــــ گشت ئاغا و کوێخا و ئەهالیی دێهاتی کوردستان](١)

[سلێمانیی]

[بێ ژمارە]

١٩/١٠/١٩٩٢[١. ز]

بۆ عوموومی ئاغا و کوێخا و ئەهالیی دێهاتی کوردستان

دزیی و جەردەیی و سایبیر موعامەلاتی بێ شەرعیی و بێ مەعنا، لەم ڕۆژەدا لە هەموو وەختێ زیاتر عەیب و گوناهە، چونکە ئەمڕۆ ڕۆژی برایەتیی و دۆستی و خزمەتی دین و میللەتە!

بەتەحقیق بزانن، ئەم نەوعە حەرەکاتە بێ مەعنایە، نەتیجەی هەر نەدامەت و پەرێشانییە، لە حودوود و سنووری هەر دێهاتێ دزیی و جەردەیی و سایبیرە ڕوو بدات، بەو دێهاتە تەزمین ئەکرێ و ئەهاڵیی ئەو جێگایانە تەجزییە ئەکرێ، فاعیلەکەیشی کە دۆزرایەوە، بەنەوعێ تەجزییە ئەکرێ کە ببێ بە عیبرەت بۆ خۆی و هەموو عالەم و حەتتا تەیارەشی سەوق ئەکرێتە سەر ئەم نەوعە جێگایانە کە بۆمباردومانییا بکات، لەبەر ئەوە ئیتر ئەبێ واز لەم حەرەکات و موعامەلاتە بێنن.

لازم بوو لەپیشەوە بۆتان ئیعلان بکرێ!

٢٩- ١٠- ٩٢٢

مەلیکی کوردستان

مەحموود

[تەواو]

(*) بانگی کوردستان- ش١، ژ ١٣، جومعە ١٢ ڕەبیحولئەوەل ١٣٤١، ٣/١١/١٩٢٢ز.

(١) ئەم بابەتە بە نێوی (ئیعلان)ەوە بڵاوکراوەتەوە، بەڵام وەک ماناکەی ڕوونە، خۆی (بڕیارنامەیە و لە گەورەترین دەسەڵاتدارەوە دەرچووە!)، بۆیێکا من لە ڕیزی نامەی ڕەسمییدا دامنا!

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢١٦/١٦/٢٤(*)

[فەرمانڕەوانی حوکمدار]

سووڕەتی ئیرادەی علییەی جەنابی حوکمداری کوردستان

لە پێتەختی حوکومەتی کوردستان لە سلێمانییدا نووسرا

عەدەد [ژ]:٤

٣٠ سەفەر ١٣٤١[ک] /٢١ تەشرین ئەووەل ١٩٢٢[ز]

ئیرادەم کرد مستەفا بەگی عبداللە عوسمان پاشا بەتەعیین کردنی بۆ مودیرییەتی فەوقولعادە بە مانگیی ٣٠٠ سێسەد ڕوپییە بۆ ناحیەی پێنجوین لەبەر ئەخزی تەعلیمات و ئەوامیری لازمە، سەریعەن ئەبێ موراجەعەت بەڕیاسەتی داخیلییە بکرێ!

حوکمداری کوردستان

مەحموود

[تەواو]

٤/٢. دووەم سەردەمی داگیرکاریی بریتانیا- کوردستانی باشوو، سلێمانیی:

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢١٧/١/٧١(**)

[مەئمووری سیاسیی لەشکری بریتانیا؛ میجەر ئەدمۆنس ــــ دەزگەکانی حوکوومەت]

[سلێمانیی]

٥ جوون/ حوزیران ١٩٢٣[١. ز]

بۆ عوموومی دەوائیری حوکوومەت

ئەوانەی کە لە زەمانی شێخ مەحموودا تەعین بوون و مەئمووریەتیان دراوەتێ، عوموومەن وەزیفەیان لەغوە. لە ئەمانە، هەرکەس ئەگەر ئارەزووی مەئمووریەت و خزمەتی حوکوومەتی هەیە (١)، موراجەعەت بە جەنابی مەئمووری سیاسیی بکات کە لەگەڵ ئۆردووی حوکوومەتی فەخیمەدایە.

(*) بانگی کوردستان- س ١، ژ ١٢، جومعە، ٥ ڕەبیعولئەووەل ١٣٤١؛ ٢٧/١٠/١٩٢٢ز.

(**) بانگی کوردستان- ش ١، ژ ١٤، جومعە، ٢٣ شەووال ١٣٤١، ٨/٦/١٩٢٣ز

(١) واتە دەسەڵاتی داگیرکەر. ڕاستییەکەیشی حوکوومەتێ دانەمەزرابوو.

ئەوانە بە مەئموور دەناسرێن کە ناویان لە دائیرەی سیاسیی نووسراوە و تەعلیق کراوە.

مەئمووری سیاسی بائوردووی
حوکوومەتی فەخیمە
مێجەر ئەدمۆنس

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە: ۲۱۸/۲/۷۱ (*)

[مەئمووری سیاسیی لەشکری بریتانیا، داگیرکەر؛ مێجەر ئەدمۆنس ـــ شێخ قادر حەفید]

[بێ مۆر]

مەئمووری سیاسیی بائۆردووی حوکوومەتی فەخیمە!(۱)

۱۱ جوون ۱ حوزەیران ۹۲۳ [۱.ز]

بۆ خیدمەت ڕەئیسی مەجلیس جەنابی شێخ قادر ئەفەندیی

لە خوسووس تەقسیمی وەزائیفی ئەعزای (مەجلیس)، دوێنێ خواهیشتتان فەرموو بوو کە ڕەهنمایی لەم دائیرەوە بکرێن کە بە چ سوورەتێک موناسیبە؟

بەفیکری من وەک تەرتیباتی خوارەوە موناسیبە:

(*) گەنجینەی تۆفیق حاجیی ئاغا فەتح الله- بەهۆی فەریدوونی کوڕییەوە- سلێمانیی؛ س ۱۹۸۸ز

(۱) ئەم بەڵگەنامە و تەواوی نێوەکان و فرمانەکانیان لە چ سەرچاوەیێکی مێژووی سیاسیی، هەرگیز دەرنەکەوتووە ئەویی هەیە و نییە، س. ج. ئەدمۆنس لە (کرد تورک و عەرەب)دا دەڵێت؛ (ئەنجوومەنی ئیدارەی دەمەکیی سلێمانیی بەسەرۆکایەتی شێخ قادر- لە ۱۹۲۳/٦/١٤ز. دا- سێ ڕۆژ دوای دامەزراندنی- پێکەوە دەستبەردارینامەیان پێشکەش کرد! [ل ۳۰۲]. هەڵمەت وەکو لە ژیننامەی حەفید زادە مەحموود و بەر لە ئەویش لە (ب-۲)دا باسم کردووە، ئەم ئەنجوومەنە حوکوومەتییە دەمەکییە (داتاشراوە) دوای ڕوودانی دووەم شۆڕش و داگیرکردنەوەی سلێمانیی هەڵکەوتووە کە وێنەیێکە لە گەمە سیاسییە چەپەڵەکانی بریتانیاو دیسان ئەدمۆنسی تاوانباری جەنگ. ئەم نێوانە- بەشێخ قادریشەوە- بەدۆستی بریتانیا لە قەڵەم دراون و وێڕاش نێوەکان مانای دییان هەیە، بۆ وێنە؛ شێخ قادر کە لە کابینەی دووەم حوکوومەتدا (سوپا سالار) بوو، لە ئێرە بەدواوە هەرگیز نێوی لە ڕیزی سێیەم کابینەدا و لە شۆڕشدا دەرنەکەوتووەتەوە هەروەها مستەفا پاشا یا مەلکێ، ئەحمەد بەگی فەتاح بەگ (ئەحمەد حەمدیی شاعیر) کە تێکەڵی دووەم کابینە بووە =

ڕەئیسی مەجلیس و ڕەئیسی تەشکیلاتی حوکوومەتیی		جەنابی شێخ قادر ئەفەندیی
مالییە		ساڵح پاشا
ئەمنییەتی عوموومیی		محەممەد ئەفەندیی
گومرگ و ڕژیی		ئەحمەد بەگ فەتاح بەگ
ئەعزای موشاویر		عەبدولفەتاح چەلەبیی
قائیمقامی سلێمانیی		ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ
سکرتێری مەجلیس و موعاوینی ڕەئیسی تەشکیلات		حاجیی مستەفا پاشا

مەقسەد ئەمەیە کە ئەو ئیش و کارانەی من تا ئێستا دیومە لە «هەنجیرە»دا، جەنابی عالیی لە منی وەربگرن و لە دائیرەی حوکوومەتدا دابنیشن؛ ڕوئەسای دەوائیری دەوڵەت، عوموومەن موراجەعەت بە جەنابی عالیی بکەن.

منیش بۆ دائیرەی خۆم لە خانووی جەناب (مێجەر گوڵد سمیت) ساحێب، نەقڵ دەکەم! بۆ هەموو نەوعە مەشوەرەتێ حازرم!

مێجەر ئەدمۆنس
مەئمووری سیاسیی بائۆردووی
حوکوومەتی فەخیمە
۱۱ جوون ۹۲۳

بۆ جەنابی ئەعزای موشاویر عبدولفەتاح چەلەبیی.

سوورەتی ئەمرنامەی جەنابی مێجەر ئەدمۆنس، عەینەن نەقڵ کراوەتە سەرەوە لەمەولا هەموو ڕۆژێ بەیانیان؛ لە سەعات یێکەوە تا پێنج و پاش نیوەڕۆیان لە سەعات هەشتەوە تا دە، لە دائیرەی سیاسیی ئیجتیماع و ڕوئیەتی ئیش و کار ئەکرێ!

= پێ ویستە بشڵێم ئەم تێکەڵییەی ئەحمەد فەتاح بەگ، نیشانەیێکی نوێ و بەهێزە بۆ ناکۆکیی حەفید زادە لەگەڵ ئەو شاعیرە کە تا ئەوڕۆ لێ کۆڵەکان ئەدەب بە ئەم ڕاستییەیان نەزانیوە! بێ گومان هەر ئەم نێوانە لە (ڕۆییشتنە عوموومییەکە سلێمانیی؛ ۱۹۲۳/٦/١٧ز) ڕاوە لە سلێمانییدا نەمان، بەتایبەتی چونکە وەک سەرچاوە: (۹۳/۱، ج ۲، ۵۱۰۷) نیشانی داوە، حەفید زادە مەحموودی مەلیکی شۆڕشگێڕ لە ۸ی مارتی ۱۳۳۹ر/ ۱۹۲۳ز. دا، یێکەم بەیاننامەی شۆڕش لە چوارەم بەنددا دەڵێت؛ (... بۆ مەنفەعەتی ئینگلیز و تە شویقی موفسیدین، هەر کەسێ مەئمووریەت قوبووڵ بکا، بەقەراری شوررای میللەت، بەلا ئیستیسنا جەزای ئیعدامە!).

لوتفەن هەموو ڕۆژێ لە میعادی موعەیییەنەدا تەشریف و وەزیفەی مەوعوودەی خۆتان ئیفاو ئیجرا بفەرموون!

١١ جوون ٩٢٣

ڕەئیسی مەجلیس
[ئیمزای شێخ قادر]

[تەواو]

٢/٥. سێیەم سەردەمی حوکوومەت -مەلیک-ی کوردستانی باشوور؛ سلێمانیی:

٢/٥/١. دەسەڵاتی بەر لە سێیەم شۆڕش.

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢٤/١٧/٢١٩(*)
[فەرمانی پاشایانە]
٩ سەفەرلخێر ٣٤٢ [١،ک] / ٢٠ ئەیلوول ٣٣٩ [١.ر] / ١٩٢٣/٩/٢٠ز.

....(١) تەشکیلاتی تەدویری ئومووری مەملەکەت بە ڕەئیی مەجلیس پێ ئەکری کە ئەم مەجلیسە لەژێر ڕییاسەتی نائیبی مەلیکی موعەززەم(٢) لە حوزووری خۆیدا ئیجتیماعیان پێ ئەکات.

ئەم مەجلیسە عیبارەتە لە ڕوئەسای دەوائیر و ئەشرافی مەملەکەت کە لەژێرە نووسراوە:

ئەعزای تەبیعیی

ڕەئیسی داخیلییە	شێخ محەممەد غەریب
ڕەئیسی مالییە و گومرگ	سەیید ئەحمەد ئەفەندیی
ڕەئیسی مەحکەمە	مەعرووف ئەفەندیی
ڕەئیسی تیجارەت و مەعاریف و نافیعە	حاجیی مەلا سەعید ئەفەندیی(٣)

(*) ئومیدی ئیستیقلال- س ١، ژ ١، پێنجشەنبە ٩ سەفەرلخێر ٣٤٢ [١. ز] ١٩٢٣/٩/٢٠ز.
(١) بێ پێشەکییە.
(٢) سەرچاوەییێکم نەدیتووە (نێوی نائبی مەلیک) ڕوون بکاتەوە کە بێ گومان (نائیبی مەلیک و ڕەئیسوررۆئەسا- سەروەزیران- لە کابینەی دووەم حوکوومەتدا شێخ قادر)بووە و ئەوەش لە ڕۆژی کوردستان؛ س ١، ژ ١، ١٥/١١/ ١٩٢٢ز. دا بە ئیرادەی ڕەسمیی بڵاوکراوەتەوە و لە ئەم کابینە نوێیەدا دوور خراوەتەوە و بەشدار نەکراوە!
(٣) کەرکووکیی زادە

ڕەئیسی قوماندانی عەسکەریی	ڕەزا بەگ

ئەشراف و مونتەخەبی سلێمانیی
حاجیی مەلا سەعید ئەفەندیی
محەممەد ئاغا عبدوررەحمان ئاغا
محەممەد بەگ قادر پاشا
حاجیی ئەحمەد حاجیی کەریم
مەلا حسێن ئەفەندیی
حاجیی ئیراهیم ئاغا
حاجیی ئەمین حاجیی عەزیز
حاجیی ڕەحیم
حەسەن بەنەشی

تەرتیباتی دائیرەی مولووکانە:

یاوەر و سەرکاتیب	جەنابی سەیید ئەحمەد
کاتیب	جەنابی سەیید سەبریی(١)
زابیتی ئەمر	جەنابی مولازیم ئەووەل ماجید ئەفەندیی
قوماندانی بلووکی مەعییەت	جەنابی محەممەد ئەفەندیی
هەیئەتی نودەما	(لە پاشدا ئەکرێ!).

مەئمووری مەساریفاتی دائرەی مولووکانە:

	شەریف ئاغا
مودیری موسافیرخانە	سەعید ئاغا
سەرخەدەمە	شەمسوددین(٢)

[بێ ئیمزا]

[تەواو](٣)

(١) ئەحمەد خواجەی خاوەندی چیم دی!
(٢) حەسەن فەلاح (نیگارکێش، برای ئەفسەری شۆڕشی حەفید زادە عبداللە عادیل).
(٣) خویندەوار دەبینێت کە ئەم سێیەم کابینەیە وەک دووەم کابینە گەورەتر نییە کە دیارە تا کشاندنەوە لە سلێمانیی و ڕوودانی سێیەم شۆڕش هەر ئەوهە ماوەتەوە چونکە لە ڕۆژنامەی زمانحاڵی فەرمانڕەوایی پاشایانە (ئومێد ئیستیقلال)دا چ هەواڵی لە مەڕ گۆڕینی دەرنەکەوتووە!

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢٤/١٨/ ٢٢٠[*]

[مەلیکی کوردستان-مەحموود ـــ سەرۆکی ئەنجوومەنی میللی و سەرۆکی نێوخۆ- غەریب]

[سلێمانیی]

[١٩٢٣/٩/٢٧ز]

بۆ جەنابی ڕەئیسی مەجلیسی میللیی و ڕەئیسی داخلییە

جوابی ٢٢ی ئەیلوول ٣٣٩ و «١»م ژمارەی...

لەو ڕۆژەوە کە هاتوومەتەوە، بۆ سەلامەتیی وەتەن و میللەت تا ئێستا بۆ تەئمین و ڕابیتە و موناسەبات لەگەڵ حوکوومەتی بریتانیا و دۆستیی لەگەڵ عێراق زۆر موخابەرە جەرەیانی کردووە و لە موخابەرات پاش نەکەوتووین.

ئومێد ئەکەم بەم زوانە نەتیجەی خەبەر و مووەففەقییەتمان دەست کەوێ![1]

مەلیکی کوردستان

مەحموود

[تەواو]

(*) ئومێدی ئیستیقلال، س١، ژ ١، پێنجشەنبە ١٦ سەفەرلخێر ٣٤٢ [١.گ] ٢٧ ئەیلوول ٣٣٩ [١. ر] ١٩٢٣/٩/٢٧ز.

(١) ئەم وەڵامنامە سیاسیە دوای نامەیێکی سەرۆکی ئەنجوومەنی نێوبراو هاتووە کە ئەمەیە کە لە هەمان ژمارەی ڕۆژنامەکەدا بڵاوە و ئەمەیە:

📖 پ. ن؛ ڕە: ١٧/و-١/٢٢١

[سەرۆکی ئەنجوومەنی میللیی و سەرۆکی نێوخۆ ـــ مەلیکی کورستان]

[سلێمانیی]

[ژمارە:١]

[١٩٢٣/٩/٢٢ز]

بۆ حوزووری حەزرەتی مەلیکی موعەززەم دامەشەوکەتوهو قەراری مەجلیسی میللی وایە، حەزرەتی مەلیک دامەشەوکەتوهو، بە سووڕەتێکی عاجیل، بەهەر نەوعی خۆی تەسویبی ئەفەرمووێت، بۆ سەلامەتیی وەتەن و میللەت، تەئمینی موخابەرە و موناسەبەت و ڕابیتە لەگەڵ حوکوومەتی بریتانیا و دۆستیی لەگەڵ حوکوومەتی عێراق بکات ئیتر ئەمر ئەمری ئوولوولئەمرە!

ڕەئیسی مەجلیسی میللی و

ڕەئیسی داخلییە

غەریب

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢٤/١٥/٢٢٢[*]

[مەلیکی کوردستان/ مەحموود ـــ سەرۆکی ئەنجوومەنی میللیی/ غەریب][1]

[بڕیارنامە]

[سلێمانی]

١٠ تەشرین ئەووەل ٣٣٩ [١.ر] ١٠/ ١٠/ ١٩٢٣ز

بۆ جەنابی ڕەئیسی مەجلیسی میللیی

جوابی ٨ی تەشرین ئەووەلی ٣٣٨ و «٥» ژمارەی قەرار مەجلیسە!

ئەوانەی کە لەبەر خۆف و بۆمباردومان و یاخود لەبەر ئەفعالی خۆیان سووئوززەنیان بۆ حاسڵ بووە و بەواهیمە بە ماڵەوە هیجرەتیان کردووە، غەیرەز ئەوانەی کە (لە ئەشکەوتەوە فیراربوون)[2]، من عەفووم ئیعلان کردبوون لەسەر تەکلیفی ئێوە و غایەی خۆم، ئەم جارەیش عەفوەکەیان تیکرار ئەکەمەوە، چونکە مەعلوومی جیهانە، ئەم فیداکارییە کە هەتا ئێستا ئیقتیحام کراوە، سەڕف بۆ تەرەققیی و سەعادەتی ئەم میللەتەیە، غەیری ئەم جیهەتە مەشرووعە نەبێ، هیچ ئەمەلێکی تر تەعقیب نەکراوە.

وا لازم ئەکا ئەمانەیش بۆ حاسڵ بوونی ئەم تەرەققیی و سەعادەتە و نەجاتی خۆیان و بە قەدەر ئێمە سەعیی بکەن و هەموو بێتەوە سەر جێگە و ڕێگەی خۆیان و مەشغووڵی

(*) ئومێدی ئیستقلال- س ١، ژ ٤، پێنجشەنبە ٣٠ سەفەر ٣٤٢ [١.ک]، ١١ تەشرین ئەووەل ٣٩٩ [١.ر] /١١/ ١٠/ ١٩٢٣ز.

(١) سەرۆکی ئەنجوومەنی میللیی و سەرۆک- وەزیر-ی نێوخۆ شێخ حەمە غەریب.

(٢) مەبەستی ئەو ئەفسەرانەی لەشکری کوردستانە کە لە پاڵ شۆڕشی دووەمدا بوون و دوای ماوەیێکی کەم لە نیسانی ١٩٢٣ز. دا گەڕانەوە لای دەسەڵاتی داگیرکەر.

ئەحمەد خواجەی هاوڕۆژگاریان- لە چیم دی؛ ب ٢، ل٢١، ٢٢، ٣٠دا- نێوی هێناون خالد سەعید، ڕەشید سیدقی غەفوور، عەلیی کوردیی، ئیبراهیم زۆری، عەبدولعەزیز ئەفەندیی، فوئاد مەستیی، مەجید خانەقینی، عەزیز قەززاز، فائیق کاکە ئەمین. جێگەی گوتنە ئەمانە بەتەنێ نەگەڕاونەتەوە بەڵکوو بە ٧٠٠ چەکدار و چەک و جبەخانەوە!.

دۆزینەوەی ڕێگەی سەعادەت و کەسابەتی خۆیان بن! بەم سووڕەتە تیکرار ئیعلانی بکەنەوە:[١]

١٠ تەشرین ئەووەل ٣٣٩
مەلیکی کوردستان
مەحموود

[تەواو]

(١) ئەم بڕیارنامەیە وەڵامنامەییێکە بۆ نامەییێکی سەرۆکی ئەنجوومەنی میللیی کە لە هەمان ژمارەی ڕۆژنامەکەدا بڵاوە و ئەمەیە:

☼ پ. ن؛ ڕە: ١٧/ و-٢/٢٢٣
[سەرۆکی ئەنجوومەنی میللیی و سەرۆکی نێوخۆ ـــ مەلیکی کوردستان]
[سلێمانیی]
ژ: ٥
[م]: ٨ تەشرین ئەووەل ٣٣٩ [١.ک] ٨/ ١٠/١٩٢٣ز

بۆ حوزووری عەدالەت و دەستوور شەوکتەمەئاب

حەزرەتی مەلیکی کوردستان دامەئیجلالەهو

قەراری مەجلیسی میللیی وایە ئەوانەی لەبەر خۆف و بۆمباردومان وە یا بەعزێ ئیش کە خیلافی حوقووقی وەتەن بێ کردوویانە، موجریمن،(*) قیسمەن بەعائیلەوە فیراریان کردووە بۆ کەرکووک و بەغداد و مەواقیعی سائیرە، بۆ ئەمەی کە بێنەوە مەسکەن و مەئوای خۆیان، حەزرەتی شەوکەتمەئاب عەفوویێ سادیر بفەرمورێ لەسەر قەراری مەجلیس عەرزکراوە.

ئیتر ئەمر ئەمری جەلالەتمەئابە فەرمان.

٨ تەشرین ئەووەل ٣٣٩
ڕەئیسی مەجلیسی میللی و
ڕەئیسی داخیلییە
غەریب

[تەواو]

(*) مەبەست ئەوانەیە- بەگشتیی- کە لە ١٩٢٣/٦/١٧ز.دا لەگەڵ نیرووەکانی بریتانیای داگیرکەر، سلێمانییان بەجێ هێشت و هەیان بووە تێکەڵی و هاریکارییان کردووە، بەتایبەتی ئەندامەکانی (ئەنجوومەنە داتاشراوەکەی نێو براو بە ئەنجوومەنی تەشکیلاتی حوکوومەتیی!).

☼ پ. ن؛ ڕە: ٥٤/٢/٢٢٤(*)
[فەرماندە سوپایی- ماجید مستەفا ـــ سەر فەرماندەی گشتیی مەحموود]
[ش؛]
[ژ؛]
٦ شوبات ١٣٤٣[ر]/ ١٩٢٤ز!![١]

...

بۆ حوزووری باش قوماندان تەقدیم

ئەمرنامە گەییشت لە خوسووسی ڕۆیشتنی پشدەرەوە ئەمرتان فەرموو بوو، مەعلوومی عالییە؛ لەپێش ڕۆیشتنی حەمەکەریم و ئیبراهیم بەگدا، کاغەزێکم بەسووڕەتی خووسووسیی بۆ حەمە ئاغا و ڕەشید ئاغا نووسیی بوو لەپاش ئەم کاغەزە حەمە کەریم بەکاغەزە مەعلوومەکانەوە ڕۆیشت ئێستا جوابی کاغەزە پێشووەکان هاتووەتەوە، تەقدیمی حوزوورکرا.

ئێستاش لەپاش دوو کاغەز وا ئەزانم جارێ بەعەجەلە چوونم موناسیب نییە مەعەهازا ئەمر ئەمری حەزرەتی عالییە بە فیکری بەندە لەپێشدا کاشکی خۆم بڕۆیشتمایە... گوزەشتە گوزەشتە مونتەزیری ئەمرم!

خەبەراتی عیبارەتە لە (...) پیادە لە شێخولمارین، سواریی لە مامەخەلان و ولیاوا، «٨٠» سوار، هەر بەم هەیئەتە سواریی پشدەر، پیادە (...) بۆ شارەزوور حەرەکەت ئەکرێت قوربان.

[ئیمزای ماجید]

(*) گەنجینەی ئەحمەد خواجە؛ سلێمانیی - ١٩٨٤/٧/١٩ز. [خۆی پێشکەشی کردووم]

(١) من دڵنیام ئەم مێژووە کە بەقەڵەمی کڵ دانراوە- هی ئەحمەد خواجە خۆیەتی- و مێژوویێکی هەڵەیە و ئەگەر ساڵی ١٣٤٢ یان ١٣٤٣ی ڕۆمیش بێت من پیم وەیە نامەکە دوای داگیرکردنی سلێمانییە لە س ١٩٢٤ز.دا.

٢/٥/٢. دەسەڵاتی سەردەمی سێیەم شۆڕش.

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢٢٥/١/٧٢(*)

[فەرماندەی سوپا- ڕەزا ـــ مەلیکی کوردستان و سەرفەرماندەی گشتیی](١)

قەڵاچوالان

ژمارە:١

ڕۆژ: ١ ئاوگستۆس ١٩٢٤[ز]

بۆ پێشگاهی مەلیک و باش قوماندن

لەسەر فەرموودەکانتان، تەرتیبات کراوە لەژێرەوە عەرز ئەکرێ و ئەم پرۆغرامە بە هەموو فەرماندەکان گەیاندراوە جا بۆ ئەوەی هەرکەسە بۆ جێگەی خۆی بچێت و بەزووترین کات بگەنە جێ پێ سپێردراویان.

چاوەڕێی فەرمانتانین

ڕەزا

قوماندان

	سوپایی	عەشایر
١- بۆ سەر کلکەی قەیوان- عەزیز ئەفەندیی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٢- بۆ سەر پشتی خەفرە- ڕەشید ئەفەندیی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٣- بۆ سەر ئەزمەڕ- ڕەمزیی ئەفەندیی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٤- بۆ چاڵە بەفرەکان- عومەر ئەفەندیی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٥- بۆ کەلی گوێژە- جەلال ئەفەندیی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٦- بۆ ڕێی قرگە- حیکمەت ئەفەندیی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٧- بۆ کلکەی خەراجیان- عەبداللە ئاغا	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٨- لە شار باژێر- ماجید ئەفەندیی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٩- بۆ شارەزوور- خەلیفە یوونس و سوارەکانیان	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
١٠- بۆ قەرەداخ-سەیید محەممەد جەباریی و سەییدە و سوارەکان	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
١١- بۆ بازیان- سابیر بەگ (هەمەوەند) و سوارەکانیان.	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە

(*) ١/٢٥؛ ج ٢، ل ٦٥- ٦٦

١٢- بۆ سرووچک- مەحموود خاتر و سوارەکانیان	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
١٣- پیادەی هەورامی-لە جێگەی خۆیاندا چاوەڕێی فەرمان دەبن.	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
١٤- پیادەی شارباژێڕیی-لە جێگەی خۆیاندا چاوەڕێی فەرمان دەبن.	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە

[تەواو]

📖 پ، ن؛ ڕە: ٢٢٦/٢٠/٢٤(*)

[مەلیکی کوردستان و سەر فەرماندەی گشتیی ـــ هەموو فەرماندە و هێزەکان]

فەرمانی پاشایانە

ژمارە: ٣٠

ڕۆژ: ١٥ی شوبات ١٩٢٦[ز]

پشت بەخوا

بۆ هەموو فەرماندە و هێزەکانی سوپایی و عەشایر

بۆ ماوەی چل ڕۆژ لە ڕۆژی ٢٠ی شوباتەوە بەپێی ئەم تەرتیباتەی ژێرەوە دابەش ئەبن و بەرامبەر بەهێزی حوکومەت دلێریتان ئەبێت ببینرێت و لە هەموو جێگە و شوێنێکدا بۆ پایە ماڵ کردنیان چاوەڕێی هەڵمەتتانین و ئازاری نیشتە دێیەکان هەرگیز دروست نییە!

١- بەشی سوارە

١- ماجید و سوارەی سوپایی	لە سلێمانییەوە تا مووان.
٢- خەلیفە یوونس و سوارەکانی	لە مووانەوە تا خورمال
٣- ئەحمەد ڕۆستەم	لە سێتەلانەوە تا جێشانە.
٤- سابیر و تۆفیق ئاغا	لە سلێمانییەوە تا تابین.
٥- ئەمین حەمەی ئیمام	لە تەپە شوانکارەوە تا دەربەند.
٦- ئەحمەد خواجە	لە بازیان و قەرەداخ.
٧- شێخ محەممەد پچکۆلە و حەمەی شێخ عەلیی.	لە شارباژێر و پێنجوێندا.

بۆ هات و چۆو نامەبەریی، تۆفیق ئاغا تۆفیقە سووری شیوەکەڵی بۆ لای هەموو لقەکان هات و چۆ دەکات.

(*) ١/٢٥؛ ج٢،ل ١٢٨- ١٢٩

٢- بەشی پیادە

١- فەرماندە حیکمەت ئەمین

٢- ڕەمزیی ئەفەندیی. ڕەشید ئەفەندیی.

٣- عادیل ئەفەندیی.

٤- لە پیادەکانی پیران و کوڕی گەپلە، برنجە، لە جێگەی خۆیان دەمێننەوە.

٥- پیادەی شارباژێر؛ لە جێگەی خۆیدا نابزوون تا لە فەرماندەکانی پیادە داوای یارمەتیتان لێ دەکرێت!

مەلیک و باش قوماندان

مەحموود

[تەواو]

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢٢٧/٢١/٢٤(*)

[مەلیکی کوردستان و سەر فەرماندەی گشتیی ـــ فەرماندەی پیادە- یوونس]

دار سەیران- مەریوان

ژمارە:٢٨٤٩

ڕۆژ: ٢٨ تەمووز ١٩٢٥

بۆ جەنابی یوونس ئەفەندیی فەرماندەی پیادە.

١- لە عوموومی پیادە، بیست نەفەر و قیسمەن لە مولتەجیی تەفریق و بەناوی تاقمی موعەییەنەوە تەودیع بەئەحمەد ئەفەندیی بکەن وە مووەققەتەن باشچاوەتی فارس، داخلی ئەم مەوجوودەیە.

٢- ئێوە و سائیری زابتان، لەبەر ئەوەی دائیمەن لەگەڵ پیادە ئەبن، هەموو وەختێک موومائیلێهـ ئەحمەد ئەفەندیی لای من مەوجوودە، لەبەر ئەمە بە قوماندانی مەعییەت تەعین کراوە. ئەمڕۆ ئەم موعامەلەیەی تەسلیمیە و ئیجرا بکرێت.

مەحموود

م. و باش قوماندان

[تەواو]

(*) ٢٥/١؛ ج ٢، ل ١١٠- ١١١

📖. پ. ن؛ ڕە: ٢٢٨/٣/٥٤(*)

[فەرماندەی سوارەی سوپایی/ ماجید مستەفا ـــ فەرماندەی گشتیی]

کانیی مانگا [پێنجوین]

ژ: ؟

ڕۆژ: ١٩٢٧/٤/٧[ز]

بۆ پێشگاهی باش قوماندان

دەستتان ماچ دەکەین

ئەمە خولاسەی ڕاپۆڕی هێزەکانی و فەرماندەکانیان:

١- لایێن هێزی شێخ عەوولەوە زۆر بەشیددەت دوژمن تەزبیق کراوە لاشەی «١٠» پۆلیسی کوژراو نێژراوە وە تفەنگەکانیان «١٠» تفەنگی ئینگیزیی لەگەڵ یێک، ئەسپ بەزینی کوردییەوە هێنراوە.

٢- تەیارە بوار نادات، تەنیا بەمەترالیۆز دەجەنگن!

٣- لەوە پێش ئەحەی بەکر بەئەسپەکەیەوە کوژرا. شێخ عەلیی باراویش کە خۆی چوو بووە سەریان ئەویش کوژرا لاشەکەی بەشەو هێنراوەتەوە.

٤- تەقەی هەورامی زۆرە، دەڵێن زۆر پەریشانیان کردوون، چونکە مەقەڕڕی سوپاکەیان بە تەواویی بەرامبەر بەهەورامیەکانە، کوشتاری عەسکەر زۆرە.

٥- تۆپیان کارمان لێ دەکات ئینشاالله مووفقەقییەت و سەرکەوتن هی خۆمانە چاوەڕێی فەرمانتانین!

ماجید

قوماندانی سوارە و پیادە

[تەواو]

(*) ٢٥/١؛ ج ٢، ل ١٤٣

٦/٢. سەردەمی داگیرکاریی مەملەکەتی عێراقی عەرەب- کوردستانی باشوور:

🕮☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٢٩/٤/٢٩(*)

[موتەسەڕڕیفییەنی سلێمانیی ـــ مامۆستای قوتابخانە مەلا سەعید کابان](١)

دائیرەی موتەسەڕڕیفی سلێمانیی

ژمارە: ٤٥١٩٦

ڕۆژ: ١٩٢٦/٣/٢٢[ز]

بۆ جەنابی موعەللیم مەلا سەعید ئەفەندیی

لە پاش ئیحتیرام

ئەوا بە پێچراوەیی سووڕەتێکی تەحەیراتی مودیری عامی مەعاریفی عێراق؛ ژمارە١/٣/٦٣٨ی ڕۆژی ٧ی مارت ١٩٢٦ لەگەڵ سووڕەتێکی ئەو تەرتیباتە کە بۆ حورووف و حەرەکەی زبانی کوردیی تەسەووڕ و دەرسیان کراوە، نێررا،(٢) مەمنوون ئەبم لە پاش موتاڵەعە و تەدقیق هەتا ڕۆژی پێنجشەنبە ٢٧ی مارت، پاش نیوەڕۆ، بەفیکر و نەزەرییەو ئیقتیراحی خۆتان، لەم خوسووسەوە، لەسەر کاغەزێک بنووسن و بینێرنە ئەم دائیرە. ئیتر مەوەددەت!

[ئیمزا]

موتەسەڕڕیفی لیوای سلێمانی

[تەواو]

(*) گەنجینەی مامۆستا سەعید سیدقی کابان- بەهۆی بەهجەتی کوڕیەوە- سلێمانیی؛ س ١٩٨٢ز.

(١) موتەسەڕڕیفی ئەوێ دەمێ ئەحمەد تۆفیق بەگ بووە.

(٢) نامەکەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی مەعاریفی عێراق- بەعەرەبیی- و پێشنیازەکەی لە مەڕ (زمان ڕێنووسی کوردیی) و وەڵامی سەعید کابان، ئەمەن:

٢/١. نامە عەرەبییەکە:

🕮☼ پ. ن- ع: ٦/١/١٢

وزارة المعارف

العدد: ٦٣٨/٣/١

التأريخ: ٧ مارت ٩٢٦

=

....

= الي سعادة متصرف لواء السليماني المحترم

الي سعادة متصرف لواء اربيل المحترم

تحية وتوقيرا

ان وزارة المعارف الفّ لجنة لترجمة الكتب المدرسية الى اللغة الكردية. وعا ان بعص اعضاء اللجنة قد أقترحوا في مسألة الحروف و الاملاء اقتراحاً خاصاً، رأت الوزارة ان تطلع على اراء منوريّ الاكراد بخصوص مسألة الحروف والاملاء وقد أستفسَرتْ رأيهم تحريراً في المسائل التالية:

١- ماهي الحروف أو الحركات التي يجب أنْ تضاف الى الحروف المسنتحملة في العربية والفارسية لكتابة اللغة الكردية.

٢- الى ايّ درجة يمكن أو يجب انْ يُستفاد من الحركات المستعملة في العربية؛

٣- ما رأيكم في الاقتراح المربوط و المتعلق بوضع اشارات على بعض الحروف للدلالة على الاصوات المختلفة؛

فنرجو أنْ تجمعوا اعضاء مجلس المعارف مع من لهم إلمام في المسألة وتخبرونا عن رأيهم بصورة مفصلة مع ملاحظتهم (كيفية التوفيق بين قراءة الكردية وقراءة القران الكريم!).

نرجو ان يصلنا جوابكم باعظم سرعة ممكنة هذا ولسعادتكم فائق الاحترام×.

مدير المعارف العام

(ساطع الحصري)

مەتنی وەرگێرانەکەی بۆ کوردیی- لەلاییێن منەوە- ئەمەیە:

وەزارەتی- زانستیی- مەعاریف

ژمارە: ٦٣٨/٣/١

مێژوو: ٧ مارت ٩٢٦ (١.ز)

بۆ بەڕێز سەعادەتی موتەسەڕڕیفی لیوای سلێمانیی

بۆ بەڕێز سەعادەتی موتەسەڕڕیفی لیوای هەولێر

سڵاووڕێز

وەزارەتی- زانستیی- مەعاریف بۆ وەرگێڕاندنی کتێبەکانی قوتابخانە بۆ زمانی کوردیی، لیژنەییێکی پێک هێناوە لەبەر ئەوەی هێندێ ئەندامی لەمەڕ باسی تیپەکان و ڕێنووسی کوردیی، پێشنیازێکی تابەتییان کردووە، وەزارەت دەبینێت کە لە مەڕ باسی تیپەکان و ڕێنووس، چاکترە ئاگاداری بیروڕای ڕۆشنبیرەکانی کورد بێت پرسیش بۆ بیروڕای نووسراویان، ئەم لایێنانەی خوارەوە دەگرێتەوە:

١- ئەو تیپانەی، یان ئەو بزوێنانە چین کە پێ ویستە بخرێنە سەر تیپە بەکابراوەکای عەرەبیی و=

= فارسیی بۆ نووسینی کوردیی؛
٢- تا چ ئاستێ دەتوانرێت یان پێ ویستە کەڵک لە بزوێنە بەکاربراوەکانی عەرەبیی وەربگیردرێت؛
٣- ڕاتان چییە بەرامبەر پێشنیازێ بۆ دانانی نیشانە بەسەر هێندێ تیپەوە بۆ دەربڕینی جوداکان؛
ئەوجا تکا دەکەین ئەندامەکانی ئەنجوومەنی - زانستیی- مەعاریف لەگەڵ ئەوانەی شارەزان کۆبکەنەوە و بیروڕای تەواکانمان ئاشنا بکەن لەگەڵ تێ بینیی کردنی؛ (چۆنییەتیی گونجاندنی خوێندنەوەی کوردیی لەگەڵ خوێندنەوەی (قرآن)ی بەخشندە!).
تکا دەکەین یێکجار خێرا وەڵاممان بدەنەوە ئیدی ڕێزی یێکجارمان بۆ سەعادەتتان.

ڕێبەری گشتیی مەعاریف
(ساتیعولحوسەریی)

[تەواو]

٢/٢. مەتنی پێشنیازە کوردییێکەی (لیژنەکە) وەک خۆی (بەزیادکردنی ڕێنووسی خۆمەوە لە نووسینەوەدا).

بۆ نووسینی زمانی کوردیی بەحورووفی عەرەبیی
ئەم تەرتیبەی خوارە بە باش زانراوە
هەموومان ئەزانین کە حورووف دوو بەشە:
١- بێ دەنگەکان- الحروف الصامته
٢- دەنگ بەخشەکان- الحروف الصائته

حەرفە بێ دەنگەکان هەر یێکێ بۆ پێشاندانی دەنگێک دانراون، بەڵام لە خۆیانەوە دەنگیان لێ دەرنایەت حەرفە دەنگ بەخشەکان کە بخرێتە پاڵیان، دەنگداریان ئەکەن.
ئەمما ئێمە ئەبێ تەماشای بکەین چەند دەنگمان لە هیی عەرەبیی زیاد و یا کەم هەیە و چەند دەنگ بەخشیان زیادە بۆ زیادەکان وەک میللەتەکانی کە، هەر یێکە لە تیپی خۆی، حەرفە عەرەبییەکەی بۆ قوبوول ئەکەین و نیشانێکی بۆ دائەنێین. ئەم تەرتیبە زۆر چاکە؛ چونکە حەرفی زیاد ئیجاد ناکرێ و حورووفی عەرەبیش تێک نادرێ.

ناوی تیپی حورووف	عەرەبیی	زیادیی کوردیی	وەک
گەروویی	د.ح. خ. ع. غ. ه	——	——
لێویی	ب. ف. م. د	پ. ڤ	——
دانیی	ق. ث. د. ذ. ظ	ت. د	دەست کورت. نادری
زمانیی	ن.ل.ر	ل.ر	فرین. هەڵمات
		[ڵ.ڕ.K]	(فڕین هەڵمات. K) =
= فیشکەیی	ز.س.ش.ص	ژ	ژوور
مەلاشویی	چ.ط	چ	چاو
زمانە پچکۆلەیی	ق. ک. ی	گ	گۆست (گۆشت. K)

لە لیستەی سەرەوەدا، سیی و حەوت حەرفی بێ دەنگ ئەبینرێ، لەمانە هەشتیان (ح. ع. ق. ظ. ص. ض. ط) خاس عەرەبیین.
کورد؛ (ح. ع. ق) ئەبێژێ، وەلێ زۆر سووکیان ئەبێژێ (ت ظ. ص. ض. ظ) . تەلەففوز ناکا: بەڵام لە پێنج شەش کەلیمەدا (س) نزیکی (ص) یەعنی نەختێ ئەستووری ئەبێژێ لە کوردییدا حەرفی (ذ)یش نەماوە. لە نۆ «٩» دەنکە زیادەکەماندا؛ (پ، ج، ژ، ک) لە هەموو شێوەکانی کوردییدا هەن (ڤ) لە لای ئێمە هەر لە کەلیمەی؛ (هەڤدە، ڤنگ، بڤە، فڕەفڕ [ڤڕە ڤڕ. K]دا هەیە ئەم حەرفە لە تەئسیری عەرەبیی، لای ئێمە نەماوە، ئەگینا لە کوردیی سەرووودا هەیە؛ (ث. پ. ل. [ڵ.K]) ئەم دەنگانە لە کوردیی سەروودا نین، بەڵام لە کوردیی ئەردەڵان و لوڕ و ئێمەدا هەن!
دوو (ر) مان هەیە: یێکێکیان سووکە وەک (بەرد)،ئەوی کەیان سەختە وەک: (کەر. (کەڕ. K)

حورووفی دەنگبەخش

شکڵ	تەلەففوز	ناوی	وەک
ا	ئا	هەلکیش (هەڵکیش. K)	بابا
ە	ئە	سەر	بەبە
ی	ئی	ژیر (ژێر. K)	گیرفان. بەردی ڕەش
ی	ئی	داکیش [داکیش.K]	زیر. کریر [ژیر.گژیر.K]
ی	ئی	بەر	کلینجان [گلێنجان.K]
ێ	ئێ	نەناسراو	مێز. دێز. خێرەومەند
و	ئۆ	بوری کورت (بۆری کورت. K)	کورت، کورد، کولاو (کولاو. K)
وو	ئوو	بوری درێژ (بۆری درێژ. K)	دوور، شارەزوور، موو.
ۆ	ئۆ	بوری کراوە (بۆری کراوە.K)	زۆر، خۆم، ئەڕۆم.
و	ئو	بوری خوراو (بۆری کراوە. K)	کور، خون، سونە
و	ئو	بوری داخوراو (بۆری داخوراو. K)	دور بەشێوەی کوردەکانی کەم قول.

(ا) ئەم حەرەکەیە لە (ئەلفی مەحدوودە)ی عەرەبیی کورتترە و لە (فەتحە)وە نزیکە (ء) سەر، وەک (فەتحە)ی عەرەبیی نییە؛ لە مەیانی (فەتحە) و (نەناسراو)ایە (ی) بۆ تەرکیبی ئیزافیی بەکەڵک دێت، وە لە کەلیمەکانی ئەجنەبییدا هەیە، ئەگینا لە هەموو شێوەکان کەدا ئەمێنێتەوە، = =ئەبێ لە

کوردییا (ژێر) نەبووبێ. (و) بۆری داخوراو لای ئێمە نییە- شێوەی سلێمانیی K- لە شێوەکانی کەدا هەیە. ساکین- لەناو کەلیمەدا هەر بێ دەنگێ دەنگ بەخشینێکی لە دواوە نەبێت (ساکین) ئەخوێنرێتەوە، بەڵام هەووەڵ حەرفی هیجاییێک لە پاشیەوە، حەرفێکی بێ دەنگی حەرەکە داربێت؛ ئەم هەردوو بێ دەنگە بەسەرییێکەوە حەرەکە ئەخوێنرێتەوە، کەچیی حەرەکەییێکی زۆر سووک لە مابەینانا هەیە، نەنووسینی گەرەکە.

(و ء) شکڵی (و) ئەگەر لە مەیانی لەدوای بێ دەنگ ئەچێ، بەڵام بۆ جوێ کردن، ئەبێ بزانرێ جێ (و)، جێ (ء). ئەگەر لە مەیانی دوو دەنگ بەخشا وە یان لە لاییێکیانەوە دەنگ بەخشێ بێت، بێ دەنگن ئەگینا دەنگدارن. بەڵام ئەبێ شکڵی (ـە) لەگەڵ (ء)ی بێ دەنگا دائمیا جۆی بکرێتەوە!

[تەواو]

ئەمما بۆری خوراو؛ وەک؛ (کور، خون [کوێر، خوێن، K] و بەر وەک (کلینجان. گلینجان. K) و نەناسراو وەک (مێز، دیز. [میز، دێز. K]؛ هەموویان داخڵی داکێشن، چونکە سوورەتی تەلەففوزی (کور، خون) بۆ ئێمە بەم ڕەنگەیە (کوێر، خوین) و هەم ئەگەر دیقەت بفەرموون بە بەرو نەناسراویش، بەو ڕەنگە دەردەکەوێ ئەمما بۆ نووسینی لوغەتی کوردیی، لە باتیی حەرەکە، ئەو حەرفانەی کەواجیبە عەلاوەی حورووفی موستەعمەلە لە عەرەبییدا بکرێ، هەر ئەم حەرفانەبن...

شکل	تەلەففوز	ناو	میسال
ا	ئا	هەلکیش [هەڵکێش. K]	بابا. ئالان. باران
ه	ئە	سر [سەر. K]	تەنە. بەبە. پەپە
ی	ئی	ژیر [ژێر. K]	بیر. تیر. شیر. میر
د	ئو	بوری کورت [بۆری. K]	کورد. کوندە. خولە
وو	ئوو	بوری درێژ [بۆری. K]	دووکەڵ. دوور. ژوور
ۆ	ئۆ	بوری کراوە [بۆری. K]	بۆ خۆم. دەڕۆم

ئەمانە لە باتیی حەرەکە لە عەمەل هێنانیان زۆر چاکە بەشەرتێ کەلیمەکان کوردیی بن ئەمما ئەلفازی عەرەبیی و فارسیی لەسەر ئیملای خۆیان بنووسرێن و بەحەرەکەی خۆیانەوە بخوێنرێنەوە و هیچ تەسەڕووفیان تێدا نەکرێ.

لە کوردییدا دوو نەوع (ر) لە عەمەل دێنرێ؛ (١) پچووک، سووک...

وەک (سەر) نیشانەی ناوێ (٢) گەورە سەختە... وەک (گەرر، پەرر) بە دوو دەفعە نووسین موناسیبە بینراوە.

حەقیقەت دوو نەوعە (د) مان هەیە؛ لاکین لەهجە و ئاهەنگی (دال)ی دووەم هەر مەخسووسی

شاری سلێمانییە، کەوا لازمە تەی بکرێ، داخڵ کردنی لازم نییە. لاکین مەسئەلەی (ی) موشکیلەیە چونکو دەبێتە زەمیر موفرەد غائیب وەکو (خوێندی) و لەپاش موزاف و یا مەوسووفی کە ئاخیر حەرفەکانیان حەرفی ئیملای پێ واقیع دەبێ وەکو (خورمای بەسڕە، شەربەی بەغداد، لیمۆی شیرین، ترێی ڕەش)وە هەم بۆ وەحدەت دەبێ وەکو (پیاوێ، منداڵێ). ئەمجا ئەگەر لەگەڵ حەرەکەت لە عەمەل بێنرێ موشکیلات ڕوو دەدا وە جوێ کردنەوەی ئەم حاڵانە نەختێ زەحمەتە، تەدبیری حەواڵەی داخڵ کردنی لازم نییە! [واتە فەرامۆش بکرێ. K] لاکین مەسئەلەی (ی) موشکیلە؛ چونکە دەبێتە زەمیری موفرەدی غائیب، وەک (خوێندی) و لەپاش موزافی یا مەوسووفێ کە ئاخیر حەرفەکەکانیان حەرفی ئیملای پێ واقیع دەبێ، وەک؛ (خورمای بەسرە، شەربەی بەغداد، لیمۆی شیرین، ترێی ترش) و هەم بۆ وەحدەت دەبێ وەک؛ (پیاوی، منداڵی) ئەمجا

[تەواو]

٣/٢. وەڵامی سەعید کابان (بەدەستکاریی ڕینووسی ئاخاوتنی نامەکەیەوە)

☼ پ. ن؛ کە ٧٣/و- ٢/ ٢٣٠

[مامۆستا سەعید کابان سیدقی کابان ــــ موتەسەڕڕیفی سلێمانیی]

[سلێمانیی]

[-/١٩٢٦/٣ز]

ئەم ئوسووڵە و دانانی ئەم حەرفانە لەگەڵ بەعزێ ئیشارات بۆ نووسینی کوردیی لە تەرەف لیجنەی موحتەرەمەوە تەرتیب کراوە، زۆر بەجێیە و گەلێ موناسیبە، فەقەت بەعزێ مولاحەزات هەیە کە دەبێتە سەبەب بۆ تەسهیلاتی، بەلازمی دەبینم عەرزی بکەم

زبانی کورد؛ هەروەکوو حەرفانی هیجای عەرەبیی لە عەمەل دێنێ، موحتاجی بە هەشت حەرفی کەیە کە ئەمانەن؛ (پ، چ، ژ، ڤ، گ، ل، ۆ، ی) ئەم حەرفانە، هەرچەندە لەسەر شکڵی حەرفانی عەرەبین، لاکین بەنوقتەی زیا لە بەعزێکیان وێری زیاد و ئیشارە لە بەعزەکەی کەدا جوێ بوونەوە بۆ (ۆ، ی) ئەم ئیشارانە زۆر موناسیبە.

لە کوردییدا؛ (ل) دوو نەوعە: (١) لام (لەر [لەڕ، K]) نیشانەی (٢) لام (قەلەو [قەڵەو. K]) بۆ ئەم نەوعە نیشانە لازمە، سێ نوقتە موناسیب بینراوە و (و)یش دوو قیمە؛ (١) گوشراو: نیشانەی ناوێ (٢) کراوە بە: نیشانەی گەرەکە.

(و) گوشراویش دوو ڕەنگە؛ (١) بۆری کورت نیشان دەدا، وەک (خولە کوردە!). (٢) بۆڕی درێژ نیشان دەدا، وەک (دوو روو [ڕوو. K]) دوو دەفعە نووسینی لازمە.

(و) کراوەش دوو نەوعە (١): بۆری کراوە نیشان دەدا، وەک (تولەکە، چوولەکە [تۆڵەکە. K])،

ئەم نیشانەیە موناسیبەیەتی. (٢) بۆری خوار نیشان دەدا، وەک؛ قول. [قول. K]، لاکین ئەم نەوعە ئیجاب ناکا داخل بکرێ بۆ خاتری تەسهیلات لازمە تەئخیر بکرێ.

(ی)ش دوو قیسمە: (١) ڕاستە، نیشانەی ناوێ ئەم نەوعە ژێر نیشان دەدا وەک (نیمە، قیمە) (٢) داکێشە؛ نیشانەی گەورەکە وەک میر، قیر [مییر، قییر. K] ئەم نیشانەیە زۆر باشە.

زەحمەتە تەدبیری حەواڵەی ڕەئی مونیری ئەنجوومەنە!

ئیقتیراحی داعیی دائیر بە مەسئەلەی حورووف و ئیملای کوردیی،[*] ئەمەیە کە عەرزکرا! وە بەندە قەواعیدێکی سەرف و نەحووی کوردییم تەرتیب و بۆ تەدقیقات تقدیمی ئەنجوومەنی مەعاریفم کردووە، بە تەفسیل حورووفات و ئووسووڵی ئیملای کوردیی لەوا بەیان کراوە. ئینشاالله بۆ تەبع تەقدیم دەکرێ!

داوێنباسی نامەکان

نامەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی مەعاریف- نووسراوی ساتیعولحوسەریی- بۆ موتەسەڕڕیفەکانی؛ سلێمانیی، هەولێر و داوای بۆ تێکەڵ کردنی ئەنجوومەنەکانی مەعاریفیان و ڕۆشنبیرە شارەزاکان، هەروەها نامەی مستەفا سابیب (بۆ مەبعووسەکان) و ڕەخنەی لە باری خوێندەواریی و بەتایبەتیش لە (ساتیعولحوسەریی)، ئەمانە بێ گومان خوێندەواریان دڵنیا کردووە کە بەڕاستیی (کێشەیێک) لە ئارادایە لەمەڕ تیپەکانی زمانی کوردیی و ڕێنووسی کە (ئەنجامی کێشەکەیشی لێ ونە!!).

ئەو کێشەیە کەی و چۆن هەڵکەوتووە و چیی لێ کەوتووەتەوە و ئەنجامەکەی کوا؟

ئەز بۆ ڕۆشنایی بیری خوێندەوار و گۆشە تاریکەکانی مێژوو، پێ ویستم زانیی دوای بکەوم، لێی وردبېمەوە، بکۆڵمەوە و ڕاستییەکان ئاشکرا بکەم و سەرەتا بڵێم، کێشەکە کێشەیێکی سیاسییە!

(*) ئەم وەڵامنامەیە کە مێژووی لێ نەدراوە- دیاریشە هەر لە مانگی مارتدایە- لە نێو (مذکراتی/ یاداشتەکان)ی ساتیعولحەسەریی ڕێبەری گشتیی مەعاریفی عێراق ئاماژەی بۆ نەکراوە و دیارە کە یا نەگەیشتووەتە جێ کە هەرگیز باوەڕ ناکرێن، یان - وەک هەر وەڵامێکی سلێمانیی- نرخی نەگیراوە و فەرامۆش کراوە کە ئەمیان چاوەنۆڕ دەکرێت!

بەشی یێکەم

کێشەییێکی سیاسیی
بەنێوی نووسین و خوێندەواریی کوردییەوە

پیشەکیی

سەر وەزیرانی مەملەکەتی عێراقی عەرەب لەبەردەم ئەنجوومەنی نوێنەران- پەرلەمان رۆژی ١٩٢٦/١/٢١ گوتارێکی داو گوتی: (... ئەم ولاتە ناژییێ تا هەموو رەگەزێکی، هەموو مافێکی خۆی پێ نەدرێ!... پێ ویستە مافەکانی گەلی کورد بدرێ! پێ ویستە کارگێڕەکان هەڵبژاردەی نێو خۆی بێ! پێ ویستە زمانیان بەرەسمیی بناسرێ! پێ ویستە منداڵانیان لە قوتابخانەکەدا بەزمانی خۆیان بخوێنن [١١٣/١٧/٢؛ ج٢، ص٣١])

بەندی (٣) سێی یاداشتنامەی نهێنیی ١٩٢٦/٣/٢ی لیژنەی ڕاسپێردراوی کۆمەڵەی گەلان و تایبەت بەچارەنووسی هەرێمی مووسڵ (!!)، کۆمەڵەی ڕاسپاردووە کە: (پێ ویستە ڕێزی ئارەزووەکانی کورد بگیرێ کە چاوی بڕیوەتە دامەزراندنی کارگێڕی کورد نەژاد بۆ ڕێبەریی کردنی کاروباری وڵاتەکەی! پێ ویستە خوێندن لە قوتابخانەکاندا یێکسان بێ و لە هەموو کاروبارێکدا زمانی کوردیی پێ ڕەو بکرێ! (١١٤/١٨/٢؛ ص١٥٤)

بە ئەم پێیە ئەوە پێ ویست بووە کە حوکوومەتی مەملەکەتی عێراق، بەوەزارەتی مەعاریف- زانستی- یەوە، بەشی هەرە گەورەی ئەو گفتەی خۆی و ڕاسپاردە نێو دەوڵەتییەکەش جێبەجێ بکات، بۆیێکا پرسیار ئەوەیە؛ چەند و چون ڕەفتاریان کردووە؟

ڕەفتاری وەزارەتی مەعاریف- بەڕێوەبەرایەتیی مەعاریفی گشتیی یێکێ لە دەزگە بەرپرسەکانی وەزارەتی مەعاریف، بەڕێوەبەرایەتیی مەعاریفی گشتیی بووە کە بەشێکی گەورە و گرنگی ئەو ئەرکەی بەرەو ڕوو کرابووەوە.

ساتیعولحوسەریی- عەرەبی یەمەن: ١٨٨٠ز ـــ ١٩٦٨ز، ڕێبەری گشتیی مەعاریفی عێراق لە نێوان ١٩٢٣/١/٥ ـــ ١٩٢٧/٧/٣١ز.دا ئەو ئەرکەی هێندە پچووک کردووەتەوە، نێوی لێ ناوە (باسی نووسیین بەزمانی کوردیی/ قضیة الکتابة باللغة الکردیة- قەزییەتولکیتابە بیلوغەلکوردییە!). ئەم نێونیشانە پچکۆلانەیە و لە ئەم چێوە تەسکەدا کە جێگەی (باسی سەپاندن و بڵاوکردنەوەی کوردیی) گرتووەتەوە، هەر لە

یێکەم تەماشاوە مایەی گومانە!! گریمان پەسەندیش کرا، دەی چۆن و چەند و چاک یان خراپ ڕەفتاری لەگەڵ کردووە؟

یاداشتی ساتیعولحوسەریی!

ڕێبەری مەعاریفی گشتیی، هەر لە داندراوە عەرەبییەکەی خۆیدا (موزەککەراتی فیلعێراق/ یاداشتەکانم لە عێراقدا) دەڵێت: (کاتێ کە حوکوومەتی عێراق باوەڕی هێنا و بڕیاریدا لە باژێڕ و گوندەکانی کورداندا؛ زمانی کوردیی ڕەسمیی بێ، لەسەر وەزارەتی مەعاریف کەوت کەچیی پێ ویستە دەستی بداتێ و ڕاپەڕێنێ بۆ سەپاندنی ئەم بڕیارە لە مەیدانەکانی فێرکردندا! بۆ ئەم مەبەستە لیژنەیەک- بەچاودێریی خۆی/K- لە چوار ڕۆشنبیری دانیشتووی بەغداد پێک هات کە: تۆفیق وەهبیی، عەبدوڕڕەحمان ساڵح، شوکریی فەزڵیی، نووریی بەرزنجیی بوون ئەرکی لیژنەکە ئەوەبوو کتێب وەربگێڕن بۆ کوردیی و لە قوتابخانەکانی سەرەتاییەوە دەست بێ بکەن! بەڵام لە ئەم هەلانەدا مقۆ قڤۆ پەیدا ببوو لە مەڕ وەرگێڕانی کتێبەکانی قۆناغی ئامادەییش وەکو فیزیا و کیمیا و جەبر و ئەندازە.

خۆم هەر زوو لیژنەکەم ئاگادار کرد کە کتێبەکانی سەرەتایی، بەتایبەتی بۆ پۆلەکانی یێکەمین مەبەستە! لە یێکەم کۆبوونەوەی لیژنەکەدا- ڕەنگبێ لە نێوندی شوباتی ١٩٢٦دا/ K- تۆفیق وەهبیی ڕایێکی نواند کە ئەممەیە: «بەر لە وەرگێڕاندن، پێ ویستە کێشەی نووسینی کوردیی چاک بکرێت!». ئەو وەکو لایێنگیری نووسیینی لاتینیی نییە، تیپەکانی عەرەبیی بۆ دەنگەکانی کوردیی؛ بە کەم و ناتەواو دەزانێت و دەڵێت:«پێ ویستە تیپی دی دابڕێژرێت کە چاپخانەکانیش ناچار دەبن ئەو تیپانە بەکار ببەن» و «ناشێت دەست بدرێتە چاپ کردنی چ کتێبێ تا ئەو تیپانە ئامادە نەکرێن!»).

ساتیعولحوسەریی پتر دەگێڕێتەوە کە دووای یێکەم کۆبوونەوە؛ محەممەد ئەمین زەکیی وەزیری ئەشغالی دیتووە و ئەویش پێی گوتووە: (فێرکردن- پێ خوێندن- دەبێت بەکوردیی هەموو قوتابخانەکان بگرێتەوە تا دەشگاتە خوێندنی باڵا و دەشبێت لە کۆلێجی قانووندا بەشێکی تایبەتیی بکرێتەوە. هەروەها لە کۆلێجی سەربازیشدا!).

پتر دەڵێت: (بەڵام باوەڕی هەبوو کە دەبێت لە قوتابخانەکانی سەرەتاییەوە دەست پێ بکرێت!).

ڕێبەری مەعاریفی گشتیی پتر باسەکانی دەگێڕێتەوە و دەڵێت: (لە کۆبوونەوەی

دووەمی لیژنەکەدا، تۆفیق وەهبیی پرۆژەییەکی پێشکەش کرد کە پێ ویست دەکات پانزە تیپی نوێ دابڕێژرێت بە زیادکردنی چەندین خاڵ و نیشانە بۆ یانزە تیپی عەرەبیی باو ئەمەش- بەقسەی ئەلحوسەریی/ K- مانای دانانی: (٤٥) چل و پێنج شێوە تیپە کە دەبێت لە چاپخانەکاندا زیاد بکرێن و دابڕێژرێن و، ئەمەش گیروگرفتە بۆ خوێندن و نووسینی کوردیی و بۆ چاپخانەکەش!!)[واتە ئەو شێوە تیپانەی پێشنیازنامەکەی لە ئێرەدا بڵاو/ K].

ساتیعولحوسەریی لە یاداشتەکانیدا لەسەر قسەیی دەڕوات و دەڵێت کە تۆفیق وەهبیی و عەبدوڕڕحمان ساڵح هەڵوێستەیان بێگدگیر و ئەوانەی دی- وەکو چاویان لە دەمی خۆی کردبێ/ K- لایێنگیری خۆی بوون!! هەروەها دەشڵێت کە دووای مشتومڕێ، ڕاست و ڕەوان بە ئەم جۆرەی باس دەکرێ؛ بڕوای خۆی بۆ تۆفیق وەهبیی ئاشکرا کردووە و پێی گوتووە: (من لە ئەم باسەدا ناتوانم بڕیاری ببڕای ببڕ بدەم و پێم وەیە کە لیژنەییێکی بەرفراوانتر دەبێت تەماشای باسەکە بکات و لێی بکۆڵێتەوە و بڕیاری بدات!!). تۆفیق وەهبی بەناڕەزاییەوە وەڵامی داوەتەوە و گوتوویەتی؛ (بۆچیی؟ ئەدی ئێوە نین کە هەڵتانبژاردووین؛ ئێوە بانگتان نەکردووین؟ ئەدی بۆچیی ڕای ئێمە پەسەند ناکەن؟).

ڕێبەری مەعاریفیس گشتیی؛ ساتیعولحوسەریی لە یاداشتەکانیدا پتر باس دەگێڕێتەوە و دەڵێت: کە «باسی ناکۆکیی!!» کەوتەوە دەم محەممەد ئەمین زەکیی و عەبدولموحسین ئەلسەعدوونی سەر وەزیران و سەبیع نەشئەتی وەزیری مەعاریف، پێیانگوت: (تۆ کە کوردیی نازانیت، بۆچیی کارێ دەکەیت- چۆن شیعەکان ناحەزتن کوردیش ناحەزت بن؟) نێوبراو پتر دەگێڕێتەوە کە دووای ئەمسەر و ئەوسەری لیژنەکە و ئەو کاربەدەستە گەورانە و (ئەدموندس C.d. Edmonds)ی ڕاوێژکاری وەزارەتی نێوخۆ، پێکهاتن لەسەر (پلانێکی نێونجیی) بۆ یێکلایی کردنەوەی کێشەکە!

ڕێبەری مەعاریفی گشتیی لە مەڕ پلان و کردەوەی خۆیان پتر باس دەگێڕێتەوە و دەڵێت: (پلانەکە بریتیی بوو لە ڕاوەگرتنی هەموو ڕۆشنبیر و زاناکانی کورد و بەبێ بانگ کردنیان بۆ کۆبوونەوە«!!» و بەتەنێ قاییل بوون بەناردنی پێشنیازی نووسراوو وەرگرتنی بیروڕای نووسراویان «!!»)، پتر هەڵوێستەی خۆی دەنوێنێت و دەڵێت: (من ئەم پلانەم پەسەند کرد؛ چونکە هێندە بەس بوو کە باسەکە لە چێوەی تەسکی لیژنەکەدا دەرهاوێژرێت و یارمەتیی بدات بۆ بەشدار بوونی کۆمەڵێ ڕۆشنبیری کورد لە بڕیارداندا کە بەرێگەوەیە... ئەوانەی کە پێشنیازە باس کراوەکەیان بۆ دەچێ، بۆیان هەیە یێکێ لە ئەم

سێ چارەسەرە هەڵبژێرن: قاییل بوون بە بەشێکیان، پەسەند نەکردنی ئەوانی دی، قاییل بوون بە ئەو تیپانەی کە لە نووسینی فارسیی و تورکییدا خراونەتە سەر تیپەکانی عەرەبیی!).

ڕێبەری مەعاریفی گشتیی ڕەفتاری خۆیشی دەنوێنێت و دەڵێت: (بۆ ئەمە، بە پەلە کەوتمە کارکردن و بەپێی ئەم پلانە: تۆفیق وەهبیی ڕاپۆرتێکی دوور و درێژی بە زمانی کوردیی نووسیی و پێشنیازەکانی بە هەوای خۆی هۆنییەوە! لیژنەکەش بڕیاری ئەو نێوانەی دا کە پێ ویستە ڕاپۆرتەکەیان بۆ بچێ و لێی بکۆڵنەوە و ڕایان بەرامبەر پێشنیازەکان بنوێنن! دیوانی وەزارەتیش چەند ژمارەی پێ ویستی لە ڕاپۆرتەکە چاپ کرد! منیش وێنەی ئەو نامەیەم نووسیی کە لەگەڵ ڕاپۆرتەکەدا دەنێردرێ... لەنێویدا مەبەستیشم ڕوون کردەوە و بە ئەم ڕستانەش بڕاندمەوە: (تکام هەیە کە ڕای خۆتان بەرامبەر پێشنیازەکانی نێو ڕاپۆرتەکە بنووسن، لەگەڵ تێ بینی کردنی: چۆنییەتیی گونجاندنی خوێندنەوەی کوردیی لەگەڵ خوێندنەوەی قرآن ی پیرۆز؟)؛

دیوانی وەزارەتیش ژمارەی نامەی پێ ویستی چاپ کرد. لە ئەو ڕۆژەدا کە کارگێڕەکانی دیوان وێنەی ڕاپۆرتەکە و نامەکەیان دەخستە زەرفەوە تا نێوی کەسەکان و نێونیشانیان بنووسن، تۆفیق وەهبیی هات بۆ تەماشاکردنی ڕەوتی کاروباری کاتێ نووسیینەکەی منی دیت، زۆر پەشۆکاو بەتووڕەیی و ڕەخنە لێ گرتنەوە پێی گوتم: (بۆچیی ئەم قسانەتان تێ خستووە؟ لیژنەکە بڕیاری ئەوتۆی نەداوە؟!). منیش لەسەرخۆ گوتم؛ (من بەنێوی لیژنەکەوە نەمنووسیوە، بەڵکوو بە ئەو نێوەوە کە ڕێبەری مەعاریفی گشتیم پێشنیازەکانیشتان بەشێوەی خۆیانەوە، چۆنتان نووسیون، تەواو دەگەنە دەستی کەسانی نیشانە کراو!).

تۆفیق وەهبیی درێژەیدا بە پرسیار و ڕەخنەگرتن و گوتی: (بۆچیی قرآن تێ هەڵکیشی ئەم باسە دەکەن؟)... گوتم: (چونکە فێربوونی قران لە بەرنامەی خوێندنی بڕیار دراودایە بۆ موسلمانان! دەشمەوێ تێ بینیی بکەن کە من لە مەڕ ئەم باسە هێشتا ڕای یێکجارەکیم نەداوە، بەڵکو داوام لێ کردوون کە ئاگاداری ئەو تێ بینییە بن کە بەبێ ئەوەی ڕێگەم لێ بڕیحابن بۆ دەربڕینی ئەو ڕایەی پێی دەگەن!). دووای بیرکردنەوە و وردبوونەوەیێ؛ تۆفیق وەهبیی بە تووڕەییەکی زۆرەوە ژوورەکەی بەجی هێشتم! دەمزانیی کە ئەو دەست بەجێ دەچێتە کن ئەمن زەکیی و ئەویش دەست دەخاتە کارەکەوە و دەچێتە کن موحسین ئەلسەعدوون، بۆیێکا بڕیارم دا کە هەموو لایێ بخەمە بەردەم قەوماوەکە...

بەسەرۆکی دیوان شوکری ئەلحەمانیم گوت؛ بەپەلە نێو و نێونیشانەکان بخەنە سەر زەرفەکان و دەست بەجێ بیاندەنە پۆستەخانە و چاوەنۆڕیی تەواو کردن و پێچاندنەوەی نووسراوەکانی دی- ئەوراق/ K- مەبن، بەڵکوو چ ئیش و کاری دیتان هەن بەلاوەی بنێن تا هەموو زەرفە کوردییەکان دەپێچنەوە!«!!» .

درەنگێ پێم زانیی کە ئەوان- ویڕای نارەزایی بوونیان- دڵنیا بوون لە ناردنی زەرفەکان و بڕیاریان داوە کە وێڕای پڕوپاگەندەیان، هێندێ کەس و نامەش بنێرن بۆ کن ئەو کەسانەی داوامان لێ کردوون، تا بەئەوان ڕابگەیێنن «ساتیعولحوسەریی دەربەستی قرآن نایەت و ئەویی ئەو نووسیونی بۆ کارتێ کردن و دەستخەڕۆکردنتانە!») .

ڕێبەری مەعاریفی گشتیی هەر لە یاداشتەکانیدا، مەتنی دوو ڕاپۆرتنامەی نیشان داوە کە بۆ سەروەزیرانی عێراقی ناردووە و ڕایگەیاندووە کە (٥٢٠) پێنجسەد و بیست نامەی بۆ موتەسەڕیفەکانی (هەولێر، سلێمانیی) ڕوانەکردووە و بەتەنێ (٢٣) بیست و سێ وەڵامی کەسانێکی وەکوو وەزیر، ئەندامانی پەرلەمان، ئەنجوومەنی پیران، ئەفسەر و ئاییناس، ڕۆژنامەوان، کاربەدەستەکانی وەرگرتووەتەوە!

ساتیعولحوسەریی ڕێبەری مەعاریفی گشتیی لە ئەو دووا ڕپۆرتنامەیدا هاتووە لەسەر وەزیرانی مەملەکەتی عێراقی گەیاندووە گۆیا (پڕۆژەکەی تۆفیق وەهبیی سەری نەگرتووە!!). [١/٥؛ ص ٤٥٧- ٤٧٤]

لێ کۆڵینەوە!

بۆ دەستگیرکردنی ئەنجامی کردو کۆشی ڕێبەری مەعاریفی گشتیی ساتیعولحوسەریی، زۆر پێ ویستە وردببینەوە، بکۆڵینەوە و هەرچیی نهێنییێ هەیە، تەنانەت ڕووداوەکانی ئەو دیو ڕاپۆرتنامەکە و هەر ڕەفتارێکی دی بەراوورد و یێکالا بکەیینەوە بەئەم شێوەیە:

١- ئەو باسە و هەڵویستەکانی مەعاریفی گشتیی، لە سەرەتای ساڵی ١٩٢٦دا هەڵکەوتوون و لە هەلی ڕەوتی خوێندندا هاتوونەتە پێشەوە و زۆری بەدەمەوە هەیە کە خۆیان بۆ ساڵی خوێندنی ئایینده؛ ١٩٢٦- ١٩٢٧ ئامادە بکەن و هەموو باسەکەش گەورەیە و لە قەبارەی دانیشتنێ و دوو، یان نامە گۆڕینەوە و ڕا وەرگرتنێکی خێرادا نییە!

٢- ئەو؛ ساتیعولحوسەریی- بەڕۆشنایی قسەکانی خۆیشی کە دەڵێت: (لەسەر وەزارەتی مەعاریف کەوت کەچیی پێ ویستە دەستی بداتێ و ڕاییپەڕێنێ بۆ سەپاندنی ئەم بڕیارە لە مەیدانەکانی فێرکردندا!). هەروەها بۆ خۆپەڕینەوەی لە ئەو هەڕەشەیەی کە

سەروەزیران و وەزیری مەعاریف لییان کردبوو؛ کە: (تۆ کوردیی نازانیت، بۆچیی کارێ دەکەیت- چۆن شیعەکان ناحەزتن- کوردیش ناحەزت بن!). بەڵێ دەبوو خۆی وەک کارگێڕی دەزگەییێکی بەرپرس بچێتە مەیدانەوە و دیدەنیی کوردستانی- تازە لکێندراو بە مەملەکەتی عێراقی عەرەبەوە- بکردبایە و لە نزیکەوە تەماشای هەموو بارێکی خوێندن، قوتابخانەکان، مامۆستاکان، تەنانەت بیروڕای موتەسەڕیفەکان، ئەنجوومەنی مەعاریفی بکردایە! دەبوو کۆبوونەوەی لەگەڵ پسپۆران، ڕۆشنبیرەکانی باژێڕەکانی بکردایە و لە ئەوان و هاوتایان لە بەغداد دا نەک بە تەنێ لیژنەییێک چەندین لیژنەی پێک بهێنایە!

ڕاستییەکەی وەکو یاداشتەکەی بەڵگەیە ئەو هیچ پلانێکی پەروەردەیی، خوێندەواریی، زانسیتیی، هیچ حسابێکی دارایی بۆ ڕاپەڕاندنی تەواوی ئەوکەکە بەبیردا نەهاتووە و لە دەستدا نەبووە، بۆیێکا دەتوانم بە دڵنیاییەوە بڵێم؛ بیر و بنچینەی ڕەفتاری پووش بووە و دامەزراندنی لیژنەییێکی ئەوها بچووکی دانیشتووی بەغداد و کەم دەسەڵاتیشی، هەر بەبیانوویێ زانیوە بۆ ڕانەپەڕاندنی (ئەرکە قانوونیی و زانستییەکە!) کە بەڵگەکانی داهاتوو ئەم ڕاستییە پتر دەسەلمێنن!.

٣. ئەو؛ وەکو مەتنی دووا ڕاپۆرتنامەی بۆ سەروەزیران کێڕاوەتەوە گۆیا بە ئەو پێیەی ڕێزی ڕۆشنبیرانی کورد و شارەزایانی گرتووە، لە پێنجسەد و بیست نامەدا، هەر بیست و سێ وەڵامی بۆ هاتووەتەوە!! هەروەها ڕایگەیاندووە کە بە ئەو ڕۆشناییەدا دەردەکەوێ گۆیا: (پڕۆژەکەی تۆفیق وەهبیی سەری نەگرتووە!)، ئەوە بە دڵنیاییەوە، فێڵی کردووەو ڕاستیی سەروەزیران شاردووەتەوە... بەڵگەش ئەمەیە:

١/٣. هیچ پێوانەییێکی زانستیی ئەو ئەنجامە پەسەند ناکات کە لە کۆی پێنجسەد و بیست نامەدا، پشت ببەسترێ بە وەڵامی بیست و سێ نامە!

٢/٣. ئەو بیست و سێ وەڵامەش کە هاتوونەتەوە و (پشتی پێ بەستوون و بە ڕۆشناییان بڕیاری ناسراوی خۆی داوە گۆیا پڕۆژەکەی تۆفیق وەهبی سەری نەگرتووە!) ڕاستییەکەی زۆربەیان - بەنێواخن و ئامانجەوە- لایێنگیری تۆفیق وەهبین، تەنانەت هێندێکیان داوای بەکاربردنی لاتینییان کردووەکە یێکێکی وەکو تۆفیق وەهبیی- بەڕۆشنایی یاداشتنامەکە- لایێنگیری نییە!

٣/٣. سلێمانیی لە کۆنەوە و هەتا ئەو ڕۆژگارەش، مەڵبەندی خوێندەواریی و ڕۆشنبیریی کورد بووە ساتیعولحوسەریی- ناحەزانەش نەبێ، نازانستانە ڕەفتاری لەگەڵ

کردووه، خۆی لە دووا ڕاپۆرتنامەکەیدا بە سەروەزیرانی گوتووە: (... بەڵام وەڵامەکانی سلێمانیی هێشتا نەگەیشتوونەتەوە جێ؛ چونکە باسەکەش زۆر دواکەوت (!!/ K) پێم چاک بوو کە پوختەی پشنیازە- پرۆژە ئەسڵەکە و تێ بینەکانم بۆ خاوەند بەرزیتان بنوێنم!) (١١٥/١٩/٢؛ ص١٦٦)

لە ئێرەدا بەڕۆشنایی ڕەفتار و قسەی خۆی و بە بەڵگەشەوە باسەکەی ورد دەکەمەوە:

ئە: ئەو خۆی- یاداشتنامەکەیشی بەڵگەیە- بێ پێچ و پەنا گوتوویەتی: (بڕیارم دا هەموو لایێ بخەمە بەردەم قەوماوەکەوە. بەسەرۆکی دیوان شوکری ئەلحەمانیم گوت: بەپەلە نێوونێونیشانەکان بخەنە سەر زەرفەکان و دەستبەجێ بیاندەنە پۆستەخانە و چاوەنۆڕی تەواوکردن و پێچاندنەوەی نووسراوەکان -ئەوراقەکان-ی دی مەبن، بەڵکو چ ئیش و کاری دیتان هەیە بەلاوەی بنێن تا هەموو زەرفە کوردییەکان دەپێچنەوە!).

بێ: نامەکەی مەعارفی گشتیی و پێشنیازەکەی لیژنەکە، وەکو لە بەردەستدان؛ (ڕۆژی ١٩٢٦/٣/٧) ڕەوانەی باژێڕەکان و ئەنجوومەنەکانی مەعاریف و کەسانی دی کراون بەگەیشتنی -بۆ وێنە- بۆ سلێمانیی، دەستبەجێ- لە ١٩٢٦/٣/٢١دا- بەرەو ڕووی شارەزایان و ڕۆشنبیران کراوە و داوایشیان لێ کراوە کە تا ڕۆژی (پێنجشەممە ١٩٢٦/٣/٢٧) سەرنج لە پێشنیازەکە بدەن و وەڵامیان گەڵاڵە بکەن.

ئەمە مانای ئەوەیە؛ لە لاییێکەوە نامەکە و پرۆژە پیشنیاز کراوەکە، دووای دوو حەوتۆ لە بەغدادەوە گەیشتوون. لەلاییێکی دیەوە دوو ڕۆژ دووای گەییشتنە سلێمانیی، بەپەلە بەرەو ڕووی شارەزایان و کەسانی دی کراوە. دوواجار ماوەییێکی کەمی وەکو پێنج ڕۆژ بۆ وەڵام وەرگرتنەوە دەست نیشان کراوە... ئەمانەش هەمووی چست و چالاکیی و پەلەکردن دەنوێنن!

وێڕا، ڕۆژنامەی (ژیان- پێنجشەممە ١٩٢٦/٤/٢٢) هەواڵ ڕادەگەیێنێ کە ڕۆژی دووشەممە ٢٩ی مارتی ١٩٢٦ لە مەقامی موتەسەڕڕیفییەتدا بۆ بەیان و موتالەعەی ئیقتیراحی لیژنەی تەرجەمەی وەزارەتی مەعاریف لە خوسووس حورووفی کوردیی و حەرەکاتەوە، تەودیعی بەعزێ زەواتی مونەووەر و موتەفەککیر کراو بۆ جوابەکان لە ئەنجوومەنەکەدا خوێندرایەوە فەقەت لەبەر موساعەدەی وەقت تەئحیل کرا بۆ جەلسەییێکی تر!/ «تکایە دووا ڕستە ورد تەماشا بکە/K»

[ژیان- ژ ١٢، ١٩٢٦/٤/٢٢، ل٢]

ئەم هەواڵەش لە لاییێکەوە ڕاستیی دەسەلمێنێت کە ئەنجوومەنی مەعاریفی سلێمانی، هەر دوو ڕۆژێ دوای وەڵام وەرگرتنەوە- ٢٧ ـ ٢٨- دانیشتووە و لە وەڵامەکان وردبووەتەوە بێ گومان لەبەر زۆریی کەسەکان و وردیی باسەکە، وردبوونەوە بەدانیشتنێ تەواو نەبووە و هەر کۆڕێکی دی ویستووە! بۆ ئەمەو بۆ ڕێگەی بەغدادیش ئەو پەڕییەکەی دوو حەوتۆی دی ویستووە کە بێ گومان ماوەکە ئاساییە بۆ ئەو ڕۆژگارەی باری هاموشۆی تێدا سەخت و گران بووە! هەڵبەت تا ئەوڕۆش لە ئەم وڵاتەدا نەبووەتە باو؛ پۆست بەفڕۆکە بگواسترێتەوە!

کەواتە ئەگەر ڕێبەری... گشتیی مەعاریف بەڕاستیی پەرۆشی ئەگەر نەڵێم ئەرکەکەی خۆی و باسەکە و پێشنیازی لیژنەکە بووایە، ئەگەر بەڕاستیی ڕێزی ڕۆشنبیرەکانی بگرتایە و فەڕی خەڵکی کوردی بویستایە دەبوو (دوو حەوتۆیێ) چاوەنۆڕ ببوایە... دەبوو نرخی ماندووبوون و ڕای کۆمەڵەی خەڵکانێکی داوا لێکراوی لەلا هەبووایە، دەبوو قەدری موتەسەڕڕیفییەتی سلێمانیی و ئەنجووومەنی مەعاریفی نەشکاندبایە و بیروڕای ئەوانی- هەروەها هەولێریشی- تێکەڵ بە ئەو بیست و سێ وەڵامە بکردبایە و ئەوجا دروست بوو دووا ڕاپۆرتنامەی خۆی بۆ سەر وەزیرانی بنوێنێ!!

ئەو بە پەلە نامەکان ڕەوانە و داوای وەڵامی پەلە دەکات، بەڵام بۆ باسێکی گەورە- ڕاوەرگرتن- چاوەنۆڕیی پێ نەکرێ و ڕای خۆی بەسەر پێنجسەدوبیست ڕادا تێ بپەڕێنێ و بڵێ: (پێشنیازەکەی تۆفیق وەهبیی سەری نەگرتووە!)؛ ئەوە ڕاست و ڕەوان خۆی ساخ دەکاتەوە کە باوەڕی بەڕۆشنبیرەکان، بەشارەزاکان، بە ئەنجوومەنەکانی مەعاریفی ئەو باژێڕانە، بەچارەسەرێکی زانستانە و چاکەخواز و بەئەنجامێ کە ڕووی حوکوومەتەکەی سپیی بکات (نەیبووە!!) و لە ناخی دەروونداا باوەڕی بەڕاپەراندنی ئەرکەکەیشی نەبووە نەخوازەڵا بە ئەو چارەسەرە نێونجییە کە پێشنیازەکەی لێ کەوت بووەوە... ئیدی ئەم نامە نووسین و سەرقاڵ کردنەش بەتەنێ یاریی بووە و چیی دی نا!!

ئەنجام

وردکردنەوەی باسەکە؛ کۆمەڵێ ئەنجامی ڕاست و گرنگمان دەخاتە لەپی دەستەوە:

١- ئەنجامەکەی ڕێبەری مەعاریفی گشتیی؛ هیچ متمانەییێکی زانستیی پێ نابڕێت و دەچێتە خانەی ساختەوە!

٢- باسەکە وەکو باسێکی تایبەتی کەسی تۆفیق وەهبیی و مەعاریفی گشتیی و

ڕێبەرەکەی، هەروەها وەکو کێشەی ڕێنووسێ نایێتە بەرچاو بەڵکو تەواو دیارە کە گەورەترە و ئەو بڕوبیانووانەی بەنێوی نووسین یان ڕێنووسەوەن، فێڵێکە بۆ مەبەستێکی گەورەتر.

٣- چ کەسێکی ژێر باوەڕ ناکات کە ڕێبەری مەعاریفی گشتیی بە ئارەزووی خۆی- بێ پشتیوانێ- ئەم هۆش و ئەتوار و ڕەفتارانە بنوێنێ و بڕیار بدات!! ڕاستییەکەی دەبێت گەورە کەسانێ لەپشت پەردەوە ئافەرینیان کردبێ! سەرچاوەکانی مێژووش ڕادەگەیێنن کە هەر حیجازیی (پاشا فەیسەڵ) ئەم کەسەی هێناوەتە عێراقەوە و پێی دەنازێ! دیارە کێشەکەش سیاسیەو ئەم کابرایە دەسکەلایەتی!

بەشی دووەم

پێشەکیی

لە مانگی تەمووزی ١٩٢٧ز.دا ساتیعولحوسەریی ڕێبەری گشتیی مەعاریف لەسەر کار و فەرمانی نەما، دەی باری خوێندن و خوێندەواریی کوردیی لە هەلی کاری ئەو و دوای ئەودا لە چ ئاستێکدا بوو تا- بەکورتیش بێ- بەتێ گەییشتنی بتوانین ڕاستییەکان بناسیینەوە و زووتر بگەین بە وەڵامی ئەو پرسیارە گەورەیە: کێشەکە چ جۆرە بوو؟

بۆ ناسینەوەی وەڵامی چاک و بەجێ، دەبێت کار ئەوە بێت وردببینەوە و هێندێ ڕاپۆرت و بەڵگەنامەی ڕەسمیی، هێندێ هەڵوێستە و نووسینی مامۆستاکانی قوتابخانەکان، تەنانەت هێندێ هەڵوێستەی ڕۆژنامەنووسیی یادبکەیینەوە!بزانە بەڵگەکان چۆن دەدوێن؟

بەڵگەی یێکەم:

چەند داندراوێکی فەرامۆش کراوی مامۆستایان و وێنەیان ئەمەیە:

١: زانستی هندسە- تالیفی عبدالقادر وجدی. مترجمی: ع.

و. م ژ ١. لەسەر پیرەوەی وەزارەتی معارف نووسراوە بۆ ریزی چوارەم: ١٩٢٨ [بەڕێنووسی خۆیەوە/K].

٢: مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی؛ سەعید سدقی کابان، چەند کتێبێکی خوێندەواریی داناوە(*) و چاپ نەکراون یێکێکیان ئەمەیە کە دیتوومە و وەڵامە ڕەسمییەکەیشیم بەرچاو کەوتووە:

ئەم وەرگێردراوە کە هەرگیز لە خۆڕا دەستی نەدراوەتێ لە لایێن بەڕێوەبەرایەتیی مەعاریفی مەنتیقەی بەغدادەوە، بە (نامەی ژمارە: ٢٧٧٨/٧/٦ ی.٣ تەشرین ئەووەل ١٩٢٨) وەڵام دراوەتەوە کە من هەر مەتنە عەرەبییەکەی دەگێڕمەوە و ئەمەیە: (کان قد قدم سعید صدقی المدرس في السليمانية الاولى كتاب جغرافية في اللغة الكردية للصوف الثالثة لاجل تدقيقه، ولم يكن كتاب جغرافية مقرراً في اللغة العربية للصفوف الثالثة نرجو- بەموتەسەڕڕیفییەتی سلێمانیی دەڵێ/K- ان تخبرو الموما اليه بعدم

(*) جغرافیا- س ١٩٢٨(بۆ سونفی سێیەمی مەکتەبانی ئیپتیدائیی لە تەرەف سەیید نووریی بەرزنجییەوە و سەعید سدقیەوە تەرجەمە کراوە! [بەدەستکاریی ڕێنووسیەوە!/ K]

امکان تدقیقة من قبل اللجنة تجدون الکتاب المذکور طیاً لاعادته الی الموما الیه!
اَلتوقیع مدیر منطقة معارف بغداد

بەڵگەی دووەم:

محەممەد ئەمین زەکیی نوێنەری سلێمانیی لە ئەنجوومەنی نوێنەران- پەرلەمان-ی عێراقدا دوو ڕاپۆرتی بەئەنجوومەنەکە داوە کە ڕۆژنامەی (ژیان- ٢١ی حوزەیران) بڵاوی کردووتەوە ڕۆژنامەکە لە پێشەکییدا نووسیویەتی: (خولاسەی دوو تەقریری مەبعووسی موحتەرەمی سلێمانیی ئەمین زەکیی بەگ کە تەقدیمی مەجلیسی مەبعووسان- پارلەمان/K-ی کردووە لە خووسووس مەعاریف کوردستان و تەشکیلی لیجنەییێکی عیلمیی بۆ تەئلیف و تەرجەمەی کتێبانی تەدریسییەی کوردیی و بۆ ئیحداس و تەشکیلی مودیرییەتێکی مەعاریف و تەعینی موفەتتیشینی کورد بۆ مەنتیقەی کوردەکان/ تەواو- بەدەستکاریی ڕێنووسیەوە!).

ب٢/١: خولاسەی تەقریری ئەووەڵ:

لە لیوای مووسڵ، هەولێر، کەرکووک و سلێمانیی، حاڵی حاز (٢٨) مەکتەبی کوردیی تیا مەوجوودە (K/!!)، لە مەکاتیبی ئیبتیدائیی، سانەویی کوردەکانا، لەسەر مینهاجی ڕەسمیی مەعاریف بۆ (٥٨) مەوزووع کە مەجبوورن تەدریسی بکەن (K/!!) تەنها بۆ دەرسێکیان کتێبی کوردیی هەیە. (K/!!) بۆ مەوزووعەکانی کە؛ چونکە کتێب نییە (K/!!)، تەلەبەکان مەجبوورن نۆت بکرن و لەسەر ئەو نۆتانە مەحکوومی سەعیی کردنن. (K/!!) مومکین نابێ نۆتێکی سەحیح بکرن و لە خاریجی ئیمکانیانا نییە! (K/!!) لە غەیری ئەوەی کە بەغەڵەت و عەجەلە دەفتەرەکانیان ڕەش بکەنەوە ناتوانن سەعییەکی تر بکەن (K/!!) لەبەر ئەوە زیهنیان بەمەعلووماتی غەیرە سەحیحە ئیشغال و مانگو- ماندوو/K- ئەکرێ (K/!!)، هیچ ویجدانێک قوبووڵی ناکات ئەم تەلەبانە کە ئومیدی ئیستیقبالی کوردەکانن، بەمەعلووماتی غەیرە سەحیحە زیهن و دەماغیان موشەووەش و ژەهراویی بکرێ (K/!!) مەجبوورن ئەو مەکتەبانەی کە کراونەتەوە، بیکەن بە موئەسسەییێکی مەعریفەت بە وەسائیتی تەدریسییەییێکی چاک، ماددەتەن و مەعنەن، تەجهیزیان بکەن! لەبەر ئەمە ئیستیرحام ئەکەم بۆ ئەوەی دەست بەجێ دەست بکەن بە تەرجەمە و تەئلیف، بەعەجەلە (لیجنەییێکی دائیمیی) تەشکیل و لە کوردە مونەووەرە مووقتە دیرەکانی ئێرە، ئەعزای بۆ تەعین بکەن!

(تکایەورد سەرنجی دووا بەند بدەن!K/).

ب٢/٢: خولاسەی تەقریری دووەم:

ئەو مەکتەبانەی کە لە لیوای سلێمانیی، هەولێردا مەوجوودن، قیسمێکیان لە تەرەف مودیرییەتی مەنتیقەی مووسڵ و قیسمێکیان لە تەرەف مودیرییەتی مەنتیقەی بەغدادەوە ئیدارە ئەکرێن (K/!!) لەبەر ئەمەی کە مودیری هەردوو مەنتیقەکان، کوردیی نازانی (K/!!) عادەتا بێگانەن بەم لیسانە، ناتوانن تەفتیش و موراقەبەی مەکتەبەکان و لە قودرەتی تەدریسییەی موعەللیمەکان تێ ناگەن و بەتەواوی عاجزن کە ئیسلامی تەرزی جەرەیانی ئوسوولی تەدریسییەی مەکتەبەکان بکەن (K/!!)، لەبەر ئەم وەزعییەتە چونکە مەکتەبە کوردەکان لە موراقەبەو نەزارەتێکی موتەمادیی مەحروومن و (K/!!) نەتیجە بووە بەسەبەبی عەدەم تەرەققی و تەکامولیان (K/!!)، لەبەر ئەوە هەڵەب ئەکەم ئەو مودیرییەتی مەنتیقەی کە دوو سێ ساڵ لەمەوپێش بۆ ئەم خوسووسە هەبووە (K/!!) بەعەجەل ئیحداس و ئیعادەی بفەرموونەوە و مەکاتیبی سلێمانیی، کەرکووک و هەولێر ڕەبتی مەکتەبە کوردییەکە لە لیوای مووسڵدا هەیە (K/!!) بۆ تەفتیش و موراقەبەیان موفەتتیشی کوردی موقتەدیر ئیستیخدام و عەلاوەی قادرۆی- کادیر؛ دەستەی/K- مودیرییەتی مەنتیقەی مووسڵی بکەن و موحەققەقەن لێم ئومێدم تەرویج ئەفەرموون.

[تەواو]

بنۆڕە: [٨/ل ١-٣]

بەڵگەی سێیەم:

لە ١ی حوزەیرانی ١٩٢٨دا- وەکوو ژیان: ژ ١١٨ دەنوێنێ دەستەیێ لە نوێنەرە کوردەکانی نێو پەرلەمان، لە مەڕ مەعاریف- خوێندەواریی کورد ڕاپۆرتێکیان داوە بەوەزارەتی مەعاریف کە مەتنە تەواوەکەی ئەمەیە:

بۆ وەزارەتی جەلیلەی مەعاریف

لە فەخامەتتانەوە مەعلوومە کە جیهەتی شیمال- کوردستان/K- لە خویسووس عیلاقاتی سیاسییە و ئیقتیسادییەوە، لە ناو حوکوومەتە گەنجە تازە پێ گەییشتووەکەمانا ئەهمییەتێکی گەورەی هەیە، لەبەر ئەمە لازمە ئیزالەی هەموو مەوانیعێک بکرێ (K/!!) لە خوسووسی نەشری مەعاریفەوە و ئەو شتانەی کە جەهل لائەبات ئەو سەبەبانەی کە مەعاریفی مەنتیقەی دوواخستووە ئەمانەن:

١- نەبوونیی کتێبانی تەرجەمە کراو بە کوردیی کە لیسانی تەدریسییەی ئەو مەنتیقەیەیە و عیبارەتە لە چەند لیواو قەزاییێکی موهیم کە توول و عورزیی لە زاخۆوەیە هەتاکو پێنجووین و خانەقین و بەدرە!

٢- کەمیەتیی موعەللیم لەو مەنتیقەیەدا!

٣- بۆ ئەوەی ئیرشاد و موراقەبەیێکی تەواوی موعەللیمەکان و مەکتەب بکات و تەرەققیی و تەعمیمی مەعاریف بکات و لەسەر یێک ڕێ و یێک پرۆگرام تەدریس و تەدرسیان پێ بگات، بۆ ئەم مەنتیقەیە مودیرێکی مەعاریف نییە (K/!!)!

٤- لەم مەنتیقەیەدا مەکتەبێکی موکەممەلی سانەویی نییە کە ببێ بە کە فیل و واسیتەی تەواوکردنی ئەو عیلمانەی کە تەلەبەکان لە مەکاتیبی ئیپتیدائییەدا خوێندوویانە و بۆ ئەوەی کە لەوێدا لەزەت لە خوێندن وەربگرن وعلمێکی چاک فێری تەلەبەکان بکرێت بەنەوعێک کە بتوانن بچنە مەکاتیبی عالییەوە. (K/!!).

٥- ئەم مەنتیقەیە مەحرووم لە مەکتەبێکی دارولمەعەللمینێ کە مەوجووبەتی ئەلزمە و یێکانە واسیتەیە بۆ ئەوەی موعەللیمی موقتەدیر و عالیم پێ بگەیێنێ کە بتوانن چاک و بەکوردیی تەدریس بکەن . (K/!!)

٦- لەبەر فەقیریی، ئەهالیی ئەو مەنتیقەیە ناتوانن و مومکینیان نابێ ئەو لاوەکانیان بۆ ئیکمالی تەمسیلی سانەویی و عالیی بنێرن بۆ مەرکەزی حوکوومەت! «K/!!».

٧- زۆر ئەسبابی تر هەیە کە بووە بە سەبەبی ئەوە کە ئەبەوینەکان «بابەکان/K» ئیهتیمام ناکەن بۆ ئەوەی ئەولادەکانیان بنێرنە مەکتەب.

ئەو ڕێیەی کە لازمە لە خوسوس نەشری مەعاریفەوە تەبەعیەتن پێ بکرێ ئەوەیە کە ئەو نوقسانیانە و ئەو سیستیەی لە خوسووس مەعارفەوە هەیە و زیهنی ئەهالییەکەی ئیشغال کردووە کە ئیهتیمان بە مەعاریف ناکەن «K/!!» ، لازمە لابرێ کە ئەمانەن:

١/٧: تەشکیلی لینجەیێکی تەرجەمە و تەئلیف کە ئەعزانەکانی لە عالیم و مونەووەرە مونتەخەبەکانی کوردەکان بێ، کە مووافیقی پرۆغرامی کتێب تەئلیف و تەرجەمە بکەن و ئیعتیقادمان وایە کە ئەم لینجەیە ئیشەکانیان زۆر چاک و بەتەواویی بەجێ ئەهێنن وەزارەتی مەعاریف بۆ ئەم خوسووسە مەساریفێکی زۆری ئەبێ و ئەگەر وەزارەتی مەعارف لە حالّی مەعزوور لە تەشکیل کردنی ئەم لینجەیە کە زۆر پێ ویستە بۆ لابردنی تەزەبزوب، هیچ نەبێ ڕجا ئەکەین ڕەسمەن ئیعلانی بکات کە ئەو کەسانەی مووافیقی

پرۆغرامی مەعاریف کتێبێک تەرجەمە و تەئلیف ئەکەن؛ بە نیسبەت چالاکیی کتێبەکانەوە ئیکرامییەیێکی ئەدریتێ کە ئەقەللەن «٥٠٠» ڕوپییە کەمتر نەبێ. وە ئەگەر ئەم مەسئەلەیە تەرک بکرێ، بۆ تەشەببوسی خۆیان نابێ، چونکە ئەمە لە میللەتێکا ئەکرێ کە لە ناویانا عیلم موتەرەققیی بێ و قەدری مەعاریف بزانن و ئەگەر مەساریفی ئەم مەسئەلەیە بۆ تەشەببوسی شەخسیی تەرک بکات، باوەڕ ناکەین هیچ کتێبێک لە خۆیەوە ئەم خزمەتە بکات، چونکە بۆ خۆی ئینتیفاعێکی ماددیی و زەروریی تیا نابینێ! (لیژنەی وەرگێڕاندن و دانان لەسەردەمی ساتیعولحوسەرییدا پەک خرا:/K).

٢/٧: بۆ ئەوەی موعەللیمی موقتەدیری عالیم بۆ سونفە سانەوییەکان چنگ بکەوێ، لازمە وەزارەتی مەعاریف لە خووسووسی زیادیی مەعاشەوە ئیهتیمام بکات، چونکە ئیعتیقادمان هەیە کە پیاوی زۆر موقتەدیر، عالیم هەیە لە وڵاتەکەمانا، فەقەت لەبەر مەعاش کەمیی ئینتیساب ناکەن بەمەعاریفەوە «K/!!»

٣/٧: لازمە دائیرەیێکی مەعاریف لەم مەتیقەیەدا تەشکیل بکرێ بەشەرتێک مەرکەزەکەی لە وەسەتی- نێوەندی/K- ئەم مەنتیقەیەدا بێ کە بتوانێ موراقەبەی هەموو مەکتەبەکان بکات و لازمە مودیرێکی وای بۆ تەعین بکرێ کە لە مەداریسی عالییە دەرچووبێ کە موقتەدیربێ، حاڵەتی مەعاریف بگەیێنێ بە حەددێکی مەتلّووبەوە بوونی ئەم دائیرەیەش زەرووریە بۆ نەشری عیلم و مەعریفەت و حوکوومەت لە تەشکیل کردنی ئەو دایەرەیە و مەسرەفێکی زۆری نابێ بەنیسبەت ئێستاوە کە بۆ تەفتش و موراقەبەی لیوای سلێمانیی و کەرکووکی داوە بەغداد و «K/!!» ، ئەقزیەکانی شیمال وەکو زاخۆ، دهۆک، عەمادییە، عەقرەی داوە بە مووسڵ «K /!!) لەمەدا هەم لە خووسووس مەعارفەوە، هەم لە خوسووسی تەدریستاتەوە خراپە «K /!!» چونکە تابیعی مەنتیقەیێک نین تەدریسیان وەکو یێک نابێ و غەیری ئەمەیش چونکە موفەتتیشین و مودیرینی ئەم مەنتیقانە کوردیی نازانن «K /!!» هیچ فائیدەیێکیان لێ حاسڵ نابێ! «K /!!».

٤/٧- ئیکمال و تەنزیمی مەکاتیبی سانەویی بە سوورەتێکی وا کە حەسبەلمەتلّووب تەکەففول تەربییەی تەلەبەکان بکات و ئیمتیمانیان دەفع بکات و لە خوسووس ئەو مەحزوورەوە کە تەلەبەکان چونکە بەعەرەبیی ناخوێنن، لە مەکاتیبی عالییەدا موشکیلات ئەکێشن «K /!!» ، ئەمیش ڕاست نییە چونکە ئەم مەحزوورە بەزیادکردنی ئەوقاتی تەدریسییەی دەرسی عەرەبیی لە سونفە سانەویەکان لاچێت!

٥/٧- كـردنەوەی مـەكـتـەبێكی دارولموعـەللیـمین «!!/ K» بۆ ئەوەی ئیـحـرازی موعەللمینی موقتەدیری چاك بكات كە بتوانن لەسەر ئوسوولێی تازە موافیق و مەتلووب تەلەبەكان پێ بگەیێنن!

٦/٧- كردنەوەی مەكاتیبی كچان!

٧/٧ هەر وەقتێک مەكتەبەكان و مەعاریفی ئەم مەنتیقەیە بەم نەوعە كە عەرزمان كردن، تەنزیم كرا، ئەو وەقتە ئە بەوینەكان شەوقیان ئەبێ كە منالەكانیان بنێرنە مەكتەب بۆ تەحسیل! ئینجا ئیستیرحام لە وەزارەتی مەعاریف ئەكەین كە ئیهتیمامێكی كافیی و تەواو بەم مـەعرووزاتانەمـان بكات، لەم سالەوە دەست بكا بەم ئیـسلاحاتە مـەتلووبە و قـەتعیـیە و ئیـزالەی هەمـوو مەوانیـمێک بكات كە ئەبێ بە سەبەبی عەدەم تەرەققیی مەعاریفی ئەم مەنتیقەیەو ئێمەش پێشەكیی تەشەككوری ئەكەین!

مەعرووف جیاوک	ئیسماعیل ڕواندزیی	محەممەد سالح
نائیبی ئەربیل	نائیبی ئەربیل	نائیبی سلێمانیی
محەممەد جاف	سەبریی	عبدالله
نائیبی كەركووك	نائیبی سلێمانیی	نائیبل ئەربیل
جەمال بابان	سەیف الله	محەممەد سەعید
نائیبی ئەربیل	نائیبی سلێمانیی	نائیبی كەركووك

بەغداد (حوزەیران ١٩٢٨)

بەڵگەی چوارەم:

لە ٢٠ی ئابی ١٩٢٨دا، دیسان محەممەد ئەمین زەكیی نوێنەری سلێمانیی ڕاپۆرتێكی گـرنگ و وردتری لەمـەڕ نالەباریی و دوواكـەوتوویی خـوێندن و خـوێندەواریی كـوردیی پێـشكەشی پەرلەمـانی عـێـراق كـردووەتەوە؛ چەندوچۆنیی هەمـوو بارێكی؛ لە ڕووی داراییـشـەوە و بەدەم بەراووردی ئاستی باژێڕەكـانی عـێـراق و بە ئەژمـارێكی بەڵگەدار و دڵنیـاوە سـەلماندووە! (زیان- س ٣، ژ ١٢٨، پێنجـشـەمە ١٩٢٨/٩/١٣ ــ ژ ٣٧: ١٥/١١/ ١٩٢٨، واتە لە (٦) شەش ژمارەدا ڕاپۆرتەكەی بڵاوكردووەتەوە... ئێرە بەشی بڵاوكردنەوەی ناكات!).

بەڵگەی پێنجەم:

لە ٤ی نیـسانی ١٩٢٩دا، دیسان نوێنەرانی كورد؛ سەیف الله خەندان، بابان، حازم شەمدینی، ئیسماعیل ڕواندزیی، محەممەد بەگ جاف، محەممەد سالح محەممەد عەلی؛ سكاڵانامەیێكیان داوە بە سەر وەزیرانی عێراق و وێنەشی بۆ نوێنەری باڵای بەریتانیا لەنێویدا گلەییان لە جێ بەجێ نەبوونی (بڕیارەكانی ئەسپاردەی كۆمەڵەی گەلان) كردووە و داواییێكیشیان ئەوەیە: (خەرجیی- یان بووجەی- پێ ویست بۆ مەعاریفی كوردستان زیاد بكرێ! هەروەها بەڕێوەبەرایەتییەكی مەعاریفی گشتیی كوردیی دابمەزرێ!).

بەڵگەی شەشەم

لە شوباتی ١٩٣٠دا؛ نوێنەرەكانی كورد، سكاڵانامەیێكی دیان داوە بە (نوێنەری باڵای بەریتانیا لە عێراقدا). عەبدورڕەزاق ئەلحەسەنیی خاوەندی «تەئریخ ئەلوەزارات ئەلعیراقییە/ مێژووی وەزارەتەكانی عێراق» دەڵێت: هەردوو جار- لە جاری پێشووەوە- تەماشای داخوازییان نەكراوە [٢/١٧/١١٣؛ ج ٣، ص٦٣]

بەڵگەی حەوتەم:

لە مارتی ١٩٣٠شدا، دیسان چەند نوێنەرێكی كورد، سكاڵانامەیێكی گرنگتریان داوە بە سەروەزیرانی عێراق و وێنەیشیان لێ داوە بەنوێنەری باڵای بەریتانیا و سەرلەنوێ داوای: (بەڕەسمیی ناساندنی زمانی كوردیی، دامەزراندن بەڕێوەبەرایەتییەكی مەعاریفی كوردیی لە باژێرێكی كوردستاندا، بایەخ دان بەوەرگێڕاندن و دانانی كتێبی كوردی)یان كردووە!

هەڵچوون!!

كورد و مافەكانی و حوكوومەتی مەملەكەتی عێراقی بەرچاو تەنگ و دەسەڵاتدار و پشت ئەستوور بە ئینگلیزی چاودێری؛ دوو بەرەبوون، ڕۆژ بەڕۆژ لە یێكدی بەگومان بوون، بەتایبەتیی كە كەمترین مافی خوێندن و خوێندەواریی ڕەوای كورد وەكوو ئەو بەڵگانە ساخیان كردەوە ڕەفتاری چەوت چەوێڵی لەگەڵ دەكرا!

لە ئەو هەلانەدا كۆڕی باسی پەیمانبەستنی نوێی ئینگلیز- عێراق گەرم بوو ئەو دوو لایێنە هەر یێكە بۆ فەڕی خۆی و بە جۆرێ پەرۆشی هاتنەدیی و مۆركردنی بوو.

لە لایێكی دییەوە، كورد وەكو چاوەنۆڕی ئەنجامی ئەو پەیمانە بوو چۆنی ڕێز دەگرێ

هەروەها چاوەنۆڕیی بێ هوودەیشی بۆ مافی تەواوی خوێندەواریی، بەتایبەتی دووای هەردوو سکاڵا نامەکەی (نیسان ١٩٢٩- مارت ١٩٣٠) کارێکی زۆری تێ کردبوو، بێزار و ڕوو لە هەڵچوون بوو.

حوکوومەتی عێراق- بێ گومان بە ئامۆژگاریی ئینگلیز- ویستی سروەیێکی خۆش بەرامبەر بەکورد بنوێنێ و هێووری بکاتەوە، بۆیێکا پێش مۆرکردنی پەیمانەکە لە ١٠/ نیسان/ ١٩٣٠دا، بەیاننامەیێکی بڵاوکردەوە گۆیا (لەبەر تیشکی مادە «١٧»ی بنچینەی قانوونی عێراقیی، لە مەڕ بەڕەسمیی ناساندنی زمانی کوردیی، پێشنیازی بۆ ئەنجوومەنی نوێنەران کردووە تا لێی بکۆڵێتەوە و پەسەندی بکات!) [١١٣/١٧/٢؛ ج٢،ص١٢-١٣].

پێش بەرگرتنی ئەم بەیاننامەیەش لە ٣٠/حوزەیران/ ١٩٣٠دا، چوارەمین پەیمانی ئینگلیز- عێراق بۆ ماوەی «٢٥» بیست و پێنج ساڵی دیی مۆرکرا!.

ئەم پەیمانە- وەکو هێندێ پارتی عەرەبی عێراق پێی گران بوو لەلای هەمووچینە جۆر بەجۆرەکانی گەلی کورد ناپەسەند و پێ شێلی هەموو (مافە نەتەوییەکانی گەلی کورد) بوو، بەتایبەتیی کە لە هیچ برگەیێکی پەیمانەکەدا، لە مەڕ هەر مافێکی کورد و ئەسپاردەی کۆمەڵەی گەلان، دەنگ و ڕەنگێکی نەبوو!

لە ئێرەوە (مافی تەواوی خوێندەواریی) وەکو ئەڵقەیێکی پچووک تێکەڵی تەواوی ڕستەکانی کێشەی سیاسیی گەلی کورد بوو!

زۆربەی جەماوەری کوردستان- باشوور- لە نێوان مانگەکانی تەمووز و ئەیلوول ١٩٣٠دا، ئاشتی خوازانە کۆبوونەوە و خۆنیشاندانی ناڕەزاییان دەست پێ کرد... سکاڵانامە و بروسکەیان کردە سەر نوێنەری باڵای بەریتانیا لە عێراقدا، هەروەها سکرتێری کۆمەڵەی گەلان!

حوکوومەتی عێراق- بەئامۆژگاریی و هاریکاریی هاوپەیمانەکەی- دوورکوژانە دەینۆڕی و مەبەستی گەورەی لەبەردەمدا بوو؛ یێکیان ئەوەبوو هەڵبژاردنی نوێی ئەنجوومەنی نوێنەران جێبەجێ بێ و پەیمانەکە پەسەند بکات!

لە ئەو پێناوەدا و بۆ بەرگرتن لە هەڵچوونی جەماوەری کورد، کەوتە کرد و کۆش و لەپێشدا جێ نشینی تەختی عێراقیی- وەلیی عەهد- لە ١٦/٧/ ١٩٣٠دا دیدەنیی سلێمانیی کرد... جەماوەریش بە خۆنیشاندانێکی ئاشتیانە و ناڕەزایانەوە؛ پێشوازیی کرد

دوواتر بۆ هەمان مەبەست، هەروەها بۆ نواندنی هاوپەیمانیی و یێکدگیریی هەڵوێست؛ جێگری سەرۆوەزیرانی عێراق و جێگری نوێنەری باڵای بەریتانیا، دیدەنیی باژێڕەکانی کەرکەووک، هەولێر، سلێمانیی کرد و لەگەڵ کۆمەڵانی ناسراوان وەکو ژمارەیێ نوێنەری نێو پەرلەمان، دەوڵەمەندەکان، سەرخێڵەکان، ڕۆشنبیرەکان؛ چەند کۆبوونەوەیێکیان کرد کە هەموو خەڵکەکە، نەک هەربێزارییان بەرامبەر پەیمانەکە دەنواند، بەڵکو لە تاو زۆروستەمی ڕیزە حوکوومەتەکانی عەرەبی عێراق و بەپشتیوانی بڕیارە جۆر بەجۆرەکانی کۆمەڵەی گەلان، بەئاشکرا (داوای جوێ بوونەوە و دامەزراندنی: حوکوومەتی کوردستانی سەربەست- چاودێری کراو ئینگلیز)یان دەکرد!

جێگری سەرۆوەزیرانی عێراق؛ جەعفەرولعەسکەریی؛ چیی نوێی لە هەگبەدا پێ نەبوو، ئەوەی هەیشی بوو، کۆی بکەیتەوە لە ئەم دەنکە قسانە پتر نەبوو؛ (عێراقین... یێکسانین... گەڵاڵەنامەیێکی قانوونیی بۆ بەڕەسمیی ناساندنی زمانی کوردیی پێشنیاز کراوە و چاوەنۆڕی پەسەندی پەرلەمانە... پشکنەرێکی مەعاریف بۆ قوتابخانە کوردییەکان داندراوە!). [ژیان- ژ ٢٥٧، ١٤/٨/ ١٩٣٠ز]

مێجەر یۆنگ Young جێ گری نوێنەری باڵای بەریتانیا، ئەویش شتێکی چاکی لە ژێر شەپقەکەیدا پێ نەبووە، هێندە نەبێ بە ئەم مانایەوە، سەلماندی: (پەیمانەکە هەرگیز لایێنگیری جوێ بوونەوەی کورد نییە! دڵنیایە کە حوکوومەتی عێراق قەدری زمانی کوردیی و ئارەزووەکانی دەگرێت! [ژیان- ژ ٢٥٧]

ڕووداوەکان دەیسەلمێنن کە نوێنەری باڵای بەریتانیا، کۆمەڵەی گەلان، حوکوومەتی عێراق، هەموو ئەو ناڕەزایی و سکاڵانامە و برووسکانەیان نەگرتە بەرچاو و گوێ و دڵیان نەدایێ و نرخیان نەگرتن! ئەوپەڕی وەڵامێکیش کە دەستگیر بووبێ، وەڵامێکی ساکاری (لیژنەی چاودێریی) ماندات بوو کە دەڵێت: (باسکاڵا نووسەکان ئاگاداربن و تێ بگەیێندرێن کە کۆمەڵەی گەلان کۆشش دەکات هەمیشە ڕێزی مافەکانی کورد بگیردرێ، ئەگەر دەرکەوت کوردەکان دڵسۆزیی بۆ حوکوومەتی عێراق دەنوێنن و لە کردوکۆشدا دەبن بۆ سەقامگیربوونی ئاساییش!)

دووای هەموو بێزاریی و لە یێک نەگەیشتن و بەدەنگەوە نەهاتن، هەڵچوونی ڕەوا و کارەساتی (٦ی ئەیلوولی ١٩٣٠- شەڕی بەردەرکی سەرا-ی سلێمانیی) قەوما کە کاربەدەستەکانی حوکوومەتی عەرەبی عێراقیی و ئینگلیز بەپلانێکی بڕیاردراو و زووتر،

خۆنیشان دانی ئاشتییانەی جەماوەریان گوللەباران و خلتانی خوێن کرد و چەند هاونیشتیمان، بەمنداڵ و گەورەوە، کوژران و دەیانی دی بریندار و تیران و بەند کران!

دەی لە نێو ئەم هەموو بارە ئاڵۆز و خوێناویەدا (مافی تەواوەتیی خوێندەواریی کورد!) چیی لێ بەسەرهات؟

وەرچەخاندێکی ناچاریی!

گەلی کوردی خاوەندی مافەکان، ورەی بەرنەدا لەبریی نووچ دان، لە مانگی تەشرینی یێکەمی ١٩٣٠دا- بەخوێنی شەهیدانی ٦ی ئەیلوول- سەرلەنوێ حەفید زادە مەحموود، مەشخەڵی شۆڕشی داگیرساندەوە هەروەها لە کانوونی یێکەمی ١٩٣١ز دا ڕاپەڕینی (بارزان)یش قەوما و بێزاریی و متمانەنەکردنی خەڵکیش پتر گەرم و گوڕ بوو؛ ئەمانە هەموویان بۆ ئامانجەکانی ئینگلیز و عێراق ترسناک و مۆلەکەبوون!

ئینگلیز هەروەکو حوکوومەتی عێراق؛ هەڵپەی بوو پەیمانە مۆر کراوەکەیان بکەوێتە گەڕ حوکوومەتی عێراقیش لە لایێکەوە پەرۆشی کۆتایی هاتنی (چاودێریی ئینگلیز/ ماندات) بوو لە لایێکی دیەوە بەنێوی هاتنەدی سەروەرییەوە، عێراق بەرۆشی بە ئەندام بوون بوو لە کۆمەڵەی گەلاندا... بەئەو ڕۆشناییانە، هەردوولا، دەبوو هاویکاربن و هەنگاوی وەرچەرخاندن بنوێنن!

لە ئەم ڕووەوە؛ بەهاریکاریی هەردوولا، دووا شۆڕشی چەکدارانەی حەفیدزادە مەحموود، بەشەڕی (ئاو باریک- ٢٠/٤/١٩٣٢) و بەدیل گرتنی لە ٣١/٥/١٩٣١دا، کۆتایی پێ هێنرا هەر بە ئەو هاریکاریەش ڕاپەڕینی (بارزان) دامرکێندرایەوە!

لە سەرێکی دیەوە، حوکوومەتی عێراق بۆ جوان کردنی وێنەی و لە ڕایێڵەی (قانوونی زمانەکان نێو خۆیی/ ژ ٧٤- مادده «٥»ی ساڵی ١٩٣١)دا زمانی کوردیی بەڕەسمیی ناسیی!

کۆمەڵەی گەلان- بێ گومان بە فیتی ئینگلیز- مەرج و بەڵێنی کۆکتری لە حوکوومەتی عێراق دەویست بۆ (پەسەندکردنی بەئەندام بوونی!)، یێکێ لە ئەو بەهانانەی؛ گۆیا (پاراستنی مافەکانی نەتەوە کەمەکان بوو!!) کە بێ گومان ئەم باسەی هەر کوردی نەدەگرتەوە.

حوکوومەتی عێراق ناچار ما لە ٢٨/١/١٩٣٢دا، بڕیاری چەند بەڵێنی بدات و لە ٥/٥/١٩٣٢شدا، پەرلەمانی عێراق پەسەندی کرد.

لەنێو یێکێ لە بەڵێنەکاندا؛ بۆ یێکەمین جاری، بەڵێنی بەکۆمەڵەی گەلان دا: (حوکوومەتی عێراق، قاییلە لە قەزا کوردنشیینەکانی لیواکانی مووسڵ، هەولێر، کەرکووک، سلێمانیدا، زمانی کوردیی ڕەسمیی و هاوشانی زمانی عەرەبیی بێ! بەڵام لە قەزاکانی کفری و کەرکووکی سەر بە باژێڕێ کەرکووک کە بەشی زۆریان گۆیا تورکمانن!!- ئەوە زمانی ڕەسمیی هاوشانی عەرەبیی؛ کوردی یان تورکمانی دەبێت! / مادده: ٩، بەندی :١) [٢/١٧/١١٣، ج٣، ص١٩٧]

شەش مانگی پێ نەچوو، ڕاستتر لە ٣/١١/١٩٣٢دا، لایێکەوە عێراق بوو بە ئەندامی کۆمەڵەی گەلان لەلایێکی دیەوە چوارەم پەیمانی ئینگلیز- عێراق، هەر لە ئەو ڕۆژەوە گەوتە گەڕ!!

ئەنجامی گشتیی

دەرکەوت کێشەیێ بە نێوی نووسین و خوێندەوارییەوە بنچینەنییە و ڕاستییەکەی (کێشەی تەواوی مافەکانی گەلی کوردە) کەیێکی لەنێویاندا مافی تەواوەتیی خوێندەوارییە لەنێو مەملکەتی عێراقی تازە دەوڵەتدا، هەروەها دەرکەوت کە ئەم مافە کەمەش چۆن پەتپەتێنی پێ کراوە و چەندی خایاندووە!

وێڕای ئەوانە و گەلێ باسی دی لە ئێرەدا جێگەیان نابێتەوە زۆر پێ ویستە بەدووای ئەنجامی ئەم کێشە پچکۆلەیەشدا بگەڕێین و بپرسین:

داخۆ ڕیزە حوکوومەتەکانی عێراق، بەتایبەتی تا ساڵی ١٩٥٨، بڕیار و بەڵێنی قانوونیی خۆیان و ڕاسپاردە و بڕیارەکانی کۆمەڵەی گەلانیان ڕاست و ڕەوان جێبەجێ کردووە؟

وەڵام دانەوەی پرسیارێکی ئەوها هێندە گەورە، بێ گومان بەچەند لاپەڕە و بەڵگەنامە و چەند هەڵسەنگاندنێ تەواو نابێت و نابڕێتەوە، بەڵام کۆشش دەکەم ڕوواڵەتە گرنگەکانی- لێم کۆڵیونەتەوە- لە چەند خاڵێکدا نیشانە بکەم و بڵێم:

١- لە ساڵانی ١٩٣١- ١٩٣٢ بەدوواوە، وەکو زمانی کوردیی بە ڕەسمی ناسرا، ئەوە ئەم قانوونە هەموو دەزگاکانی دەوڵەتی لە کوردستانی باشوور باکووری عێراق!!- دا نەگرتەوە!

٢- پلان دانانی خوێندن و ئاوەدان کردنەوەی قوتابخانە و مسۆگەرکردنی پێ ویستییەکانی، بەپێیی هەوا و ئارەزووەکانی نێوچەکە و خەڵکەکەی نەبووە!

٣- هەر لەسەرەتاوە خوێندن بە زمانی کوردیی، هەر بەشی قوتابخانەکانی سەرەتایی بووە نەک قوتابخانەکانی نێوەندیی، ئامادەیی، کۆلێجەکان.

٤- هەر لەسەرەتاوە چەند وانەیێ لە کۆی گشت وانەکاندا بەزمانی کوردیی بووە نەوەکا گشتیی (بۆ لە عەرەبیی و ئینگلیزیی).

٥- لە ساڵی ١٩٣٠ بەدوواوە کە (موفەتتیشییەتی مەعاریفی مەنتیقەی کوردستان) لە باژێری کەرکووکدا دامەزرا، بەچەند کادیرێکی کەم و کەسانی نەشارەزا وەکو نووریی بەرزنجیی کوردیی کەمزان بەرێگەوە دەبرا، گۆیا سەرپەرشتی باری خوێندن و خوێندەواریی قوتابخانە کوردییەکانی ئەو شوێنە نیشانە بکەن!! ئەم دەزگا پڕ لە کەم و کورتییەش هەر لەگەڵ دەست پێ کردنی جەنگی گێتیی دووەمەوە تا ساڵی ١٩٤٥پەکی کەوت و بەرەبەرە لە چاو ون بوو!

٦- لە یێک کاتدا نا، لە بەرەوە؛ باژێڕەکانی مووسڵ، هەولێر، کەرکووک، سلێمانیی بەڕێوەبەرایەتیی مەعاریفیان تێدا دامەزرا و توانای دارایی و کەرەستەکانی قوتابخانەکان و خوێندنیش بەسترابوون بە وەزارەتی مەعاریفی بەغدادەوە.

٧- هەر لە سەرەتاوە بگرە هەتا ئەمڕۆ، هێندێ نێوچەی کوردستان بڕیاری خوێندنی کوردیی بەسەردا نەسەپێندرا بۆ وێنە گەلێ نێوچەی کەرکووک خۆی و دەوروبەریشی، هەروەها نێوچەی براکانمان کە بەشێوەی کرمانجیی باکوور دەخاخڤن.

٨- هەر لە سەرەتاوە منداڵانی کورد لە قوتابخانە سەرەتاییەکانەوە تا ئامادەیی؛ بێ بەش بوون لە خوێندن و ناسینی ئەدەب، مێژوو، جوگرافیا، کەلەپووری نەتەوەیی خۆیان. بەپێچەوانەوە هەمان بەرنامەکانی خوێندنی منداڵێکی عەرەبی نێوەند و باشووری عێراق بەسەر قوتابیانی کوردستاندا سەپێندرابوو.

٩- تا درەنگێکی زۆر، لە هیچ باژێڕێکی کوردستانی باشووردا- باکووری عیراق!!- فێرگەی پێ گەیاندنی مامۆستایان بۆ هەر جۆرە خوێندنێ ئاوەدان نەکراوەتەوە ئەم بارەش گەلێ ئەنجامی تاڵی بەخشیوە... لە لاییکەوە کەم و کورتیی کادیری مامۆستا، لەلاییکی دیەوە پڕکردنەوەی هەر کەم و کورتێ بە مامۆستای عەرەب و هاوتای کە بێ گومان ئەرکی خۆیان لە قوتابخانە کوردییەکاندا پێ نەبراوەتە سەر، یان ناتەواو بووە دیسان ئەم بارە زەبری لە پێشکەوتنی فێرگەیێ، ئەرکی دارایی گرانی دەخستە ئەستۆی هەر خوێندکارێ کە بۆ مامۆستایی ڕووی بکردایەتە فێرگەی مامۆستایانی بەغداد یان مووسڵ!!

١٠- خوێندکاری کورد، یێکسان لەگەڵ خوێندکاری دی نێوچەکانی، عەرەبی عێراق ڕەفتاریان لەگەڵ نەکراوە، چ لە وەرگرتن بۆ مامۆستایی، چ لە تەواوکردنی کۆلێجەکان، چ لە ناردنیان بۆ هەندەران و خوێندنی باڵا... تەنانەت تا ئەمڕۆش هێندێ کۆلێج لە خوێندکاری کورد قەدەغەیە!!

١١- سیاسەتی پەروەرشت و خوێندەواریی ڕیزە حوکوومەتەکانی عێراق بەرامبەر منداڵان، لاوان، مامۆستایانی گەلی کوردستانی باشوور باکووری عێراق!! هەمیشە بەدەم نۆڕینێکی جودا و نواندنی توند و تیژییەوە، نەیاری هەست و سۆزی کوردایەتیی خەڵک بووە!

ئەو خەڵکە هەمیشە ناچارکراوە هەستی فەرزکراوی هاونیشتیمانی عێراقییشیان لاوازبێ بە ئەوەی بەلای ڕژێمەکان و پارتەکانیاندا بەزۆر ڕاکێشراون و بیروڕای سیاسیانەی خۆیان و عەرەبایەتییان بەسەردا زاڵ کردوون! هەر دەمێ، بەهەر بیانوویێ- داتاشراوو ساختەوە بووبێ، چۆنیان ویستووە، دەستیان لێ کردوونەتەوە و زەبری گورچک بڕیارن لێ داون... سا یان دەرکراون، بەندکراون، نان بڕاوکراون، لە سێدارە دراون هەڵبەت ئەم کارە نا ئاسایی و ناقانوونیی و نا ئینسانییە، خۆی مایەی خولڵقاندنی دووبەرەکیی و جوداییە، نەک هاوسۆزیی نیشتیمانیی و برایی ئینسانیی و ژینێکی ئاسوودە و دڵنیا!

١٢- هێندێ هەواڵی کورت و پێ ویست وەکو وەڵام:

* یێکەم فێرگەی ئامادەیی پیشەسازیی لە هەموو کوردستاندا لە ساڵی ١٩٥٥دا لە سلێمانییدا دامەزرا!
* یێکەم فێرگەی مامۆستایانی نێرینە و مێینە لە ساڵی ١٩٥٦دا لە سلێمانییدا کراوەتەوە.
* یێکەم بەشی کوردیی لە کۆلێجی ئەدەبیاتی بەغداد دا، لە ساڵی ١٩٥٨دا کراوەتەوە.
* بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی خوێندنی کوردیی؛ لە ساڵی ١٩٥٩ لە بەغداد دا ئاوەدان کراوەتەوە.
* یێکەم زانکۆیێ لە کوردستانی باشووردا؛ ساڵی ١٩٦٩ لە سلێمانییدا کرایەوە.
* دووەم بەشی کوردیی کۆلێجی ئەدەبییات لە ساڵی ١٩٦٩ لە زانکۆی سلێمانییدا کرایەوە.
* دووای ماوەیێ پەکخستن، لە ساڵی ١٩٦٩دا بەڕێوەیەرایەتیی خوێندنی کوردیی بووژایەوە.

* له ساڵی ١٩٧٠ بەدوواوە و دووای بەیاننامەی ١١ی مارتی ١٩٧٠ بڕیاری خوێندن بە کوردیی بۆ قوتابخانەکانی نێوەندیی و ئامادەیی بەرە بەرە پەیڕەوکرا، بەڵام لە هەموو شوێنێکدا نەسەپێندرا! نێوچەکانی کەرکووک و دهۆک فەرامۆش کران!!

* له ساڵی ١٩٧٤دا، بەپێی قانوونی خودموختاریی نێوچەی کوردستانی عێراق- «!!/K)- پەیڕەوکردنی فێربوون و خوێندنی کوردیی هەموو نێوچەکەی گرتەوە، بەڵام تا ئەمڕۆ وەکو بڕیارە لە هەموو شوێنێکدا جێ بەجێ نەکراوە وێڕا زۆر نێوچەی کوردی گەرمیان خراونەتەسەر باژێڕی «تکریت/ سەلاحەددین» و «دیالە» و کوردان لە خوێندەواریی کوردیی بێ بەش کراون!

١٣- ئەگەر هەر لێ کۆڵێکی زانست پەروەر و بەویژدان و سەر بە هەر ڕێکخراوێکی نێو دەوڵەتیی لە بڕیارە ئەسپاردەکانی کۆمەڵەی گەلان وردبێتەوە و بەراووردی ڕەفتارەکانی ڕیزە حوکوومەتەکانی عێراقی بکات و هەڵبکشێ بۆ ساڵەکانی هەشتاکان و سەرەتای نەوەدەکان، ڕوون دەبێتەوە کە گەلی کوردستانی باشوور تێ کۆشاوە بۆ مافەکانی خۆی و بەزۆری خۆی هێندێ مافی داخوازیی ڕەوای خۆی دەستگیر کردووە و بەدرێژایی نیو سەدەش، مافە ئینسانیەڕەواکانی قوتابیان، لاوان، مامۆستایان؛ تووشی پێ شێلیی بوون و گەلێ کورد تووشی پاکۆ بوولی ڕەگەز جینوساید Genocide بووە!

📖☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٣١/١/٧٤(*)

[وەزارەتی نێوخۆی عێراق ـــ موفەتتیشی ئیداریی سلێمانیی](١)

[بەغداد]

ژمارە:١١٣١٦

ڕۆژ: ٢١/٨/ ١٩٣٠[ز]

له وەزارەتی داخلییەوە

بۆ موفەتتیشی ئیداریی سلێمانیی!(٢)

ئیعلامتان ئەکەین کە ئیستیغنا کرا لە خەدەماتی موتەسەڕڕیف تۆفیق وەهبیی بەگ!

[تەواو]

(*) گەنجینەی پارێزگای سلێمانیی- دۆسیێی تۆفیق وەهبیی؛ س ١٩٨٥ز.
(ئەم مەتنامەم لە لێ کۆلینەوەی «تۆفیق وەهبیی کوڕی پیرەمەگروون- کاروان- س ١٩٨٥ز. دا بڵاوکردەوە!).

(١) خوێندەوار بۆی هەیە بەئاسانیی جێ پەنجەی دەسەڵاتی بریتانیا بەسەر دەوڵەتی مەملەکەتی عێراقی عەرەبدا ببینێت کە ئەو هەو بەئاشکرا، وەزارەتی نێوخۆی دەوڵەت لە بریی ڕووی دەمی بکاتە موتەسەڕڕیفییەتی خۆی، ڕووی لە پشکنی ئیداریی ئینگلیز کردووە و دوایی هەر ئەویش بەنێوی موتەسەڕڕیفی سلێمانییەوە نامەکەی بڵاوکردووەتەوە! شایانی باسە، پشکنی ئەو ڕۆژگارە (شبرد) نێو بووە!

(٢) ئەم بەڵگەنامەیە بۆ خۆی وەڵامە بۆ ئەوانەی کە دەڵێن گۆیا کوشتارەکەی شەڕی بەردەرکی سەرا؛ ٦ی ئەیلوول ١٩٣٠ز لە ئەستۆی موتەسەڕڕیف تۆفیق وەهبییدایە! ڕاستییەکەی نێوبراو بەر لە ئەم قەوماوە، دوور خراوەتەوە و لە بەغداد دا دەست بەسەر کراوە!

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٣٢/١/٧٥

دائیرەی موتەسەڕڕیفی لیوای سلیمانیی

ژمارە: ١٨٢٥/٨٢

ڕۆژ: ١٩٣٠/٨/٢٤

بۆ ڕوئەسای دەوائیر

ئەوا سوورەتی موتەرجەمەی تەلغرافی وەزارەتی داخیلییە دائیر بەئیستیغنا کردن لە خەدەماتی تۆفیق وەهبی بەگ بۆ مەعلوومات نێررا.

[ئیمزاییێکی ئینگلیزیی]
وەکیلی موتەسەڕڕیف.

سوورەتی بۆ
قائیمقامی قەزای... بۆ زانین
مودیری ناحیەی.... بۆ زانین

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٣٣/١/٧٦(*)

[ئەوقافی سلێمانیی ـــ مەلا عەبدولعەزیز موفتیی]

ژمارە: ٢٨٧/٤٢

ڕۆژ: ١١ ئاب ٩٣١[١. ز]

بۆ جەنابی مودەڕڕیسی مەلا عەزیز موفتیی سلێمانیی

بەپێی ئەمرنامەی ژمارە ١٠٧٣٥ ڕۆژی ٨ ئاب ٩٣١، سەعادەتی مودیری عامی ئەوقاف لە ئیحتیباری ١ی ئاغستۆس ٩٣١ەوە مەعاشەکەتان بە بەلاغ کرایە (٦٠) ڕوپییە مەعاشی ئەووەڵتان کە «٢٠» ڕوپییە بوو لە تەئریخی مەزکوورەوە نادرێتێ، فەتع ئەکرێت، ئیتر عەرزی حورمەت

[ئیمزا]
مەئمووری ئەوقافی سلێمانیی

سوورەت بۆ مودیری موحتەرەمی ئەوقافی کەرکووک / بۆ مەعلوومات.

[تەواو]

(*) گەنجینەی خۆی لە لای زاوای؛ نووری شیخ ڕەشید؛ سلێمانیی ١٩٩٧/٥/٢٤.

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٣٤/١/٧٧(*)

[موفەتتیشی مەعاریفی مەنتیقەی کوردستان/ کەرکووک ـــ ڕێبەری قوتابخانەی یێکەمی سلێمانیی]

موفەتتیشییەتی مەعاریفی مەنتیقەی کوردستان

لە کەرکووک

ژمارە:٨٦٨

ڕۆژ: ٩٣٢/٩/٥ [١. ز]

بۆ موعەللیمی ئەووەلی مەدرەسەی ئوولای سلێمانیی

نیشانە بە تەحریرات ژمارە: ١٤٤ و ڕۆژی ٩٣٢/٦/١٢ کە نووسرابوو بۆ مەئموور مەخزەن بەغداد، بەپێ ناردنی بۆ ئەم دائیرە بەپێچراویی سوورەت قائیمەی کتێبی مەکتەبتان بۆتان ئەنێرین لەسەر ئەمە مەوجوودی کتێبەکان «١٠٠» کتێبی ئەلیفبا و «١٠٠» کتێبی قیرائەتی کوردیی جوزئی ئەووەل و سائیرە، لە مەدرەسەتانە مەوجوودە، ئەم تەڵەبە لەسەر چیی واقیع بووە؟ ئایا ئەو کتێبانە لە ئەووەلدا فرۆشرابوونە؟ قائیمەی فرۆشتنتان بۆچ نەنارد و ئەگەر تا ئێستا مەوجوودن بۆ چیی وەرەقەی تەڵەب ناردبووتان؟

دەرحەق ئەم مەسئەلەی موهیممە لە زەرف ٢٤ سەعات جواب بدەن![1]

[ئیمزای نووریی بەرزنجیی]
موفەتتیشی مەعاریفی
مەنتیقەی کوردستان

[تەواو]

(*) گەنجینەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پەروەردەی سلێمانیی- س ١٩٨٣ز.

(١) خوێندەوار بۆی هەیە لەنگیی کوردییەکەی نووسەرەکەی؛ نووریی بەرزنجیی باس کراو، هەست پێ بکات!

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٩/٥/٢٣٥(*)

[موتەسەڕڕیفی سلێمانیی ـــ فەرمانی ئیداریی]

[من/لە] موتەسەڕڕیف لیوای سلێمانیی

قەڵەمی تەحریرات

[رقم: ژ]: ٩٥١٨

[تأريخ: ر]: ١٩٣٢/١٢/١١ [ز]

ئەمری ئیداریی لەبابەت ئیجازەی قائیمقامی شاباژێڕ

نەزەر بە موراجەعەتی حاجیی تۆفیق ئەفەندیی[١] قائیمقامی شاباژێڕ کە تازە گەییشتووەتە سلێمانیی و ئیستیحقاقی قانوونیی و زەروورەتی مەوجوودە، ئیجازەی ئیعتیادیی یێک ڕۆژ درا بە موومائیهێهە کە لە مەساڵیحی زاتییەیدا و ئیحزاراتی سەفەری خۆی و عائیلەیدا بۆ مەحەللی وەزیفەی تازەی ڕایئەبوێرێ![٢]

[ئیمزای ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ]

موتەسەڕڕیف لیوای سلێمانیی

سوورەتی بۆ:

- وەزارەتی داخیلییە- بەغداد

- قائیمقامییەتی قەزای شارباژێڕ بۆ بەیانی تەواریخی مواسەڵەتی بە سلێمانیی و ئستیعمالی ئیجازەی و موباشەرەتی بەوەزیفەی تازەی

- موحاسیبی لیوا.

[تەواو]

(*) دۆسیێی حاجیی تۆفیق فائیق- پارێزگای سلێمانیی؛ س ١٩٨٤ز.

(١) نێوی بابی نەنووسراوە.

(٢) نووسراوە عەرەبییەکەی (بەرامبەر کوردییەکە)ی پێ ویست نەزانرا بنووسێتەوە کە لەبەشی دەستنووس و بەڵگەدا، وێنەی نامەکە خراوەتە ڕوو!

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٩/٦/٢٣٦(*)

[موتەسەڕڕیفی سلێمانیی ـــ سەرۆکی زانستیی][١]

ژمارە: ٣٩٤

١٩٣٣/٢/١٥[ز]

بۆ ڕەئیسی زانستیی

مەوزووع: دەوام

جەوابە بۆ تەقریری ڕۆژی ١١ی شوباتی ١٩٣٣تان...

هەتا هەیئەی ئیدارەی زانستیی ئینتیخاب ئەکرێتەوە و تەرتیباتی لازیمە ئیتتیخاز ئەکرێت، موافەقەت ئەکەم کە عەبدولواحید ئەفەندیی و زەکیی سائیب ئەفەندیی دەوام بکەن![٢]

[ئیمزا]

لە جیاتی موتەسەڕڕیفی لیوای سلێمانیی

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە: ٧٨/١/٢٣٧(**)

[قائیمقامی شاباژێڕ ـــ موتەسەڕڕیفی سلێمانیی]

[من/لە] قائیمقام قەزای شاباژێڕ ـــ قەلەم مالییە

[الی/بۆ] سەعادەتی موتەسەڕڕیفی لیوای سلێمانیی

[رقم: ژ] ١٥/٣٧٣

[التأريخ: م] ١٩٣٣/٢/١٩ [ز]

ئیشارە بەو ئەمرنامەی ژمارە ١٠٠٥ و ڕۆژی ٣٣/٢/٩ بۆ ئەمەی موافیق ئەمر، هەموو

(*) گەنجینەی یادگاری مستەفا سایبب.

(١) سەردەمی موتەسەڕڕیف ئەحمەد تۆفیق بەگە و دوای هەڵبژاردنی دەستەی نوێی (کۆمەڵی زانستیی) پیرەمێرد بوو بە سەرۆکی.

(٢) مەبەست عەبدولواحید نووریی و و مستەفا سایببە.

(**) گەنجینەی پارێزگای سلێمانیی- دۆسیێی تۆفیق فائیق؛ س ١٩٨٤ز

ئەموالێکی غەیرە مەنقوولەی مووەززەفین هەیە لەگەڵ قیمەتی واریداتی سەنەوەییان، داخیلی دەفتەری خیدمە بکرێ و لە پاش ئیمزا بە عەجەلە بنێررێ، بە ژمارە «٣٥٥» و ڕۆژی ٣٣/١/١٥ تەبلیغی مودیرانی نەواحیی و عومومیی مەئموورینی مەرکەزی قەزا کراوە حاڵی حازر ئەو مەئموورانەی کە دەفتەری خیدمەتیان لە قەزادا مەوجوودە، وەکوو لە ژێرەوە نووسراوە، بە پێچراوەیی تەقدیم کرا قیسمێ لە مەئموورینی مەرکەزی قەزا دەفتەری خیدمەتیان لە سلێمانیی بەجێ هێشتووە، نووسیویانە کە بۆیان بنێررێ هەر وەقتێ هات، لەگەڵ دەفتەری خیدمەتی مەئموورینی نەواحیید بەجوێ تەقدیم ئەکرێ!

[ئیمزای: تۆفیق فائیق](١)

قائیمقام شاباژێر

دەفتەری خیدمەتی قائیمقام مەعە ١١ وەرەق سوورەتی وەسائیقی ڕەسمیی:

دەفتەری خیدمەتی مودیر مال.

دەفتەری خیدمەتی مەئموور جیبایە.

دەفتەری خیدمەتی کاتیب واریدات عەبدوڕڕحمان بەگ.

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٣٨/١/٧٩(*)

[ڕێبەری مەعاریفی سلێمانیی ــــ موعەللیم سەعید سیدقی کابان]

مودیرییەتی مەعاریف لیوائ ئەسلێمانییە

ئەلعەدد:١٥٦٣

ئەلتەئریخ: ٢٦ شەعبان ٣٥٣ [١.ک] ٩٣٤/١٢/٣[١. ز]

ئەلمەوزووع

بۆ موعەللیمی مەکتەبی سەرگەڵوو

لە وەقتێکدا ئەهالیی «قەمچووغە» لە خاریجی دێ و لە ناوی باغ و بوستانیان بوون، بینای مەکتەبتان دڵسۆزانە وەک بینای خۆتان شەو و ڕۆژ بۆ تەواو کردنی سەعیتان کرد و

(١) ئەم نێوە تۆفیق فائیقی کوڕ حاجیی ئاغا فەتح الله نییە! پێم وەیە ئەحمەد فائیق- فائیقی تاپۆیە.

(*) گەنجینەی سەعید سیدقی کابان- بەهۆی بەهجەتی کوڕیەوە- سلێمانیی؛ س ١٩٨٥ز

ئەم سەعیی و کۆششەتان موجیبی شوکرانە و سوورەتێکی ئەم تەحریراتە لە مەلەففەی شەخسییەتانا ئەکرێ، ئومێد ئەکەین سەرفیییاتەک کە عائید بەئێوەیە بە جەدوەلێکی زوو تەنزیم و بۆمان ڕەوانە بکەن!

[ئیمزا]

وەکیلی مودیری مەعاریفی لیوای سلێمانیی

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٣٩/١/٨١(*)

[موتەسەڕریفی سلێمانیی ــــ سەرۆکی زانستیی]

موتەسەڕریفییەتی لیوای سلێمانیی

تەحریرات

ژمارە: ٨٦٢

ڕۆژ: ٩٣٦/٤/١٥/١٤ [١. ز]

بۆ حاجیی تۆفیق بەگ(١) ڕەئیسی زانستیی

لەسەر تەڵەبی خۆتان و موراجەعەتی عەلاقەداران، ئەوا بە ئەم ئەمرە، قەرار درا کە لیجنەیێکی تەحقیقییە لە زەواتی ئاتییە تەشکیل بکرێ:

ڕەئیس: ئەمین بەگ- مەئموری مەرکەزی کومرگ و مەکووسی سلێمانیی

عوزوو: واحید ئەفەندیی- مودیری مەکتەبی خالیدییە لە سلێمانیی

عوزوو: مستەفا سائیب ئەفەندیی موهەندیسی دائیرەی ئەشغال

عوزوو: محەممەد ڕەمزی ئەفەندیی کاتیبی واریداتی سلێمانی.

عوزوو: حەبیب بەدرییە ئەفەندیی عوزووی مەجلیسی ئیدارەی لیوا.

ئەم هەیئەتە لازمە لە ئەوقاتی موعییەنە ئیجتیماع و حیسابی ئەووەڵ و ئاخیری (زانستیی) چاک و تەدقیق و تەحقیق بکا و بزانێ لە ئیبتیدای تەشکیلی جەمعییەتی زانستیی، تا ئەمڕۆ چ پارەیێک بۆی کۆکراوەتەوە و چەندی و بۆچیی سەرف کراوە و تا

(*) گەنجینەی یادگاری مستەفا سایبب!

(١) مەبەست (پیرەمێرد)ی شاعیر و ڕۆژنامەڤانە... ئەندامانیش (واحید/ عبدالواحید نووریی) و (مستەفا سایبب) و (محەممەد ڕەمزیی- ڕەمزی مەلامارفی شاعیر)ن.

ئێستا چەند پارەی مەوجوود هەیە و چەندی لە قەرزدا ماوە و لەلای کێیە؟ ئەم جیهەتانە بە ڕاپۆرتێکی موفەسسەڵ و موشتەرک عەرزی ئەم مەقامە بکات[٢]

[ئیمزای موتەسەڕڕیف ساڵح زەکی ساحێبقڕان]
موتەسەڕڕیفی لیوای سلێمانیی

سووڕەتی بۆ:
ڕەئیسی بەلەدییەی سلێمانیی بۆ مەعلوومات
سووڕەتی بۆ ڕەئیسی و ئەعزایانی هەیئەتی مەزکوورە بۆ ئیجرای لازم.
سووڕەتی بۆ موحاسەبە بۆ مەعلوومات.
سووڕەتی بۆ مولاحیزی ئەشغالی سلێمانیی.
سووڕەتی بۆ مودیری مەعاریفی مەنتیقەی کەرکووک

[تەواو]

---

(٢) کۆمەڵی زانستیی کوردان- سلێمانی (١٩٢٦ز- ١٩٣٨ز) کە یێکەم کۆمەڵی ڕۆشنبیریی کوردە بەپێی قانوونی مەملەکەتی عێراقی عەرەب دامەزراوە، چەند کارامە و گرنگ بووە، گەلێ کێشە و کۆسپی هاتووەتە ڕێگە. ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ لە نێوان (١٩٢٦ز - ١٩٢٧ز)دا سەرۆکی بووی دوای ئەو موتەسەڕڕیفەکانی دی و ئەوجا پیرەمێرد لە نێوان ١٩٣٣ز - ١٩٣٨ز. دا سەرۆکی بوو. ئەم بەڵگەنامەیە کە هەڵکەوتووی سێیەم قۆناغە، وێنەی (کێشەیێکی دارایی) کۆمەڵەکەمان دەخاتە دڵەوە کە خۆیشی ڕادەگەیێنێت، پێشنیارەکە هی پیرەمێردە! ڕاستییەکەی باسی لێ پێچانەوەی دارایی، شتێکی نوێ نییە، بەتایبەتیی کە هەر پیرەمێردی ئەندامی دەستەی ئیدارەیی س ١٩٣٢ز لە (ژیان - ٢٤ / ١٠/ ١٩٣٢ز)دا بەنێو نیشانی (میللەت حیسابی ئەوێ) سەرگوتارێکی بڵاوکردووەتەوە و تێیدا گوتوویەتی؛ (١٢ هەزار ڕوپییە لە بەلەدییەی پێشوودا دانرا، دووجاریش بۆ کڕینی چاپخانە پارە کۆکراوەتە... هتد). دوای ئەو سەرگوتارەش لەمەڕ پارەیێ کە بەهۆی ئاهەنگی تیاترۆوە کۆکراوەتەوە، ڕێبەری قوتابخانەی نێوەندیی لیستی داهات و خەرجیی لە ڕۆژنامەکەدا نیشان داوە. ئیدی لە ئێرە بەدواوە، هەر پارەیێ بەنێوی (زانستیی)ەوە دەستکەوت بووبێت، لە ڕۆژنامەی (ژیان)دا ئاشکرا کراوە بۆ وێنە دوای نواندنی دوو نمایشی شانۆیی (ژیان- س ١٠، ژ ٤٣٦، شەموو ٦ نیسان ١٩٣٥) حساب خراوەتە ڕوو. هەروەها لە هەلی پێک هێنانی ئەم لیژنەیەدا دیسان هەر پیرەمێرد لە (ژیان- ٩/ ٥/ ١٩٣٦ز)دا بەنێوونیشانی (مەکتەبە کانمان)ەوە سەرگوتارێکێشی بڵاوکردووەتەوە و دەبێژێت؛ (بارەها ئیسبات بووە کە ئەم میللەتی ئێمەیە؛ ١٢ هەزار ڕوپییە و ١٠ هەزار و، ٨ هەزار- دینار .K - پارەیان بۆ مەتبەهە و مەعاریف کۆکردووەتەوە حەتتا لەم دواییەشدا بە تەمسیل پارەیێکی زۆریان دا بەڵام درێخ و حەسرەت، ئەوانەی کە =

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٤٠/٢/٨٠[*]
[موتەسەڕڕیفییەی سلێمانیی ـــــ تاپۆی سلێمانیی][١]
دائیرەی موتەسەڕڕیفییەتی لیوای سلێمانیی
مەئمووریبیەتی ئەملاکی ئەمرییە
ژمارە: ٨٧
ڕۆژی: ٢٩ حوزەیران سەنە ٩٣٦ [١. ز]

بۆ مودیری تاپۆی سلێمانیی

ئیشارە بە تەحیراتی مودیری تاپۆی عام ژمارە: ٧٠٧٨ و ڕۆژی ٩٣٦/٥/٢٨ کە بۆ مودیرییەتی عامی ئەملاک و ئەڕازیی ئەمیرییە نووسراوە و سووڕەتی بە ئێوە دراوە و

=بەناوی میللەت پەروەریەوە تەپڵیان لێ ئەدا، خواردیان! خوا کاری ڕاست بێنێ، سەیید ساڵح زەکیی موتەسەڕڕیف، هەیئەتی لە پیاوە ڕاستەکان داناوە بە چرای گەرچەکەوە کون و قوژبن دەگەڕێن. هیوامان وایە لە قورگی خواردەکانی بێننە دەرێ!... هتد). دەی ئەنجامی پێکهێنانی ئەم لیژنەیەو نووسینەکەی پیرەمێرد گەییشتنە کوێ؟ بەتایبەتی کە لە ١٩٣٦/٧/١ز. دا (موتەسەڕڕیف ساڵح زەکی ساحێبقڕان) ڕاگۆسترایەوە! ڕاستییەکەی- وەک چ بەڵگەنامەیێکی دیم لەمەڕ ئەنجامی ئەو باسە دەستگیر نەبووە- دوای داخستنی یێکجارەکیی کۆمەڵی زانستیی و لکاندنی قوتابخانەکەیشی بە دەزگەی مەعاریفی سلێمانییەوە (ئەحمەد شوکریی) لاوەکیانە لە (زبان- س ٢، ژ ٦٢، شەموو ١٩٣٨/١٢/٣١ز/ گوتار: نان بۆ نانەوا و گۆشت بۆ کەبابچی)دا، باسی دەگێڕێتەوە گۆیا بە تەنێ «٣٠٠» دیناری کۆمەڵی زانستیی لە لای (بەلەدییە) ماوە!! ئیدی وێ دەچێت کە پێکهێنانی لیژنەی باس کراو (لێ ئەنجام بووبێت) بۆیێکا کە سەرەکە لە دڵی پیرەمێرد دا، گەورەتر بووە و تا درەنگانێ هەر تلاوەتەوە و هاواری لێ هەڵستاوە. ئەوەتە لە (ژین- س ٢١، ز ژ ٨٨٠، پێنجشەموو ١٩٤٧/٧/٤ز)دا جارێکی دیی تەقیوەتەوە و دەڵێت؛ (... ئەو هەموو پارەیە کە بە زانستی وەهبیی کە ئەو هەموو پارەیەی بۆ کۆکردەوە- لە س ١٩٣٠ز. دا K دیسان ئەویش خورا!!). تەنانەت پیرەمێرد لە تۆفیق وەهبیی پرسیوە: (بۆچیی لێی ناپرسیتەوە؟). کەواتە بەهۆی هەڵس و کەوت و کێشەکانی کۆمەڵی زانستییەوە کەسانێکی دەست پیس، پارەیێکی میللەت خوراوە و هەرگیزیش وەڵامی پرسیاری (کێ کردی و کێ خواردی) بەتەواویی نەدراوەتەوە!!

(*) گەنجینەی تاپۆی سلێمانیی؛ ١٢/ ٨/ ١٩٨٩ز.

(١) ئەم نامەیە کە لە نێوخۆی باژێڕەکەدا نووسراوە، وێنەی ڕەواج پێ دانی بەکاربردنی ئاخاوتنی عەرەبییە، هەروەها وێنەی ئاخاوتنی عەرەبییشە لەگەڵ دەزگەیێکی بەغدادی پێتەختدا (بنۆڕە فۆتۆکوپییەکەی)

تەحریراتی مودیرییەتی ئەملاک و ئەڕازیی ئەمیرییەی عام ژمارە: **٤٢٥٨** و ڕۆژی **٩٣٦/٦/٧** بۆ ئێمە هاتووە، ڕجا ئەکەین مەعلووماتمان لە نەتیجەی موعامەلەی بدەنێ کە جوابی تەحریراتیی مەزکوورە بدەین!

[ئیمزا]

و. موتەسەڕیفی لیوای
سلێمانیی

سوورەتی بۆ:
مودیرییەتی، ئەملاک و ئەڕازیی ئەمیرییەی عام
نیشانە بە مووزەککەرەی ژمارە:٤٧٨٨ و ڕۆژی **٩٣٦/٦/٢٥** کەیفییەتی عەرز ئەکری، جوابی تاپۆکە هاتەوە.

◎
مۆر تاپۆ

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە: **٢٤١/٢/٧٩**(*)

[بەڕێوەبەرایەتیی نێوچەی مەعاریفی سلێمانیی ـــ ئەندامانی ئەنجوومەن]

مودیرییەت مەنتیقەت مەعاریف ئەسلێمانییە

ئەلعەدەد [ژ]:١٩١

ئەلتەئریخ [م]: ١٣٠٦/١٢/٢٦ [ک]

١٩٤٢/١/١٤[ز]

ئەلمەوزووع: تەوزیع تەبەڕرووعات

ئیلا جەنابی: ئیسحاق ئەفەندیی عەلەکە عوزووی مەجلیسی ئیدارە.

حاجیی مەلا فەرەج عوزووی مەجلیسی ئیدارە.

نیشانە بە تەحریراتی موتەسەڕریفی لیوای سلێمانیی ژمارە **١٢٣** و ڕۆژ

(*) گەنجینەی بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی سلێمانیی- س ١٩٨٣ز.

١٩٤٢/١/١٤، تکا ئەکەین ڕۆژی پێنجشەنبە کە تەسادوفی **١٩٤٢/١/١٥** ئەکات لە سەعات **٣** زەوالیی پاش نیوەڕۆدا، تەشریف بفەرموونە مەکتەبی فەیسەڵییە بۆ تەوزیعاتی پارەی تەبەڕرووعات بەسەر تەلەبە فەقیرەکاندا.

[ئیمزا]

مودیری مەنتیقەی مەعاریف

وێنەییەکی بۆ:
جەنابی سەیید ڕەفیق حیلمیی بۆ عەینی غایە!

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە: **٢٤٢/٣/٧٩**(*)

[بەڕێوەبەرایەتیی مەعاریفی سلێمانیی ـــ فائیق بێ کەس]

[ژ]: **١٣٦١/٣/٢٥**

[م]: **١٩٤٢ /٤/١٢**

(لێ دانی تەلەبە)

بەواسیتەی ئیدارەی مەکتەبی قەرەداغەوە(١)

بۆ وەکیل موعەللیم فائیق بێ کەس

لە کاغەزی مودیری مەکتەبی قەرەداخ کە بە ژمارە **٩٤٢/٤/١١،١** نووسراوە، حاڵیی

(١) ئەم نامە ڕەسمییە ،دوای نامەیێکی ڕەسمیی ڕێبەری قوتابخانەی ئاوایی قەرەداخ هاتووە کە ئەمەیە:

☼ پ، ن؛ ڕە: ٢٤٣ /١/٨١

[ڕێبەری قوتابخانەی قەرەداغ ـــ بەڕێوەبەرایەتیی مەعاریف]

مەکتەبی قەرەداغ ئیبتیدائییە

ژمارە: سیرڕیی- ١

ڕۆژ:١٩٤٢/٤/١١ [ز]

بۆ مودیرییەتی مەنتیقەی مەعاریفی سلێمانیی

مەوزووع: وەکیل موعەللیم فائیق عەبداللە

لەبەر ئەوەی کە موعەلیم فائیق عبداللە زۆر خراپ لە منداڵان ئەدات، لێ دانی خراپ بە شەق و بەدار، سەری موتەعەددید تەلەبەی شکاندووە، ڕۆژ لە- دوای/K- ڕۆژ تەلەبەکانی فیرار ئەکەن و =

بووین ئێوە خراپ لە تەلەبەی مەکتەب دەدەن و هەتا ئێستا چەند جار لە لایێن ئەهالییەوە شکاتتان لێ کراوە و تەلەبە لەسەر ئەم کردەوانەی ئێوەیە وردە وردە مەکتەب تەرک ئەکەن!

ئێوە زۆر باش دەزانن کە غایە لە کردنەوەی مەکتەب ئەوەیە؛ تەلەبە باش تەربییە بکرێت و هیچ وەقتێک موعەللیم نابێت لە تەلەبە بدات!

هەر موعەلیمێک لە تەلەبەی دا، دیارە ئەو موعەللیمە زەعیفە و ئیستیفادەی لە فەننی تەربییە و تەعلیم نەکردووە و لە ئیشی خۆیدا ناتوانێت سەرکەوێت! غایە لە تەعینی ئێوە و ئەمسالی ئێوە ئەوەیە؛ خزمەتی ئەولادی وڵات بکەن و دڵی ئەهالیی ڕابگرن، نەک بەشەقەوە لە تەلەبە بدەن و دڵی ئەهالیی لە مەکتەب بکەن!

لە سەرتانە ئیتاعەی ئیرشاداتی مودیری مەکتەب بکەن و بەپێی نیزام، وەزیفەی خۆتان باش بەجێ بهێنن وە ئیللا بەشیددەت تەجزییە دەکرێن!

[ئیمزای ڕێبەر:
مستەفا(٢)]
مودیری مەنتیققەیی مەعاریف

وێنەییێکی بۆ
مودیری مەکتەبی قەرەداغ:

=نایەنەوە و کەس و کاریان موتەعەددید جار لە حوزووری مودیری ناحیەدا شکات ئەکەن! کە ئێمەش ئەنێرین بە شوێنیانا، جەوابەن ئەڵێن؛ منداڵمان نەناردووە بۆ شەق لێ دان، ئیشی پێ ئەکەین چاکترە! لەم خوسووسەوە مەکتەبەکە ڕۆژ بەڕۆژ لە کەمیبدایە خۆیشم زۆر جار ڕجا لە موعەللیمی ناوبراو ئەکەم، بەقسەی نالائیق جواب ئەداتەوە هیچ سوودی نییە و ئەم موعەللیمە جگە لەوەش لە واجیباتیا زۆر تەماهول ئەکات نەئەهالیی، نەئیدارە و نە مەکتەب، لە ئەفعال و موعامەلەی مەمنوون نییە و هیچ کراوە، بەلکی ئیسلاح ئەبێ، فائیدەی نەبوو!! مەجبوورەن بۆ مەعلوومات عەرزمان کرد!
(ئیمزای ڕەشید کەریم)
مودیری مەکتەبی قەرەداغ

(٢) وێڕا کە ناوی نێوبراو لە نامەکەدا ئاشکرا نەکراوە، بەڵام وردبوونەوەم لە دۆستی باسەکە و ئیمزای مستەفا مەزهەر، دڵنیام کە نامە و ئیمزاکە هی ئەوە. جێگەی گوتنە- وەک بەپرس کردن بۆم ڕوون بووەتەوە- مستەفا مەزهەر هێندێ خزمایەتییشی لەگەڵ بێ کەس هەبووە و کە لە س ١٩٤٦ز. شدا کۆچی کردووە، بێ کەس بەشیعر بۆی لاواوەتەوە و شینی بۆ کردووە (بنۆڕە: دیوانی بێ کەس).

دەبێ زۆر باش موراقەبەی مومائیلێهـ بکەن، جوزئێ موخالەفەی لێ بینرا، زوو ئیخبارمان بکەن!(٣)

---

(٣) دوای نامەکەی مەعاریفی سلێمانیی، (بێ کەس) خۆی، دوای ئەو نامە و هەڕەشەیە کەوتووە و بەدەستنووسی خۆی وەڵامی مەعاریفی داوەتەوە:
☼ پ، ن؛ ڕە: ٨٢/و-١/٢٤٤
[بێ کەس ـــ ڕێبەری مەعاریفی سلێمانیی]
[قەرەداغ]
١٥- ١٦/٤/١٩٤٢!![ز].
بۆ سەعادەتی مودیری مەنتیقەی مەعاریفی سلێمانیی
ئیشارەت بۆ تەحریراتی ژمارە: س/١ ڕۆژی ٩٤٢/٤/١٢ تان تکا ئەکەم تەماشای مەعرووزاتی خوارەوە بفەرموون:
١- هەتا ئێستا لە هیچ تەلەبەیێکم نەداوە، وە ئەوانەی کە تەرکی مەکتەبیان کردووە، تەنها لەبەر عەدەم ئیقتدار و فوقری حاڵیان بووە کە حاڵی حازر بە کەسابەتەوە ئیشتیغال ئەکەن! ڕجا ئەکەم بە واسیتەی ئیدارەی ناحیەوە، یا لە تەرەف مەقاماتەوە تەحقیقاتی لازیمە ئیجرا بکرێ کە عەجەبا ئەو تەلەبانەی کە بەلێدانی من تەرکی مەکتەبیان کردووە کێن و ئاشکرا و لە مەقاماتەوە مەعلووم ئەبێ کە ئەمە لە سیححەت عاریی و تەنها ئەغرازی شەخسییە!
٢- بەندە موودەتی ٧ ساڵە لە مەعاریفدا خزمەت ئەکەم، بە تەبیعەتی حاڵ لەم لێ دان مەمنووعە و غایە لە کردنەوەی مەداریس چییە و تەلەبە چۆن تەربییە و تەهزیب ئەکرێ، بەڵام مودیری موومائیلێهـ کە تەبیعەتەن ئینسانێکی موشاغیب و لەگەڵ کەس ئیمتیزاج ناکات وە هەتا ئێستا لە هەر جێگایێک بووبێ لەگەڵ هەیئەتی تەدریسییە ئەم عەدەمی ئیمتتیزاج و مونافەرەتەی ئاشکرا سابیت بوو!
٣- من بە کەمالی سورووروەوە ئامادەم کە گوێ لە ئیرشادات بگرم و هەتا ئێستا هیچ نەوعە ئیرشادێک نەکراوم لە تەرەف مودیری مەدرەسەی قەرەداخەوە، چونکە مودیری موومائیلێهـ لەبەر ڕاوە کەو و کەوباری، گەلێ ڕۆژ لە بەیانییەوە تەرکی مەکتەب و تەدریساتی کردووە، چووە بۆ ڕاو وە ناپەڕژێتە سەر شتێکی کە!
٤- بۆ سیانەت و حوقووقی خەزینە، تکا ئەکەم کە ئەم مەعرووزاتەی خوارەوەم بەچاوی ئەهەمییەتەوە مولاحەزە بفەرموون؛ مودیری مەدرەسەی قەرەداغ لە زەرفی ئەم سەنەی تەدریسییەدا بەناوی تەدریساتی شەوەوە، ٣ ئیلا ٤ قائیمەی موخەسسەساتی وەرگرتووە، وە لەحاڵی حەقیقەتدا لە =

= یێک مانگ زیاتر تەدریساتی تری نەکردووە شایەد مودیر موومائیلێهـ خیلافی ئەم تەحقیقە ئیددیعا ئەکات؛ عەجەبا ئەو تەلەبانە کێن و ناویان چییە و موددەی چەند شەو تەدریسیان کردووە. ئیستیرحام ئەکەم ئەم قەزییەیە، شەخسییەن تەدقیق و تەحقیق بفەرموون بۆ ئیزهار حەقیقەت!(*)

[تەواو]

(*) لەسەر نامەکەی بێ کەس، مێژووی نووسین ئاشکرا نەکراوە، بەڵام پەراوێزێکی دەستنووسی ڕێبەری مەعاریف کە دەڵێن؛ (بابیهێنن لە فورسەتێکدا تەحققوق وەرگرن- ١٦ی مینهوا!!) ئەوە ڕادەگەیێنێت کە نامەکە لە نێوان ١٥- ١٦/٤/١٩٤٢ز. دا نووسراوە. شایانی باسی ئەوەیە- وەک نامەی ڕێبەری مەعاریف داوای چاودێریی بێ کەسی کردووە باسەکە زوو نەبڕاوەتەوە، بەپێچەوانەوە نزیکی ساڵێکی خایاندووە. ئەوەتە ڕێبەری مەعاریفی سلێمانیی بەنامەی عەرەبیی (س/٢٢/١٦/٢/١٣٦٢، ڕۆژی ٢٢/٢/١٩٤٣) بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی مەعاریفی بەغدادی- بەپشتی ڕاپۆرتێکی ڕاپۆرتێکی ڕێبەری قوتابخانەی قەرەداغ؛ س١٦، ڕۆژی ١٤/٢/١٩٤٣- ئاگادار کردنەووە کە (فائیق عبدالله بێ کەس، وەکیل موعەللیمی قوتابخانەی قەرەداغ، تا ئەم کاتە گازندەی لێ نەکراوە و باری خۆی چاکن کردووە و گوێ ڕایێڵی هەر ئامۆژگاریی و پەیڕەو نامەیێکی مەعاریفە!)

☼ پ. ن؛ ڕە: ٢٤٥/١/٨٣(*)
[بەیاننامەی ڕێبەری ناحیەی خورماڵ ـــــ نیشتەنییەکان]
مودیرییەتی ناحیەی خورماڵ
قەڵەمی تەحریرات
ژمارە: ١٤٣٣/٥٢
ڕۆژ: ١٠/١٠/١٩٤٧

بەیان
بۆ هەموو دانیشتوانی ناحیەی خورماڵ
مەوزووع: تەسجیلی عام

تکایە بەدیققەت بەیانی وەزارەتی شوئوونی ئیجتیماعییە مولاحەزە بکەن کە لە هەموو

(*) گەنجینەی هادیی رەشید چاوەشلیی- نۆزدە ڕۆژ بەر لە مردنی لە ١٠/٦/١٩٩٦ز. دا، لەگەڵ ئەم نامەیەی خۆی بۆی ناردم بۆ سلێمانیی!

☼ پ. ن؛ کە: ٨٤/١/ ٢٤٦
[هادیی رەشید چاوەشلیی ـــــ کەمال ڕەئووف محەممەد]
[هەولێر]
١٠/٦/١٩٩٦ [ز]

بۆ برای بەڕێز مامۆستا کەمال ڕەئووف / نووسەری بەڕێز پێشکەش

پاش سڵاوێکی گەرم ئەو دوو نامەی بەدوای ئەگەڕام نەم دۆزییەوە، بەڵام دوو نامەی کەم بەدەست کەوت کە یێکێکیان بە ئیملا و ئینشای خۆم نووسیوومە لە ساڵی ١٩٤٧دا دەربارەی تۆمارکردنی نووفووس کە تا ئێستا ئەم نوفووسە کاری پێ ئەکرێ وە نامەی دووەم دەربارەی خاک و خۆڵی «بانی بنۆک»وە «بەردەبەل» و «نەوێ» لە ناحیەی خورماڵ تەحقیقاتی لێ کراوە وە ئەم دوو نامەیە کۆنە و ئەتوانن ئەم نووسراوەن هەڵبسەنگێنن و بە تەواویی ڕۆشنا ئەبێ کە زمانی کوردیی، نووسینەکەی تا چ ڕادەیێک گۆڕاوە. ئیتر سوپاس وە بەخواتان ئەسپێرم(*)

[ئیمزا]
هەولێر- هادیی چاوەشلیی
١٠/٦/١٩٩٦

[تەواو]

(*) ئەم نامەیەی مامۆستا چاوەشلیی- نیشان بە ئەو نیشانەی لە دیدەنیی کردنییدا لە ٧/٦/١٩٩٦ز. دا. چەند دانراوێکی خۆی پێشکەش کردوم و گوتەکانی بەدۆستم تاریق ئیبراهیم شەریفی نووسەر دەنووسییەوە و ئەوجا بەگرانێکەوە ئیمزای خۆی لەسەر دانا- لەبەر لەش بە باریی دەستنووسی خۆی نییە!

جێگاییێک هەڵواسراوە و لازمە موندەریجاتی لە لایێن هەموو کەس تەتبیق و تەنفیز بکرێ.

ڕۆژی ١٩/ ١٠/٩٤٧ کە تەسادوفی ڕۆژی یێکشەممە ئەکات، تەسجیلی نوفووسی عام ئەکرێ لە هەموو ئەنحای وڵاتی عێراق، ڕۆژی- ناوبراو- هات و چۆ مەمنووعە لە بەینی دێهات و لە ماڵێک بۆ ماڵێکی کەو هەروەها نابێ کەس لە خاریجی ئاوایی بمێنێ لازمە هەموو ئیعتیبارەن لە فەجرەوە هەتا ڕۆژئاوا لە ماڵی خۆیدا بێ! ڕۆژی ١٨/ ١٠/٩٤٧ نابێ کەس سەفەر بکات بۆ دێهاتی کە ئەو کەسانەی کە جێگەی موعەییەنیان نەبێ لە دێ، لەسەر مزگەوت تەسجیل ئەکرێن فەقەت مەوجوودی حازریی تەسجیل ئەکرێ و هەر کەس غائیب بێ، تەسجیل ناکرێ و هەر کەس لە کوێ مەوجوود بێ لە عەینی جێگەدا تەسجیل ئەکرێ موخالیفان ناویان تەسجیل ئەکرێ لە تەڕەف موسەججیلین و ئەفرادی شوڕتەوە، ڕۆژی س٢٠/ ١٠/٩٤٧ ناویان تەقدیم ئەکرێ و تەجزیەیان و موخالیفین کە ئامە شۆیان کردووە لە ڕۆژی موعییەن جەلبی نزیکترین دێ ئەکرێن و تەسجیلیان ئەگەر هەر ئەهالیی ئەو جێگەیە نەبوو، لازیمە تەسجیل بکرێ لەسەر ئیستیمارەی مؤسسەساتی عاممە؛ وەک چایخانە و مەتعەم و ئیلا ئاخیریهی... لە ڕۆژی تەسجیل (...) بێ ئیجازەی مودیری ناحیە مەمنووعە حەرەکەت و تەنەقولات بەهەموو جۆرێک، هەتا مردوو ناشتنیش جائیز نییە!

لازیم لەسەر هەموو کەسەکە مەعلووماتی تەواو ڕاست تەقدیم بە موسەجیل بکات موخالفین بەپێی قانوونی زەیلی نوفووسی ساڵی ٩٤٧ تەجزییە ئەکرێ و ئەگەر جورمیان تەتابوقی کردبوو، ئیجرائاتێ کە بەپێی قەوانینی مەرعییە، بە شیدەدەت تەجزییە ئەکرین!

[ئیمزا]

مودیری ناحیەی خورماڵ

- سووڕەت بۆ مەئموور مەرکەزی خورماڵ/ بۆ تەنفیز و تەعمیمی بەسەر مەخافیردا
- سووڕەت بۆ ڕەئیسی بەلەدییەی تەوێڵە/ بۆ ئیعلانی عەینی غایە.
- سووڕەت بۆ مودیری مەکەتەبی بیارە/ بۆ مودیری مەکەتەبی بیارە
- سووڕەت بۆ مودیری مەکەتەبی گوڵپ/ بۆ ئیعلانی عەینی غایە و موراقەبە.
- سووڕەت بۆ مودیری مەکەتەبی تەوێڵە/ بۆ مەعلوومات و تەدریسی ئەهالیی بە موندەریجانی و تکایە (...) بڵاو بکەنەوە.
- سووڕەت بۆ لەوحەی ئیعلانات

- سووڕەت بۆ سەعادەتی قائیمقامی قەزای هەڵەبجە بۆ ئیتتیلاع.
- سووڕەت بۆ موفەتتیشی تەسجیلی ناحیە بۆ ئاگاداربی.

[تەواو]

☼ پ. ن؛ ڕە ٢٤٧/٢/٨٣(*)

[ڕێبەری ناحیەی خورماڵ ـــــ قائیمقامی هەڵەبجە](١)

مودیرییەتی ناحیەی خورماڵ

قەڵەمی تەحریر

ژمارە: ١١٤٦

ڕۆژ: ١٩٤٨/٨/١٥   ٨/ ١٠/ ٣٦٧ [ز]

بۆ سەعادەتی قائیمقامی قەزای هەڵەبجە

م، مونازەعەی ئەرازیی نەوێ و بانی بنۆک

نیشانە بە هامیشتان، ژمارە ١٧٥٣، ڕۆژی ٩٤٨/٦/٣ و هامیشتان ژمارە ٤١١٠، ڕۆژی ٩٤٨/٨/١١، لەسەر عەرائیزی شێخ مەحموودی شێخ فەرەجی «بانی بنۆک» کە ڕەبتەن ئیعادەیە و نیشانە بە نووسراومان ژمارە ١١٣٨، ڕۆژی ٩٤٨/٧/١٠ دائیر بە مونازەعەی ناوبراو ئیددیعائاتی شەخسیی موومائیلێهـ مونحەسیرە لە دوو مەسئەلە: دێی «نەوێ» ئەم مەسئەلەیە لە تەڕەف ئێمەوە موتەعەددید جار حەل و حەسم کراوە و شێخ مەحموودی «بانی بنۆک» تەبلیغ کراوە بە قەرار (!!) بەهیچ بۆ نەییێک ڕازیی نییە بە حەقی قانوونیی و دائیمەن خەریکی موراجەعاتی دوور و درێژە و شەخسییەن خۆی لە عەریزەکەدا ئیعتیرافی کردووە کە ئەم مونازەعەیە موددەی هەشت ساڵە دەوام ئەکات ئەمما مەسئەلەکە موفەسسەلەن وا عەرزتان ئەکرێ:

- مەسئەلەی دێی «بانی بنۆک»، عیبارەتە لە چەند قیتعە ئەرازیی لە قیتعەی مەزکوور دوو قیتعەیان کە بە ئەرزی (بەردی و چانیی کوژراو!) مەستهوورن، دوو بەشی عائید بە شێخ مەحموودی شێخ فەرەجەو لەژێر تەسەڕڕوفیایەتی و هیچ موخالەفەتێک و موعارەزەییێک و موقابیلی نییە! بەڵام سێ یێکی هەردوو قیتعەی مەزکوور، عائید بە

(*) گەنجینەی هادیی ڕەشید چاوەشلیی؛ هەولێر- ١٩٩٦/٦/١٠ز. (بەنامە و دەستیی).

(١) ئەم نامە ڕەسمییە وێنەییێکی بەکەڵکە بۆ ناسینی کێشەی کۆمەڵیی نێو کوردەواریی!

خاتوو سەلمە کچی شێخ ئەحمەدە و ئەویش حەمە سەعید حەمە ڕەزا بەگی کردووە بە وەکیل بۆ تەسەڕووفی، وە شێخ مەحموود ئەیەوێ ئێمە شەخسی ئەخیر مەنع بکەین لە وەرگرتنی حەقی خۆی و ئەمەش لە داخیلی سەلاحییەت و سوڵتەی قانوونیی ئێمە نییە، چونکە ئەرزی مەزکوور مونازەعەی سابیقەن حەسم کراوە و لە تەڕەف مەحکەمەوە خاتیمەی پێ دراه بەپێی قەراری مەحکەمەی بیدایەی هەڵەبجە؛ ژمارە ٩٤٤/٦ و بە قەراری مەحکەمەی تەمیزی عێراقیی ژمارە ٢٧٨ ب/ ٩٤٦ حوکمی مەزکوور تەسدیق کراوە و مەعلوومی عالیتانە سوڵتەی ئیدارە واجیبە لە سەریان کە قەراراتی مەحاکیم تەنفیز و تەتبیق بکات و موحافەزەی حوقووق بە پێی قەراراتی مەزکوور بکات! ئینجا ئێمە تەتبیقەن بۆ قەراری مەزکوور ئەمرمان ئیسدار کردووە کە موڵکانەی «بانی بنۆک» لە ژێر موراقەبە و ئیشرافی شورتەی محەللیی، حەقی هەرکەس تەسلیم بەدەستی بکرێ بۆ ئەوەی کە مونازەعەیێک ڕوو نەدات.

مەسئەلەی «نەوێ»؛ دێی «نەوێ» زەمانێکی زۆرە لەژێر تەسەڕووفی ئەولادی نەسراللە بەگە کە ئێستا حەمید حەمە خان و براکانی کەیان تەسەڕڕوفی دێی مەزکوور ئەکەن لە دێی مەزکوور موتەعەددید ئیددیعائات هەیە لە تەڕف شەوکەت بەگی ئەحمەد بەگی جاف و حەمە شەریف بەگی وەیسە و شێخ مەحموودی بانی بنۆکەوە وە ئەم ئیددیعائاتە و مونازەعاتە موددەی هەشت نۆ ساڵە دەوام ئەکات، بەڵام ڕەغمەن لە موراجەعاتی موتەعەددیدەی مەرقوومیین، موددەی چەند ساڵە هیچ قەرارێکیان ئیستیدساڵ نەکردووە موتەسەڕڕیفی وەحیدی دێی مەزکوور ئەولادی نەسراللە بەگ بوون. هەتا ئێستا بەڵام ساڵی پار مەحموودی بانی بنۆک موراجەعەتی ئێمە کرد کە سێ یێکی دێی مەزکوور لە حەمە شەریف بەگی وەیسەی کڕیوە و ئێمە قەرارمان دا کە تەسەڕڕوف کەی بۆ ئیعادە بکرێتەوە بە شەرتێ حەمە شەریف بەگی وەیسە، ئیعتیراف و ئیقرار بە بەیعی مەزکوور بکات، چونکە بەیعی مەزکوور بەپێی ئەحکامی ماددە «١» لە قانوونی تەسەڕڕوفی ئەموالی غەیرە مەنقوو لە، موبەتتەڵ حیسابە ئەمە لە جیهەتێکەوە، لە جیهەتێکی کەوە، حەمە شریف بەگی وەیسە، جەلبی ئەم مەرکەزە کران و لە حوزووری خۆیدا ئیعتیرافی بە بەیعی مەزکووری نەکرد، هەروەها ئیددیعای کرد کە سەمەنی بەیعی مەزکوور دەفع نەکراوە و ئەملاکی مەزکوورە ئەگەر عائیدی ئەویش بێ، ئێستا لەژێر تەسەڕڕوفی ئەولادی نەسراللە بەگە ئەگەر حیسسەییێکی بێ، ئەوان تەسلیمی ئەکەن!

ئەمە لە جیهەتێک و عەلاوەتەن لەسەر ئەمە، مونازەعەی مەزکوور بە نووسراومان

ژمارە: ٢٠١، ڕۆژی ٩٤٧/٢/١٣ عەرزتان کراوە و ئەمەش لەوەختی خۆیدا، موراجەعەتەکە واقیع بووە بۆ موتەسەڕڕیفییەت و لە پاش جوابی مەزکوورمان ئەوراقی نێرراوە بۆ موتەسەڕڕیفییەت و سەعادەتی موتەسەڕڕیفی لیوای سلێمانیی بە نووسراوی ژمارە: ٥٤٨ و ڕۆژی ٩٤٧/٣/٩/٨ قەراری ئەم مودیرییەتەی بەئیعتیبار وەرگرتووە و ئەمری فەرمووە ئەگەر شێخ مەحموودی بانی بنۆک ئیددیعای لە «نەوێ»دا هەبێ، موراجەعەت بە مەحکەمەی موختەسسە بکات و ئیزافە لەسەر هەموو مەعرووزاتمان شێخ مەحموودی شێخ فەرەج بۆ ئەم مەسئەلەیە موراجەعەتی مەحکەمەی نەکردووە هەروەها موراجەعەتی تەسوییەی کردووە و مەعلوومی عالیتانە بەپێی ئەحکامی قانوونیی، بۆ دەعوایێک موراجەعەت ناکرێ بە موختەلیفی مەراجیع و ئەگەر موراجەعەت کرا، بە مەرجەعێک، مەرجەعێکی کە، سەماعی ناکات بەپێی ئەحکامی ماددە: ١٨٣٧لە موجەللەدی ئەحکامی عەدلییە و مەواددی کە لە قانوونی مەزکوور!

ئیزافەتەن لەسەر هەموو ئەم مەعرووزاتە دێی «نەوێ» بەپێی ئیعلانی ڕیئاسەتی تەسوویە، تەسوویەی ئیعلان کراوە لە جەریدەی ڕەسمیی وەقائیعی عیراقییە؛ ژمارە: ٢٤٧٢، ڕۆژی ٢٤/مایس/ ٩٤٧.

مەعلوومی عالیتانە بەپێی ماددە: ٣٢ لە قانوونی تەیسوویەی حوقووقی ئەڕازیی، هەرچیی ئەرازییەک ئیعلانی تەسوییە و لازمە لەسەر سوڵتاتی ئیدارە، وەزعی تەغیر، وەزعی ڕاهین موحافەزە بکەن و حەسمی مونازەعات هەتا نەتیجەی قەراری تەسوویە، وە بینا لەسەر ئەسبابی مەعرووزە و لەبەر ئەمەی کە ئەولادی نەسراللە بەگ موددەیێکی زۆر وازیعولیەد و موتەسەڕڕیفن لە دێی مەزکوور، ئێمەش بە پێی بەیانمان: ٥٩٤، ڕۆژی ٩٤٨/٤/٢٤ قەرارمان دا کە وەزعی ڕاهین موحافەزە بکرێ و ئەڕازیی مەزکوور بەدەست وازیعولیەدەوە بمێنێ، هەتا موددەعیی شێخ مەحموودی شێخ فەرەج قەرارێک لە تەسوویەوە یا لە مەحکەمە ئیستیحساڵ ئەکات، وەوا دووبارە بە کیتابێکی لاحیق ئەمرمان ئیسدار کرد بۆ شورتەی ناحیە، بۆ موحافەزەی وەزعی ڕاهین لە «نەوێ» و بۆ موحافەزەی ئەسحابی حوقووق لە «بانی بنۆک» و هەردوو تەڕەف تەبیلغ کران بە مەزموونی ئەم تەحریرە و لەگەڵ ئەم تەحریرەش نێران بۆ مەقامتان وەتیکراری موراجەعات خیلافی ئەم مەعرووزاتە، خیلافی حەقیقەتەو غایەو مەقسەد ئیزعاجی دەوائیر و مەقاماتی ڕەسمییە و هەروا سەبەب ئەبێت بە تەشویشی دەوائیری ڕەسمیی.

ئینجا ئەگەر تەڕەفەین، لەمەولا شتێکی خیلافی قانوون رووی دا، مەجبوورین ئیجرائاتیان دەربارە بکەین.

مودیری ناحیەی خورماڵ

[ئیمزا و نیوی- هادی چاوەشلیی] (١)

[تەواو]

٧/٢. سەردەمی کۆماری کوردستان- کوردستانی خۆرهەڵات؛ مەهاباد...

پ، ن؛ ڕە: ٢٤٨/١/٨٥(*)

[جەعفەر کەریمی ــــ چەند هاوکاری] (٢)

هێزی دیموکراتی کوردستان ◎

ستادی کول

ژمارە:١١٨

بەروار:٢٥/٢/٧ [١٣. ھ. ق- ١٩٤٦/٤/٢٧ز]

برایانی بەرز و خۆشەویستم ئاغان حسێن ئاغا و محەممەد ئاغە محەممەدیی و حەسەن خانی بوداغیی و قاسم ئاغا و ئەحمەد ئاغای نالیی لەپاش سوپاس و ڕۆژ باش

نامەیێکی ئاغای حەمە ڕەشید خان بۆ ستادی کوللی هێزی کوردستان ناردبوو، زۆری لە جەنابتان ڕەزامەندیی نووسیوە کە بەر لە ئێوە کەسی دیکە بۆ هاریکاریی و کۆمەگیی بەجێی حازر نەبووە ئێستاش ئێمە عەینی گوزارشی ئاغای حەمە ڕەشید خانمان بۆ ئاگاداریی مەقامیی پێشەوای موعەززەم و وەزیری بەرزی هێز ناردە «تەورێز» و زیمنەن ڕوونووسی ئەو کاغەزەش کە بە ژمارە: ١٨٨ - ٥/٢/٦، بۆ تەورێز ناردرا وە بۆ ئاگاداریی پێشکەش جەنابی حەمە ڕەشید خان کرا مومکینە لەوێدا مولاحەزەی بفەرمووێ بەر لەوانەش چاوەنۆڕبن کە زیاتر لەوە هەمکاریی لەگەڵ جەنابی حەمە ڕەشید خان

(١) لە فۆتۆکۆپییەکەدا پەڕیوە و دەرنەکەوتووە!

(*) سەرچاوە: ٥٢/١- ل ٣٩- ٤٠

(٢) جەعفەر کەریمیی پلەی سەرباز مایۆری لە کۆماردا هەبووە و سەرۆکی دەزگەی مەڵبەند- ستاد- ی هێزی کوردستان بووە و دوایی لە ١٣٢٥/٢/٣١دا بووە بە یاریدەری جەنگاوەری- موعاوین حەرب-ی وەزارەتی هێزی کورستان؛ (ھ. س. پ)

بفەرمووێ و گوێ نەدەنە قسەی پووچ و بێ جێی ئەو کەسانەی کە بۆ ئیستیفادەی شەخسیی و وەدەستخستنی شەئن و مەقام کار دەکەن، چونکە فیکر و بیریان بەتەواوی بە غەڵەت چووە بەهەر حاڵ ئێمە لە کاغەزی خوسووسییدا هەمکاریی و کاری چاکیی ئێوە بە وەزیری هێز عەرز کردووە ئەوەش بزانن کە لە کات و ڕۆژی خۆیدا بەر لە قەدردانی کاری زۆر گەورە بە جەنابتان دەسپێردرێ. چاوەنۆڕی لە خۆ ڕابردووی ئێوە فیداکاریی لە ڕێگەی میللییەتدا زیاتر دەکەن. ڕوونووسی سەرەوە بۆ ئاگاداریی فەرماندەی بەرزی هێزی بۆکان و مەنتیقەی بۆکان؛ جەنابی حەمە ڕەشید خان ناردراو هیوامان وایە کە زیاتر لەوە ئەو ئاغایانە و ئەمسالی وان بۆ فیداکاریی تەشویت بفەرموون!

سەرۆکی تەواوی ستادی هێزی کوردستان

جەعفەر کەریمیی

[ئیمزا]

[تەواو]

پ. ن؛ ڕە ٨٦/ ١/ ٢٤٩(*)

[محەممەد قازیی سەرکۆمار ــــ محەممەد ڕەشید خان] (١)

[شوێن؟]

٢٥/٢/١٢ [١٣. ھ ق- ١٩٤٦/٥/٢ز](٢)

جەنابی ئاغای محەممەد ڕەشید خان

لەو دیفاعەی کردووتە، تەبریکت دەکەم هەر نەوعە ئیحتیاجێکو هەیە، فەورییی بۆم بنووسن کە خەریک بم ڕەفعی بکەم، چونکە نومایندای وە لە تارانێ خەریکی گفتوگۆیە بەهیچ وەجھ نابێ بچنە سەر دوژمنی، لەو جێ هەن ڕاوەستن وە خۆتان مەحکەم کەن!

[ئیمزا: محەممەد قازیی]

٢٥/٢/١٢

[تەواو]

(*) سەرچاوەی پێشوو؛ ل ٤٩.

(١) بۆ ژیننامەی هەردوو بنۆڕە: نیوداران.

(٢) بڵاوکەرەوەی هەر بەتەنێ لە ئەسڵەکەوە مێژووی ساڵە هیجریی قەمەرییەکەی وەرگرتووە و خۆم بەرامبەرەکەیم داناوە. هەروەها بڵاوکراوە بەڵگەکانی - بێ نووسینەوە- بەتەنێ خستووەتە ڕوو!

📖 پ، ن؛ ڕە: ٢٥٠/١/٨٧[*]

[محەممەد عەلیی ئاغازادە- وەهاب ـــــ محەممەد ڕەشید خان][1]

ئاڵتووونی سەروو

٣٢٥/٢/٢١ [١. هـ. ق- ١٩٤٦/٥/١١ز]

گەورەم جەنابی ئاغای محەممەد ڕەشید خان

عەرز و تەقدیم

دەستتان ماچ دەکەم و ئەحواڵی شەریفتان دەپرسم و ئێمەش باشین... بەڵام گەورەم ئەو زوڵمەی کە من لە دێی «ئاڵتوونی سەروو»ی دەکەم، تا ئێستا کە عەجەم نەیکردووە ئەگەر وایە فەرق لە بەینی من و ئەمنییە چییە؛ سەد خۆزگەم بە ئەمنییە.

١. ئەم دێیە «١٠» ماڵە، چواریان دایکی هەتیون!

٢. لەو ڕۆژەوە کە هاتوومە ئێرە، ئەهالیی ئێرە نەماست نە دۆیان خواردووە دیسان بەشی نیوەی قووەتم ناکات.

٣. پیاوەکانیان یان نان بۆ پۆست دەبەن یان داردەشکێنن، یان لە دێدا ئیشی دییان پێ دەکەم.

٤. ژنەکانیان یان نان دروست دەکە یان چێشت لێ دەنێن!

٥. خانووەکانم خراپ کردن چەند ماڵ ئێستا بێ سوکنا ماوون!

٦. گوێ درێژەکانیان دائیم لە ئیشن!

٧. حەیوانیان نییە. «١٠» شەکم لێ ستاندوون.

٨. هەرماڵێک ١٥ نەفەرمان لێ داناوە جێگەی ساحێب ماڵ نییە لێی دانیشێ!

(*) سەرچاوەی پێشوو- ل ١٠٣- ١٠٤

(١) لە ئەسڵدا هەر نێوی محەممەد عەلیی زادە نووسراوە کە هەر وەهاب ئاغای جوندیانە کە ئەفسەری کۆمار، هەروەها پێشمەرگەیێکی شۆڕشی ئەیلوول- ١٩٦٦ز بوو. وەهاب ئاغا مرۆڤێکی کوردپەروەری ڕاستەقینە و ڕۆشنبیر بوو... من خۆم- لە ڕواندزدا- ساڵانی ١٩٥٧و ١٩٥٨ بەهۆی دۆستایەتیی بابمەوە لەگەڵی و هاوەڵیم لەگەڵ دلاوەری برای، دۆستی بووم، بەڕاستیی جوامێر بوو مخابن لە ساڵی ١٩٩٧ز. دا، لە سلێمانییدا (ئازاد جوندیانیی) کوڕیم ناسییەوە و ڕامپسپارد ژیننامەیێکی بابیم پێ ڕابگەیێنێت، کەچیی وەکو گفتی دا- هەروەها نامەیێکی سەعید قەززازیش بۆ بابی بمداتێ- نەیبردە سەر! وەک بابی ڕاستگۆ نەبوو.

٩. نوێنەکانیان داگیرکراون، نوێنیان نییە خۆیان پێ بخەون.

١٠. مەنجەڵ و دیزەیان هەموو لای ئێمەی، نییانە چێشتیان تێدا بخۆن!

١١. مەوجوودی ئێمە «١٣٢» نەفەرە لە دێیەکانی «١٠» ماڵیی هەژاردا!

گەورەم؛ ویجدانم زۆر ناڕەحەتە، حەتتا نانیش بەڕەحەتیی ناخۆم لەبەر ئاه و ناڵەی ئەهالیی پیرەژن و منداڵ و گەورە و گچک، یەعنی ئەم ناڕەحەتییەی ئەهالیی ئەم دێیە تێیدایە کەسی تێدا نییە!

ئەگەر هەر نەبێت ئەمر بفەرموون کە کاکە مستەفا تەواو نەقڵی «ملقەرەنیی» بکات، بەڵکو «٦٠» نەفەرێک لە «سەییداوا» تەئمین بکەم، یان موساعەدە بفەرموون «٦٠» نەفەرێک لە «ئاڵتوونی خواروو» دابنێم ئیدی چارەیێک نەفەرموون، ئەهالیی بە شەو دەکەونە کێوان و لەژێر ئەم زوڵمە ڕادەکەن.

بۆیێکا بە ڕەسمیی عەرزم ئەکردی، چونکە نامەوێ کەسێ حیسسی ئەم زوڵمە بکات.[1]

ئیدی ئەمر ئەمری جەنابی عالیتانە گەورەم!

پچووکی موخلێستان

محەممەد عەلیی ئاغازادە

[ئیمزا]

[تەواو]

---

(١) هەرچەندە خۆی نامەکەی بە نامەی ڕەسمیی دانەناوە، بەڵام من لە ئەم ڕیزەدا دامنا، بەتایبەتی کە لە مەڕ هەل و مەرجێکی ڕەسمییە و هەستی مرۆڤانە و نەتەوەیی خۆی لە گەرمەی خەبات و کێشەکانییدا دا زیندوو ڕاگرتووە!

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢٥١/١/٨٨(*)

[مستەفا خۆشناو ـــ محەممەد ڕەشید خان][١]

هێزی دیموکراتی کوردستان

لکی بۆکان

ژمارە: ٣٠

بەروار:١٣٢٥/٢/٢٨[هـ. ق- ١٩٤٦/٥/١٨ز]

زۆر گەورەم فەرماندەی هێزی بۆکان و مەنتیقەی لە فەرماندەی هێزی بارزانیی لک (أ)

١. ڕجا ئەکەم ئەمر بفەرموون کە ئەو تفەنگەی لە دەست حەمەد ئاغادایە بۆمان چاک بکەنەوە، ئەگەر مومکینە!

٢. دوشمن ئەو قوللەی ملەی «تەپەی مالات»یان هەتا پشتێن بەرز کردووەتەوە و ئەتڕافی قوللەش حەسارێکی گەورەی لێ دوروست کراوە، لەسەر قشلەیە تەبعەن ئەوە لە ڕووی «ملقەرەنی»یە!

٣. مەبەستم لە تەقریری ژمارە: ٢٨ی ڕۆژی ٣٢٥/٢/٢٧ تەنها تەقدیمی مەوقیفە، بەو نەزەرەی کە خودم تێ دەکەم پێ ویستە عەرزی مەقامی عالیتان بکەم وە ئیللا مەبەستم کردنی هیچ جۆرە کارێک نییە بەبێ فەرماییشتی فەرماندە.

٤. دوشمن نەشاتی گەلێ زۆرە، لە تەنەققول و ئیستیحکامات و خۆ تەقوییە کردندا ئەوەی بە تۆپیی تێ دەگەییشتین نە تۆپیوە، بەڵکو لە هۆشە خۆی چووە، بەڵام ئەوە تەبیب دەرزیی ڤیتامیناتی لێ دەدات ئێک لە دوای ئێک بۆ بەهێزبوونەوەی، بەڵام تەبیب تەبیبی شەیتەنەتە، نەتیجەی حەتمییەی هەر دەتۆپێ زوو تا درەنگ!

٥. مەعنەوییاتی هێز زۆرە؛ فەوقی تەسەوورە، تەنها چاوەنۆڕی فەرماییشاتی فەرماندەی بەرزین!

(*) سەرچاوەی پێشوو؛ ل ١٢٣- ١٢٤.

(١) مستەفا خۆشناو (شەهیدی ئازادیی کورد و کوردستان)، کۆڵۆنیلّ- عەقید، لە کۆماردا ئەفسەر لە سوپای عێراقدا و بەشداری شۆڕشی بارزان- س ١٩٤٥ز زیرەک و توانا. دوای ڕمانی کۆمار درایەوە بە حوکوومەتی عێراقی عەرەب و لەگەڵ هاوەڵانی لە ١٩٤٧/٦/١٩ز. دا، لە سێدارە درا. نەوەی پێ گەیشتووی هەیە و پزیشک «پەری» دانیشتووی سلێمانییە.

[ئیمزای مستەفا خۆشناو]

فەرماندەی لک (أ) بارزان

[تەواو]

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢٥٢/١/٨٩(*)

[پەخشنامەی وەزارەت]

هێزی دیموکراتی کوردستان ◎

ستادی ناوەندیی

ژمارە: ٣٨٠/١٥

بەروار: ١٣٢٥/٣/١ [هـ. ق- ١٩٤٦/٥/٢٢ز][١]

پەخشنامەی وەزارەت

پات پولوکونێل ئاغای محەممەد نانەوازادە[٢] کە بەهۆی حوکمی ژمارە ٣٠٢/٢٩/٣/٢٥ بەموعاوینی سیاسیی وەزارەتی هێزی کوردستا ئینتیساب کراوە، بەرامبەر بەو پەخشنامەیە لە غیابی وەزیری هێزدا، دەتوانێ لە جەلەساتی سیاسیی و غەیرەی موتەشەککیلەی وەزارەتخانان و هەیئەتی بەرزی میللییدا شیرکەت بکا.

وەزیری هێزی جەمهورییەتی

کوردستان

سەیف قازیی

٣٣٩- ٢٥/٢/٣٠

(*) سەرچاوەی پێشوو؛ ل- ١٤١.

(١) بڵاوکەرەوەی ئەم مێژووەی داناوە و مێژووی سەر نامەکە: ٣٢٥/٣/٣ی بەهەڵە زانیوە.

(٢) پات پولوکونێل- عەقید- نانەوازادە لە ١٣٢٥/٤/٢٥ [هـ. ق- ١٩٤٦/٧/١٦ز]دا بەهۆی بەربوونەوەی فڕۆکەی ئێرانەوە، شەهید بووە. ڕۆژنامەی کوردستان- ژ ٣، پووشبەر ١٣٢٥[هـ. ق- تەمووز ١٩٤٦ز] بەبۆنەی شەهید بوونیەوە، شیعری بەردا هەڵ داوە!

– ڕوونووسی بۆ ئاگاداریی ژەنەڕاڵ مایۆر جەنابی محەممەد ڕەشید خان تەقدیم ئەو دەکرێ.

موعاوین سیاسیی وەزارەتی هێزی
کوردستان
نانەوازادە
[ئیمزا: نانەوازادە]

[تەواو]

📖 پ. ن؛ ڕە: ٢٥٣/١/٩٠(*)
[فەرماندە؛ محەممەد ڕەشید خان ـــ پێشەوا محەممەد قازیی - سەرکۆمار]
[ش]

١٢- یان- ١٣٢٥/٢/١٣[هـ. ق- ٦/٢ یان ١٩٤٦/٦/٣ز]

بۆ پێشەوای بەرزی جەمهوورییەتی کوردستان

مەوزووع: تەقدیری کردەوەی ئازایەتیی عێلی بارزانیی و سەرکردەکانیان.

١. بە کەماڵی ڕوو سووریی و سەربەستیی و سەربەرزیی، کردەوەی خاریقەی عێلی بارزانیی و ئەفسەر و سەرکردەکانیانت بە عەرز دەگەیێنم هەرچەندە بە نووسینی ژمارە: ١٢٦ و ڕۆژی ١١/٢/ ٣٢٥ موختەسەری ئەم مەعرووزاتەم تەقدیم بەستادی کول کردووە، بەڵام بۆ ئەوەی کە پێشەوای بەرزیش لە ڕەشادەتی ئەم برا بەقیمەتانەم ئاگادار بکەم، ئەوە نموونەیێکی قابیلییەتیان لە خوارەوە عەرز دەکرێ...

٢. لە ڕۆژی ٩/٢/ ٣٢٥سەعات ١١ و ١٠ دەقیقەی پێش نیوەڕۆی مۆسکۆ، دوژمن بۆ جیبهەتی «سەرچاوە» و بۆ جیبهەتی «سەرا» لە ناکاودا هوجوومی کردە سەر ئیستیحکاماتی «مەل قەرەنیی» بۆ «بێژنگ بەسەر» کە لەژێر نەزارەتی (ئاغا بەکر ئاغای حەوێزیی)دا بووە وە لە جیبهەتی «سەرا» دا هوجوومی کردە سەر ئیستیحکاماتی «کەلی سەرا» کە لەژێر نەزارەت و مەسئوولییەتی (ئاغای میرحاج)دا بوو، وەجیبهەتی دییان ڕووی کردبووە ئەو شانەیش کە جەناحی ڕاستەی کێوی «بالومان»ی پێ دەڵێن و لەژێر نەزارەتی (ئاغای مستەفا خۆشناو)دا بوو. لەو وەختەی کە دوژمن لە هەموو لایێکەوە خەریکی تەقەدووم و ئاگر باران بوو، پێشمەرگەکانی

(*) سەرچاوەی پێشوو؛ ل ٥٥- ٥٦

هێزی بارزانیی پێک بەپێک بە نیهایەتی حەماسەت و نەشڵەژاندن، گوێیان لە ئەوامیری فەرماندە و قیادەی خۆیان ڕادەگرت بە وێنەی نیزامی مودەڕڕەبی دەوڵەتیی و حەرفییەن تەتبیقی ئەو پرۆگرامەیان دەکرد کە لە تەڕەف قیادە و سەرکردە و ئەفسەران پێیان دەبینرا، بەئەندازەیێک لە ئیقدام و فونوونی جەنگ و نیشان گرتن و هەڵمەت بردن شارەزابوون کە قەڵەم لە تەعریفی عاجیزە.

٣. سەرکردەی دەستەی بارزانیی کە (ئاغای میر حاج و ئاغای بەکر ئاغای حەوێزیی و مستەفا خۆشناو و وەهاب ئاغا) ناوان[1]، فەوقولعادە سەربەرزیان کردم حەقیقەتەن خزمەتی ئەم چوار زابتە گەنجانە بە هەموو مەعنایێکەوە تەقریر دەکرێ، ئەووەڵ شیرکەتێکی سیاسییە کە ئەم زاتە خاوەن حیسسییات و ئادابی عەسکەریی زانانە بخرێنە بەر نەزەری بارەگەی بەرزی جەمهوورییەتی کوردستان و هەمیشە بەرامبەر بە قابیلیەت و شەجاعەتی خۆیان دڵداریی و تەڵتیف بکرێت.

جا بەو موناسەبەتەوە تکایە عەلاوەی ئەمەی کە ئاساری خزمەتیان بخرێتە ناو دەفتەری خزمەتیانەوە، بە پێ ویستی دەزانم کە ڕەسمەن تەقدیری عەمەلیات و موکافاتی فیداکارەیان تەبلیغ بفەرموون!

٤. موعاوینی زابتانی ناوبراو (ئاغا محەممەد ئەمین میرخان و مامەندی شیخ ساکو و خۆشەویی خەلیلی) فەوقولعادە نیشانەی قارەمانییەت و مەسلەکەی نیشتمانپەروەریان بە خەرج دا. حەقیقەتەن بۆ لە شکرێکی تازە تەمەن کاری کوردستان پێ ویستە کە هەمیشە بەم زاتانە ئیقدامات و تەزیناتی پێ بدرێ.

جا تکایە ئەم زاتانە موقابیل بە عەمەلییات و حەماسەتی مەردانەگیی خۆیان بە دەرەجاتی لائیق مەسروور- و تەشجیع بفەرموون ئیدی ئیجابی موتەرققیفی ئیرادەی بارەگەی بەرزی پێشەوامانە.

٥. نەزەرییەتی زەعیمی موحتەرەم (مەلا مستەفا)ش هەر لەسەر ئەم تەقریرەیە و تەفسیلات هەر ئەوەیە کە عەرزتان کراوە!

[ئیمزا]
فەرماندەی هێزی بۆکان و مەنتیقەی سەرا

(١) نێوەکان ئەفسەری کورد بوون لە سوپای عێراقدا و چوونە پاڵ شۆڕشی بارزان و ئەوجا کۆماری کوردستان.

پ. ن؛ ڕە: ٢٥٤/٢/٨٦(*)

[محەممەد قازیی/ سەرکۆمار ــــ محەممەد ڕەشید خان]

حیزبی دیموکراتی کوردستان ◎

مەهاباد

کۆمیتەی مەرکەزیی

ژمارە: ١١٣٥

بەروار: ٣٢٥/٣/١٣ [١. هـ.ق- ١٩٤٦/٦/٣ز]

ئاغای فەرماندەی هێزی بۆکان و مەنتیقەی سەرا

دە جوابنامەی ژمارە ٤٧١/ ٢٥/٣/١٠(١) هەر کارێکی جوزئیی دەکەن، دەبێ لەگەڵ ئەوزاعی بەینولمیەلیی تەتبیق بکرێ چ جای کاری مە کە کوللییە، لەبەر ئەوەی ئێمە مەجبوورین لە ڕێی مەسڵەحەتەوە تامومکین بێ، ناتوانین بەڕێی دیبیدا بڕۆیین، ئەو تەئخیرەی ئیی وەیە، دەنا ئەمن لە تۆ بەپەلەترم.

لە هاتنی عائیلە لە لایێک خۆشحاڵم بە سەلامەتیی نەجاتیان بووە، لە لایێک غەمگینم کە تا کەنگی کورد دەبێ مالیکی جێگەی خۆی نەبێ! خودا ڕوحمێکی بکا!

[ئیمزا محەممەد قازیی]

[تەواو]

(*) سەرچاوەی پێشوو؛ ل ٩٤

(١) ٢٥/٣/١٠. هـ. ق= ١٩٤٦/٥/٣١ز

پ. ن؛ ڕە: ٢٥٥/٣/٨٦(*)

[محەممەد قازیی/ سەرکۆمار ــــ محەممەد ڕەشید خان]

[ش؟]

ژمارە: ٢٦٣

بەروار: ٣٢٥/٣/١٨ [ا. هـ. ق- ١٩٤٦/٦/٨ز](١)

ئاغای ژەنەڕاڵ مایۆر محەممەد ڕەشید خان

ئەوە هەژار(٢) و شێخ عوبیدالله‌م(٣) ناردە خزمەتت، هێندێک سفارش هەیە؛ هەژار عەرزت دەکا.

[ئیمزا: محەممەد قازیی]

[تەواو]

پ. ن؛ ڕە: ٢٥٦/٤/٨٦(**)

[محەممەد قازیی/ سەرکۆمار ــــ محەممەد ڕەشید خان]

وەزارەتی هێزی دیموکراتی کوردستان ◎

«هێزی بۆکان»

ژمارە:٤٧

بەروار:١٣٢٥/٣/٢٩ [هـ. ق- ١٩٤٦/٦/١٩ز]

ئاغای ژەنەڕاڵ محەممەد ڕەشید خان

بە ژمارەی «٤٥» دەستوورم بەهێزی ناوەندیی داوە کە «٣٠» هەزار فیشەک بهێنن بۆ ئێرە مەعلووم سووڕەتی تەوزیح کردنی بۆ مەهاباد دەنێرییەوە.

[ئیمزا: محەممەد قازیی]

[تەواو]

(*) سەرچاوەی پێشوو- ل ٢٢٣

(١) بڵاوکەرەوەی ژمارە و مێژووی نووسراوی ئەسڵەکەی سەرنامەکە «٢٤/٣/١٨» بەهەڵە ژماردووە. ئەوەی خراوەتە ڕوو ڕاستەکەیە.

(٢) شاعیر هەژار عەبدوڕڕحمان موکریی.

(٣) پێم وەیە مەبەست شێخ عوبیدالله‌ی زینوێی شێخی بێت!

(**) سەرچاوەی پێشوو- ل ٢٤٢.

بەشی شەشەم

داوێن

١. هێندی نامەی هەمە جۆری کوردیی

١/١- ئەرزوحاڵنامە

٢/١- ئیجازە نامەی زانستیی

٣/١- جاڕنامە(*)

(*) لە لای من (ئەرزوحاڵنامە، ئیجازە- شەهادەت- نامەی زانستیی، سەفەرنامە، شیننامە، قەسسامنامە، وەسیەتنامە، وەکالەتنامە، یاداشتنامە) وەک (بەرنامەی سیاسیی و هاوبابەتی، بێزارینامە، پاکانەنامە، پرسەنامە، پۆزشنامە، پیرۆزنامە، تکانامە، سوپاسنامە، مژدەنامە، هۆشیاریی نامە، هەڕەشەنامە) ناچنە خانەی جاڕەوە. بە ئەو پێیە، ئەز لە دوای نواندنی (هەردوو جۆری جاڕی کەسیی و ڕەسمیی)ەوە، چلێکی دیی (جاڕنامەی هەمەجۆرە)م ڕیز کردووە و وێنەیانم خستووەتە ڕوو. بۆ (بێزارینامە)ش، مخابن، لە مەنفادا ڕۆژنامەی (ژیان)م لەبەردەست نییە تا وێنەی بنوێنم کە لە ساڵی ١٩٣٠ز. ڕاوە هەڵکەوتووە. بۆ (پاکانەنامە)ش کە لە کۆتایی چلەکاندا و لەژێر سیبەری ستەمی سیاسیی مەملەکەتی عێراقی عەرەب- لە کوردستانی باشوور-دا هەڵکەوتووە و دەزگەکانی ئاسایيش (لایینگری پارتەکان) یان ناچاردەکرد نکوولیی لە بیروڕاو پارەتەکانیان بکەن و ئەوەش لە ڕۆژنامەدا بڵاو دەکرایەوە، ئەز بۆ ڕێزی کەسەکان، چ وێنەیێکم نەخستووەتە ڕوو).
هەڵبەت خوێندەواریان لێ کۆڵ، بۆیان هەیە لە ڕۆژنامەکاندا وێنەیان ببینن، بۆ وێنە لە ڕۆژنامەی (ژین)ی پەنجاکاندا! بۆ (داوەتنامە)ش کە لە ئێرەدا وێنەیم- لەبەربێ سەرچاوەیی نەنواندووە ئەوە لە نێو کوردەوارییدا، لە داوەتنامەی دەم و دووییەوە تا نووسراو باو بووە، هەر لە داوەتەوە بۆ شایی و خەتەنە سووران، تا داوەتنامە بۆ ئامادەبوونی کوڕی زانستیی بەڵام بەشێوەی نووسین بەتایبەتی لە ساڵەکانی پەنجاکاندا باوی پتر و بەهێزبووە کە تەنانەت بەشێوەی (کارت)ی نووسراو و چاپ کراویش هەڵکەوتووە خوێندەوار دەتوانێ داوەتنامەیێکی (شێخ عومەر قەرەداخیی بۆ شێخ محەممەدی خاڵ) تا بۆ تێکەڵی لە کۆڕێکی زانستییدا، بەوێنەیێ وەربگرێت!
هەروەها بۆ (هەڕەشەنامە)، (تەهدیدنامە)، کە ڕەسمیی و کەسیی هەیە، ئەوە هێندێ لە وێنەکانی =

١/٣/١- جاڕنامەی کەسیی

٢/٣/١- جاڕنامەی ڕەسمیی

٣/٣/١- جاڕنامەی هەمەجۆر

١/٣/٣/١- بەرنامەی سیاسیی

٢/٣/٣/١- بەرنامەی ڕۆشنبیریی

٣/٣/٣/١- بەخێر هاتننامە

٤/٣/٣/١- بەیاننامەی سیاسیی

٥/٣/٣/١- پرسەنامە

٦/٣/٣/١- پۆزشنامە

٧/٣/٣/١- پیرۆزنامە

٨/٣/٣/١- تکانامە

٩/٣/٣/١- سوپاسنامە

١٠/٣/٣/١- مژدەنامە

١١/٣/٣/١- هۆشیاریی نامە

٤/١- سەفەرنامە

٥/١- شیننامە

٦/١- قەسسامنامە

٧/١- مەزبەتەنامە

٨/١- وەسیەتنامە

٩/١- وەقفنامە

١٠/١- وەکالەتنامە

١١/١- یاداشتنامە

=(هوشیارینامە) دیسان هەڕەشە نامەیە، بەڵام (هەڕەشەنامەی کەسیی) وەک ئەوە یێکێ هەڕەشە لە دەزگەیێک، کاربەدەستێ، کەسێکی کردبێت- کە پتر لە دەزگەکانی پۆلیسدا وێنەیان هەیە- مخابن من چ وێنەیێکم دەستگیر نەبووە تا بینوێنم!. من خۆم لە کاتی لاوییدا، بەهۆی کاری بابمەوە، گەلێ وێنەی ئەوتۆم دیتووە!

١/١- ئەرزوحاڵنامە

✡ پ. ن؛ کە: -/-/٢٥٧(*)

[خۆو ولاتیی- حسقێل ـــ یاریدەری فەرمانڕەوای سیاسیی].

[سلێمانیی]

١٩٢١/١١/٥[ز](١)

بۆ حوزووری حەزرەتی موعاوینی شار دامە ئیقبالوهو(٢)

عەرزی بەندە ئەوەیە

لە گەڕەکی جوولەکان، خانووی ئیبراهیم بنحاس، ڕەهنی سوندووقی ئەیتام بووە و خۆی لە «عیمارە» بووە، ئیعلامی وەکالەتی بۆ من ناردووە کە بیفرۆشم ، بەدەل ڕەهنەکەی ئەیتام بدەمەوە و منیش لەسەر ئەو ئیعلام و وەکالەتنامەیە خانووەکەم فرۆتووە و بەدەل ڕەهنەکەم داوەتەوە لەبەر ئەوە کە لەمەو پێش دائیرەی تاپۆ موعامەلاتی نەدەکرا، تا بەئەمرۆ فەراغ نەکراوە و ئێستە موراجەعەتم بەدائیرەی تاپۆی کردووە گۆیا ساڵێکە موعامەلەی نەکراوە و ڕابوردووە، لەسەر ئەوە موعامەلەی فەراغم بۆ ناکەن حاڵ وەهایە مەعلوومی جەنابی ساحێبە کە دوو ساڵە دائیرەی تاپۆ ئیشی نەکردووە کە منیش موراجەعەتم نەکردبێ!(٣) مەرحەمەت و ئەمر بفەرموون بەدائیرەی تاپۆ کە موعامەلەی فەراغی ئەو خانووەم بۆ ئیجرا بفەرموون.

باقیی ئەمر ئەمری جەنابی ساحێبە

حسقێل

[تەواو]

(*) گەنجینەی تاپۆی سلێمانیی؛ ١٩٩٦/٨/١٨ز.

(١) لە فۆتۆکۆپییەکەدا مێژووەکەی دەرنەکەوتووە.

(٢) مەبەست یاریدەری فەرمانڕەوانی سیاسیی (حوکومەتی سیاسیی) بریتانیای داگیرکەری سلێمانییە.

(٣) ئەم قسەیەی ڕاست نییە و وەکو بەڵگەکان دیارن، تاپۆی سلێمانیی هەر دەست بەکار بووە!

✡ پ. ن؛ کە: -/-/٢٥٨(*)

[موعەللیم عەبداللە سەبریی ـــ پشکنی مەعاریفی مەنتیقەی کوردستان](١)

[بەرزنجە- سلێمانیی]

٨ مایس ١٩٣٢[ز]

بۆ سەعادەتی موفەتتیشی مەعاریفی مەنتیقەی کوردستان

تەقدیم

عەرزی داعیی ئەمەیە؛

داعیی لەپاش سەورە و تەخلییەی سلێمانیی(٢)، لە تەئریخی ١٩٢٤/١٠/٢٦دا بە ئەمری سەعادەتی مودیرییەتی مەعاریفی عامە، مانگیی بە ١٢٠ ڕوپییە بۆ ڕواندز تەعین فەرمووورام لە میانی تەخفیزاتی عومووميیدا(٣)، ١٠ ڕوپییە لە مەعاشەکەم تەنزیل کرا وەحەتا ئێستا سەد و دە ڕوپییەم وەرگرتووە باخوسووس لە تەڕەف جەنابی عالییتانەوە وەرەقەی میلاکی ١٩٣١/١٠/١ کە پێم تەبلیغ فەرسووراوە، مەعاشەکەم بە١١٠ ڕوپییە پێشان دراوە مەعە هازا- لە- مارت و نیسانی ٩٣٢ موحاسەبەی لیوا مەعاشەکەیان بە١٠٠ ڕوپییە حیساب کردووە و بەو نەوعەش بۆم نێردراوە لە ویجدانی جەنابی عالیتان وا ئومێد دەکرێت کە بەبێ موجیب و بێ حیساب مەعاشی هیچ مەئموورێک تەتزیل نافەرموون با خوسووس شەخسێکی وەک داعیی کە بە١٠ نوفووس عائیلەوە تەرکی وەتەن و ئیختیاری غوربەت و کولفەتم کردووە، تەنزیلی مەعاشم مووافیقی ویجدان و عەدالەتی

(*) گەنجینەی بەڕێوەبەرایەتیی پەروەردەی سلێمانیی؛ ١٩٨٣/١/١٢ز.

(١) عەبداللە سەبریی (١٨٩١ز. کەرکووک ـــ؟) یێکێکە لە مامۆستا پێشڕەوەکانی دەرچووی فێرگەی مامۆستایانی مووسڵی سەردەمی عوسمانیی پێشتر (ق./ سەربازیی) و (ئا. سەربازیی) تەواو کردووە. لە ١٩١٣/١٠/١ز. دا بۆ یێکەم جار دامەزراوە بە مامۆستای قوتابخانەی هەڵەبجە. لە ١٩٥٠/١٠/٣٠ز. دا خانەنشین کراوە [دۆسیی خۆی لە هەمان سەرچاوەوە!].

(٢)- مەبەستی لە (تەخلییە/ چۆڵ کردن)ی سلێمانیی، قەومانی شۆڕشەکانی حەفید زادە مەحموودە کە تا تەمووزی ١٩٢٤ز فەرمانڕەوایی هەبووە و لە هەڵی داگیرکردنی دواجاردا، چەند ڕۆژێ خۆ ولاتییەکان لە کارکەوتن و گەڵێکیان بازێڕەکەیان چۆڵ کرد.

(٣) مەبەست دابەزاندن- کەم کردن- ی مووچەی فەرمانبەرانە کە بەهۆی باری سەختی ئابووریی عێراقی تازە دەوڵەتەوە ئەم بارە لە ١٩٢٦/٣/١ز. ڕاوە دەستی پێ کرد.

جەنابتان ڕەوا نابینم، فەقەت ئیحتیمالی هەیە کە ئەم سەهووە لە تەڕەف کاتیبانی دائیرەی جەنابی عالیتانەوە کرابێ.

بینائەن عەلێهـ بۆ ئەوەی کە مەغروور نەبم، ئیستیرحام دەکەم کە بۆ تەسحیحی مەعاشەکەم ئەمر بەموحاسەبەی لیوا بفەرموون.

ئیتر ئەمر ئەمری حەزرەتی موفەتتیشی مەعدەلە و مەعییەتپەروەرە.

موعەللیمی مەکتەبی بەرزنجە

عبدالله سەبریی ئەمین

پوول و ئیمزا و مێژوو

٨ مایس ٩٣٢

[تەواو]

پ. ن؛ کە: -/-/٢٥٩(*)

[ئەدهەم ئەحمەد ـــ موتەسەڕریفی سلێمانیی][1]

[سلێمانیی]

١٩٣٤/١/٧[ز]

بۆ حوزووری حەزرەتی عالیمی جەناب

موتەسەڕریفی ئەفخەم تەقدیم

لە تەئریخی ١٥ی تەشرین تانیی ١٩١٨دا کە حوکوومەتی فەخیمەی ئینگلیز لە سلێمانییا، حوکوومەتی تەئسیس کرد[2]، بەندە لە موستخدەم و هەتا تەئریخی وقووعاتی دەربەند لە چمچەمال قوماندان ژاندارمە بووم!

بۆ موددەتی ئەم خیدمەتە وەسیقەم نییە کە عەلاوەی خیدمەتی عەسکەرییەم بێ

(*) گەنجینەی بەڕێوەبەرایەتیی خانەنشینانی سلێمانیی- ١٩٨٩/١١/١٧ز.

(١) کۆنە ئەفسەری ژاندارمی عوسمانیی، ئەوجا ئەفسەری پولیس لە یێکەم حوکوومەتی کوردستاندا.

(٢) ئەم مێژووە بۆ دامەزراندانی (یێکەم حوکوومەتی کوردستان) چەندلە ڕاستییەوە نزیکە، وێرا ناتەواوە و بەپێی بەڵگە و نووسراو لە ١٩١٨/١/١٧ز. دا دامەزراوە بۆ دڵنیابوون بنۆڕە: (کەمال ڕەئووف محەممەد- یێکەم حوکوومەتی کوردستان لە ١٩١٨/١١/٧ز. دا نەک لە ١٩١٨/١١/١ز. دا دامەزراوە/ کوردستانی نوێ- ١٩٩٧/٧/١٠. سلێمانیی)

وەقانوونەن ئیستیفادەی لێ بکەم لە دارولیعتیماد[1] بۆ جەلبی وەسیقەی ئەو خیدمەتەم لە عەدالەت و مەرحەمەتی حوکوومەت ئیستیرحام ئەکەم.

سابیق قوماندان ژاندارمەی

چەمچەماڵ

یوزباشیی ئەدهەم ئەحمەد

سلێمانییە

[تەواو]

پ. ن؛ کە: -/-/ ٢٦٠(*)

[پارێزەر ئیبراهیم ئەحمەد ـــ موتەسەڕریفی سلێمانیی][2]

[سلێمانیی]

٤٨/٣/٢٠ [١٩. ز]

سەعادەتی موتەسەڕریفی لیوای سلێمانیی

بۆ چا لێ نانی جەژنی نەورۆز پێ ویستمان بە «٢٠» کیلۆ شەکرە، تکایە بفەرموون کە شەریکە بماندائێ بە نرخی خۆی![3]

لە بریتیی لیجنەی پێکهێنانی

جەژنی نەورۆز

مەحامیی ئیبراهیم ئەحمەد

١٩٤٨/٣/٢٠

[تەواو]

(١) مەبەست باڵیۆزخانەی بریتانیا لە بەغدادا.

(*) گەنجینەی عەبدوڕڕەقیب یووسف/ لە تەها بابانەوە؛ س ١٩٩٦ز.

(٢) ئیبراهیم ئەحمەد فەتاح (١٩١٢ز . سلێمانیی ـــ ٢٠٠٠ز. لۆندون ـــ سلێمانیی) نووسەر و ڕۆژنامەنووس و سیاسیی ناسراوی کورد.

(٣) نووسینی پەراوێزەکانم پێ ویست نەزانیی کە دوای برۆوبێنەیێکی دوو‌ودرێژ شەکرەکەیان پێ دراوە!

١/٢. ئیجازەنامەی زانستیی/ عیلمیی

☼ پ. ن؛ ع: ١٣/١/٧(*)

[ئیجازەدانی مامۆستای هەولێر ئەبووبەکر کوڕی عومەر ـــ مەلا محمد حەمدیی][١]

[هەولێر]

٢١ تەمووز ١٣١٥[ر] ڕەبیعولئەووەل ٣١٧ [١.ک/١٨٩٩ز]

یاحضرت شاه حسام الدين

روحى فداه

حمداً لله حّل إحسانه وعَظُمَ إمتنانه و به كلُّ فضل يُستجاز ولحقيقة القبول مجاز وشكراً لمنْ أيدَّ الشريعة المحمدّية على مدى الأيّام وايد الملّةَ الحنيفية بأشهر اقلام منْ علماء الاَعلاَم و صلوة وسلاماً على من اطلعه في سماء النبوة شمساً بازغة مكان لظَلم جهالات ناسخة دافعة محمد واله واصحابه ذوى الفضائل واسئلك برضى عن العلماء الاماثل القائمين بخدمة الشريعة فلا أجد لهم في ذلك مُماثل.

أمّا بعد فان الفاضل اللبيب والكامل الاديب الدقيق فهمه الكثير علمه المرتفع على رؤوس الاقران مِنْ فضله وعلمه الراسخة في تحقيق الفنون عند تصادم الاراء والظنون قدمة إبنَ عّميِ و مَنْ هو بمنزلة أخي عندي الملا محمد حمدي افندى وفقة الله السيّد المبُدي، ولازم الدَروس مدة مديدة واعواماً عديدة في عدة فنون وقرأ لديّ جملة كتب مِنْ شروح و متون في المعقول والمنقول والفروع والاصول حتى تحقق لدينا أنة قد عرجَ معارَجَ التحقيق وعلا على سنام مدارج التدقيق فأجزنا له بتدريس العلوم ونشر الرسوم وشهدنا له بالفضل التام وأنة حريّ لأنْ يعدُّ منَ الاعلام، سائلاً من الله أنْ ينفعنيِ وأياه ويبلغنا لها نتمناه ويوفقنا لما يُحِّب ويرضاه أمَين.

٢١ تموز سنة ٣١٥َ، ربيع الاول سنة ١٣١٧ — قال بلفضه وكتب بقلمه

● — وأنا المجيز الفقير الى الله والغني بالخليل

ابوبكر بن عمر / المدرس باربيل

[تەواو]

(*) گەنجینەی مامۆستا محەممەد ڕەشاد موفتیی- هەولێر ١٩٩٦/٦/٥ز

(١) هاوتای ئەم (ئیجازەنامەیە) لە چەند سەرچاوەی دییدا زۆرە ئەز بۆیێکا ئەم وێنەیەم هەڵبژارد تا- لەمەودای مێژووی ئەم کتێبەدا- بزانرێت کە ئیجازەدان درێژەی هەبوو کە دەتوانم بڵێم تا ساڵانی سییەکانیش هەر باوبووە؟

١/٣/ جاڕنامە

١/٣/١. جاڕنامەی کەسیی

🕮 پ. ن: -/-/٢٦١(*)

[ئەستەنبووڵ]

[١٣٢٩/٦/٦- ١٩١٣/٦/١٩ز]

ئیعلان

هەکیم حەیدەریی زادە ئەحمەد بەگ هەموو ڕۆژی یێکشەنبە بەخۆڕایی لە ئەجزاخانەی (آچیق باش) لە وەزنەجیلەر، کوردە نەخۆشەکان موعاعەیەنە دەکا و عیلاجیش دەدا.

[بێ ئیمزا]

[تەواو]

🕮 پ. ن: -/-/٢٦٢(**)

[سلێمانیی]

[١٩٢٠/٥/٦ز]

بۆ تێ گەییشتنی حەموو

لەم ڕۆژەوە «ئەسپێک»ی عەرەبیانی سەکلاویی کە لە مووسڵ کڕاوە، خستوومەتە پیانقۆوە هەر بلیتێ بەحەوت ڕوپییە دەدرێت؛ هەچ کەس دەیەوێت بۆ ناونووسین و پارەدان بێتە موهەندیسخانە کە خانووەکەی فەتاح بەگە بەناوی بلیتی هەچ کەسەوە ئەم ئەسپە دەرچوو، ئەسپەکە دەبێت بەهیی ئەو کەسە![١].

عەزیز خان

[تەواو]

(*) ڕۆژی کورد- س ١، ژ ١، ڕەجەب ١٣٣١ [ک] ٦ی حوزیران ١٣٣٩ [ر]- ١٩١٣/٦/١٩ز

(**) پێشکەوتن- سلێمانیی؛ س١ ، ژ٢، پێنجشەممە ١٩٢٠/٥/٦ز.

(١) هەمان ڕۆژنامە؛ س١، ژ٧، ١٩٢٠/٦/١٠ز ئەنجامی بڵاو کردووەتەوە و ئەسپەکە بۆ عیززەت بەگی عوسمان پاشا جاف- دەرچووە!

پ. ن: -/-/٢٦٣(*)

[سلێمانیی]

[١٩٢٠/١١/٢٥ز]

بۆ زانین

تا چەن ڕۆژێکی کە کەل و پەلی زستانەی باشم لە بەغدادەوە بۆ دێت هەچ کەس بەرگی ئەفەندییانەی پێ ویستە، بفەرمووێت بەرگی باشی بۆ دەدرووم. لە چاک و باشیی کەل و پەلەکان و باش بڕیت و جوان دروون دەتوانم گلەیی نەهێنمە سەرخۆم!

جلدروو

محەممەد سەعید

[تەواو]

پ. ن: -/-/٢٦٤(**)

[سلێمانیی]

[١٩٢٠/١١/٢٥ز]

بۆ زانین

حەمامی قشله[١] کە گەلێ ساڵ لەمەوپێش پەکی کەوت بوو و ئیشی نەدەکرد، لەم چەند ڕۆژانەدا خەریکی چاک کردنەوە و ڕێکخستنی بووم سەد قات لە جاران باشتر و جوانتربووە، لە سەرچاوەوە ئاوی بۆ دێت. دەرەجەی سارد و گەرمیی حەوز و ناوفەرش، حیرەت بە ئینسان دەدات هەرکەسێ تەنەززول و تەشەریف بفەرمووێ لە ئیحتیرام و حورمەت گرتنیا قوسوور ناکرێ. لوتفەن هەچ کەس ئارەزوو دەکات بۆ خۆشتن و خزمەت کردن و تەماشاکردنی تەمیزیی و نەزافەتی ئەم حەمامە، دەفعەیێک تەشریف بێنێت:

حەمامچیی / ئۆستا قادر.

[تەواو]

(*) پێشکەوتن- سلێمانیی؛ س١، ژ٣١، پێنجشەممە ١٩٢٠/١١/٢٥ز

(**) پێشکەوتن- سلێمانیی؛ س١، ژ٣١، پێنجشەممە ١٩٢٠/١١/٢٥ز.

(١) ئەم گەرماوە لە نێوەندی ساڵەکانی حەفتادا تێک دراو ئێستا بازاڕە لە شەقامی مەولەویی سلێمانییدا. نێوەکەیشی لە (قشڵە)ی عوسمانییەوە هاتووە کە ئەو شوێنە بارەگەی لەشکری تورکی داگیرکەری سلێمانیی بابان بووە.

پ. ن: -/-/٢٦٥(*)

[سلێمانیی]

[١٩٢١/٣/٢٧ز]

لە فەننی فۆتۆگرافدا بۆ دەرهانین

قارت نۆ بەدوازدە و سێزدە بەهەژدە، شەش عەددەی بەسێ ڕوپییە و دوازدە عەددەی بە شەش ڕوپیە دەردەچێ.

کەسێ تاڵیب بێ، لە جادەی سەرای جەدیدا موراجەعەت دەکرێ!

فۆتۆغرافیی

مەحموود حیلمیی[١]

٢٧ی مارچ ١٩٢١

[تەواو]

پ. ن: -/-/٢٦٦(**)

[سلێمانیی]

[١٩٥٤/٢/١١ز]

سینەمای ڕەشید

ئاواتی گشت ئەهێنێتەدیی[٢]

بە ئەرک و لێ بوردنی زۆرەوە، ڕێگەی پەیداکردنی فیلمی نایاب و باشمان دۆزییەوە. فیلمی باش ئەوەیە تا بڵێی خۆش بێ، جوان بێ، بەرزبێ، بەکەڵک بێ. ئیدارەی ئەم سینەمایە بەڵێن ئەدا لەمەوپاش هەمیشە فیلمی وا، فیلمی بەناوبانگی جیهانیی پێشکەش بکات.

ئیتر خۆتان ئامادەکەن بۆ بینینی جوانترین و بەناوبانگترین فیلمی ئەدەبیی،

(*) پێشکەوتن- سلێمانی؛ س١، ژ٤٩، پێنجشەممە ١٩٢١/٣/٢١ز.

(١) ژیننامەی بڵاوە؛ ئەو وێنە کرخانەیەیشی ئێستا لە سلێمانییدا بە نیۆی (ستۆدیۆ ڕەفیق)ی کوڕیەوە، ئاوەدانە.

(**) ژیان- س ٩، ز ژ ١١٨٦، پێنجشەموو ١٩٥٤/٢/١١ز

(٢) سینەماکە لە س ١٩٥٢ز. دا دامەزراوە هێشتا ئاوەدانە!

کۆمەڵایەتیی، تەربەویی، ئەی هاونیشتمانەکان.

ئیدارەی سینەمای ڕەشید
سلێمانیی

[تەواو]

📖 ٢/٣/١. جارنامەی ڕسمیی

📖 پ. ن: -/-/٢٦٧(*)

[فەرماندەی لەشکری بریتانیای داگیرکەری بەغداد ـــ گشت]

[س ١٩١٨ز]

ئیعلان

من کە ولیەم رین مارشاڵ- کەی سێ، بێ- و فەریق ئەووەلم، ببینا لەسەر ئەو سەڵاحییەتەی بە سیفەتی لەشکر گێڕێ عومووومی قووەتی عێراق کە لە جەلالەتمە ئابی بریتانیاوە بە من دراوە، فەقەراتی ئایتە ئیعلان دەکەم: هەرکەسێ قسەیێک یا درۆ یاخود شایێعەیێک یا تەقریرێک کە خەلەل بە ئەمنییەتی عوموومیی بگەیێنێ و... خەڵق بێ لزووم بترسێنێ و ئەفکاریان موشەووەش بکا، کە ئەم جورمە لە سەری سابیت بوو، بە ئیعدام و یا بە عوقووبەتێکی سووکتر بە پێی بیری دادگە حوکم دەدرێ!

[تەواو]

📖 پ. ن: -/-/٢٦٨(**)

[سلێمانیی]

[٢٩/٤/١٩٢٠ز]

بۆ زانینی هەموو

حوکوومەت شاگردی دەوێت بۆ ئەمە کە فێرئیشی ئوتوموبێل بێت. عەرەب و ئەرمەنیی و جوولەکە لە شوێنێکی فێربێت، ڕادەگیرێت، بەڵام نابێ لە حەڤدە ساڵ بچووکتر بن مانگانەکەیشی کەم بێ، دەبێ پێی خۆش بێ.

(*)تێ گەیشتنی ڕاستیی، س١، ژ٢٧، ٦/٥/١٩١٨ز [١/٣؛ ل١٤٢]

(**) پێشکەوتن- سلێمانیی: س١، ژ١ پ، پێنجشەنبە ٢٩/٤/١٩٢٠ز.

هەچ کەس دەیدەوێت خۆی بنووسێ، بێتە دائیرەی سیاسیی!

حاکمی سیاسیی
مێجەر سۆن

[تەواو]

📖 پ. ن: -/-/٢٦٩(*)

[سلێمانیی]

[٣/٧/١٩٢٠ز]

بۆ زانینی هەموو

ڕۆژی ٣ی جوڵای ١٩٢٠ کە شەممە بوو، سەعات دەی ئینگلیسیی ئەم زاتانەی کە ناویان نووسراوە، لە دائیرەی مالییەدا کۆبوونەوەو بۆ هەموو دەغڵ و دانی زستانە و هاوینە نرخیان دانا کۆمەڵەکە ئەمانە بوون:

تیجار	حاجیی مەلا موحیەددین ئەفەندیی
تیجار	میرزا فەرەج ئەفەندیی
تیجار	حاجیی ئەحمەد چەلەبیی حاجیی کەریم
تیجار	خواجە عەبدولکەیم عەلەکە.
مودیری قەرەداغ	عەبدورڕەحمان ئاغا
مودیری تانجەرۆ	عەبدولمەجید ئەفەندیی
خاوەن موڵک	عیززەت بەگ عوسمان پاشا
خاوەن موڵک	محەممەد ئاغا عەبدورڕەحمان ئاغا
خاوەن موڵک	حەمدیی بەگ ڕەشید پاشا
خاوەن موڵک	فارس ئەفەندیی عەبدورڕەحمان ئاغا
نانەوا	ڕابیعە خانم
نانەوا	مەلا ئەحمەد
فەلاح	عەولی باغەبان
تیجار	- حاجیی مەلا سەعید ئەفەندیی کەرکووکلی

(*) پێشکەوتن- سلێمانیی: س١، ژ١١، پێنجشەممە ٨/٧/١٩٢٠ز

تیجار – خواجە یەنتووب.

فەلاح – خەڵقی مەڵکەندیی ئەمین حاجیی کەریم

– (ئەم زاتانە هەرچەند لەم کۆمەڵەدا نەبوون بەڵام تەشریفیان نەهات بوو)

ئەمانە یێکەیێکە کۆبوونەوە و دانیشتن، جەنابی موعاوینی حاکمی سیاسیی (ڕەئیسی مالییە)یش لەم کۆمەڵە دانیشت. یێکە یێکە فیکریان پرسیی. لەپاش گفتوگۆیێکی زۆر، قسەیان یێکی گرتەوە و هەموو لایێکیان بەم تەحرەی کە لە ژێرەوە نووسراوە نرخیان دانا.

عانه	ڕوپییه	حوققەی سلێمانیی	
.	١	١	گەنم
١٢	.	١	جۆ
.	١	١	ماش و نیسک و نۆک (دانەوێڵە)
١٢	.	١	کەپەل و پوولەکە و گەنمە شامیی
٦	.	١	[نەخوێندرایەوە!!/K.]

بەم تەحرە هەموو لایێکیان بە باشیان دانا و بڕییانەوە. ئەم نرخەی کە ئەم کۆمەڵە بڕیی بوویان لە لایێن حەزرەتی حاکمی سیاسییشەوە بەچاک بینراو، «باشە»ی لەسەر فەرموورا.

بەپێی ئەم نرخە هەچ کەس کە بیەوێ و پێی خۆش بێ، دەتوانێ لە جیاتیی دەبێک پارە بدا!

موعاوینی حاکمی سیاسیی

کەپیتان ڕایت

٣ی جولای ١٩٢٠

[تەواو]

📖 پ، ن: -/-/ ٢٧٠(*)

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/٩/١٨ز]

ئیعلان ڕەسمیی

مەعلوومتان بێ کە کوردستان ڕۆژی لێ بووەوە. حوکوومەتی بریتانیا لە مەمالیکی خۆیا ئیعلانی کردووە، بە قەراری ئەورووپا ئیدارەی موستەقیللەی کوردستان تەودیع بە جەنابی شێخ مەحموودیان کردووە و بە نیابەت جەنابی شێخ قادر ئەفەندیی تەعیین کردووە و بۆ تەحکیمی حودوودکە کفریی و کەرکووک هەولێرە تەشەببوس کراوە. بۆ ئەمە هەموو کوردێ لازیمە شادیی و ئیعلانی ئازادیی بکا.

عبدالقادر(١)

[تەواو]

📖 پ. ن: -/-/ ٢٧١(**)

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/١٢/١٣ - ١٣٣٨/١٢/١٣/ز]

ئیعلان

هەموو ڕۆژێ لە سەعات چواری کوردییەوە هەتا سەعات ٣ی شەو، هەموو کەس ئەتوانێ سەربەست زیارەتی وەکیلی فەخامەتی مەندووبی سامیی جەناب کاپیتان چاپمان بکات. لەم خوسووسەوە هیچ مانعێ نییە و بۆ ئەوە حوکوومەت ئارەزوو ئەکا.(٢)

ڕۆژی کوردستان

[تەواو]

(*) بانگی کوردستان- س١، ژ ٦، دووشەممە ١٩٢٢/٩/١٨ز.

(١) برای حەفید زادە مەحموود. ئەم جارەش دوای کشاندنەوەی نێروو و دەسەڵاتی بریتانیای داگیرکەرە لە ١٩٢٢/٩/٥ز. دا.

(**) ڕۆژی کوردستان- س١، ژ ٤، ١٣٣٨/١٢/١٣/ - ١٩٢٢/١٢/١٣ز.

(٢) مەبەستی دووەم حوکوومەتی کوردستانە.

🕮 پ. ن: -/-/ ۲۷۲(*)

[سلێمانیی]

[۱۳۳۸/۲/۱۰ر - ۱۹۲۲/۲/۱۰ز]

ئیعلان

بلووکێکی ئێسترسوار قەید ئەکرێ، هەچ کەس تاڵیبە بە ئیسترچاکی خۆیەوە، بۆ قەیدکردنی موراجەعەت بکات.

ڕییاسەتی ئەمنییەتی عوموومیی

[تەواو]

🕮 پ. ن: -/-/۲۷۳(**)

[سلێمانیی]

[۱۹۲۳/٤/٥ز]

کلیلێکی ئاڵتوونی سەری منداڵ لەگەڵ جووتەیێکی نەقشاویی عەجەم لە ژنێک سەندراوە، هینی هەرکەسێکە بە ناونیشانەوە موراجەعەت بە پۆلیسخانە بکات ئەیدرێتەوە!

پۆلیسخانە

[تەواو]

🕮 پ.ن: -/-۲۷٤(***)

[سلێمانیی]

[۱۳۳۹/۹/۲۰ ر- ۱۹۲۳ز]

ئیرادە

لە ئەتباع و خدمەتکار و مەئمووڕانی من، هەر کەس غەدر و یا ناحەقییەکی کرد، بەلا

(*) ڕۆژی کوردستان- س۱. ژ ۱۳، ۱۳۳۸/۲/۱۰ر - ۱۹۲۲/۲/۱۰ز.

(**) ئومیدی ئیستیقلال- س۱، ژ ۲۱، پێنجشەنبە ۲۹ شەعبان ۳٤۲ [۱.ک] ۳ نیسان ۱۳٤۰ [ر- ۱۹۲۳/٤/٥ز].

(***) ئومێدی ئیستیقلال- س۱، ژ۱، پێنجشەنبە ۳۳۹/۹/۲۰ [۱.ر- ۱۹۲۳ز].

تەرەددود، بەسەر بەستیی بێت موراجەعەت بە دیوانی حەرب بکا. ئەمرمان بە دیوانی ئەرکانی حەرب داوە، ئەگەر کەسێک بە ناحەقیی غەدر لە میللەت و ئەهالیی بکات، بە جەزای شەدید موجازات بکرێ!

مەلیکی کوردستان

[تەواو]

🕮 پ. ن؛ -/-/۲۷٥(*)

[دەسەڵاتی- سوپایی- مەملەکەتی عێراقی عەرەب]

[سلێمانیی]

[-/۱۹۲٥/۳ز]

ئیعلان

بۆ ئیعاشەی عەسکەر و ئالیکی حەیوانات کە لە مەنتیقەی شەرقییە لە سلێمانییدا مەوجوودە، لە ئیعتیباری ئەووەڵی مانگی نیسانەوە هەتاکوو شەش مانگ تەعەههود پێ ویستە. بە ئەمری وەزارەتی جەلیلەی حوکوومەتی عێراق، هەرکەس بۆ ئەم تەعەههودە تاڵیبە، لە ئیعتیباری ئەمڕۆوە موراجەعەت بە دائیرەی عەسکەریی بکا لە سلێمانیی و شەرائیتی تەعەههوداتی بکا و موناقەسات دەبێ هەتاکوو ڕۆژی بیست و شەشەمی مانگی مارت تەواو بێت، هەرکەس تاڵیبە موراجەعەت بە جیبهەتی عەسکەر بکات. بۆ زانینی هەموو کەس ئیعلان دەکرێ!

ئامیری مەنتیقەی شەرقییە

عەلیی ڕەزا ئەلعەسکەریی

[تەواو]

(*) ژیانەوە- س۱، ژ۲۱، پێنجشەنبە؛ ۱۹۲٥/۳/۱۹ز.

📖 پ. ن: -/-/٢٧٦(*)

[داوەڕی مونفەریدی سلێمانیی ـــ ئەرزوحاڵنووسەکان](١)

[سلێمانیی]

[-/١٠/١٩٢٥ز] ئیعلان

ئیعلان

لەو ڕۆژەوە کە لە سلێمانییدا مەحکەمە تەشەککولی کردووە، چەند ئیستیدعایێک تەقدیم مەحکەمە کراوە لەبەر ئەمەی مووافیقی قانوون نەنووسرابوو، مەجبووری قوبووڵ نەکردنی ئەو ئیستیدعایانە بوون.

ئەمەیش مووجیبی زەرەری ساحێب دەعوایە کە بێ فائیدە پارەی پوول و کرێی ئەرز و حاڵچیان لە کیس دەچێ.

لەبەر ئەمە بۆ موحافەزەی حوقووقی ئەهالیی، ئیعلانی ئەو کەسانە ئەکەین کە عەرزوحاڵ دەنووسێ، لەمەو پاش هەرکەسێک موراجەعەتیان پێ بکات، لازمە حەقیقەتی دەعواکەیان تێ بگەن ئەمجا بینووسن و ئەگەر نەیاتوانیی تێی بگەن، بۆ تێ گەیشتنی تەسویری ئەو دەعوایە، موراجەعەت بە قەڵەمی مەحکەمە بکەن و لە پاش ئەوە عەرزوحاڵ بنووسن وە ئیللا مەحکەمە پارەی پوول و کرێی ئەو ئیستیدعایە کە مووافیقی قانوون نەبێ و مەحکەمە قوبووڵی نەکا، لێی تەزمین و تەسلیم بەساحێبی دەکات. لەگەڵ ئەمەیش هەر لە دەعوای سوڵحدا مەحکەمە دەتوانێ بێ ئیستیدعا دەعوا قوبووڵ بکا بە ئەو شەرتە ساحێب دەعوا بە قەڵەمی مەحکەمە موراجەعەت و دەعواکەی زەبت بکات.

عەرزوحالچیەکان ئەگەر بۆ مەحکەمە لە ئیستیدعا نووسینی ئوسووڵییدا ئیسڕار بکەن، لە عەرزوحاڵچیەتیی مەنع دەکرێت!

حاکمی مونفەریدی لیوای سلێمانیی

[تەواو]

(*) ژیانەوە- س٢، ژ ٤٥، پێنجشەنبە ٢٢/١٠/١٩٢٥ز

(١) ئەم جارەم بۆ خوێندەواران و لێ کۆڵەکانی ڕۆمانی (مەسەلەی. ویژدان- ئەحمەد موختار جاف؛ س ١٩٧٠ز/ نووسراوی ١٩٢٨ز) هەڵبژارد کە زۆرایی عەرزوحاڵنووس دەڵێت (بەرتیلم دا تا کارێکی ئەوهە و فەرمانێکی ئەوتۆ دەربکرێت و هەر من بتوانم ئەرزوحاڵ بنووسم).

📖 پ. ن: -/-/٢٧٧(*)

[دادگەی بیدایەتی سلێمانیی ـــ شێخ مەحموودی شۆڕشگێڕ](١)

[سلێمانیی]

[-/٢/١٩٢٦ز]

ئیعلان

مەحموود ئەفەندیی ڕەئیسی بەلەدییەی سلێمانیی بە سیفەتی مومەسسیلی بەلەدییە، لەسەر حەفید زادە شێخ مەحموود کوڕی شێخ سەعید، لە مەحکەمەی بیدایەتی سلێمانیی، ئیقامەی دەعوای کرد، تەڵەبی تەحسێلی «١٠٠٦٤» ڕوپییە و «٣٨» لیرەی کرد کە لەوەختی خۆیدا ئەم پارەیە لە تەڕەف ئەهالیی. سلێمانییەوە بۆ جەلبی ماکینەیێکی تەبع تەبەڕووع کرابوو و لە تەرەف شێخ مەحموودەوە غەسب کراوە. لەبەر ئەمە کە موودەعا عەلێهـ محەللی ئیقامەتی مەجهوولە، بینائەن عەلێهـ بۆ موحاکەمەی ٣٠ کانوون تانی ١٩٢٦، ڕۆژی شەممە سەعات پێنجی عەرەبیی تەعین کرا. سلە وەقتی موعەییەندا ئەگەر موددەعا عەلێهـ خۆی بیلزات حازر نەبێ و یا وەکیلێکی موسەددەق بۆ مەحکەمەی بیدایەتی سلێمانیی نەنێری، بە پێی ئوسووڵی موحاکەمە لە حەققی، بەغیابیی ئیجرا دەکرێ!

مەحکەمەی بیدایەتی سلێمانی

[تەواو]

(*) ژیانەوە- س٢، ژ ٥٦، پێنجشەنبە، ١٤/١/١٩٢٦ز.

(١) ئەمە یێکێکە لە وێنەکانی سیاسەتی شەڕی ڕاگەیاندنی بریتانیا- عێراق و بە هۆی ئەم ڕۆژنامەیەی زمانحاڵییانەوە لە دژی حەفید زادەی نەتەوەپەروەر و شۆڕشگێڕ!

١/٣/٣ جاڕنامەی هەمەجۆرە

١/٣/٣/١. بەرنامەی سیاسیی

📖 پ. ن؛ س: -/-/٢٧٨(*)

بەرنامە- پرۆغرام- جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن لە سلێمانیی/ ئاشکرا]

[سلێمانیی]

[بەر لە ١٤/٢/١٩٢٥ز]

(*) ژیانەوە- س١، ژ١٦، پێنجشەنبە ٢٥ رەجەب ١٣٤٣- ١٩/٢/١٩٢٥ز.

ڕۆژنامەکە بە ئەم پێشەکییەوە، بەرنامەکەی بڵاوکردووەتەوە: (لەم ڕۆژانەدا خەبەر زانرا کە «عوسبەتولئومەم» هەیئەتێکی ناردووە بۆ عێراق بۆ تەدقیقی حودوود و بە موناسەبەتی ئەوەوە کە مەجلیسی عوسبەتولئومەم هەیئەتێکی ناردووە بۆ عێراق و ئەو هەیئەتە ئەڵبەتە بە هەموو مەهارەتی خۆیانەوە تەحقیقی ئەحواڵ و تەماشای حودوود ئەکەن و ڕاپۆر ئەدەن بە عوسبەتولئومەم، هەرچەندە نەزاهەت و ویجدان و حەقپەروەریی عوسبەتولئومەم و هەیئەتەکە کە هاتووەتە عێراق، جێی شوبهە نییە، فەقەت بۆ ئەوەی بەعزێ حەقاییق لە تەڕەف میللەتەوە عەرزی قۆمیسیۆنەکە بکرێ، عوموومی ئەشراف و توجار و ئەهالیی لە «جێگایێک» گردبوونەوە و لە پاش گفتوگۆ و موزاکەرە، قەراریان دا کە بەناوی «جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن لە سلێمانیی»دا جەمعییەتێک تەشکیل بکەن و پرۆغرامێکیان بۆ ئەم جەمعییەتە تەرتیب کرد.). هەروەها دوای نووسینەکەی (بەرنامەکە)، ڕۆژنامەکە نووسیویەتی؛ (بە کەماڵی مەسرووربیەوە بەیانی ئەکەین کە ئەم پرۆغرامەو تەشکیل کردنی ئەو جەمعییەتە لە سلێمانییدا، لە تەڕەف حوکوومەتەوە تەسدیق کرا. بە عدەهو، ڕۆژی ١٤ی شوبات ١٩٢٥، عوموومی ئەشراف و توجار و مونەوویران و ئەسناف و کەسەبەی مەملەکەت، پاش نیوەڕۆ لە خانەقای مەولانا گردبوونەوە و شێخ محەممەد ئەفەندیی- گولانیی. K- بە سووڕەتێکی موختەسەر دائیر بەوەزع و وەزیفەی ئەهالیی لەم وەقتەدا نوتقێکی جوانی دا). ڕۆژنامەکە- وەکو تەواوی دووانەکەی بڵاوکردووەتەوە- ئەوجا نووسیویەتی؛ (ئینجا لە تەڕەف عومووموەوە)، قەرار درا کە لە ئەعزای عومووممییەی دائیمە، پانزە کەس بەناوی ئەعزای فەعالەوە ئینتیخاب بکرێ کە دائیما بۆ ئیش و کار و سەرپەرشتیی و موراجەعات و نەشری ئەفکار و مودافەعەی وەتەن لە فەعالییەتدا بن.

بە ئەکسەرییەتی ئارا، ئەم زەواتە ئینتیخاب کرا:

جەناب	ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ	[موتەسەڕریف. K].
جەناب	ڕەشید مەستیی ئەفەندیی	
جەناب	تۆفیق بەگ مەحموود ئاغا	[پیرەمێرد. K] =

ئەساسی پرۆغرافی جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن لە سلێمانییدا(١)

مادده:

١- ئەم جەمعییەتە بە ناوی جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن تەشەککول ئەکا.

٢- ئەساس و غایەی ئەم جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن و حودووی حازیرەی ویلایەتی مووسڵە کە لە موتەممیماتی عێراق مەعدوودە.

= جەناب	محەممەد ئاغای عەبدوڕڕەحمان ئاغا	
جەناب	شێخ محەممەد ئەفەندیی گولانیی	
جەناب	عیززەت بەگ عوسمان پاشا	[جاف. K]
جەناب	عەلیی عیرفان ئەفەندیی	
جەناب	حاجیی سەعید ئاغا	
جەناب	ئەحمەد بەگ فەتاح بەگ	[ئەحمەد حەمدیی شاعیر. K]
جەناب	محەممەد بەگ قادر پاشا	
جەناب	حاجیی ئیبراهیم ئاغا	
جەناب	میرزا تۆفیق قەززاز	
جەناب	محەممەد بەگ حاجیی ڕەسوول بەگ	
جەناب	مەحموود ئەفەندیی ڕەئیسی بەلەدییە	
جەناب	فەتاح ئەفەندیی ئەوقات.	
جەناب	فائیق بەگ مەعرووف بەگ.	
جەناب	شەوکەت بەگ عەزمیی بەگ	[بابان. K]

(١) ئەم کۆمەڵەیە- وەک ژمارە «١٧»ی ڕۆژنامەکە برووسکەی پشتیوانیی کۆمەڵی مووسڵی بڵاوکردووەتەوە- چەشنی کۆمەڵی مووسڵە؛ (جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن. مووسڵ: ٢٥/١/١٩٢٥) مەبەستی ئەم دوو کۆمەڵەیەش- بۆ یێک مەبەست دامەزراو- ئەوەیە؛ بەرهەڵستیی داخوازی تورکیای کەمالیی لەبەر چاوی لیژنەیێکی (کۆمەڵی گەلان) بکرێ کە لەسەرەتای س ١٩٢٥ز. دا پێکی هێنا بۆ ڕاوەرگرتنی خەڵکی هەرێمەکە لە مەڕ ئەوەی؛ ئایا چوونە پاڵ تورکیا یان پاڵ عێراق پەسەند دەکەن؟ لیژنەکە- دوای دیدەنیی کردنی لۆندۆن و ئەنقەرە- لە ١٦/١/١٩٢٥ز. دا گەیشتیە بەغداد و لە ٢٧/١/١٩٢٥ز. دا گەییشتە مووسڵ و نزیکەی دوو ڕاپۆرتی بۆ (کۆمەڵی گەلان) بەرز کردەوە. سەر ئەنجام کۆمەڵی گەلان لە ١٦/١٢/١٩٢٥ز. دا بڕیاری دا کە کێشەی مووسڵ ببڕێتەوە بە (لکاندنی ئەو هەرێمە بە مەملەکەتی بریتانیادا بێ) و هێندکۆکەیێکیش (مافی ڕۆشنبیریی بە کورد بدرێت!) جێگەی باسە، دوای تەواوبوونی ئەو بارە و گەڕانەوەی لیژنەکە، هەردوو کۆمەڵەکەی مووسڵ چووە نیو پارتەکانی دی و پەرلەمانەوە!

٣- ئەفـرادی ئەم جـەمـعـیـیـەتە خـۆی بەکـوردێکی عـێـراقـیی ئەناسێ و وەتەن و مـەملەکـەتەکـەیان لەگـەڵ ویلایەتی مـووسـڵـدا بە جـوزئێکی لایەنفەککی عێـراق عـەد ئەکات.

٤- بۆ تەثـمینی ئەم غـایەیە کـە لە مـەواددی سـەرەوە زیکرکـراوە و کـافـیل و زامـینە بۆ سـەلامـەت و سـەعـادەتی وەتەنیـیە و عـومـوومیـیـەمـان، بە هەمـوو نەوعێ سـەعـیی و تەشـەببوس کـردن و عـیندەلئیـجاب تـەحریرەن و شـیـفـاهەن بۆ مـەقـامـاتی ڕەسمـیـیـە، مـوراجـەعـەت و ئەفکاری عـومـوومـیـیـە بۆ ئیـغـای ئەم مـەقـسـەدە تەتنویرکـردن بە وەزیفەیێکی ئەساسییە بۆ خۆمان عەد ئەکەین.

٥- لە داخـیلی ئەم پرۆغـرامـەدا بۆ نەشـری ئەفکار و تەمـسیلی هەیئەتی عـومـوومیـیـەی جەمعییەت و بۆ عەرزکردنی ئەفکار و حیسسییاتی جەمعییەت، بە مەقاماتی لازیمە لە ئەعزای جـەمـعـیـیـەت هەیئەتێکی دائیـمـە لە تەڕەف ئەفـرادی جـەمـعـیـیـەتەوە بە ڕەئیی خەفیی ئەکسەرییەت ئارا ئینتیخاب و تەشکیل کرا.

لە داخـڵی ئەم پرۆغـرامـەدا کە لە سـەرەوە نووسراوە، ئەعـزایەتیی ئەم جـەمـعـیـیـەتەمـان قوبووڵ و دەرعەهدە کرد!

[تەواو]

📖☼ پ. ن؛ س: -/-/٢٧٩ (*)

[بەرنامەی جەمعییەتی پێشکەوتنی کوردان. سلێمانیی/ نهێنیی] (١)

[سلێمانیی]

(بەر لە ٧/١/١٩٢٦ز]

پرۆغرامی جەمعییەتی پێشکەوتنی کوردان

١. ئەم جەمـعـیـیـەتە کۆبووەتەوە بە پێی ئەو ماددانە کە لە خوارەوە نووسراوە، بەئیـتتیـفاقی

(*) گەنجینەی مستەفا سایب- بەهۆی ئازاد سایببی برازایەوە-؛ سلێمانیی: س ١٩٨٢ز.

(١) ئەم کۆمەلە (نهێنییە) کە من بۆ یێکەم جار ئاشنای دەکەم، شایانی ناسینەوە و لێ کۆڵینەوەیە، بە تایبەتی کە چ سەرچاوەیێکی مێژووی سیاسیی کورد لێی نەدوواوە و بەتەنێ ڕۆژنامەڤان و لێ کۆڵی فڕەنسیی (کریس کۆچێرا Chris kurshera) لە دانراوی (بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد- پاریس؛ س ١٩٧٩ Le muvement National kurde, paris 1979)دا هەر هێندەی لێ گـــوتووە: (لە =

هەموو لاییێک بۆ مەنافیعی میللەتی کورد سەعی ئەکات.

٢. غـایەو مـەقـسـەدی جـەمـعـیـیـەت یێکیـەتی، نەشـری مـەعـاریف، تەنویری ئەفکار، موحافەزەی حوقووقی مەشرووعەی نیللەتی کوردە!

=ساڵی ١٩٢٦دا، ئینگلیز لە سلێمانییدا «کۆمەڵی پێشکەوتن»ی نهێنیی هەڵوەشاندەوە و بەری گرت کە ئامانجی ڕێکخستن و ڕووناکبیریی ئەندامەکانی بوو، بەڵام دوای ئەو خێرا کۆمەڵێکی دی پێک هات و جێگەی گرتەوە!/ ل٩١).

بۆ تێ گەییشتن و نزیک بوونەوە لە ناسینەوەی ئەم کۆمەڵەیەش پێ ویستی دەبینم سەرەتاییێکی مێژووی کۆمەڵە- پارتە سیاسییەکانی کوردستانی باشوور تا هەڵکەوتنی ئەم کۆمەڵەیە ڕوون بکەمەوە و ئەوجا لە هەل و مەرجی هەڵکەوتنی ئەم کۆمەڵەیە بگەڕێم و بەندەکانیشی ورد بکەمەوە تا بزانین چۆن و لە لاییێن چ کەسانێکەوە دامەزراوە و بۆچیی لەکار کەوتووە؛

سەرەتاییێکی مێژوویی!

ئەو بەڵگە و سەرچاوانەی لەبەر دەستی مندا هەن؛ دڵنیایی دەبەخشن کە دووای هەڵکەوتنی- مەشرووتەی عوسمانیی- ژینی دەستووریی لە ٢٣/٧/١٩٠٨دا وەکوو لە باسێکی تایبەتدا دەردەکەوێت- هەواڵ ڕاستەکە (جەمعییەتی ئیتتیحادوتەرەققیی عوسمانیی- لقی سلێمانیی) هەبووە بەڵام سەرچاوەی ئەوتۆمان لەبەر دەست نییە تا (لقەکانی دی) کوردستانی باشوور بناسینەوە...

وێڕاش ئەوەم پێ سەیرە کە سەرچاوەیێ هەواڵ نابەخشێ لە مەڕ هەبوون و چالاکیی (جەمعییەتی هاریکاریی و پێشکەوتنی کورد- کورد تعاون و ترقی جمعیتی: ئەستەنبووڵە ١٩/٩/١٩٠٨) لە کوردستانی باشووردا و بە تایبەتی لە سلێمانییدا!!

دوای پاکۆبوونی دەسەڵاتی عوسمانیی، لە سەردەمی یێکەم حوکوومەتی کوردستانی باشوور؛ ١٧/١١/١٩١٨دا- سەردەمی حوکمدار حەفید زادە مەحموود- چ هەواڵی بەدەستەوە نییە کە ئایا کۆمەڵەییێکی سیاسیی هەبووە یان نا؟ من خۆم باوەڕ دەکەم کردوکۆش هەبووە و چ کۆمەلەیێ نەبووە!

لە سەردەمی سلێمانیی داگیرکراوی ئینگلیزدا و لە نێوان ١٨/٦/١٩١٨- ٥/٨/١٩٢٢دا هەواڵی کەم و کورت لە مەڕ هەبوونی چەند کۆمەڵەییێکی سیاسیی و نهێنیی نەیاری ئینگلیز بەدەستەوە هەیە.

مێژوونووسی سەردەمەکە؛ ئەحمەد خواجە- بێ نیشان دانی مێژووی دامەزراندن، بەرنامە و شێوەی کارکردن، نێوی ئەندامان، باری چالاکیی و سنووری- دەگێڕێتەوە کە ئەم «کۆمەڵانە- پارتانە»: (بەرزیی وڵات، کوردستان، گزنگ، فیدایانی کورد، وەتەنپەروەران بە سەرۆکایەتیی کۆنە ئەفسەری عوسمانیی جەمال عیرفان دامەزراو و هەبوون!). (١/٢٥؛ ج١، ل٦١)

یاداشتنووس ڕەفیق حیلمیی دەگێڕێتەوە کە بەنهێنیی و بە سەرۆکایەتیی خۆی (کۆمەڵەی =

٣. جەمعییەت بۆ گەییشتن بەم مەقسەدە لە هیچ نەوعە تەشەببوسێکدا متوسوور ناکات و

=سەربەخۆیی کورد- س ١٩٢٠) لە سلێمانییدا دامەزراوە و- خۆی گوتەنیی- بێ بەرنامە و تەمەن کورتیش بووە، بەڵام هەر خۆیشی چەند جارێ نێوی هێندێ ئەندامی دەستەی ڕێبەریی کۆمەڵەکەی هێناوە وەک: (ڕەفیق حیلمیی، ماجید مستەفا، مەحموود جەودەت. سەیید عەبداللەی سەیید حەسەن، عەزمی بەگ بابان) [١/٢٢؛ ب١؛ ل١٠٠- ١٠٤]

لەلاییێکی دیەوە هەر لە هەمان سەردەمدا، بە ئیزنی کاربەدەستەکانی ئینگلیزی داگیرکەری سلێمانیی؛ یێکەم کۆمەڵەی ئاشکرای نیمچە سیاسیی و ڕۆشنبیریی؛ (جەمعییەت کوردستان- ١٩٢٢/٧/٢١، سلێمانیی) دامەزراو بە هەڵبژاردنی ئاشکرا(١٣) کەسی ناسراوی سلێمانیی لە بازرگان و فەرمانبەر و ڕۆشنبیر و کۆنە ئەفسەری عوسمانیی بوون بە سەرۆک و ئەندامی دەستەی ڕێبەری ئەم کۆمەڵەیە کە ئەم زاتانە بوون: (مستەفا پاشا یامەلکێ- سەرۆک)، ئەندامان (ڕەفیق حیلمیی، ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ، ساڵح ئەفەندی قەپتانچی، فایەق بەگ مەعرووف بەگ، حاجی ئاغا فەتح الله، عیززەت بەگ عوسمان پاشا، بەهجەت ئەفەندیی سەرکار، عەلی ئەفەندیی باپیر، عەبدالله ئەفەندیی محەممەد ئەفەندیی، شوکری ئەفەندیی عەلەکە!)
بنۆڕە: [بانگی کوردستان- ژ١، ١٩٢٢،٨،٢].

ئەم کۆمەڵەیە- خۆی گوتەنیی- کە بۆ: (خزمەتی وڵات و بەرزکردنەوەی مەعاریف) هەڵکەوتووە، دیسان بێ بەرنامە بوو! بەهاتنەوەی حەفید زادە- شێخ- مەحموودیش لە ئەسارەتی هیندوستان و بوونی بەحوکمدار- مەلیکی کوردستان، ئەوپەڕی چالاکیی کۆمەڵەکە (بەهێزکردنی پێوەندیی کورد و حوکمداری کوردستان لەگەڵ ئینگلیز بووە، هەروەها لە سەرەتاوە دەرکردنی ڕۆژنامەیێکی حەوتۆیی زانستیی. کۆمەڵیی، ئەدەبیی، سەربەست و مللیی: (بانگ کردستان- ١٩٢٢/٨/٢٢- ١٩٢٣/٦/٨. سلیمانیی) لە دەست هاتووە!

بەگشتیش- ڕەفیق حیلمیی گوتەنیی- دوای هەڵکەوتنی دووەم حوکوومەتی کوردستان لە١٩٢٢/١١/١٠دا، (کۆمەڵە)ی نێوبراو بەرە بەرە پەک کەوتە و بێ ئەنجام بوو!

لە سەردەمی حوکمڕانیی پچڕ پچڕی حەفید زادە -شێخ- مەحموودی مەلیکی کوردستان: ١٩٢٢- ١٩٢٤دا، هیچ کۆمەڵەییێکی سیاسیی دەنگ و ڕەنگی نییە و وێ دەچێ زۆریش پێ ویست بووبێ بۆییێکا یێکێکی وەک ڕەفیق حیلمیی سەرنووسەری ڕۆژنامەی زمانحاڵی (حوکوومەتی کوردستانی جونووبیی!) لە ڕۆژنامەکەدا: (ئومێد ئیستقلال- س ١٩٢٣)دا بانگی بۆ دامەزراندنی کۆمەڵەییێکی سیاسیی داوە و دەڵێت: (حەتتا لە تەحتی ریاسەتی جەنابی مەلیکدا بە پرۆغرامێکی قەتعیی و فائیدە بەخش «جەمیعیەتێکی ئەحرار» تەشەکوول بکا!!) [ئومید ئیستیقلال- ژ٨، ١٩٢٣/١١/٧ز] بەڵام وێ دەچێت کەس بە پیریەوە نەچوویێ و بانگەوازەکەی بۆ هوددە بووبێ!!.=

خۆیشی بۆ یارمەتیی دانی ئەو کەسانەی کە خزمەتی ئەم غایەیە ئەکەن موکەللەف ئەزانێ!

= کۆمەڵە یێکەمەکانی سەردەمی مەملەکەتی عێراقی عەرەب

دوای داگیرکردنی سلێمانیی- پێتە ختی مەملەکەتی کوردستانی باشوور- لە لاییێن بریتانیا و عێراقی عەرەبەوە لە ١٩٢٤/٧/١٩ز. دا و لکاندنی باژێڕکە بە دەسەڵاتی بەغدادەوە بارێکی نوێ خوڵقا. لە ئەو هەلانەشدا (کۆمەڵی گەلان) سەرقاڵی کێشەی- بەنێو هەرێمی مووسڵ- کوردستانی باشوور بوو:

لە ئەم ڕۆژگارەشدا- وەک بەرنامەی سیاسیی کۆمەڵی ڕابردوو خرایە ڕوو- لە دەسەڵاتداران و خانەدان و ڕۆشنبیران و بازرگانەکانی سلێمانییدا و لە پێناوی پەرچ دانەوەی داخوازیی (تورکیای کەمالیی) بۆ گێڕاندنەوەی هەرێمی مووسڵ و دانەبڕانی لە عێراقی عەرەب، ئەو کۆمەڵە ئاشکرایە (جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن- بەر لە ١٤/٢/ ١٩٢٥ز) دامەزرا کە وەکو بەندەکانی بەرنامەی دیارە، ڕەنگ و ڕوویێکی دڵڕفینی نییە بەرامبەر خەباتی خوێناویی و مافی چارەنووسی گەلی کورد، هەر بۆییێکا لە تەک ئەو هۆیە و بەتایبەتیش بە ڕۆشنایی قاییل بوونی (کۆمەڵی گەلان) بەلکاندنی هەرێمی بەنێو مووسڵ بە مەملەکەتی عێراقی عەربەوە و کلپەسەندنی سێیەم شۆڕشی حەفید زادە مەحموودیش لە چیادا، چاوەنۆڕ دەکرێت کە هەر (کۆمەڵێکی سیاسیی نهێنیی کورد) هەڵبکەوێت ئەمەش ڕووی داوە و (کۆمەڵی پێشکەوتنی کوردان)ی نهێنیی دامەزراوە!
لێ کۆڵینەوە

ئەو بەرنامە سیاییە -لەسەر پەڕەییێکی زەردباوی ٣٠ × ٢٠س نووسراوە- دیارە بە دزییەوە وێنەی بە دەست نووسراوەتەوە گەیاندراوە بە (موتەسەڕڕیفی سلێمانیی) کە ئەویش بە قەڵەمی سووری خۆی لە داوێنی قاقەزەکەدا نووسیویەتی (سیڕڕی: تەحریرات؛ بەئینگلیسیی تەرجومە بکرێ و دوو سووڕەتی بۆ ئێمە بنێرێت! ١/٧).

وەک وەرگێڕانە ئینگلیزییەکەیشی لەبەر چاوە، دیارە کە هەڵکەوتنی ئەم کۆمەڵە، ترسێکی گەورەی هەبوو! بەڵام بۆچیی؟

جارێ پێویستە (بەرنامەی کۆمەڵەکە) لە بەرامبەر نووسینەکەی (کریس کۆچێرا) ڕابگرین و بە بەراوورد جوداییەکان ڕوون بکەینەوە:

«١». بە پێچەوانەی قسەی کۆچێراوە؛ (کۆمەڵی پێشکەوتن) نێوی تەواوی کۆمەڵەکە نییە و ڕاستییەکەی (کۆمەڵی پیشکەوتنی کوردان)ە.

«٢». بەپێچەوانەی قسەی کۆچێراوە کە دەڵێت؛ (مەبەستی کۆمەڵەکە ڕۆشنبیریی) بووە، ئەوە ڕاستییەکەی مەبەستی (موحافەزەی حوقووقی مەشرووعەی کورد)ە! =

٤- جەمعییەت بۆ پێشکەوتنی میللەتی کورد ڕەهبەری خۆی ئەمڕۆ حوکوومەتی بریتانیا ئەناسێ!

= «٣» وەک دەستنووسی موتەسەڕڕیفی ئەو ساتەی سلێمانیی- ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگە بەسەر قاقەزی بەرنامەکەوەیە و لەبەر چاوە؛ زۆر وێ دەچێ پێچەوانەی قسەی کریس کۆچێرا کە دەڵێت؛ (ئینگلیز لە سلێمانییدا کۆمەڵەی پێشکەوتنی هەڵوەشاندەوە و بەری گرت!) ئەوە نەک بەتەنێ ئینگلیز، بەڵکو بە هاریکاریی دەسەڵاتدارانی ئینگلیز- عێراق؛ کۆمەڵەکە ناسرابێتەوە و قەدەغە کرابێ!

«٤». وەک موتەسەڕڕف مێژووی «١/٧»ی لێ داوە کە بێ گومان دەکاتە (١٩٢٦/١/٧ز)، دیارە کۆمەڵەکە لە ئەم مێژووەدا- بەرەسمیی - ناسراوەتەوە. بەپێی ئەم دەستنووسە و بەپێی ڕاگەیاندنەکەی کۆچێرا کە دەڵێت؛ (ساڵی ١٩٢٦ دامەزرا!) ئەوە ناچارین لایەنی ساڵی ١٩٢٦ بگرین و باسەکە ئەوها وەربگرین کە لە (یێکەم هەفتەی دامەزراندنی ئەم کۆمەڵە سیاسییە نهێنییە)دا، نهێنبیرەکانی دەوڵەت، زەفەریان پێ بردووە و ناسیویانەتەوە!

«٥». بەپێچەوانەی بێ دەنگیی کریس کۆچێرا، ئاشکرا دیارە کە کۆمەڵەکە: (ئەمڕۆ بۆ پێشکەوتنی میللەتی کورد، بەریتانیا بەڕەهبەری خۆی دەناسێت!).

سێ پرسیاری گرنگیش چاوەنۆڕی لێ پرسینەوە و وەڵامن:

پ١: ئەم کۆمەڵەیە- ئینگلیزی بەڕەهبەری خۆی ناسیی بێ- بۆچیی بە ئاشکرا کار ناکات؛ بۆچیی بەری لێ گیراوەو قەدەغەکراوە؛

پ٢: دامەزرێنەکانی کۆمەڵەکە کێن؟

پ٣: ئەو کۆمەڵەیەی- کۆچێرا گوتەنیی- هەر زوو دووای کۆمەڵی پێشکەوتنە دامەزرا، کام کۆمەڵەیە؟

بەپێی توانا، وەڵام دانەوەی کورتم ئەمەیە:

١/١: لەلای ئینگلیزی چاودێری دەوڵەتی عێراق و حوکوومەتی مەملەکەتی عێراقیش، هەر کۆمەڵەییێکی کورد مایەی گومان و ترسە کە بێ ئاگاداریی خۆیان و بێ ئافەرینی قانوونیی، بەنهێنیی دابمەزرێ!

٢/١: ڕستەی (حوقووقی مەشرووعە!) لەوەتیی ئاگر بەستی جەنگی گێتیی یێکەمەوە، کە کەوتووەتە سەرزای چینە شۆڕشگێڕ و ڕۆشنبیرە نەتەوەپەروەرەکانی گەلی کورد... لە بۆ ئەو دوو لایێنەش؛ (ئینگلیز- عێراق) مایەی گومان و ترسە، بەتایبەتی لە ئەو ڕۆژگارانەدا- ڕۆژگاری دامەزراندنی کۆمەڵەکە- حەفید زادە مەحموود لە دژی هەردوو لا شۆڕشی دەگێڕا!

بۆ ڕاستیی و سەلماندنی باوی ئەم ڕستە گرنگە، تەنانەت بەکابراوی حەفید زادەش، ئەوە =

٥- واریدات و مەساریفات و تەئمینی موخابەرەی جەمعییەت بەپێی ئیقتیدار و

=بەڵگەییێکی زیندوو بەیاننامەییێکی سیاسیی ١٩٢٢/١٢/٢ی حەفید زادە خۆیەتی کە بڵاوە و تێیدا گوتوویەتی: (لە تەڵەبی حەققی مەشرووعمان ڕوو وەرناگێڕم حەققی ئەم میللەتە مەغدوورەم دەوێ و لازمە تا نیهایەت بۆ ئیستیحساڵی دەوام و ئیسرار بکەم!)

بنۆڕە: [١/٩٣؛ ج٢، ل ١١١]

ڕاستییەکەیشی- وێڕای ئەوەی لە ئەم ڕۆژگارانەدا کێشەی هەرێمی مووسڵ و عێراق و کێشەی کورد کەوت بووە بەردەم کۆمەڵەی گەلان- لەلای حەفید زادە و لەلای زۆربەی ڕۆشنبیرەکان، (مافی ڕەوای کورد- حوقووقی مەشرووعە!) بریتیی بوو لە (سەربەخۆیی کوردستان) کە ئەمە هەرگیز لە بەرنامە سیاسییە دووڕەوەکانی ئینگلیز- عێراقدا نەبووە و قەدەغە بووە! کەواتە بەر لێ گرتن و قەدەغەکردنی پێ ویست بووە و وێش ناچێ ئینگلیز خۆی، هەرگیز ئافەرینی لە دامەزراندنی کردبێ!

١/٢: وەک چ بەڵگەنامەییێکی ڕاست و ڕەوان بەدەستەوە نییە وەڵام بداتەوە و دامەزرێنەکان ئاشنا بکات، کڵاوڕۆژنەییێکی ڕووناکیی هەیە و توانایێکمان دەداتێ بڵێین: باوەڕ ناکرێت لایێنگیرانی نزیکی حەفید زادەی شۆڕشگێڕ ئەم کۆمەڵەیەیان دامەزراندبێ و باوەر بەهێزترە کە ڕۆشنبیرانێکی لایێنگری (مافە ڕەواکانی میللەتی کورد و ئارەزوومەندی دۆستایەتیی کورد- ئینگلیز) ئەم کارەیان لە دەست هاتبێ! دیارترین چست وچالاک؛ (مستەفا پاشا یامەلکێ) بووە کە لە ڕۆیشتنە عومومییەکەی ١٩٢٣/٦/١٧ بەدوواوە چوو بووە بەغداد و لە ڕۆژگاری (هەڵکەوتنی ئەم کۆمەڵەیە)دا، هەر خۆی لە ١٩٢٦/١/٢٨دا- یازدە ڕۆژ دووای دەرکەوتنی بەرنامەی ئەم کۆمەڵەیە بۆ موتەسەڕڕیفی سلێمانیی- سەرلەنوێ ڕۆژنامەی (بانگ کوردستان: ژ١٤-١)ی لە بەغداددا دەرکردەوە و لە (بانگ کوردستان- ژ ١٤-٢: ١٩٢٦/٢/١٥)دا سەر گوتارێکی دەڵێت: (نەوەک لە کوردستانی وەسەتا- کوردستانی عێراق/K- هەموو وڵاتی کوردانی تر حەز دەکەن بە بوونی ئینگلیزان کە هەمیشە چاویاریان- چاودێریان/K- بکەن و ئارەزووی ئەوان لەسەر هەرچیی بێت کوردان بۆ مەسڵەحەتی خۆیان پێیان خۆشەو دەزانن کە ئینگلیزان ئێسکانی کوردان ناشکێنن!!)

تەنانەت لە هەمان ژمارەدا مستەفا پاشا شیعرۆکەییێکی خۆی بڵاوە کە تێیدا دەڵێت:

ئێمە کوردین دۆستی ئینگلیزین ئەگەر گیو لە ئیمەی نەکا ئیددیعای ئێمە (!!!) تەسلیم گوڕگانمان نەکا!

بەڵام هەر دووای (بانگ کوردستان: ژ ١٤- ٣: ١٩٢٦/٤/١)

دەنگی مستەفا پاشا کپ و وێنەی ڕۆژنامەکەیشی بۆ بەرەو دووا لە چاوان ون بوو!!

٢/٢: لە هەلی دەکردنی ڕۆژنامەی نێوبراودا و هەڵکەوتن و ئاشکرا بوونی (کۆمەڵەی پێشکەوتنی کوردان) بۆ کار بەدەستەکان، لە لایێکەوە جم و جووڵ بۆ پێکهێنانی پەرلەمانی عێراقیی و هەڵبژاردن لە ئارادا بوو، مستەفا پاشاش یێکێ بوو لە نێو ڕیزی کەسەکانی کورددا کە بە هیوای =

حەمییەتی خۆیان دوو خوولییە ئەدەن بە سندووقی جەمعییەت بێجگە لە دوو خوولییە،

=هەڵبژاردن و سەرکەوتنی خۆی بوو... بنۆڕە: (لە ئەشراف و تیجار و مونەوویرانی سلێمانیی؛ فەتاح بەگ زادە ئەحمەد، عەبدورڕەحمان ئاغازادە محەممەد ناجیی، حاجی ئیبراهیم خەففاف، حەسەن ئاغا زادە حاجی، مەحامیی ڕەفیق تۆفیق، تۆفیق قەززاز، ڕەشید مەستی، مەعرووف بەگ زادە فایەق، حاجی شەریف زادە فەتاح. حاجی فەتاح زادە ڕەمزی) لە بریی سەد کەسی ناسراوی سلێمانیی؛ ئاگاداری نامەیێکیان بۆ ڕێبەری ڕۆژنامەی (ژیان)ی سلێمانیی ناردووە کە تێیدا گوتوویانە: لەبەر ئەوەی حاجی مستەفا پاشا بە زاتێکی موقتەدیر و بەلیاقەت ئەزانین، بۆ ئەوەی کە سلێمانیی لە مەجلیسی نووابدا- پارلەمان/K- تەمسیل بکات، نامەزدیی موشار و ئیلیْهـ ئیعلان دەکەین!). [ژیان- ژ ٥؛ ١٩٢٦/٢/١٨ز] بەتیشکی ئەم ڕووناکییە ئاشکرایە کە (مستەفا پاشا) لایێنگیرانێکی لە ڕیزی هەرە ناسراوەکانی سلێمانییدا هەیە و متمانەی پێ دەکەن و پشتیوانین!
کەواتە زۆر چاوەنۆڕ دەکری لەنێو ئەو کۆمەڵە کەسانەوە (کۆمەڵەی پێشکەوتنی کوردان) سەری هەڵ دابێ و دامەزرابێ، بە تایبەتیش کە -لای لێ کۆڵەکان- زۆربەی ئەو نێوانە، بەوردبوونەوە لە تێکەڵییان، بەدۆستی پێوەندیی کورد- ئینگلیز دێنە بەرچاو!
١/٣: وێڕای ئەوەی کۆچێرا نێوی (کۆمەڵەکەی بریی کۆمەڵەی پێشکەوتن!!)ی نەبردووە، ئەوە کۆمەڵەیێ کە زۆر زوو دووای ١٩٢٦/١/٧ دامەزرابێ و جم و جووڵی خێرای بە دوودا هاتبێ، ئەوەیە کە لە ١٩٢٦/١/٢٧دا- بیست ڕۆژ دووای ناسینەوەی بەرنامەی کۆمەڵەی پێشکەوتنی کوردان- سێ کەسی بەنێوبانگی سلێمانیی: (پارێزەر ڕەفیق تۆفیق، ڕەمزیی حاجی فەتاح، فایەق مەعرووف بەگ) کە لە ڕیزی پشتیوانەکانی مستەفا پاشاشدان، داخوازییان داوە بە وەزارەتی نێوخۆی عێراق بۆ دامەزراندنی (جەمعیەتی زانستیی کوردان- سلێمانیی) و دەزگەی نێوبراویش بە نامەی (ز ٥٧١- ١٩٢٦/٢/٢٤) ڕەزامەندیی نواندووە و شەوی ٢-١٩٢٦/٤/٣یش ئاهەنگی کردنەوەی کۆمەڵەکە کراوە و ئەو سێ کەسە دامەزرینەش بوونەتە ئەندامی ڕێبەریی کۆمەڵەکە و- موتەسەڕڕیف- ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ بووە بە سەرۆکی کۆمەڵەکە و- موتەسەڕڕیف- ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ بووە بە سەرۆکی کۆمەڵەکە! [ژیان- ژ١٣، ١٩٢٦/٤/٢٥ز]- کەواتە هەر ئەم دووەم کۆمەڵە ئاشکرا و ڕۆشنبیرییە دووای کۆمەڵە نهێنییەکە (پێشکەوتنی کوردان) دامەزراوە و ئەم جێگەی گرتووەتەوە نەوەکا کۆمەڵەیێکی دی وەک کۆمەڵەی زەردەشتی نهێنیی و دامەزراوی مستەفا سایبب کە دوای دامەزراندنی بە ئەندازەوان لە دەزگەی ئەشغال سلێمانیی و پاییزی ١٩٢٦دا، ئەم کارەی لە دەست هاتووە.
ئەنجام
وێڕای ئەوەی هەر بەڵگەنامە هەموو نهێنییێ ساغ دەکاتەوە، دەتوانم بڵێم ئەم ئەنجامانەم لەبەر چاوە:
١. کۆمەڵەی پێشکەوتنی کوردان کە وێ دەچێ لە یێکەم هەفتەی ساڵی ١٩٢٦دا دامەزرابێ، =

ئەوانەی کە ئەسحابی مەعاشن بەپێی مانگانەیان لائەقەل بەنیسبەتی سەدیی دوو نیو، ئەبێ یارمەتیی جەمعییەت بدەن، لەوە زیاتر یارمەتیی دان بۆ ئەسحاب جەمییەت مەربووتی ویجدانیانە!

[تەواو]

=یێکەم کۆمەڵەی سیاسیی نهێنیی بووە لە سەردەمی مەملەکەتی عێراقدا و- خۆی گوتەنیی- مەبەستی پێشکەوتنی میللەتی کورد و یێکیەتیی و بڵاوبوونەوەی خوێندەواریی و لەسەروو ئەوانەشەوە (پاراستنی مافە ڕەواکانی میللەتی کورد) بووە.
٢. قەدەغەبوونی بەتەنێ ئەنجامی بارە نهێنییەکەی نییە، بەڵکو ترسی دەسەڵاتدارانی ئینگلیز- عێراق بووە لە ئامانج و مەبەستەکانی بەتایبەتی لە (مافە ڕەواکانی میللەتی کورد!).
٣. دامەزرێنە (ون)ەکانی، کەسانێکی دۆستی پێوەندیی و هاریکاریی کورد- ئینگلیزن. هەر بۆیێکا بێ سڵ کردنەوە (حوکوومەتی بەریتانیا بە ڕەهبەری- ئەو ڕۆژەی- دەناسێت!) هەرگیز باوەڕیش ناکرێت کە سەر بە حەفید زادە مەحموود و بەرنامە سیاسیەکانی ئەو بووبێ!
زۆرتر وێ دەچێ کەسانێکی دۆست و لایێنگری مستەفا پاشا یامەلکێ بووبن کە وێش دەچێ- دووای ئاشکرابوونیان- بەشداری دامەزراندنی (کۆمەڵەی زانستیی کوردان)ی ڕۆشنبیرییان کردووە.
٤. کۆمەڵەی باس کراوی کریس کۆچێرا- دوای کۆمەڵەی پێشکەوتن- کە زۆر زوو هەڵکەوتبێ، هەر (کۆمەڵەی زانستیی کوردان- سلێمانیی)یە. باوەڕیش بەهێزی کە بنچینەی ئەم کۆمەڵەیەش مەڵامەتێکی سیاسییە نەک ڕۆشنبیریی ڕوون!!
* تێ بینیی: وشەی (جمعیە)ی عەرەبیی لەسەردەمی فەرمانڕەوایی عوسمانییەکاندا تا دووای دروست بوونی مەملەکەتی عێراقی عەرەبیش لە بریی (حزب، پارت)ی سیاسیی، تەنانەت ڕۆشنبیریی بەکار دەبرا، بۆ یێکا (جەمعییەتی پێشکەوتنی کوردان) وەکو پارتێ دەناسرێت. وێنەی مەتنە ئینگلیزییەکەش لەبەر چاوە، وشەی (جەمعییەت) بە شێوەی (کۆمەڵە؛ یێکیەتیی Assoia-tion) وەرگێڕدراوە.

٢/٣/٣/١. بەرنامەی ڕۆشنبیریی.

🕮 پ. ن: -/-/٢٨٠(*)

[بەرنامەی کۆمەڵی- ڕۆشنبیریی و کۆمەلیی- زانستیی کوردان. سلێمانیی][(١)]

پروٚغرامی جەمعییەتی زانستیی کوردان. سلێمانیی.

١. ناوی جەمعییەت؛ (جەمعییەتی زانستیی کوردان) و مەرکەزی سلێمانییە.

٢. مەقسەدی جەمعییەت: تەعمیم عیلم و مەعریفەتە لە کوردستاندا بەپێی ئەم وەسائیتە:

ئە: بە نەشری غەزەتە و وەسائیلی کەوە

بێ: تەرجەمە و تەئلیف و کتێبی تەدریسییەوە سائیرە.

جێ: مەکتەب کردنەوە و ئیجرای تەدریسات بە ڕۆژ و بەشەو

حێ: بە سووڕەتی موحازەرە و ئەهالیی تەنویرکردن.

دێ: کتێبخانە کردنەوە.

هێ: بۆ ئیکمال تەحسیل بۆ مەمالیکی موتەرەقییە، قوتابیی ناردە.

(*) (ژیان- س ١٩٢٦) بەرنامەکەی بڵاوکردووەتەوە و من لە مەنفادا لەبەردەستم نییە، بۆیێکا لە سەرچاوە: ١/٣/٩٤؛ ج٢، ل٦٠١- ٦٠٢وە وەرمگرت.

(١) کۆمەڵەکە- وەک ژیان نیشانی داوە- بەنامەی ٢٥٧١ی ڕۆژی ١٩٢٦/٢/٢٤، وەزارەتی نێوخۆی مەملەکەتی عێراقی عەرەبەوە ئیجازەی دامەزراندنی بەرکەوتووە و لە شەوی ٢-١٩٢٦/٤/٣ز، دا ئاهەنگی دامەزراندنی گێڕاوە و یێکەم دەستەی بەڕێوەبردنیشی هەڵبژاردراوە کە ئەمەن:

سەرۆک	موتەسەڕڕیفی مەعاریفپەروەر جەنابی ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ
ئەندام	قازیی جەنابی شیخ مستەفا ئەفەندیی [قەرەداغیی]
ئەندام	قازی جەنابی محەممەد ئاغا عەبدوڕڕەحمان ئاغا.
ئەندام	قازی جەنابی عیززەت بەگ عوسمان پاشا
ئەندام	قازی جەنابی غەفوور ئاغا
ئەندام	قازی جەنابی ڕەمزیی ئەفەندیی [ڕمزیی فەتاح]
موحاسیب	قازی جەنابی فایێق بەگ مەعرووف بەگ
موعتەمید	قازی جەنابی ڕەفیق ئەفەندیی [ڕەفیق تۆفیق]

٣. جەمعییەت ئەحواڵی تەئریخییە، جوغرافییە، ئەتنۆغرافیەی کوردان بە سووڕەتی مەخسووسە تەدقیق و مەحسووڵی مەساعیی نەشر دەکات.

٤. جەمعییەت بۆ تەئمینی مەحەببەت و موئانەسەت لە مابەینی ئەهالیی و حوکوومەتدا وە بۆ تەقوییەی ڕووحی ئیتاعەت، بە سووڕەتی مەخسووسە و بەواسیتەی ئەعزایان مەخسووسیی پەند و نەسیحەت ئیجرا دەکا.

٥. جەمعییەت بەهیچ سووڕەتێک لەگەڵ سیاسەت خەریک نابێ.

مەعرووف بەگ زادە	مەحامیی	حاجیی فەتاح زادە
فایێق	ڕەفیق تۆفیق	ڕەمزیی

[تەواو]

٣/٣/٣/١. بەخێرهاتننامە.

🕮 پ. ن: -/-/٢٨١(*)

[پ/ پێشکەوتن ـــ مستەفا پاشا یامەلکێ]

[سلێمانیی]

[٦/١٠/١٩٢١ز]

هاتنەوە

جەنابی حاجیی مستەفا پاشا یێک دوو مانگ لەمەوپێش لە ئەستەنبووڵەوە هات بووە بەغداد. لە بەغدادیشەوە تەشریفی هاتەوە ئێرە. شەوی سێ شەممە، ٤ی مانگ گەیشتەوە سلێمانیی.

بەناوی خۆ وڵاتییەکانەوە بەخێرهاتنی دەکەم.

پ [پێشکەوتن - سلێمانیی]

[تەواو]

(*) پێشکەوتنی- سلێمانیی؛ س٢، ژ٧٦، پێنجشەممە؛ ٦/٧/١٩٢١ز.

🕮 پ. ن: -/-/٢٨٢(*)

[پ. پێشکەوتن ـــ ڕەفیق حیلمیی]

[سلێمانیی]

[١٣/١٠/١٩٢١ز]

هاتنەوە

جەنابی ڕەفیق حیلمیی ئەفەندیی لە کەرکووک بۆ سێ چوار ڕۆژ تەشریفی هاتووەتەوە سلێمانیی. لە مەدرەسەی سانەویی و نموونەی سەعادەتدا دەرس دەڵێتەوە، وا ڕادەپەرموریێت کە منالی ولات زۆر ئیستیفادەی لێ بکەن. دوعای مووە ففەقییەتی دەکەم و بەخێرهاتنی لێ دەڵێین!

پ [پێشکەوتن- سلیمانیی]

[تەواو]

🕮 پ. ن: -/-/٢٨٣(**)

[بانگی کوردستان ـــ مەلا مەحموود - بیخودی شاعیر]

[سلێمانیی]

[٢١/٨/١٩٢٢ز]

بەخێرهاتن

شاعیری شەهیری کورد، موفتیی زادە جەنابی مەحموود بێخود ئەفەندیی کە موددەتێک بوو لە کەرکووکدا ئیقامەتی کردبوو، هەفتەی پێشوو تەشریفی هاتەوە بۆ سلێمانیی. بەخیرهاتنی ئەکەین!

بانگی کوردستان.

[تەواو]

(*) پێشکەوتن- سلێمانیی؛ س٢، ژ٧٧، پێنجشەممە ١٣/١٠/١٩٢١ز.

(**) بانگی کوردستان- س١، ژ٣، دووشەممە ٢١/٨/١٩٢٢ز.

🕮 پ. ن: -/-/٢٨٤(*)

[بانگی کوردستان ـــ کۆمەڵێ ئەفسەری کورد]

[سلێمانیی]

[٢٩/٩/١٩٢٢ز]

تەشریف

بێکباشیی ئەرکان حەرب جەنابی تۆفیق وەهبیی بەگ و بێکباشیی خالید سەعید بەگ و یوزباشیی ڕەشید ئەفەندیی و مولازیم ئەمین ئەفەندیی و مولازیم ڕەواندزلیی ئەمین ئەفەندیی لە بەغدادەوە، ڕۆژی دووشەمبە ٢٥ی ئەیلول ٩٢٢ تەشریفیان هێناوە بۆ سلێمانیی. عەرزی بەخێرهاتنیان ئەکەین!

بانگی کوردستان

[تەواو]

🕮 پ. ن: -/-/٢٨٥(**)

[ڕۆژی کوردستان ـــ ساڵح زەکیی ساحێبقڕان]

[سلێمانیی]

[١٥/١٠/١٩٢٢ز]

تەشریف

بێکباشیی جەنابی ساڵح زەکیی بەگ کە یێکێکە لە ئەزکیا و وەتەنپەروەرانی کورد، لەمەوپێش لە عەقرە قائیمقام مولکیی بووە، مەحزەن بۆ خزمەتی وەتەن و میللەت ئیستیعفای کردووە و هەفتەیێک لەمەوپێش تەشریفی هێناوەتە سلێمانی، بەخێرهاتنی دەکەین!

[بێ ئیمزا]

[تەواو]

(*) بانگی کوردستان- س١، ژ٨، جومعە ٢٩/٩/١٩٢٢ز.

(**) ڕۆژی کوردستان- س١، ژ١، چوارشەممە ١٥/١٠/١٩٢٢ز

پ. ن: -/-/٢٨٦(*)

[ژیانەوە ــــ پیرەمێرد]

[سلێمانیی]

[١٩٢٥/٢/٢ز]

هاتن

جەنابی تۆفیق بەگی مەحموود ئاغا کە ٢٣ ساڵە لەوەتەن دوور کەوتووەتەوە، شەوی ٣٠ی کانوون سانیی ٩٢٥ تەشریفی هاتەوە. مەملەکەتەکەمان بەقودوومی ئەم زاتە زۆر مەسروور و پێخۆشحاڵە. بەناوی هەموو خۆ وڵاتییەکەوە بەخێرهاتنی دەکەین.

ژ [ژیانەوە]

[تەواو]

پ. ن: -/-/٢٨٧(**)

[ژیانەوە ــــ ساڵح قەفتان و هی دی]

[سلیمانیی]

(١٩٢٥/٩/١٧ز]

هاتن

حەفتەی ڕابوردوو ساڵح ئەفەندیی قەپتانچیی- قەفتان. K- بە مودیرییەتی مەکتەب، مودیری سەییار و وەکیل غەزەتەی ئەلموفید قەیسی زادە جەناب سەیید مستەفا ئەفەندیی بۆ گرکردنەوەی بەدەڵاتی ئیشتراکی ئەلموفید، تەشریفیان هێناوەتە سلێمانیی عەرزی تەبریکی ئەووەڵیان و بەخێرهاتنی هەردووکیان ئەکەین!

[بێ ئیمزا]

[تەواو]

(*) ژیانەوە- س١، ژ١٤، دووشەنبە ١٩٢٥/٢/٢ز.

(**) ژیانەوە: س٢، ژ٤١، پێنجشەنبە ١٩٢٥/٩/١٧ز.

پ. ن: -/-/٢٨٨(*)

[ژیانەوە ــــ مەلیکی عیراقی عەرەب]

[سلێمانیی]

[١٩٢٥/١٢/٣ز]

تەشریف

حەزرەتی جەلالەتی مەلیکی موعەززەم و خۆشەویستمان، ئێوارێی ڕۆژی پانزدەی مانگی جاریی تەشریفی بە بەغدا فەرمووەتەوە، بە کەماڵی خولووسەوە عەرزی خۆش ئامەدیی تەقدیمی جەلالەتیان ئەکەین.

[بێ ئیمزا]

٤/٣/٣/١ بەیاننامەی سیاسیی

پ. ن؛ س: -/-/٢٨٩(**)

[حەفید زادە مەحموودی مەلیک ــــ گشت]

[سلێمانیی]

[نێوان تەشرینی دووەم - کانوونی یێکەم/ س١٩٢٢ز]

بسم الله الرحمن الرحيم

وەما تەوفیقی وەما ئیعتیسامی ئیللا بالله عەلێهی تەوەککەلت وەئیلێهی ئونیبب.

ئەمڕۆ هەرچیی کوردە و ئیسلامە و لە دیانەت حیسسەمەندە، وا دەزانم کە لەلای مەعلووم و موحەققەقە کە من نە مەحروومی جاه و ئیقبال و نە موحتاجی ماڵ و مەنسەبم! من؛ ئەساسەن تەعەسسوبی دینیی سەوق و حەمییەت منی مەجبوور کرد بەفیدای ماڵ و جاهم بۆ ئیستیقلال و ئیستیخلاسی ئەم میللەتی نەجیبەی کوردە و هەر موعامەلەیێکم بەسەرهات و لە ئەم ڕێیەوە بۆ ئەو مەقسەدی خێرە، گەلێ شەهید و ئەسیر و زەرەرێکی عەزیمان دی. ئومێدەوارم ئەم فیداکارییەم لەلای هەرچیی ئیددیعا دەکا بە کوردایەتیی هەموو کوردێک موسەددەقە و بە شەرەفی ئەم جیهاد و فیداکارییەم ئیفتیخار ئەکا و لە ئەو سایەیە ناو و مەوقیعی کوردایەتیی ئەمڕۆ لە لای هەموو کەس بڵندە و هەموویان

(*) ژیانەوە- س٢، ژ٥١؛ پێنجشەنبە١٩٢٥/١٢/٣ز.

(**) بڵاوکراوە- بە فۆتۆکۆپییەوە- ؛ ٩٤/١؛ ج٢، ل ٤٢٨.

ئەزانن ئێمە قەومێکی دیندار و جەنگاوەرین و بۆ زەڕڕەییێکی خاکی پاکمان دەمرین و دەژین و لە ئەم ڕێ بمرین، شەهید بمێنین، سەعید و بەختیارین.

ئەمڕۆ هەموو میللەتێک بۆ حەق و سەعادەتی خۆی سەعیی و ئیجتیهاد دەکا کە خۆی لە ژێر زنجیر و زولْم و ئیستیبداد خەلاس بکا، ئێمە تاکەی زەرەر و مەنافیعی خۆمان نەزانین و بۆ مەنافیعی سیاسەتی ییێکێکی کە، ئالەت بین و خوێنی ئەمەندە ئیسلام و برادەرانی خۆمان بڕێژین و بۆ مەنافیعێکی زۆر و یا کەمی دنیا، ئاخیرەمان بفرۆشین و بسووتێنین و میللەتە بێ گوناهەکەی خۆمان لەژێر پێی ئەجنەبیی بهێڵێین؛ بۆ خاتری خودا و پێغەمبەر بەسە، لەمەو دوا هوشیار و لەم خەوی غەفلەتە بێداربین و ییێکتریی نەخەڵەتێنین!

ئەم فورسەتە عەزیمەی ئەمڕۆ لە دەستماندا هەیە دەرینەهێنین، ڕۆژێکی وامان ئیتر دەست ناکەوێ، لە پاشا نەدامەتیش فائیدەمان نادا، ئەبەدیی مەحکوومی سەفالەت و مەنفوری عالەمیش دەبین!

ئێمە، وا لە ڕێی حەق و (ئیستیقلالییەتی تامەی و سەربەخۆیی کوردستان) خەریکین و بەهەموو سووڕەت و وەسیلەییێک تەشەببوسمان کردووە و دەیکەین و ئێستاش ئومێدمان قەتع نەبووە و بۆ موساعەدەمان هەرکەس دەستمان بگرێ، دەستی دەگرین، فەقەت خۆمان ژێر بارێکی لە تاقەمان خاریج ناهێڵین و (لەگەڵ هەموو دراوسییەکانمان دەمانەوێ کە بە دۆستیی و بە خۆشەویستیی ڕابیتەییێکی چاک بە ئەساس دابنێین، فەقەت بە شەرتێک ئەویش قەدر و قیمەت و حوقووقمان بە تەمامیی بناسێ و ئیعتیرافمان پێ بکات!)، چونکی ئێمە میللەتێکین زیللەت قوبووڵ ناکەین و بۆ موحافەزەی شەرەفمان حەیاتی خۆمان دەفرۆشین و بەوە ئیفتیخار دەکەین.

وەلحال خەبەرێکمان وەرگرت کە (سەیید تەها ئەفەندیی) لەم ڕۆژانەدا تەعەهودی کردووە، بەناوی کوردایەتییەوە، بەپارەییێکی زۆر و بەقووەتێکی چەند سەد کەسیی، موتەوەججیه و ساعییەکە عەسکەرەکانی تورک بە شەڕ لە ڕوواندز و ئەترافی تەڕد و ئیخراج بکات!

بە ئەم حەرەکەت و ئەم تەشەببوسەی ئەم زاتە، قەتعییەن من خەبەر و موافەقەتم نییە. (سەیید تەها ئەفەندیی) و تەرەفدارانی (نە لەگەڵ من و نە لەگەڵ حوکوومەتی کوردستانی من، هیچ عیلاقە و موراجەعەتێکیان نییە و نەبووە!).

من، ئەگەر مەنافیع و ئیستیخلاسی ئەم میللەتە بەخێر و بە ئەم سووڕەتە مووافیق و

چاکتر بزانیایە، ئەلحەمدوللە، من ئەم قووەتەم هەیە کە بە هەر سووڕەتێک حەرەکەت و موحافەزەی حوقووقی کوردستانی خۆم بکەم. فەقەت هەتا (ئەم حەققە مەشرووعە) و ئەو مەتالیبە مەحزەی کوردستان بەتەواویی تەسلیم بەدەستمان و ئیعتیرافی پێ نەکرێ، مومکین و مووافیق نییە بەهیچ حەرەکەتێک تەشەببوس بکەین!

ئەی قەومی عەزیز و جەنگاوەری کورد، بەسە ئیتر ییێکتریی بخەڵەتێنین دین و دنیامان، قەوم و براکانمان بۆ ئیستیفادەی مەنافیعێکی ڕەزیل بکوژین، خوێنمان بفرۆشین ئەلحەمدوللە ئێمە ئیسلامین، کوردین وبۆ سەلامەتیی میللەتی کورد ئەژین. پشتمان بەخودا، دەستگیرمان حەزرەتی پێغەمبەرە، لە ئاخیرەت لە شەفاعەت مەحرووممان نەکات. ئیمانمان ئەلحەمدوللە بە قووەتە، دینمان دینی محەممەدە، ئیمانمان (قرآن)ی عەزیمولشەئنە، بێدار و هۆشیاربین، بەحەول و قووەت نیهایەت نەتیجەی زەرفەرهیی ئێمەیە!

ئەمڕۆ من لە سلێمانیی، هەموو عەزم و قودرەتم و بەڕۆح و ماڵم، بۆ حەیات و (ئیستیحساڵی ئیستیقلالی کوردستان) وەقف کردووە. سەعیی و موجاهەدە دەکەم لە هەموو براکانی کوردیشم موساعەدە و موعاوەنەت لازمە و حەتا ڕۆح و نەفسم هەیە، لەم فیداکارییە و لە ئەم شەرەفە ناگەڕێمەوە، خوداو عالەمی ئیسلام و هەموو کورد موعین و زەهیرمانە و ئینشاالله هیچ قووەت و سەتوەتێک، فوتوور و ساردمان ناکات لە تەڵەبی (حەققی مەشرووعمان) ڕوو وەرناگێڕم!

حەققی ئەم میللەتە مەغدوورەم ئەوێ و لازمە تا نیهایەت بۆ ئیستیحساڵی دەوام و ئیسرار بکەم و ئەم میللەتە مەحوو وە قوربانی و مەنافیعی غەیرە نەکەم

والله عەلا ما ئەقوول وەکیل، وەلعاقیبەتو لیلموتتەقین، وەسسەلامو عەلا مەن سەمیعە وە وەعا![(١)]

فیدائیی میللەتی کورد

حەفید زادە مەحموود.

[تەواو]

---

(١) بۆ پتر تێ گەیشتنی ئەم بەیاننامە سیاسییە مێژووییە- بەکورتیی هێندێ قسەوباسی نوسراوەی خاوەندی کورد تورک و عەرەب؛ (٢/٤/١٠٠؛ ل٢٧٦) لە ئەم بارەیەوە دەگێڕمەوە... ئەدمونس دەڵێت: (ئەو هەلە بەدڵدا دەهات کە پێشنیاز بکرێت ئەو مەنسەبەی کە درابوو بەشێخ مەحموود، بیدرێتی!/ واتە بەسەیید تەها. K).

ئەدمۆنس پتر دەڵێت؛ (سەیید تەها ئامادەیی هاریکاریی نواند بۆ دەست گرتنەوە بەسەر ڕواندزدا =

📖 پ. ن: س: -/-/ ۲۹۰(*)

[فەرماندەی گشتیی و مەلیکی کوردستان مەحموود ـــــ گشت]

بەیاننامە، ژمارە:۱

۸ی مارتی ۱۳۳۹ [ر- ۱۹۲۳/۳/۸ز / دووەم شۆڕش]

۱. پێنج مانگ لەمەوپێش بەناوی عموومی کوردستانی جونووبییەوە بۆ تەشکیلی حوکوومەتێکی کورد، حوکوومەتی ئینگلتەرە لەسەر هەیەجان و فەعالییەتی عەشائیر مەجبوورییەتێکی حیس کرد، لە سلێمانییدا دەست کرا بە تەشەبووسات و تەشکیلاتی حوکوومەتی کوردستان، لەگەڵ موشاویرین و مەئموورینی ئینگلیزدا دوور و درێژ کەوتینە موزاکەرە و لەبەر ئەوەی (.../ ناخوێندرێتەوە) و قیامی عەشائیر بە تەشکیلی حوکوومەتی سلێمانیی، موبەددەلی سوکووت و ئاساییش بوو، ئینگلیز دەستی کرد بە بەهانە گرتن، لە وەعد و میساقی خۆی نکوولیی کرد گەلێ موشکیلات ئیفساداتی هێنایە مەیدان لاکین ئێمە لە حوسنی نییە لامان نەدا لەبەر ئەوەی کە بە شکلێکی موستەحسەن ئیستیقلال و سەربەخۆیی کورد ئیستیحساڵ بکرێ، لە ئەسنای موزاکەرەدا موقابیل مەتالیبان و بیانووی ئینگلیز گەلێ مەتانەت، فیداکاریمان ئیبراز کرد. لاکین مەعەلئەسەف

= و دەرکردنی تورک. هەروەها گوتی کە خێڵەکەی خۆی و دۆستەکانی لە پیاوانی خێڵی هەرکییدا، ڕادەکێشێت و بەکاریان دەبات، بەڵام هەر هێندێ پشتیوانیی نێرووی هەوایی و هێندێ تفەنگ و جبەخانە و پارەیێکی دەوێت بۆ دابین کردنی ئازووقە لەشکرەکەی. خۆیشی داوای چ پاداشتێکی نەکرد و هەر هێندەی هیوا بوو- وەک شێخ مەحموود. K- دەسەڵاتی بەسەر قەزاکانی ڕواندز و ئاکرێ و ئامێدیدا بکشێ.

سەیید تەها بەفڕۆکە برا بۆ بەغداد بۆ کۆنگرەیێکی سێ قۆڵیی نێوان نوێنەری باڵای بریتانیا و پاشا فەیسەڵ و دەستەیێکی سلێمانیی بۆ باس کردنی دوارۆژی پێوەندییەکانی ئەو لیوایە- سلێمانیی. K- کە خودموختاریی بەر دەکەوێت و حوکوومەتی عێراق... هتد)

خوێندەوار بۆی هەیە باسی سەیید تەها و ئەو خۆبردنە پێشەوەی، بەراوردی یێکەم بەیاننامەی بریتانیا بکات کە لە (۱۹۱۸/۱۱/۱۷ز)دا حەفید زادەی بەنوێنەری کورد و لە سنوورێکی دیاریی کراودا ناسیوە!

(*) ۱/۹٤؛ ج۲، ل۵۰۹- ۵۱۰

دوای چۆڵ کردنی سلێمانیی بەهۆی بۆ مباردومانی نێرووی هەوایی بریتانیای داگیرکەر [بنۆڕە بەشی جارنامەی ڕەسمیی]

حوسنی نییەت و فیداکاریی ئێمە هیچ نەتیجە بەخش نەبوو. نیهایەت بەبێ وەسیلە، بە بێ ئیجاب، بە تەیارە ئەهلی شاری سلێمانیی تەهدید کرد!

تەشکیلاتی میللییەی ئێمە بە بەیاننامەی خۆی، ڕەسمەن ئیخلال کرد. بۆ ئیفساد و ئیخلالی کوللیی سەعیی و کۆششی کرد. فەقەت قەومی نەجیبی کورد کە بە ڕەئیی و تەنسیبی خۆیان منیان بە (ڕەئیس و مەلیکی خۆیان ئینتیخاب و قوبووڵ کردبوو)، بەم ئیفسادات و ئیخلالاتە ئیغفال نەبوون.

بۆ دەرچوونی من لە سلێمانیی، ئینگلیز ئەهالییان بە تەیارە تەهدید جائیز بینیی. موددەتێک لەسەر ماکینەی تەلغرافخانە، ئیستیرحامی بەقامی منیان کرد و لەژێر ڕیاسەتی شێخ قادر ئەفەندیی چوو بۆ کەرکووک، لاکین ئینگلیز بە بەهانە بوو، هیچ گوێی نەدایە ئەو ئیستیر حامات و مودافەعانە. ئەو ڕۆژە کە هەیئەتمان گەییشتە کەرکووک، مەعەلئەسەف (بۆ دەرچوونی من و تێک دانی ئیدارەی میللییەی کوردستان) ئینگلیز ئیسڕاری کرد. بە تەیارە هاتنە سەر شاری سلێمانیی، بە بۆمبای نیهایەت سیستەم مەملەکەتیان بوردومان کرد. بەم بۆردومانە گەلێ خانوو خراپ، بەعزێ کەس ماڵ وێران بوون. گەلێ منداڵ و عیالی بێ دەستەڵات و مەعسووم تەلەف بوون. ئەم وەحشەتە، بەڵێ ئەم تەجاووزە کە بۆ ئەهالییە بێ گوناه و بێ مودافەعەیە ڕەوا بینراوە، ئەڵبەت بێ جەزا نامێنی. عالەمی مەدەنییەت و ئینسانییەت حیسابی ئەمە دەپرسیی (غیرت الله) دێتە غەلەیان!

۲. ئەم وەحشەتە، ئەم زوڵم و ئیعتیسافە، حەقیقەتەن مەربووتییەت و سەداقەتی ئەشراف و ئەهالیی تەئییدی کرد، لاکین من ئیستیراحەت و سەلامەتیی مەملەکەتم تەرجیح کرد. لەبەر ئەوەی کە ئینگلیز وەزعی بوردومانی ئەهالیی بۆ گوناه بکا، لە میانەی فوغان و ویداعی ئەشراف و ئەهالیی مەملەکەت لە شار دەرچووم. بۆ سەلامەتیی ئەهل و ماڵ و منداڵی شاری سلێمانیی، قەسەبەم مووەقەقەتەن تەرک کرد. ئوردوی کوردستان بە قوماندان و هەیئەتی زابیتان و ئەفرادیەوە، ڕەفاقەتی ئێمەیان تەرجیح کرد. ئەمانە لەگەڵ عەشائیر و ئەفرادی میللەتی کورد بۆ مودافەعە و ئیستیحساڵی حورییەت و ئیستیقلالییەتی کوردستان، هەتا ڕۆح لە بەدەنیانا مابێ، دەوامی موجاهەدە و مودافەعە دەکن، خوا موعین و دەستگیری هەموو چاکان بێ!

۳. مەقسەدم لەگەڵ کەس، شەڕکردن نییە. موخالەفەتی حەققی کەس ناکەم، لاکین بۆ

(حوقووقی مەشرووعەی میللەتی کورد) تەجاووزی کەسیش ڕەوا نابینم. ئەو زابتان و ئەفرادەی خەبەریان نەبووە و لە سلێمانیی دەرنەچوون، هەتا پانزەی مانگی مارت ئیلتیحاقی ئێمە بکەن. ئەوانەی کە لەسەر تەشویق و ئیغفالی بەعزێ موفسیدین لە قەتعەی خۆیان جوێ بوونەوە، دووبارە هەتا یانزەی مارتی **١٣٣٩** ئەگەر بێن و ئیلتیحاقمان بکەن، لە سزا عەفوویان دەکەم.

٤. ئەوانەی کە عەسکەرن و مەئمووری عەسکەرین و ئەوانەی خۆیان بە موسڵمان و کورد حیساب دەکەن، بەبێ ئەمری من، هیچ خیدمەتێک و هیچ مەئمووریيەتێک قوبوول نەکەن، زیرا- هەروەها/ K- من بە ئینتیخاب و ڕەئیی عموومی ڕوئەسا و ئەفرادی میللەتی کورد (بەمەلیکی کوردستان قوبووڵ کراوم) هەتا ئۆردووی کوردستان بەعەون و عینایەتی باریی موزەففەرەن داخیلی شاری سلێمانیی دەبێ، بۆ مەنفەعەتی ئینگلیز و بۆ تەشویقی موفسیدین، (هەرکەس مەئمووریيەت قوبووڵ بکا، بەقەراری شوورای میللەت، بەلا ئیستیثنا، جەزای ئیعدامە) ئەو عەسکەرانە و ئەو زابتانەی ماونەتەوە، هەتا یانزەی مارتی **١٣٣٩** ئیلتیحاقی ئۆردوو نەکەن، بەقەراری دیوانی حەربی عەسکەریی غیابەن حوکمی ئیعدامیان دراوە. ئەهلی شار و دەرەوە دەبێ بە هەموو شوورای میللەت ئەمر دەکەم موخالیفی ئەم قەرارە (هەر کەس حەرەکەت بکات، دەعوەتی حەرەکەتیان تەسهیل بکا و بۆ دەرکردنی ئینگلیز سەعیی و موجاهەدە نەکا) لەپاش تەحقیقات کە تێ بینیی کرد، بە قەراری شوورای میللەت، حوکمی ئیعدام دەدرێ.

(فمن یعمل مْثقال ذره خیرا یر ومن یعمل مثال ذره شراّ یر).

باش قوماندان و مەلیکی کوردستان

مەحموود.

📖 پ. ن؛ س: -/-/٢٩١(*)

[بەیاننامەی جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن. سلێمانیی ـــ گشت](١)

[سلێمانیی]

[١٩٢٥/٢/٢٣ز]

بەیاننامە

ئێمە کە لە ئەفرادی ئەم وەتەنەین و لە ئەشراف و موتەحییزانی کورد ئەژمێررێین،

(*) ژیانەوە- س١، ژ١٧، دووشەممە ٢٩ ڕەجەب ١٣٤٣ [ک] ، ١٩٢٥/٢/٢٣ز.

(١) دوای دامەزراندنی کۆمەڵی نێوبراو- هەمان ژمارەی ڕۆژنامە- برووسکەیێکی (جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن مووسڵ بۆ سلێمانیی هاتووە کە ئەمەیە: (سوورەتی تەلغرافێک کە لە تەرەف جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن- مووسڵەوە جوابەن بۆ عموومی ئەهالیی سلێمانیی هاتووە)

بۆ عموومی ئەهالیی موحتەرەمەی سلێمانیی

ئەی برای عەزیزەکان ئێوە مەعلوماتتان ببێ، ئەم وەتەنە عەزیزەی ئێمەیە دەفعی ئەو تورکانەی کرد کە تەڵەیی نەزع و پارچە پارچەبوونی مەملەکەتەکەی ئێمەیان دەکرد و دەیانویست قەتڵی ڕوحی وەتەنەکەمان بکەن. عەجەبا ئێوە ئەو فەزائیع و فەلاکەتانە دەرخاتر ناکەن کە تورکەکان لە مەملەکەتەکەی ئێمەدا کردیان و بۆیان بەجێ هێشتین؛ ئایا ئێوە نازانن کە حوکوومەتی تورک حوکوومەتێکی دینیی نییە و ئیحتیرامی دیانەت ناکا ئیللا خزمەتی عونسورەکەی خۆی نەبێ کە تورکە؟ حەربی عموومیی ئێمەی نەجات دا لە دەست عەبدایەتیی و ئیهانەتی تورکەکان. خودا ئێمەی هیدایەت دا و فورسەتێکی بۆ ڕێ خستنی و ئێمەیش خۆمان دەرکمان کرد و تەشکیلی حوکوومەتێکی عیراقییەمان کرد؛ کە ئەم حوکوومەتە مورەککەبە لە نەوجەوانانی کوردی نەجیب و عەرەب «K .!!» ئەم مەملەکەتی ئێمەیە عێراقە، ئەبەدەن جوێ نابێتەوە و ئەحەدێ لە ئێمە ڕازیی نابێ کە دەفعەیێکی کە ئەو قەڵای حوکوومەتییە کە ئێمە دروستمان کردووە، لە تەرەف دوشمنی ئێمەوە بڕوخێنرێ. ئەو حەمییەت و حەماسەتە وەتەنییە کە لە تەرەف ئەهالیی سلێمانییەوە ئیزهار کرابوو، تەبلیغی عموومی ئەهالیی مووسڵ کراو و ئەو مەتاڵیبەی کە ئەوانیش دەرمیانیان کردبوو، مەتڵەبیکی مەعقوول و چاک بوو، بوو بەباعیسی فەرەح و سورووریکی زۆر! ئەهالیی مووسڵ تەمەننای ژیانتان دەکا، وەک براییێک کە تەمەننای ژیانی براییێکی بکات و دەوام کردنیش لە ئێوە ئەمەل دەکەین.

خودا یاریدەری هەموو لاییێک بێ!

[بێ نێو و بێ مێژوو]

[تەواو]

بەئیتتیفاقی عومومی عولەما، سادات، ئەشراف، توجار، زورڕاع، بۆ مودافەعەی وەتەنەکەمان جەمعییەتێک تەشکیلی کردووە. غایە و مەقسەدی ئەم جەمعییە و عومومی تێ گەیشتوانی میللەت ئەمەیە کە ئەم ئەحوالّ و کەتانەی کە لەمەوپێش چاومان پێ کەوت، دەفعەییێکی کە نەیبینینەوە ئەو زولّم و موعامەلە بێ ڕەحمانە کە لە تورکەکانمان دیی، هەموو زۆر چاک ئەیزانین لە حەربی عومومیدا، سولس- ثلث- و بەلّکە نیسفی میللەتەکەمان لە برسانا مردن. هەزاران لە ئەفرادی میللەتەکەمان بێ گوناه و بێ جورم ئیعدام کران!

مەزالّیمی تورک ئەمڕۆ لەگەلّ ئەو وەقتەشدا قیاس ناکرێ، هەزار قات زیادی کردووە! ئێمە ئەمانەوێ ئەم میللەتەی ئێمەیش وەک میللەتەکانی کە لەمەولا بەڕەحەتیی و ئیستراحەت ئیمراری حەیات بکات و تیجارەت و زراعەت و ئیقتیسادییاتی مونتەزەم و سەربەست جەرەیان بکا. زاتەن لە عومومیشەوە مەعلوومە کە هەموو موعامەلاتی تیجارییە و ئیقتیسادییەی ئێمە لەبەر ئەوە کە بەعێراقەوەیە، بێ عێراق ژیانمان نابێ. (K/!!). لە داخیلی ئەم فیکر و مەقسەدەدا کە مەنافیعی عومومییەی تێدایە، ئومێد دەکەین کە هەموو ئەفرادی میللەت بە کەمالّی فیداکاریی، موعاوەنەت و تەعقیبی مەسلەکی ئێمە بکەن و هەرکەس لە داخیلّی ئەم پرۆغرام و غایەیە، فیکر و مولاحەزاتێکی باش و جوابی بێ، لوتفەن بەیانی بفەرمووێ و ئێمەش مەعەلمەمنوونییە قوبوولّی دەکەین. هەرکەس غەیری ئەم فیکرە غایە و مەقسەدێکی تەعقیب بکا، لە نەزەر جەمعییەت و عومومی میللەتی کورددا، بەخائینی وەتەن و دوشمنی میللەت عەد دەکرێ!

۱۹ شوبات ۱۹۲۵   جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن

سلێمانی

[تەواو]

📖 پ. ن؛ س: -/-/۲۹۲(*)

[کۆمەلّی ژیانەوەی کورد ــــ گشت](۱)

ک. ژ. ک

ژ:۳۲۲

۲۵ی سەرماوەز ۱۳۲۲ [هـ. ق- ۱۵/۱۲/۱۹٤۳ز]

بەناوی یەزدانی گەورە و بەرزی بێ هاوتاوە

هەمیشە بیروباوەڕی تازە دەبێتە ئامانجی تیری بەربەرەکانیی خاوەندانی بیری کۆن و مێشکە ڕزیوەکان! ڕۆژێکی ئێمە ئەم کۆمەلّەیەمان بنیاد نا، دەمانزانیی لەم دەستوورە گشتیی و تەبیعیە ڕزگاربوونمان نییە، درەنگ یا زوو لە جەنگەی کارکردندا دەبێتە نیشانەی لۆمە و توانجی هێندێک لە کوردە بێ تەعەسسوب و کۆنە پەرستەکان، بەلاّم نەماندەزانیی لە چیی ڕێگاییێکەوە پەلامارمان دەدەن. بلاّوکردنەوەی چاپەکانمان- مەتبووعات- ئەم ئیشکالەی هەلّگرت.

هێندێک لە خاوەندانی (مالّ و مەقام) کە پێشکەوتنی ئێمە و پاش کەوتنی خۆیان لە ڕیزێکدا دەدیت، دەستیان کرد بە پروپاغاندە کە (کۆمەلّەی ژ. ک.) کۆمەلّێکی شیوعیی- بە لّشەویک- یە و بەنێوی کودایەتییەوە کار دەکات! بۆ دروست هەموو چەشنە بەرهەلّستێک لە ڕێگای پێش وەچوونی ئێمەدا بەهەموو هێزی خۆیان کۆششیان کرد، بەلاّم بێ کەلّک و سوود بوو، چونکە مەردوم وەک ئەوان لێکیان دابووەوە، نەزان و ناتێ گەیشتوو نەبوون، ئێمەیان زۆر چاک دەناسیی و دەیانزانیی ئارمانی ئێمە؛ خۆشیی ژیانی هەموو کوردێکە!

لەبەر ئەمە تیری ئەم برا خۆشەویست و کۆنەپەرستانە لە باتیی جەرگی کۆمەلّەی ئێمە، وە بەردی قوبوولّ نەکردنی جامعە کەوت و گەڕاوە بۆ سینەی پڕ کینەی خۆیان و دەست و

(*) گۆڤاری نیشتیمان- سەرماوەرز و ڕێبەندانی ۱۳۲۲ [هـ. ق- کانوونی یێکەم ۱۹٤۳ز، کانوونی دووەمی ۱۹٤٤ز] ل؛ ۹- ۱۰ [بنۆڕە: جەمال نەبەز- گۆڤاری نیشتمان؛ (لە جێی سەرەتا- ل۳۱ــــ ۳٤)]!

(۱) کۆمەلّەی ژیانەوەی کورد (ژ. ک) لە ۱۹٤۲/۹/۱٦ز. دا و لە باژێڕی مەهابادی کوردستانی خۆرهەلاّتدا دامەزرا. لە سەرەتای س۱۹٤٤ز. دا پێشەوا قازیی محەممەد بوو بە سەرۆکی. ئامانجی کۆمەلّەش یێکگرتنەوەی کوردستانی لەت کراو و سەربەستیی و شادیی میللەتی کورد بوو!

پێوەندیان. لەنێو مەردومدا بێ قەدر و ئیحتیرام بوون. ئەمەیە تالووکە کردن لە کاراندا ئەمەیە نەتیجەی بێ مێشکیی و نەزانیی!

ئەم برا خۆشەویستانە دەبوو بزانن کە چۆن هەتاو هەمیشە لەژێر رووی رووناکی حەقیقەت و ڕاستیی بپۆشێت؟ ئێمە ئارەزوومانە دیسان هەرچیی لە توانادا هەیە بۆ بەربەست کردنی پێشکەوتنی ئێمە کۆششت بکەن تا نەیرووی مەعنەویی کۆمەڵەیان چاو پێ بکەوێت!

بژیی کورد و کوردستان بە سەربەستیی و سەربەخۆیی!

آ/ل. ب هەیئەتی نێوەندیی
کۆمەڵەی . ژ. ک

[تەواو]

١/٣/٣/٥. پرسەنامە

📖 پ. ن: -/-/٢٩٣(*)
[سلێمانیی]
[٢٠/١٠/١٩٢١ز]

ماتیی(١)

حەفتەی پێشوو مەرحووم عبدالله بەگ حسێن ئەفەندیی وەفاتی کرد. حەقیقەتەن جێی ئەسەفە بۆ هەمموو لا کە زاتێکی وا لە وڵاتەکەماندا کەم بووە. خودای تەبارک و تەعالا مەرحووم بەر عەفووی خۆی بخات، بەخزم و کەس و کاری و هەمموو لا سەبووریی بدا!

پ [پێشکەوتن- سلێمانیی]

[تەواو]

(*) پێشکەوتن- سلێمانیی: س٢، ژ٧٨، پێنجشەممە ٢٠/١٠/١٩٢١ز.
(١) لە چێوەیێکی ڕەشدا بلاوکراوەتەوە!

📖 پ. ن: -/-/٢٩٤(*)
[سلێمانیی]
[٢٠/١٢/١٩٢٢ز]

زیانێکی گەورە(١)

لە ئەزکیا و مونەوویرانی وەتەن، عیرفان زادە جەمال بەگ، شەوی چوارشەممەی ڕابردوو ١٢- ١٣ی کانوون ئەووەل ٣٣٨ لە تەرەف ئەشخاصی مەجهوولەوە دەسترێژێکی لێ کرا و گوللە ئیسابەتی کرد؛ پاش سێ سەعات وەفاتی کرد.

حەقیقەتن زیاعی ئەم زاتە بۆ کورد و کوردستان موجیبی تەئەسسوربوو. بەناوی ئەشراف و عومووومی ئەهالیی مەملەکەتەوە لە عائیلەی موحتەرەمیان بەیانی تەعزیەت و تەمەننای تەسلیەت دەکەن.

ڕۆژی کوردستان

[تەواو]

📖 پ. ن: -/-/٢٩٥(**)
[سلێمانیی]
[١٦/٥/١٩٥٣ز]

پرسە(٢)

نەقیب زادە حەفسەخانم کە یێکێک بوو لەو ژنە کوردانەی بەدەگمەن هەرئەکەوت، وەخاوەندی تەبیعەتێکی جوامێرانەی وابوو کە ناوبانگی لە دەر و ناوی وڵاتەکەمان دەنگی دابووەوە، لە شەوی یێکشەمووی ئەم هەفتەیەدا کۆچی دوایی کرد. خوالێ خۆش بوو جەنازەکەی بە ماتەمێکی زۆر بەسۆزەوە لە کەرکووکەوە هێنرایەوە بۆ سلێمانیی.

بۆ کەس و کاری بەرێزی سارێشی برینی ئەم کۆستە گەورە- هیوا. K- ئەخوازین و

(*) ڕۆژی کوردستان- س١، ژ:٥، چوارشەممە ٢٠ی ڕەبیعولئاخیر ١٣٤١[ک- ٢٠/١٢/١٩٢٢ز].
(١) لە چێوەیێکی ڕەشدا بلاوکراوەتەوە!
(**) ژین- س٢٨، ز ژ: ١١٤٥، پێنجشەموو ١٦/٣/١٩٥٣ز.
(٢) لە چێوەیێکی ڕەشدا بلاوکراوەتەوە.

خوای گەورە بە ژیانی بەهەشتی شاد بکات!

[...][١]

[تەواو]

٦/٣/٣/١. ڕۆژشنامە

پ. ن: -/-/٢٩٦[*]

[ڕۆژی کوردستان ـــ خوێندەواران]

[سلێمانیی]

[١٩٢٣/١/١٧ز]

ئیعتیزار

وەختی کە حەزرەتی قەهرەمانی کوردستان ئیسماعیل ئاغا داخیلّی شاری سلێمانیی بوو، بە شەرەف و حورمەتی ئەم زاتە موقەددەسەوە، حەوت عەدەد تۆپی سەلام و ئیحتیرام ئەنداخت کراوە.

لە نوسخەی پێشووی ڕۆژی کوردستاندا لە مەراسیمی ئیستیقبالدا ئەم خوسووسەمان لە بیر چووبوو، عەرزی مەعزەرەت ئەکەین!

ڕۆژی کوردستان

[تەواو]

پ. ن: -/-/٢٩٧[**]

[ئومێدی ئیستقلال ـــ خوێندەواران]

[سلێمانیی]

[٣٣٩/١/٣١ - ١. ر ١٩٢٤ز]

ئیعتیزار

لەم بەینی پێشووەدا ماکینەی مەتبەعە جەپەڵ بووبوو، لەبەر ئەوە تەئخیری ئینتیشاری

(١) بێ نێوی کەسێ بڵاوکراوەتەوە و دیارە بەنێوی ڕۆژنامەکەوەیە!

(*) ڕۆژی کوردستان- س١، ژ٩، چوارشەممە ١٩٢٣/١/١٧ز

(**) ئومیدی ئیستیقلال- س١، ژ١٦، پێنجشەنبە ٣٣٩/١/٣١ [١. ر/ ١٩٢٤ز].

غەرزەتەکراو پاک کرایەوە. ئەمجارە بیمیننە تەعالا دەست بە ئینتیشاری کرا.

نومرۆی غەزەتە موتەسەلسلیەن دەوام ئەکا، ئەگەر لە تەئریخا موبایەنەت هەبێ ئیعتیبار بە ژمارە بکرێ بۆ مەعلووماتی هەموو برادەرانی موحتەرەم ئیعلان کرا.

ئینشاالله بە واسیتەی ئیتتیحاد و حوببی میللەتەوە نائیلی ئامال و مەعادەتی خۆمان ئەبین، ئامین!

[بێ ئیمزا]

[تەواو]

پ. ن؛ -/-/٢٩٨[*]

[ژیانەوە ـــ خوێندەواران]

[سلێمانیی]

[١٩٢٥/١٢/٢٤ز]

ئیعتیزار

لە ناوەڕاستی تەبعی غەزەتەی حەفتەی ڕابوردوودا قەزائەن ماکینەکەمان شکا. لەبەر ئەوە مەحرووم بووین لەوەی کە سەعاتێ زووتر بە موناسەبەی قەراری ئەجەللی عوسبەتولئومەم سووڕەتی جەریانی ئیحتیفالەکە تەقدیم ئەنزاری خوێندەوارانی کیرامی بکەین.

لە پاش کۆششکێکی زۆر ئەنجا دوێنێ بەچاک کردنەوەی مووەففەقییەت پەیدابوو. بۆ ئەم خوسووسەو ئەم تەئەخخوراتە غەیرە ئیختیارییەمان بەیانی ئیعتیزار ئەکەین.

ژ [ژیانەوە]

[تەواو]

(*) ژیانەوە- س٢، ژ٥٤، پینجشەنبە ١٩٢٥/١٢/٢٤ز.

١/٣/٣/٧. پیرۆزنامە.

پ. ن: -/-/٢٩٩(*)

[بانگی کوردستان ـــ سەعید قەززاز]

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/٩/٢٩ز]

تەعین

لە ئەزکیای کورد قەززاز زادە سەعید ئەفەندیی لەسەر تەنسیبی (مەجلیسی میللیی کوردستان) بە موعەللیمی مەکتەبی سلێمانیی تەعین کراوە، تەبریک و دوعای مووەففەقییەتی ئەکەین.

بانگی کوردستان

[تەواو]

پ. ن: -/-/٣٠٠(**)

[ڕۆژی کوردستان ـــ چەند کەسێ]

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/٢/٩ز]

ارادەی حەزرەتی ملووکانە

ڕەئیسی زەنگەنە جەنابی عەلیی ئاغا و ڕەئیسی داودە جەنابی ڕەفعەت بەگ و قەدەملی ئەرکان حەرب یوزباشی جەنابی تۆفیق وەهبیی بەگ بەیاوەرانی حەزرەتی ملووکانە وە ئەمین ئەفەندیی زادە جەنابی تاهیر ئەفەندیی بە باشکاتیی مابەینی ملووکانە و شێخ قادر زادە عیززەت ئەفەندیی بە ڕەئیسولئومەناوە جەنابی شێخ موحیەددین ئەفەندیی کانیی کەوەیی بە قوماندانی مەعییەتی قیوای میللیی بە ئیرادەی مولووکانە تەعین فەرموواون، خوا لێیان موبارەک بکات.

ڕۆژی کوردستان

[تەواو]

(*) بانگی کوردستان - س١، ژ٨، جومعە ١٩٢٢/٩/٢٩ز.

(**) ڕۆژی کوردستان-س١، ژ٣، چوارشەممە ١٩٢٢/١٢/٩ز.

پ. ن: -/-/٣٠١(*)

[ئومێدی ئیستیقلال ـــ عەبدوڕڕەحمان ئاغا]

[سلێمانیی]

[٣٣٩/٩/٢٠- ١. ر- ١٩٢٣ز]

تەعین

لە ئەشراف و موعتەبەرانی مەملەکەتی جەنابی عەبدوڕڕەحمان ئاغای ئەحمەد پاشا کە لەمەوپێش زۆر بۆ میللەت و وەتەنی کردووە، لە قائیمقامی شاباژێڕەوە تەحویلەن بۆ ڕەئیسلی بەلەدییەی سلێمانیی تەعین و تەنسیب فەرمووراوە، دوعای مووەفقەقییەت و موبارەکبایی ئەکەین.

ئومێدی ئیستیقلال

[تەواو]

١/٣/٣/٨- تکانامە.

پ. ن: -/-/٣٠٢(**)

[پێشکەوتن- سلێمانیی ـــ خوێندەوارەکان]

[سلێمانیی]

[١٩٢٠/١١/٩ز]

بۆ کرێکارەکان

ئەوانەی هێشتا پارەیان نەگەیاندووە، تکا دەکەم لەمە زیاتر پاشی نەخەن. ئەوەی (پێشکەوتن)ی بۆ دەچێت خۆی دەزانێ حیسابی چۆنە پێ ویست نییە یێکە یێکە بنووسرێتە خزمەتیان کێ چیی لەسەرە بینێرێت!

مستەفا(١)

[تەواو]

(*) ئومێدی ئیستیقلال- س١، ژ١، ٢٠ ئەیلوول ٣٣٩ [١. ر- ١٩٢٣ز]

(**) پێشکەوتن- سلێمانیی؛ س١، ژ٣٣، ١٩٢٠/١١/٩ز.

(١)- مستەفا= مستەفا مەزهەر سکرتێری فەرمانڕەوای سیاسیی بریتانیا و ڕێبەری (پێشکەوتن سلێمانیی) میجەرسۆن.

٩/٣/٣/١. سوپاسنامه

🕮 پ. ن: -/-/٣٠٣(*)

[بانگی کوردستان ـــ حوکمداری کوردستان/ مەلیکی کوردستان]

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/١١/٣ز]

عەرزی تەشەککور

لەو ڕۆژەوە کە حەزرەتی حوکمدار شەرەفواریدی سلێمانیی بوون بۆ نەشری مەعاریف هەر هیممەتێ کە لازیم بێ، دریخی نەفەرمووە و لە سایەی هیممەتی خوسراوانەیەوە لەم چەند ڕۆژانەدا لە نەفسی سلێمانییدا مەکتەبێکی ئیعدادیی هەفت سونفیی و مەکتەبێکی ڕوشدییەی جیایی و دوو مەکتەبی ئیبتیدائیی تەشکیل کرا. وە بینا لەسەر تەنسیبی هەیئەتی ڕوئەسا و ئارەزووی عامە، ئەم مەکتەبانە بەناوی موبارەکی خۆیان و بەناوی برادەر و ئالاشانی جەلالەتمە ئاب حەزرەتی شێخ قادر و بەناوی مەخدومان حەزرەتی مەلیک؛ شێخ ڕەئووف و شێخ لەتیف ناونرانیان، یەعنی (ئیعدادیی مەحموودیی، ڕوشدییەی قادرییە، ئیبتیدائییەی ڕەئوفییە، ئیبتیدائییەی لەتینییە) موساعەدە فەرمووورا.

لەگەڵ ئەمەیش بۆ موعاوەنەتی بانگی کوردستان کە دەوامی نەشریاتی ببێ و بۆ هەموو لایێک بنێرێ. بەناوی ئوجرەتی تەبعیەوە، کاغەز لە ئیدارەخانەی غەزەتە، هیچ موتالەبە ناکرێ. بۆ ئەمە لە جانیبی ڕەئیسی داخیلییە (وەکیلی ڕەئیسی ڕوئەسا) کە ئەلحەق سەداقەت و خێرخواهییان موسەددەقی عامە، موساعەدە فەرمووراوە کە ئەم نەوعە موساعەداتانە هەموو بۆ تەشویق و تەرغیبی مەعاریفە.

بانگی کوردستان کە موتەمەئین بوو حەزرەتی حوکمدار قەدروانی بەناوی بەیت باڵای غەزەتەکەمانی تەقدیر و بۆ نەشری مەعاریف هیممەتی بڵندی هەموو ڕۆژێ تەجللیی دەکا، ئەز دڵ و جان عەرزی تەشەککور و بۆ دەوامی عومرو ئجلالی لە یەزدانی پاک نیاز و تەزەڕووع دەکات!

[بێ ئیمزا]

[تەواو]

(*) بانگی کوردستان- س١، ژ١٣، جومعە ١٩٢٢/١١/٣ز.

🕮 پ. ن: -/-/٣٠٤(*)

[ساڵح زەکی ساحێبقڕان ـــ گشت]

[سلێمانیی]

[١٣٣٨/١٢/٢٩- ر- ١٩٢٢ز]

لە مێژەوە- دەمێ بوو- لە وەتەن و قەوم و برادەرانی عەزیزم دوور و مەهجوور بووم. شوکری خوا ناتوانم بەجێ بێنم کە من لەم ڕۆژە پیرۆزەی سەربەخۆیی قەومی کوردەوا هێنایەوە سلێمانیی لە لوتف و مەرحەمەتی ئەشرافی مەملەکەت و موتەحەییزان و برادەرانی وەتەن گەلێ مەسروور و موباهیم. لە درەنگ و زوویی ئیعادەی زیارەت تەماشای قوسوورم نەکەن. خوا لە هەموو لایێ ڕازیی بێ. بەواسیتەی ڕۆژی کوردستانیشەوە عەرزی تەشەککورات و تەئید و ئیحتیرامات دەکەم.

قوماندانی عەسکەریی کوردستان
ساحێبقڕان زادە
ساڵح زەکیی

[تەواو]

🕮 پ. ن: -/-/٣٠٥(**)

[ژیانەوە ـــ سەرۆکی بەلەدییە]

[سلێمانیی]

[١٩٢٥/١١/٢٦ز]

تەشەککور

لە سایەی هیممەتی وەتەنپەروەرانەی ڕەئیسی بەلەدییەوە کە دائیمەن بۆ ئیعمار و پێشکەوتنی وڵاتەکەمان هەوڵ ئەدا و تێ ئەکۆشێ و بۆ تەئمینی ڕاحەتی میللەت ئانێ لە چاک کردن و دروستکردنی جادە و ڕێیەکان فەراغەت نافەرمووێ، وا ئەم جارەیش هەر بەو فیکرەوە قیسمێک لە جاددەکان بە چرا ڕووناک کراونەوە و خەبەر زانراوە کە ئەکسەری

(*) ڕۆژی کوردستان- س١، ژ٣، چوارشەممە ١٣٣٨/١٢/٩ [ر- ١٩٢٢ز].

(**) ژیانەوە- س٢، ژ٥٠، پێنجشەنبە ١٩٢٥/١١/٢٦ز.

کۆڵانەکانی کەیش بەم نەوعە تەنویر ئەکرێن. ئەمەیش هەرچەند دەرحەق بەوڵاتەکەمان هیممەتێکی پچووکە، فەقەت ئێمە لە بەجێ هێنانی تەقدیر و تەشەککوراتی خۆمان دوا ناکەوین و ئومێد ئەکەین لەمەودوا کە بەزوویێکی نزیک بۆ ئیعمار و خۆش کردنی وڵاتەکەمان هیممەت و بۆ بەرزبوونەوە و پێشکەوتنمان هەرچیی پێ ویست بێ لە کردنیا قوسوور نەفەرمووێ و لە جیاتیی ئەم چرایانە بە نووری ئەلەکتریک جادەو کۆڵانەکانمان بۆ تەنویر بکرێ کە زۆر دەمێکە ئەم ئارەزوویە لە تەسەووردایە. ئەمەڵمان وایە کە بەواسیتەی هیممەتی مووماێلیهەوە بێتە مەیدانەوە تاکوو هیچ نەبێ بگەیینە سەوییەی دراوسێکانمان.

ژ [ژیانەوە]

[تەواو]

پ. ن: -/-/٣٠٦(*)

[چەند بەندکراوێ ـــــ نەقیب زادە حەفسەخان]

[سلێمانیی]

[٢٠/١١/١٩٤٧ز]

......(١)

ڕۆژی ٢٤/١٠/١٩٤٧، خانمی موحتەرەمە نەقیب زادە حەفسە خانم بەشی ٢٠٠ کەس لە برنج و ڕۆن و بامیە و تەماتە و گۆشت و بارێک ترێی بۆ ناردین، بۆ ئێمە کە حەپسەکانی بەندیخانەی سلێمانیین تاکو ئێمەیش وەک هاونیشتیمانەکانی دەرەوەی زیندان بۆ بەیانیی یێکەم ڕۆژی جەژنی قوربان، خواردن بۆ خۆمان دروست بکەیت.

ئێمەش کە چەند حەپسێکین لە حەپسەکانی بەندیخانەی سلێمانیی، بە ناوی هەموو برا گیراوەکانی ئەم زیندانەوە، سوپاسی بێ پایانی ئەو ئینسانە بەشەرەفە دەکەین کەوا بەدائیم لە یاریدەی هاونیشتیمانە لێ قەوماوەکانی وە هەژرەکانی دوانەکەوتووە وە سستیی پێشان نەداوە وە هیوامان زۆر بەرزە کە هەموو خوشک و برایێکی ئەم نیشتیمانە لە

(*) ژین- س٢١، ز ژ ٨٩٤، پێنجشەمموو ٢٠/١١/١٩٤٧ز

(١) پێشەکییەکەی بەرەو ڕووی ڕۆژنامەکە کراوە کە دەڵێن: (بۆ مودیری موحتەرەمی ڕۆژنامەی ژین. تکا دەکەین ئەم نامەیە لە ڕۆژنامە خۆشەویستەکەماندا بڵاوبکەنەوە!).

وەقتی تێریی وە کامەرانییدا، برا و خوشکە برسییەکانیان وە لێ قەوماوەکانیان لەبیر نەچێت وە ئەوانیش لەسەر ئەو ڕێگە بەنرخەدا بڕۆن.

لە بەندیخانەی سلێمانییدا:

نووریی ئەحمەد تەها

ئەحمەد فەرەج

عەزیز عومەر

حسێن محەممەد

حەسن فەرەج

[تەواو]

پ. ن: -/-/٣٠٧(*)

[خۆ وڵاتیی مەجید ئەسلان ـــــ خۆ وڵاتیەکان هەڵەبجە]

[هەڵەبجە]

[٧/٥/١٩٥٣ز]

سوپاس

کارگەچیی مەجید ئەسلان و محەممەد هەژار، سوپاسی پڕ بەدڵ پێشکەشی دانیشتوانی شاری هەڵەبجە وە بەتایبەتی دەستە، مامۆستایانی ئەو ناوچەیە ئەکەن بەرامبەر بەو دڵسۆزییە کە بۆ جەنازەی مامۆستای جوانە مەرگ نووریی مەجید ئەسلان پێشانیاندا. هەروەها سوپاسی ئەو زاتانەش ئەکەن کە لە سلێمانییدا لە جەنازە سپاردنا ئامادەبوون یان تەلگراف و نامەیان ناردووە!

[تەواو]

(*) ژین- س٢٨، ز ژ ١١٤٨، پێنجشەممو ٧/٥/١٩٥٣ز.

پ. ن: -/-/٣٠٨(*)

[ئیبراهیم ئەحمەدی پارێزەو ــــ هاونیشتیمانەکانی]

[سلێمانیی]

[١٩٥٤/١/٢١ز]

سوپاس

بەدڵێکی پڕ هەستی گەرم و گوڕەوە، سوپاسی ئەو هاونیشتیمانە بە نرخانەم ئەکەم کە بە بۆنەی برینداربوونمەوە خەمخواریی و و پێوەندیی دڵسۆزانەیان پێشاندا، ئایا بە سەردان یان بە هەواڵ پرسین یان بەناردنی تەلەگراف و نامە یاخو بە دەربڕینی هەستی نیشتیمانیی و خۆشەویستییەوە لە ڕێگەی ئیمزا دانەوە، بەتایبەتی قەرزاری سوپاسم بەرامبەر بەو ڕەنجەی دەستە و دائیرەی نەخۆشخانە کە دڵسۆزانە لە گەڵیان دام لەژێر چاودێریی و سەرپەرشتیی دوکتۆر عەبدولقادر شاڵیی و دوکتۆر جەمالدا.

ژیانی گشت لایێکم نیازە، بە بەزەیی و لەش ساغیی و بێ وەییەوە

مەحامیی

ئیبراهیم ئەحمەد

[تەواو]

(*) ژین- س٢٩، ز ژ١١٨٣، پێنجشەموو ١٩٥٤/١/٢١ز.

١/٣/٣/١٠. مژدە نامە ٣٠٩(*)

پ. ل: -/-/٣,٩

[بانگی کوردستان ــــ خەڵکیی]

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/٨/٢١ز]

تەبشیر بۆ قلیانداران

ئیمساڵ لە لیوای سلێمانییدا توتون دەڵێن زۆر بە بەرەکەتە، وەک توتون زۆر بە بەرەکەتە هەموو نەوعە میوەیێکیش ماشاالله زۆر هەرزانە.

[بێ ئیمزا]

[تەواو]

پ. ن: -/-/٣١٠(**)

[بانگی کوردستان ــــ خەڵکیی!]

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/٩/٤ز]

تەبشیرات

٩محرم ١٣٤١ [١٩٢٢/٩/١ز]

بۆ موقەدەراتی کوردستان، موددەتێکە جەنابی حاکمی سیاسیی سلێمانیی لەگەڵ مەندووبی سامیی و ئەم زاتەش لەگەڵ لۆندرە مەشغوولی موخابەرەن. جەنابی مەندووبی سامیی ئێستا جەنابی مێجەر گولدسمیتی مەئزوون و موفەووەز فەرمووە:

کە بە عومومی ئەهلی لیوای سلێمانیی خەبەر بدات عەن قەریب مەیدانیان دەدرێت بۆ حەل کردنی مەسئەلەی تەشکیل کردنی حوکومەتێک بۆ کوردستان، یەعنی بەسەربەستی فیکری خۆیان دەرمیان بکەن و بۆ حوسوولی ئەم نییەتە جەنابی مەندووبی سامیی لەگەت حوکومەتی ئینگلتەرە خەریکی موخابەرەیە تاکوو تەرتیبێکی باش دابنرێت و لەم ڕۆژانەدا بە ئەهلی تەبلیغ و تەقدیم دەکرێت.

(*) بانگی کوردستان- س١، ژ٣، دووشەممە١٩٢٢/٨/٢١ز

(**) بانگی کوردستان- س١، ژ٥، دووشەممە ١٢ی موحەڕڕەم ١٩٢٢/٩/٤ز

جەنابی شێخ مەحموود ئەفەندیی لەگەڵ شێخ محەممەد غەریب ئەفەندیی لە (کوێت)ە و بۆ بەغداد نەقڵ کردنی لە تەڕف حوکوومەتی موفەخخەمەی بریتانیاوە موساعەدە کراوە!

بانگی کوردستان

[تەواو]

🕮 پ. ن: -/-/٣١١(*)

[مەلیکی کوردستان- مەحموود ـــ گشت](١)

[سلێمانیی]

٣٠ی کانوونی ئەووەل ٣٣٨ [١. ر- ١٩٢٢ز]

تەبشیر

بینا بەتەلغرافێ کە لە مووەخخەسی کوردستان لە بەغدادەوە هاتووە، جەنابی کاپیتان چەپمان وەکیلی مەندووبی سامیی، بەناوی حوکوومەتی مەتبووعەیەوە تەبریکی ئیستیقلالییەتی کوردستانی کردووە.

ئێمەش تەبریک و ئیعلامی ئەم سەعادەتەش موبارەکەی قەومی کورد ئەکەین و لە موقابیلی ئەو لوتف و مەرحەمەتە کە حوکوومەتی فەخمیەی بریتانیا دەرحەق بەم میللەتە پچکۆلەی کوردە عەرزی تەشەککورات و مەمنوونییەتی حوکوومەتی فەخمیەی بریتانیا ئەکەین و ئومید و ئیستیرحام ئەکەین کە لەمەولاش لە هەموو خوسووسێکەوە بۆ تەرەققیی و تەعالیی کوردستان هەمڕاهیی و موعاوەنەتمان بفەرمووێت:

٣٠ی کانوون ئەووەل ٣٣٨

مەلیکی کوردستان

مەحموود

(*) ڕۆژی کوردستان- س١، ژ٧، چوارشەممە ٣٠ی کانوون ئەووەل ١٣٣٨ [ر- ١٩٢٢ز].

(١) ئەم مژدەیە ئەو بەیاننامە دووقۆڵییەی بریتانیا و مەملەکەتی عێراقی عەرەب دەگرێتەوە کە بە (فێڵ) دەریانکرد لەلاییێک بۆ دڵنەوایی کورد و لەلاییێکی دییەوە بۆ پەستیی تورکەکانی چاو لە هەرێمی بەنێو مووسڵ. بەیاننامەکەش- کە بریتانیا ناردوویەتی بۆ عوسبەتولئومەمیش- ئەمە بەشیکیەتی: (حووکوومەتی خاوەند شکۆی بریتانیا و حوکوومەتی عێراق دان بەمافی ئەو کوردانەدا دەنێن کە لە نێو چێوەی سنوورەکانی عێراقدان بۆ ئەوەی حوکوومەتێکی کوردیی پێک بهێنن و هیوایان هەیە کە ئەو حوکوومەتە ڕێک بکەون کە دەخوازن دروست بکرێ و ئەو سنوورەش دەست نیشان بکەن و نوێنەری دەسەڵات پێ دراویان بنێرن بۆ بەغداد تا دەست بەگوتوبێژ بکەن بکەن لە بارەی پێوەندیی ئابووریی سیاسیی لەگەڵ حوکوومەتی خاوەند شکۆی بریتانیا و حوکوومەتی عێراق!/ تەواو) [بنۆڕە: ٩٤/١؛ ج٢، ل ٤٨٣] وەکو لە ژیاننامەی حەفید زادە مەحموود دا نیشانم داوە، دوای بەیاننامەکە وەک مس بێل باسی کردووە- حەفید زادە نوێنەری ناردووە بۆ لای نوێنەری باڵای بریتانیا و پاشای عێراق و دەستی دەستییان پێ کردووە و بە مەرجەکان و داخوازیان قاییل نەبوون، چونکە بنچینەی بیروباوەڕی بریتانیا و عێراق درۆزنیی و گەمەبووە بەرامـــــبەر بە =

=کورد و مەبەستی هەرە گەورەیان (هەر لکاندنی کوردستانی باشوور بووە بەعێراقی عەرەبەوە!)

بابا عەلیی کوڕی شێخ مەحموود- بۆ م. ر. هاواری گێڕاوەتەوە؛ باوکم هەوڵێکی زۆریدا کە بیروڕای ئینگلیزەکان بەرامبەر بە کورد ڕاست بکاتەوە و نامەییێکیشی نارد بۆ ئەدمۆنس تا لە بەغدادا کاروباری وەفدەکەی کورد ئاسان بکات و دەورێکی خێر ببینێت. بەڵام دەرکەوت دەرچوونی ئەو بەیاننامەیە لە ئەوەدا ڕاست و پاک نەبوون و بەهیچ جۆرێ نەهاتنە پێشەوە و وەفدەکە نەگەییشتە ئەنجام و گەڕایەوە و ئەدمۆنس لە وەڵامی نامەکەی باوکیدا، بە فارسیی بۆ باوکی نووسیی بوو: این خری سطحی -نیازی لە سەیید ئەحمەد بەرزنجیی سەرۆکی وەفدەکەبووە- با ما امده و استقلال باحمایە و با وصایە میخواهد!/ واتە ئەو کەرە بێ مێشکەی ناردووە داوای سەربەخۆیی و چاودێریی ئێمە دەکات! [هەمان سەرچاوە- ل ٤٧٥]

ئەدمۆنس خۆیشی لە کتێبی (کورد تورک و عەرەب)دا پێ ناخۆش بوونی خۆی دەگێڕێتەوە کە نووسویەتی (ناوەڕۆکی ئەو بەیانە و نێوهێنانی دروست کردنی حوکوومەتێکی کوردیی لە بریی ئیدارەییێکی کوردیی و دەست نیشان نەکردنی هیچ جۆرە سنوورێکی جوگرافیی، زۆر لەوە پتر تێ پەڕی کردبوو کە من چاوەنۆڕم دەکرد کە لە کاتی خۆیدا حوکوومەتی عێراق و مەندووبی سامیی بیریان لێ کردبووەوە. بەیاننامەکەم بە تەرجومەکراوی برد بۆ شێخ عەبدولکەریمی قادر کەرم، بەڵام ڕاستییەکەی پڕ بەدڵ ئەوەم پێ خۆش بوو کە هێندێ لێ پرسراوانی دیمان لە بەغداد دا هەر وەک من، دەرچوونی ئەو بەیاننامەیان بەدڵ نەبووەوە پێیان ناخۆش بوو ئەو بەیاننامەیە بەشێوەییێکی ڕەسمیی بڵاوکرابووەوە!). [هەمان سەرچاوە - ل ٨٧٣]

لێ کۆڵ م . ر. هاوار لە دانراوەکەی خۆیدا- لە کتێبی در. لوتفی جەعفەر فەرەج الله وە- ئەنجامی بەیاننامەکەی بە ئەم جۆرە ڕوون کردووەتەوە کە دەڵێت: (ساتێک پرۆتۆکۆڵی نێوان بریتانیا و عێراق لە ٣٠/٤/ ١٩٢٣دا مۆ کرا- پێنج مانگ دوای بەیاننامەکە/ K- بەتەواویی دەرکەوت کە حوکوومەتی بریتانیا بەشداربوونی لە دەرکردنی ئەو بەیاننامە دوو قۆڵییەدا بەتەنێ شتێک بووە بۆ چاوەڕاو، چونکە لە دوای دەرچوونی پرۆتۆکۆڵەکەوە ئیدی بڕیار درا نێوچەی سلێمانیی- ژێر دەسەڵاتی حوکوومەتی مەملەکەتی کوردستانی باشوور/. K- بەتەواویی و بەیێکجاریی بخرێتە سەر عێراق و لە پرۆتۆکۆڵەکەدا هەستی نەتەوەیی کورد پشت گوێ خرا!) [هەمان سەرچاوە- ل ٤٧٥]

١١/٣/٣/١، هۆشیارییىنامە

🕮 پ. ن: -/-/٣١٣(*)

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/٢/٢٣ز]

ئیعلان

لەبەر زوهووری ئاوڵە لە ئەترافی قەلعەدزە و ڕانیە و هەنێ کەس بەم نەخۆشییە عەمری خوایان کردووە، زۆر پێ ویستە کە هەموو کەس لەم نەخۆشییە خۆی بپارێزێت. ئەمەیش بەواسیتەی کوتانەوە دەکرێت.

هەموو ڕۆژێک لە خەستەخانەی سلێمانیی لە بەینی ساعەت پێنج و نیوی عەرەبیی ڕۆژەوە هەتا حەوت، مەجانەن عەمەلییاتی کوتان ئیجرا دەکرێت. بۆ هەموو کەس مەسڵەحەتە کە خۆی بکوتێت، ئەگەر لە نەفسی شاردا ئەم نەخۆشییە سیرایەت بکات، زۆر کەسی پێ هەلاک دەبێت و ئەو وەختە خۆ پاراستن، کوللیی موشکیلتر دەبێ!

دوقتۆری سلێمانیی

[تەواو]

🕮 پ. ن: -/-/٣١٤(**)

[سلێمانیی]

[١٩٢٢/٩/٢٩ز]

بە ئەمری جەنابی ڕەئیسی مەجلیسی میلليی کوردستان[١]؛ خواردنەوەی عەرەق و سایری موسەککیراتی مەممنوعە! هەچ کەس عەرەق بخواتەوە و یاخو عەرەق و موسەککیراتی سائیرە لە خاریجەوە جەلب بکات، بەشیددەت تەجزییە و حەبس ئەکرێ و ئەگەر مەئمووری حوکومەت بێت، عەزلیش ئەکرێ!

بانگی کوردستان.

[تەواو]

(*) پێشکەوتن- سلێمانیی؛ س٢، ژ ٩٦، پێنجشەنبە ١٢٢/٢/١٣ز.

(**) بانگی کوردستان- س١، ژ٨ جومعە؛ ١٩٢٢/٩/٢٩ز.

(١) بەر لەهاتنەوەو دەسەڵات گرتنەوەی حەفید زادە مەحموود و دامەزراندنی دووەم حوکوومەتی کوردستان!

🕮 پ. ن: -/-/٣١٥(*)

[دەسەڵاتی بریتانیای داگیرکەر/ موشاویری کەرکووک][١]

[١٩٢٣/٣/٢٤ز]

ئیعلان

لە تەرەف حەزرەتی مەندووبی سامییەوە حوکمم پێ تەبلیغ کراوە کە بۆ حاڵی مەوەددەتی عومومی ئەهالیی سلێمانیی ئەم ئیعلانە نەشر بکەم...

پێنج مانگ لەمەوپێش ئیدارەی لیوای سلێمانیی بە مەجلیسی لیوای سلێمانیی تەحویل کراوە و حوکومەتی بریتانیا موساعەدەی کردووە و بۆ ڕییاسەتی ئەم مەجلیسە (شێخ مەحموود)ی پێناوتووە تاکو ئیدارەی ئەم لیوایە لەژێر ئیدارەییێکی کوردیی بۆ =

(*) ١/٩٤؛ ج٢، ل٤٩٣ [لە فۆتۆکۆپییەکەیەوە].

(١) ئەم جارە ڕەسمییەی بریتانیای داگیرکەر کە بەفڕۆکە بەردراوەتەوە، بەتایبەتی مەبەستی ڕوخاندنی (دووەم کابینەی حوکوومەتی کوردستانی مەلیک مەحموود)ە کە ئەو بە (مەجلیسی ئیدارەی لیوای سلێمانیی) لە قەڵەم داوە! هەڵبەت ئەم ڕووداوە ڕێکەوتی بەر لە دووەم شۆڕشی حەفید زادەیە ڕوون کردنەوەیشی- بەکورتیی- پێویست دەبینم، بەتایبەتی کە ئەو بڕوبیانووانەو تاوانەکانی دیی بریتانیا، پشکنی ئیداریی کەرکووک، ناسراووتێکەڵی ڕووداوەکان؛ مێجەر ئەدمۆنسی خاوەندی دانراوی (کورد تورک و عەرەب) باسی کردووە و دەگێڕێتەوە. (کاپیتان لاین، ئاگاداری کردم کە شێخ مەحموود ڕۆژی دەست پێ کردنی شەڕی لەگەڵ ئێمە نیشانە کردووە بۆ سەرەتای مانگی مارتی ١٩٢٣ کە داگیرکردنی کەرکووک و کۆیسنجق یێکەم هەنگاوی ئەو شەڕە دەبێت! لە ١٩٢٣/٢/١٤دا بۆ ردیللون بە فڕۆکە هاتە لام و پاش گوتوبێژ گەییشتینە ئەوە؛ بۆ نەهیشتنی نا ئارامیی بارەکانی ئەو ڕۆژگارە دەبێت تورکان لە ڕواندزدا دەربکرێت. بەڵام دەمانزانیی ئەوە بە ئاسانیی نەدەکرا بۆ یێکا بە باش زانرا کە لە پێشدا شتێک بەرامبەر شێخ مەحموود بکرێت. بۆ ئەوەش لە ١٩٢٣/٢/١٦دا چوومە بەغداد بۆ لای هێنری دوبسی ڕاوێژکاری سیاسیی و یاریدەری پێرسی کۆکس. لەگەڵ ئەوان و دەبلیو. ئێف. ئێم کە موقەددەم بوو لە نێرووی هەواییدا، هەروەها ئەی. ئی. بۆکتۆن و فەرماندەی پۆلی نێرووی هەوایی دەبلیو. ئێف. ماکنسی، کۆبووینەوە و لە ئەنجامدا چوار باس بڕیاری لەسەر درا:

١. نوێنەری باڵا-مەندووبی سامیی- تەلێک لێ بدا بۆ شێخ مەحموود و داوای هاتنە بەغدادی لێ بکات.

٢. ئەگەر نەهاتە بەغداد، نێرووی هەوایی خۆنیشان دانێ بەئاسمانی سلێمانییدا بکات و بەیاننامە بڵاوبکرێتەوە کە شێخ مەحموود لەسەر حوکم. لابراوە و داوای لێ بگرێت لە ماوەی «٥» ڕۆژدا خۆی و هەموو ئەندامانی ئەنجوومەنەکەی بچنە بەغداد [جارەکە یاد بکەرەوە!/K.] =

قەزای قانوون و بۆ مەنفەعەتی ئاساییشی عومومیی ئەهالیی ئیجرا بکرێت.

= ٣. دوو دەستە لە پەلی «سیخ»ی چوارده، بە شەمەندووفەر ڕەوانەی کنگریان بکرێت و لە ئەوێ ڕاوە بە فڕۆکە بنێردرێت بۆ کەرکووک تا نێرووی «لیڤیی»ی ئەوێش بەهێز بکرێت.

٤. ئەگەر شێخ مەحموود ئەوەی پەسەند نەکرد- واتە چوونەکەی بۆبەغداد.K- و باژێڕی سلێمانیی چۆڵ نەکرد، پی ویستە باژێڕی سلێمانیی بۆ مباردوومان بکرێت!).

ئەدمۆنسی تاوانباری جەنگ پتر دەگێڕێتەوە:

(دوای ئەوەی نوێنەری باڵا و کاپیتان لاین و کاربەدەستەکانی دیی بڕیاریاندا هەڕەشە لە شێخ مەحموود بکرێت و هاتنە بەغدادی لێ داوا کرا، ئەمانەی خوارەوەش کرا:

١. ئاگاداری سمکۆ- شکاک.K- کرا کە نوێنەری باڵا داوای لە حوکوومەتی ئێران کردووە کە لێی خۆش بن. لەبەر ئەوە داوا لە سمکۆ کرا کە دەست بەجێ سلێمانیی بەجێ بهێڵێت! [ئەو نیازەیان- داواکردن لە ئێران تا لە سمکۆ خۆش ببێت- بۆ دابڕاندنیەتی لە هاریکاریی حەفید زادە./K].

٢. وەمان زەن دەکرد کە شێخ مەحموود دەکشێتەوە گوندەکانی خۆی لەسەر سنوور!

٣. دەستم کرد بەکار تا قەزای ڕانیە لە سلێمانیی جوێ بکەمەوە و بیخەمە سەر هەولێر و چەمچەماڵ بخەمە سەر کەرکووک.

٤. بڕیار درا چاپمان و نەقیب دوگلاس کە هەردوو لە سلێمانییدا بوون، رابگوێزمەوە بۆ لای خۆم.

٥. تەلێکم بۆ شێخ مەحموود نارد و ئەو تەلەی نوێنەری باڵام پێ ڕاگەیاند).

ئەدمۆنس پتر دەگێڕێتەوە:

(شێخ مەحموود لە وەرامی ئەوەدا داوای کرد بە دوور و درێژیی مەبەستی ئەو تەلە ڕەوانەکراوەی بۆ ڕوون بکرێتەوە. منیش تێم گەیاند کە ناتوانم چی دیی و پتر لە ئەوەی نوێنەری باڵا گوتوویەتی، بڵێم.

٦. بیست فڕۆکە لە کەرکووکەوە بە ئاسماندا فڕین و ڕوویان کردە خۆرهەڵات، بەڵام پێشڕەوەکەیان، فڕۆکەوانەکەی تووشی نەخۆشیی مەلاریابوو، لەڕێگەدا لەبەر نەخۆشیی ناچاری گەڕانەوە بوو، فڕۆکەوانەکانی دیی لە فڕۆکەکانیاندا پێیان وەبوو کارەکە دواخراوە، بۆیێکا ئەوانیش گەڕانەوە دیتنی ئاسمان لە نێوچەی قەرەداغدا زۆر خراپ بوو، بە تەنێ مولازیمی فڕۆکەوان «ئێل، تی، کەی، شیپڕات» بەسەر سلێمانییدا فڕیی و هەرچیی بەیاننامەیێکی پێ بوو بەسەریدا باراندی و ڕۆژی دوایی ئەو عەمەلییاتەش کە پێ ویست بوو، سەرکەوتوانە جێ بەجێ کرا. [واتە بۆ مباردومان.K].

تەلگراف لە نێوان من شێخ قادری حەفید و ئەشرافەکانی سلێمانییدا درێژەی کێشا. شێخ مەحموود دەیویست موناوەرە بکات و کات بباتە سەر، بۆیێکا ڕۆژی دوایی باژێڕی سلێمانیی بۆ مباردومان کرا!)(*)

(*) وەرگیراو بەهێندێ دەستکاریی وەرگێڕانەکەوە لە : ١/٩٤ ،ج٢ ،ل٤٨٥- ٤٨٧ .

موتەئەسسیفانە نەتیجەی ئەم ساعەدەیە بەعەکسی دەرچووە. چەند پیاوێک کە زیمامی حوکوومەتیان بەدەستی خۆیان وەرگرتووە، بە نەسیحەتی زابتی ئینگیزیی کە بۆ موعاوەنەتی ئیدارەی لیوای سلێمانیی حازربوون، گوێیان نەداوە و موعامەلەکەیان زاڵمانە و ناقیزی قانوون بوون و عەلاوەی بەر ئەمە، لەبەر موعامەلەی تریش، لە دڵی حەزرەتی مەندووبی سامییدا، نیسبەت بەسەداقەت و ڕاستکاریی ئەولیای ئومووری سلێمانیی شک پەیدا بووە، لەبەر ئەمە بەواسیتەی ئەم ئیعلانە حەزرەتی مەندووبی سامیی ئەمر دەدات کە لەپاش ئەم ئیعلانە دەست بەجێ، بەبێ موسامەحەیان ئیعتیزار، شێخ مەحموود ئەفەندیی و لە بەغداددا لە خدمەت حەزرەتی مەندووبی سامیمیەوە تەسریحات و وقووعاتی ئیدارەی خۆیان عەرز بکەن! لەپێش حەرەکەت کردن دەبێت ئەم مەجلیسە چەند ئەشخاسێکی ساحێب نوفووز تەعین بکەن کە بە تەنزیمی ئەمن و ئاساییش و ئینزیباتی شاری سلێمانیی موکەللەف و مەسئوول دەبن. ئەگەر ئیختیشاشێک یان جورمێک بقەومێت مورتەکیبین، شەخسییەن مەوروودی تەجزییەدەبن، داییر بە موعامەلەی مەوانیعی تر لە خاریجی ئیدارەدا تا وەقتێک کە حوکوومەتێکی تازەی کوردیی تەشکیل و تەنزیم بکرێت لە عەینی وەقتدا یێکە یێکە بەمودیران و قائیمقامەکان ئەمری مەخسووسیی تەبلیغ دەکرێت!

به واسیتەی ئەم ئیعلانەوە ئیختار دەکرێت کە (ئەگەر لە ئەسنای پێنج ڕۆژ لە تەئریخی ئەم ئیعلانەوە شێخ مەحموود ئەفەندیی و ئەعزای مەجلیسی لیوای سلێمانیی بەعەزمی بەغداد بە کەرکووک نەگەیشتوون) سەتوەتی حوکوومەتی بریتانیا ئیزهار و ئیجرا دەکرێت و هەموو موسیبەت و ئەزرار بەئێوە بکەوێت، خەتای خۆتان دەبێت لاکین ئەگەر ئەوانە ئەم ئەمرە ئیتاعەت دەکەن و هیچ سەدمەی پێ ناگیرێت.

٢٤ شوبات ٩٢٣

موشاویری کەرکووک

ئیختار: ئەم چەند بۆمبایە کە ئەمڕۆ بەعەمدیی فڕێ درایە ئەتڕافی شار، یێکانە مەقسەدمان ئەوە بوو کە بەعزێ کەسانی گۆیا بەعزێ چشتیان لە بیر چوو بوو، بۆ خاترێ بێتەوە فیکریان، لەبەر ئەوە ئەگەر بۆمباکان نەتەقاون، کەس نزیکیان نەچێ چونکە تەهلوکەیە!

[تەواو]

پ. ن: -/-/٣١٦[*]

[دەسەڵاتی بریتانیای داگیرکەر]

[١٩٢٣/٣/٢٤!!][١]

ئیعلان بۆ شێخ مەحموود ئەفەندیی و خەڵقی سلێمانیی

خەبەرتان بێت کە ئەگەر پێش نیمەڕۆی ڕۆژی یێکشەنبە؛ بیست و پێنجەمی ئەم مانگە شێخ مەحموود ئەفەندیی لە چەمچەماڵ یان لە کەرکووک دەخالەت بکات، بۆردومانی مەرکەزی سلێمانیی ئیجرا ناکرێت، بەڵام ئەگەر حەتا ئەو وەقتە دەخالەت نەکات بۆردومانێکی شەدید واقیع دەبێت.

[تەواو]

پ. ن: -/-/٣١٧[*]

[دەسەڵاتی بریتانیای داگیرکەر]

١٩٢٤/٥/١٨ز[٢]

ئیعلان بۆ خەڵقی سلێمانیی

چونکە شێخ مەحموود ئەفەندیی، دایما موخالەفەتی ئەوامیری حوکوومەت دەکات و بەبێ ئیزنی حوکوومەت- بریتانیا/K- قووەی موسەللەحە ئیستیخدام و خیلافی حەق بۆ سەندنی زەکات و بۆ ئەنواعی تەعەددییات و تەجاوزاتی کە، ئەم قووە ئیستیعمال دەکات و چونکە بیرەغمی تەنبیهاتی پێشوو کە لە تەڕەف حوکوومەتەوە پێی تەبلیغ کراوە، دائیما خەریکە بە موخابەرەی خائینانە لەگەڵ دوشمنی وەتەن و عاسیی بوون، عەفووتەڵەب کردن، ئیتاعەتی نەکردووە، ئەوا ئێستا ئیعلان دەکرێت ئەم مانگە، بە هەر ڕۆژ و سەعاتێک کە حوکوومەت بە موناسیبی بزانێت، جێی شێخ مەحموود و پیاوەکانی لە

(*) ٢٣/١؛ب١، ل١٤٨.

(١) مێژووەکە ڕاست و ڕوون نەکراوەتە. من پێم وەیە هەر لەگەڵ جاڕی ڕابوردوو، بەهەمان مێژووە وە بڵاوکراوەتەوە!

(*) گەنجینەی عەبدوڕڕەقیب یووسف- سلێمانیی؛ س ١٩٩٧ز.

(٢) بەر لە داگیرکردنی سلێمانیی و ڕووخاندنی دوا حوکوومەتی مەملەکەتی کوردستان و پەلاماری نێرووەکان بریتانیا و عێراق بۆ سلێمانیی!

شاری سلێمانییدا بەشددەتێکی تەواو، بۆ مباردومان دەکرێت!

ئەم ئیعلانە بۆ هەموو کەس بڵاوکراوە تاکوو ئەوانەی کە وەها بەباش دەزانن، بتواننماڵی خۆیان بەجێ بهێڵن و لە جێیەکی مەحفووز خۆیانە بشارنەوە!

[تەواو]

پ. ن: -/-/٣١٨[*]

[سلێمانیی]

[١٩٢٥/١٢/١٠ز]

ئیعلان بۆ هەموو ئەهالیی و عەشائیری لیوای سلێمانیی[١]

بەپێی سەڵاحییەتێک کە بە مووجیبی قانوونی ئەسلیحە. پێم بەخشراوە ئەمەوێ لە ئیعتیباری ١ی کانوون سانیی ٩٢٦ەوە، لە لیوای سلێمانییدا قانوونی ئەسلیحە تەتبیق بکەم و بۆ ئەو مووددەتە تەقریبەن بیست ڕۆژ وەعدە ماوە، لازمە هەرکەس ئارەزوو ئەکا بۆ موحافەزەی نەفس و ئەملاکی بە موساعەدەی ئێمە سیلاح هەڵبگرێ، لە زەرفی ئەم مووددەتەدا بێتە سلێمانیی، ئوسووڵەن موراجەعەت بکا و پاسی سیلاحی وەربگرێ و لە ئیعتیباری ١ی کانوون سانیی ١٩٢٦ەوە هەچ سیلاحی بێ پاس لە لیوادا هەڵنەگیرێ، هەرکەس خیلافی ئەم ئەمرە عومومییە، هیچ ئیستیسنای تێدا نییە!

موتەسەڕڕیفی لیوای سلێمانیی

[تەواو]

پ. ن: -/-/٣١٩[*]

[سلێمانیی]

[-/١/١٩٤٢ز]

ئەمر ئیداریی[٢]

ئەبینین لە شاری سلێمانییدا، هەرچیی هەڵدەسێ خەنجەرێکی بەقەدەوەیە، هەر تێ

(*) ژیانەوە- س٢، ژ٥٢، پێنجشەنبە ١٩٢٥/٢/١٠ز.

(١) ئەم هۆشیارینامەیە لە پێناوی بەرگرتنە لە شۆڕشگێڕانی حەفید زادە مەلیک مەحموود!

(*) ژین- س١٦، ز ژ٦٩٤، پێنجشەممە ١٩٤٢/١/٣١ز.

(٢) ئەم هوشیارینامەیە ڕێکەوتی (٢. ج. گ) و (گرانییە!).

گیـرا، پەلامـاری خەنجەر ئەدا. ئەمـەیش ئەبێ بە سـەبەبی وقـووعی جـەرائیم و دیارە و قووعاتیش ئەمنییەتی عامە ئیخلال ئەکا و ئاساییش نایێڵێ. لەبەر ئەمە و بەپێ ویستی تەئمینی ئەمنی عام، خەنجەر و کێرد و هەرچیی سیلاحێ کە پیاو بریندار بکا، ئایا بەشەو ئایا بەڕۆژ، بە سوورەتێکی قـەتعیی نابێ کـەس هەڵیـبگرێ. هەرچیی گـوێ نـەداتە ئەم تەنبیـهـاتە خـۆی تووشی جـەزاییێک ئەکـا کـە مـووافـقی مـاددەی «١٣٦» لە قـانـوونی عوقووبات بۆی دانراوە.

ماددە «١٣٦»: هەر کەسێ گـوێ نەداتە ئەوامیـری مـووەززەفی عـومـوومـیی کـەتێی ئەگەیێنێ، بە پێی ئەم ماددەیە جەزای هەیە.

ئەگەر سەبەبییەت بدا بە تەئخیر و تەعتیلی وەزیفەی شەخسی موکەللەف بەئیدارەی خیدمەتی عوموومییە یا تەعریزی تەعتیلی بدا، یا زەرەر بگەیێنێ یا زەحمەتی بێنینە پێش، جەزای ئەدرێ بە حەبسییەک کە لە مانگێ زیاتر نەبێ، یا بەجەزای نەقدیی تا پێنج لیرە یاخود بەهەردووکیان و ئەگەر ئەو کردەوەیش موخالیفە و بەرپێچییە ببێ بە سەبەبی زەرەری حەیات بۆ شەخسێ یا بۆ سیحەت و سەلامەتی جیسم، یا فیتنەی لێ رووبدا، حەبس ئەکرێ بە موددەتێک کە لە شەش مانگ زیاتر نەبێ، یا بەجەزاییێک لە بیست لیرە تێ نەپەڕێ یا بەهەردووکیان.

موتەسەڕڕیفی سلێمانیی

[تەواو]

📖 پ. ن: -/-/٣٢٥(*)

[سلێمانیی]

[١٩٤٧/١/٢ز]

بۆ مودیری جەریدەی ژین

لە جەریدەکەتانا، دیم ئیعلانێک لە بابەت دیوانەکەی (شێخ ڕەزا)وە، ئینجا لەبەر ئەوەی کە ئەم موتەسەڕڕیفەتە (مەنعی کردووە) هێنانی ئەو دیوانە بۆ ئەم لیوایە، نەوەک بووترێ کە بەهۆی ئێمەوە لەم شارەدا فرۆشراوە و بڵاوبووەتەوە و خەبەری داینێ کە قادر ئاغا «١١» نوسخەی لەو کتێبە بۆ نێرراوە و «١٠» نوسخەی لێ فرۆشراوە و پێمانووتووە

(*) ژین- س٢٠، ز ژ٨٥٣، پێنجشەموو ١٩٤٧/١/٢ز.

کە لەمە زیاترهیچ نوسخەییێکی کەی جەلب نەکات. ئینجا تکایە لەمەو دوا لە بابەت ئەو دیوانەوە لە جەریدەکەتانا ئیعلان مەکە!

موتەسەڕڕیفی سلێمانیی[١]

[تەواو]

٤/١. سەفەرنامە

📖 پ. ن: -/-/٣٢١(*)

[سەفەرنامە بۆ گوندی گردەسپییان]

قەڵادزە

١٩٤٥/٥/١٩ز

لە سـەعـات «٩»ی ئینگلیـزیی پێش نیـوەڕۆی ڕۆژی هەینیی مـانگی مـایس: ١٩٤٥/٥/١٩، من و ڕۆستەم ئەفەندیی لەگەڵ غەریب مستەفا و فەتح الله عەبدالله، چووینە دیی «گردە سپییان» بۆ خزمەت (بابەکر ئاغای سەلیم ئاغا).

لە قـەڵادزێوە بو «گـربداغ» وە لەوێوە هاتینە «دەسـتـار سـیـمـان» و ئەمـجـا لە چۆمی «ئالاو»ی پەڕینەوە، لە پاشدا بەقـەد گرێکدا هەڵگەڕاین- ئاساری کۆنی دێییێکی وێران بووی لێ دیاربوو- لەسەر گردەوە «گردەسپییان» مان لە بۆ دەرکەوت.

گردەسپیان کەوتووەتە ڕۆژهەڵاتی «قەڵادزە» و نزیکەی -بەپێیان- سەعاتە ڕێگەییێکە وە «٣٠» ماڵی دەبێ.

***

باپیر ئاغا و عەلیی ئاغای کوڕانی (بابەکر ئاغا) لەپشت دیواری دیوانخانەکەیدا ڕاوەستابوون چاوەنۆڕی ئێمەیان دەکرد، چونکە لە پێشترەوە خەبەرمان بۆ ناردبوون کە دێین!

(١) موتەسەڕڕیف حەسەن تاڵەبانیی (١٩٤٦/٨/١١ ـــ ١٩٤٨/١/١٧ز) هەر لەبەر تەرزی بابەتەکانی شێخ ڕەزای شاعیر و یێک خانەدانییەوە ئەم هوشیاریی نامەیەی ناردووە، دەنا کتێبێ کە بە ئیزنی حوکوومەت چاپ کرابێت، بڵاوکردنەوەی قەدەغە نییە [وێ دەچێت هوشیارینامەکەش لە عەرەبییەوە کرابێت بە کوردییەکی ناتەواو]

(*) دەنگی گیتیی تازە- ئۆگستۆس- ئاب/١٩٤٥ز؛ ل ٤٤٦- ٤٥٢

بابەکر ئاغا کە زانیی ئێمە لە دیوەخانەکەی نزیک بووینەوە، تەشریفی لە نێوەندی هەیوانی دیوەخانەی ڕاوەستابوو؛ ئیستیقبالی کردین؛ بەڕوویێکی خۆش سەر و تەوقەمان لەگەڵ کرد. ئەمجا لەسەر هەیوانی لای ڕۆژئاوای دیوەخانەکە دانیشتین کە مافوور و دۆشەک و بالێف- سەرین-ی تێدا داخرابوو.

***

دیوەخان

دیوەخانی «گردەسپییان» لەسەر گردێکە «٢٢» ساڵە دروست کراوە جگە لە زێدە هەیوانێک و هێندێ گەورەیی نەبێ، دەنا دیوی دەرەوە و ناوەوەی هیچ فەرقێکی کەی لەگەڵ دیوەخانەکانی کەی (میراودەلیی)یەکان نییە! لەبەر ئەمە (میراودەلیی) بەعەشیرەتیی دەژین دە ساڵی کوێستان و گەرمێنیی دەکەن، بەشی زۆری دیوەخانەکانیان سەفەرییە، زۆر نایڕازێننەوە! دیوەخانی (بابەکر ئاغا) ڕوو لە جنووبە و بەرەو قیبلە وەستاوە. دیواری نزیکەی «٥» مەتر بەرزە، بەپێ پلیکەی قوڕ دەچنە سەربانی دیوەخان.

هەیوانەکەی بەکۆڵەگان ڕاوەستاوە. چوار پەنجەرەی لە پێشەوە و دەرگەییێکی نێونجیی هەیە. هەیوانەکەی بەشێکی لە بەشێکی بەرزترە، هێندێ کۆسپەی لێ دروست کراوە.

چینێکی زۆر درێژ و بەرزی گەورەی ڕەنگاوڕەنگی قاییمی دەستکردی دێی «سەرسپییان» بەپێش دەمی نیوەی هەیوانەکەوە گیرابوو. نەیدەهێشت تیشکی ڕۆژ بێتە هەیوانەکەوە هەموو قامیشی چیغەکە، بەنی ڕەنگاوڕەنگی تێ ئاڵاندرابوو، لە پاشدا پێکەوە هۆنرابوون.

لە کوێستانان کە تاوڵی زل هەڵدەدەن، ئەم چەشنە چیخە گەورانە بەڕوویاندا دەگێڕن، بنمیچی سابیتە. هەیوانی دیوەخانەکە، هێندێ تەختەی لێ درابوو، بەڵام دیاربوون کۆن ببوون وە تاوە تەختەکان پڕ لە چۆلەکە- چێشکە- بوون، لەبەر جریوە جریو نەیاندەهێشت گوێمان چاک لە قسان ببێت جاروباریش پارچە گڵ و وردە بەردیان بەر دەداوە خوارێ، ئەوانیش هێلانەی خۆیان دەردەدا و خۆشیان دەکرد

***

وردە وردە لەگەڵ (بابەکر ئاغا) کەوتینە قسە. باسی عێراق سەفەری بەغدایێ، مەسئەلەی (شێخ مەحموود)، زەمانی ئینگلیزەکان و وەزعییەتی کوردان و باسی پشدەر و ئێران و تورکیا و ڕووسیا و وەزعی ئەوروپا و شەڕ و سیاسەتی دنیامان هەموو پەڕە کرد.

لە هەر مەوزووعەی کە خۆی ئاگاداربوو وەیا تێدابوو ،لەسەرەخۆ و جوان جوان لە بۆی دەگێڕاینەوە و حەقیقەتی مەسئەلەکانی تێ دەگەیاندن. نزیکەی «٥» سەعات ئەم پیاوەمان بەقسانەوە ماندوو کردووە.

باوەڕ ناکەم کەس لە زەرفی ئەم موددەتە، بەقەدەر ئێمە لە زەتی لە قسەکانی جەنابی (بابەکر ئاغا) کردبێت!!

ئەگەر یێکێک موشتاق بێ و بیەوێت لەبن و بنچینەی مەسئەلەیێک- بەتایبەتی ڕابوردوویێک کە بووە بە تەئریخ- بکا، حەق وەهایە لەم کەسانە قسە وەربگرێت کە بینەفس لە ئیشەکاندا بووبن وە یا ئەمانەی کە هیچیان لێ ناشاردرێتەوە و لایان ون نابێت، چونکە پیاوی وا گەورە، ئەگەر لە مەسئەلەیێکدا سوئالی لێ کرا، یا بێ دەنگ دەبێت و نایێلێت، یا حەقیقەت چییە دەریدەخات و دەیگێڕێتەوە!

***

بابەکر ئاغا

بابەکر ئاغا کوڕی سەلیم ئاغا کوڕی بابەکر ئاغا کوڕی حەمەد ئاغایە. ڕەئیسی تائیفەی (سەلیم ئاغا)ی گەورەی پشدەریانە. من عومریم بە« ٧٠» ساڵ پتر هاتە پێش چاو.

باڵای کەڵەگەتە و لەشێکی بەخۆوەی هەیە، بەڵام لەبەر پیریی نەختێ داکەوتووە و لەشی سیس بووەتەوە کڵاوێکی مەخرووتیی قووچی لەسەرە، سەری بەمشکییەکی خست بووە سەرچاوی چەپی و داپۆشیی بوو دەڵێن (کەم کەس دەزانێ ئەم چاوەی کە شاردوویەتیەوە چییەتی!!)، بەڵام چاوە ساغەکەی زۆر تیژە، چاوی بە خەڵق بکەوێتەوە لە مەسافەیێکی موناسیبەوە دەیناسێتەوە. چاوی، نەڕەش وە نەشین بوو. زەردێکی ڕەنگ زەیتیی بوو.

لووتی نێونجیی شووشەیی داوداوی هەبوو دوو لچی تەنگ، دەمی دادەپۆشت وەهیچ ددانی لە دەمدا نەمابوو، ڕەنگی ڕووی سووری، هەیکەلی ڕوو هێلکەییە و سەری خڕە و گوێچکەی ڕاستی بەدەرەوەیە!

ئەو ڕۆژەی کورتەک و شەرواڵێکی قەبەی لەبەربوو، لە سووفی سەوز- کەسک- دروست کرابوو. پشتێنێکی چیتی لە پشت بەست بوو. شەرواڵەکەی، نافەکی گورج بوو. جووتە گۆرەوییەکی خوریی بۆری لەپێ بوو.

سەرینێکی گەورەیان بۆ لە تەنیشت دانابوو کە بێ تاقەت دەبوو پاڵی پێوە دەدا کیسەیێکی توندیشی لە تەنیشت داندرابوو، زوو زوو فەقێ محەممەدی پیاوی، فەقێ

مارف- ژنێکی کورته باڵای قسه عەنتیکەیەو جلکی پیاوانی لەبەر کردووە- سەبیلە ڕەشە ئەوروپاییەکەیان زۆر بەجوانیی و بەئەدەبەوە لە بۆیان تێ دەکرد و پێ دەکرد و دەستەو سینگ دەیاندایە دەستی!

***

چایی لەسەر چایە لە بۆمان دەهات، تا وەختی نان خواردن داهات بەبێ موشەووەشیی، سێ سینییان لە بۆ ئێمە دانا. بە قەرەسوو -مەسینە- لەسەر و لەگەندا دەستمان شووشت. بابەکر ئاغا و ڕۆستەم ئەفەندیی و من و فەتح الله ئەفەندیی، دوو دوو لەسەر سینییەکی دانیشتین، ئەمجا ناوی خوامان لێ هێنا!

نۆکەرەکان، زوو زوو خۆیان دەخستە پەنایێ و لە بەرامبەرماندا ڕانەدەوەستان جاروبار یێکێکیان دەهات و ئیشێکی دەکرد و دەچووە ژووری دیوەخان.

لەسەر هەر سینییێ، قاپێکی گەورەی پلاوی سەدریی بوو، بەگۆشتێکی سوور و قەڵەو و ناسک لێ ندرابوو. دەنکە کیشمیشە شیرینە ڕەنگ سوورەکان ئاوسابوون و سینییەکە بە نانی گەنمی قەندەهاریی تەندووری چاک برژاوی داپۆشرابوو.

قاپێک قوڕاوی «بەربەسیل» جەرگ و هەناوی، وە قاپێکیش محەللەبیی فورنی لەسەر سینییەکە داندرابوون وە لە تەنیشت هەر سینییێ کوتکێکی گەورەی پڕ لە دۆی خەست و سارد داندرابوو، هەر یێکێ کەوچکێکی گەورەی ماستاوانی تێ خرابوو. لە دوای تێر خواردن، دەستمان بەسابوونی- پاڵمۆلیف- شوشت وە بە خاولییەکی پاک سڕیمانەوە!

لە پشدەردا، ئەگەر دەعوەت کرا، سەد کەس بن وەیا دووسەد کەس بن، هەرچەندێ بن، هەر سینییەی بوو دووکەس دادەنرێ. لەسەر سینیی یێکەم چ داندرابێ دەبێت لەسەر سینیی ئەخیریش عەینی شت داندرابێت. ئەم عادەتە ئەگەر چیی قاپ و قاچاغی زۆر پێ دەوێت، بەڵام دەستوورێکی زۆر جوانە!

***

لە دوای دەست سڕینەوە، لەسەر چیغەکەوە هێندی تەماشای مەنزەرەی چیای (ئاسۆس) و لوتکەی (کوریس) کە بەفری هەر پێوە مابوو، وە «گردە بێناسە»م کرد. ئینسان لە کاری خوا سەری سوڕدەما!

ئەمجا دانیشتینەوە سەرو یێک دوو چای کەمان لەبۆ هات، - سەماوەری ئەم چەشنە گەورە دیوەخانانە، سارد نابێتەوە، هەر فوویێکی لێ بکەن دەکەوێتە ئیزە گیز و هاشە

هاش- وە لەگەڵ جەنابی بابەکر ئاغای کەوتینە قسەکردن.[١] جاروباریش، سوارێک دەهات و دادەبەزیی نۆکەرێک بەدەست و بردی جڵەوی وڵاغی میوانەکەی دەگرت و وڵاغەکەی دەبەستەوە و کۆمەڵە گیاییێکی دەخستەبەر!

بابەکر ئاغاش بەپێی مەقسەد و مەکان، هەموو حەل دەکرد و بەڕێی دەکردنەوە ئەگەر یێکێ لە دیوەخانی (میراودەلیی)یێ دابنیشێت، وە ٧- ٨ ئاغای لێ بێت، تەماشا دەکەین دوو دوو، ڕووت تێ دەکەن و سەردەخە پەنا گوێی یێکدی و دەبێتە فسکە فسک. جاری وا دەنگیان لەبەر دەرنایەن، دەڵێیت دیوەخانەکە چۆڵ و هۆڵە و کەسی لێ نییە! ئەگەر میوانێکی ناشارەزا ڕێی بکەوێتە دیوەخانێکی وەها وە ئەم مەنزەرەی چاو پێ بکەوێت، لەوانەیە خەتەرەیێکی بەدڵدا بێت و لە خۆی بکەوێتە شک، بەڵام ئەگەر یێکێکی شارەزابێت، ئەویش لەگەڵ ئەوەکەی تەنیشتی سەر پێکەوە دەنێن و دەکەونە قسەکردن! میراودەلیی، زۆر بەتاقەتن. سیرڕییاتی خۆیان بەزوویی دەرناخەن وە هەموو ئیشێکیان بە پرس کردن و ڕاوێژە. لە پچوولەکانیانەوە تا هەرە گەورەکەیان ئەمجا بێ دەنگ سەر پێکەوە دەنێت وە هەر دژواریی و ئیشێکیان بێتە پێش، بە کۆبوونەوە و ڕاوێژیان حەلی دەکەن و پێکی دەهێنن!

لەلایێن حەل کردنی شکاتکاریی و ناکۆکیی نیزاعی نێو خۆیان، موراجەعەت زۆر کەم بە حوکوومەت دەکەن، ئەگەر ئیشەکە زۆر گەورە بوو، پێک نەهات و ترسان ببێتە فەرتەنە و کەتنێکی گەورەی لێ ڕوو بدات؛ (عەباسی مەحموود ئاغا) و (بابەکر ئاغای سەلیم ئاغا) دەکەونە نێوانیانەوە. پێکەوە کۆدەبنەوە و بەزوویی پێکی دەهێنن.

لەم موددەتەی کە ئێمە لە «گردەسپییان»دا بووین، یێک دوو شکاتیان لە خزمەت بابەکر ئاغادا کرد، ئەویش ڕێ و شوێنەکەی دادەنا و قسەی بۆ هەردوولا دەکرد و ڕێکی دەخست.

***

---

(١) خوێندەوار ڕەنگبێ سەرسام بێت کە بابەتی گوتوبیژی خاوەند سەفەرنامە، هیچ نەنووسراوەتەوە کە ئەگەر بنووسرابا دەبووە سەرچاوەیێکی نرخ گران ئەز وەکو تێ بگەم- بەڕۆشنایی گۆڤارەکە و سەردەمەکەی ڕەنگبێ نووسرابێت و لابرابێت یان لەبەر قەدەغەبوونی دەربڕینی بیروا لە ڕۆژنامە نووسیی کوردییدا، هەر نەنووسراوە. هەڵبەت حوکوومەتی عێراقی عەرەب وەکو ئەو مافەی لە کورد و ڕۆژنامە نووسیی سەندبوو، بۆ ڕۆژنامەنووسیی عەرەب ئەوهە نەبوو کە تەنانەت هەبوو بە خراپە لە کورد مافەکانی دوواوە!

لە نزیک سەعات «٥ر٤» ئینگلیزییدا و پاش نیوەڕۆ، خۆمان کۆکردەوە و دوعا خوازیمان لە (بابەکر ئاغا) و (باپیر ئاغا) کرد وە فەقێ محەممەد لە ترسی سووریی (K/!!) تا لە دێی دوورخستینەوە، لەگەڵمان هات. بەڕێگەکەدا، لە چۆمەکەی پەڕینەوە؛ تووشی (بابیز ئاغا)ی کوڕی باپیر ئاغا بووین ئەمجا هاتینەوە دێی گربداغ. لە زەوییەکی نزیک گربداغدا، چەند سەر مەڕ و بزنیان ڕاگرت بوو یێک دوو پیاو و سێ چوار ئافرەتیان لەگەڵ بوو. نەختێ لیمان دوور بوون ڕەنگ و ڕوویانم نەدیت، بەڵام زۆر ژنی بەخۆوە دیاربوون. یێک دووەکیان لەبەر مەڕکان بوون؛ دەیاندۆشین. کە هاتینەوە نێو گوندی گربداغ، لامان دا بۆ دیوەخانی (ئەمین ئاغای بابەکر ئاغای مەمەند ئاغا) کە بە مەمەندە قیت مەشوور بوو... دۆیێکی ساردمان خواردەوە، لە دەرەوەی گوندی، تووشی ئەمین ئاغا و ئەحمەد ئاغای برای و ئەحمەدی حەمە ئاغای نائیبی پشدەر هاتین و چاک و چۆنیمان لە یێکدی کرد. لەدوای چەند قسەیێ بەجێمان هێشتن و بەرەو شار هاتینەوە.[1]

دلسۆز[2]

قەلادزە

[تەواو]

(١) سەفەرنامەکە خۆی مێژووی لێ نەدراوە.

(٢) نووسەری سەفەرنامەکە (دڵسۆز) نێوی ڕاستی بڵاونەکراوەتەوە ئەویی من بیزانم؛ محەممەد تۆفیق وردیی- ئەوکاتە مامۆستا بووە لە قەڵادزە- هەروەها عەلائوددین سەججادیی نێوناسی (دڵسۆز)یان بەکار بردووە. من خۆم پێم وەیە هەر ئەویی یێکەمە و شێوەی ئاخاوتنەکەیشی ڕووناکیی دەدات.

١/٥. شیننامە

📖 پ. ن: -/-/٣٢٢[*]

(میرزا مارف ـــــ قالەی ئاییشە خان][1]

[سلێمانیی]

[١٩٣٤/١٠/٦ز]

چەند خۆشەویستی قالە...

خۆشمویستی لە هەووەڵەوە، خۆشمویستووی لە ژیانا، لە مردنا، خۆشمئەوێی تا ئەبەدییەت!

ئاخ چەند خۆشەویستی قالە... چاوپێ کەوتنێکی کەمت، خۆشەویستییەکی بێ پایانی تێکەڵ بە هەموو هەستیم کرد؛ هەستیی گۆڕیی، هەموو هەستم بوو بە خۆشەویستیی تۆ، کەچیی لە پێش منا هەستییت ون بوو!

ئۆف چەند ناخۆشە ون بوونی هەستییت قالە! ئاواتر بوو، تۆ لە من جوێ نەبیوە هیوام بوو کە مردنت نەبینم ئەمویست من لەپێش تۆدا بمرم. ئاواتم نەهاتە دیی! بەهیوام نەگەییشتم، لەپێش منا مردیی!

ئاه... داغی بەچەند دڵانا مردنت.

قالە، جوێ بوونەوەی تۆ لە ئێمە داخی نا بە جگەرمانا و جوێ بوونەوەی ئێمەش لە تۆ، بێ شوبهە داغی نا بەجگەری تۆدا. ئاه... لەو حەلەدا جگەری تۆ خۆی بریندار بوو، توانای ئەو داغەی نەبوو! خۆزگە جگەری من بوایە قالە!

لەبەر چاوم بوویت لە دووریتا، لەبەرچاوم بوویت لە نزیکیتا، لەبەر چاوم بوویت لە

(*) ژیان- س٩، ژ ٤١٤، شەموو، ١٩٣٤/١١/٦ز. [لە چێوەیێکی ڕەشدا].

(١)- قالە ئاییشە خان؛ ئەندازەڤانێکی خەڵکی سلێمانیی و ناسراو بوو. چەند شاعیرێ بۆ مردنی بەشیعر- لە ڕیزدا پیرەمێرد- لاواندوویانەتەوە کە بەهۆی نەخۆشیی «جگەر»ەوە مردووە! ماڵە خەزوورم شێخ مستەفای شێخ ئەمین لە گەڕەکی گوێژەی سلێمانییدا دراوسێی ئەم دیوو ئەودیویان بوون و کابانم لە زمان کەسیەوە دەگێڕێتەوە: قالە تاقانەی دایک و بابی بووە. چەند خوشکی هەبووە و بەمردنی قالەی برایان تا مردن ڕەش پۆش بوون و شوویان نەکرد. ئێستە ماڵەکەیشیان کوێر بووەتەوە و بووە بە بازاڕ لەبەردەم سەرای سلێمانییدا.

تابوتا، لەبەر چاوم بوویت لەسەر لێوی گۆڕ؛ کوێر بوومایە، نەم دیتایە قالە! کوێربوومایە نەم دیتایە لە تابووت قالە!

کوێر بوومایە نەم دیتایە لە کەناری گۆڕ قالە... ئاه... سەد ئاه قالە!

حەسرەتی جوێ بوونەوەت لە دڵمایە قالە... حەسرەتی جوێ بوونەوەت لە دڵی لق و پووپدایە قالە... حەسرەتی جوێ بوونەوەت بەم نزیکانە نزیکم ئەخاتەوە لە تۆ قالە!

توانای دووریتم نییە قالە... ئینشاالله بەم زوانە دەست ئەکەمەوە ملت قالە. ئاخ قالە... ئۆف قالە... ئاه قالە... سەد ئاه قالە!

میرزا مارف

[تەواو]

📖 پ. ن: -/-/٣٢٣(*)

[مەحموود ئەحمەد ـــ عەبدولواحید نووریی](١)

[ڕواندز]

[١٩٤٤/٧/٢٧ز]

بۆ گیانی پاکی مامۆستای کۆچ کردووم

ڕۆژ ئاوایە؛ زەردە لەسەر لوتکەی چیاکاندا بەعاستەم بەجێ ماوە، دارستانەکان سێبەریان کردووەتە سەر ئەو قەد یاڵانە؛ هەروەک ڕەشپۆش بن وەهایە... منیش نازانم چیی بووە، چیی قەوماوە؟؟ بەڵام خەیاڵم بۆ ئەوە ئەچێت کە ڕەشپۆشیی هەر بۆ لەبەر چاوی من خۆی دەرئەخا، چونکە لەپێش مانگێکدا، منیش کوولەکەی دڵم و هاوڕێی گیانی بەگیانیی ژیانم؛ خێزانم، هەردووکیان گیانی پاکیان بە یەزدان سپارد...

بەڵام، ئەوەندەی پێ نەچوو، هاتە بەرگوێم کە مامۆستا عەبدولواحیدیشم گیانی پاکی سپاردووە؛ ئاه...

موچڕکێکم پیا هات، لەسەرمەوە، لە کەلەموستی پێمەوە دەرچوو، بەڵام لە دوای

(*) ژین- س١٨، ژ ٧٥١، پێنجشەموو، ١٩٤٤/٧/٢٧ز.

(١)- مەحموود ئەحمەد/ ئازاد (١٩١٧ز. سلێمانیی- ١٩٦١ز. سلێمانیی) مامۆستای قوتابخانە. چیرۆکنووس و بڵاوکەرەوە، خاوەندی چاپ کراوەکانی خۆی؛ (گوڵاڵە- سلێمانیی؛ س١٩٤٧ز) و (جوان- سلێمانیی؛ س ١٩٦١ز). وەجاغی ڕوونە!

نەختێک کە غەمگینیی گرتمی و ژیانی قوتابخانەم هێنایەوە پێش چاو، بەتەواویی کەمێک ماتەمینیم نەما.

سەرم بەرزکردەوە وتم؛ مامۆستا، مامۆستا گیانم نەمردووە... نەمردووە، چونکە هەمیشە وتەکانی وا لەپێش چاومە ئەوە (بەرەو ڕووناکیی)، ئەوە (لە وڵاتی ئادەمیزادە سەربەستەکان) و گەلێ شتی کە ئەمانە هەموو زیندوویەتیی ئەو ئیسبات ئەکەن.

ئینجا دیسان وتم؛ مامۆستا، گەورەم، نەمردوویت... چونکە بەهەزاران لاوی وەک خۆت گەیاندە جێگەیێک کە چاوەڕێی ئێمەی لێ ئەکەیت! تۆ خۆت گەیاندە جێگەیێک کە چاوەڕێی ئێمەی لێ ئەکەیت! ئێمەش هیچیان بۆ نەماوەتەوە ئەوە نەبێ کە ناکۆکیی و دوو دڵیی و خراپە نەهێڵێن و خۆمان فێری لێ بوردن بکەین و یێک بە یێک، چونکە دوای هەموو ژیانێک مردنە!

ڕواندز

م. مەحموود

(مامۆستا مەحموود)

[تەواو]

📖 پ. ن: -/-/٣٢٤(*)

[مەحموود فەهمی/ مەحموود فەقێ محەممەد هەمەوەندیی ـــ پارێزەر ئەحمەد فائیق](١)

[سلێمانیی]

[١٩٥٣/٣/٢٦ز]

ئێستاکە دەمەو بەهارە لە هەموو کەل و قوژبنێکی وڵاتەکەماندا نێرگس و گوڵ و گوڵاڵە لە خەملێندایە، خاک و نیشتیمان بە تاراییێکی سەوز ڕازاوەتەوە و بووە بە بووکی خوای جوانیی... لەم کاتەدا کە نەورۆز خەریکە پشتی زستان ئەشکێنێ و سەرزەمین ئەکات بە شایی و لۆغان و ڕەشبەڵەک، مامۆستا (ئەحمەد فائیق) کۆچی یێکجاری کرد و خۆی لێ شاردینەوە، بە دڵ زویرییەوە بەجێیی هێشتین و شایی و لۆغانی لێ کردین بەشین و شەپۆڕ!

گیانەکەم؛ کۆچی یێکجاریی تۆ زۆر ناوادە بوو، چونکە هێشتا هاونیشتمانەکانت

(*) ژین- س٢٨، ژ١١٤٢، پێنجشەموو ١٩٥٣/٣/٢٦ز.

(١) بۆ ژیننامەی هەردوو، بنۆڕە: نێوداران

نەگـەیی بوون بەوپایەی کـە تۆ بۆت بەئاوات ئەخـواست و هێـشـتـا پیـر و پەرپووت نەبووبوویت، چونکە لە تێ کۆشانێکی سەرومڕدا بوویت بۆ کردنەوەی گرێ کوێرەی داماو و لێ قەوماو. هەمیشە لە کەڵکەڵەی (دانانی مێژوویێک)ی ڕاستەقینەی گەلەکەتا بوویت، ئەو مێـژووەی کە هیچ مـاسـتـاوی تێدا نەکرێت بۆ ئەم و ئەو و ئەو مـێـژووەی کە باسی گەلەکەت بکات، ئەو گەلەی کە هەرگیز لە چەرمەسەرییدا بووە؛ تازە کەوتووەتە هەڵس و کەوت و بەڕاستیی لە تواناتا بوو ئەم ئیشە پیرۆزە!

مامۆستا گیان

بێ گومان کە هەموو هاوولاتیەکانت وەک منی هاوڕێت، تۆیان نەناسیوە، بۆیێکا وەک منیش جگەر براوێن... ئەو هاوولاتیانەی کە هێشتا زۆریان فـەرقی مەلائیکەی خێر و شەیتانی شەڕ ناکەن و جێگەی تانەنێن، چونکە تۆ؛ شاسوارێک بووی لە مەیدانی ڕاستیی پەرستییدا، شەپۆلت دەدا لە زانین و هەستییدا. پشتت کۆما بووەوە لە غەمخواریی و پەستییدا، پەستیی تەنگ و چەڵەمەی ئەو گەلەی کە تۆ کەسی بێ کەسان بوویت (...) جێی هاوار و بانگی هەژار و کەساسان بوویت!

مامۆستا گیان

تۆ ئەو کـاربەدەستە دەست ڕۆییوە بوویت کە نزیکەی «٣٥» ساڵە زیاتر لە پایەی بەرز بەرزدا بوویت و لەو کـاتە درێژەشدا چاوت بڕیی بووە ڕاسـتیی پەرستیی و هەمـوو ئیش و گوزارێکی دامـاو لە تۆی بەهرەمەندە بوو و لە پاش ئەو «٣٥» ساڵە، بەدەست کورتیی و هەژاریـیەوە لە هاوڕێکانت خۆت شـاردەوە. ئەڵێم دەست کورتیی بە پێی بیـروباوەڕی ئەو پارە پەرستانەی کە پارەیان لە لا هەمـوو شتێکە و هەمـوو شتێکیشی لە ڕێگەدا بەخت و تەرخـان ئەکـەن... بەڵام تۆێکی بێ پارەو هەژار، خـاوەنی کلووری دنیـای خـوو ڕەووشـتی باش و کـردەوەی دڵگیـر و پەسـەند بـوویت و مـێـژووی ژینی تایبـەتی تۆ، پڕە لە گـەنجی گرانبەهای خوو و ڕەووشتی جوانت!

کێی وەک تۆ، ئەو هەمـوو دەست کـورتیی و سـزا ژینەی بەفـەخـرەوە نۆشـیی لە ڕێگەی کەڵەمێریی و جوامێرییدا و یاخود کێی وەک تۆ کۆچی دوایی کرد بەبێ خانوو و مەلازێک بۆ منداڵەکانی؟ قەیناکات، خانوو مەلازی تۆ و سوود و سامانی تۆ، ژینی پاک و خاوێنی تۆیە، ئەو ژینە خاوێنەی کە بەدەگمەن ئادەمێزاد نۆشی دەکات!

مامۆستا گیان

مـەرگی کـۆتوپڕت، وا دیارە کـە ئەویش نرخی بـەرزیی تۆی بۆ دەرنەکـەوتووە و خـەوی

کوتوپڕی لێ خستـووە و ئەرک و ئازاری ناخۆشیی و گیـانەلاویی بەتۆ ڕەوا نەبینیوە. وا دیارە مـلـۆزمی مـەرگ، مـەرگی خوێنڕیش، مـەبەستی لێشـاوگـەی ئەو هەمـوو بەزەیی و دڵباشیەی ئێوە بوو... ئێوەش بەخەو لێ خستنێکی خۆش، بردنی بۆ عالەمی خولود، ئەو عـالـەمەی کە لە دەریایێکی قوولّی بێ بن ئەچێت و بەرەو گوزەرگـەی هەمـوو ئادەمیـزادا ئەچێتە خوارێ و ئێمەش بە واق ورماوییەوە گیرۆدەی داوی خەیاڵی سەرومڕ کردبێت، ئەو خەیاڵەی کە هەمیشە دووربینی ژینی خۆش تێ پەڕیو، ئەنوارێتە سەر و ڕوخساری ئیسک سووکی دەم بە پێکەنینی تۆ تۆراو، تۆراو لە هاوڕێ تا ڕۆژی سەختی مردن!

مەحموود فەهمی هەمەوەند

[تەواو]

٦/١. قەسسامنامە

📖 پ. ن: -/-/٣٢٥(*)

[دادگەی شەرعی سلێمانیی]

٥ی موحەڕڕەم ١٣٤٠ [ک /١٩٢١/٩/٩ز]

● مۆر و نێوی کاری ◎ مۆری مەحکەمەی شەرعی سلێمانی

ئەلقازی بیلوائی سلێمانیی

ئەحمەد موختار ئەربیلی

بۆ تەسوییەی ئوموری سەغیر ئەحمەد کوڕی مستەفا ناوی خەڵقی مەحەللەی گوێژە، لە تەڕەف شەرعەوە تەعێن و حەبک و لازمە، وە بینا لەسەر عیلم و خەبەرێ کە مۆری زاتیی و ڕەسمیی ئیمـام و موختـاری مـەحـەللەی مـەزکوورە؛ موحیـەددین مـەمـهـوور و بە ٨ی موحەڕڕەم مـوئەڕڕەخ بوو، وە حوزوورەن بە شـەهادەت و ئەخـباری عـەبدوڕڕەحمان کوڕی ئیبراهیم ئاغا و عارف کوڕی غـەرە دەروێشی خەڵقی مەحللەی مەزکوورە تەحەققوقی کرد کە ئامینە کچی مستەفا ناوی دایکی موستەقیمە و بەئیقبای ئوموری ویسایەتی لایقە، موقتە دیرەیە؛ بینائەن عەلێهـ بۆ تەسوییەی ئوموور و ئیبقای موعامەلاتی لازمەی سەغیری مەزبوور و مەزبوورە ئامینەی دایکی بە وەسیی نەسب و تەعێن کرا. ئەویش بەر وەجهی

(*) گەنجینەی تاپۆی سلێمانیی- ١٩٨٩/٣/١٧ز.

مەمهوور، ویسایەتی مەزکوورەیی قوبووڵ و بە ئیفای خیدمەتی لازیمەی تەعەههودی کرد. وە موتەعاقیبەن وەسییەی مەزبوور ئامینەی کچی مستەفا، ساکینەی مەحەللەی مەزکوورە کەزاتی بە تەعریف و شەهادەتیس مەزبووران عەبدوڕڕەحمان و عارف غەرە دەروێش موعەڕڕەفەیە لە مەحکەمەی شەرعییەی سلێمانیی و مەجلیسی شەرعی شەریفدا، بیلویسایە تەقدیری کەلامی کرد کە سەغیری مەزبوور ئەحمەد کوڕی مستەفای کوڕم موحتاجی نەفەقەیە و (...) خانوویێک واقیعە لە مەحەللەی گۆێژە کە بەر موجیبی سەنەدی تاپۆی ١ی کانوونی دووەمی ٣٣- (ر. = ١٩١٤ز.K) تەئریخ و ١٤ نۆمیرۆ؛ حیسسەی مەورووسە و موفیدەی هەیە وە لەوە زیاتر هیچی کەی نییە، ئەویش موحتاجی تەعمیر و بە تەعمیریش ئیقتیداری نییە، وەکیباری وەرەسەیش حیسسەی خۆیان ئەدەن بە ڕەهن بە تەبەعییەتی حیسسەی کیبارەوە، حیسسەی سەغیری مەزبوورین بدرێ بە ڕەهن بە بەیع بیلوەفا وە لە بەدەلی ڕهن تەعمیری خانووەکە بکرێ و بەقییەش سەڕفی نەفەقە و حەوائیجی بکرێ دەرحەقی ئەنفەع و ئەولایە.

بینائەن عەلێهـ بۆ تەرهینی حیسسەی سەغیری مەزبوور ئەحمەد لەو خانووە مەورووس و مەحدوود و مەزکوورە بەتالیی و بە ئەخز و قەبزی بەدەل و سەڕفی لە تەعمیراتی ئەو خانووە و نەفەقەی سەغیری مەزبوور و ئیبقای تەقریر فەراغی بە تەرهینە لە تاپۆدا بە ناوی موشتەریی بیلویسایە مەئزوونییەتی تەقریری وەسیی مەزبوورە تەئید کرد وە حوزوورەن بە ئەخبار و شەهادەتی زەواتی مەزبووران عەبدوڕڕەحمان کوڕی ئیبراهیم ئاغا و عارف کوڕی غەرە دەروێش تەحەققوقی کرد کە ئیفادەی وەسیەی مەزبوورە موتابیق واقیع و دەرحەق سەغیر ئەنفەع و ئەولایە.

بینائەن عەلێهـ بۆ تەرهینی حیسسەی سەغیری مەزبوور ئەحمەد، ئەو خانووەی مەورووسی مەزکوورە بە (...) حیسسەی کیباری وەرەسەوە بە بەدەل کە موناسەبەتی بێ و بە ئیفای تەقریری فەراغییەی تەرهینە لە تاپۆدا بە ناوی موشتەریی و بە ئەخز و قەبزی بەدەل ڕەهن و سەرفی لە نەفەقە و تەعمیراتی خانووی مەزبوورە؛ ئامینەی کچی مستەفا، ئیزن درا!

تەحریرەن فیلیەوم ئەلخامیس مین شەهر موحەڕڕەم لیسەنەت تیسعەوئەربەعین وە سەلاسمائە مینەلهیجرە!

[تەواو]

☼ پ. ن: -/-/٣٢٦(*)

[قازیی سلێمانیی]

[١٩٢٥/١٢/١٧ز)

قەسسامنامەی شەرعبی

لە سەکەنەی مەحەللەی گوێژە؛ سەیید عومەر ئەفەندیی کوڕی شێخ ئەحمەد ئەفەندیی کوڕی شێخ ڕەسووڵ ئەفەندیی، لە مەحکەمەی شەرعییەی سلێمانییدا حازر بوو. ئیددیعای کرد، وتی؛ مووریسەی من: عائیشە خانمی کچی شێخ ڕەسووڵ ئەفەندیی کوڕی شێخ محەممەد ئەفەندیی بەرزنجیی، ساڵی ١٣٣٢ هیجریی، موسادیفی ساڵی ١٣٣٠ی ڕۆمیی (٩١٣ز.K) سەلما خانمی کچی شێخ ڕەسووڵ ئەفەندیی ناوی خوشکی باوکی و شێخ قادر و شیخ مەعرووف و سەیید عومەر کە منم، ئەولادی شێخ ئەحمەدی شێخ ڕەسووڵ ناوان، برازا و باوک و دایکی داو لەمانە مەزبوورە سەلما خانم کچی شێخ ڕەسووڵ ئەفەندیی لە ساڵی ١٣٣٤ی ڕۆییدا- ١٩١٤ز.K- وەفاتی کردووە، ویراسەتی لەسەر مەزبووروون شێخ قادر و شیخ مەعرووف و سەیید عومەر کە منم، برازایانی باوکی مونحەسیر بووە. لە پاشدا شێخ مەعرووف کوڕی شێخ ئەحمەد شێخ ڕەسووڵ لە ساڵی ١٣٣٧ی ڕۆمییدا (١٩٢٠ز.K) وەفاتی کردووە؛ ویراسەتی مونحەسیر بووە لەسەر عەبدولقادری کوڕی و بەهییەی کچی و زەوجەی مەنکووحەی فاتیمە خانمی کچی شێخ مستەفا ئەفەندیی.

موفتیی، لەمانە زیاتر واریسی شەرعیی نیزامییان نییە، نەحازر نە غائیب. بەپێی قانوونی تەوسیعی ئینتیقالات تەڵەبی قەسسامی کرد. بۆ ئیسباتی دەعوای خۆی مەزبەتەی هەیئەتی ئیختیارییەی مەحەللەی گوێژە، مەمهوور و موئەڕڕەخ بە تەئریخی ١٣ی کانوون ئەووەل ٩٢٥ موئەڕڕەخ بوو، ئیبراز و مەزموونی ئەو مەزبەتە بە تەقریری مەزکووری تەئید کرد و حوزوورەن بە شاهادەتی شێخ ئەحمەد ئەفەندیی کوڕی مەلا نەسرالله کوڕی شێخ حسێن بەرزنجیی، تەحەققوقی کرد کە ویراسەتی مەزکوورە بەر وەجهی مەشرووحە، مونحەسیرە لە وەرەسەی مەزبوورەدا و لەم سووڕەتەدا مەسئەلەی ئیرسییەیان بەپێی موناسەخە بە مووجیبی قانوونی تەوسیعی ئینتیقالاتی ساتی ١٣٢٨ی ڕومیی (١٩١١ز.K) لە بیست و چوار بەش تەسحیح دەبێ بۆ هەریێکێ لە شێخ قادر و

(*) گەنجینەی کتێبخانەی ئەوقافی سلێمانیی- س ١٩٨٤ز. [لە بەڕێوەبەرەکەیەوە].

سەیید عومەر ئەفەندیی هەشت بەش و بۆ فاتیمە کچی شێخس مستەفا دووبەش و بۆ هەریێک لە عبدولقادر و بەهییە ئەولادی مەعرووف سێ بەش ئیسبات دەکات.

بیتتەڵەب ئەم قەسسامە درا لە ڕۆژی دووی جومادیی ئاخیری ساڵی هەزار و سی سەد و چل و چوار، مووافیقی ١٧ی کانوون ئەووەلی سەنەی ٩٢٥ نووسرا!

قازیی سلێمانیی

مستەفا [قەرەداخیی]

📄 پوول و مۆر

١٩٢٦/٩/١٦[ز][*]

[تەواو]

٧/١. مەزبەتەنامە

✡ پ. ن: -/-/٣٢٧[١]

[مەزبەتە نامەی خۆ وڵاتیەکانی گوندی گوڵپ- سلێمانیی]

[گوندی گوڵپ][٢]

[س ١٩٣٨ز][٣]

بۆ حوزووری جەنابی مودیری مەعاریفی لیوای سلێمانیی

ئێـمـە کـە هەیئـەتی ئیـخـتـیـاری دێی «گـوڵـپ»ین و سـاحـێب منداڵ و باوک. برای تەلەبەکانین، لە دێی مەزکوورین، ئیستیرحام ئەکەین کە ئەم ساڵ شێخ عبدوڕڕحمان[٤] بە

(*) ئەم مێژوو و پوول و مۆرە، دیارە بۆ وەرگرتنی وێنەیێکی قەسسامنامەکەیە کە لە ١٩٢٦/٩/١٦ز. دا دەرهێنراوە.

(١) گەنجینەی بەڕێوەبەرایەتیی پەروەردەی سلێمانیی- ١٩٨٣/٣/١٥ز.

(٢) گوندی گوڵپ؛ سەر بە باژێڕۆکی هەڵەبجەیە.

(٣) لە فۆتۆکۆپیی مەزبەتەکەدا- مخابن- مێژووی بەرچاو ناکەوێت، بەڵام دەورکردنەوەی دۆسیێی مامۆستای نێوبراو، لە ساڵی ١٩٣٦ز. دا مامۆستای گوندە کەبووە، ساڵی ١٩٣٧ز مامۆستای ماوەت و ساڵی ١٩٣٨ز دیسان لە ماوەتەوە بۆ گوڵپ و دیارە لەسەر ئەم مەزبەتەیش ڕاگۆستراوە!

(٤) مامۆستا عەبدوڕڕەحمان نسیب بەرزنجیی (١٨٨٨ز- ١٩٧١ز. سلێمانیی)، لە فێرگەکانی ئاییینەوە پێ گەییشتووە و دەزگەی مەعاریفی مووسڵی سەردەمی عوسمانیی باوەڕی بە خوێندن و توانای کردووە، لە س ١٩١١ز. دا کراوە بە مامۆستای سەرەتاییی. یێکێکە لە مامۆستا پێشڕەوەکانی سلێمانیی لە ١٩٥١/١٠/٢١ز. دا خانەنشین کراوە. [دۆسیی خۆی و نەوەی]

موعەللیمی دێیەکەمان تەعین بفەرموون و ڕجامان هەیە بۆ تەعینی شێخ عەبدوڕڕەحمان بۆ هەمووومان باعیسی مەمنوونیە، وە هەمووومان لەبەر ئەوەی کە شێخ عەبدوڕڕەحمان لە هەموو خوسووسێکەوە عەفیفو مولائیمە، بەهاتنی ئەو مەمنوونین. ئیتر حەواڵەی لوتفی عالیتانە.

ئەگەر بەدڵی لوتفتان نەبوو، عەیشی هەمووومان، ئەولاد و برامان لە مەکتەبی خارجیی ناکەین! ساڵی پار منداڵمان ئیستیفادەی لە مەکتەب نەکردوە پێیاننەخوێنرا. منداڵمان ئیستیفادەی لە مەکتەب نەکرد لەبەر ئەوە عەرزتان ئەکەین ئەگەر منداڵەکانمان ئیمکانە نەبوو بچنە مەکتەب، مەعزووین!

ئیختیار	ئیختبار	موختاری گوڵپ
شێخ مارف شێخ بەهائوددین	شێخ محەممەد حوسامووددین	●
شێخ تۆفیق سادیق[ئیمزا]	شێخ محەممەد حوسامووددین	فەرەج هەیاس
ئەحمەد حەمە [پەنجەمۆر]	حەمە ڕەشید حەمە ئەمین	
ئەحمەدی خاڵە	حەمەخان فەتاح ئاغا	حەبیب حەمە کەریم
شەریف حەمەکەریم	عبداللە مستەفا	حەمە مستەفا
حەمەمین حەمە ئەمین	ڕەحمان جەلال	حەمە حسێن ئەحمەد
ڕەمەزان ئەحمەد	ئەحمەد ساڵح	حەمە ئازیز مارف
محەممەد وەیسە	فەتح اللە قاد	حەمەرێحان ئیختیار
سەعید حەمەمین		

موختاری دێی گوڵپ سەعید ساڵح

●

[تەواو]

📖 پ. ن: -/-/٣٢٨(*)
[مەزبەتەنامەی قوتابیان ــ ژین ــ کاربەدەستانی حوکوومەت]
[ش؟]
[١٩٥٣/١٢/٣١ز]

رۆژنامەی ژینی پیرۆز

ئێمە کە قوتابیانی کوردی حوقووقین، بەگشت ڕق و تووڕەییمانەوە بێزاریی هەرە تیژمان دەرئەبڕین بەرامبەر بەو دەست وەشاندنە تاوانکەرانە کە ئاراستەی ژیانی (مەحامیی مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد) کرا، وە بەسووریی داوا ئەکەین تاوانکەرە پەستەکان، چ هاندەر و چ دەستوەشێن بە گورجیی کێش بکرێنە مەحکەمە و بگەیێنرێن بە سزای هەرە سەختی تاوانی پیس و چڵکنیان. هەروەها داوا لە گشت حوقووقیی و مەحامیە بەشەرەفەکانی هاونیشتیمان ئەکەین کە بێزاریی دەرببڕن بەرامبەر بەم تاوانە شوورەییە!

لە قوتابیانی کوردی حوقووق
٥٣ئیمزا

[تەواو]

(*) ژین- س٢٨، ژ ١٨٠، پێنجشەموو ١٩٥٣/١٢/٣١ز.

٨/١. وەسیەتنامە

📖 پ. ن: /-/- /٣٢٩(*)
[وەسیەتنامەی شێخ عەلائوددینی بیارە]
[ش؟]
[س ١٩٤٣ز](١).

بسم الله الرحمن الرحیم

(الحمد لله رب العالمین والصلوه والسلام علی سیدنا محمد واله وصحبه أجمعین) ئەمما بەعدو... بەشاهادەتی خودای تەعالا و مەلائیکەی موقەڕڕەبین و پێغەمبەرانی خودا، ئەم وەسیەتە ئەکەم:

وەسیەت ئەکەم کە سێ یێکی عوموومی ماڵی مەملووکی خۆم بۆ عومووی موسڵمانان بێ لە ساکینانی خانەقای بیارە و ئەوانەی بە عەزمی زیارەتی دێن بۆ «بیارە» یا بە میوانیی وارید ئەبن کە بە هەموو شێوەیێکی عادەتیی ئیستیفادە لە ماڵی من بکەن، خواه بە دانیشتن و نوستن و هات و چۆ بە خانوەکانما یا بە خواردن و خواردنەوەی ئەوەی عائیدی منە. خواه نان و ئاو و چێشت و چایی و میوە و غەیری ئەمانە وە بەکارهێنانی قاپ و قاچاغ و لێفە و سەرین و فەرش وکەل و پەلی ماڵ بە قەدەر پێ ویستیان، ئەم وەسیەتە شامیلە بۆ هەر موڵکێکی شەرعیم هەبێ چ لە «بیارە» یا لە باقیی دێهاتی عێراق یا لە دێهاتی مۆڵکی ئێران و لە باقیی شوێنەکاندا خواه ئەوەی ئێستە هەمە یا ئەوەی لەمەولا پەیدا ئەبێ.

بۆ تەوزیح: مەقسەد لەم وەسیەتە (بردنی عەینی ماڵەکەم نییە بۆ خۆیان) بەڵکوو ئیستیفادەیە بەخواردن و خواردنەوە و غەیری ئەمانە لە وجووهی ئیستیفادە.

(*) ١/٧٥؛ ج٢، ل٣١٦- ٣١٧.

(١)- مامۆستا مەلا عەبدولکەریم مودەڕڕیس- لە ئەو سەرچاوەیەدا- دەبێژێت (خوا لێ خۆش بوو شێخ عەلائوددینی بیارە بە شایەتیی من و مامۆستا مەلا بەهای ئیمامی خانەقا و سەیید مەزهەری کاتبی و سەیید نیزامودینی باوەڕ پێ کراوی شێخ عوسمانی شێخ مارفی نێرگسەجاڕ و عومەر مستەفای عەرەبیی دوو ئاوایی شارەزوور، لە بیستی مانگی ڕەجەبی ساڵی ١٣٦٣ کۆچییدا ئەم وەسیەتەی کردووە!).

(فمن بدلها بعدما سمعها فعليه الوزر وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه وسلمه تسليما و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين!)

[ئەلمووسیی] الموصیی
خادیمەتتەریقەتو نەقشبەندییە
وەلقادرییە: عەلائوددین ئەلعومەریی
ئەلعوسمانی
٢٠ ڕەجەب ١٣٦٣

پ. ن: -/-/ ٣٣٠(*)

[وەسیەتنامەی چوار ئەفسەری گیانفیدای کورد و کوردستان]

بەغداد

١٨ی حوزیران ١٩٤٧ [ز]

لە شوهەدای ڕێگەی نیشتیمانەوە
عیززەت عەبدولعەزیز
مستەفا خۆشناو
خەیرالله عەبدولکەریم
محەممەد مەحموودەوە

بۆ برایانی میللەتی کوردی خۆشەویست

(لە دوای تەبلیغی حوکمی ئیعدام بەیێک سەعات نووسراوە:]

برایان

لە ژیانی ژێر دەستیی ئیستیعماردا[١] لە نووسینی ئەم نامەیەوە تەنها ١٤ سەعاتمان ماوە، بە پەتی ئیستیعمار دەگەینە دنیای ئازادیی و گیانمان دەگاتە گیانی پاک و شوهەدای ڕێگەی نیشتیمان.

برایان

خۆمان زۆر بەختیار دەزانین کە بەرامبەر واجیبی میللیی، هیچ دوا نەکەوتین. تەنها

(*) گۆڤاری ڕۆژی نوێ- س ١٩٦٠ز. بلاوکراو لەگەڵ ڕۆژنامەی دیدا.

(١) بەڕۆشنایی شوێن و کات و دادگە و قانوون و پەتی سێدارە، ئەوە وشەی ئیستیعمار- داگیرکەر- ڕژێمی مەملەکەتی عێراقی عەرەبی ئیستیعماری کوردستانی باشوور دەگرێتەوە.

نەسیحەتی ئێمە ئەوەیە کە لاوان و نیشتیمانپەروەرانی کورد، نوکرانی زات بکەنە نیشانە و یێکیەتیی بکەنە پەیڕەوی خۆیان بۆ شکاندنی تەوقی ئیستیعمار وە ڕزگارکردنی هەموو میللەتێکی مەزڵووم بەبێ جیاوازیی!

برایان.

دوژمنی جەهالەت بن، بە هەموو تواناتان شەڕی جەهالەت بکەن وە دوای جەهالەت مەکەون! ئێمە نیشانەی تێ کۆشینی میللیی میللەتی کوردین لە ساڵی ١٩٤٧دا. برایانی ئێمە کە ماون بۆ ڕێگەی شەرەف تێ دەکۆشن وە پشت بە خودای گەورە، میللەت ڕزگار دەبێت!

برایان

هاتنمان بۆ بەر سێدارە، لە بێ دەسەڵاتییەوە و سێ و دوو کردنەوە نەبوو، بۆ تێ کۆشین، بەڵکو هەروەک سەربازێکی ئازاد تا ئاخیرین توانا هەوڵمان داو گەیيشتینە ئەم نەتیجەیە.

ئیدی بۆ یێکیەتیی و بۆ ئازادیی.

بژیی کورد و کوردستان

[ئیمزای خەیرالله عەبدولکەریم] [ئیمزای مستەفا خۆشناو]

[ئیمزای عیززەت عەبدولعەزیز] [ئیمزای محەممەد مەحموود/ قودسیی]

[تەواو]

پ. ن: -/-/ ٣٣١(*)

[وەسیەتنامەی پیرەمێرد]

[سلێمانیی]

[بەر لە مردنی بەسێ ڕۆژ- ١٦/٦/١٩٥٠ز]

ئەم جارە ئەمرم، لە مردن ناترسم. ژیانێکی باش و عومرێکی درێژم ڕابواردووە. گەلێ شاران و وڵاتان گەڕاوم. گەورە و پادشاهانم دیوە.

تاڵیی و سوێریی زۆرم چەشتووە. بەنیوە خوێندەواریی لە سلێمانییەوە دەرچووم و

(*) دیوانی پیرەمێرد- س١٩٩١؛ ل ٥٧- ٥٨

خوێندنێکی بەرزم هێنایەوە. بەسەر بەرزیی ئەزانم کە لە ڕێی باوەڕی خۆما حەپس و زیندانییەکی زۆرم دیوە!

لەم وڵاتەدا دوو چاوم هەبوو؛ یێکێ (زانستیی) و یێکێ (ژین)...

ئێستە لەوانەیە کەڵکی خزمەتم پێوە نەمێنێ و ببم بەبار بەسەر خەڵکەوە؛ ڕوو ئەکەمە قاپیی ئەبەدیی بەبێ ئەوەی کە ماڵی کەسم خواردبێ، موحتاجی کەس بووبێتم!

هیچم پاشەکەوت نەکردووە، هیچیشم لەدوا بەجێ نەماوە، چاوم لە دوای خۆم نییە، خۆم بە ئاخیر خێر ئەزانم، هەرچەندە یێکانە هیوام ئەوەبوو کە ببینم قەوم و میللەتەکەم پلەیێک لەمە بەرزتر و خوێندەوارتر و پێ گەیبێشتووترین، بوو بە گرێ لە دڵما و نەم دیی! لەگەڵ ئەوەش بەختیارم، چونکە بۆم دەرکەوت کە قەوم و میللەتەکەم لە پێشکەوتنان و هەموو جۆرە توان و قابیلییەتێکیان تێدا هەیە. ئامۆژگاریم ئەوەیە بخوێنن، کوڕ و کچ ناخوێندەوار نەبن بێ سوودە. هەموو شتێک بە عیلم و فەننەوەیە، وەک وتوومە:

لای من بەخوێندەوارییە، ئاه خوێندەوارییە
هەر میللەتێ کە فەننی نەبێ دەردی کارییە
ئاخ خۆزگە خوێندنیش وەکو من ئارەزوو ئەکەم
بیبینم و نەبێتە گرێی قورسی کفنەکەم

ئامۆژگاریم ئەوەیە؛ بەشوێن ماددە مەکەون! دنیا زۆر بە گران مەگرن. تا ئەتوانن خزمەتی ڕاست و بێ موقابیلی قەوم و زمان و وڵاتەکەتان بکەن و دەستی داماوان بگرن و لە دین لامەدەن، خوا و پەیامبەری خۆتان بناسن و ڕەووشتتان پاک و خاوێن بێ!

ئامۆژگاریم ئەوەیە؛ چاپخانەکە مەفەوتێنن. ئەم قەلەندەرخانەیە تێک مەدەن! ئەو یێک دوو کەسانەی ئەم بەینە لەم قەلەندەرخانەیە خۆیان داوەتە پەنای من، بێ نازیان مەکەن، حەقیان بەسەر مەوەیە.

ڕۆژنامەکەش لە دەست مەدەن، چاپخانەکە ئیش پێ بکەن، چونکە لە لاییێکەوە ناکوژێتەوە و خزمەتێکی پێ ئەکرێت. لە لاییێکی کەوە ئەو جیهەتانەی من یارمەتیم داون، بەڵکوو بەهۆی ئیش کردنی چاپخانەکەوە ئەو یارمەتییەیان لێ نەبڕێت! مزگەوتی (هەمزاغا)ش فەرامۆش مەکەن، یادگاری باپیرمە، مزگەوتی ئەو گەڕەکەیە، مەڵبەندی خوێندنی ئاییینە، ماڵی خوایە. خوا شاهیدە لەوەتیی هاتوومەتەوە فەرامۆشم نەکردووە.

ئامۆژگاریم ئەوەیە؛ شیعر و نووسینەکانم کۆکرایەوە، مەیفەوتێنن، ئیستیفادەی لێ ئەکرێت.

ئامۆژگاریم ئەوەیە لە گردی (یارە) بمنێژن... بۆم مەگرین! ئەگەر زۆر بیرتان کردم، جار جار سەرم لێ بدەن.

(فائیق)[1] ئەم ئامۆژگاریانەم بۆ تۆیە و بۆ ئەو کەسانەیە کە بەتەنگمەوەن.

[تەواو]

١/٩. وەقفنامە

📖 پ. ن: -/-/٣٣٢(*)

[وەقفنامەی عەبدوڕڕەحمان پاشا بابان بە عەرەبیی].

[ش؟]

[م!](٢)

بسم للهالرحمن الرحيم

الحمدلله الواقف على الجليّات و والخفّيات، العالم بالكليات والجزئيات و الصلوة والسلام على رسوله المؤيد باوضح البينات والمع المعجزات وعلى آله واصحابه الذين حازوا علي قصبات سبق في مضمار المآثر والخيرات.

أما بعد، فلّما انعمَ الله عليّ بأن جعلنى من امة منْ كانَ علّة غائة لايجاد النشّأتين وسبباً لإنتظام الكونين صلعم و إرتفع بي قَلبي محّبة اصحَّ الكونينَ بعد كتاب الله المجيد وهو كتاب (صحيح البُخاري) الذي اشتمل على كلام تلك العلّة. فقد الزَمْتُ على نفسي استنساخ و اشتراء ذلك الكتاب ووقفه ما أمكن رجاءً رجاءً لشفاعة صاحبه يوم الحساب، فها انا قد وقفتُ ذلك الكتاب وقفاً صحيحاً شرعياً على العالم الرّباني والعارف الصمداني ملا عبدالرحمن الجلبيّ ثم على اولاده الذكور الافقه فالافقه ماتناسلوا بطناً بعد ثم على اولاده الذكور الافقه فالافقه ماتناسلوا بطناً بعد بطن ثم

---

(١) مەبەست کۆچکردوو فائیق هوشیاری کچەزایەتی کە هەر ئەو وەسیەتەکەی لە زمانییەوە نووسیوەتەوە!

(*) کۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد- ب١، س ١٩٧٣، ل٣٨٤- ٣٨٥.

(٢) مێژووی نووسینی تۆمار نییە، بەڵام کتێبەکە خۆی لەساڵی ١٢١١ک/ ١٧٩٨ز. دا ڕوونووس کراوە. دیاریشە -خێرەکەی پێشکەشی باب و هەردوو برای کردووە- لەسەردەمی پاشایەتیی خۆیدا وەقفی کردووە.

علي اولاد إخوته الاعلم ما توالدوا، ثم على عشيرتة الاعلمين ثم على العلماء الذين كانوا في ناحيه كردستان من الموصل الى بغداد و سنندع وجعلتُ ثوابه هديّة وتحفة لضريح أفضل الكائنات و خلاصة الموجودات عليه أفضل الصلوة و أكمل التحيات رجاءَ أنْ يشفع لى يوم العرصات وجعلتُ مثل ثوابه تحفة لروحي والدي و أخي المرحومين.

انا الراجى عفوَ ربِّه الكريم عبدالرحمن پاشا.

●

عبدوڕڕەحمان پاشا

[تەواو]

١/ ١٠. وەکالەتنامە

☼ پ. ن: -/-/٣٣٣(*)
[ئەلیاهو/ محەممەد عەلیی داود ـــــ ڕۆفائیل ئیبراهیم)
[سلێمانیی]
٢٦/٥/١٩٣١[ز]

ئێمە کە موشێ کوڕی ئەلیاهو و ئەلیاو کوڕی داود ئێستە کە موسڵمانم ناوم محەممەد عەلیی کوڕی داودە، بەیع و شیرائی سەهمە خانوویێکی مەعلوومولحودوود واقیع لە مەحەللەی جوولەکان لە بەینمانا جاریی بوو و بەم بەیع و شیرایە ڕازیی بووین و تەوەففوقمان کرد.

من کە لە پێشدا ئەلیاو کوڕی داود و ئێستە کە موسڵمان بووم و ناوم محەممەد عەلیی کوڕی داودە موقیرڕو موعتەریفم بەم نەوعە؛ خانوویێکی مەعلوومولحودوود واقیع لە محەللەی جوولەکان کە ئێستە بووەتە عەرەسە، بە مووافیقی سووڕەتی قەیدی تاپۆ کە موئەڕڕەخە بە ماسیی ٣١٥ و ژمارە «١٤»، بە ئیعتیباری هەشت سەهم، دوو سەهمی بە ناوی خۆمەوە قەیدە و ئەویش مردووە، ئەم دوو سەهمە بۆ من و سائیری وەرەسە ئینتیقالی کردووە، ئەوانیش ئەو دوو سەهمە کە لەسەر خۆم قەیدە و لە مەرقووم بووە دەی کوڕی داودی برامەوە سەهەر حیسسەیێک بۆ من ئیسبات و ئینتیقال ئەکا، بەیعی باتی قەتعیی

(*) گەنجینەی تاپۆی سلێمانیی- ١١/٤/١٩٩٥ز.

خاڵیی لە (...) و تەقریر و مووازەعە بە مەبلەغی سەد ڕوپییە بە دەلی مەقبووز فرۆشتم بەموشێ کوڕی ئەلیاهو وە پارەکەشم بە تەواویی لێ وەرگرت و تەسلیمم بوو، هیچ موداخەلەو تەسەڕووفم بەسەر ئەو عەرەسە خانووە مەحدوودە مەزکوورە مەورووسەوە نەماوە، موڵکی سەحیح موشتەریی خۆیەتی.

بۆ ئەوەی لە دائیرەی تاپۆدا ئەو عەرەسە خانووە ڕەهنە لە پاش موعامەلەی فەک و بۆ ئەو حیسەی مەورووسەشم لە پاش موعامەلەی ئینتیقالی دوو سەهمەکەی خۆم و ئەو حیسسەیە کە مەورووسەن بۆم ئینتیقال ئەکا، بە ناوی موشتەریی مەرقووم موشێ کوڕی ئەلیا هۆوە ڕەبت تاپۆی بۆ بکاو لە سائیری دەوائیری ڕەسمییەی موتەعەللیقەدا لەم خوسووسەوە بۆ هەرچی ئیجاب بکا بە ئیستیعمالی هەموو سەڵاحییەتێکی خۆم مەئزوون بێ لە دانیشتووای محەللەی جوولەکان (روفائیل کوڕی ئیبراهیم بۆ وەکیلی دەوریی موتڵەق لایەنعەزیلی خۆم نەسب و تەعیین کرد!).

وە بیلئاخیر ئەگەر لەم بەیعە پەشیمان بوومەوە، بە دەلی ئەم بەیعە و هەر مەساریفاتێک لەو عەرەسەیەدا بیکا، موتەعەهیدم مەعە فائیقی نیزامی تەئدییەی، لەبەر ئەوە سەنەدم نووسیی و دامە دەست![1]

عەن ئیقرار لە محەللەی

دەرگەزێن

لە پێشدا ئەلیاو کوڕی داود ئێستە موسڵمان

محەممەد عەلیی کوڕی داود

٢٦مایس ١٩٣١

[تەواو]

(١) لە وەکالەتنامەکەدا- وەک وێنەیی بڵاوە- هێندێ پەراوێز بە کوردیی و ئیمزای عیبریانەش بڵاون و پێ ویستم نەدیت بیاننووسمەوە!

پ. ن: -/-/٣٣٤(*)

[فەقێ تۆفیق کوێخا سەعدە ــ حەمە ئاغا و میرزا فەتاح]

[سلێمانیی]

[١٩٣٣/٥/١ز]

من کە فەقێ تۆفیق کوڕی کوێخا سەعدە لە دێی «تیمار»ی تابیع بە ناحیەی سورداشم، ئیقرار و ئیعتیراف ئەکەم بەم نەوعە؛ دوو قیتعە زەویی دێم کە یێکێکی مەشهوورە بە تووە سووتاوی سەروو و چوار ئەترافی بەزەویی کوێخا عەبدالله و جۆگەی شێخ شامیل شیوی کانیی سارد و جۆگەکانی سارد مەحدوودە وە ئەوی کەیان مەشهوورە بە کۆیی و چوار ئەترافی بە ڕێگە و گردی ئەلەکە کۆکاویی و زەمینی قادر فەتاح مەحدوودە و واقیعن لە دێی «تیمار»ی تابیعی ناحیەی سورداش و لە قەیدی تاپۆدا بە ناوی کوێخا سەعدەی کوڕی سەعید قەیدە و ئەویش مردووە و ویراسەتی بۆ من ماوەتەوە، ئەوانیش زەمینی تووە سووتاو و بە فەراغی قەتعیی بە مەبلەغی حەڤدە دینار و پێنج سەد فلس، جەمعەن بە مەبلەغی سیی و پێنج دینار بە فەراغی قەتعیی خاڵیی لە غەبن و تەقریر و موازیعە(...) فرۆشتم بە شێخ محەممەد سدیق کوڕی شێخ عوسمانی سەرگەڵوو و پارەکەشم بەتەواویی کە عیبارەتە لە سیی و پێنج دینار بە تەواویی لێ وەرگرت و تەسلیم بوو، هیچ حەق و موداخەلە و تەسەڕووفم بەسەر ئەو زەمینە مەحدوودە مەزکووراتەوە نەماوە، موڵکی سەحیی موشتەرای خۆیەتی. بۆ ئەوەی لە دائیرەی تاپۆدا لە پاش موعامەلەی ئینتیقال، تەقریر فەراغ و ڕەبتی تاپۆی بۆ بکا و لە سائیری دەوائیری ڕەسمییەی موتەعەللیقەدا لەم ڕووە وە و بۆ هەرچیی ئیجاب بکات بە ئیستیعمالی هەموو سەلاحییەتێکی خۆم مەئزوون بن لە دانیشتووی مەحەللەی مەڵکەندیی حەمە ئاغای کوڕی عەبدوڕڕەحمان ئاغا و لە مەحەللەی سەرشەقام میرزا فەتاح مونفەریدەن کان ئەو موجتەمیعەن بە وەکیلی موتلەقی دەوری لایەنعەزیلی خۆم نەسب و تەعین کرد.

شایەد لەم فەراغە نکوولم کرد و بیلتەڕەف هەرکەسێکی کەوە ئیدریعاییێک بۆ ئەو زەوییانە واقیع بوو، ئەم بەدەلەو مەساریفاتی زەرەر و زیان، لەگەڵ مەسرەفی موحاکەمە و

(*) لە سەبیحەخانی کابانی عەلی عەسکەرییەوە- نەوەی شێخ محەممەد سەدیق کوڕی شێخ عوسمانی سەرگەڵوو- سلێمانیی ١٩٩٧/٤/١٩ز.

عەلاوەی بیست دینار بە مووافیقی ئوسووڵی موحاکەماتی حوقووقییە، موتەعەههیدم بە تەزمین. بینائەن عەلێهـ ئەم [وەکالەتە]م نووسیی، موسەددەق ئیعتام کرد.

عەن ئیقرار ئەلوەکیل
لە دێی «تیمار»ی تابیعی سورداش
فەقێ تۆفیق کوڕی کوێخا سەعدە

شاهێد	شاهێد
قادر ئەفەندیی کوڕی عبدالله	میرزا ئیبراهیم کوڕی مەلا فەتاح
کاتبی ناحیەی سەرچنار	تۆفیق بەززاز لە دەرگەزێن
[ئیمزا]	[ئیمزا]
١مایس ١٩٣٣	١ مایس ١٩٣٣
● تۆفیق	● تۆفیق

سیجل	یەومیە	تەئریخ
٢٢٨	٦١١٨/٧	مایس٩٣٣

لە دانیشتووی دێی «تیمار»ی ناحیەی سورداش فەقێ تۆفیق کوڕی کوێخا سەعدە کە هەوییە و شەهادەی شوهوودی بالا مەعلووم بوو، موومائیلێهـ لە حوزووری خۆمدا حەرفییەن بە موندەریجاتی ئەم سەنەدی وەکالەتە ئیقرار و ئیعتیرافی کرد و ئەم مۆرەی وەزع کرد. بینائەن عەلێهـ ئەم سەنەدە لە تەڕەفمەوە تەسدیق و تەسجیل کرا.

٧ی موحەڕڕەم ١٣٥٢ و ا ی مایس ١٩٣٣

کاتب عەدلی لیوائـ
ئەسسلێمانییە

فلس
٢٨١ ڕەسمی تەسدیقی وەکالەت
دووسەد و هەشتا و یێک فلس وەرمگرت.

١ی مایس ١٩٣٣

[تەواو]

١١/١. یاداشتنامە

✡ پ. ن: -/-/٣٣٥[*]

[یاداشتنامەی مستەفاساییب][١]

[گەلیی عەلی بەگ، بعوێرە- مووسڵ، حیللە]

[١٠/٤/١٩٢٩ز ـــ. ١٧/٥/١٩٢٩ز، ٢/١٠/١٩٣٠ز]

«١»

گەلیی عەلی بەگ

ڕۆژی چوارشەموو- سەعات ٤

١٩٢٩/٤/١٠

ڕۆژی ١٧/٣/٩٢٩، یێکشەموو سەر لە بەیانیی حەرەکەتم کرد لە سلێمانییەوە و من لە دڵی خۆمدا ویداعی ئەبەدییم کرد، چونکە وام بەدڵدادێت کە ئیدی سلێمانیی نابینمەوە.

ئینسان کە نەفیی کرا لە وڵات[٢] زۆر موتەئەسیر نابێ و ئومێدەوار ئەبێت، بەڵام من بیلعەکەس، هەمیشە موتەئەسسیر و نەومێدم، چونکە دەربەدەرکراوم. ئەمە نەفیی نییە، دەربەدەرییە. یێک دەفعە وەتەنی ئەسڵیی و دۆست و ئەحبابم ، هەموو کەس و کارو عەزیزانم بەجێ هێشت، پشتم کردە بەهاری حەیاتم و بەرەو خەزانی عومرم ئەڕۆم.

(*) گەنجینەی یادگاری مستەفا ساییب- بەهۆی ئازاد ساییبی برازایەوە و پارێزراو لە لای من- سلیمانیی: س ١٩٨٢ز.

(١) ئەم یاداشتنامەیە -تا هەلی بڵاوکردنەوەی- وێنەیێکی یێکەمە لە ئەدەبیاتی کرمانجیی کوردستانی باشوور- سلێمانییدا کە لە نێوان سنووری مێژووی نیشان دراودا نووسراوە. سەرەتاکەی دوو لاپەڕەی فوتسکاب و دواییەکەی لەسەر دەفتەرێکی سیی پەڕەیی و بەمەرەکبێکی بۆر نووسراوە. ڕۆژگاری نووسینەوەی دەگەڕێتەوە بۆ دوای ڕاگوێستنەوە و دوورخستنەوەی -لە سلێمانییەوە- کە بەیاننامەی سیاسیی لێ کەوتووە، ئەم بارەیشی تا نیوەی ساڵی ١٩٣٢ز، ی خایاندووە. نووسراوەکەی ٢/١٠/١٩٣٠یشی کە پەخشاننامەیێکی ئەدەبییە، چونکە بۆنی یاداشتی دوورە وڵاتیی لێ دێن، تێ هەڵکێشی ئەم یاداشتانەم کرد کە وێکرا هەر خۆم بۆ یێکەم جار- هەموو- لە (مستەفا ساییب ئەستێرە گەشەی کورد س ١٩٩٨ز)دا بڵاوکردەوە!

(٢) مەبەست سلێمانییە!

واقیعەن ئەو جێگایەی بۆ چووم؛ هەر وەتەنە و موقەددەسە، کوردستانە و خاکی پاکی کوردە، هێلانەی عەزیزی کوردە و ئاشیانی موقەددەسی میللەتە. بەڵام هەی هات؛ سروودی چۆلەکەو تەیرو تیووری شارەزوور، شنەی بای نەسیمی گوێژە و هەوای ئاوداری پیرەمەگروون، مەسیلی نییە لە هیچ کوێیەک و ئەو لەزەتە لە هیچ کوێیەکی کە نابینرێ!

چوار ڕۆژ لە کەرکووک مامەوە... من کە زۆر ڕقم لە کەرکووکە و هەرچەندە چاوم بە کەرکووک کەوتبێ، وام زانیوە زیندانە، کەچیی ئەم جارە وەک بەهەشت وا بوو لام، چونکە بۆنێکی شارەزووری لێوە ئەهات و هەوایێکی پیرەمەگروونی بەسەرا تێ پەڕ ئەبوو!

٢٢/٤/٢٩ [١٩ز]

ڕۆژی هەینیی لەوێش حەرەکەتم کرد ڕوو بەهەولێرە کۆن... وەختی چێشتەنگاو گەییشتینە پردێ... بەڵام چ پردێ؟ ئەهلێکی بەد و نەوسن و تەماعکاری هەیە.

تا حەرەکەتمان کردوو و لە نان خواردن بووینەتەوە؛ ٥- ٦ کەس، موتەمادیی زەق زەق چاویان تێ بڕیی بووین و بەرامبەر ڕاوەستابوون وەک سەگی گرانییەکە.[١]

ئەوەی سەیر بوو کە سواڵکەریش نەبوون و هەروا برسیی بوون. ئەوەندەی مەوقیعی دێکە خۆش و موهیمە، ئەوەندە ئەهلەکەی بەد و بێ مێشک و جاهیلن!

وەختی سەعات ٥- ٦ گەییشتینە هەولێر، بەڵام بەختی ڕەش، بوو بە پەڵە هەورێک لەوێدا بەسەرمەوە نیشتەوە... لەو جێگەیەی ئوتوومووبێلی لێ ڕائەوەستێ و ناو ئەنووسێ، تۆزێ ڕاوەستاین... کە تەماشام کرد موهەندیسەکان و کوڕێکی هەرزەکار لە ئوتوموبێلێکدان و ڕاوەستان و قسە ئەکەن و بەڵام چاویان لە من بوو... منیش بۆ نەگبەتیی خۆم نەگرت، وەک شتێکی زۆر بەقیمەتم دۆزیبێتەوە، گورج دابەزیم و چوومە لای موهەندیسەکەو وتم: (وا هاتووم، چیی بکەم؟). وتی: (هەر ئێستە ئەبێ حەرەکەت بکەن بۆ ڕواندز!). لەگەڵ وای وت؛ من مات بوم... وەک لە بانێکەوە باگردێنێکم بەسەردا بەر بدەنەوە وا تاس بردمییەوە. چۆن؛ من ئەلئان گەییشتووم و ئێستەیش حەرەکەت بکەم بۆ ڕواندز؟

بە تەمای هەولێر، لە سلێمانییدا، هەرچیی ئەرزاق و شتوومەکێکم کڕیی بوو،

(١) مەبەست گرانیی ئەنجامی (١. ج. گ)یە کە لە ڕاییلەی ڕۆژگاریدا باری خەڵکی کوردستان تەنگیی و برسیەتیی و مردن بوو. بۆ بیرو ڕاکانیشی بەرامبەر خەڵکی (پردێ/ ئاڵتوون کۆپریی) مەرج نییە ببڕای ببڕبووێت، چونکە ئەو لە بارێکی دەروونیی سەختدا ئەم باسەی نووسیوە.

فرۆشتمەوە لە کەرکووکیش هیچم نەکڕیی بوو. ئێستایش وا کوتوپڕ بڕۆم، ئەی لەو شاخ و کێوە بەچیی و چۆن بژیم؟ ئەمە دووەم نەگبەتیی و قۆرت!.

خواھ ناخواھ بە ئەوتوموبێل دووی ئەوان کەوتم تا دائیرە. لەوێدا وتی: (ئەشیا کانت بخەرە ئوتوموبێلەکانی ئێمەوە و بڕۆین!). منیش بە عەجەلە، شتوومەکەکانم داگرت و پارەم دا بە ئوتوموبێلچیی- پێکەوە دوو کەلیمە کاغەزم نووسیی بۆ تۆفیق فائیق ئەفەندیی موحاسیب و یێک دوو کاغەز کە پێم بوو لە کەرکووکەوە دام بە قادر ئەفەندیی مەئموور مالی کۆیە- خزمی قازیی هەولێرە و خەڵکی سلێمانییە کە بییدا بە ساحێبەکانی: کە تەماشا ئەکەم، ئوتوموبێل جێگەی هەموو ئەشیاکانی تیا نابێتەوە.موهەندیس خۆی بە ئوتوموبێلێکی تایبەتیی هەموو ئەشیاکان بۆ ئوتوموبێلێک! بە مەجبووریی دوو سندووقم هێشتەوە تەسلیمم کرد بە مەئموور ئەنباری دائیرەکە کەرکووکییە و ئەیناسم کە لە پاشدا بۆم بنێرێت!. ئەمەسێیەم نەگبەتیی و قۆرت!

لە پاش موهەندیس؛ کاتبەکە چوو بۆ پۆستەخانە بە ئوتوموبێل، منیش بە (حەسەن)م وت: گورج نەختێ شەکر و چا بکڕێت هیچ نەبێ! خۆیشم هەروا تا سەری بازاڕ چووم بە نەشارەزاییەوە... لە دوکانێکدا (مەجید)ی برای (فوئاد ڕەشید)م چاو پێ کەوت. وتی: (فوئاد لێرە نییە!). منیش ناچار گەڕامەوە دائیرە و بەو چەشنە کەسم بەرچاو نەکەوت و هیچم نەکڕیی و حەرەکەتم کرد!.

فیلحەقیقە، موحیت و مەنازیر لە ڕێگەدا زۆر لەتیف و شیرینە، باخوسووس دەوری شاخی (پیرمەم) و (کۆرە) و (شەقلاوە) یێکجار لە تیف و خۆشە.

بەڵام دڵێکی ئەوێ لەزەتی لێ ببینێ، کە ئاسوودە و بێ غەم و تەئەسسور بێ و لەژێر باری غەم و قەهر و یەئسدا نەناڵێ!

لە ڕێگەدا لەم لای «بانامان»ەوە چاوم بە (سەبریی ئەفەندیی کاکە ڕەش) کەوت و نەختێ قسەمان بەسەر پێوە کرد... زەعیف و ڕەش و چرچ بووە بەجارێ.

هەر کە هاتینە بەر (کۆرە)؛ سێ و چوار خێوەت هەڵ درابوون. یێکێکی گەورەیان ژنێکی (ئالاّ فرانغە) و منالێکی ئێسک سووکی تیا بوو؛ ژنی (میستەر سێرتی Cear-ty) بوو، وەکو بیستوومە ئەسڵەن کوردە و خەڵکی «سەعەرد»ە [1]، بەڵام بەجینسییەت

(١) سەعەرد- سیعەرد (سێرتی «کوردیی») باژێرێکی کۆنی کوردستانی باکوورە لە سنووری ئارمینیادا. لە ڕۆژگاری کۆندا نێو بانگی لە پیشەسازیی چەک و کوتاڵدا هەبووە. میستەر سێرتیش، واتە کاک سێرتیی بەنێوی باژێڕەکەوە!

ئینگلیزی «قەنادا»یە، چونکە موددەتێکی زۆرە لە «قەنادا» دایە![1]

جێگەی ئەم موهەندیسە زۆر خۆش و لەتیفە و مەوقیعێکی شیرین و شاهانەیە دێی «کۆڕە»ش بە قەد شاخێکەوەیە زۆر نزیکە!

بانگی شیوان لە پاش هەزار موشکیلات و مەشەققەت و ناڕەحەتیی، گەییشتینە موسافیرخانەی دائیرەکە؛ دوو میل لە خوار «شەقلاوە»وە دروست کراوە. وەلحاسڵ من کاغەزێکم پێ بوو بۆ (میرانی قادر بەگ). تەوسییەنامە بوو وە خۆیشم زۆر حەزم ئەکرد چاوم پێ بکەوێت، کەچیی مومکین نەبوو و بەختی ڕەش موساعەدەی نەکرد. ئەمیش چوارەم نەگبەتیی و قۆڕت!

ئەو شەوەمان بە هەزار ناڕەحەتیی و سارد و سەرمایی ڕابوارد. بەیانیی کە هەستام و هاتمە دەرێ و بەڕۆژی ڕووناک سەیرێکی ئەترافمم کرد؛ زۆر موتەحەسسیس و موتەئەسسیر بووم، چونکە حەقیقەتەن مەوقیعێکی لە تیف و شیرینە ئەم ناوە... هەموو هەر ئاوو باغاتە.

موهەندیسێکی لێ بوو ناوی (ئیبراهیم میناس) بوو، ئەو بە شەو لە شەقڵاوەدا ئەنوێ. لەبەر ئەوە بە مەجبووریی کاغەزەکەم دا بەو کە بی دا بە (میرانی قادر بەگ).

وەختی نیوەڕۆ حەرکەتمان کرد. وەختی عەسر بە هەزار شەڕە شەق و ئەزییەت کە تەسویر ناکرێ بە نووسین؛ گەییشتینە نزیک گوندی «میر ڕۆستەم».

لەوێدا عەمەلە ئیشی ئەکرد و موهەندیسێکی تیاریی لێ بوو، ناوی (پارس: Paris) ئەفەندییەو پیرە. کوڕەکەی مەئموور ئەنبارە لە شەقڵاوە.

چەند شەوێک لەوە و پێش یێک دوو عەمەلە دەمانچەیێ ئەنێن بەخۆی و براکەیەوە. براکەی قاچی بریندار ئەبێ. ئێستا براکەی وا لە هەولێردا و لە خەستەخانەیەو خۆیشی لە هەولێردا مەحبووسە و موحاکەمەی ئەکەن، چونکە عەمەلەیێک ون بووە و برایێکی ئەو عەمەلەیە کە ئیش ئەکات لای موهەندیسەکە ئیستیدعای داوەکە گۆیا موهەندیسەکە ئەو عەمەلەیەی برای کوشتووە ودیار نییە!

وەختی دوای عەسر گەییشتینە (حەریر) و تێ پەڕبووین. کە پرسیم؛ وتیان (باتاس) لاڕێیە، وا لە خوارە! وەلحاسڵ من کاغەزێکم بۆ (سەیید عبداللە ئەفەندیی) مودیر پێ بوو، لەگەڵ بەعزێ شتوومەک کە بیدەمێ، زۆریش ئارەزووم ئەکرد کە چاوم پێ بکەوێ

(١)- قەنادا: کەنەدا

کەچیی ئەمیش سەری نەگرت و بەختم موساعەدەی نەکرد. ئەمیش پێنجەم نەگبەتیی و قۆرت![1] لەوە دوایش زۆر بە ئەزییەت و زەحمەت، سەرکەوتینە سەر شاخی (سپیلک) و هاتینە بەر چایخانەکە. لە چاپخانەکەوە تێ پەڕ بووین، قورێکی یێکجار زۆر بوو، ئۆتومووبێلەکان پەکیان کەوت و نەمانتوانیی لە وەزیاتر بڕۆین... ئێمەش گەڕاینەوە چایخانەکە. بانگی شێوان بوو، مەجبوورەن قەرار درا، ئەو شەوە لەوێدا بنووین...

کە چوومە ژوورەوە، سەراپا دووکەڵ و تۆز و بۆگەن و کاو پووش و کێچ و ئەسپێ بوو. چارچییە؟ لەسەر ئەم شاخەدا، لێرە زیاتر نییە! کە (حەسەن) شتەکانی هێنایە ژوورەوە، وتی: (قوتوویێک لە شتەکانی سەیید عبدالله دیار نییە!). زۆر گەڕاین، نەدۆزرایەوە.

تومەز دزیویانە... دەوەرە شەق مەبە لە داخا؟ شتێ ئەمانەت بێ و هی خەڵقیی بێ و ون بێ و نەگاتە ساحێبەکەی؛ ئینجا لەبەر مەحجوبییەت ئەبێ چیی بکەم؟ ئەمیش شەشەم نەگبەتیی و قۆرت!

بۆ شەوێ، سەعات یێک و نیوی خۆمان، ئەوەندەم زانیی دوو سوار هاتن، یێکێکیان پۆستەچیی بەینی ڕواندز و هەولێر بوو. ئەوی کەیان ئەفەندییەکی فێس لەسەر بوو؛ مووسڵاوییی، لە ڕواندز دوکانی بازرگانیی هەیە! منیش گورج کاغەزێکم نووسیی بۆ (شاکیر ئەفەیدیی) مەئموور پۆستەی ڕواندز کە لە سلێمانییدا بوو، ئەمناسیی، کە ئەگەر مومکینە بەعزێ ئەرزاق و شتوومەکم بۆ بکڕێ و بۆم بنێرێتە «گەلیی»![2].

بەیانیی؛ شەوەکەی خەبەرم بووەوە. تەماشام کرد، زابتەکەمان سواری وڵاغەکەی پۆستەچییەکە بووە و ئەڕوا بۆ «گەلیی» لەگەڵ پۆستەچییەکە و کابرای مووسڵاویی و وتیشی: (لەوێوە وڵاغتان بۆ ئەنێرم!).

دەوەرە ئینتیزاری وڵاغ بکە؟ هەر نەهات! منیش لەو بەر هەتاوە لەسەر ئەرزەکە، لەبەر دەمی چایخانەکەدا دانیشتم، دەستم کرد بەنووسینی سەر گوزەشتەی خۆم بە تەفسیلاتەوە بۆ (کاکم) و ئەوان کە تەواوی بکەم و بۆیان بنێرم![3]

---

(١) مەبەست عەبدوللا کوڕی شێخ عەبدولقادری کوڕی شێخ عوبەیدوڵڵای شەهیدی کورد و کوردستانە!.

(٢) مەبەست شاکیر موجریە کە لە دوا ساڵەکانی حوکمڕانیی عوسمانییدا ڕێبەری پۆستەو تەلگرافی سلێمانیی بوو. پیرەمێرد لە (ژین)دا لێی نووسیوە کە لە یێکەمەکانی خەڵکەو دەزگەی قەوان لێ دان و گرامەفۆن و قەوانی هێناوەتە سلێمانیی.

(٣) مەبەستی جەمیل سایبیی برا گەورەیەتی!

بوو بە سەعات ٦- ٧، وڵاغ هەر نەبوو، ئاخیریی، سەعات ٥- ٨ شەش کەر هات، تومەز پۆلیسەکانی «گەلیی» ناردبوویان. ئێمەش بە مەجبووریی، بە هەزار حاڵ، هەموو شتەکانمان نا لە شەش کەرەکە و خۆمان بەپێ لە پێشەوە هاتین بەڕێوە! لە پاش نیو سەعات، سێ ئێسترمان تووش بوو بە کابرایێکەوە. لێمان گرتن بەکرێ تا «گەلیی عەلیی بەگ» و من و ئیبراهیم دەروێش- کاتبەکەمانە- سواری دوانیان بووین و ئۆتومووبێلچییەکەش سواری ئەوییی کەیان بوو. حەسەن بەپێ هات... ڕێگا قوڕ و بەردەڵانیی و جەنگەڵ و ناخۆش بوو. نزیکی سەعات ٥ر١٠ گەییشتینە بەر دێی «چوولە» و «خەلیفان».

دێی خەلیفان سێ ساڵە کوردەکانیان دەرکردووە و میللەتی (ئاسووریی)ان تیا داناوەو حوکوومەت بەخشیویەتیی بە (ئاسووریی). زاتەن هەر لە سنووری تورکیا و ئێرانەوە تا ئەگاتە شەقڵاوە، ئەم ناوە هەموو پڕبوو لە (ئاسووریی) و ئیسکانیان کردووە.[1]

سەعات ٥ر١١ بە شەڕەشەق گەییشتینە گەلیی عەلیی بەگی مەنحووس.

ئەو جێگەی «کامپ»ەی ئێمەی لێین، نەختێ فەرەح و تەختە، ئیدی هەمووی دەربەند و دۆڵ و تەسک و ناڕەحەتە و ئەمبەر ئەوبەر؛ دوو شاخی بەرز و غەریب هاتوونەتە یێک لە لای چەپەوە، لە بن شاخەکەوە، چەمی ڕووبار بەهاژە هاژێکی موتەمادیی و عەجیب تێ پەڕ ئەبێ.

دەربەندە کەیشی ئیمتدادی تا ڕواندزە کە تەقریبەن ٩ میل، یەعنی سێ سەعات ڕێگە زیاترە.

لە مەدخەلەکەیدا؛ پردێکی ئاسنی تەسک و قوڕیان بۆ کردووە. کە گەییشتینە «گەلیی» وەخت درەنگ بوو. موهەندیسێکی لێ بوو، ناوی (ئەلموسەرکیسیان) ئەفەندییەو ئەرمەنییە. کوڕێکی باش و تێ گەییشتووە، بیلەتەبع ئەرمەنییە. یێکێکی کەیشی لێ بوو، ناوی (لیون مار شەمعوون)ە و (تیاریی) یەو کوڕی (مارشەمعوون)ی ئاسوورییەکانەوە مەئموور ئەنبارەو فرانسزیی ئەزانێ و موددەتێک لە فرانسەدا بووە، بەڵام بەعەقڵ و ئیدراکی زۆر کەمەو هیچە!

---

(١)- مەبەست تیارییەکانە.

ئەو ئێوارەیە لەلای ئیبراهیم دەرویش میوان بووم، چونکە خۆم هیچێ خواردنم پێ نەبوو، غەیری هێندێ نان و گاڵگاڵیی سلێمانیی نەبێ لە شەقڵاوەدا![1]

[تەواو]

«٢»

مووسڵ- بعوێرە

ڕۆژی دوو شەموو

٦ی مایس ٩٢٩ [١. ز]

ئەمرۆ شەش ڕۆژە لەم دەشتی «بعوێرە»یە دام... سەر لە بەیانیی یێکجار بێ تاقەت بووم، چونکە کرێکارەکانم کەم بوو وە زۆیش بێ حەیاو خراپن و لە ترسی ئەوەی ڕانەکەن و پەکم نەکەوێ، ناشوێرم هیچ دەنگ بکەم! جا چەند ناخۆشە، وەک یێکێ لەبەر چاوی خۆی دزیی لێ بکەن و نەتوانێ قسە بکا، هەروا موهەندیسێکیش ڕاوەستێ بەدیار کرێکارەوە و نەتوانێ قسەیان پێ بڵێ!

وەختی نیوەڕۆ، یێکجار دنیا گەرم بوو، عادەتا نەمئەویرا بە تەواویی لەسەر قەرەوێڵەکەم پاڵ کەوم پشتم سووتاو زاتی- خۆ- لە نیوەڕۆدا بۆ دەرمان، تۆزەڵقانێ هەواییێکی فێنک و حەتتا نەختێ هەوای گەرمیش نییە!

هەروا ئەڕوانم؛ دەشتێکی زل و بێ سەروبن، گەرماییێکی بێ ئەندازە و بەتین، ئەو چۆڵ و دەشتە، هەروا هەڵمی لێ هەڵئەسێ و چاوی ئینسان هەر بە تەماشاکردنی ئەو دەشتە سوورئەبێتەوە! تۆزێک سەوزایی، نەختی فینکیی، خوا قەت نەیداوە بەم چۆڵ و بیابانە. ئینسان هەروا بەعەزرەتەوە ئەمێنێ قومێ ئاوی پاک و فێنک بخواتەوە نەختێ شنەباییێک ببینێ؛ ئەوانە سەرف مەحاڵەو نییە!.

دوای نیوەڕۆ «١٥» عەمەلە لەگەڵ چاوەشێک هاتن و دەست بەجێ خستنمە سەر ئیش هەموو کوردی (زازا)ن و باشن!

نەختێ دڵم ڕەحەت بوو، چونکە ئینجا نەختێ ئیشم پێ ئەکرێت، بەڵام ئینجا پاچ و خاکەناز، وڵاغم ناتەواوە. زیخ و ئاو فریا ناکەوێت. زاتی من ئەزانم هیچ وەختێ نەگبەتیی بەرم نادا، لە لاییێکەوە شتێکم تەواو ئەبێ، لە لاییێکی کەوە ناتەواوە لەم لاوە

(١) ئەم یاداشتە- لە گەلیی عەلیی بەگدا- لە ئێرەدا تەواو بووە. سەرنج ڕاکێش ئەوەیە؛ یاداشتەکانی ماوەی ڕابواردنی لە هەمان شوێندا دیار نییە تا ڕا گۆستنەوەی بۆ مووسڵ!

چاکی ئەکەم، لەولاوە هەڵئەوەشێتەوە! هەر چۆنێک بوو بە شەڕەشەق ئێوارەمان هێنا... ئێواران و شەو فێنکە... وەختێ ئێوارە زۆر بێ تاقەت بووم هەر لە خۆمەوە فۆتۆغرافەکەم- کامیرا. K- دەرهێناو فۆتۆغرافیێکی کرێکارەکانم گرت. لەبەر دەمی خێوەتەکەیاندا دانیشت بووم؛ ئەگەر چاک دەربچێ زۆر مەمنوون ئەبم، بۆ خاتیرە ئمێنێ!

شەو؛ سەعات یێک و نیو بە فاسیلەی دە دەقیقە، دوو تەیارە لە دوای یێک لە دەوری «دهۆک» و «عیمادییە» هاتنە مووسڵ... مەنزەرەییێکی جوانیان هەبوو و زۆر خاتیراتی کۆنی هێنامەوە فیکر لە بەغداد دا. لە حەیاتی تەحسیلیەدا گەلی شەو دوان و سیان تەیارە ئەچوون بە عاسمانا و مەنزەرەییێکی جوانیان تەشکیل ئەکرد[1] زۆر حەیفە ئەم مەنزەرە جوانە، لە ئانێکدا و یا ڕۆژێکدا ئەگۆڕێ بە مەنزرەییێکی زۆر موئیلم و مودهیش لە کوشتن و بڕینی جینسی بەشەردا و لە سووتاندن و کاول کردنی مەزڵوومان و بێ دەستاندا ئیستیعمال ئەکرێت.

زاتەن دەردی مەشهوور (گۆستاف لێ بۆن) وتوویەتی: (لەگەڵ مەدەنییەتدا، لە عەینی وەختا وەحشتییەتیش تەرەققیی ئەکا!) کەس ئەو زوڵم و ئیستیبدادەی غەربە بەرامبەر بەشەرق، تیمسالێکی ئاشکرای ئەو وەحشەتە موتەرەققیەی ئەوروپایە کە ئەسڵەن (باربار)یی ئەمەیە!

[تەواو]

(١) ئەو فڕۆکانە- لە داهاتووشدا پتر باسیان دەکات- فڕۆکەی نێرووی هەوایی مەملەکەتی عێراقی عەرەب نین، بەڵکو هەموویان سەر بە نێرووی هەوایی بریتانیان کە لە یێکەم جەنگی گێتیەوە هاتنە عێراق و کوردستانەوە و بۆ پاراستنی کەڵکی داگیرکارییان و کەڵکی مەملەکەتی عێراقی عەرەب تا ساڵی ١٩٥٨ز بنەکەیان لە عێراقدا هەبووە... نێرووی مەملەکەتی عێراقی عەرەب تا، ١٩٣١/٤/٢٢ز. دا بەنێوی (فەرماندەی نێرووی هەوایی مەملەکەتی عێراق)ەوە دامەزرا کە پۆلی فڕۆکەی (جیبسی مۆت) و فڕۆکەییێکی (بیسی مۆت)ی لە بریتانیاوە بەکڕین، فڕۆکەوانی عێراقیی مەشق پێ کراوی بریتانیا هێناونی. جێگەی باسە، هەتا ساڵی ١٩٦٨ز- هەڵکەوتنی ڕژێمی بەعسی عەرەب- هێندێ فڕۆکەوان و ئەندازەڤانی کورد لە نێرووی هەوایی عێراقدا هەبوون، تەنانەت لە نیوەی شەستەکانەوە تا ١٩٦٨ز؛ (مونیر محەممەد حیلمیی/ حەمەزلە) کە کوڕە مامی دایکی نووسەری ئەم دێرانەیە، جێگری فەرماندەی نێرووی هەوایی عێراق بوو، بەڵام بەهاتنی بەعس، پیلانێکی بەناهەق چنراو لە ئەم کابرایە کراو دە ساڵ زیندانی کرا تا لە پەستیی ئەو ناهەقیەدا نەخۆش کەوت و مرد. ئەو ڕۆش چ فڕۆکەوانێکی کورد لە پاڵ ئەو نێرووەدا نییە!).

سێ شەموو

٧ی مایس ٩٢٩ [١. ز]

ئەمڕۆ لە هەموو ڕۆژێک گەرمتر و لە عەینی وەختا منیش لە هەموو وەختێک مەئیووسترم!

ئێستاکە وا سەعات هەشتی ڕۆژە؛ لەژێر خێوەتێکدا، لەم چۆڵ و بیابانە بێ کەس و مەهجوور، مەترووک و مەنسیی و پابەند کەوتووم بۆ خۆم.

لە جیاتیی سەیری دار و درەخت و شینایی و سەوزایی، لە جیاتیی سەیری چەشمە و کارێز و چەم و باغ و باغات، سەیری دەشت و سەحراییێکی لاموتەناهیی و ئاگراویی، تەماشای هەڵمی سووری ئەرزی عەرەبستان و هەتاوی زۆر بەگڕ و تینی چۆڵی «بعوێرە» ئەکەم!

بەڵێ زۆر کەس هەیە ئێستا لە دەشت و چۆڵ و بێ چارەیش لەبەر بنچکە گیاییێکدا، لە بن بەردێکدا کەوتووە و ئەژین... بەڵام ئەوانە، هەموو بۆ غایەتێکی عولوویی، بۆ ئەمەلێکی موقەددەس و عەزیز، ئیختیارو تەحەمولی ئەم سەفالەت و مەشەققەتە ئەکەن کە بەو چەشنە، بەغایە و ئامالی خۆیان نائیل بن و بیننەتیجە مەسروور و کامیاب ئەبن. بەڵام ئەم سەفالەت و ڕەزالەتە، ئەم هیجران و دەردی غوربەتەی من، لەم چۆڵ و وەحشەتانەدا بۆ چییەو بۆ کێیە؟ چ غایەییێکی من، لەمانەوە- ئەستەغفیرالله- لە ڕزان و فەوتانی من لەم چۆڵ و بیابانەدا، چ ئەمەلێکی من لەم دەردی غوربەت و هیجران و سەفالەتەدا حاسڵ ئەبێ؟

کەوابوو؛ هەمووی هەر قەهر و غەم و مەڕارەتە سەراپا مەزەللەت و مەسکەنەت و ئیزتیراب‌ە و هەموویشی بۆ تەنها پاروو نانێکە! بۆ پاروە نانێک، لاوێکی وەک من کە ڕەنگە وجوودی من زۆر ئیستیفادە و قازانجی بێ بۆ میللەت و وڵات هەبێ ئەمڕۆ لەم چۆڵ و دەشتانەدا، لەژێر تینی هەتاوی سووردا، لەژێر باری زیللەت و ئەسارەتدا، هەر بەقەهر و غەم و یەئس و پابەندیی ئەڕزێ و ئەسووتێ و ئەفەوتێ!

زاتی ئەمڕۆ؛ موحەققەق چەند کەسێکی وەک من و بەشکو لە من بەکارتر و باشتر، لە عەینی حاڵی زیللەت و مەسکەنەتدا، لە عەینی وەزعی ئەسارەت و سەفالەتدا، ئەڕزێن و ئەبرژێنەوە!

ئۆف! حەیات و ژیان!! بۆ ئەم کەلیمەیە، بۆ ئەم لەفزە سەحرارە چەند هەزار کەس خۆی

بەکوشتن و فەوتان ئەدا؟ چەند هەزار کەس لە ژێر باری زیللەت و مەسکەنەت و حەقارەتدا ئەناڵێنێ و هاوار ئەکا؟ حەیات با سەراپا سیحر و فسوون بێ، موحەققەق قیمەتی حەیاتی ماددیی تەحلیل و تەقدیر بکرێ، زەڕڕەییێک ئەهمییەتی نییەو زۆر حەیفە بەشەر ئەوەندە تەحەممولی ڕەزالەت و مەحکوومییەتی بۆ بکا! چونکە ئەگەر بۆ پاروە نانێک، بۆ تیکەییێک بێ، قەتعییەن لاییق نییەو هەڵناگرێ!

فیلحەقیقە، بۆ مەقسەدێکی عولوویی، بۆ ئەمەلێکی موقەددەس و مەعنەویی کۆمەڵ شوموول بێ، ئەلحەق شایستەی هەموو فیداکارییەکە.

زۆر کەس هەیە، لە دەشت و بیاباندا، بە گەرما و باران، هەوڵ ئەدەن و خەریکن بۆ پێ گەیاندنی دوو لق گەنم یا جۆ... ئەوانە موستەحەققی تەقدیس و تەبجیلن و ئەو حاڵەتی زیللەت و مەسکەنەتەی ئەوانە، شایانی ئیفتیخار و تەقدیرە، چونکە بەو سەعیی و هەوڵە؛ حەیاتی چەند هەزار بەشەر ئەپارێزێ و سەرفراز ئەبێ!

زۆر کەس هەیە، بۆ عەینی غایە و مەقسەد و لە ڕێگەییێکی کەوە، لە چۆڵ و بیابان و لە شاخ و کێوان هەوڵ ئەدەن و خەریکن ئەوانیش هەر موستەحەققی تەقدیس و تەقدیرن و سەفالەت و ڕەزالەتی ئەوانە، شایانی فەخر و شەرەفە، چونکە بەو تەقەلاو جەهلەی ئەوانەوە، میللەتێک مەسعوود و بڵند، وڵاتێک ئاوەدان و سەربەرز ئەبێت. بەڵام زۆرکەسیش هەیە بۆ هیچ غایەو ئەمەلێک نا، سەڕف بۆ پاروە نانێک، بۆ پارەییێک ئیختیاری ئەنواعی زیللەت و سەفالەت، تەحەممول گەلێ حەقارەت و ئەسارەت و عوبوودییەت ئەکەن کەژیانی ئەوانە زۆر زەرەرە بۆ موجتەمەع. نەمانی ئەو میقرۆبی ئەخلاقیی و ئەفکارە، زۆر کار ئاوەرە بۆ موجتەمەع و ئەو چەشنە کەسانە هیچ وەختێ لاییقی ناسین و ویستن نین!

[تەواو]

چوار شەمموو

٨ی مایس ١٩٢٩[١. ز]

ئەمڕۆ هەر لە بەیانییەوە گەرما دایگرتیین. لەبەر ئەوە زوو شەپقەکەم بۆ لەسەر کرد، بەڵام هیچ فائیدەی نییە... گەرما هەر عەینی گەرمایە و عەینی تینی خۆی بەزیادەوە موحافەزە ئەکات! خۆیشم ییکجار بێ تاقەتم، چونکە نازانم دوعا بکەم کە- بە دووعاش نییە- زوو لێ ببمەوە لەم ئیشە یا درەنگ!!

چونکە نازانم لەم ئیشە ببمەوە چیی ئەکەم و بۆ چ جەهەننەمێکی کەم ئەنێرن کە چاکتر برزێم و یا بسووتێم!

ئەمڕۆ «٥٢» ڕۆژە حەمامم نەدیوە! ناوێرم بجووڵێمەوە. هەروا لەشم وەختە دارزێ و موتەمادیی ئەخورێ و ئاڵۆشی هەیە. نەختێکی ماوە گول ببم و کە ڕوو هەڵبینم لەم گەرمایەدا.

وەختێ چێشتەنگاو؛ دوو تەیارە لە «عەمادییە»وە هاتنەوە و لەم دەوروپشتەی ئێمەدا سووڕانەوە و ییێکێکیان زۆر نزم بووەوە، لە پاشدا ملیان تکان و ڕۆییشتنەوە مووسڵ ئەمە تیمسالی مەدەنییەت و تەحامولە!

دووسێ ڕۆژی کە، هەر ئەم تەیارەیە، بەچوار نارنجێکی جگەر برەوە، ئەچێتە سەر «بەرزان» و عالەمێکی کورد ماڵ وێران و سەرگەردان ئەکا کەوا داوای عەینی سەربەستیی و حورییەت و ئازادیی و سەعادەت ئەکەن کە خۆیان هەیانەو یا ییێکێکی لە ئێمە زۆر دواکەوتووتر و کەمتر نائیلی بووە[1] هەروەها بە بیرما دێتەوە؛ ١٩٢٧ [ز. K] لە بەهاردا، تەقریبەن سێ هەفتە لە پێش ئەم وەختانەدا: ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣ی نیسان هێرشیان بردە سەر ئەو شاخ و کێوە عەزیزانە، سەر ئەو دەشت و گوڵزارانەی کوردستان لە

(١) ئەم نووسەرە ژیر و وردبینە، لە کەسە ییێکەمەکانە بۆ تێ گەیيشتن و ناسینی خەباتی «بەرزان»یەکان و پیلانی دوژمنان. ڕاستییەکەی لە هەلی نووسینەکەیدا، ڕاپەڕین و ڕووداوێ لە «بەرزان»دا نەقەومابوو، بەڵام ئەوانە نارەزابوون بە هەبوونی فەوجێکی نێرووی پیادەی بریتانیا لە «گەلیی بلە»ی نزیک بەرزانەوە کە ئەم فەوجە لە لاییێک و فڕۆکەکانیش لە لاییێکی دییەوە، مایەی سڵ کردنەوە و بێزارییان بوو کە چاودێرییان دەکردن. لە ئەنجامدا بریتانیا فەوجەکەی خۆی ڕاگۆستەوە و نێرووی عێراقی عەرەبی لێ دانا کەهەر زوو کەوتە پەلاماردانی «بەرزان» و بەهۆیە لە نێوان ١٩٣١/٢/٩ز- ١٩٣٢ز. دا (ڕاپەڕین و شۆڕشی بەرزان) قەوما.

تەرەفی «هەورامان»ەوە و بۆمبا بارانیان کرد،[1] وەک باوک کوژیان خۆی شاردبێتەوە تەوە لەو ناوەدا وە یا ئێمە موڵک و سەعادەتی باوو باپیری ئەوانمان داگیر کردبێ، وا بە هەموو قودرەت و حیرسێکی بار بارانەوە غەزەبی مەدەنییەتیان بە ئێمە تەسکین ئەکرد و چەند خانومان و دێهات و عەشائیری کوردی هەژاری ماڵ وێران و سەرگەردان و کاول کرد!

ئێستا وا نیوەڕۆیە؛ وەختی شیدەتی گەرمای جەهەننەمی ئێرەیە. قەتعییەن جێ بەخۆم ناگرم... پاڵ ئەکەوم؛ پشتم سوور ئەبێتەوە و ئەسووتێم دائەنیشم؛ هەوا نییەو تاقەتم ئەچێ... زوو زوو ئاو ئەخۆمەوە، ئەو ئاوە گەرم و بۆگەنە، دەست بەجێ لە سکما ئەکوڵێ و حەل ئەبێ و حیسسی خواردنەوەی ئاوی کە ئەکەم.

هەرچەند ئەکەم؛ تاقەتم نییە بەڕێک و پێکیی خاتیرەش بنووسمەوە و پەکم کەوتووە... وا سەعات هەشت و نیوی ڕۆژە، بەرامبەر ئەم دەشت و بیابانە مووحیشە دانیشتووم و تاس ئەمباتەوە، چونکە هەرچەند ئەکەم هیچ جێگەیێکی، هیچ قەترەیێکی وە حەتتا هەتاوەکەیشی لە وڵاتە عەزیزەکەی خۆم ناچێ و زەڕڕەییێک حیس بە مەحەببەت و خواهیش و ئونسییەت و سورروور نابەخشێ بە من!

سیلسیلەییێک گردۆلکە بەرامبەرمە... هەرچەند ئەکەم و ئەکۆشم حەتتا ئەو چلکانەیش حیسسی ئونسییەت و سورروور نادا بە من و فیکری غوربەت و هیجرانم دوور ناخاتەوە.

دەستێ جلی سەوزی عەسکەریم لەبەردایە، قۆندەرەییێکی ڕەش و کۆن و گۆرەوییەکی کۆنی کەششافەم لە پێدایە. کراسێکی شڕم لەبەردایەو بێ بۆینباغ و مل بەڕەڵا. بە ئەموستێ ڕیشی درێژ و بۆز و چەهرەییێکی سیس و زەرد و ناشیرینەوە، لەم وەزعەدا؛ ئەمنیم کەس نامناسێتەوەو کەس نایەوێ بمناسێتەوە و تەماشام بکات. هەروا دەنگی (سوق سوق) و (دەحق زی) و (ئەقشەع زی)ی حارەبی مووسڵاوییەو لەم چۆڵە بێ نیهایەتەدا بە تەلەفوونی گەرما دەنگ ئەداتەوە![2]

(١) ئەم باسانەی نووسەر ڕایگرتوون، ڕێکەوتی پەلامارەکانی فڕۆکەکانی بریتانیایە بۆ لێ دانی بنکەو بارەگاکانی حەفید زادە مەحموودی شۆڕشگێڕ و لەشکری کوردستان کە لە ئەو هەلانەدا لە نێوچەی نێوبراوو ئەوجا لە «پێنجوین»دا بوون، ئەنجامی ئەم پەلامارانەش بە ئەوە شکایەوە «پێنجوین» لە لایێن لەشکری (بریتانیاو نێرووی لیڤیی بەکرێ گیراوو نێرووی عێراقی عەرەب) ەوە داگیر بکرێت و حەفید زادەش بگات بە گوتوبێژی سیاسیی لەگەڵ ئەو لایێنانە و بسازێت و بڵاوە بە شۆڕش بکات!

(٢) دەحق زی، ئەقشەع زی: واتا تەماشا بکە! سوق سوق: واتە بهاژۆو، لێ خوڕە.

بەرامبەرم لەو دەشتەدا ٢٠- ٣٠ کوردیی «زاخۆ»یی وەک عەبدی مەملووک کەوتوون و درە و ئەکەن بۆ حارەب.[١] لەوبەر هەتاوە جەهەننەمییەدا، بەداسێکەوە بەربوونەتە خەرمانی جۆو خەریکی درووێنەن و عارەقی شین و مۆریان کردووەتەوە و چەهرەیان ڕەش و مۆر داگەڕاوە و هێزیان لێ براوەو لیسانی وەزعیان ئەڵێ و هاوار ئەکا: (ئەمە وەزعی ئەسارەت و زیللەتمانە و ئەمە ژین و ژیانمانە!)، ئەم هەمووە و ئەمانە بۆ پارووە نانێکە!

منیش لەم وەختانەدا؛ هەرچەند ئەچمە سەر ئیش و یا ئەوەستم، شین و مۆر ئەبمەوە! چاوم سوور هەڵئەگەڕێ و سەرم گێژ ئەخواو پشت ملم وەک تاوە، قرچە قرچ ئەقرچێ و ئەسووتێ و هەموو لەشم ئەنیشێتە سەر عارەق و هێز و تاقەتم نامێنێ و لە پاش ١٠-١٥ دەقیقە ناچار و ناعیلاج ڕا ئەکەم و دێمەوە خێوەتەکە، خۆمی لێ ئەدەم بە ئەرزدا و دەم و چاوم بەو ئاوە گەرم و بۆگەنە، گەرم ئەکەمەوە و تێر و پڕیش ئاو ئەخۆمەوە و ئیستراحەتێکی نیو سەعاتیی بۆ ئەکەم. ئینجا هۆشێکم بەخۆمدا دێتەوە خۆ هەرچەندە دەم و چاوم ئەشۆم و دەستێ ئەهێنم بەدەم و چاوما، هەروا دەم و چاوم ئەکرووزێتەوە و ئەبرژێتەوە!

[تەواو]

پێنجشەموو

٩ی مایس ١٩٢٩[ز]

ئەمڕۆ سەر لە بەیانیی، هەروا نەختێ بە پیاسە بۆی ڕۆییشتم بەرەو و ژوور بەسەر جادەکەدا، چونکە بیستوومە لە پاش تەواوکردنی ئێرە، ئەچم بۆ «فلفل» کە ١٣ میل لێرەوە دوورە و منیش هەر بەو مەراقەوە وتم؛ ئەچم بۆ ئەو سەرە، بزانم ڕێگەکەو وەزعییەتی ئەو ناوە چۆنە؟

نزیکی نیو سەعات ڕۆییشتم هەرچەند هێشتا وەخت زۆر زۆر بوو و سەعات و نیوێ ڕۆژ نەبوو بوو، کەچیی دنیا یێکجار گەرم بووە وە عارەقم کردووە. منیش بۆیێکا هەر ئەڕۆییشتم ئەموت بەشکو لە دوورەوە یا لەو نزیکانەوە سا دێیەک، ئاوەدانییەک بەدیی بکەم و ئومێدێکی ئاوەدانیی حاسڵ بکەم، کەچیی هەر ڕۆییشتم، وەک سێبەری خۆم نەک گەییشتن، حەتتا هیچ سەوزییەک و جێگەیێکم بەدیی نەکرد، هەر دەشتێکی بێ نیهایەت و زل و وشک و برن و گەرمی ڕووت!

(١) عەبدی مەملووک: واتە نۆکەرێکی کڕدراو کە چ مافێکی نییە!

هەر لە دوورەوە، لەسەر گردێکەوە، تەماشای لای چەپم ئەکرد، دوو سەعات دوور، نەهری دیجلە ئەبریقایەوە و زۆر لە دوورەوە «مووسل» بەمنارەکانییەوە دیاربوو... بەڵام ئاخیریی بە مەیئووسیی گەڕامەوە و هیچم دەست نەکەوت و زۆر هیلاک و ماندوو بووم، بەعارەقی شین و مۆرەوە هاتمەوە و خۆم گەیاندەوە خێوەتەکە! کە هاتمەوە تەراشێکم کرد، چونکە دەمێ بوو ڕیشم نەتاشیی بوو؛ درێژ و بۆز و چڵکن بوو بوو. ئەمڕۆ مووسڵاوییەکان زۆر بۆڵە بۆڵ ئەکەن و شەڕیان بە کوردەکان ئەفرۆشت. منیش قەرارم دا دەریان بکەم.

وەختی دوای نیوەڕۆ، دنیا زۆر گەرم بوو. نزیکی سەعات (٥) ئۆتۆموبێلێکی پڕ لە خەڵک لە مووسڵەوە هات و ئیشارەتی ئێمەی ئەکرد. کە چووم؛ دوو سێ کاغەزی منیان پێ بوو... یێکێکی لە موهەندیسی ئیجرای کەرکووکەوە بوو، جوابی کاغەزی خۆم بوو کە سێ هەفتە لەوەپێش بۆم نووسیی بوو لە خوسووس (خەرجیی، ئاهی)یەی مانگی مارتەوە کە مانگێک لەمەوپێش ناردوومە بۆ بەغداد و هێشتا شوکر نەهاتووەتەوە.

یێکیکیان لە مودیری عامی ئەشغالەوە بوو کە نووسیی بووی؛ (لوتفەن لە ٢٩/٤/١٩٢٩دا لە مووسڵدا حازربە!)[١]. لەپاش ئیزنەکەم لە بەغدادەوە کە هاتمەوە، منیش لە عەینی ڕۆژدا لە مووسڵدا لە دائیرەدا ئیسپاتی وجوودم کردووە. کاغەزێکیشم لە (کاکم)و ئەوانەوە بۆ هات بوو: هەر مەدحی بەهاری سلێمانیی و ئەترافی ئەکات وە بەو چەشنە هەموو جارێ چوزووی ئاوات و عەزرەتی من ئەچووزێنێتەوە...

(بە من چیی باغی عالەم جوملەبەربێ کە باغی من هەمیشە بێ سەرمەر بێ!)[٢] ئەوان لەوێدا هەموو سوبحێکی خۆشدەم، بۆنی نەسیمی عەنبەر بۆ ئەکەن و شنەی بای شەماڵ، حەیاتیان پێ بەخش ئەکاو منیش لێرە، لەم دەشتەدا هەر لەبەیانیەوە جەهەننەمی خۆش تین ئەبینم و بۆنی بای سەمووم و تینی جەهەننەمی گەرما ئەکەم!

ئەمڕۆ ئەزانم موحیت و ئەتڕافی سلێمانیی، هەموو سەراپا سەوز و سوور و گوڵزار و چەمەنزارە هەر گوڵ و لالەیە و شنەی بای شەماڵ ئەیلەرزێنێتەوە. هەموو درەختی پڕ گەڵا و سەمەرە و بای فێنک ئەشەکێنێتەوە! منیش ئەترافم یێکسەر زەرد و وشک و برن و گەرمی سوور و خەزانە هەموو هەر خاکی بۆشیی و وشکین و لمییە و هالاوی سووری لێ هەڵئەستێ!

(١)- وشەی «ئاهیی» ڕەنگبێ مەبەستی خەرجیی شوێنی دووریی- موخەسسەسات بێت!

(٢) میسرەعێکی شیعری میسباحوددیوانیش بە ئەم واتایەوە، هەروەها گۆرانیی فۆلکلۆریش هەیە.

چارەکێ دوای گەییشتنی ئەو ئوتوموبێلە، ئەحمەد شەوقیی ئەفەندیی موهەندیسی ڕێگەی دهۆک کە (Engeneer ئینجنێرە/K)ە، هات و دابەزی و پرسیی: ئیحتیاجاتت چییە و چیی ئەکەیت و ئیشەکەت چۆنە؟ منیش هەمووم پێ وت کە خۆت لەم چۆڵەدا غەریب و نەشارەزا، بێ وەسائیت ماومەوە و موعەتتەلم، لە پاشدا مەسئەلەی ڕاپۆرتەکەیشم تێ گەیاند کە (موعاوین) لە حەققی نووسیوم. ئینجا ئەویش وتی: (هەموو قەباحەتی خۆتە! ئەگەر تۆ ئەوئیشە قوڕەت نەکردایە، ئەمڕۆ لە سلێمانییدا ئەبوویت! وا من بەم زوانە ئەچم بۆ ئەوێ، زۆر موعەتتەل ئەمێنم و زۆر موتەئەسسیر و مەقهوورم کە تۆ لەوێ نیت، چونکە موحتاجی یێکێکی وەک تۆ شارەزاو مەکتەبدیدەم و من شارەزای ئەو موحیتەم و لە عەینی وەختا موهەندیسەکانی ئەوێش هیچیان شارەزا و کار ئاشنانین!).

لە پاشی نیو سەعات، دوور و درێژ قسەمان کرد و وەعدەی دامێ کە سەعیم بۆ بکا لای (مێجەر)[1] کە بچمەوە سلێمانیی، کاغەزێکی کورتیشم نووسیی بۆ (ئەنوەر) و دامێ بیبا![2] ئەویش ڕۆییشت و من هاتمەوە خێوەتەکەم. ئەوەندەم زانیی، چاوەشی عەمەلەکان و دووسێ عەمەلەی کورد هاتن بەسەر و لووتی خوێنیاوییەوە، تومەز (کورد و عەرەب) دیسان تێکچوون و شەڕیان بووە! مەجبوور ئیدی لە خراپەکان پێنج عەمەلەی مووسڵاویم ئیزن داو ڕەوانەم کردنەوە بۆ مووسڵ، چونکە تەبیعیی نەم توانیی کوردەکان ئیزن بدەم؛ یێکێکم لەوانەدا ئیزن بدات بە جارێ«١٥» کرێکارم لە کیس ئەچوو.

ئەم شەویش، بیستم پردەکەی مووسڵ چاک کراوەتەوە و خەڵقیی پیا ئەڕوا.

وەختی سەعات یانزە لە بێ تاقەتییا، هەروا چوومە بەری کوردەکان کە درەو ئەکەن. فۆتۆغرافەکەشم- کامیرا/K- بە دەستەوە بوو. لە فورسەتێکدا کە تاقمێک بە گۆرانییەوە درەویان ئەکرد، وە دووسێ ژنیش لە تەنیشتیانەوە بوون، فۆتۆگرافێکم گرتن.

ئەگەر دەربچێ باشە! لە پاشدا هەڕوا بەبێ تاقەتیی بەسەر جادەکەدا بەرەو خوار بوومەوە تا ڕاستی «بعوێرە» ڕۆییشتم... دنیا فێنک بوو بوو، وە ڕۆژ لە ئاوابووندا بوو؛ سەعات دوانزە و چارەکێ کەم هاتمەوە. هەروا دەورو پشتم قەڵەباڵغ و هەرا و زەنا بوو. یێک دوو

(١) نازانرێت مەبەست کێیە؟ ئایا مێجەر ئەدمۆنسە لە وەزارەتی نێوخۆی عێراقدا؟ ئایا مێجەرێکی ئینگلیزە لە وەزارەتی کار گوزاریدا؟ ئایا کاپیتان هۆڵتی پشکنەری ئیدارییە لە سلێمانیی ئەو ڕۆژگارەدا؟

(٢) ئەنوەری برای!

تاقم پێکەوە جیا بەجیا گردبوونەوە. هەر تەبیعەتەن کورد و عەرەب دوورن، لێرەش کوردەکان دانیشتوون و بە زمانی زازا هەراو هووریایانە.

عەرەباکانیش لەم لاوە بە دوو تاقم دانیشتوون، داییم قیڕەیان دێت و هەر دەنگی (دەحق دەحق، ئەقشەع زی، قەشعە توونو) دەنگ ئەداتەوە![1].

شەو دنیا نەختی شوکر فێنک بوو، کزە بایێکی هەبوو. منیش جاروبار کەوەختم ببێ، بەئێواران وە یا بە شەو کتێبێکی (ئەلمەمانات)ی ئینگلیزیی هەیەو ئەیخوێنمەوە و تاقەتی خۆمی پێ دەرئەکەم.[2]، چونکە یێکجار بێ تاقەت و مەیئووس و بێ هەوەسم، چونکە ئەچم بۆ دەرەوەی «فلفل». لە ئەو ناوەم پرسیی؛ جارێ ئاوێکی زۆر خراپی هەیە، لەبیر هەڵێئەهێنجن و هی باراناوە و زۆر خراپە. هەواو ئاوەکەی ناسازە و لەرز و تای زۆرە. سێ چوار ماڵی فەقیر و هیچی تیایە وە تەنها هەر عەلێشیشیان هەیە و ئیدی لەو جادەیە هیچ دێهاتی نزیک نییە و ئاو نییە!

دەرەوە چەند ڕۆژێکی کە، بچۆ بۆ ئەو جەهەننەم و زیندانە؟ ئەمە حەیاتە و ئەمە ئەمەل و موستەقبەلە؟

[تەواو]

ڕۆژی جومعە

١٠ی مایس ١٩٢٩[ز]

سەر لە بەیانیی. نەختێ لەشم قورس بوو، چونکە لە دوێنێ عەسرەوە، سەرم هاتە ژان و نەختێ نارەحەت بووم، با خوسووس ئەمڕۆ لە هەموو ڕۆژێ گەرمتر و ناخۆشتر بوو!

ئەمڕۆ جومعەیشە، هەموو کەسێک وە حەتتا هەموو عەبدێکی حوکوومەت کە مەئموورە، ئەمڕۆ بۆ خۆی ئیستیراحەت ئەکاو سەری سووکە، بەڵام من؛ لە عەبدیش زۆر کەمترم... وا لەبەر ئەم هەتاوە سوورەوە، ئەسوورێمەوە و ئیش ئەکەم.

وەختی نیوەڕۆ، فەوقەلحەد، گەرم و ناخۆش بوو. ناو خێوەتەکە عەینی وەکو حەنەفیی، حەمامێکی یێکجار گەرم و داغ و داخراو وابوو.

قەتعییەن هەناسەیێکی تەواوم بۆ نەئەدرا. نەم توانیی نەفەس بدەم و هەموو لەشم

(١ ئەو وشە عەرەبیانەی مووسڵاویی بەڕێز واتا: تەماشاکە، تەماشاکە. تەماشاکە. دیتم!

(٢) وێ دەچێت مەبەستی کتێبێ لە مەڕ بەخت و گرەوەکە (مەنات) لای عەرەبی چاخی بێ هۆشیی- جاهیلیی (خودای قەزاو قەدەر) و لای یۆنانەکان خودای بەخت بووە!.

نیشتەبوون سەر عارەق و تەنگە نەفەس بووم چونکە یێکجار گەرماکەی بەتین بوو!

وەختی نیوەڕۆ کە ئافرەتەکان درەویان ئەکرد، خۆیان نەگرت...

پردێک هەیە لەبەر دەمانا لە جادەکەدا، هەموو ڕایانکردە ناو ئەو پردە پیس و گەرمەوە، چونکە پردەکە زۆر تەسک و تەنگ و ناوەکەی بچووکە!

وەختی عەسر، نەم توانیی بچمەوە سەر ئیش، چونکە زۆر گەرم بوو و پشت ملم عادەتا هەڵ ئەقرچا. پشتی دەستیشم وەک پشت ملم تا ژوور مەچەکم وەکو قولێکی ڕەشی لێ هاتووە و عادەتا دەستی خۆم ناناسمەوە.

ئەمرۆ «٩» کەری کەم بۆ هات لە مووسڵەوە بۆ زیخ کێشان. وەختی دوای عەسر خێوەتێکی کەم بۆ هات لە مووسڵەوە بۆ زیخ کێشان. وەختی دوای عەسر خێوەتێکی کەم بۆ هات بۆ کرێکارەکان، بەڵام دوای ئیزن، هەموو عەمەلە کوردەکان هاتن و بەشەرتێ بەیانیی وەختی ئیش بێنەوە... چوون بۆ مووسڵ کە نان و خواردن بهێنن بۆ خۆیان.

زۆر بێ تاقەت و بێ حەواسم

[تەواو]

ڕۆژی شەموو

١١ی مایس ٩٢٩ [١. ز]

ئەمرۆ هەر لە بەیانییەوە چاوەڕوان بووم موحاسیبی دائیرەکەمان بێت بۆ ئەوەی پارە بدا بە کرێکارەکان، چونکە دوێنێ نا، پێرێ کاغەزم نووسی بوو بۆ (موعاوین) کە موحاسیب یانزەی مانگ بێت پارە بدا!

دنیاش زۆر گەرمە، هەر تاوە نا تاوێ قینم هەڵئەستێ و عەجەلە ئیش ئەکەم و ئەچمە سەر کرێکارەکان و بەدیاریانەوە وەک عیزرائیلی حەیات ڕائەوەستم و نایەڵم ئەو هەژار و برسیی و ڕووتانە ئیسراحەت بکەن، وەک یێکێ چۆن زوڵم و ئیستیبداد لە خەڵقی خۆی بێ دەستتر بکا، وامە...

بەڵام ئێستا زۆر گۆڕاوم و نابێ نەگۆڕێم، چونکە خۆم دووچاری زۆر ئیستیبداد و ناحەقیی بووم، زۆر تووشی فوقر و زەروورەت و ئیزتیراب و ئەنواعی میحنەت و سەفالەت و ڕەزالەت و ئەسارەت بووم!

چاوم لە وەزعییەتی فەقیر و بێ دەستێک بکەوێ با خوسووس کورد بێ، زۆر موتەئەسسیر ئەبم و هیچ ئارەزوو ناکەم ئەزییەت و سەغلەتیی بدەم و بکەم، چونکە خۆم

بە نەفسی خۆمدا تاقیم کردووەتەوە و تێ گەیشتووم کە بەرامبەر بە هەژار و بێ دەستێکی ناچار و برسیی و کەم دەسەڵات، بیلخاسسە کە ساحێبی عیززەتی نەفس و شەرەف و حەیسییات بێ، زوڵم و جۆر، غەدر و ئیستیبدادی ناحەق و زۆری (باربارانە) چەند گران و قورسە، چەند تاڵ و سویرە... چونکە بۆ ئەو نەوعە کەسانە، لام وایە مردن و نەمان لەو حاڵەتە زۆر بەشەرەفتر و خۆشتر و سەعادەتترە لە ئەو نەوعە ژین و ژیانە سەفالەت و میحنەت ئالوودە!

[تەواو]

ڕۆژی یێکشەموو

١٢ی مایس ٩٢٩ [١. ز]

دوێنێ زۆر بە تەمابووم موحاسیب بێت، کە چیی نەهات. ئەمرۆش هەر لە بەیانییەوە چاوەڕوانیم کرد و قەرارم دا ئەگەر تا ئێوارە نەهات، کاغەزی بۆ بنووسم بەشوێنیا، چونکە زۆر بەزەییم بە کرێکارەکاندا دێتەوە لەگەڵ قوبووڵ و تەحەمموول کردنی ئەم هەموو مەشەققەتە و میحنەت و زەروورەتەیشدا، دەدوانزە ڕۆژ لەم دەشتەدا ئیش بکەن و پارە وەرنەگرن! من حاڵی خۆیان ئەبینم و لەبەر چاومە؛ یێکێ سێ و چوار نانی وشک و ڕەق ئەخۆن بە ئاوەوە و هیچی کە! ئەوە مایەی ژیان و دنیایانە و بۆ ئەوەیە ئەم هەموو سەفالەت و میحنەتە ئیختیار ئەکەن!؟ هەر لە «ماردین»ەوە هاتوون بە پێ و بە عەزاب و ئەشکەنجەوە. ئێستەش لێرە نانێکی وشک و ڕەقیان دەست ئەکەوێت، ئەویش بەم حاڵەو بەم وەزعییەتە!

دوێنێ کرێکارێکم ناردەوە «مووسڵ» کە هەر لەو کوردانەیە، بەڵام وا بزانم بە عەسکەریی موددەتێک لە «سلێمانیی» و ئەترافیدا ماوەتەوە. نەختێ شێوەی ئێمە ئەزانێ... ناردوومە بەعەزێ شتومەک و نانم بۆ بکڕێت و ئەگەر پۆستەیش هات بوو وە کاغەزی من هەبوو، لای (نووریی) جلدروو بۆم بهێنێ!

وەختێ چێشتەنگاو هاتەوە. هەموو لەشی لە عارەقی شین و مۆردا بوو، تەنها کاغەزێکی پێ بوو هی (سەرکەوتوو) بوو لە عارەقی شین و مۆردا بوو، تەنها کاغەزێکی پێ بوو هی (سەرکەوتوو) بوو لە سلێمانییەوە.(١)

---

(١) بڕوام هەیە مەبەستی لە (سەرکەوتوو) فایێق بێ کەسی شاعیر بێت، چونکە لە پەنجاکاندا وەستا بە شیر موشیری کۆنە جلدروو– نەتەوەپەروەر «بەختیار زێوەر» فایێق زێوەری نێو نا (سەرکەوتوو).

بەعزێ شتی تیا بوو لە خوسووس وەزعییەتی سلێمانیی و هێندێ ڕەفیقانەوە. زۆر تەئسیری تێ کردم، باوەجوو من چیم پێ ئەکرێ لەم چۆڵەوە؟

کاغەزێکیشم نووسیی بۆ بەغداد بۆ (مستەفا شەوقیی)، هێشتا نەمناردووە. تەبیعیی لەوێشدا هەر دەرد و زوخاوی خۆم ڕشتووە؛ بە دەست خۆم نییە. هەرچەند زۆر موتەئەسسیرو نەومێد ئەبم، عادەتا وەک چۆن ئینسان موسیبەتێکی گەورەی بەسەر بێ تا نەگریی تەسەللای نایەت، وا منیش زۆر موحتاجی ئەوەم دەرد و زوخاوی دڵم بڕێژم و بڕێسم و بنووسم، وە بەیانی حاڵ و سکاڵا بکەم! تەبیعیی بەمانەوە لە حاڵەتی حەقیقییەی خۆم ڕستگار نابم و نەومێدییم هەر باقیە، بەڵام چیی بکەم، ئەویش وەکو گەلێ شتی کە بەدەست خۆم نییە!!

وەختی نیوەڕۆ، ئەوەندە گەرم بوو، ئەتوانم بڵێم ئەو جەهەننەمەی کە (محەممەد)[1]

بۆ ئیسلامەکانی تەسەوور کردووە، هەر ئەوەندە گەرم ئەبێ! هەرچەندم ئەکرد، بەقەتعیی پشووم بۆ نەئەدراو نەم ئەتوانیی نەفەسێکی ڕەحەت وەرگرم!

لە نێو سەعاتدا، ئانێک، لە حزەییێک؛ باییێکی ئەهێنا. ئەمما چۆن باییێک؟ موحەققەت هالاوی نێو دەمی شاری ماران کە لە گەرما و برسیەتیی و هارییا ئەیباو ئەیهێنێ، ئەمما ئەوەندە گەرم وزەهراویی ئەبێ!

دوای نێوەڕۆ، لەبەر خێوەتەکەدا، بەسەر قوتین و کراسێکەوە دانیشت بووم و هەیتها هەیتها- پەیتا پەیتا/K/- ئاوم ئەخواردەوە کە نایشزانم ئەم هەموو ئاوە ئەچێتە کوێمەوە و تێ ناگەم چۆن بەم هەموو ئاوە ناتەقم و ناپچڕم؟

لەو ئانەدا (حەسەن) لە پشت سەرمەوە ڕاوەستابوو. بەجووتە سەیری قوورەتی غەزەبناکی خواو شەڕارەی ئاگری ئەو دەشتەمان ئەکرد.

لە پڕێکا، حەسەن دایێ قاقای پێکەنین... ئاوورم دایەوە، تێ فکریم هەر پێئەکەنێ! لێم پرسیی: (بۆچیی پێئەکەنیی؟). وتی: (سەیری پشت ملت ئەکەم و بیری شتێکم کردەوە، پێکەنینم هات زۆر! پشتی ملت دوو ڕەنگە... ئەڵێی پشتی ملی ئەو کوڕە قولەیە کە لە سلێمانییدا ئەسووڕێتەوە! یێکجار ڕەش و ناشیرین و چەور بووە!) وتم: (بەخوا هێشتا باشە، چونکە هێشتا بەهار تەواو نەبووە و دنیا تەواو گەرم نەبووە و خوا دەرگەی

---

(١) پەیامبەری ئیسلام (د. خ).

حەنەفییە گەرمەکەی نەکردووەتەوە! ئینجا ئەگەر ئەو دەرگەیە بکاتەوە و هاوین بێت و بای سەمووم هەڵ بکا، ئەو وەختە حاڵم زۆر خۆش ئەبێ و نەک پشت ملم، حەتتا هەموو لەشم ڕەش دائەگەڕێ و بۆ خۆی تەبەقەییێکی چەوری لێ ئەنیشێ کە ئەگەر سەگی عەرەب چاوی پێم بکەوێ، موحەققەق شالاوم بۆ ئەبا لەبەر چەوریی و ڕۆنی بەدەنم!).

وەختی ئیزن بوونی کرێکارەکان، لەسەر ئیش دانیشت بووم، زۆرماندوو و بێ هەوەس و بێ هۆش بووم. ئەوەندەم زانیی ئوتوموبیلێک هات و لای ئێمە ڕاوەستا... (داود سادیق و ڕەزووق ئەفەندیی) تیا بوو.

لە پێش هەموو شتێکدا، بۆ ردووی عەمەلەکانم دا بە ڕەزووق ئەفەندیی کە پارەبدا و من و داود سادیق چووینە سەر ئیش نەتیجەی ئیشەکەم هیچ بوو، چونکە ئەوان سەر لە نوێ ئەیانەوێ جادە بکەنەوە وەلحان من ئەووەڵ ڕۆژ وایان پێ وتم کە تەعمیراتی لازیمە ئەکرێ کە ئەوە زۆر فەرقی هەیە، با خوسووس و وەستاییێکیان بۆ ناردبووم لە هیچی نە ئەزانیی.

هەرچۆنێ بوو، داود سادیق پێی وتم کە چۆنیان ئەوێت و چۆنی بکەم و شەش حەوت لاپەڕەی مەتبووعی دامێ کە هەر بە پانزە ڕۆژ جارێک ڕاپۆری ئیش بدەم!

لە پاش نیو سەعات هاتینەوە خێوەتەکە، هێشتا پارەی وڵاغدارەکان نەدرابوو. هەرا و زەنا و قەڵەباڵغ و قڕەییێک بوو، ئینسان بێزار ئەبوو لە عومری خۆی، با خوسووس قیمەتی وڵاغەکانیان لەوە پێش تەقدیر نەکردبوو بەهەزار حاڵ و شەڕە شەق تا ڕێک خراو بڕایەوە لە پاشدا ڕەزووق ئەفەندیی داوای ئاوی کرد. کە دایانێ، تەنها یێک قومی لێ داو ڕۆی کردەوە و وتی: (ئەم ئاوە زەهرە، ئاو نییە! ئەوە چۆنی ئەخونەوە؟). منیش بە زەردە خەنەییێکی قەهر ئالوو دەوە وتم: (بەڵێ، ئەمە ئاوی حەیاتەکەمانە! شەو و ڕۆژ لەم ئاوە جوان و پاکە ئەخوێنەوە!).

لە پاشدا داود سادیق وتی؛ (بۆچیی؟ ئێمەش هەر لەو ئاوە ئەخۆینەوە، زۆر چاکە!). هەرچەندی کرد داود سادیق نەیوێرا قومێک لە ئاوەکە بخواتەوە. کەچیی ئەیوت؛ (ئێرە بەهەشتە! ئێوە منتان ناردبوو بۆ چوارتا، وەخت بوو بمرم!).

دەوەرە ئینسان لە شتی وا دەهریی نەبێ؟

عالەمێک حەز لە چوار تا ئەکا و کائینات مەتحی هەوای ساف و ئاوی سارد و شیرینی چوارتا ئەکا، کەچیی ئەم مردوو مراوە بەوێ ڕازیی نییە، مەتحی ئەم ئاوە ژەهراوییە و دەستە جەهەننەمیە ئەکات!!

وەلحاسڵ سەعات ١١ر٥ لێ بوونەوە، وتیان:بابچین تا ئەو قەسرە! منیش لە گەلیان چووم تا بەر قەسرەکە و گەڕامەوە لەوێ، ئەو جێگایەم نیشان دان و کە چەوو زیخی لێ ئەهێنن!

ئێوارە؛ کە هاتمەوە زۆر ماندوو گێژ و بێ حیس بووم... هیچ قەتعییەن هەوەس و ئارەزوو ئیشتیاقی کائیناتم نەمابوو! لێی پاڵ کەوتم. شەویش لە سەعات دووەوە هەڵیکردە ڕەشەباییێک؛ موحەققەق ڕەشەبای سلێمانیی لە چاویا نەسیمە! ئاخیریی خێوەتی کرێکارەکانی دا بەزەوییا! هەتا نیوەشەو وە هەتا بەیانیش، هەر وام زانیوە.

[تەواو]

ڕۆژی جومعە

١٧ی مایس ٩٢٩ [١. ز]

ئەم شەو پێنج ڕۆژە هیچ خاتیراتم نەنووسیوە؛ چونکە نە حەوسەڵەم ماوە، نەشوعوور و هۆش... چونکە غوربەت و هیجران، دەردی بێ کەسیی و دووریی لە بەشەرییەت؛ سەفالەت و میحنەت و ئالامی ژیانی پڕ نەومێدیی لە لاییێکەوە گەرمای جەهەننەمیی، ئاگری سووری شەڕارەی ئاتەشینی ئەم چۆڵ و جەهەننەم ئابادە و مێشوولەی زۆر و بێ هەوایی ئەم دەشت و چۆڵە، لە لاییێکی کەوە بە تەواویی هێز و قودرەتی لێ بڕیوم... شەوق و شەتارەتی پێ نەهێشتووم، حیسسیات و فیکر و زانستی لێ ون کردووم!

لە ١٣ی مانگەوە، من هەر لە بەیانیی هەتاو کەوتنەوە تا سەعات ١٠ی، وەک کرێکارێک ماندوو ئەبم و خەریکم ئیش ئەکەم. لە لاییێکەوە جاددە ڕێک ئەخەم و تەناف ئەگرم و جێگەو شوێن نیشانی کرێکار و وەستا ئەدەم، لە لاییێکەوە هاوار ئەکەم و ئەقیژێنم بەسەر کرێکارەکاندا، بە زبانی خۆش و پاڕانەوە، لە لاییێکی کەوە خۆم عەینی کرێکارێک بەرد دائەنێم و ئیش ئەکەم و بەسەر کرێکارەکانا کە بەعزەن دوو سێ تاقم لە یێک دوور ئیش ئەکەن و... لە لاییێکیشەوە ئەقیژێنم وە یا ئەپاڕێمەوە لە وڵاغدارەکان بۆ بەرد و زیخ. لەلاییێکی کەشەوە لە هەموویان موئلیمتر و خراپتر، گەرما جەهەننەمیەکە و مێشوولەکەی یێکجار زۆر موعەززیب و پیس و بێ حیسابە کە دێت و پەیتا پەیتا بەدەستە سڕێک باوەشێنی خۆم ئەکەم کە نەپیشێم لە گەرمادا و مێشوولە نەم خواو بەدەستەسڕێک خێرا خێرا عارەقی لەش و دەست و دەم و چاوم ئەسڕم! لەولایشەوە، زوو زوو، موتڵەقەن ئەبێ ڕابکەمە خێوەتەکەوە و نەختێ دەم و چاوم بشۆم و تێرو پڕیش لەو ئاوە گەرم و بۆگەن و پیسە بخۆمەوە!

ئەمڕۆ وەختی نیوەڕۆ، دوو کرێکار نەختێ لەولاوە، بەجیا خەندەقیان هەڵئەکەند. ئەوەندەم زانیی ڕایانکرد و هاتنە ناو عەمەلەکانی کە. کە لێم پرسین، وتیان: (مێشوولە خواردینی و ناتوانین ئیش بکەین!). هەموو دەم و چاویان بە جامانە و شتەوە وەک لە زستانا بن و سەرمایان بێ، وا پێچابووەوە، تەنها چاویان بەدەرەوە بوو! منیش بانگم کردنەوەو پێکەوە چوینەوە سەر ئیشەکان، بەڵام یاخوا هەر ئینسانی بێ کەس و غەریب و نەفیی کراو و بێ چارە و مەزڵووم شتی وا ببینێ؛ ناتوانم بڵێم بە ملیۆن، بەڵام موحەققەق بەملیار و تریلیۆن مێشوولەی پیس و بێ حەیا و بێ حیساب، هێرشیان هێنایە سەرمان، بەدەست و سەر و دەستەسڕ بەربوومە خۆم، هەر زەڕەییێک فائیدەی نەبوو! جێگەیەوە خستە سەر کارو خۆم ڕمکردەوە ئەولا... بەڵام فیلحەقیقە ئەمە یێک دوو ڕۆژە ئەوەندەی کە دنیا گەڕم و ناخۆشتر بووە، فەوقولعادە و یێکجار زۆر و بێ ژمارە، مێشوولە زۆر بووە. قەتعییەن دەقیقەییێک ئارام و ڕەحەتیمان نییە، باخوسووس لەم سێ ڕۆژەی دوابییەدا لەبەر گازی مێشوولە، هەر چەند دەست ئەبەم بۆ پشت ملم، وا ئەزانم سەری کە چەڵەو برینی لێ هاتووە!

[تەواو]

«٣»

حیللە

٢/١٠/٩٣٠ [١. ز]

ژیان؛ کە کەس لە بنج و بناوان و نهێنییەکەی تێ نەگەیشتووە، سیحرێکە!!

ژین؛ ئەگەر لێی بکۆڵیتەوە و تێی وردبینەوە، لای زۆر کەس بایەخی نامێنێ و ئەوسا گەلێ کەس نایەوێ... ئەم هەموو ناخۆشیی و ناسۆرییە و ئەم هەموو ئەرک و مەینەتە بکێشێ بۆ نەفەسێک؟ بۆ تۆزێ هەناسە و هەوا کە لەم و سەمای بەشەرییەتی پڕ حیرس و خودبینی و ئەنانییەتدا، زەهراویی و پیس بووە!

ژیان؛ ئەگەر تەنها بۆ تێرکردنی سکێک بێ، بۆ پێکەنینێکی زەهراویی و پیس بێ!

ژیان؛ ئەگەر تەنها بۆ تێرکردنی سکێک بێ، بۆ پێکەنینێکی زەهراویی و درۆ بێ، بۆ زەردەخەنەییێکی ساختە بێ، بۆ خوشیی و کەیفێکی بێ بەناو وەختیی بێ، تف لەو ژیانە. تف لەو ڕابواردنە!

ژین و ژیان؛ ئەگەر تەنها بۆ تیکەییێک نانی وشک و قومێ ئاوی زەهراویی بێ، بۆ

قاشێ شووتیی و دەنکێ ترێ بێ، بۆ پێکێ ویسکیی و شەراب بێ، بۆ قومێک بەنگ و تلیاک بێ، بۆ لابردنی هەوەسێکی حەیوانیی و لەزەتێکی یێک دەقیقەیی بێ، تف لەو ژینە، تف و لەعنەت لەو ژیانە! ژیان و ڕابواردن؛ ئەگەر بۆ ڕاووڕووت بێ، بۆ براو خزم کوشتن و بڕین بێ، بۆ هەسان لەبەر پێ دانی دۆست و خزمان بێ، بۆ درۆ و دەلەسە و مێچکە مێچکە و فڕوفێڵ بێ، تف لەو ڕابواردنە! تف لەو گوزەرانە!

ژیان؛ ئەگەر هەر ئەوە بێ کە بەشی زۆری مرۆڤ، هەژار و داماو و برسیی و ڕووت و بێ نان و شوێن بێ، بۆ بەشێکی زۆر کەم کە سک تێر و پۆشتە و بێ دەرد و زوخاو و خاوەنی کۆشک و تەلار و کارەکەر و خزمەتکار و ئوتوموبێل بێ، هەر بۆ مەنافیعی شەخسیی و حیرس و شەهوەتی حەیوانیی چەند کەسێک بێ، بۆ پێکهێنانی ئارەزوو و خواستی زۆردارانە و دوڕاندانەی دەستدار بێ بەسەر بێ دەستەڵات و بێ هێزدا، بۆ خواردنی بێ کەس و فەقیر بێ لە لایێن گەورە و زۆردارەوە، تف لەو ژیانە! تف لەو ژینە!

ژین و ژیان؛ ئەگەر بۆ خۆشیی و کامەرانیی کۆمەڵێک و ئازادیی و سەربەرزیی میللەتێک بێ، بۆ بەرزیی و ئاوەدانیی و خۆشیی وڵاتێک بێ.، بۆ پێ گەیاندن و سەرکەوتنی قەومێک بێ، بۆ پێکهێنانی موستەقبەل و ژیانی چەند هەزاران و ملیۆنەها بەنی ئادەمیزاد و برسیی و ڕووت و قووت و بێ شوێن و داماو بێ، بۆ بەهێزکردنی مێشک و گیانی کۆمەڵێک بێ، بۆ پاک کردنەوەی دڵ و مێشکی پیس و زەهراویی کراو بێ، ئەوسا ئەو ژین و ژیانە نازدارە و موبارەکە، جێی پەرستن و تەقدیسە!

ژیان؛ ئەگەر بۆ ئەوە بێ چەند هەزاران خزم و برا و کەس و کاری (یێک زمان و یێک دڵ و یێک خوێن و یێک گیان و باوەڕ) یێک بخا و سەر بخا، بۆ خۆشیی و ئاوەدانیی وڵاتێک و کۆمەڵ شوموول و عەزیز بێ، بۆ دەرهێنانی میللەتێک و کۆمەڵێک بێ لە ژێر زنجیری دیلیی و مەینەتیی بێ، یا لەژێر بەندی نادانیی و وەحشەتدا بێ، بۆ ڕزگارکردنی چەند هەزارانی هەژار و بێ دەسەڵات و برسیی و ڕووت بێ لە دەستی زۆردار و ئەشکەنجە، ئەو ژینە؛ زۆر پیرۆزە، زۆر خۆشە، جێی تەقدیس و پەرستنە!

[تەواو]

١٥٤/٥/٢: شێخ محەمەد شێخ عەبدالله؛ قانیع

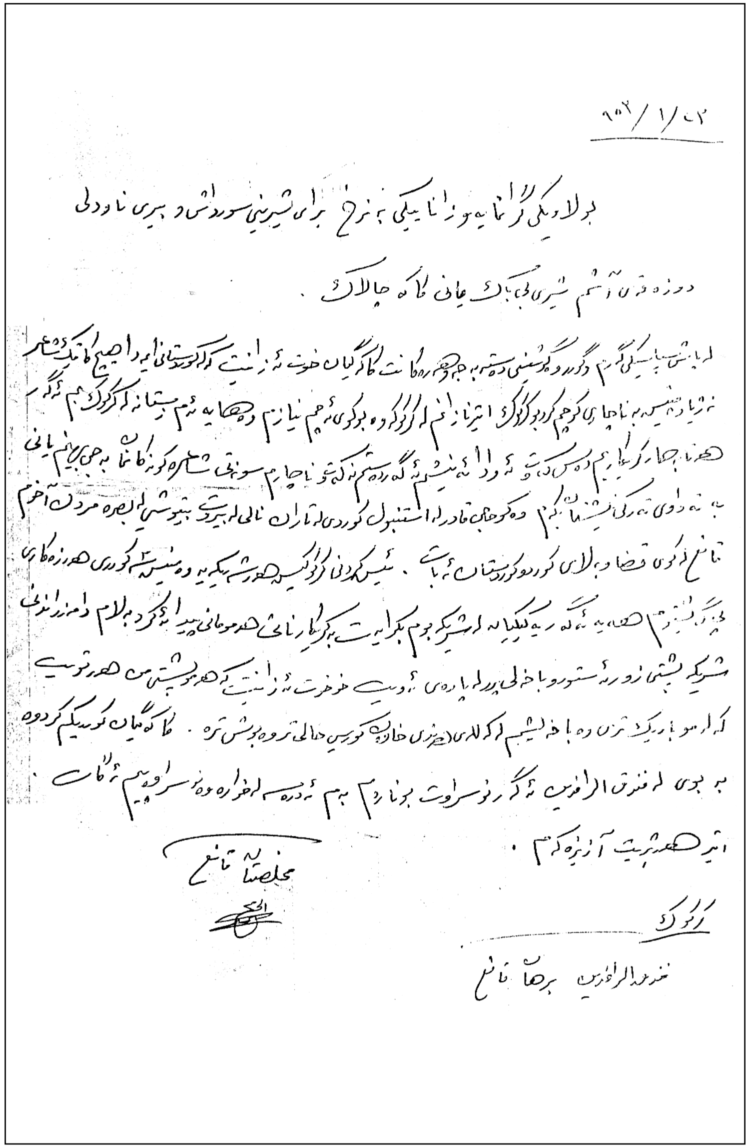

١٥٥/٥/٢ شێخ محەمەد شێخ عەبدالله؛ قانیع

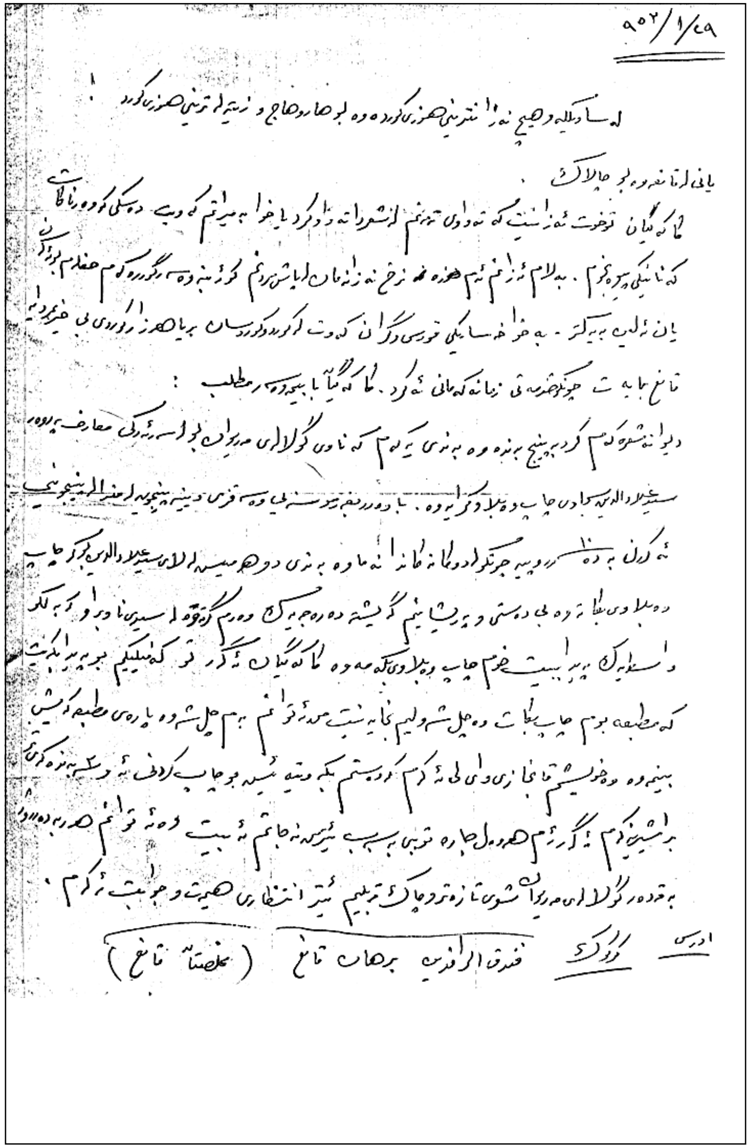

١٥٦/٥/٢: شێخ محەممەد شێخ عەبدالله؛ قانیع

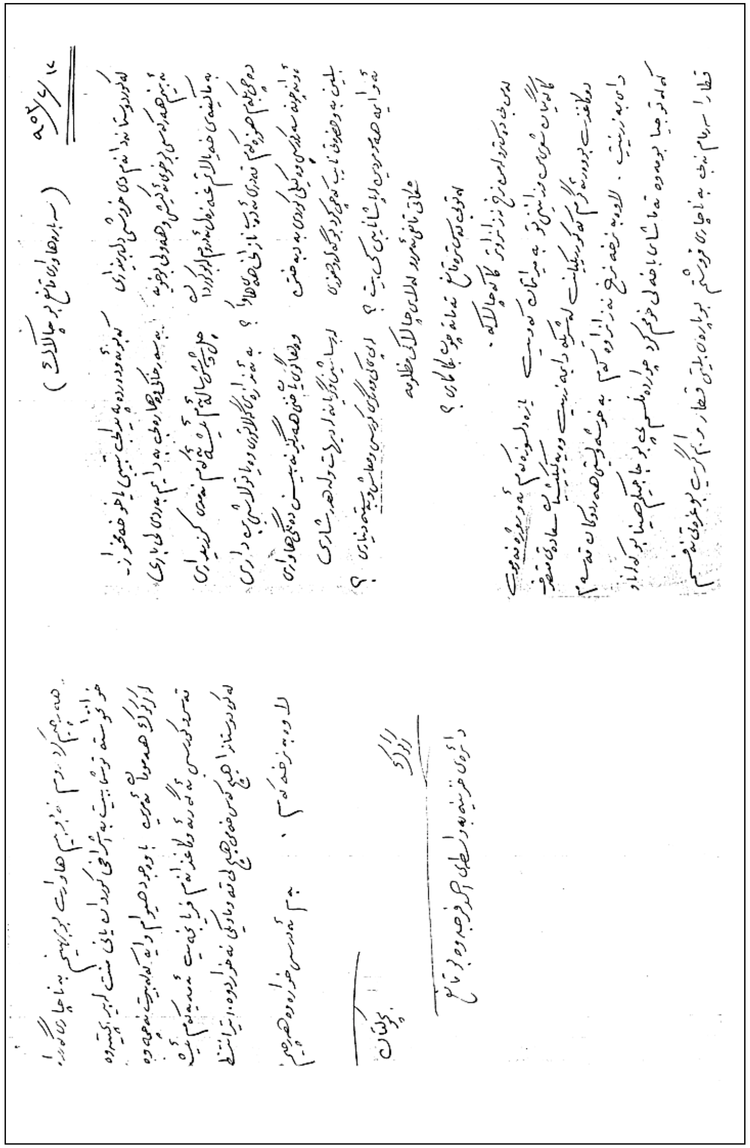

١٥٨/٥/٢ شێخ محەممەد شێخ عەبدالله؛ قانیع

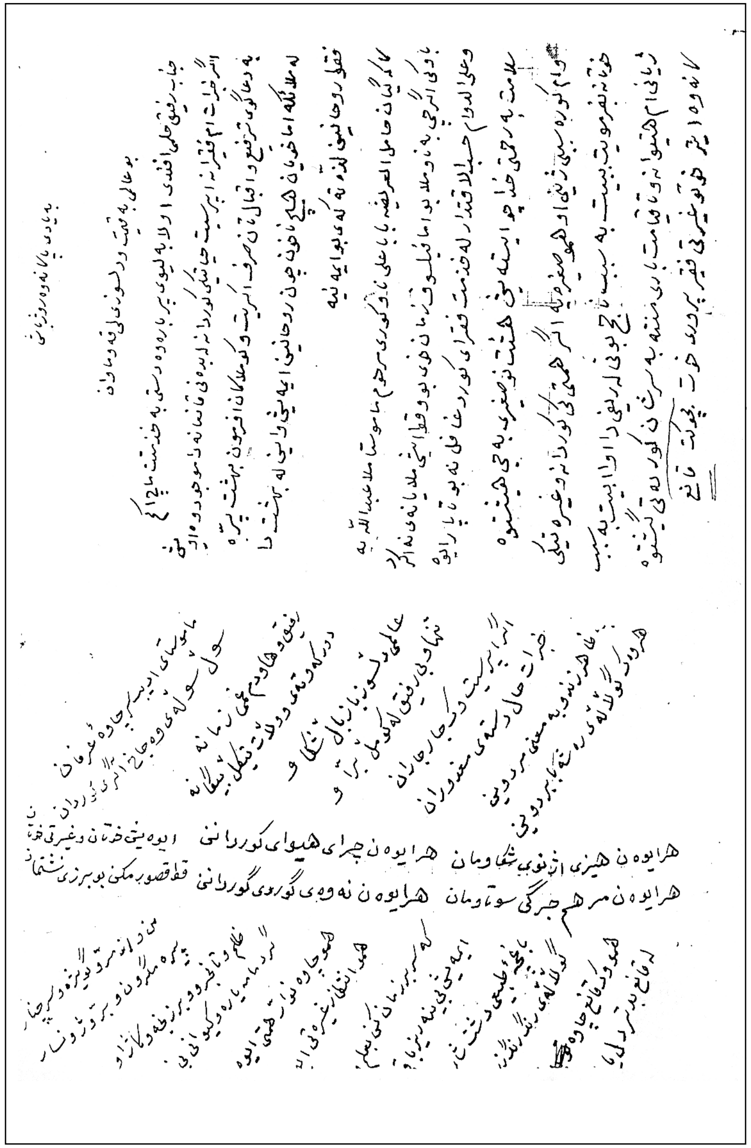

٢/٥/١٥٩: محەمەد مەحموود حیلمیی/ محەمەد قودسیی

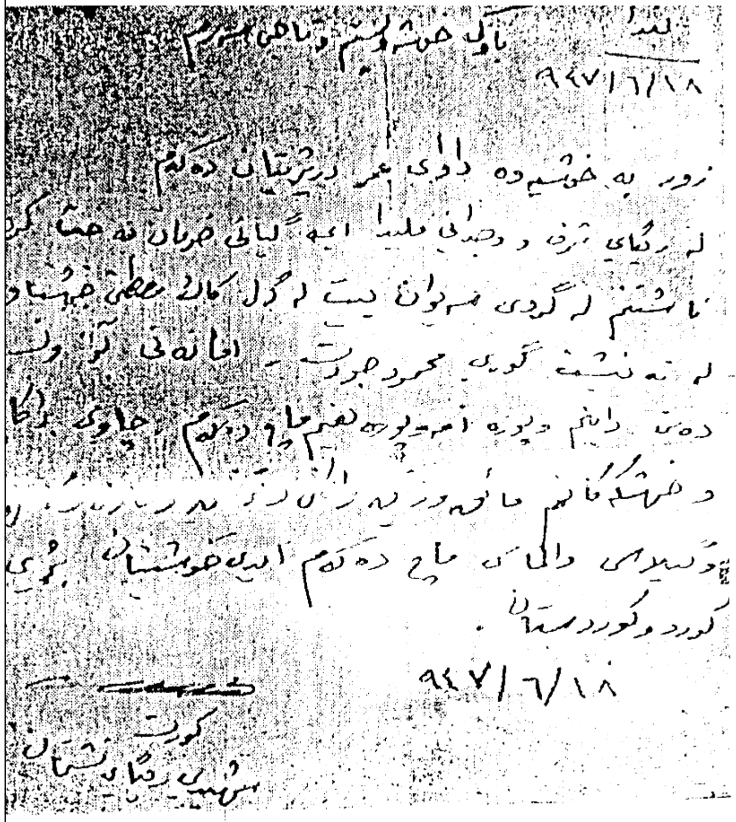

٢/٥/١٦٠: محەمەد مەحموود حیلمیی/ محەمەد قودسیی

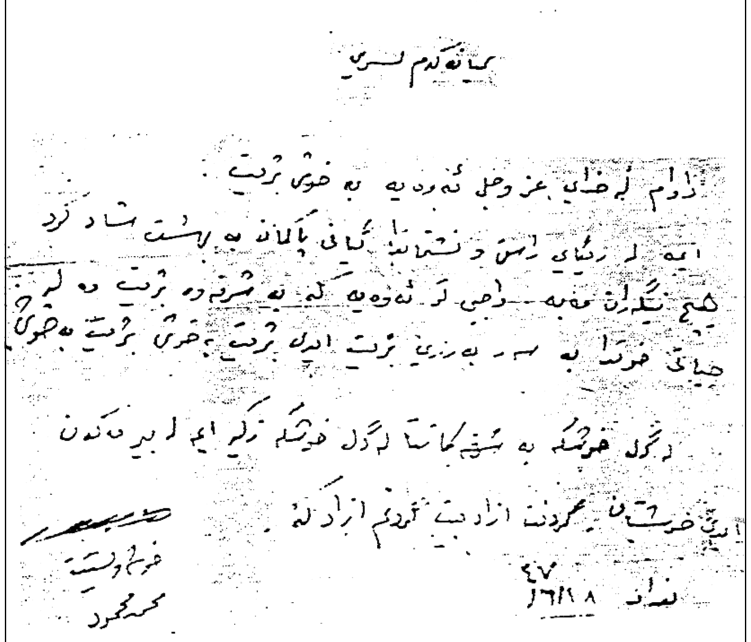

١٦١/٥/٢: محەمەد مێرگەسووریی

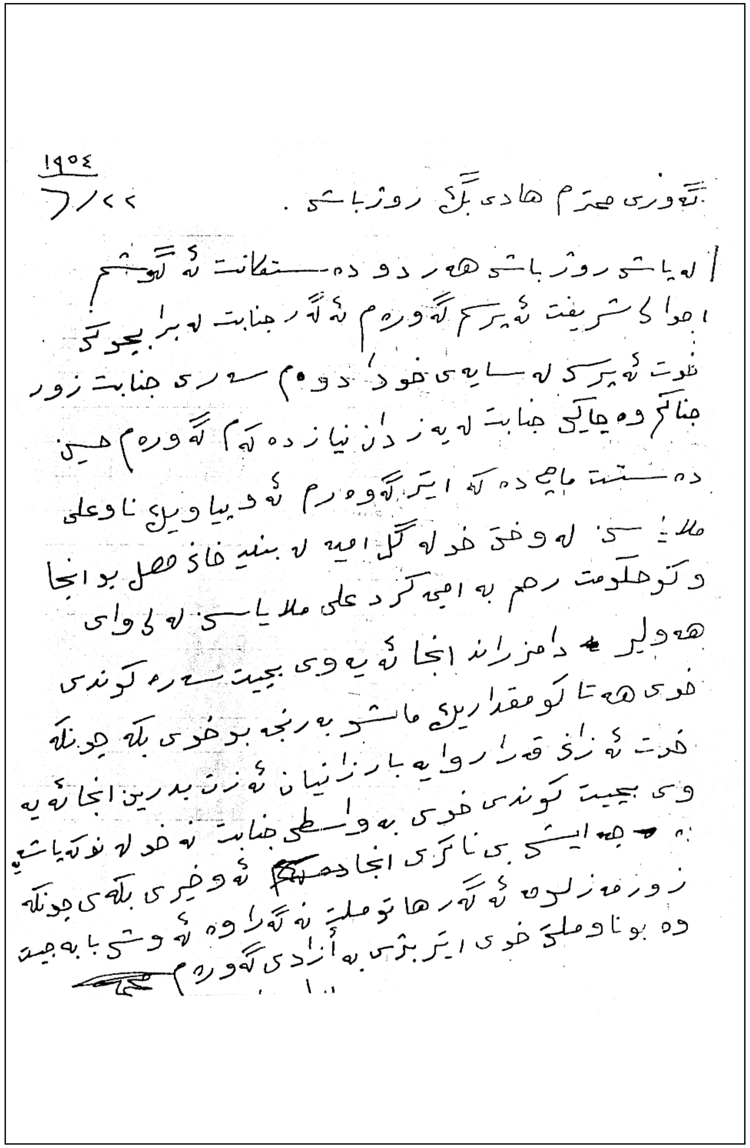

١٩٥٤
٢٢/٦

ئەوری محترم هادی بەگی رۆژباشی .

لەپاشی رۆژباشی هەردو دەستەکانت ئەگوشم
احوالی شریفت ئەپرسم ئەگەر ئەوەم ئەگەر جنابت لەبیرا بچوک
...

١٦٢/٥/٢-١: مستەفا سایبب

٢-١٦٢/٥/٢: مستەفا سایبب

[illegible]

١٦٧/٥/٢: مستەفا سایبب

«دو زمان»

بۆ جناب «علی کمال»

هەرچەند ئەزانم ئەهمیەتێکی نادرێتێ و بێ نرخە ! بەڵام حەز ئەکەم تۆزێ قسەی دەربارەی بکەم

هەموو ئەزانین کە ژیانی میللەت و سەرکەوتنی قەوم بە زمان و ئەدەبیاتەوە راوەستاوە

یونان لە پاشی ون بوونی مەدەنیەت و مەفخەرەکانی بە زمانی خۆیەوە مایەوە ،

ئێران لە پاشی بەخاک بوونی آثار و ئەساطیری بە فیردەوسی سەرکەوتەوە ،

عەرەب ئەوەی ئەیمانەوە لە گەورەیی مەدەنیەت و وجودیە بە لیسانەوە ماوەتەوە !

ئەگەر لە هەوا ئەخلاقیات تێدەگەن !؟ کوردیش زمانی خۆی پاراستێ و بەکوردی نووسێتەوە :

[illegible] .. [illegible]

و ئاسوودە بوون .. بەڵام جنابت ئەزانی علمای ئێمە ئەزوارە، ئێمە [illegible]

نامێنی و نابێنی [illegible] لە ئاگاداری [illegible] مەدەنیەت

و معارفدا نامێنی و بادیەنشین ! کورد ، [illegible]

[illegible] ! لەو مەیدانە دا

لە حدا لە دا ئەگەر « لیسان و ئەدەبیات » ی قەدیمی بپارێزین و [illegible]

«کورد» ئەمنی و ئازادی و [illegible] مردن و ئینقیراضی محقق ..

زمان، بە قواعد و شعر و غەزەلیات و قاموسەوە [illegible] ..

زمانە ، نثری نەکری ، کتێبی پێ نەنووسری ، قواعد و قاموسی بۆ نەکری .. بێ نرخە

نامێنی و دەوام ناکا ..

میللەت بە زمانەوە ، زمان بە نشرەوە [illegible] و ئەمێنی ..

کورد بە «کوردی» [illegible] ، ئەگەر [illegible] ئەبێ [illegible]

«کوردی» بە [illegible] .. بە کوردی [illegible] !

ئەمانە هەموو جنابت ئەزانی .. بەڵام رەنگە [illegible] .

٢/٥/١٧٠،١-٢: مستەفا سایيب

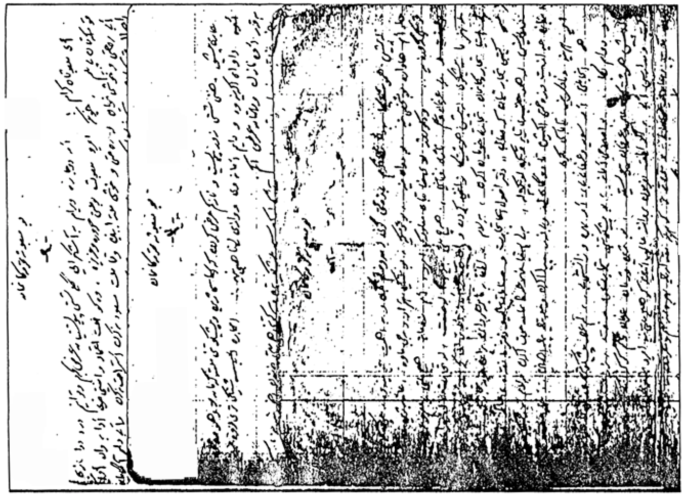

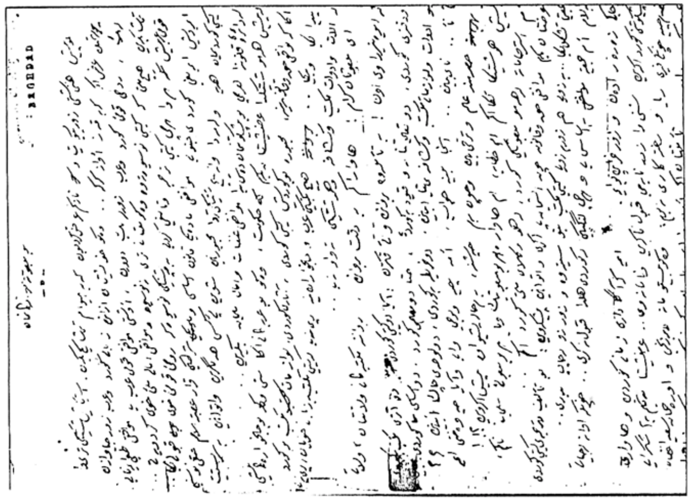
BAGHDAD

٢/٥/١٧٣: مستەفا سایيب

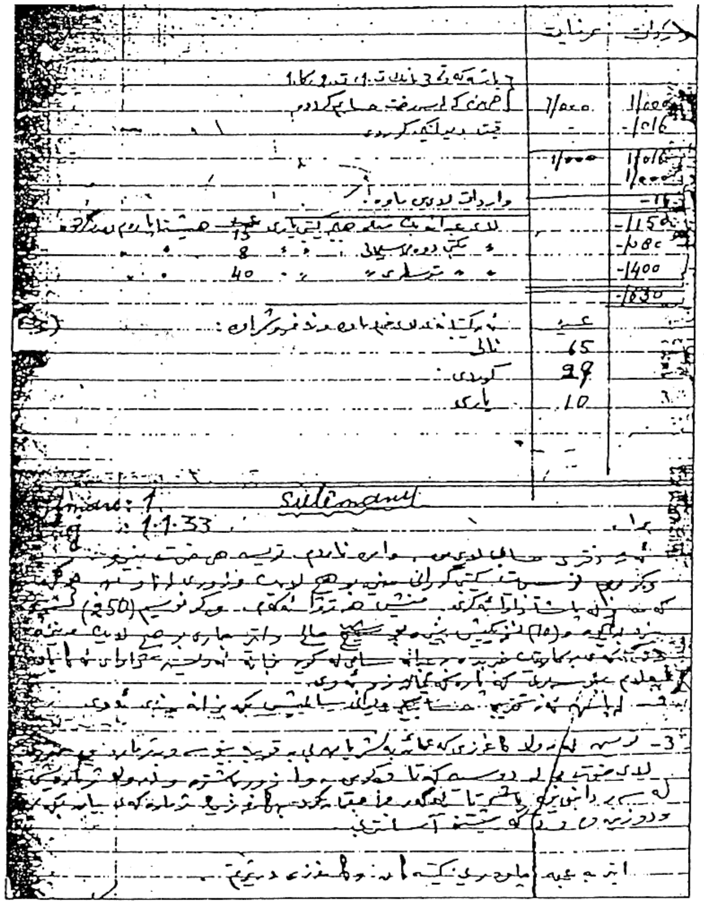
Sulemani

1.1.33

٢/٥/١٧٤: مستەفا سایيب

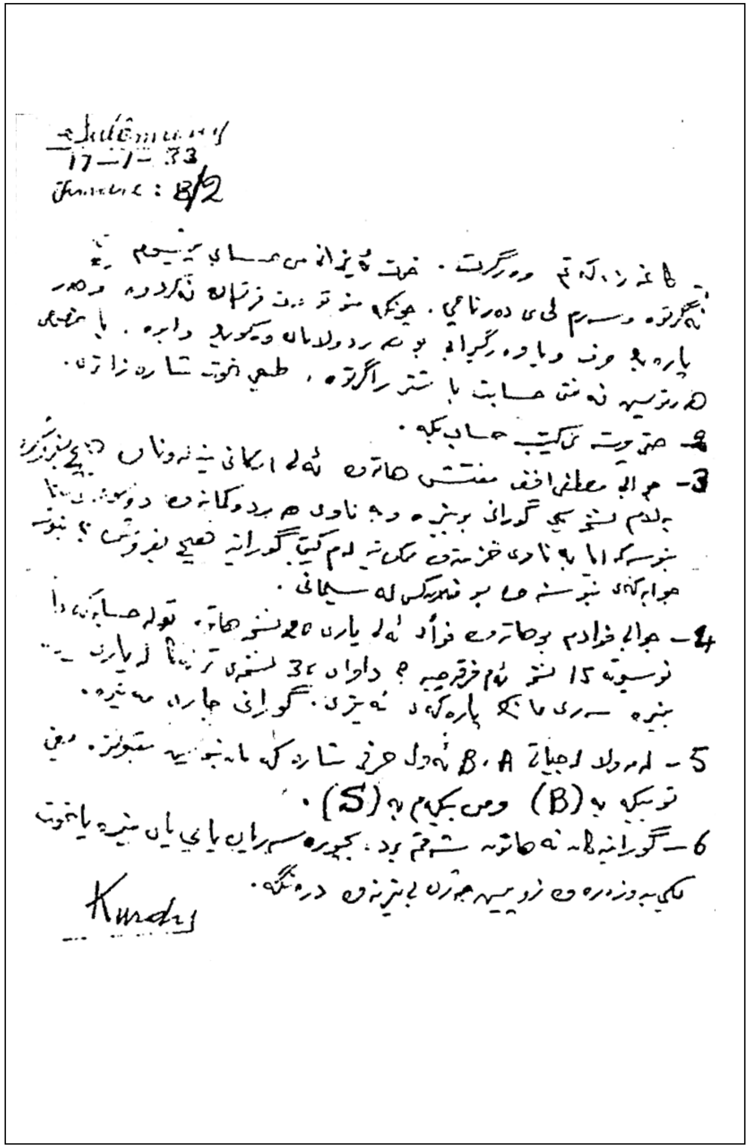

ئەدەبی نامەنووسیی کوردیی بابی لالۆ

٢/٥/١٧٦: مستەفا سایيب

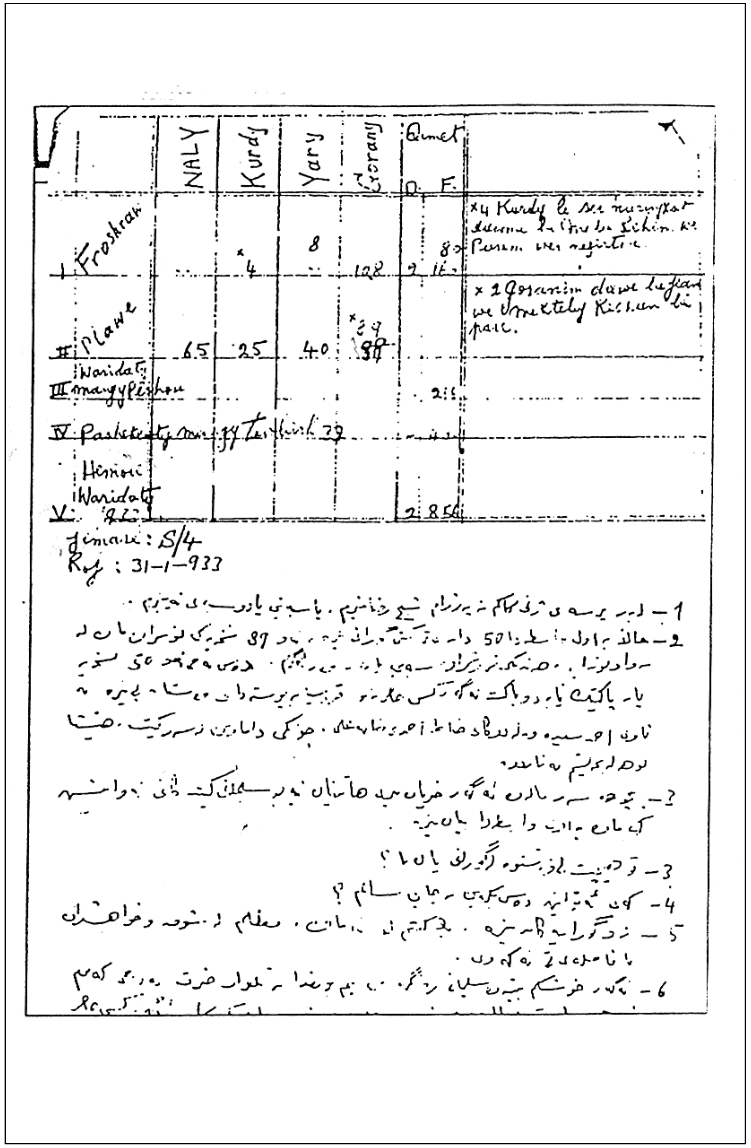

	NALY	Kurdy	Yary	Gorany	Qimet D.	F.	
I Froshraw	..	×4	8 ..	128	2	16	×4 Kurdy le ser [illegible] Persom wer negirtin
II Plawe	65	25	40	×39 88			×1 Gorani dawe lefiani we Umeltely Kistan bi parc.
III Waridaty mangy pêshou						2:5	
IV Pashekeuty mangy Teshrin 39							
V Hemooi Waridaty					2	856	

Jimare: S/4
Roj: 31-1-933

١٨٢/٥/٢: مستەفا سایبب

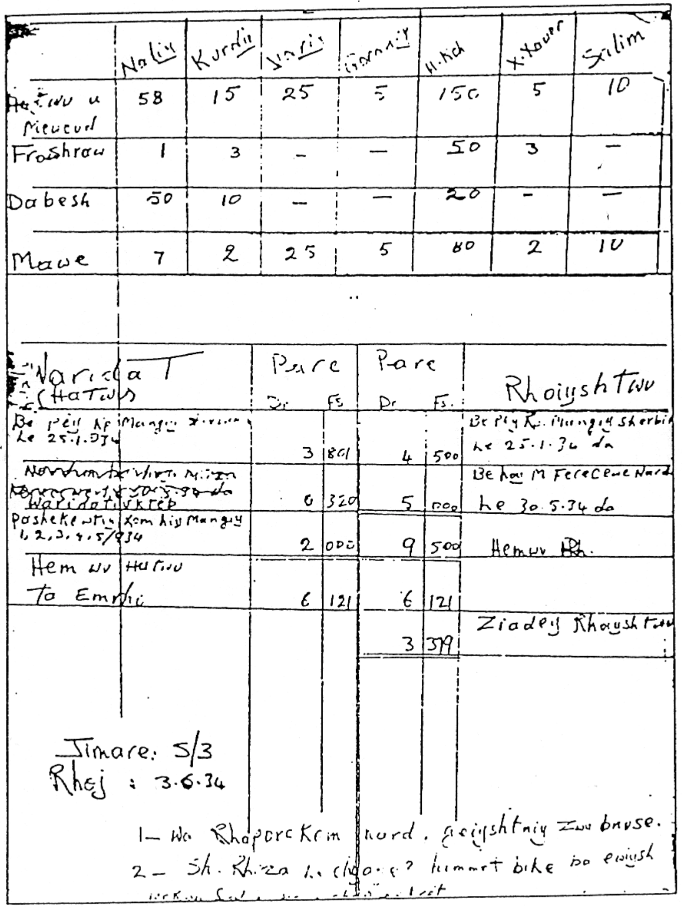

	Naliy	Kurdiy	[illegible]	[illegible]	H. Kd	X. Xaver	Salim
Hatinu u Mewcud	58	15	25	5	150	5	10
Froshraw	1	3	–	–	50	3	–
Dabesh	50	10	–	–	20	–	–
Mawe	7	2	25	5	80	2	10

Waridat (Hatinu)	Pare Dr.	Pare Fs.	Pare Dr.	Pare Fs.	Rhoiyshtinu
Be pey [illegible] Mangiy [illegible] Le 25.1.934	3	801	4	500	Be Piy K. Mangiy Sherbi Le 25.1.34 da
[illegible] Waridatiy [illegible]	6	320	5	000	Be hoi M Ferecene Nard Le 30.5.34 da
Poshekewtiy Xom hiy Mangiy 1,2,3,4,5/934	2	000	9	500	Hemuv Rh.
Hemuv Hatinu To Emrhu	6	121	6	121	
			3	379	Ziadey Rhoiyshtinu

Jimare: 5/3
Rhej : 3.6.34

1– Wa Rhaporct Krim nard, gaiyshtniy [illegible] bruse.
2– Sh. Rhiza [illegible] himmet bike bo [illegible]

٢/٥/ ١٨٣: مەحموود مەلا ئەمین موفتیی؛ بێخود

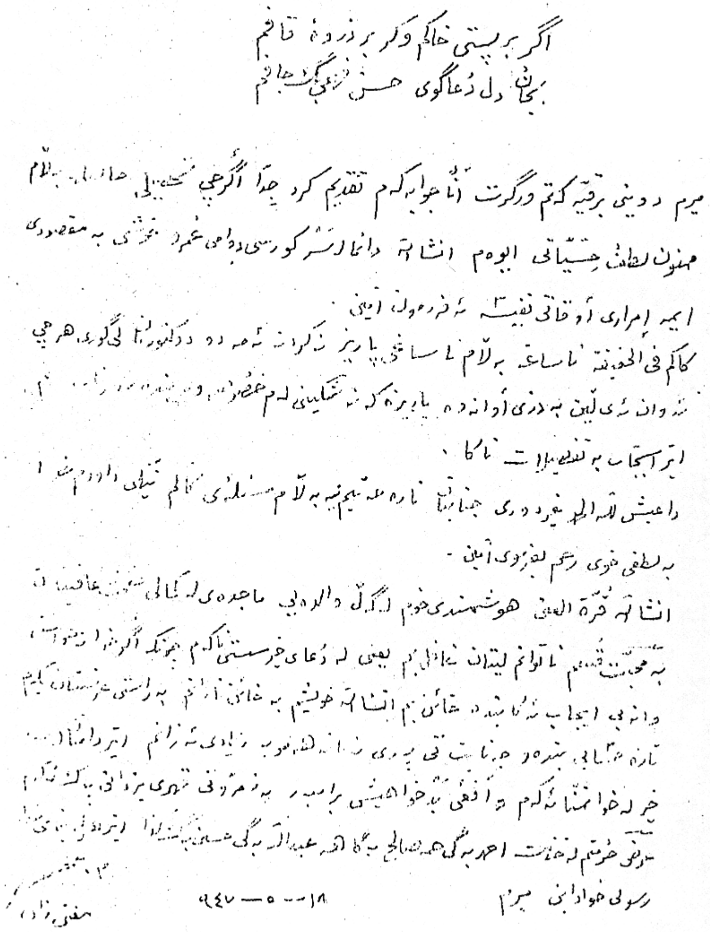

١٨—٥—٩٤٧

١٨٤/٥/٢: مەحموود و پاشا محەمەد پاشا جاف

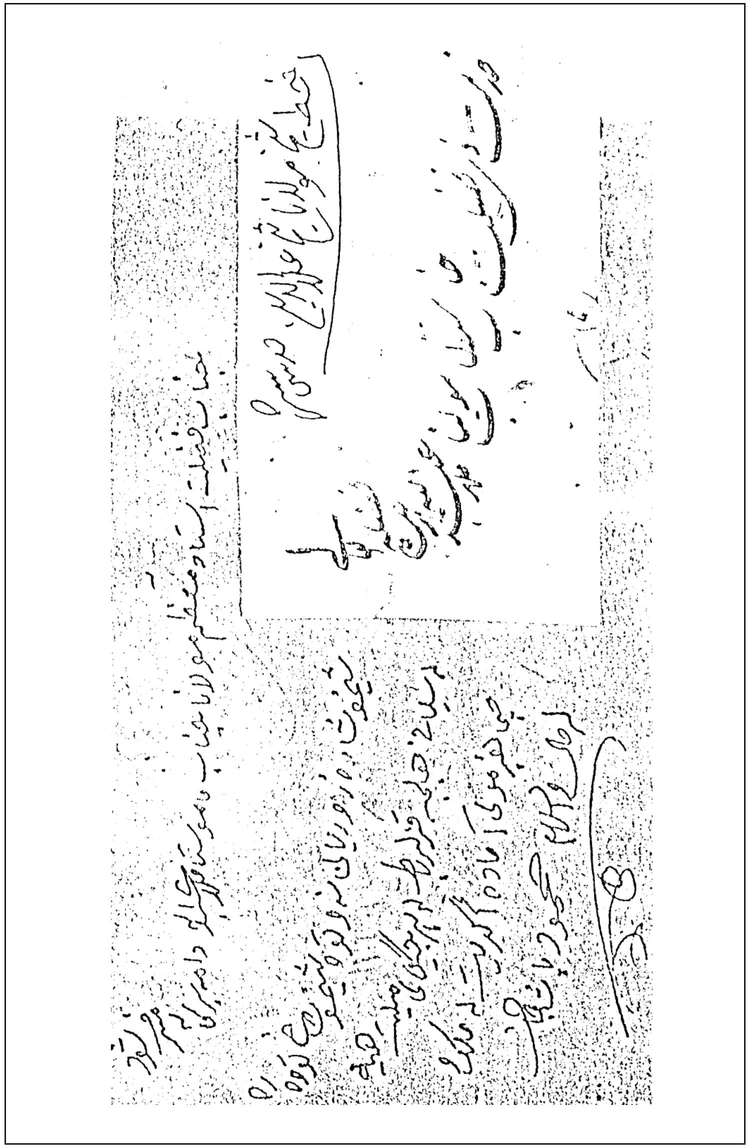

١٨٧/٥/٢: حەفیدزادە مەحموود

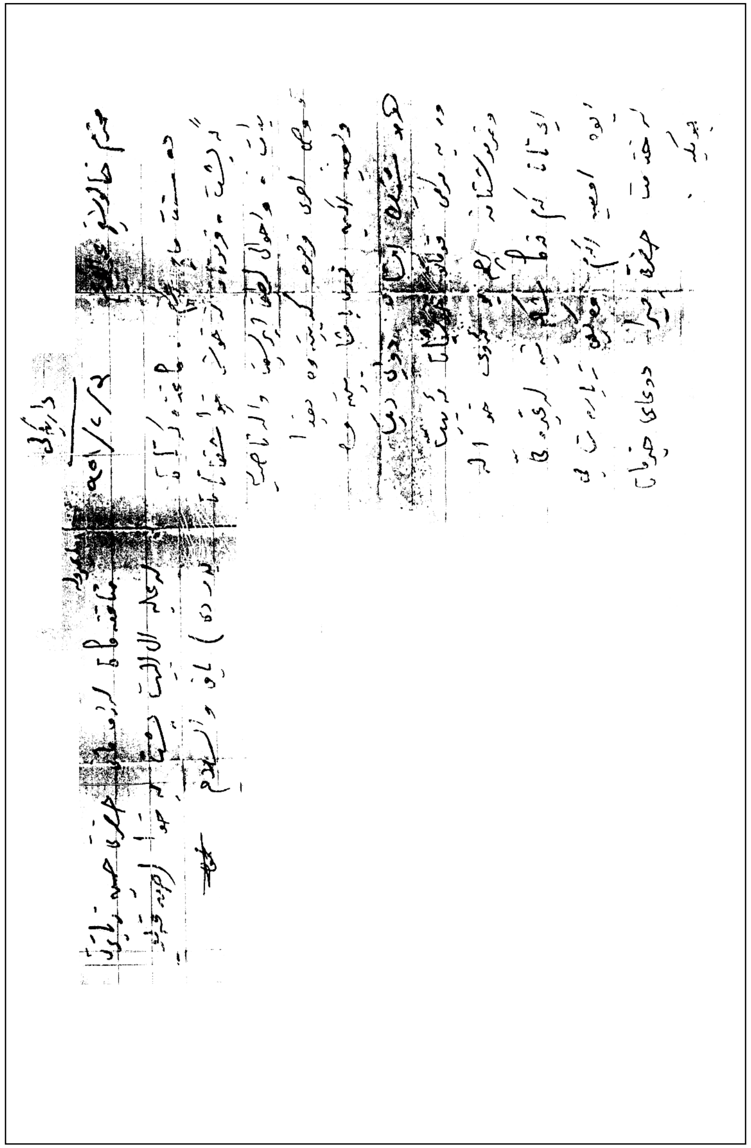

١٨٨/٥/٢: حەفیدزادە مەحموود

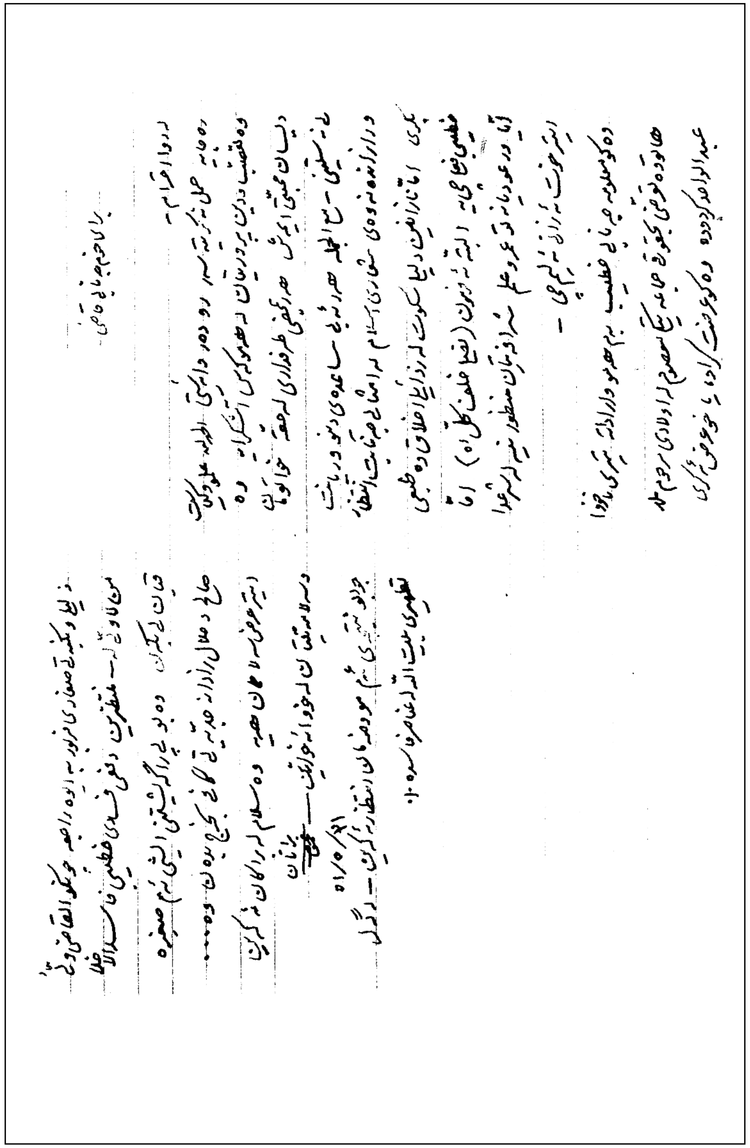

١٨٩/٥/٢: حەفیدزادە مەحموود

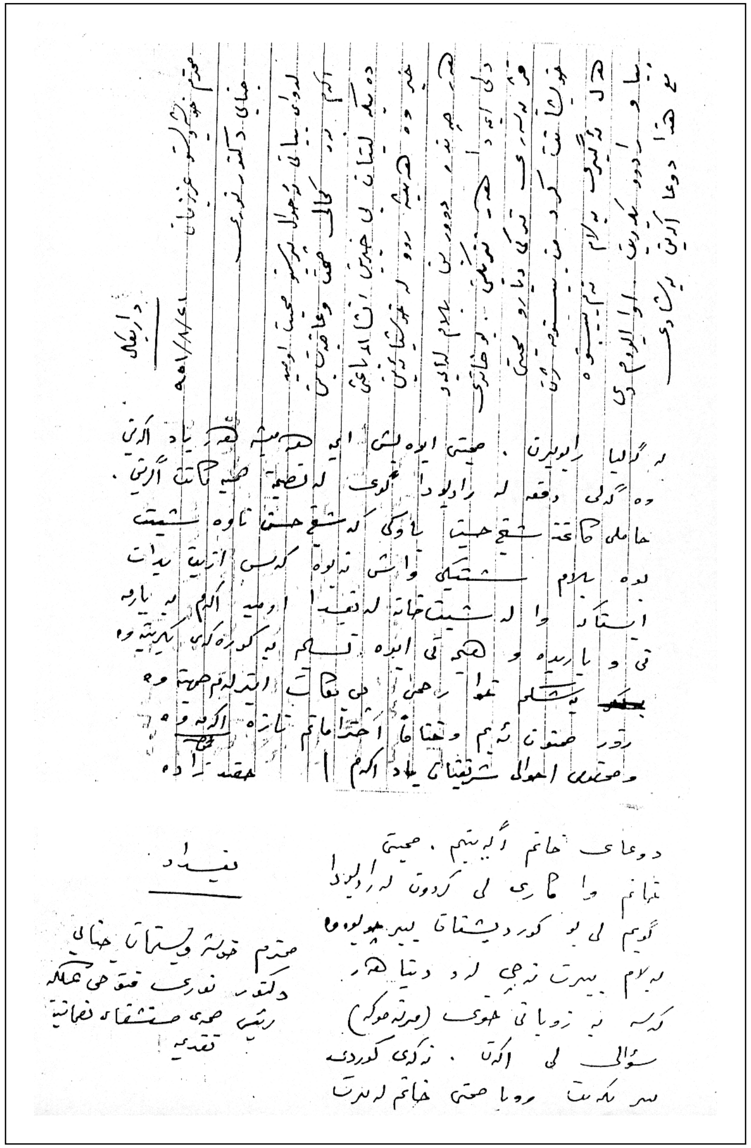

١٩٠/٥/٢: حەفیدزادە مەحموود

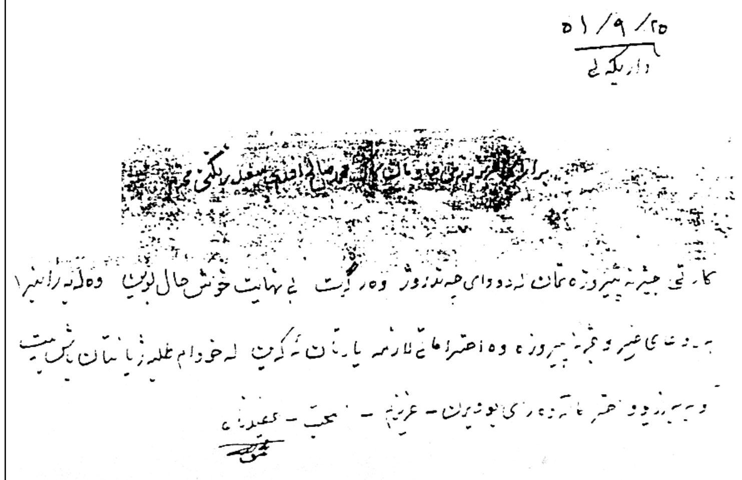

٢٥/٩/٥١
دارێکەلێ

[illegible]

کارتی جێژنە پیرۆزەکەتان دوای چەند ڕۆژ وەرگیرا بێ نهایەت خۆشحال بووین وە لەبەرامبەرا
جەژنی عیدی قوربانی پیرۆزە وە احتراماتی لازمە یادتان ئەکەین لە خودا داواکارین [illegible]
[illegible] المحب - حفیدزادە

١٩٢/٥/٢: حەفیدزادە مەحموود

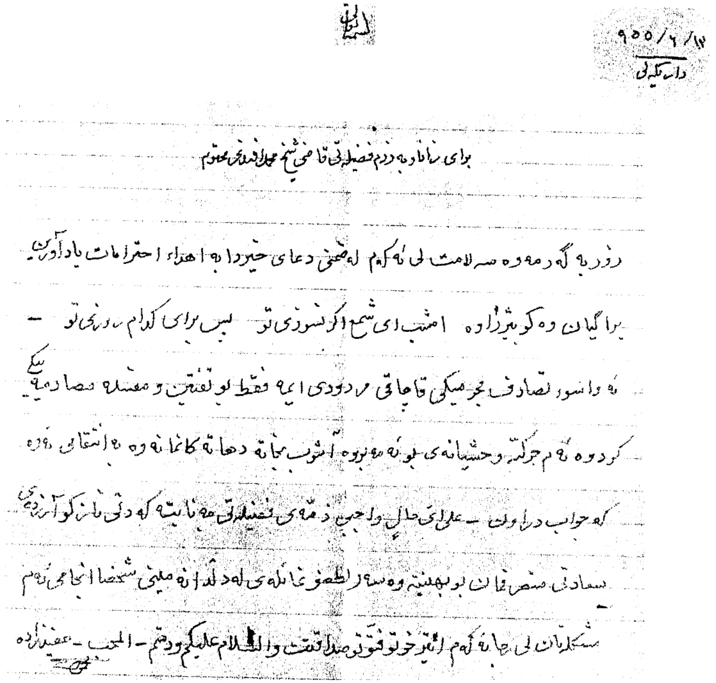

بسم الله

١٣/٦/٩٥٥
دارێکەلێ

برای زانا و بەڕێزم فضیلەتی قاضی شیخ محمد افندی محترم

دوور بە گەرمەوە سەلامت لێ ئەکەم لە ضمنی دعای خێردا بە اهدای احتراماتی یادآوری ئەکەین
براگیان وەکو بیستراوە امشب ای شمع اگر نسوزی تو پس برای کدام شەونی تو -
ئەو واسوور تصادف بە جەرەمێکی قاچاقی مەردودی ئەبێ فقط لو لقمەتێ و مفسدە مصادرە بکە
کردووە ئەم حرکتە وحشیانەی بوو بە هۆی ئەوە آشوب بکاتە دهاتەکانانەوە ئەو انتقامی ئەوە
کە جواب درابوو - علاوەی حال واجبی ذمەی فضیلەتی ئەوە نابێتە کە دلی خەلکی آزار دەی
سعادتی مسئولان بو بهشتە وە سەرالطمع غالبە لەدلدا نەمێنی شخصا انجامی ئەو
مشکلاتە لی چارە کەم ائتو خوتو قەوی صداقت و السلام علیکم ورحمة - المحب - حفیدزادە

٢/٥/٢٠٥: حوکمداری کوردستان

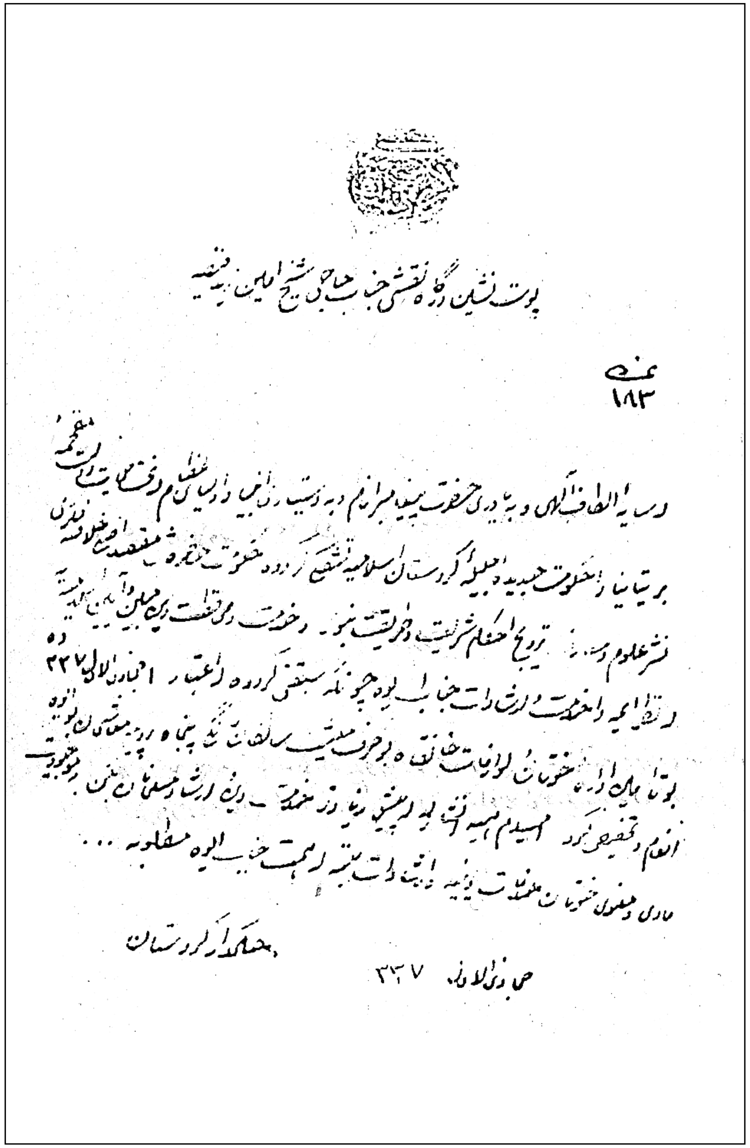
پوست نشین [illegible] جناب حاجی شیخ امین [illegible]

١٨٣

[illegible]

حکمدار کردستان

حزیران ٣٣٧

٢/٥/٢٠٦: بەڕێوەبەری هەتیوان

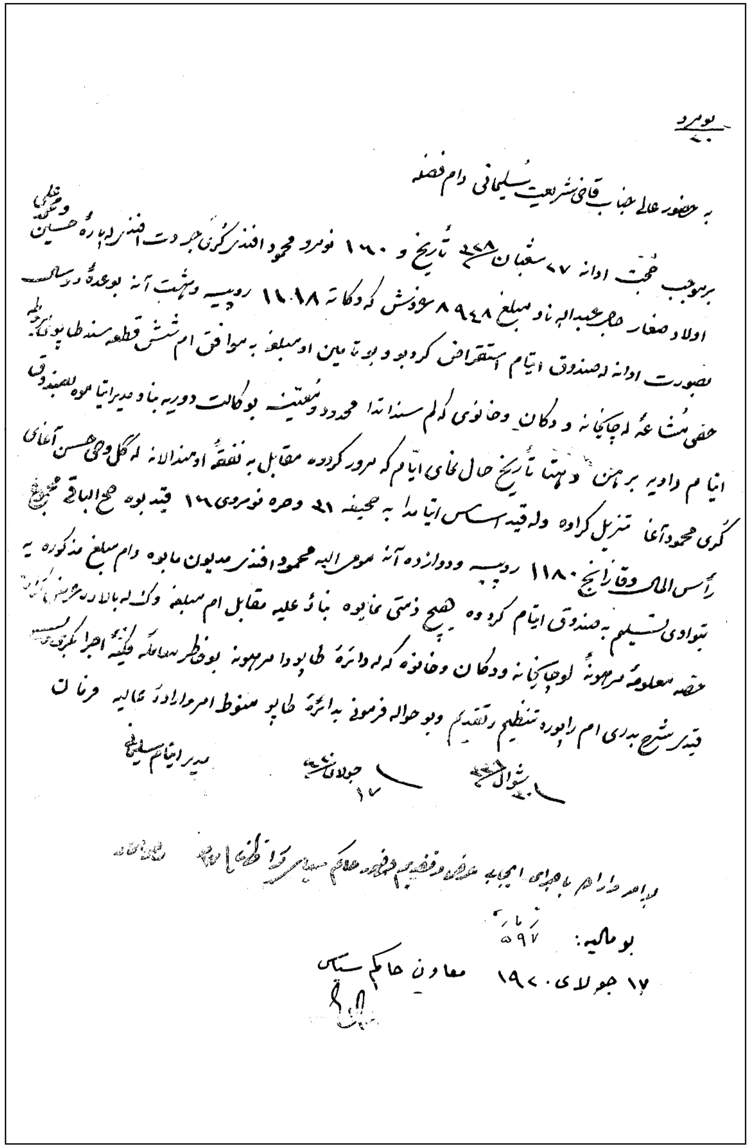
به حضور عالی جناب قاضی شریعت سلیمانی دام فضله

برموجب حجت اوانه ٢٧ شعبان ١٣٢٨ تاریخ و ١٦٠ نومرو محمود افندی کوری [illegible]

اولاد صغار حاجی عبدالله [illegible] مبلغ ٨٩٤٨ [illegible] ١١٠١٨ روپیه و هشت آنه [illegible]

[illegible]

مدیر ایتام سلیمانی

١٧ جولای ١٩٢٠

بو مالیه: ٥٩٧

١٧ جولای ١٩٢٠ معاون حاکم سیاسی

٢٠٧/٥/٢: بەڕێوەبەری تاپۆی سلێمانیی

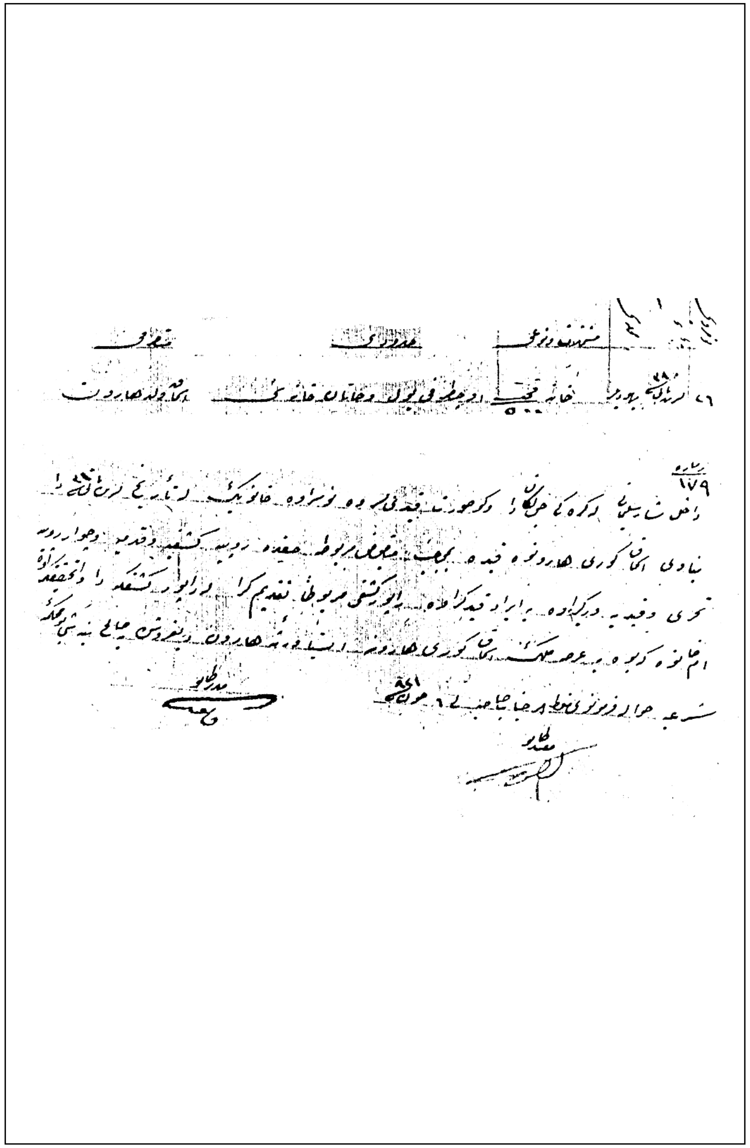

٢٠٨/٥/٢: مەئمووری ئیجرای سلێمانیی

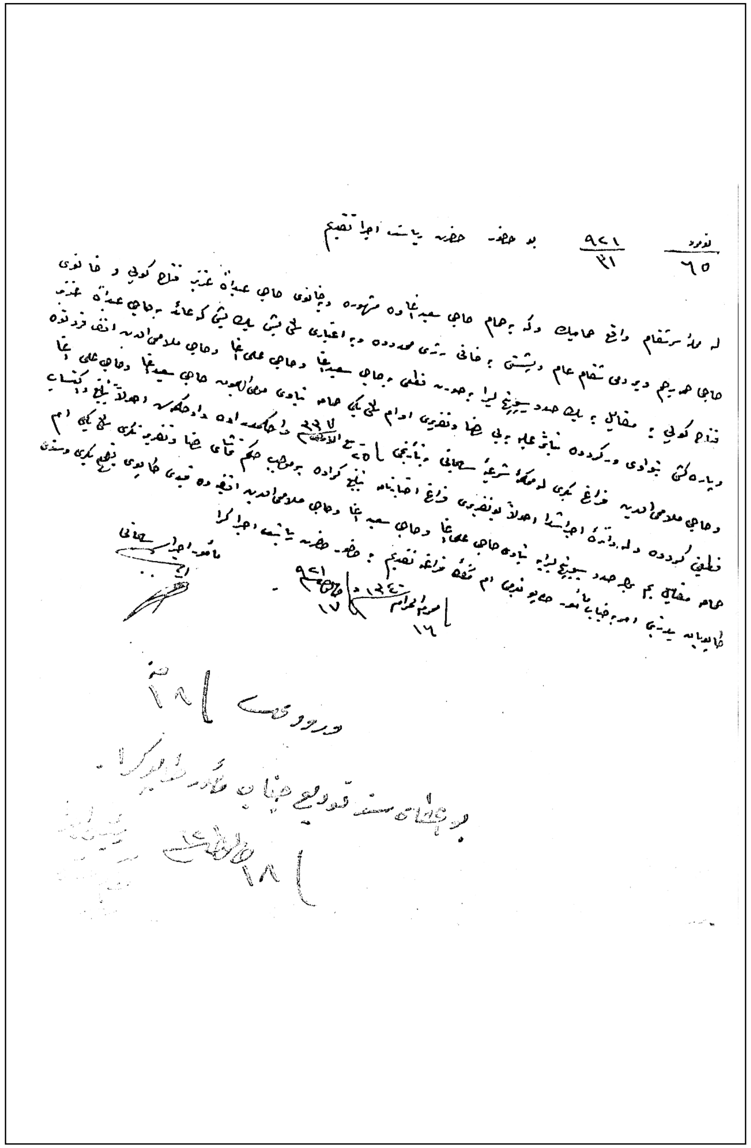

٢٠٩/٥/٢: یاریدەدەری فەرمانڕەوایی سیاسیی بریتانیایی/٢

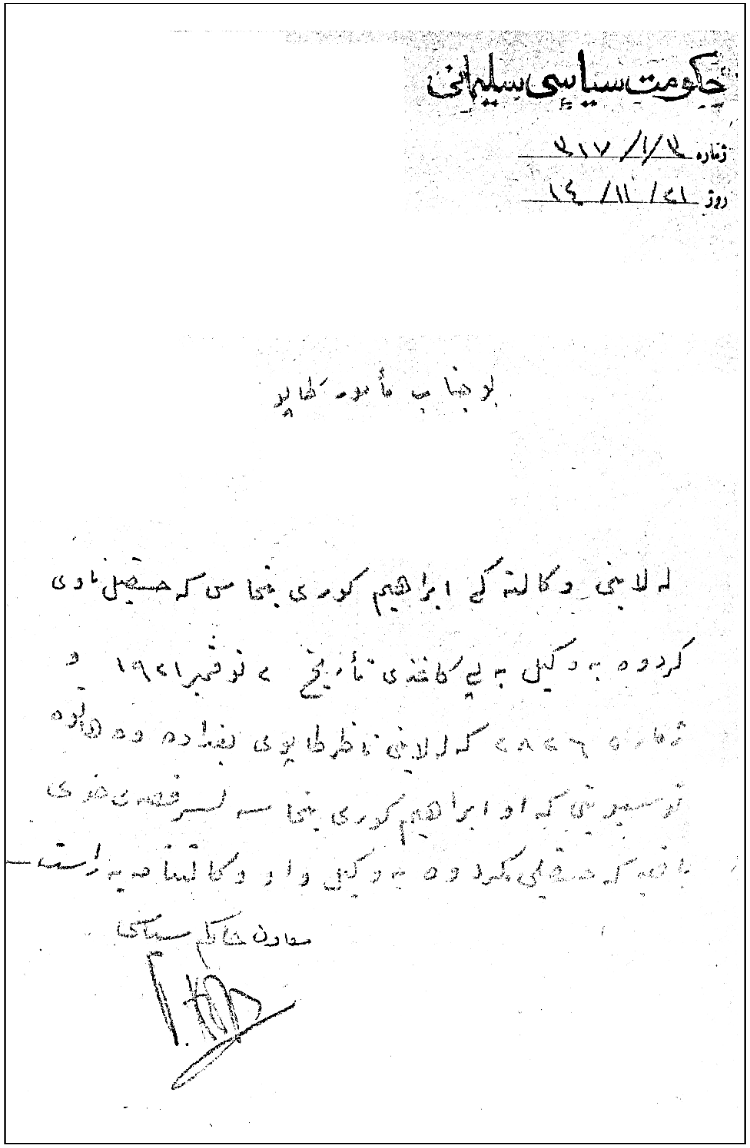

حکومت سیاسی سلیمانی

ژماره ٢١٧/١/٢

روژ ١٤/١١/٢١

بو جناب مأموری طابو

له لایی وکالتی ابراهیم کوری بخاسی که حصیل ناوی
کردووه بوکیل بپی کاغذی تاریخ ٢ نوفمبر ١٩٢١ و
ژماره ٦٨٥٦ که له لایی ناظر طابوی بغداده وه دراوه
تو سپیردراوه که او ابراهیم کوری بخاسه لسر قصه ی خوی
باغیکی حصیلی کردووه بوکیلی واو وکالتنامه یه راسته

معاون حاکم سیاسی

ئەدەبی نامەنووسیی کوردیی
بابی لالۆ

٢١٠/٥/٢: سەرۆکی بەلەدییەی سلێمانیی

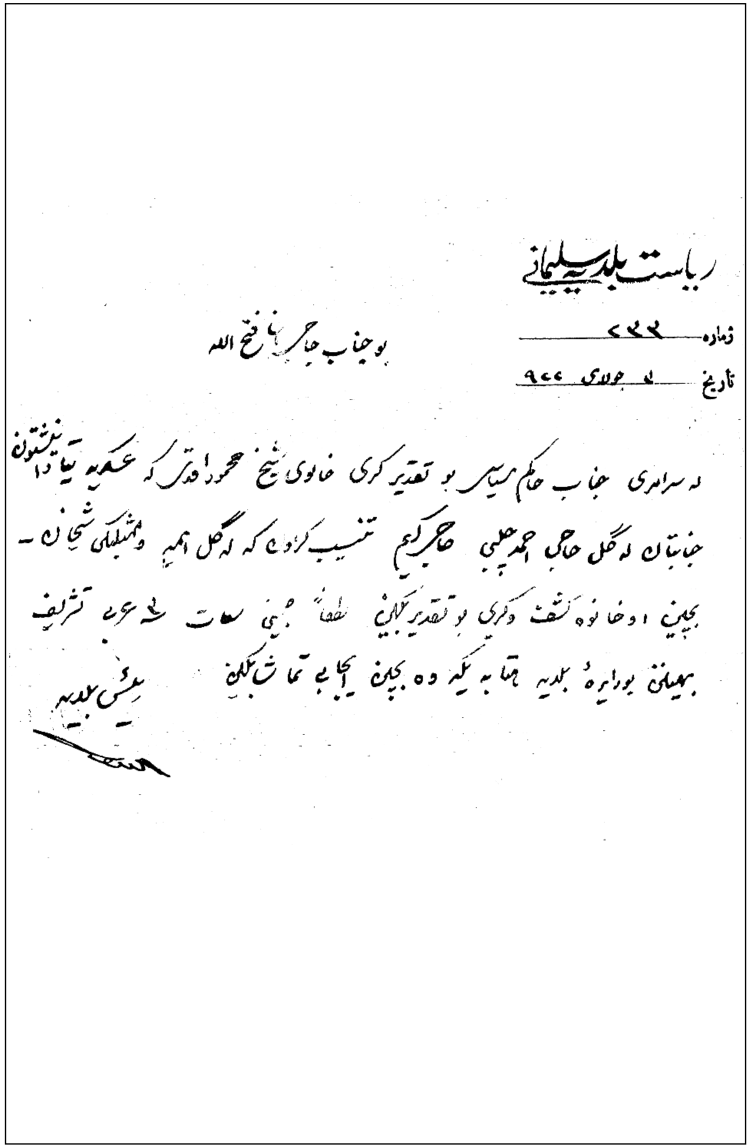

ریاست بلدیه سلیمانی

ژماره ٢٢٢

تاریخ ٦ جولای ٩٢٢

بو جناب حاجی فتح الله

له سرامری جناب حاکم سیاسی بو تقدیر کری خانوی شیخ محمود افندی که عسکریه تیا دانیشتون
جنابتان له گل حاجی احمد چلبی حاجی کریم تنسیب کراوه که له گل امینه و مهندسی شیخان ـ
بچن او خانوه کشف وکری بو تقدیر کردنی لطفا جی ساعت ٦ عربی تشریف
بهینن بو دائره ی بلدیه هتا بکه وه بچن ایجابی تماشا بکن

رئیس بلدیه

٢١١/٥/٢: سەرۆکی ئەنجوومەنی میللیی کوردستان/ شێخ قادر

بوجناب عبد الفتاح چلبی اعضای مجلس

لە ... شفاهی اعضاکانی مجلس لە اعتباری ١٦ ایلول ١٣٣٨ اوە معاشی جنابتان لە صدر ... بە ... مدروپیە زیادکرا ... ٢٠ ایلول ١٣٣٨

رئیسی مجلسی ملی سلیمانی

وکیل

صورت موخزینه

٢١٢/٥/٢، ١-١: فەرمانی حوکمدار؛ مەحموود

بانگ کردستان صحیفه ١

صاحب امتیاز و مدیر مسئول و سر محرر مصطفی پاشا

تحر. کردی و فارسی علی کمال و م. نوری

بانگ کردستان

(زمان کوردزو دم رابوردو ایستا پالوان علمه)

(سلاح دسته صنعت بارقهٔ تیغ وسنان علمه)

اعلانات بدریك ٣ آنه دە سیتریت

بو داخل شهر ولوا بدل آبونه ٣ مانك دو ٦ مانك چوار سالیکی ٨ روپیه یه

بو همو شتیك مراجعت به صاحب امتیاز اکری

بو خارج اجرت پوسطه علاوه دەکری

علمی ، اجتماعی ، ادبی ، غزتەیکی حر و سربست ملی یه

هفتهٔ جاریك دردچی

نسخەیکی بە ٢ آنه دەفروشری

تاریخ انتشار ٢ آغستوس ١٩٢٢ سایانی

سال ١ ژماره ١٢ [جمعه] ٥ ربیع الاول ١٣٤١ ٢٧ تشرین اول ١٩٢٢

ارادهٔ حکمداری

عدد—٣

٢٤ صفر ١٣٤١ ١٥ تشرین اول ١٩٢٢

پایتخت حکومت کردستان له سلیمانی دا نوسرا

ارادەم کرد به ایفای موادآتیه

١— بالعموم رؤسا هفتهٔ دو روژ دوشنبه و پنجشنبه پاش نیوەرو ساعت له هشتەوه تا ساعت دە ابی له دائرهٔ خصوصی خومدا اجتماع بکەن بو عرض و حل مسائل مهمه و امور حکومت .

٢— له احوال فوق العادەدا وعند الحاجه هر رئیسی وله هر وقتیکا حق ملاقاتی لەکل مندا هیه .

٣— بالعموم رؤسا له خصوصات آتیەوه ابی ترتیبات وتنظیمات دوائرخویان علی العجله اجرا بکن .

ا— منتظماً وکوماکینه دوام کردن لسروظیفه .

ب— حرکت کردن له هر جهتیکەوه به موافق پروغرامیك منتظم بی که رئیس دائره ترتیب کردبی .

ج— تنسیقات به موافق احوال وواردات مملکەکه

د— له هر دائرەیکا الغای وظیفهٔ معاونیتی .

ه— ترجیحاً استخدام کردن ارباب صداقت عفت و استقامت .

له پاش ترتیب وتشکیل ام نوعه اجرا آتانه ابی جداول و اوراقی تقدیم بکری .

٤— به انتخاب وترتیب عموم رؤسا ابی بوهمودائرەیك ترتیبات آتیه اجرا و بعده عرض تصدیق بکەن وله پاش تصدیق اعلان بکری و کوقانون .

ا— بوعموم دوائر ملکیه و عسکریه قادرونامەیکی منتظم ومفصل .

ب— درست کردنی لیستەیکی معاشات عمومیەکه لەنفرەوه هتا ناظر همو رتب و وظائف عسکریه و ملکیەی حاوی بی و بەموجب قادروکه بکری .

ج— لەهردو جهتەکەوه احوال وواردات ولیاقت مملکتەکه اساس اعتبار بکری .

٢١٢/٥/٢، ١-٢: فەرمانی حوکمدار؛ مەحمود

بانك كردستانه — صحیفه ٢

٥ — تقسیم وظائف و درجهٔ صلاحیت مقامات عالیهٔ حکومت بروجه آتی نوسراوه .

ا — ریاست الرؤسا — حق نظارتی بەسر عموم رؤساوه هیه . و رؤسا له هر امریکی مهمدا مجبور استشارهٔ اون . ریاست مجلس رؤسا به خوی عائده .

ب — سپهسالار . بالعموم مسائل حربیه وعسکریه راجع او مقامهیه .

ج — ریاست داخلیه . بالعموم متصرف قائمقام ومدیریتهکان ومتصرفیتی مرکز ، بلدیه وطابو له زیر صلاحیت ام دائرهدایه وموقتاً دائرهٔ صحیهکه عبارته له خستهخانه .

د — ریاست معارف . بالجمله امورمعارف وهر جی ترتیباتی کهایجاب بکات لم خصوصهوه راجع بهریاست معارفه .

هـ — ریاست نافعه . طرق ومعابر ، پوسته وتلغراف مهندسخانه و اعمالاتخانه ، اورمان وزراعت راجع به ریاست نافعهیه .

و — ریاست شرعیه وعدلیه . بالجمله محاکم شرعیه وعدلیه محاکم صلح ومحاکم منفرده ، استیناف ، تمیز دائرهٔ اوقاف بغیراز وقف اطعام مساکین راجع ام ریاستهیه .

ز — ریاست امنیت عمومیه . محافظهٔ داخل دوائر پولیس و ژاندرمه و دوائر استطلاعات یعنی مرکز و ملحقات حکومت کردستان عائد ام ریاستهیه .

ح — مفتشی عمومی حکومت . لهسر بالجمله دوائر و مقامات حکومتدا مانکی دفعهیك حق تفتیش و له ام خصوصهوه صلاحیتی پی بخش کراوه و عند الاقتضا بهاراده عالیه لههر وقتیکا حق تفتیش هیه .

ط — ریاست مالیه . بالجمله امورمالیه . حکومت وخزینه راجع به ریاست مالیهیه .

٦ — لهپاش اعلان و تعمم ام ارادهنامهیه هرجی اصول و ترتیبات که له سابقهوه مرعیالاجرا بوه مفسوخه .

٧ — بالجمله مأمورین له نفرهوه تا ناظر أبی له هر جهتیکهوه بهقدر ذرهیه تکاسل و عجز له وظیفهٔ خویان نهبینن وادنی خطایك ویا مسامحهیك ویاخود بیقانونیك لههر کسیکهوه که ظاهر بو ویاخود درك بکری بلا تفریق مبتلای اشد جزای اکهم و عبرت العالمین انواع مجازات شدیده له حقیا اجرا اکهم .

٨ — هر مأموری بلا تفریق درجه و مقام ابی خویان به خدمتکار ملت بزانن وله کل هر فردیکی ملتدا أبی به حلم و مسالمت و نزاکت معامله بکن ادنی دل شکینیك غیر قانونی موجب عقوبات أبی وهر نوعه خدمت وملایمتی بو جلب و تطییب خاطر افراد ملت اجرا بکری . فقط تکرار ایقاظ اکهم که له قانون به در نهبی .

حکمدار کردستان
محمود

٢١٣/٥/٢: فەرمانی حوکمدار؛ مەحمود

بانك كردستان — صحیفه ١

بانگ کردستان

صاحب امتیاز و مدیرمسئول و سرمحرر مصطفی پاشا

محرر کردی و فارسی [illegible] کال و م . نووری

بوداخل شهر ولوا بدل آبونه ٣ مانك دو ٦ مانك چوار سالیکی ٨ روپیهیه

اعلانات بدریك ٣ آنه ده سینریت

بوخارج اجرت پوسطه علاوه دهکری

بو همو شتیك مراجعت به صاحب امتیاز اکری

(زمان کوردزو زم رابوردو ایستا پالوان علمه)
(سلاح دمته صنعت بارقهٔ تیغ وسنان علمه)

تاریخ انتشار ٢ آغستوس ١٩٢٢ سالیانی

علمی ، اجتماعی ، ادبی ، غزتهیکی حر و سربست ملیه هفتهٔ جاریك دردجی

نسخهیکی به ٢ آنه دهفروشری

سال ١ | ژماره ١٣ | [جمعه] ١٢ ربیع الاول ١٣٤١ | ٣ تشرین ثانی ١٩٢٢

اعلانه رسمی

بو عموم آغا و کویخا و اهالی دیهات کردستان

دزی و جردهیی وسایر معاملات بی شرعی و بی معنا لم روزهدا له همو وختی زیاتر عیب وگناهه جونکه امرو روز برایهتی و دوستی و خذمت دین و ملته . به تحقیق بزانن ام نوعه حرکانه بی معنایه نتیجهٔ هر ندامت و پریشانییه . له حدودوسنورهر دیهاتی دزی وجردهیی وسایره رو بدات بهو دیهاته تضمین اکری واهلی اوجیکایانه تجزیه اکری فاعله کهشی که دوز رایهوه بنوعی تجزیه اکری که ببی به عبرت بوخوی بوهمو عالم وحتی طیارهش سوق اکریته سرام نوعه جیکایانه که بومباردمانیان بکات . ابراوه ایترابی واز لم حرکات و معاملاته بینن . لازم بو له پیشهوه بوتان اعلان بکری .

٢٩ — ١٠ — ٩٢٢   ملك کردستان
محمود

٢١٧/٥/٢: مەئمووری سیاسیی لەشکری بریتانیا؛ مێجەر ئەدمۆنس

مدیرمسئول و سرمحرر
مصطفی پاشا

اعلانات بدیریك
٣ آنه دەسیزیت

بو همو شتیك مراجعت
به مدیرمسئول دکری

بانگ کردستان

بوداخل شهرو لوابدل آبونه
٣ مانك ١ روپیەونیو ٦ مانك
٣ سالیکی ٦ روپیه یه

بو خارج اجرت پوسطه
علاوه دەکری

(زمان کورز و دم دابوردو ایستا پالوان علمه)
(سلاح دمته صنعت پارچهٔ تیغ و سنان علمه)

علمی ، سیاسی ، ادبی غزتەیکی ملی یه
هفتهٔ جایك دردچی

تاریخ انتشار
٢ آغستوس ١٩٢٢
سلیمانی

نسخەیکی به یك آنه دفروشری

سال ١ ژماره ١٤ جمعه ٢٣ شوال ١٣٤١ ٨ حزیران ١٩٢٣

بو عموم دوائر حکومت

اوانهٔ که له زمان شیخ محمود دا تعین بون و ماموریتیان دراوەتی عموماً وظیفەیان لغوه . له امانه هرکس اگر آرزوی ماموزیت و خذمت حکومتی هەیه مراجعت بەجناب مامور سیاسی بکات کـه لەگل اوردوی حکومت مخیمەدایه .

اوانه به مامور دەنامسرین که ناویان له دائرهٔ سیاسی نوسراوه و تمایق کراوه .

مامور سیاسی با اوردوی
حکومت مخیمه ٥ جون ٩٢٣
میجر ادمونس

قسم ترکی :

حقیقت کردستان

مابعد

کردستان منطقەلریله تخمین نفوس موجودەلری قدیم ممالك عثمانیەدەکی کردلر :
ایران ، روس و عثمانلی اسکی حدودینك

٢١٨/٥/٢: مەئمووری سیاسیی لەشکری بریتانیا؛ مێجەر ئەدمۆنس

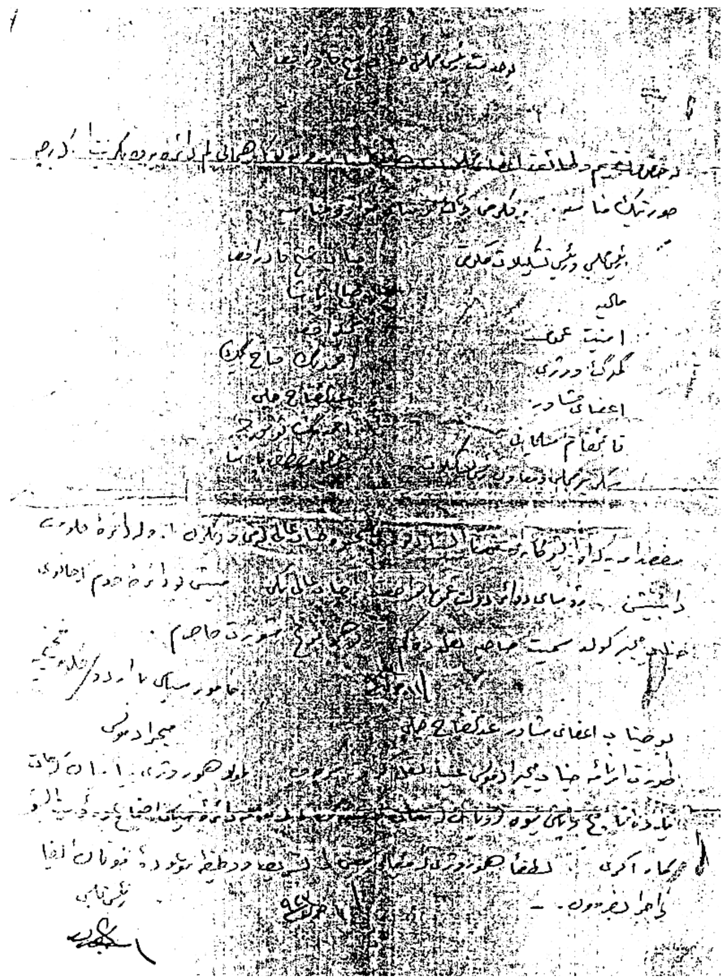

۲۲۰/۵/۲: مەلیکی کوردستان؛ مەحموود، س.ئ. م و سەرۆکی نێوخۆ؛ غەریب

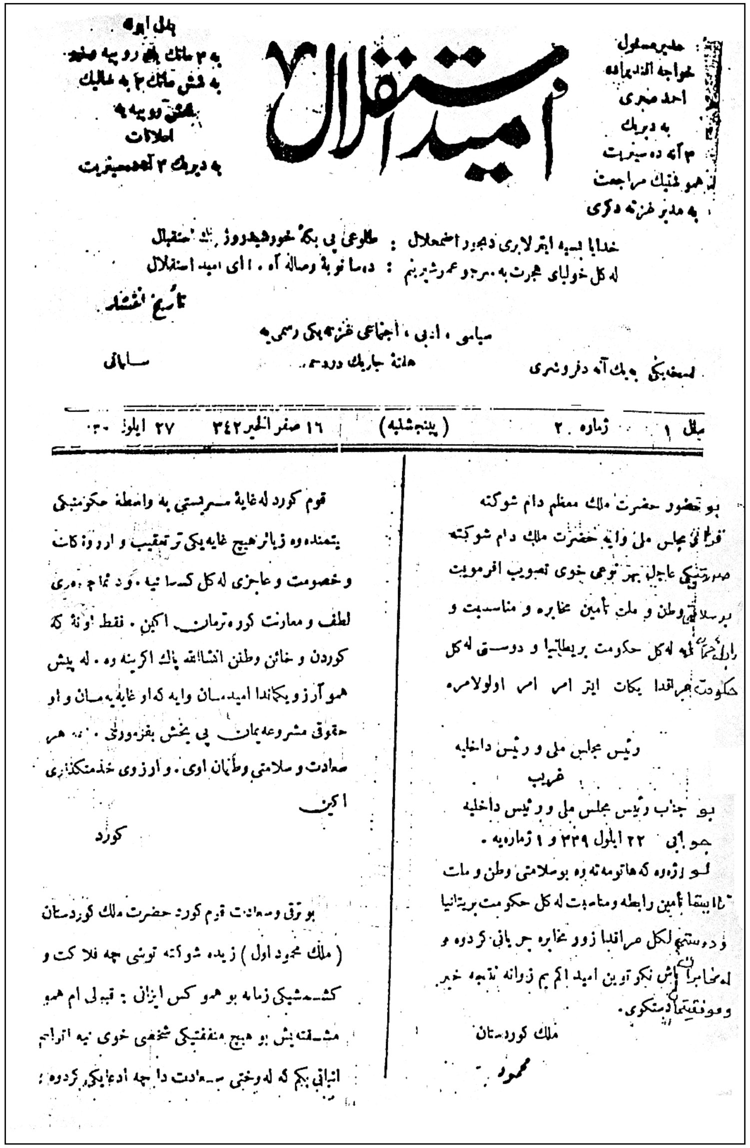

امید استقلال

خدایا بسیه ایترلاری دیجور اضمحلال : طلوعی بی بکه خورشید روز استقلال
له کل خولیای هجرت به مرجو عمرشیرینم : دمسا تو بنه وصاله آه ، ای امید استقلال

سیاسی ، ادبی ، اجتماعی غزته یکی رسمیه
هفته جاریك درده چی

سال ۱ زماره ۲ (پینجشنبه) ۱۶ صفر الخیر ۳۴۲ ۲۷ ایلول ۳۳۹

بو حضور حضرت ملك معظم دام شوکته
قراری مجلس ملی وایه حضرت ملك دام شوکته صورتیکی عاجل بهر نوعی خوی تصویب افرمویت بو سلامتی وطن و ملت تامین مخابره و مناسبت و رابطه له کل حکومت بریطانیا و دوستی له کل حکومت عراقدا بکات ایتر امر امر اولولامره

رئیس مجلس ملی و رئیس داخلیه
غریب

بو جناب رئیس مجلس ملی و رئیس داخلیه
جوابی ۲۲ ایلول ۳۳۹ و ۱ زماره یه .
لو رژه وه که هاتومه ته وه بو سلامتی وطن و ملت تا ایستا تامین رابطه و مناسبت له کل حکومت بریتانیا و دوستی له کل عراقدا زور مخابره جریانی کردوه و له مخابراتیش نکوتوین امید اکم بم زوانه نتیجه خیر و موفقیتیا دستکوی .
ملك کوردستان
محمود

قوم کورد له غایهٔ سربستی به واسطهٔ حکومتیکی یتمنده وه زیاتر هیچ غایه یکی تر تعقیب و ارزو ناکات وخصومت و عاجزی له کل کسا نیه . کورد تمام دوری لطف و معاونت کوره ترمان اکین . فقط او ناکه کوردن و خائن وطنن انشاالله پاك اکرینه وه . له پیش هموآرزو یکماندا امیدمان وایه که او غایه یمان و او حقوق مشروعه یمان پی بخش بفرمووی ... هم سعادت و سلامتی وطنمان اوی . و ارزوی خدمتکاری اکین

کورد

بو ترقی و سعادت قوم کورد حضرت ملك کوردستان (ملك محمود اول) زیده شوکته توشی چه فلاکت و کشمشیکی زمانه بو همو کس ازانی : قبولی ام همو مشقته یش بو هیچ منفعتیکی شخصی خوی نیه اثباتی بکم که له وختی سعادت دا چه ادعایکی کردوه ؛

۲۲۲/۵/۲: مەلیکی کوردستان؛ مەحموود، س.ئ. م و سەرۆکی نێوخۆ؛ غەریب

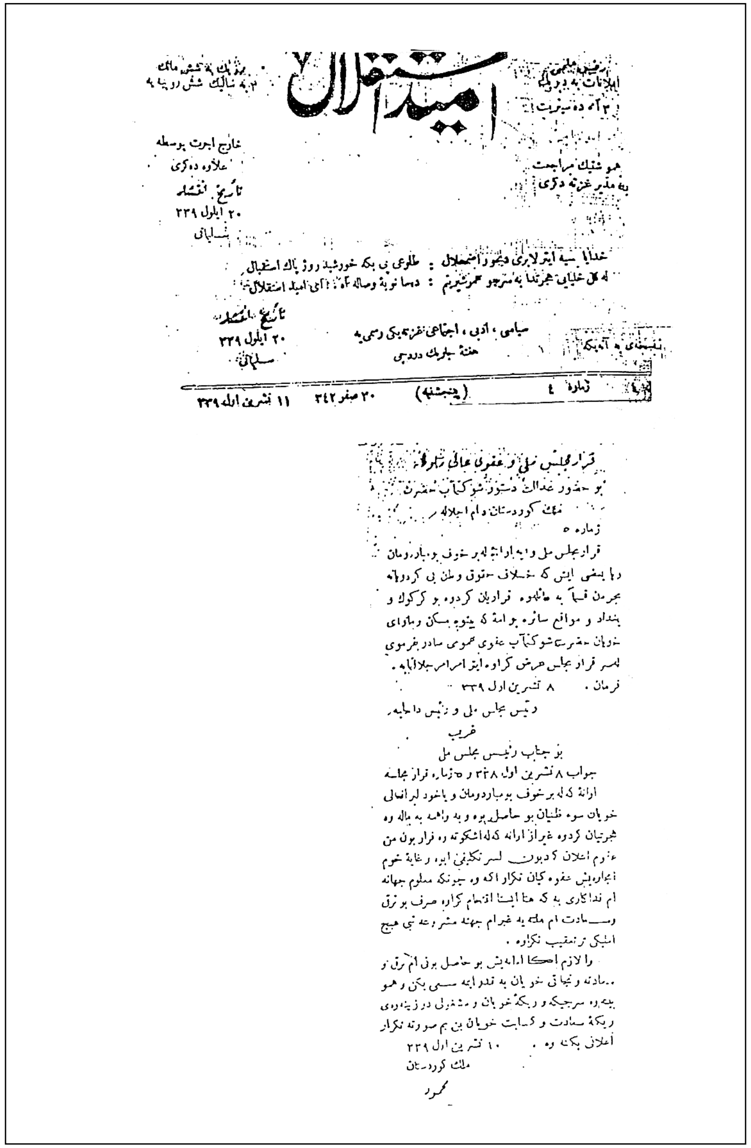

امید استقلال

خدایا بسیه ایترلاری دیجور اضمحلال : طلوعی بی بکه خورشید روز استقلال
له کل خولیای هجرت به مرجو عمرشیرینم : دمسا تو بنه وصاله آه ، ای امید استقلال

تاریخ انتشار
۲۰ ایلول ۳۳۹
سلیمانی

سیاسی ، ادبی ، اجتماعی غزته یکی رسمیه
هفته جاریك درده چی

زماره ٤ (پنجشنبه) ۳۰ صفر ۳٤۲ ۱۱ تشرین اول ۳۳۹

قرار مجلس ملی و عفوی عالی تاجدارانه
بو حضور عدالت دستور شوکتمآب حضرت ملك کوردستان دام اجلاله
زماره ٥
قرار مجلس ملی وایه اوانه له بر خوف بومباردومان دا بعضی ایش که خلاف حقوق وطن بی کردوانه بجرمن قسماً به مالهوه فراریان کردوه بو کرکوك و بغداد و مواقع سائره بو امنه که بتوانن بسکن رجاوای خویان حضرت شوکتمآب عفوی عمومی صادر بفرموی لسر قرار مجلس عرض کراوه ایتر امر امر جلالتمآبه .
فرمان . ۸ تشرین اول ۳۳۹
رئیس مجلس ملی و رئیس داخلیه
غریب

بو جناب رئیس مجلس ملی
جواب ۸ تشرین اول ۳۳۸ و ٥ زماره قرار مجلسه
اوانه که له بر خوف بومباردومان و یا خود لبر افعالی خویان سوء ظنیان بو حاصل بوه و به واسطه وه یاله وه هجرتیان کردوه غیر از اوانه که له اشکوته وه فرار بون من عزوم اعلان کدبون لسر تکلیفی ابوه رغایهٔ خوم اجاره یش عفوه کیان تکرار اکه وه چونکه معلوم جهانه ام فداکاری یه که هتا ایستا اتمام کراوه صرف بو ترقی و سعادت ام ملته یه غیر ام جهته مشروعه نی هیچ امیلیکی تر تعقیب نکراوه .
وا لازم احکا اوانه یش بو حاصل بونی ام ترقی و سعادته و نجاتی خویان به قدر ایه سعی بکن و همو بیه وه سرجیکه و ریکهٔ خویان و مشغولی دوز ینه وه ی ریکهٔ سعادت و کسابت خویان بن بم صورته تکرار اعلانی بکنه وه . ۱۰ تشرین اول ۳۳۹
ملك کوردستان
محمود

٢٢٤/٥/٢: فەرماندەی سوپایی؛ حامید مستەفا

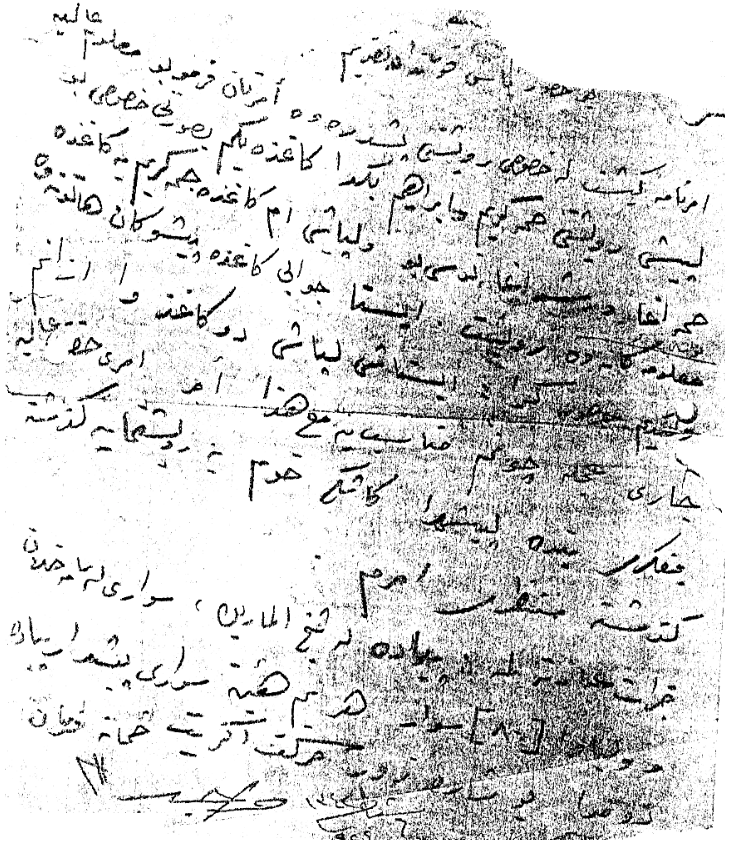

٢٢٥/٥/٢: فەرماندەی سوپا؛ ڕەزا

لە فەرماندەي سوپایی وە

قەلاچوالان

ژمارە :ـ ١

ڕۆژ :ـ ١ آغستوس ١٩٢٤

بۆ پێشگاهی ملك و باش قوماندان

لە سەر فەرمودەکانتان : ترتیبات کرا وە لە ژێرەوە عرضی ئەکرێ و ئەم پروغرامە بە هەموو فەرماندەکان گەیەنراوە . جا ، بۆ ئەوەی هەر کەسە بۆ جێگای خۆی بچێت ، و بە زووترین کات بگەنە جێ پێسپێراویان چاوەڕێی فەرمانتانین .

ڕضـا

قوماندان

	سوپایی	عشایر
١ـ بۆسەر کەلکی قەیوان عزیز افندی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٢ـ بۆ پشتی خەمزە ـ رشید افندی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٣ـ بۆ سەری ئەزمر ـ رمزی افندی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٤ـ بۆچاڵە بەفرەکان ـ عمر افندی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٥ـ بۆ کەلی گۆیژە ـ جلال افندی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٦ـ بۆ ڕێی قرگە ـ حکمت افندی	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە
٧ـ بۆ کلکەی خەراجیان ـ عبدالله آغا	١٣٠ پیادە	١٣٠ پیادە

١ ـ لە شارباژێڕ ـ ماجد افندی ترتیبات لە لایەن خۆیەوە ئەکرێت

٢ ـ بۆ شارەزوور ـ خلیفە یونس و سوارەکانیان

٣ ـ بۆ قەرەداغ ـ سید محمدي جباری و سیدەو سوارەکانیان

٤ ـ بۆ بازیان ـ صابر بەگ و سوارەکانیان

٥ ـ بۆ سەرچنار ـ محمود خاتر و سوارەکانیان

٦ ـ بۆ سرۆچك ـ حمە آغا و سوارەی پشدەری و شیوەکەڵ

١ـ پیادەی هەورامی } لە جێگای خۆیاندا چاوەڕێی فەرمان ئەبن
٢ـ پیادەی شارباژێڕی }

٢٢٧/٥/٢: مەلیکی کوردستان/ سەرفەرماندەی گشتیی

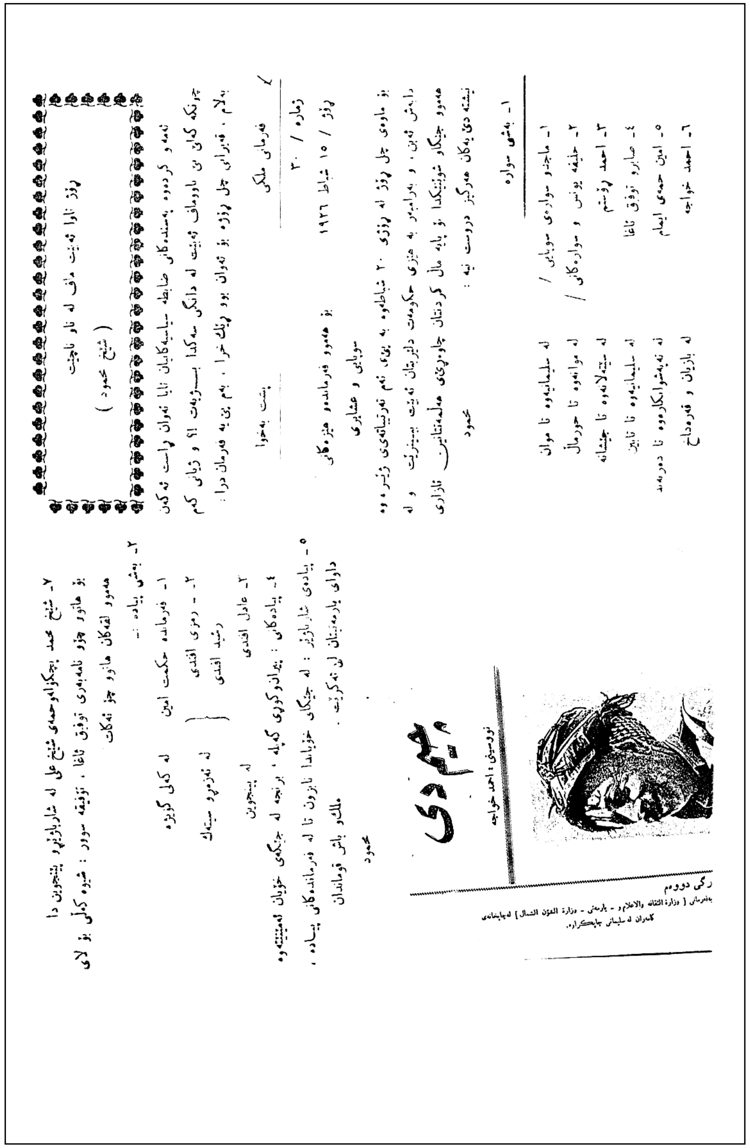

ڕۆژ ئاوا ئەبێت ماف لە ناو ناچێت
(شیخ محمود)

ئەمە و گردەوە پەسندەکانی ضابطە سیاسیەکانیان ئابا ئەوان ڕاست ئەکەن
چونکە کەی بێ ناووماف ئەبێت لە داگی سەکیدا بسوریەت !! و ژیانی کەم
بەلام ، قەدراکی چل ڕۆژە بۆ ئەوان بوو ڕێك خرا ، بەم بێ بە فەرمان درا :

فەرمانی ملکی
پشت بەخوا

زمارە / ٣٠
ڕۆژ / ١٥ شباط ١٩٣٦

بۆ هەموو فەرماندەو هێزەکانی
سوبای و عشایری

بۆ ماوەی چل ڕۆژ لە ڕۆژی ٣٠ شباطەوە بە پێی ئەم ئەرتیباتەی ژێرەوە
دابەش ئەبن ، و بەرامبەر بە هێزی حکومەت دلێرێان ئەبێت بیسرێت و لە
هەموو جێگاو شوێنێکدا بۆ پایە مال کردنتان چاوەڕێی هەلمەتانین نازاری
پشتە دێ بەکان هەرگیز دروست نیە :
محمود

١ ـ بەشی سوارە

١ ـ ماجدو سوارەی سوبای / لە سلیمانیەوە تا موان
٢ ـ حلیفە یونس و سوارەکانی / لە موانەوە تا حورمال
٣ ـ احمد ڕۆستم لە سێتەلانەوە تا جێشانە
٤ ـ صابرو توفیق ئاغا لە سلیمانیەوە تا تایێن
٥ ـ امین حمەی ایمام لە ئەبەشوانکارەوە تا دەربەند
٦ ـ احمد خواجە لە بازیان و قەرەداغ

٧ ـ شیخ محمد بچکۆلەو حمەی شیخ علی لە شاربازێڕو پێنجوین دا
بۆ هاتو چۆو نامەبەری توفیق ئاغا ، توفیقە سوور : شێوە کەلی بۆ لای
هەموو افەکان هاتو چۆ ئەکات

٢ ـ بەشی پیادە :
١ ـ فەرماندە حکمت امین لە کەلی گوێژە
٢ ـ ـ رمزی افندی } لە ئەزمەڕو سیتەك
رشید افندی
٣ ـ عادل افندی لە پێنجوین
٤ ـ پیادەکانی : پیرانو کوڕی کەیلە ، برنجە لە جێگەی خۆیان ئەمێننەوە
٥ ـ پیادەی شارباژێر : لە جێگای خۆیاندا ئاوڕوون تا لە فەرماندەکانی پیادە ،
داوای یارمەتیان لێ ئەکرێت .
ملکو باش قوماندان
محمود

چیم دی
نووسینی : احمد خواجە

رگی دووەم
بەفەرمانی [وزارة الثقافة والاعلام و ـ یارمەتی ـ وزارة الشؤون الشمال] لەچاپخانەی
کامەران لە سلیمانی چاپکراوە.

٢٢٩/٥/٢: موتەسەڕیفییەتی سلێمانیی

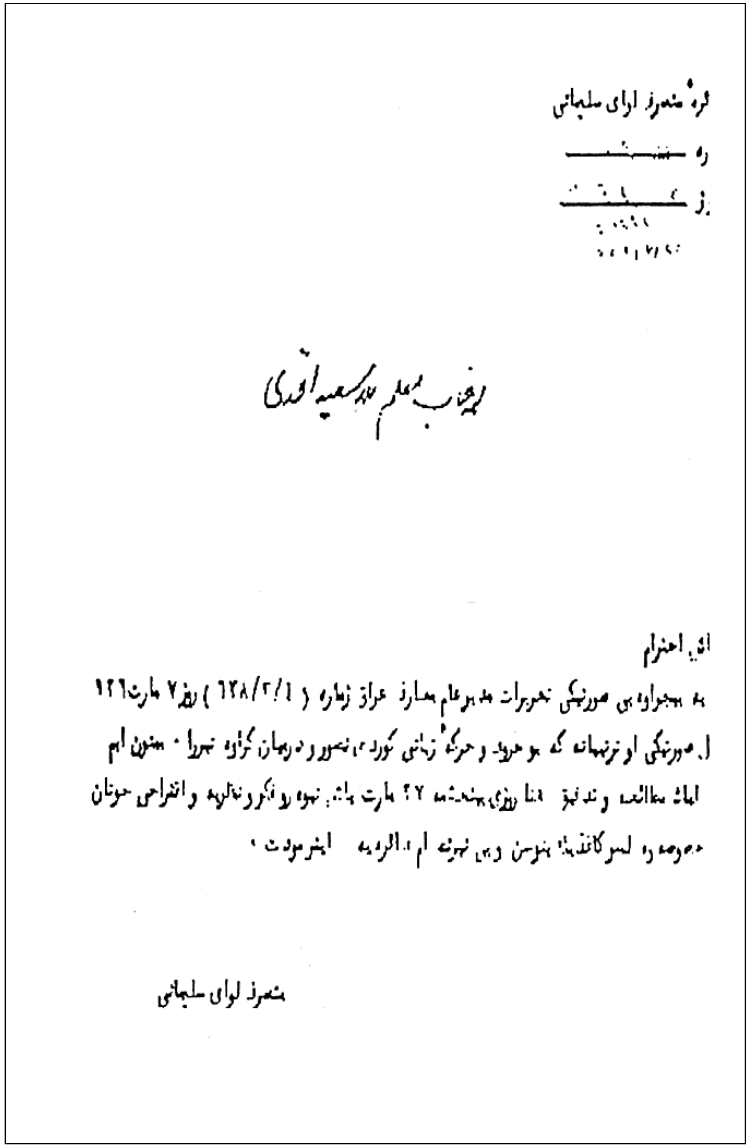

قرۀ متصرف لوای سلیمانی
ژ
ڕۆژ

بۆ جناب معلم عبدالسعید افندی

اثنی احترام
بە بجوابەی صورتێکی تحریرات مدیر عام معارف عراق زمارە (١/٢/١٢٨) ڕۆژ ٧ مارت ١٩٢٦
ا. صورتێکی او ترتیبانە کە بو حروف و حرکهٔ زمانی کوردی ، تصور و دەرهان کراوە نیرا ، ممنون ایم
اماث مطالعە و تدقیق ... تا ڕۆژی پێنجشەمە ٢٢ مارت باش ... نەوە و فکرو ملاحظە و اقتراحی خوتان
دەوەەو لسر کاغذێکا بنوسن و بی نێرنە ام دائرەیە ایتر مودت ،

متصرف لوای سلیمانی

٢/٥/٢٣٠: مامۆستا سەعید سیدقی کابان

[illegible]

٢/٥/٢٣٣: ئەوقافی سلێمانیی

بۆ جناب مدرس ملا عزیز افندی مفتی سلیمانی

ژماره : ٤٢ / ٢٨٧

رۆژ : ١١ آب ٩٤١

بۆ جوابی امرنامه‌ی ژماره ٥٧٤٥/١٠ رۆژی ٨ آب ٩٤١ سعادة مدیر عام اوقاف له اعتبار ١ [illegible] ٩٤١ وه معاشی [illegible] ابلاغ کرا به (٦٠) روپیه معاشی اولتان که (٢٠) روپیه بو له تاریخ مذکوره‌وه ناتان دری قطع ئه‌کریت -

ایتر عرض حرمت :

مأموری اوقافی سلیمانی

صورت بو مدیر محترم اوقاف کرکوک بو معلومات

٢/٥/٢٣٤: موفەتتیشی مەعاریفی فەتیقەی کوردستان/ کەرکووک

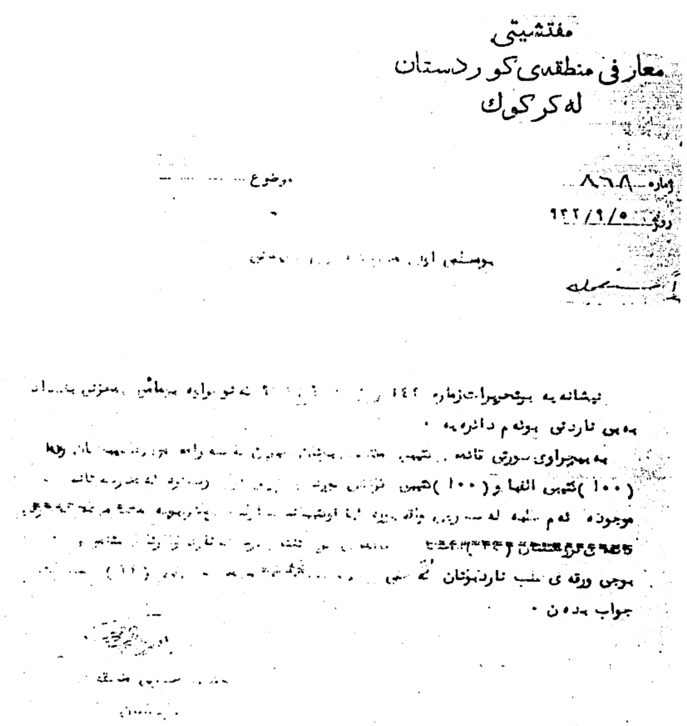
مفتشیتی
معارفی منطقەی کوردستان
لەکرکوك

ژمارە ٨٦٨ ... موضوع ...
رۆژ ٥/٩/٩٣٢

[illegible]

... بەبێ ناردنی بونەم دائرەیە .
بەمجراوی ... [illegible]
(١٠٠) ... (١٠٠) ... [illegible]
موجودە ... [illegible]
... [illegible]
... ناردنتان ... [illegible]
جواب بدەن .

٢/٥/٢٣٥: موتەسەڕریفی سلێمانیی – ١٩٣٢ز.

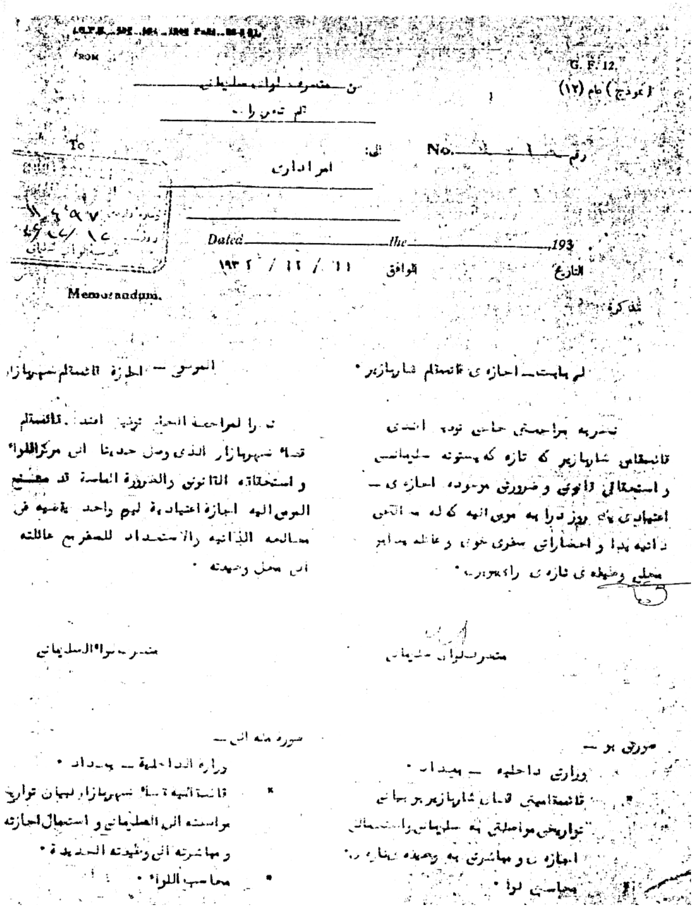
G. F. 12.
(نموذج) نمرە (١٢)
من متصرف لواء سليماني
To الى
No. رقم
Dated ... the ... 193
التاريخ ... الموافق ١١ / ١٢ / ١٩٣٢
Memorandum. تذكرة

لە بابەت اجازەی قائمقام شارباژێر .

... بە مراجعەتی حاجی توفیق افندی
قائمقامی شارباژێر کە تازە گەیشتوتە سلێمانی
و استحقاقی قانونی و ضرورتی موجودە اجازەی
اعتیادی ... رۆژ دراوە بە موی الیە ...
... و احضاراتی سفری خۆی و عائلە ...
محلی وظیفەی تازەی ... .

متصرف لوای سلیمانی

صورەی بۆ —
وزارتی داخلیە — بغداد .
قائمقامی قضای شارباژێر ...
تواریخی مواصلتی بە سلێمانی و استعمالی
اجازەی و مباشرتی بە وظیفە ...
محاسبی لوا .

الموضوع — اجازة قائمقام شهربازار

... بمراجعة الحاج توفيق افندي قائمقام
قضاء شهربازار الذي وصل حديثا الى مركز اللواء
و استحقاقه القانوني والضرورة الماسة قد منح
الموما اليه اجازة اعتيادية ليوم واحد ... في
مصالحه الذاتية والاستعداد للسفر مع عائلته
الى محل وظيفته .

متصرف لواء السليمانية

صورة منه الى —
وزارة الداخلية — بغداد .
قائمقامية قضاء شهربازار لبيان تواريخ
مواصلته الى السليمانية و استعمال اجازته
و مباشرته الى وظيفته الجديدة .
محاسب اللواء .

٢٣٦/٥/٢ : موتەسەرِریفی سلێمانیی

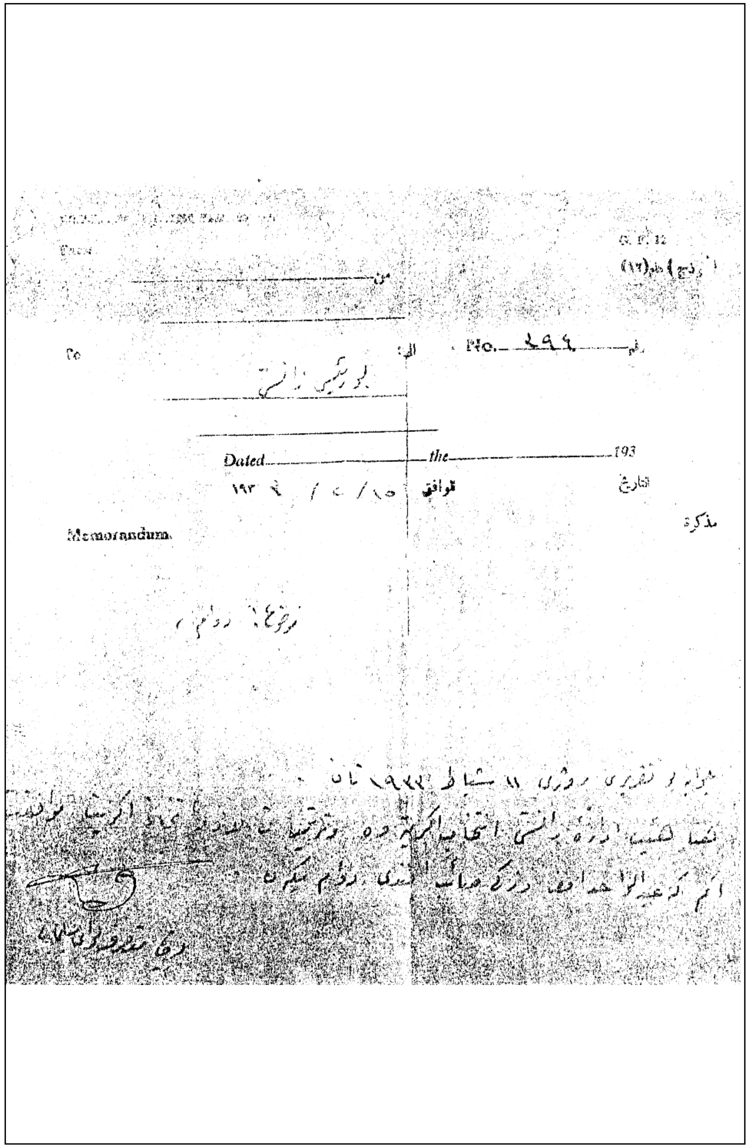

٢٣٧/٥/٢ : قائیمقامی شاباژێر

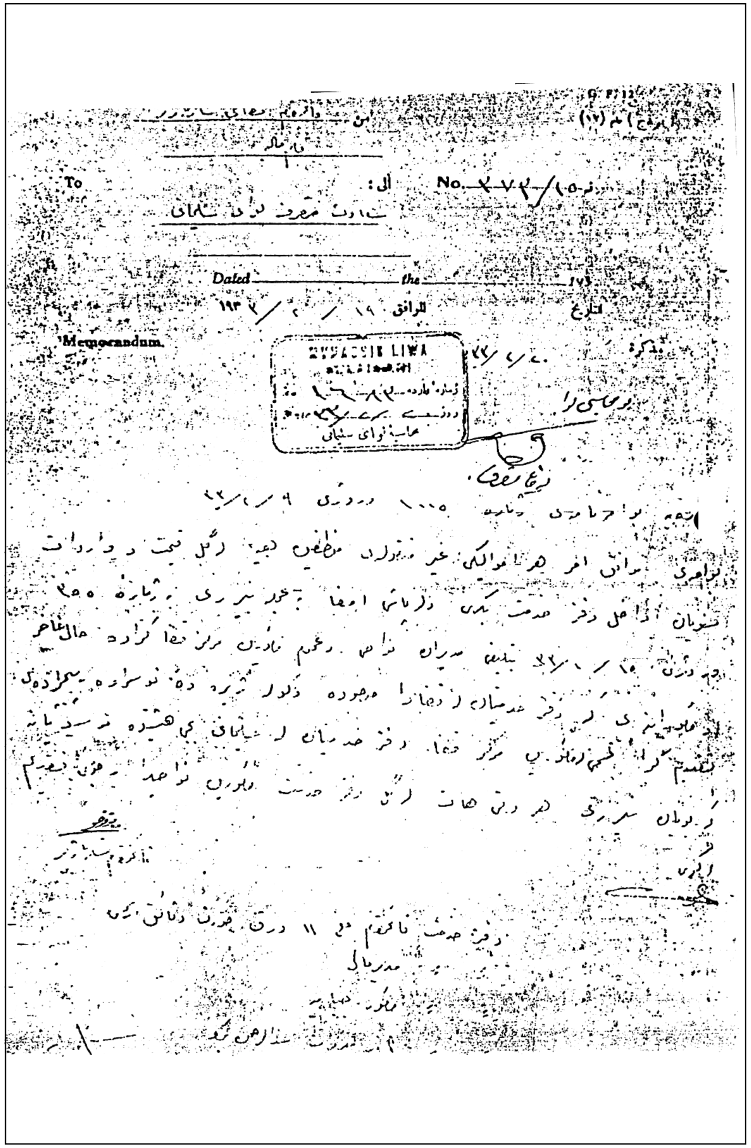

٢٣٩/٥/٢: موتەسەڕیفی سلێمانیی

متصرفیتی لوای سلیمانی
تحریرات

ژمـاره ١٦٢
روز ١٤/١٥ ــ ١ ــ ٩٣٦ بوحاکی نوسین بو
رئیسی زانستی .

له سبر طلبی خوتان وموراجعتی علاقه داران ئه وا به م امره قرار درا که لجنه یکی تحقیقیه له ذواتی اتیه تشکیل بکری .

رئیس امین بك مأموری مرکزی کمرك ومکوسی سلیمانی
عضو واحد افندی مدیری مکتبی خالدیه له سلیمانی
" مصطفی صائب افندی مهندسی دائره ی اشغال .
" محمد رمزی افندی کاتبی وارداتی سلیمانی .
" ... افندی ... اداره ی لوا .

ئه م هیئته لازمه له اوقاتیکی مناسبه اجتماع وحسابی اول واخری (زانستی) جنای تدقیق وتحقیق بکا وبزانی له ابتدای تشکیلی جمعیتی زانستی تا ایمرو جی پاره یک بوی کوکراوه ته وه وچندی وجی صرف کراوه وایستا چند پاره ی موجود هه یه وچندی له قرضدا ماوه وله لای کی یه ام جهتانه بجراوریکی مفصل ومشترك ده بی عرض ا م مقامه بکا .

متصرفی لوای سلیمانی

صورتی بو رئیسی بلدیه ی سلیمانی بو معلومات .
" " رئیسی (اعضای) هیئتی مذکوره بو اجرای لازم .
" " محاسبه بو معلومات .
" " ملاحظ اشغال سلیمانی .
" " مدیری ... ی کرکوك .

٢٤٠/٥/٢: موتەسەڕیفی سلێمانیی – ١٩٣٦ز

دائره ی متصرفیتی لوای سلیمانی.
مأموریتی املاك امیریه
ژماره ٨٧
روزی ٢٩ حزیران ٩٣٦

متصرفية لواء السليمانية
مأمورية الاملاك الاميريه
العدد
التاريخ

بومدیر طابوی سلیمانی

اشاره یه به تحریراتی مدیر طابوی عام ژماره ٧٠٧٨ وروزی ٢٨/٥/٩٣٦ که بومدیریتی عامی املاك واراضی امیریه نوسراوه وصوره تی به ایوه دراوه وتحریراتی مدیریتی املاك واراضی امیریه ی عام ژماره ٤٢٥٨ وروزی ٧ ــ ٦ ــ ٩٣٦ بوایمه هاتوه رجاکین معلوماتمان له نتیجه ی معامله ی بده نی که جواب تحریراتی مذکوره ی بده ین

متصرف لوای سلیمانی

صوره تی بو:
مدیریتی املاك واراضی امیریه ی عام نیشانه به مذکری ژماره ٤٧٨٨ وروزی ٢٥/٦/٩٣٦ کیفیت عرض اکری جوابی طابوکه هاته وه

الی مدیر طابو لواء السليمانيه

اشارة الى كتاب مديرية الطابو العامه المرقم ٧٠٧٨ والمؤرخ ٢٨ ــ ٥ ــ ٩٣٦ المعنون الى مديرية الاملاك والاراضي العامة وصورة منها اليكم والى كتاب مدير الاملاك والاراضي العامه المرقم ٤٢٥٨ والمؤرخ ٧ ــ ٦ ــ ٩٣٦ الموجه الينا نرجو اعلامنا نتيجة القضيه المذكوره كي نتمكن من اعطاء جواب كتاب مديرية المشار اليها

متصرف لواء السليمانيه

صوره الى
مديرية الاملاك والاراضي الاميريه العام بالأشارة الى مذكرة ... المرقم ٤٧٨٥ والمؤرخ ٢٥ ــ ٦ ــ ٩٣٦ ونعرض القضية عند ورود الجواب من الطابو

دائرة ... لواء السليمانية
عدد ٩٨١
تاريخ ٢٩/٦/٩٣٦

٢٤٢/٥/٢: بەڕێوەبەرایەتی مەعاریفی سلێمانیی

٢٠/٣/١٣٦١
١٢/٤/١٩٤٢

جناب ...

بەواسطەی ئادارەی مكتبی قەرەداغەوە
بو وكیل معلم سید فاتح بەگ ئەفەندی

لە كاغذی مدیری مكتبی قەرەداغ بە ژمارە ١ و ١١/٤/٩٤٢ نوسراوە حالی بوین كە ایوە خراپ لە طلبەی مكتب دەدەن وەتا ایستا چەند جار لە لایەن اهالیەوە شكاتتان لێكراوە وطلبە لە ترسی ئەم كردەوانەی ایوە بە وردە وردە مكتب ترك دەكەن •

ایوە زور باش دەزانن كە غایە لە كردنەوەی مكتب ئەوەیە طلبە باش تربیە بكرێت و هیچ وقتێك معلم نابێت لە طلبە بدات • هەر معلمێك لە طلبەی دا دیارە تەربیەی ضعیفە واستفادەی لە فنی تربیە وتعلیم نەكردوە ولە ایشی خویدا ناتوانێ سەركەوێ •

غایە لە تعیینی ایوە وامثالی ایوە ئەوەیە خدمت اولادی ولات بكەن ودلی اهالی رابكێشن نەك بە تقەوە لە طلبە بدەن ودلی اهالی لە مكتب بكەن • لەسەر ئەم اشاعەیە ارشاداتی مدیری مكتب بكەن وەبە پێی تمام وظیفەی خوتان بە باشی بەجێ بێنن والا بە شدت تجزیە دەكرێن •

مدیری منطقەی معارف سلیمانی

وێنەیەكی بو :-
مدیری مكتبی قەرەداغ
دەبێ زور بە [illegible] موما الیه بكەن جزئی مخالفە
لی بینرا زوو اخبارمان بكەن •

٢٤٣/٥/٢: ب. قوتابخانەی ئاوایی قەرەداغ؛ ڕەشید کەریم قەرەداغیی

[illegible]

٢٤٤/٥/٢: موعەللیم فائیق عەبداللە؛ بێ کەس

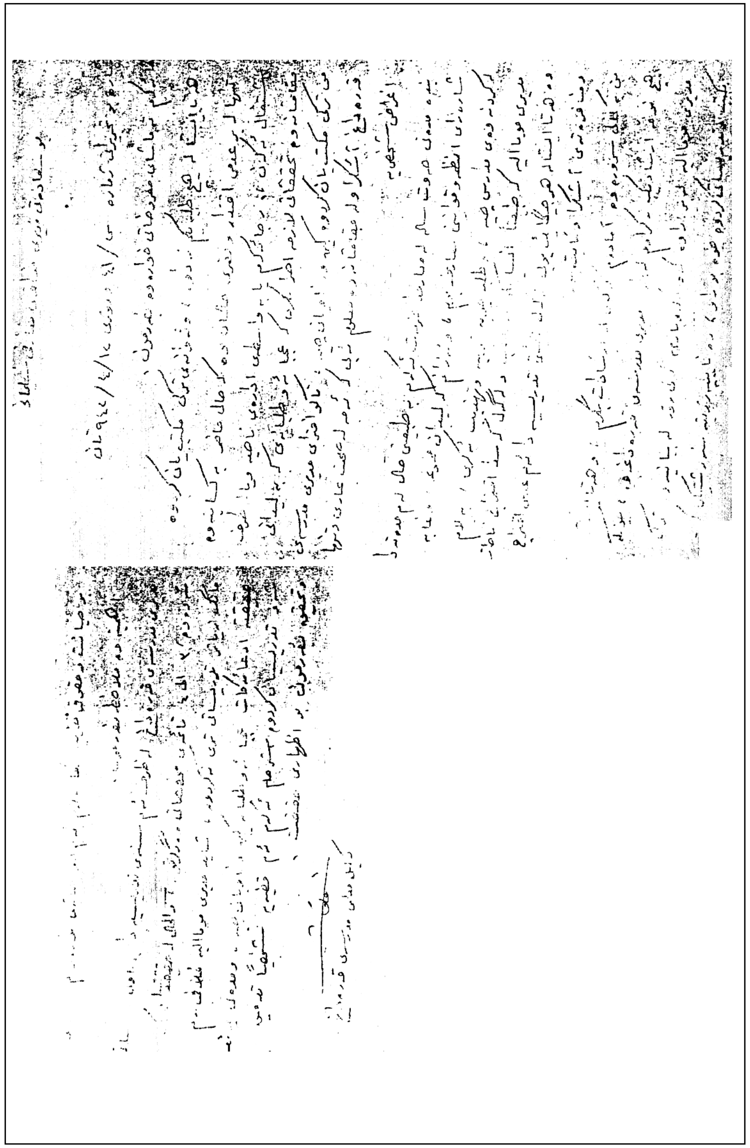

٢٤٥/٥/٢: بەیاننامەی بەڕێوەبەری ناحیەی خورماڵ

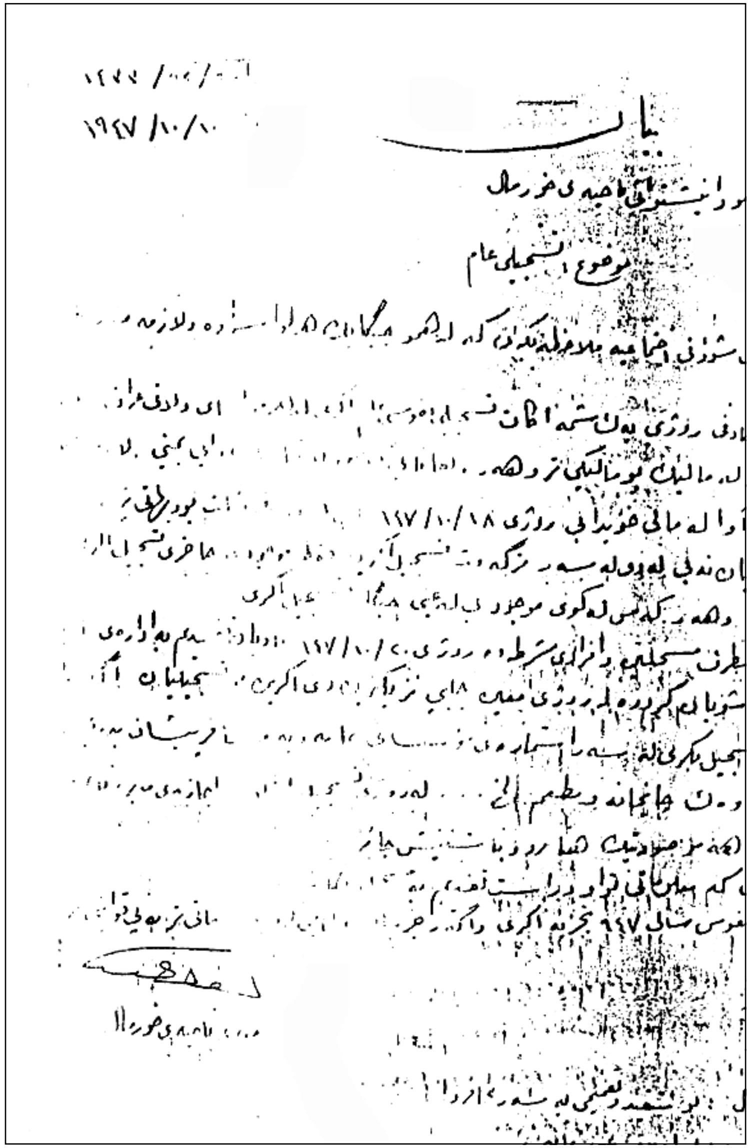

۲٤۷/٥/۲: بەڕێوەبەری ناحیەی خورماڵ

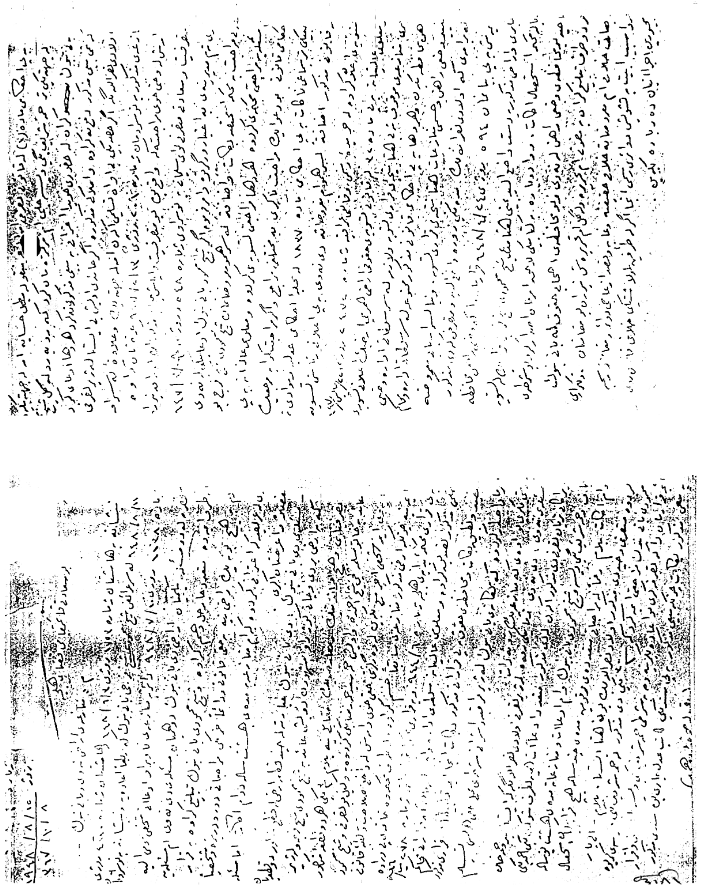

۲٤۸/٥/۲: جەعفەر کەریمی

١٣٧
٢٥/٢/٥

هێزی دیموکراتی کوردستان
ستادی ...

براياني بەرز و خۆشەويستم ئاغايانى حسين ئاغا و محمد ئاغاى نەمەدى و حسن خانى بەداغى و ناسم ئاغا و احمد ئاغا پاسو
لە پاش سوپاس و ڕێز پاشی نامەیەکی ئاغای حەمەرشید خان بۆ ستادی گل هێزی کوردستان نارد بوو
زۆری لە جە تەسا پێشیان ڕەزامەندی تۆمەوە کە بەر لەوە کەس دیکە بۆ هەمکاری و کۆمەگی بە جێ .
حاضر نەبووە گە ... ئەمەی گوزارشی ئاغای حەمەرشید خانمان بۆ ئاگاداری ... پێشەوای
معظم و وەزیری بەرزی هێز نارد بوتە و ڕێز و خۆشمان ڕۆ نووسی ئەو کاغەزی کە بە ژمارە ۱۸۸-۱/ ۲/ ۲٥
بوتە و ڕێز نارد را وە بۆ ئاگاداری پێشکەش دەجە تا بە حەمەرشید خان کرا مکینە لەویە ملاحظە بفەرموی
بەرلەوانە نەرچاوە ... کە زۆر تر لەوە هەمکاری لەگەڵ جە تا بە حەمەرشید خان بفەرموی و گوێ بە ندەنە
قسەی ... و بێ جێ ئەوکەسانەی یەکە بو ... ی شەخسی وەو دەست خستنی شان وەم قازکار دەکەن
چونکو فکرو بیرتان بە تەواوی بۆ خطط چووە بە هەر حالەت لە کاغەزی خصوصی دا هەمکاری و کاری چاکی
ئێوەم بە وەزیری هێز هەوەش کردوە ئەوە ... کە لەکات و ڕۆژی خۆیدا بە ولە قدردانی کاری زۆر گەورە
بە جێتان دە ... بە چاوە ئێوە لە خۆ ڕابردوو ئێوە بونداکاری لە ڕێگای میللییەت دا زیاتر
دەکەین ...

۲۴۹/۵/۲: محەمەد عەلی ئاغازادە؛ وەهاب

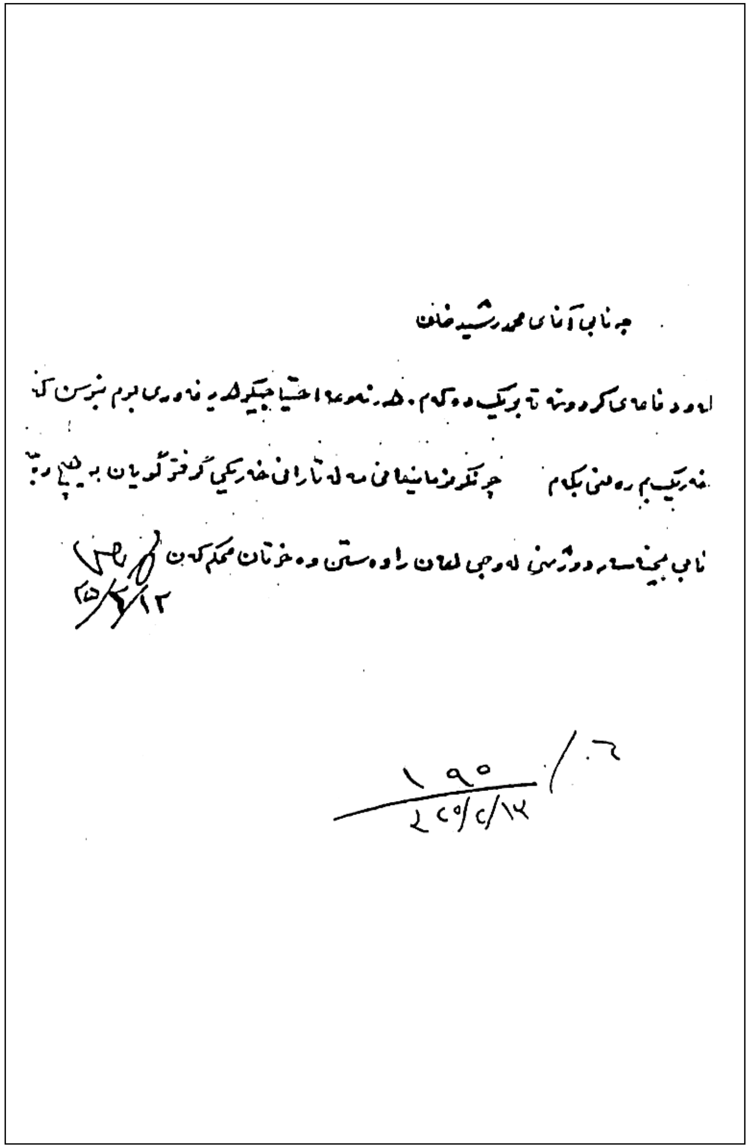
جنابی آغای محمد رشید خان
[illegible]

۲۵۰/۵/۲: مەلیکی کوردستان؛ مەحموود، س.ئ. م و سەرۆکی نێوخۆ؛ غەریب

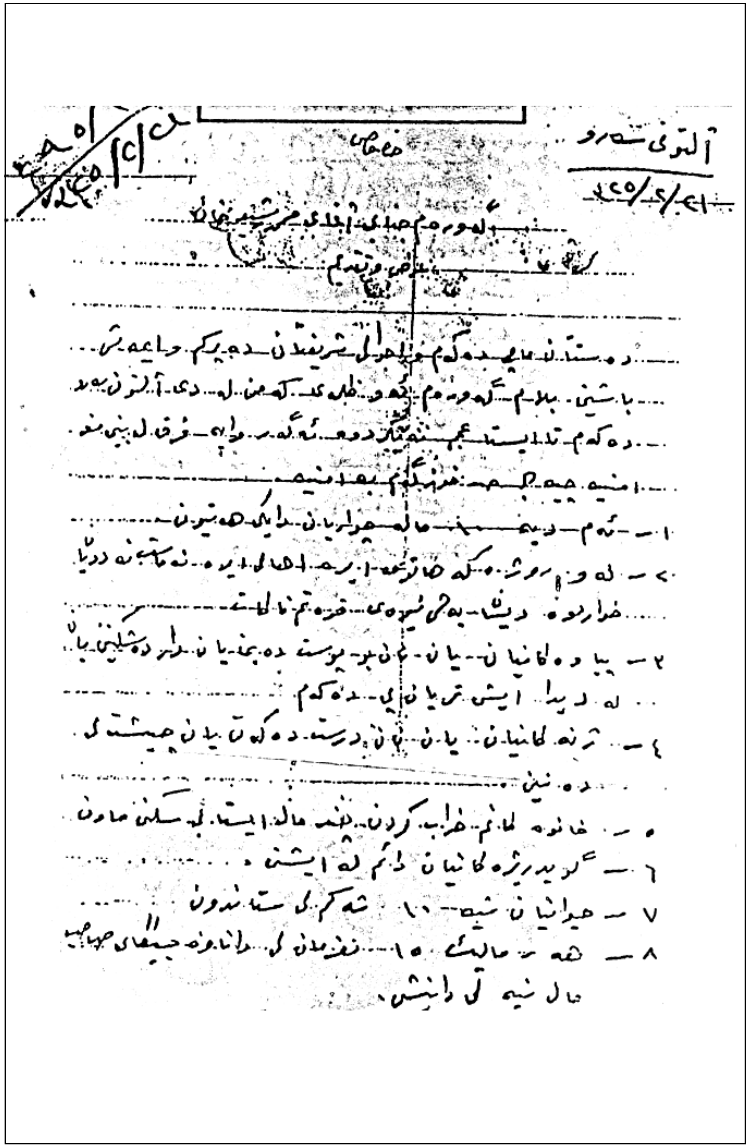
[illegible]

٢٥١/٥/٢-١: مستەفا خۆشناو

بروار ٢٨/٢/١٣٢٥ هێزی ژمارە [illegible]

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

٢٤٩

٢٨/٢/١٣٢٥

--=✡✡◇✡✡=--

زۆر گەورەم فرماندەی هێزی [illegible]

لە فرماندەی هێزی بارزانی [illegible] (١)

٢- رجائەکەم ئەمر بفرموون کە ئەو تفنگانەی کە لە دەستی [illegible]
بوهان چیان [illegible] گەرم [illegible].

٣- دوژمن ئەو قەلەی [illegible] مالاکیان [illegible]
[illegible] حصاریک گەورە [illegible]
کراوە لە [illegible] شغلی [illegible] طبعًا ئەوە [illegible].

٤- [illegible] لە تقریر ٢٨ ژمارە رۆژی ٢٧/٢/٢٥
تنها تقدیری [illegible] بە نظرەی کە خۆم [illegible]
[illegible] عرض [illegible] بکەم والا [illegible]
کردنی هیچ جۆرە [illegible] بەو فرمایش [illegible].

٢٥١/٥/٢-٢: مستەفا خۆشناو

بروار ٢٨/٢/١٣٢٥ هێزی ژمارە [illegible]

دیموکراتی کوردستان

[لکی بوکان]

--=✡✡◇✡✡=--

٤- دوژمن نشاطی گەلێ زۆرە لە تنقل [illegible]
[illegible] کردن ئەوەی [illegible] گرتبێتی [illegible]
[illegible] لە [illegible] بەلام ئەوە [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ؟

٥- [illegible] زۆر [illegible]
[illegible] فرماندە [illegible].

[illegible]

۲۵۲/۵/۲: هێزی دیموکراتی کوردستان

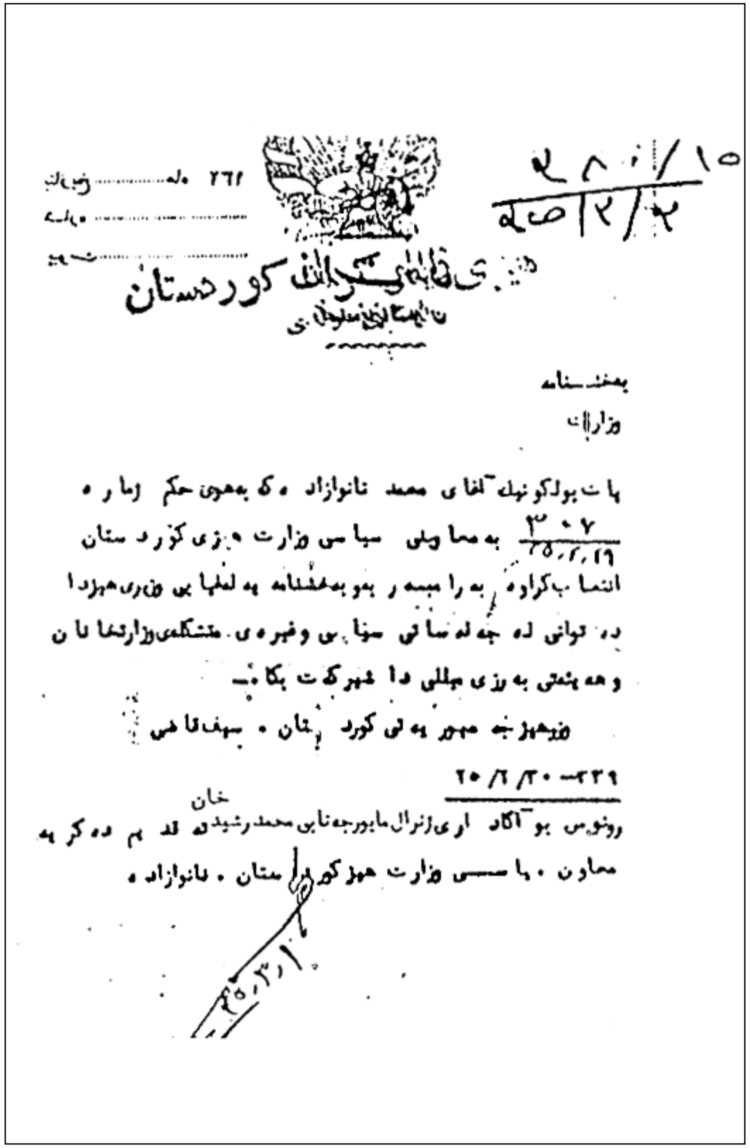

۲۵/۱/۱۰

۲۵/۲/۲

ژماره ۲٦۱

هێزی دیموکراتی کوردستان

بەخشنامە

وزارات

پاتپولکونیک آغای محمد نانوازادە کە بەمەوجبی حکم ژماره $\frac{۳۰۲}{۲۵/۲/۱۹}$ بە معاونی سیاسی وزارت هێزی کوردستان انتصاب کراوە بەرامبەر بەو بەخشنامە بە لەتیا بی هێزی هەزدا دەتوانی لە جەلەسانی سیاسی وغیرەی متشکلی وزارتخانان وهەیئتی بەرزی میللی دا شیرکەت بکا.

فەرمانبەری بەرزی کوردستان. سیف قاضی

۳۳۹ ـــ ۲۵/٦/۳۰

رونوس بو آگاداری ژنرال مابورجەنابی محمد رشید خان لە بەر دەکرێ بە معاون. سیاسی وزارت هێزی کوردستان. نانوازادە.

۲۵۳/۵/۲: فەرمانده؛ محەمەد ڕەشیدخان

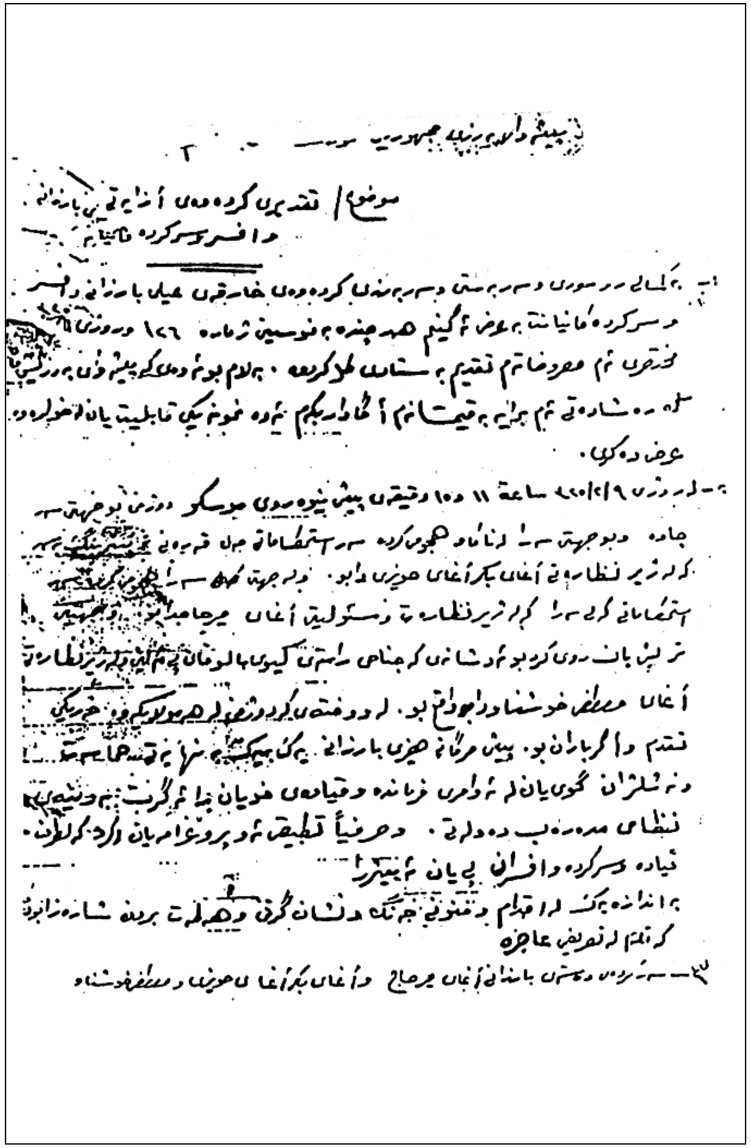

۲/۵/۲۵٤: محەمەد قازیی/ سەرکۆماری کوردستان

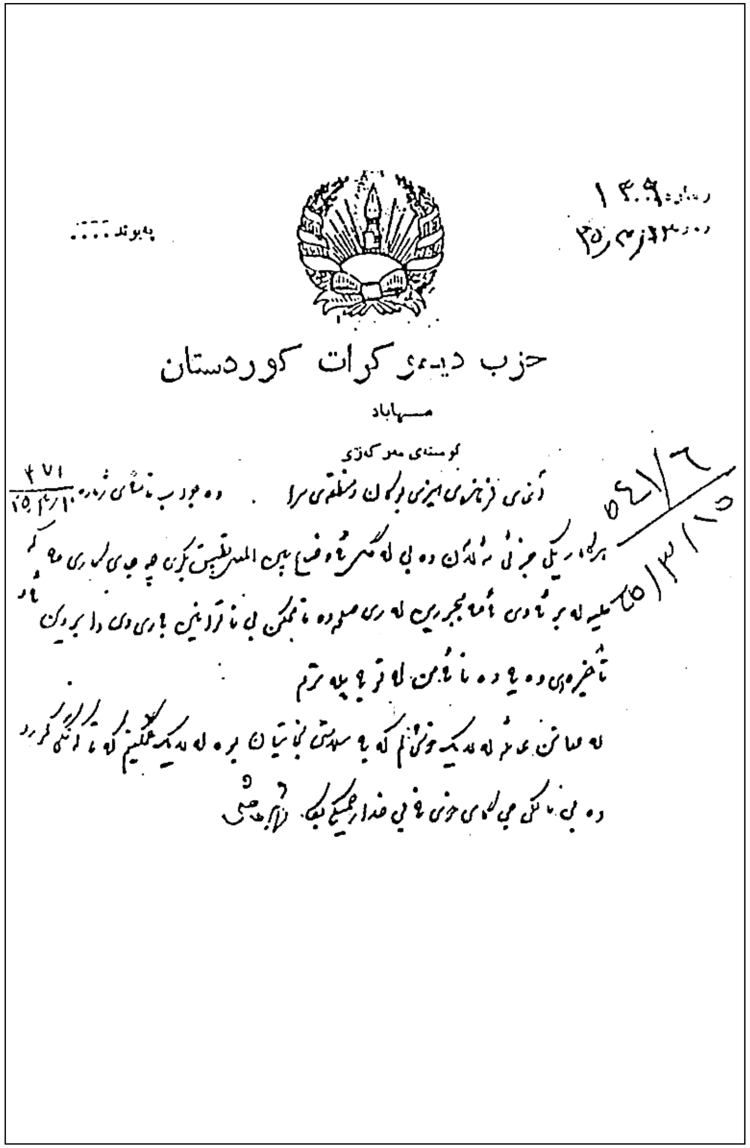

۲/۵/۲۵۵ :محەمەد قازیی/ سەرکۆماری کوردستان

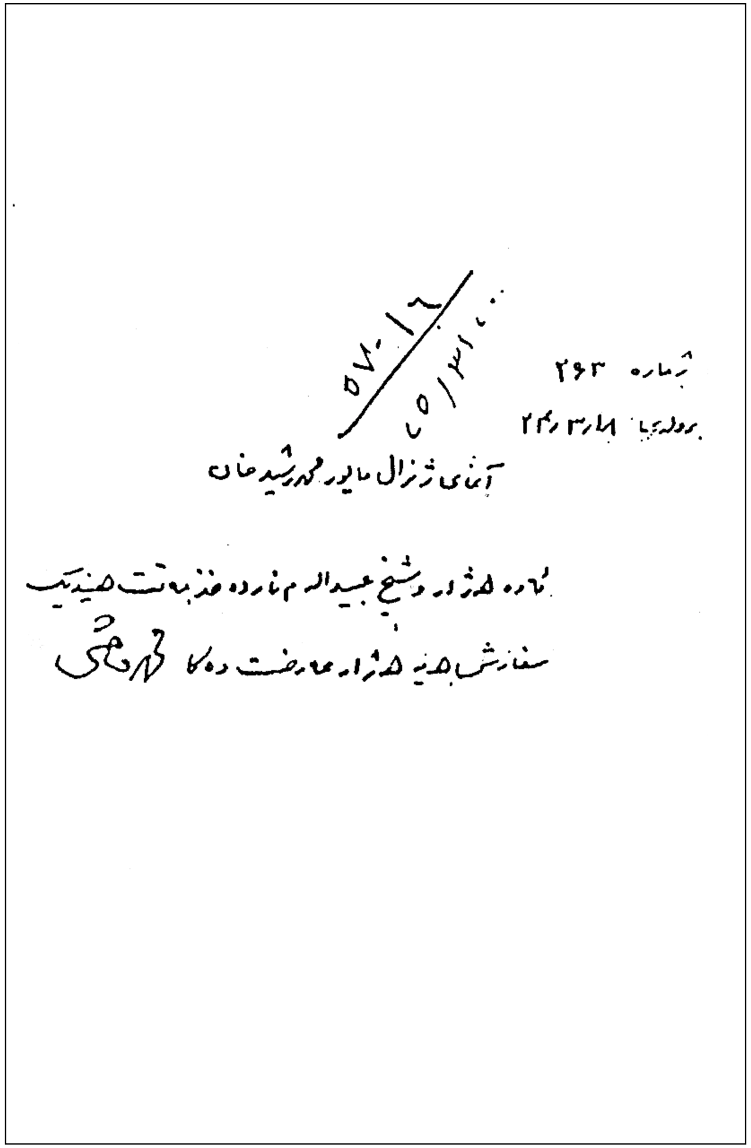

٢٥٦/٥/٢: محەمەد قازیی/ سەرکۆماری کوردستان

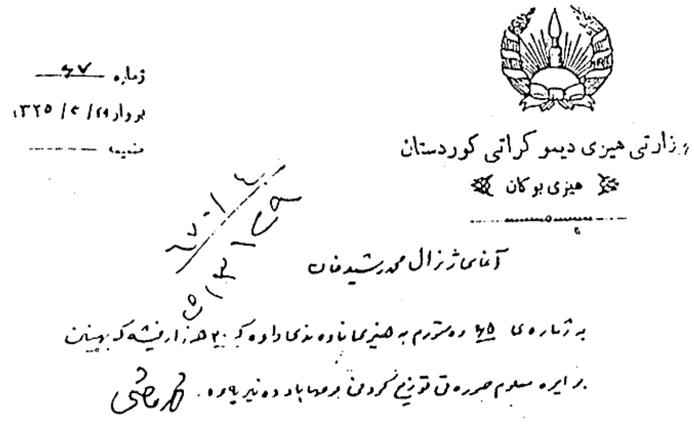
ژمارە ٦٧
بەروار ٢١/ ٢/ ١٣٢٥
ضمیمە
وەزارتی هێزی دیموکراتی کوردستان
هێزی بوکان
آغای ژنرال محمد رشید خان

٢٥٧/٥/٢: حسقێل

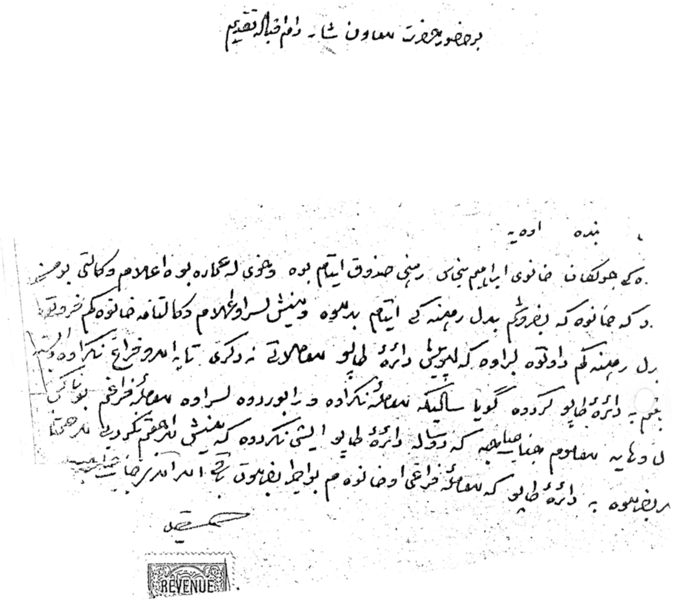
REVENUE

٢٥٨/٥/٢ : عەبدالله سەبریی

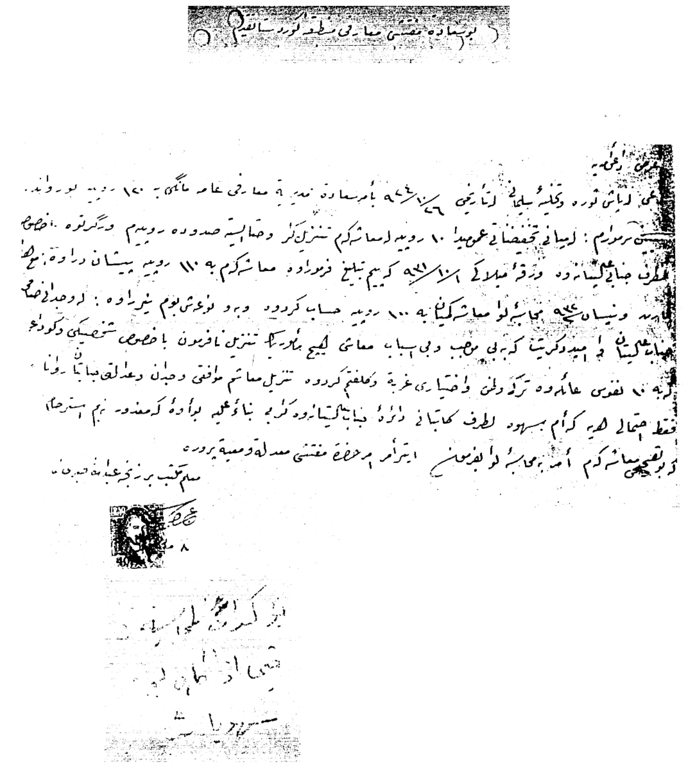

٢٥٩/٥/٢ : ئەدهەم ئەحمەد

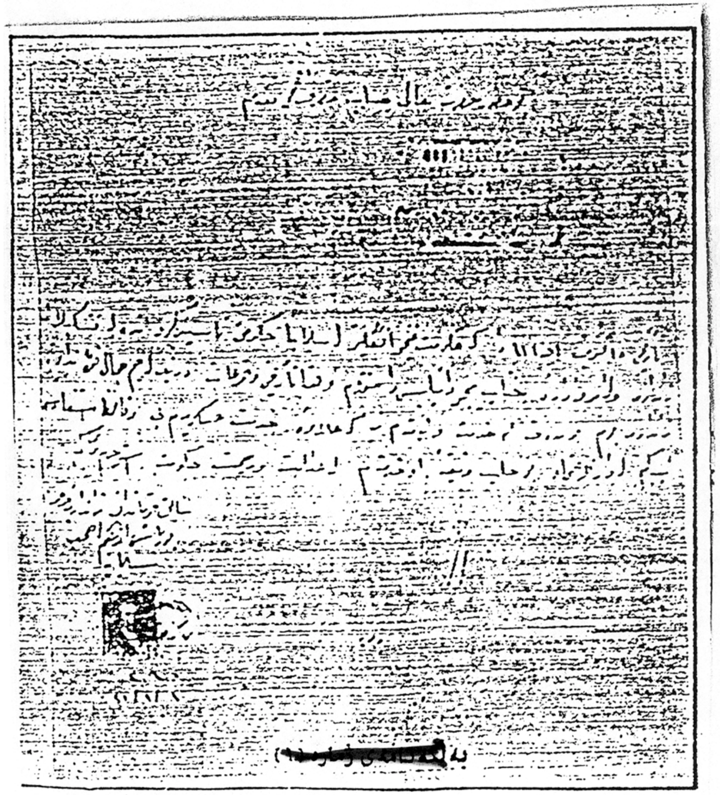

٢/٥/٢٦٠: ئیبراهیم ئەحمەد

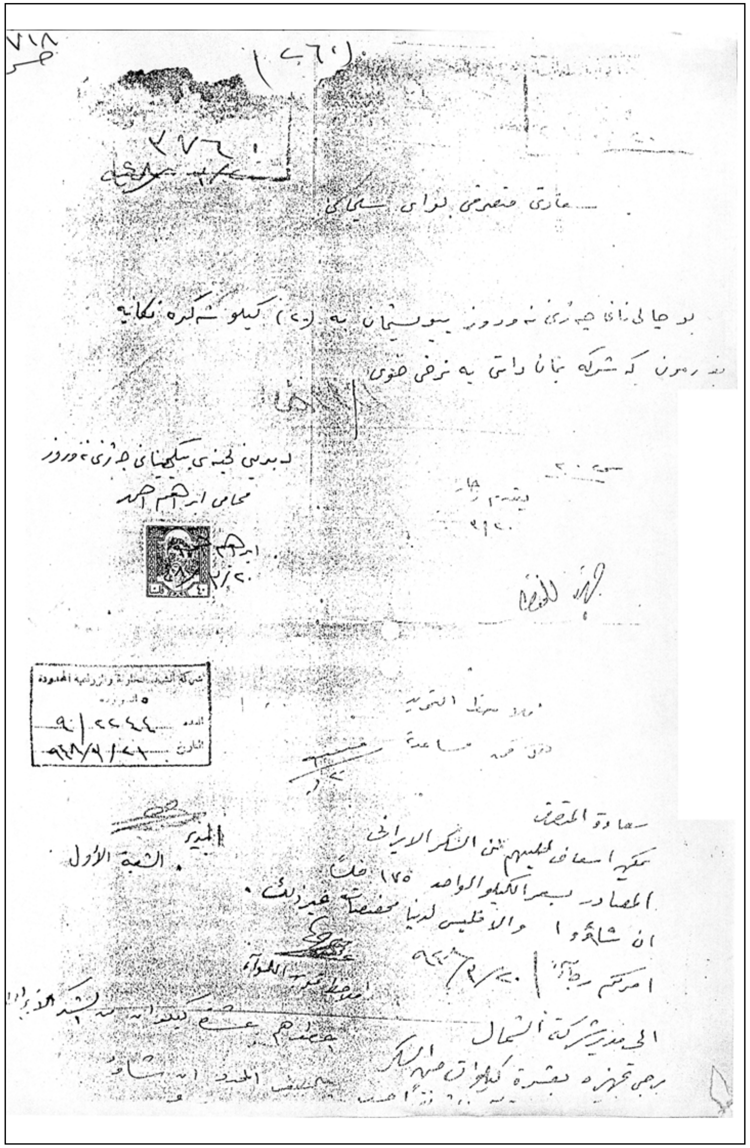

٢/٥/٢٧٨: بەرنامە – پرۆغرام – جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن؛ سلێمانیی

ژیانەوە

بو همو شتیك مخابرات بناوی چاپخانه وه اکری

اعلانات به دیریك ۳ آنه دەسیرێت

تأریخ انتشار ۱۸ اغستوس ۱۹۲٤ سالانی

نسخەی به آنەیکه

ام غزته‌یه غزته‌یکی حکومتیه هفتە دو جار دردچی

بدل آبونه

به ۳ مانك روپیه و نیو یك

به شش مانك ۳ روپیه

به سالیکی شش روپیه یه

له ۳ مانك کزابونه قبول ناکری

بو خارج اجرت پوسطه علاوه دەکری

نسخەی به آنەیکه

سال ۱ ژماره ۱٦٠ (پینجشنبه) ۲۵ رجب ۱۳٤۳ ۱۹ شباط ۱۹۲۵

لم روژانه دا خبر زانرا که «عصبة الامم» هیئەیکی ناردوه بو عراق بو تدقیق حدود و بمناسبت اوه‌وه که مجلس عصبة الامم هیئتیکی ناردوه بو عراق و اوهیئه‌ نه همو مهارت خویانه وه تحقیق احوال و تماشای حدود اکن و راپور ادن به عصبة الامم، هرچند نزاهت وجدان و حقپروری عصبة الامم و هیئه که هاتونه عراق جیی شبهه نیه نقط بو اوهٔ بعضی حقایق له طرف ماته‌وه عرض نوه‌یسیوه، که بکری عموم اشراف و تجار و اهالی له‌جیکایك کردبونه‌وه، و لپاش گفتگو و مذاکره قراریان دا که بناوی (جمعیت مدافعهٔ وطن له سلیمانی) جمعیتیك تشکیل بکن و پروغرامیکیان بو ام جمعیته ترتیب کرد، مواد پروغرامه که له ژیره‌وه درج کرا :—

اساس پروغرام جمعیت مدافعهٔ وطن له سلیمانی

ماده

۱— ام جمعیته بناوی جمعیت مدافعهٔ وطن تشکل اکا.

۲ — اساس و غایهٔ ام جمعیته مدافعهٔ وطن و حدود حاضرهٔ ولایت موصله که له متممات عراق معدوده.

۳— افراد ام جمعیته خوی به کوردیکی عراق انامی و وطن و مملکته‌کیان له‌کل ولایت موصلدا به جزئیکی لاینفکی عراق عد اکات.

٤— بو تأمین ام غایه‌یه که له مواد سره‌وه ذکر کراوه و کافل و ضامنه بو سلامت و سعادت وطنیه و عمومیه‌مان به همو نوعی سعی و تشبث کردن و عند الایجاب تحریراً و شفاهاً بو مقامات رسمیه مراجعت و افکار عمومیه بو ایفای ام مقصده تنویر کردن به وظیفه‌یکی اساسیه بو خومان عد اکین.

٥— له داخل ام پروغرامه‌دا بو نشر افکار و تمثیل هیئت عمومیهٔ جمعیت و بو عرض کردن افکار و حسیات جمعیت به مقامات لازمه له اعضای جمعیت هیئه‌یکی دائمه له طرف افراد جمعیته‌وه به رأی خفی و اکثریت آرا انتخاب و تشکیل کرا.

(٢٧٨)

٢/٥/٢٧٩: بەرنامەی جەمعییەتی پێشکەوتنی کوردان؛ سلێمانیی

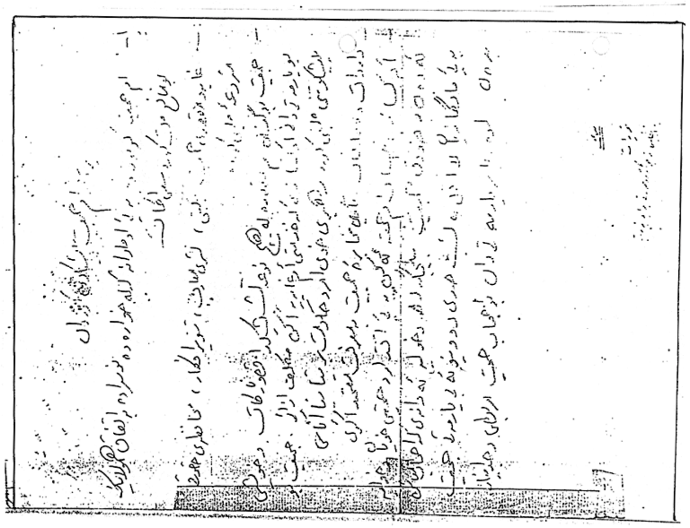

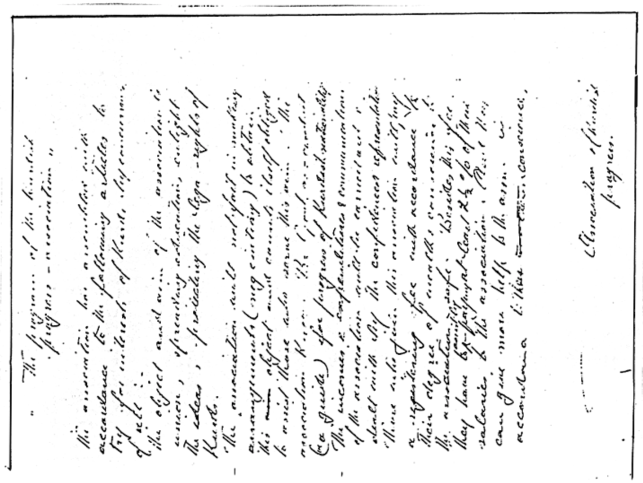

٢/٥/٢٨٩: بەیاننامەی سیاسیی؛ حەفیدزادە/ مەلیک

بسم الله الرحمن الرحيم

وما توفيقي ولا اعتصامي الا بالله عليه توكلت و اليه انيب

امرو هرچی کورده و اسلامه و له دیانت حصه‌منده وا دزانم که له لای معلوم و محققه که من نه محروم جاه اقبال و نه محتاجی مال و منصبم من اساساً تعصب دینی و سوق حمیت ملی مجبور کرد به فدای مال و جانم بو استقلال و استخلاصی ام ملت نجیبه‌ی کورده و من مماله‌یکم بسرهات و لهام ریه و بو ام مقصدی خیره کای شهید و اسیر و ضرریکی عظیم‌ملا دی. امیدم وادم ام فداکاریه‌م له لای هرچی ادعا ده‌کا بکردایتی همو کوردیك مصدقه و به شرفی ام جهاد و فداکاریه‌م افتخار اکا و له لو سایه‌یه ناو و نوقع کوردایتی امرو له لای همو کس بلنده و همویان لزان ایه قومیکی دیندار و جنکاورین و بو ذره‌یکی خاك پاکمان دمرین و دمزین و له ام ریه بمرین شهید بمینین سعید و بختیارین.

امرو همو ملتیك بو حق سعادت خوی حول ددا سعی و اجتهاد ده‌کا که خوی له زیر زنجیر ظلم و استبداد خلاص بکا. ایه اگ ضرر و منافع خومان نه‌زانین و بو منافع سیاست یکیکی ایتر آلت بین و خوی نی اسنده اسلام و برادران خومان برزینین و ومنافعیکی زور وبا کم دنیا، آخرتمان بفروشین و بسوتینین و مله بی‌گناهی خومان له زیر پی اجنبی بهاین..

بو خاطری خدا و پیغمبر بسه لمودوا هشیار و لم خوی غفلته بیدار بین یکتری نخلتینین ام فرصته عظیمه‌ی امرو له دستمان مه‌دری نیینین روژیکی وامان ایتر بدست ناکه‌وی لپاش ندامتیش فائده‌مان نادا ابدی محکوم مذلت و منفور عالمیش ابین.

ایه وا له‌ری حق و استقلالیت تامه و سربخوی کوردستان خریکین و به همو صورت و وسیله یك تشبثمان کردوه و ده‌کین رایستایش امیدمان قطع نه بوه و بو مساعده‌مان هر کس که دستمان بکری دستی اگرین فقط خومان زیر باریکی اطاعتمان خارج نابین وله‌کل همو دراوسیه‌کانمان دمانه‌وی که به دوستی و به خوشه‌ویستی رابطه‌یك چاك به اساس دابنین فقط به شرطیك اویش قدر و قیمت و حقوقمان بزانی بناسی و اعترافمان پی بکات. چونکو ایمه ملتیکین ذلت قبول ناکین و بو محافظه‌ی شرفمان حیات خومان ده‌فروشین و به‌وه افتخار اکین و الحال خبریکمان وركرت که سید طه افندی لم روژانه دا تعهدی کردوه بنوی کوردایتی به پاره‌یکی زور و به قوتیکی چند صد کسی متوجه و ساعی به که عسکره‌کانی ترك به شرله رواندز و اطراف طرد و اخراج بکات.

به ام حرکت و ام تشبثه‌ی ام ذاته قطعیاً من خبر و موافقتم نیه. سید طه افندی و طرفدارانی نه لگل من و نه لگل حکومت کوردستان من هیچ علاقه و مراجعتیکیان نیه و نه‌بوه.

من اگر منافع و استخلاصی ام ملته‌م به خیر و به ام صورته موافق ده‌کز بزانیایه الحمد لله من ام قوته‌م هیه که بهر صورتیك حرکت و محافظه‌ی حقوق کوردستان خوم بکه‌م. فقط هتا ام حقه مشروعه و او مطالبه محقه‌ی کوردستان بتواوی تسلیم به دستمان و اعترافی پی نکری ممکن و موافق نیه به هیچ حرکتیك تشبث بکین.

ای قوم عزیز و جنکاور کورد: بسه ایتر یك یکتری بخله‌تینین، دین و دنیامان، قوم و براکانمان، بو استفاده و منافعیکی رذیل بکوژین، خوینیان بفروشین. الحمدلله ایمه اسلامین و کوردین و بو سلامت ملت کورد ازین. پشتمان به خدا، دستگیرمان حضرت پیغمبره له آخرت له شفاعتی محرومان نکات، ایمانمان الحمدلله بتوته، دیمان دین محمده امامان قرآن عظیم الشانه. بیدار و هشیار بین بحول و قوته نهایت نتیجه‌ی ظفر هی ایمه‌یه. امرو من له سلیمانی به‌همو عزم و قدرتم و به روح و مالم بو حیات و استحصال استقلال کوردستان وقف کردوه، سعی و مجاهده اکم له همو براکانی کوردیشم مساعده و معاونت لازمه و حتی روح و قسم هیه لم فداکاریه و له ام شرفه ورنا کرمه‌وه خدا و عالم اسلام و عموم کورد معین و ظهرمانه و انشاالله هیچ قوت و سلطه‌یك ناتوانی و ساردمان ناکات و له طالب حق مشروعمان رو ورنا کیرم حق ام ملته مندورمم دوی و لازمه تا نهایت بو استحصالی دوام و اصرار بکم و ام ملته محو وقربان منافع غیر نکم. و الله علی ما نقول وکیل و العاقبة للمتقین و السلام علی من سمع و وعا.

فدائی ملت کورد

حفید زاده

محمود

٢٩١/٥/٢: بەیاننامەی جەمعییەتی مودافعەی وەتەن؛ سلێمانیی

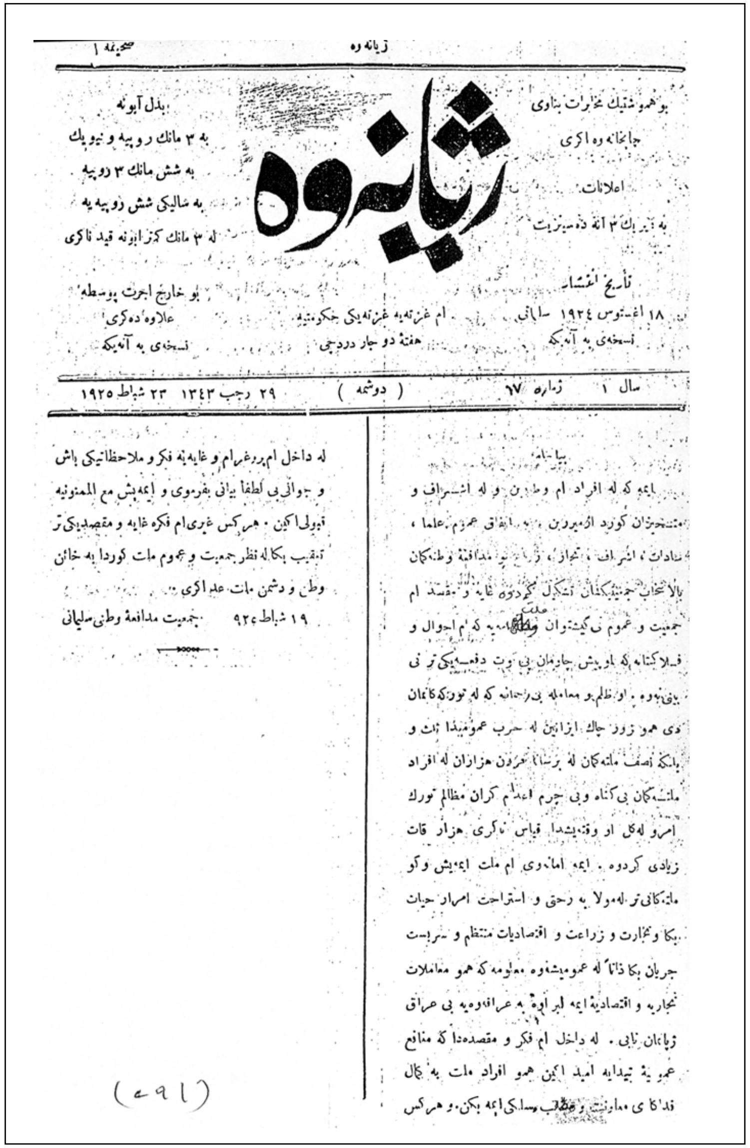

صحیفه ١ — ژیانەوە

ژیانەوە

بو همو شتیك مخابرات بناوی
جابخانه وه اکری

اعلانات
به دیریك ٣ آنه دەسیزیت

تأریخ انتشار
١٨ اغستوس ١٩٢٤ سلیمانی
نسخەی به آنه یکه

بدل آبونه
به ٣ مانك روپیه و نیویك
به شش مانك ٣ روپیه
به سالیکی شش روپیه یه
له ٣ مانك کمترابونه قید ناکری

بو خارج اجرت پوسطه
علاوه دەکری
نسخەی به آنه یکه

ام غزتەیه غزتەیکی حکومتیه
هفتة دو جار دردجی

سال ١ — ژماره ٦٧ — (دوشمه) — ٢٩ رجب ١٣٤٣ ٢٣ شباط ١٩٢٥

بیاننامه

ایمه که له افراد ام وطنەین و له اشراف و متنحزان کورد اژمیردین، به اتفاق عموم علما، سادات، اشراف، تجار، زراع، بو مدافعة وطنەکان بالانتخاب جمعیتیکمان تشکیل کردوه غایه و مقصد ام جمعیت و عموم نیشتوان وطنمان ملت ایه که ام احوال و فلاکتانه که اویش جاریان بی بوت دفعەیکی تر نی بیبنەوه. او ظلم و معامله بیرحمانه که له تورکەکانەوه دی همو زور جاك ازانین له حرب عمومیدا ژن و پیاو نصف ملتەکان له برسانا مردن هزاران له افراد ملتەکان بی گناه و بی جرم اعدام کران مظالم تورك امرو لەکل او وقتیشدا قیاس ناکری هزار قات زیادی کردوه. ایمه امانەوی ام ملت ایمەیش وکو ملتەکانی تر لەمولا به رحتی و استراحت امرار حیات بکا و تجارت و زراعت و اقتصادیات منتظم و سربست جریان بکا ذاتاً له عمومیشەوه معلومه که همو معاملات تجاریه و اقتصادیة ایمه لبراوه به عراقەوەیه بی عراق ژیانمان نابی. له داخل ام فکر و مقصدەدا که منافع عمومیة تیدایه امید اکین همو افراد ملت به کال فداکاری معاونت و مطالب مسلکی ایمه بکن. و هرکس له داخل ام پروغرام و غایه نه فکر و ملاحظاتیکی باش و جوانی بی لطفاً بیانی بفرموی و ایمەیش مع الممنونیه قبولی اکین. هرکس غیری ام فکره غایه و مقصدیکی تر تعقیب بکا له نظر جمعیت و عموم ملت کوردا به خائن وطن و دشمن ملت عدا اکری.

١٩ شباط ٩٢٤ — جمعیت مدافعة وطنی سلیمانی

(٢٩١)

٣١١/٥/٢: تەبشیر (مژدەنامە)ی مەلیکی کوردستان

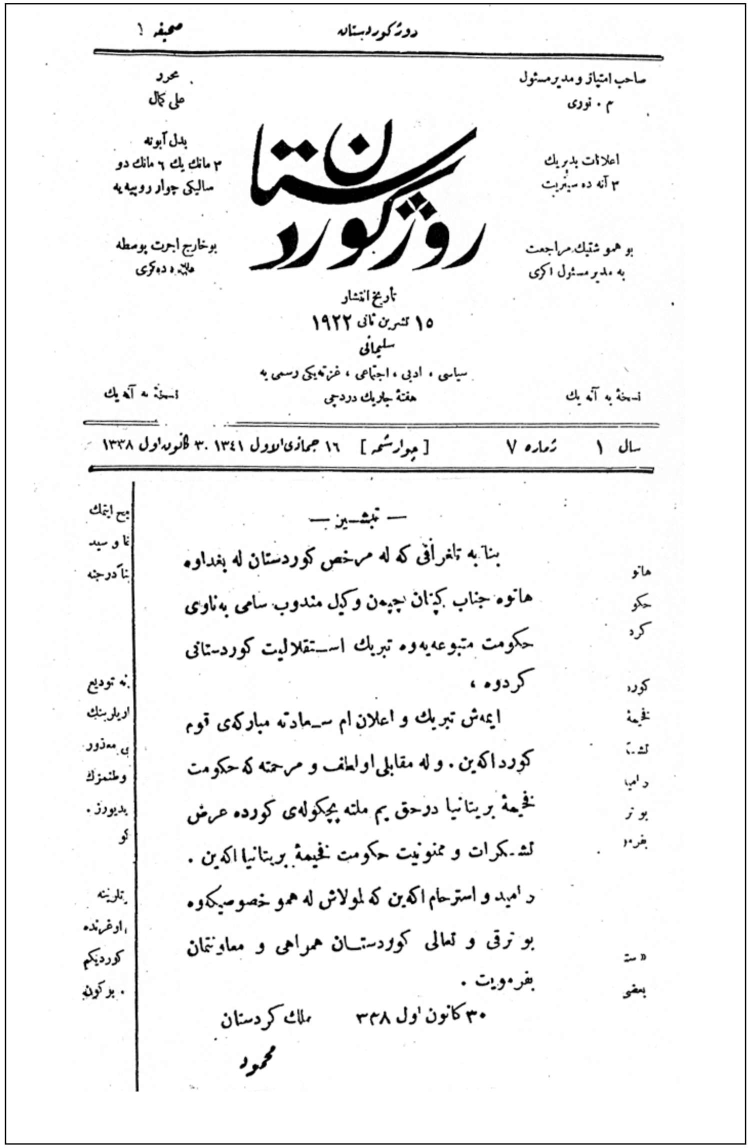

روژکوردستانه — صحیفه ١

روژ کوردستان

صاحب امتیاز و مدیر مسئول
م. نوری

محرر
علی کمال

اعلانات بدیریك
٣ آنه ده سیزیت

بدل آبونه
٣ مانك یك ٦ مانك دو
سالیکی چوار روپیه یه

بو همو شتیك مراجعت
به مدیر مسئول اکری

بوخارج اجرت پوسطه
علاوه دەکری

تاریخ انتشار
١٥ تشرین ثانی ١٩٢٢
سلیمانی
سیاسی، ادبی، اجتماعی، غزتەیکی رسمی یه
هفتة جاریك دردچی

نسخة به آنه یك — نسخة به آنه یك

سال ١ — ژماره ٧ — [چوارشمه] ١٦ جمازی الاول ١٣٤١ ٣٠ کانون اول ١٣٣٨

— تبشیر —

بنا به تلغرافی که له مرخص کوردستان له بغداوه هاتوه جناب کپتان چپمن وکیل مندوب سامی بەناوی حکومت متبوعەیەوه تبریك استقلالیت کوردستانی کردوه،

ایمەش تبریك و اعلان ام سعادته مبارکەی قوم کوردا اکەین. و له مقابلی او لطف و مرحمته که حکومت فخیمهٔ بریتانیا درحق بم ملته بچکولەی کوردە عرض تشکرات و ممنونیت حکومت فخیمهٔ بریتانیا اکەین. و امید و استرحام اکەین که لمولاش له همو خصوصیکەوه بو ترقی و تعالی کوردستان همراهی و معاونتمان بفرمویت.

٣٠ کانون اول ٣٣٨ — ملك کردستان
محمود

٢/٥/٣١٥: دەسەڵاتی بریتانیای داگیرکەر

اعلان .

لطرف حضرت مندوب سامی‌وه حکم بی تبلیغ کراوه که بوحالی وتی عموم اهالی لیوای سلیمانی ام اعلانه نشر بکم
پنج مانگ لمو پیش اداره لوای سلیمانی بمجلس لوای سلیمانی تحویل کراوه وحکومت بریطانیه مساعده‌ی کردوه
وبوریاستی ام مجلسه شیخ محمودی پیداوتوه تا کو اداره‌ی ام لوایه لژیر اداره‌یکی کردی بوتقی قانون وبومنفعت
اسایش عموم اهالی اجرا بکریت ـ متأسفانه نتیجه ام مساعده بعکسی درچو. چند پیاویك له زمانی حکومتیان
بدست خویان ورگرتوه به‌نصیحتی ضابطی انکلیزی که‌و معاونی اداره‌ی لیوای سلیمانی حاضربون گوی‌یان نداوه
ومعامله گیان ظالمانه وناقض قانون بون وعلاوه برامه لبر بعض معامله‌ی ترش له‌دلی حضرت مندوب سامی‌دا نسبه
صداقت وراستکاری اولیاء اموری سلیمانی شك پیداوه ـ لبرامه بواسطه‌ی ام اعلانه حضرت مندوب سامی امر
ده‌دات که پاش وصولی ام اعلانه دست بجی بی مسامحه‌یان اعتدار شیخ محمود افندی واعضای مجلس لوا بری
کرکوکوه بیتوه بغداد وله بغداد الخدمت حضرت مندوب سامی‌وه تصریحات وتوجیهات اداره‌ی خویان عرض بکن .
لهپیش حرکت کردن ده‌بیت ام مجلسه چند اشخاصیك صاحب نفوذ تعیین بکن که بتنظیم امن واسایش وانضباط
شاری سلیمانی مکلف ومسؤل ده‌بن ا کر اختشاشك یان جرمیك بقومیت مرتکبین شخصاً موروود تجزیه ده‌بن
دایم جاماری سوانع تو لمنتظرچی تاردانا وتبلك که حکومتیکی ملزم کردی تشکیل وتنظیم بکریت امیق وته‌ده‌دایکه
یکه بمدیران وقایمقامکان امری مخصوصی تبلیغ ده‌کریت
بواسطه‌ی ام اعلانه اخطار ده‌کریت که ا کر له‌انتهای پنج روز له‌تاریخی ام اعلانوه شیخ محمود افندی واعضای
مجلس لوای سلیمانی بعزم بغداد به کرکوك نکیشتون سطوت حکومتی بریطانیه الظهار واجراده کریت وهمو مصیبت
واضرار باوه بکویت ابر خسای خویان دبیت لکن ا کر اوان اوامر اطاعت ده‌کن ودین هیچ صدمه پی‌نا کیریت.

٢٤ شباط ٩٢٣　　　مشاور کرکوك

اخطار : ام جند برمبایه که امرو بمعدی قری‌دمرایه اطراف شار بکا. مقصد ماناوه بو که بعض کسانی کویا
بعض جشنیان لبرجو بوخاطری بیتوه فکریان لیراده ا کر برمبا کان تقاون کس نزیکیان نجی چونکه
ترا کیه

٢/٥/٣٥٢: دادگەی شەرعیی سلێمانیی (قەسسامنامە)

بوتسویه امور صغیر احمد کوری مصطفی احمدناو خلفی محله‌ی کوبژه له‌طرف شرع‌وه تعیین
وجری که بومور ذاق وبکی امام ومختاری محله‌ی مذکوره محی‌الدین مولود ویه ٨ شهر [illegible] ٩٢٦ مورخ بو
وحضوراً به شهادت واخیاره عبدالرحمان کوری ابراهیم آغا وعارف کوری غره دروشی خلف
محله‌ی مذکوره تحقق کرد که آمینه کچی مصطفی ناوی دایکی صغیره وبایفای امور [illegible]
ومقتدره به بنائی علیه بوتسویه‌ی امور وایفای معاملات لازمه‌ی صغیر مزبور احمد مزبوره امینه
دایکی به وصی نصب وتعیین کرا اویش بروجه مور وصایت مذکوره‌ی قبول وبایفای خدمت
لازمه تعهدی کرد . ومتعاقباً وصیه مزبوره امینه کچی مصطفی ساکنه‌ی محله‌ی مذکوره کوژان
به تعریفه وشهادت مزبوران عبدالرحمان وعارف غره دروشی معرفه به له محکمه شرعیه سلیمانی
ومجلسی شرع‌شریفدا بالوصایه تقریر کلامی کرد که صغیر مزبور احمد کوری مصطفی کورم محتاج
نفقه‌یه وبفرات خانویك واقع له محله‌ی کوبژه که بموجب سندی طابوی [illegible] تاریخ
و ١٤ نومرو حصه‌ی موروثه ومفیده‌ی هیبه ولوه زیاده ترجیحی نری بند اوشی محتاج نعمره
[illegible] بند وکیاره وزیشی حصه‌ی خویان اروه به رهن به بعیت حصه‌ی کیاره وه حصه‌ی صغیر

به تعریفه وشهادت مزبوران عبدالرحمان وعارف غره دروشی معرفه به له محکمه شرعیه
ومجلسی شرع‌شریفدا بالوصایه تقریر کلامی کرد که صغیر مزبور احمد کوری مصطفی کورم محتاج
نفقه‌یه وبفرات خانویك واقع له محله‌ی کوبژه که بموجب سندی طابوی [illegible] تاریخ
و ١٤ نومرو حصه‌ی موروثه ومفیده‌ی هیبه ولوه زیاده ترجیحی نری بند اوشی محتاج نعمره وبیبرشی
افندیه بند وکیاره وزیشی حصه‌ی خویان اروه به رهن به بعیت حصه‌ی کیاره وه حصه‌ی صغیر مزبوریش
بدنکه به رهن به بیع بالوفا وله بدل رهن نعمری خانوه که بکری وبفیبیشی صرف نفقه وحوایج بکری
درحوه انفع واولایه بنائاً علیه بو رهن حصه‌ی صغیر مزبور احمدلو خانوی موروثه محدود ومذکوره حالی
وباخذ وقبض بدل وصرفی له تعمیرات او خانوه ونفقه‌ی صغیر مزبور وبایفای تقریر فراغی برهنیه
له طابودا بناوی مشتری بالوصایه مأذونیت شرعی طلب اکم بیان وعلم وجری برت مذکوره تقریر
وصی مزبوره تأیید کرد وحضوراً به اخبار وشهادت ذوات مزبوران عبدالرحمان کوری ابراهیم آغا
وعارف کوری غره دروشی تحقق کرد که افاده‌ی وصیه مزبوره مطابقه واقع ودرحوه
صغیر مزبور انفع واولایه بنائاً علیه بو رهن حصه‌ی صغیر مزبور احمدلو خانوی موروثه
مذکوره به بعیتا حصه‌ی کیاره وزیشوه به بدل که مناسبه وبایفای تقریر فراغیه رهنیه له
طابودا بناوی مشتری وباخذ وقبض بدل رهن وصرفی له نفقه وتعمیرات او مزبوره
امینه کچی مصطفی اذن درا تحریراً فی الیوم الخامس من شهر محرم لسنة [illegible]

٣٢٦/٥/٢: قازیی سلێمانیی [قەسسامنامە]

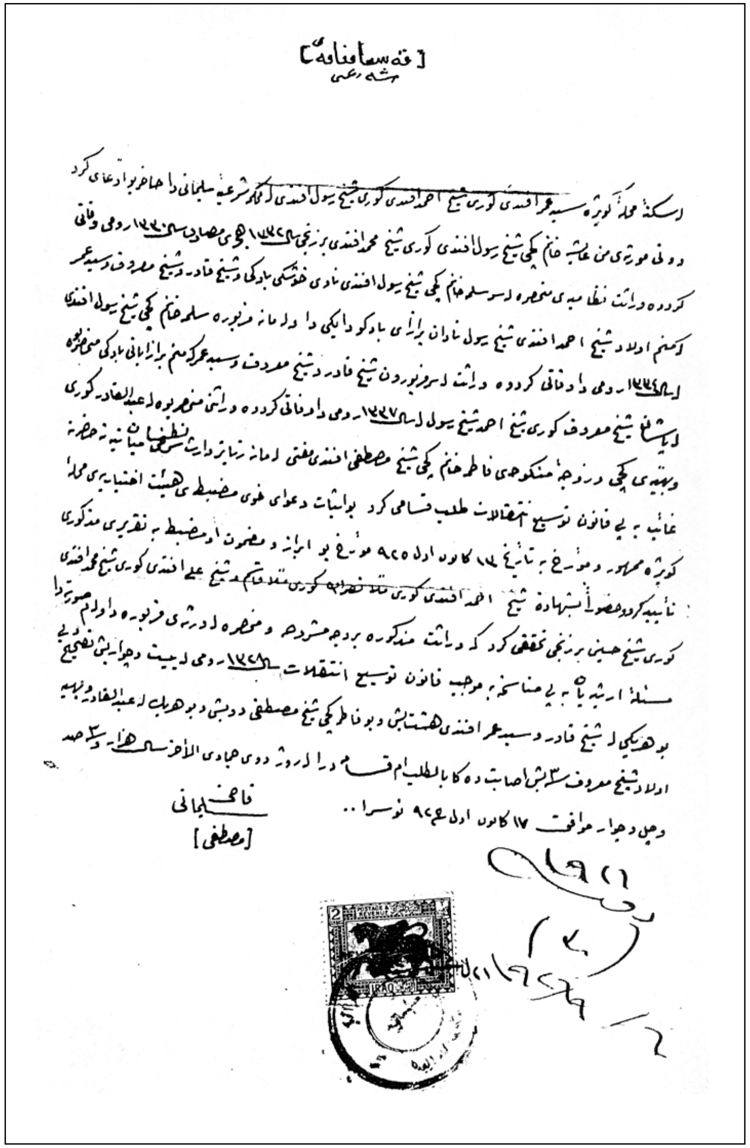
[قەسامنامە]

٣٢٧/٥/٢: مەزبەتەنامەی خۆ وڵاتییەکانی گوندی گوڵیا – سلێمانی

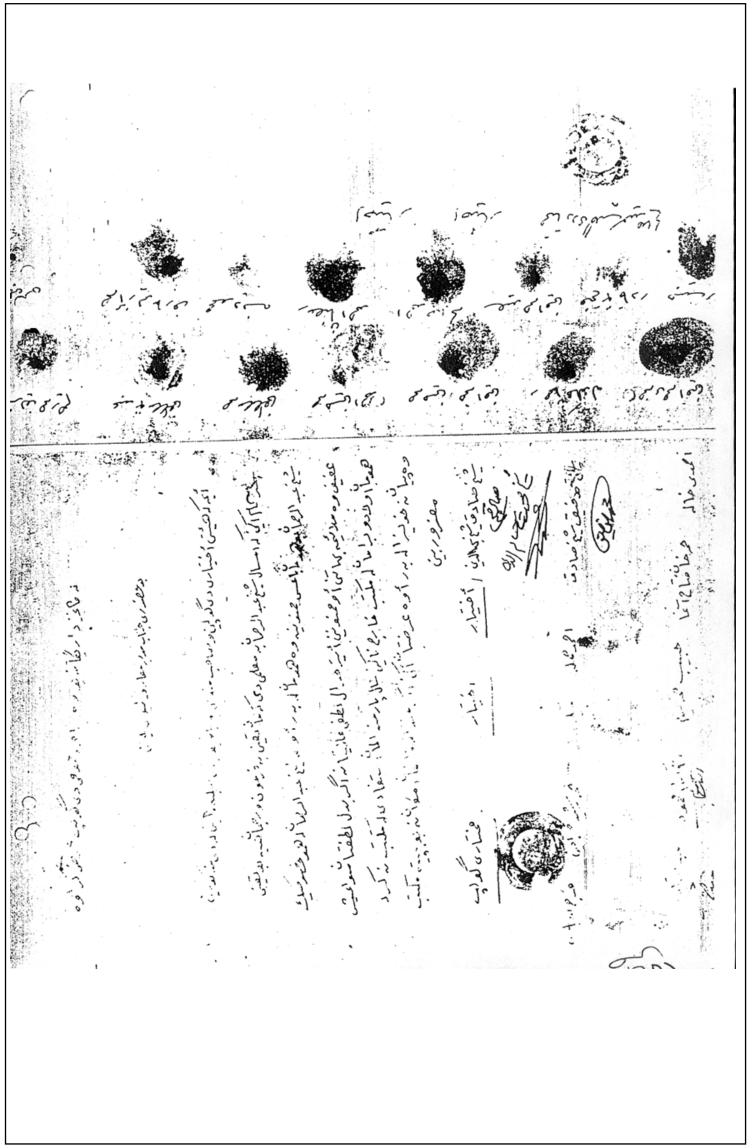

٢/ ٥/ ٣٣٠: وەسیەتنامەی ئەفسەرانی گیانفیدای کورد و کوردستان

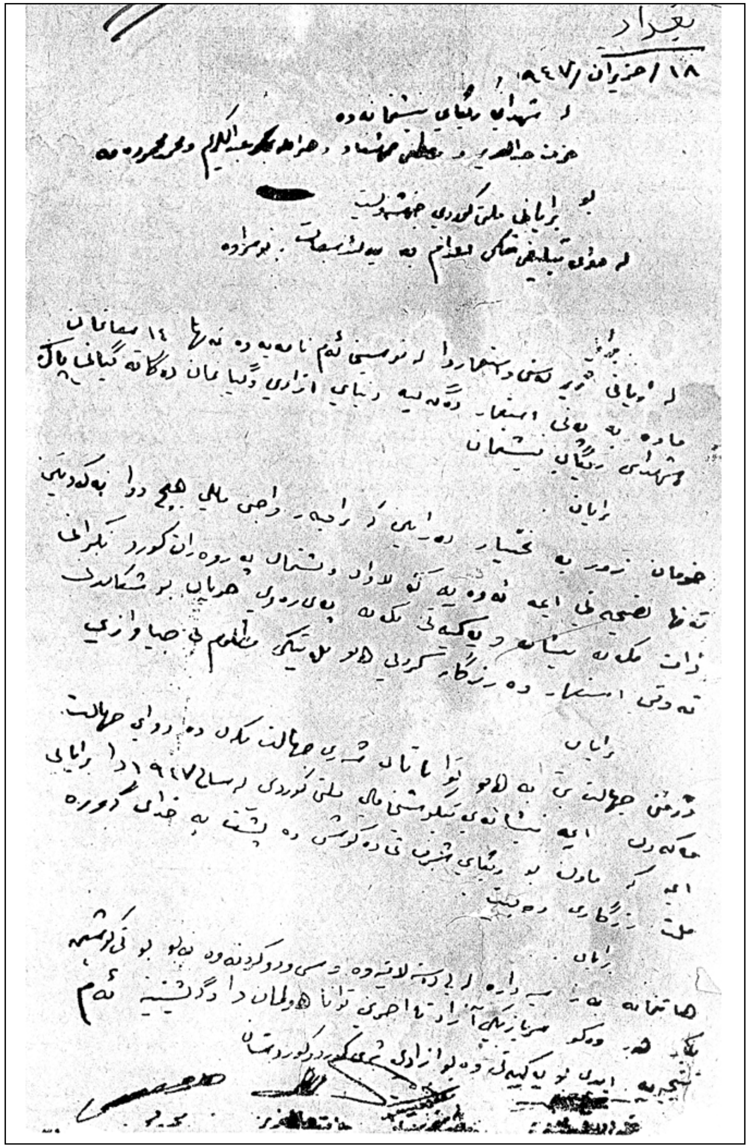

بغداد
١٨ / حزیران / ١٩٤٧

٢/ ٥/ ٣٣٣: ئەلیاهو؛ محەمەد عەلی داود [وەکالەتنامە]

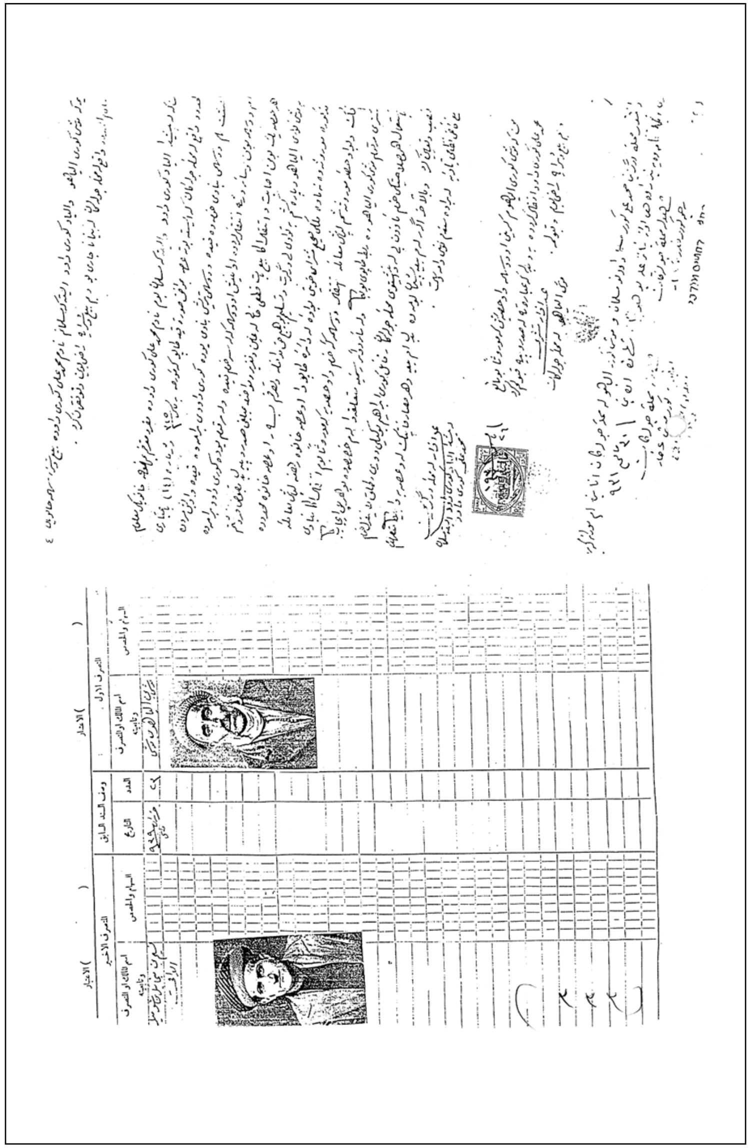

٣٣٤/٥/٢: فەقێ تۆفیق کوێخا سەعدە [وەکالەتنامە]

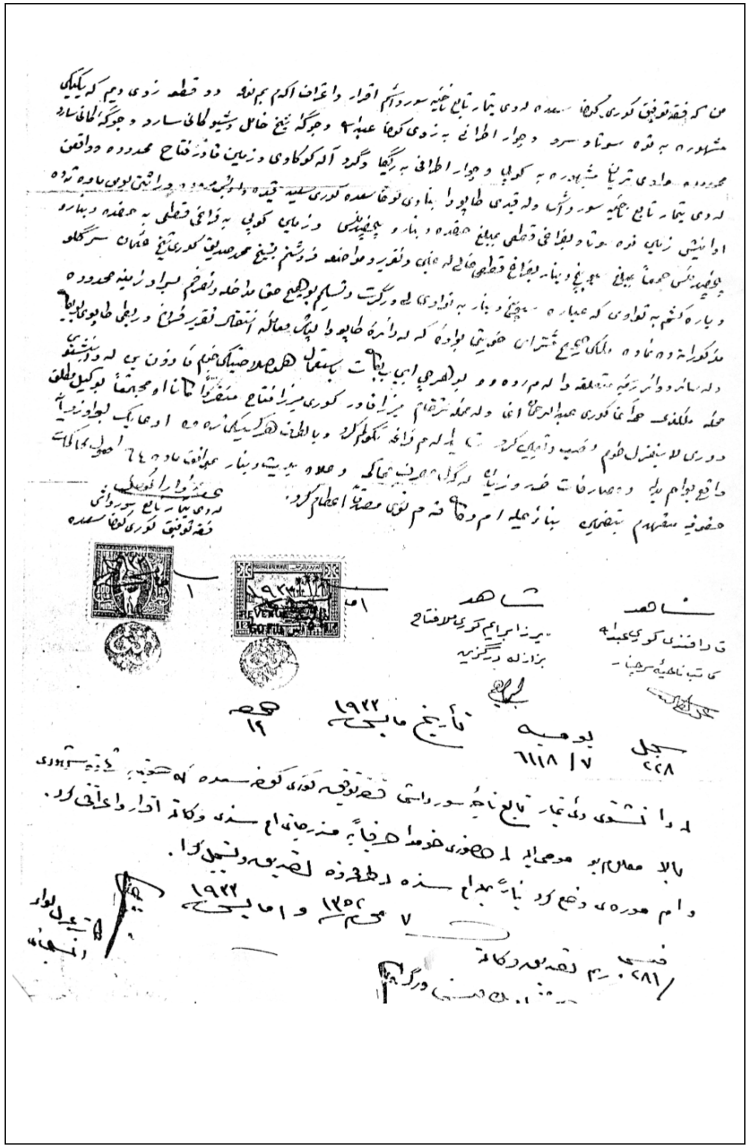

٣٣٥/٥/٢، ١-٢: یاداشتنامەی مستەفا سایيب

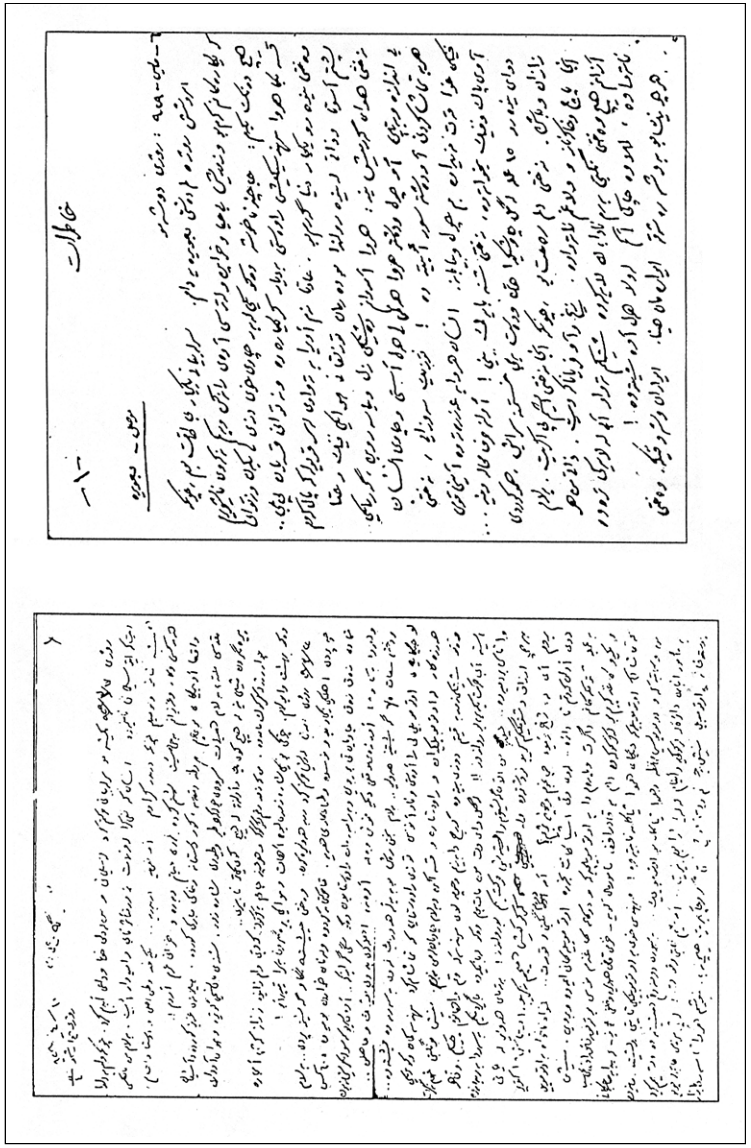

ئەلبومی نێوداران

ئەلبومی نێوداران[١]

١- ئێ.بێ. سۆن E.B. Soane (مێجەر سۆن)

٢- ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ

٣- ئەحمەد عوسمان پاشا جاف* (ئەحمەد موختار جاف)

٤- ئەحمەد شێخ عەبداللە هەولێریی (ئەحمەد موختار- قازیی)

٥- تاهیر مەلا مەحموود (تاهیر بەهجەت مەریوانیی)

٦- تۆفیق مەحموود ئاغا (پیرەمێرد)

٧- جەمال حاجی تۆفیق (جەمال نەبەز- در)

٨- حسێن حوزنیی موکریانیی

٩- حسێن عەبدولفەتاح (حسێن نازم)

١٠- حەسەن محەممەد عەلیی جاف* (حەسەن فەهمیی جاف)

١١- شێخ حسێن شێخ قادر کەسنەزان

١٢- حەفسە مەلا ڕەشید فەتاح*

(١) نیشانەی (*) مەبەست بڵاوکردنەوەی وینەکەیە بۆ یەکەم جار لەلایێن منەوە، نیشانەی (**) مەبەست بڵاوکردنەوەیە بۆ یێکەم جار و زووتر لەلاییێن منەوە. هەر وێنەییێکیش نیشانەی ئەوتۆیان بەسەرەوە نەبوو دیارە بەکڕین لەلاییێن منەوە لە ستۆدیۆکان یان لە سەرچاوەی دیەوە وەرگیراون کە لەبەر پرش و بڵاویی و نادیاریی یێکەم سەرچاوەی بڵاوکردنەوەیان نەتوانرا دیاریی بکرێ. هەر وێنەیێ کە ئەمیستە بۆ یێکەم جار بڵاویان دەکەمەوە، بۆ کەس نییە بێ پرس وەریبگرێ و بڵاوی بکاتەوە.

١٣- حەمە عەلیی محەممەد فوئاد*

١٤- ڕووناک مەلا محەممەد ئەمین* (ڕووناک مەلا ڕەشید فەتاح بابان)

١٥- شێخ ڕەزا تاڵەبانی

١٦- مەلا ڕەشید فەتاح بابان*

١٧- ڕەشید کەریم قەرەداخیی*

١٨- ڕەفیق تۆفیق (ڕەفیق چالاک)

١٩- ڕەفیق ساڵح ئاغا (ڕەفیق حیلمیی)

٢٠- ڕەمزیی مەلا مارف(*)

٢١- سمکۆ شکاک (شۆڕشگێڕ)

٢٢- سورەییا بەدرخان پاشا

٢٣- مەلا سەعید سدقیی کابان*

٢٤- شاکیر فەتاح

٢٥- شەهیدانی کورد و کوردستان (خەیراللە عەبدولکەریم، عیززەت عەبدولعەزیز، محەممەد قودسیی، مستەفا خۆشناو)

٢٦- مەلا عەبداللە ڕەسووڵ (زێوەر)

٢٧- عەبداللە سلێمان (گۆران)

٢٨- عەبداللە عەزیز عەبدوڕڕەحیم**

٢٩- عەبدوڕڕەحمان بەدرخان

٣٠- عەبدوڕڕەحمان عەبدوللەتیف (گیو موکریانی)

٣١- عەبدوڕڕەحمان مەحموود پاشا بابان.

٣٢- عەبدوڕڕەحمان مەلا عەبدولعەزیز*/ شێرۆ

٣٣- مەلا عەبدولکەریم فەتاح (مەلا عەبدولکەریم مودەڕڕیس)

٣٤- عەبدولکەریم محەممەد فوئاد*

٣٥- عەبدولواحید مەجید تیلەکۆیی* (عەبدولواحید نووریی)

٣٦- شێخ عەلائەددین (شێخ عەلائەددین بیارەیی)

٣٧- فائیق تۆفیق (ئەحمەد فائیق- پاریزەر)

٣٨- فائیق عەبداللە (بێ کەس)
٣٩- فوئاد ڕەشید بەکر**
٤٠- عەلیی باپیر ئاغا (کەمالیی)*
٤١- شێخ عومەر شێخ محەممەد* (شێخ عومەر قەرەداخیی)
٤٢- ماجید مستەفا
٤٣- میرزا مارف مەلا ئەحمەد*
٤٤- محەممەد ئەمین زەکیی
٤٥- مەلا محەممەد جەمیل ڕۆژبەیانیی
٤٦- محەممەد تۆفیق وردیی
٤٧- محەممەد سالّح سەعید زەنگەنە*
٤٨- محەممەد سەعید عەبدولمەجید قەززاز* (سەعید قەززاز)
٤٩- شێخ محەممەد شێخ عەبداللە* (قانیع)
٥٠- شێخ محەممەد شێخ عەلیی شێخ ئەمین خالّ** (شێخ محەممەدی خالّ)
٥١- قازیی محەممەد (پێشەوا- سەرکۆماری کوردستان)
٥٢- محەممەد مەحموود حیلمیی (محەممەد قودسیی)
٥٣- شێخ محییەددین شێخ سالّح بەرزنجیی
٥٤- مستەفا مەلا ئەحمەد ساییب** (مستەفا ساییب)
٥٥- مستەفا عەزیز (مستەفا پاشا یامەلکێ)
٥٦- مستەفا قەرەداخیی
٥٧- مستەفا عەزیز قازانقاییی* (مستەفا مەزهەر)
٥٨- مەلا مەحموود مەلا ئەمین موفتیی (بێخود)
٥٩- مەحموود فەقێ محەممەد هەمەوەند*
٦٠- مەحموود پاشا محەممەد پاشا جاف*
٦١- شێخ مەحموود شێخ سەعید بەرزنجیی (حەفیدزادە مەحموود- مەلیکی کوردستانی باشوور)
٦٢- مەحموود حیلمیی*

٦٣- مەعرووف شێخ عەبدولکەریم بەرزنجیی (مارف بەرزنجیی)
٦٤- مەعرووف عەبدولقادر* (مارف خەزنەدار- در)
٦٥- میقداد مەدحەت بەدرخان پاشا
٦٦- نووریی شێخ سالّح
٦٧- مێجەر نۆییێل (Noeil)
٦٨- پزیشک نووریی فەتتوحیی عەلەکە (نووریی فەتتووحیی-در)
٦٩- هادیی ڕەششید چاوەشلیی*
٧٠- موحمود هۆشمەند حەسەن فەهمیی جاف*

ئێ. بی. سۆن E.B Soane
(مێجەر سۆن)

ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ

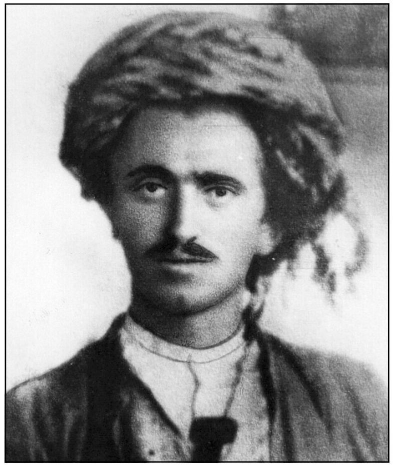

ئەحمەد عوسمان پاشا جاف
(ئەحمەد موختار جاف)

ئەحمەد شێخ عەبداللە هەولێریی
(ئەحمەد موختار - قازیی)

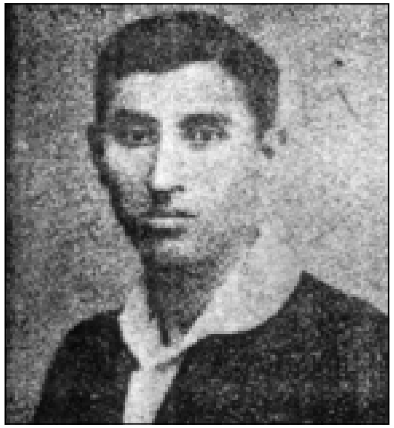

تاهیر مەلا مەحموود
(تاهیر بەهجەت مەریوانیی)

تۆفیق مەحموود ئاغا (پیرەمێرد)

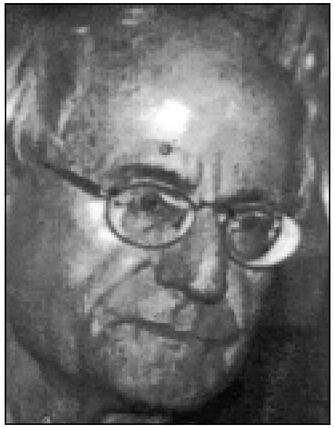

جەمال حاجی تۆفیق
(جەمال نەبەز -در)

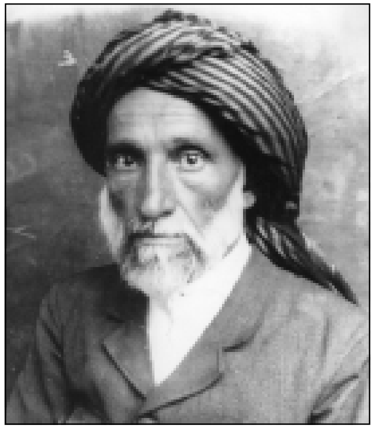

حسێن حوزنیی موکریانی

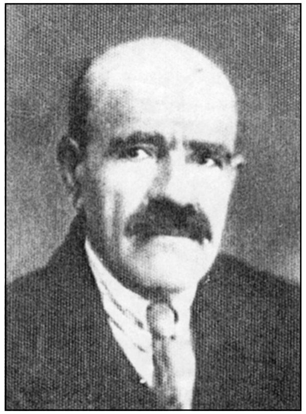

حسێن عەبدولفەتاح
(حسێن نازم)

حەسەن محەممەد عەلیی جاف

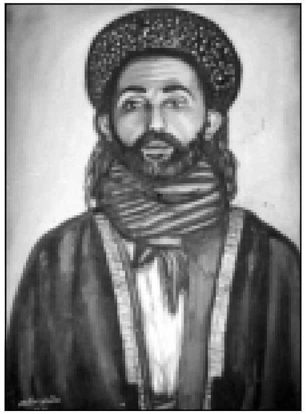

شێخ حسێن شێخ قادر کەسنەزان

حەفسە مەلا ڕەشید فەتاح

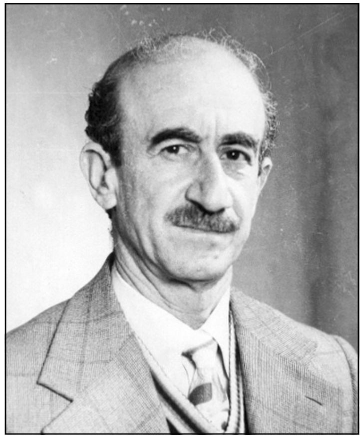

حەمە عەلیی محەممەد فوئاد

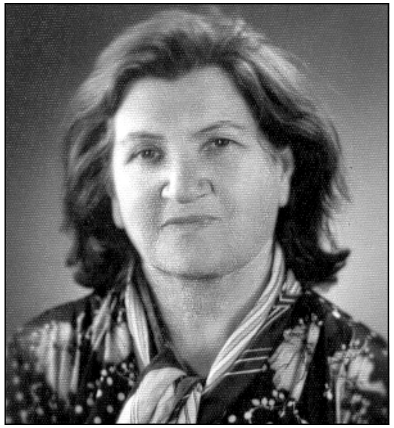

ڕووناک مەلا محەممەد ئەمین
(ڕووناک مەلا ڕەشید فەتاح بابان)

شێخ ڕەزای تاڵەبانی

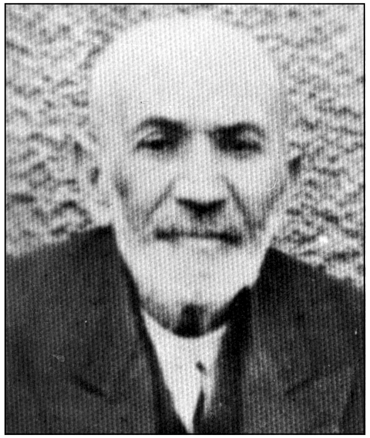

مەلا ڕەشید فەتاح بابان

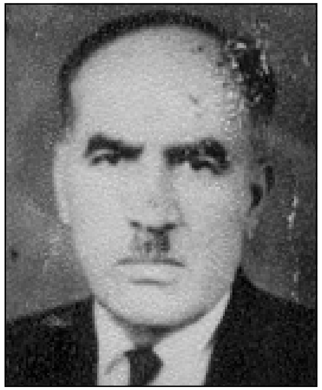

ڕەشید کەریم قەرەداخیی

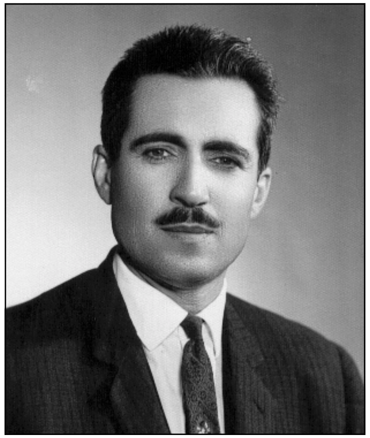

ڕەفیق تۆفیق (ڕەفیق چالاک)

ڕەفیق ساڵح ئاغا
(ڕەفیق حیلمی)

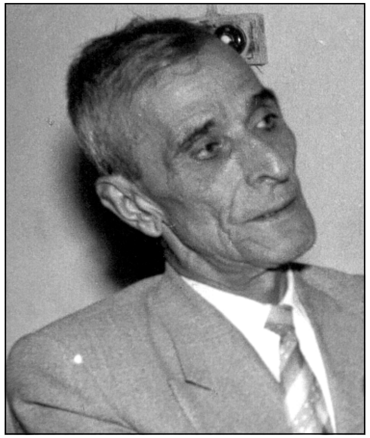

ڕەمزیی مەلا عارف

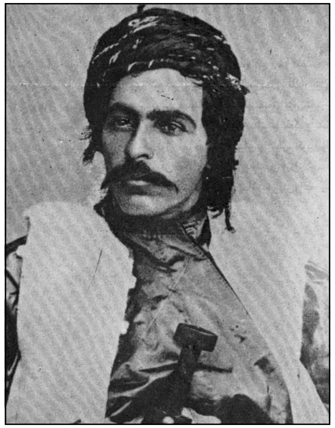

سمکۆ شکاک (شۆڕشگێڕ)

سورەییا بەدرخان پاشا

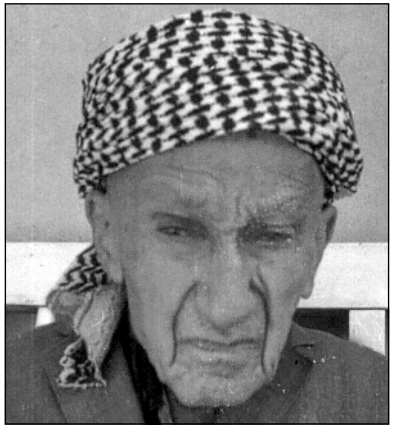

مەلا سەعید سدقی کابان

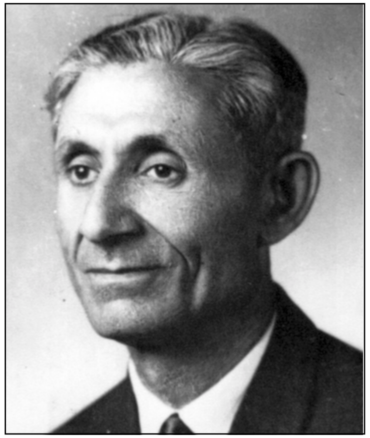

شاکیر فەتاح

خیروالله عەبدولکەریم

عیززەت عەبدولعەزیز

محەممەد قودسیی

مستەفا خۆشناو

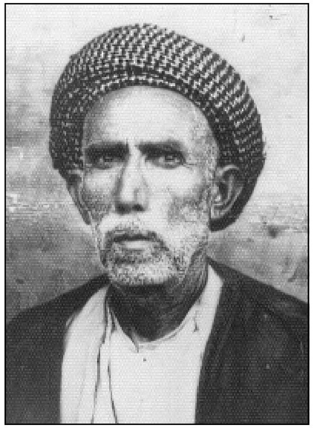

مەلا عەبدالله ڕەسووڵ (زێوەر)

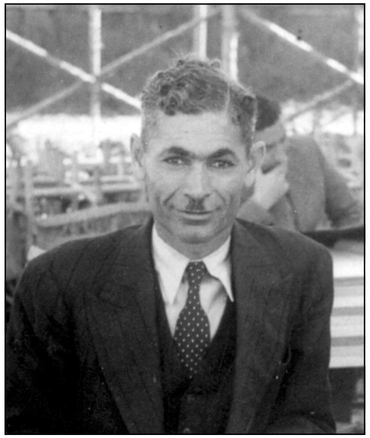

عەبدالله سلێمان (گۆران)

عەبدالله عەزیز عەبدوڕڕەحیم

عەبدوڕڕەحمان بەدرخان

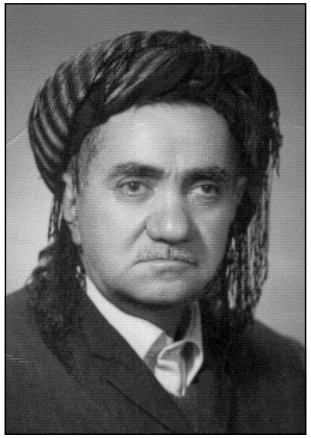

عەبدوڕڕەحمان عەبدوللەتیف
(گیوی موکریانی)

عەبدوڕڕەحمان مەحموود پاشا بابان

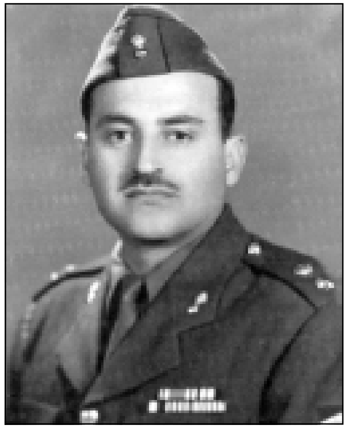

عەبدوڕڕەحمان مەلا عەبدولعەزیز
موفتی / شێرۆ

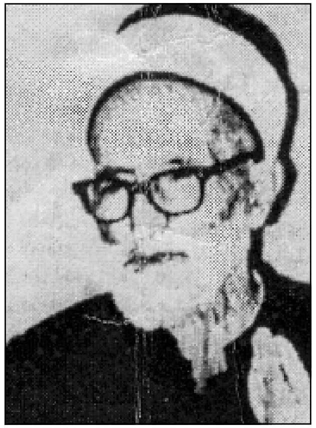

مەلا عەبدولکەریم فەتاح
(مەلا عەبدولکەریم مودەڕڕیس)

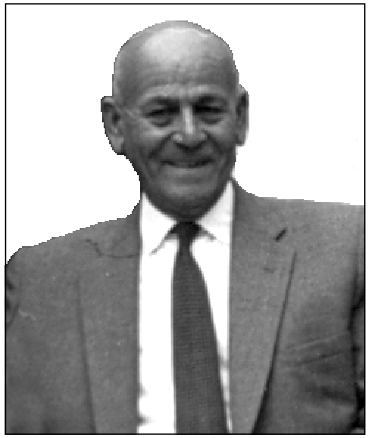

عەبدولکەریم محەممەد فوئاد

عەبدلواحید مەجید تیلەکۆیی
(عەبدولواحید نووریی)

شێخ عەلائەددین
(شێخ عەلائەددین بیارەیی)

فائیق تۆفیق
(ئەحمەد فائیق – پارێزەر)

فائیق عەبداللە (بێ کەس)

فوئاد ڕەشید بەکر

عەلیی باپیر ئاغا (کەمالیی)

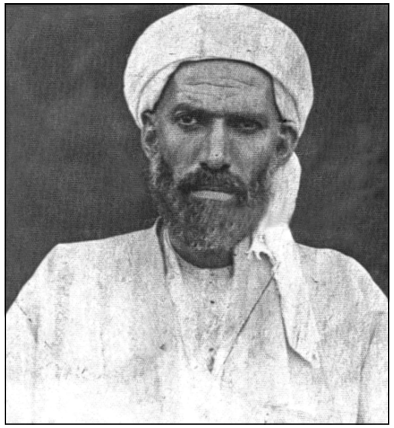

شێخ عومەر شێخ محەمەد
(شێخ عومەر قەرەداخیی)

ماجید مستەفا

میرزا مارف مەلا ئەحمەد

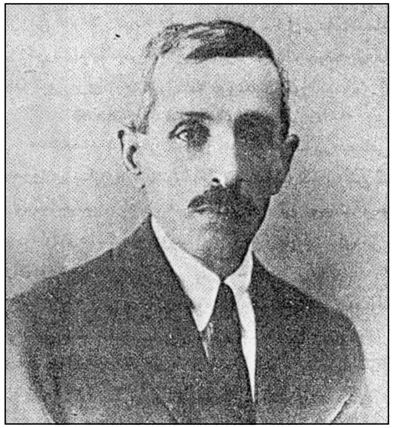

محەممەد ئەمین زەکیی

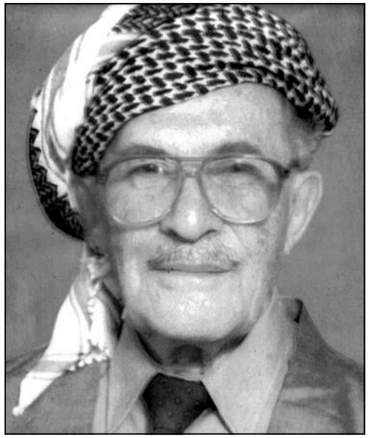

مەلا جەمیل ڕۆژبەیانیی

محەمەد تۆفیق وردیی

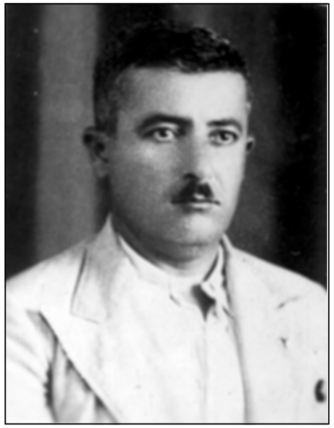

محەمەد سالّح سەعید زەنگەنە

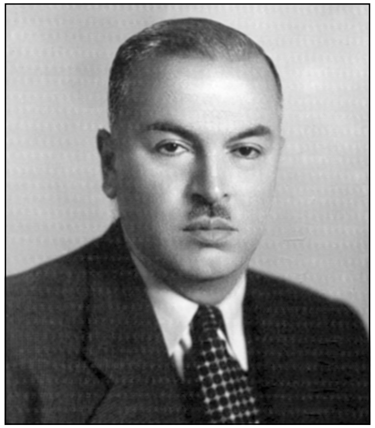

محەمەد سەعید عەبدولمەجید قەززاز
(سەعید قەززاز)

شێخ محەمەد شێخ عەبدالله (قانیع)

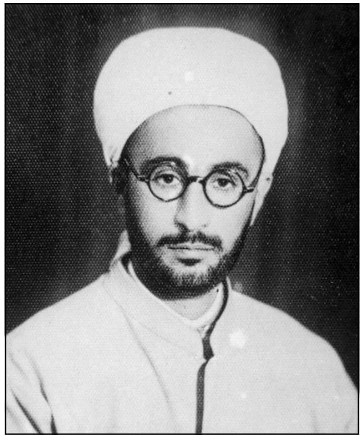

شێخ محەمەد شێخ عەلیی شێخ ئەمین
خالّ (شێخ محەمەدی خالّ)

قازیی محەمەد
(پێشەوا – سەرکۆماری کوردستان)

محەمەد مەحموود حیلمیی
(محەمەد قودسی)

شێخ محییەددین شێخ سالّح بەرزنجی

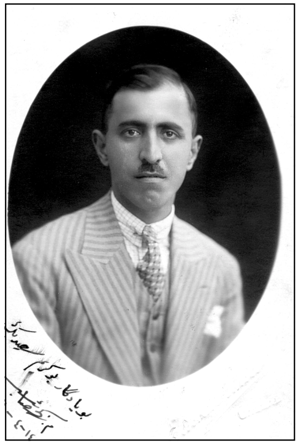

مستەفا مەلا ئەحمەد سایبب
(مستەفا سایبب)

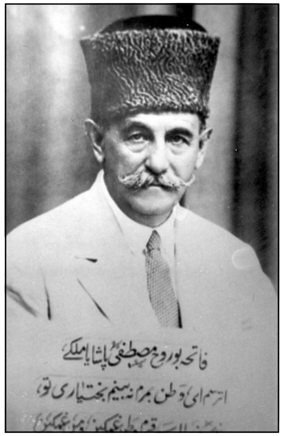

مستەفا عەزیز
(مستەفا پاشا یامەلکێ)

مستەفا قەرەداخیی

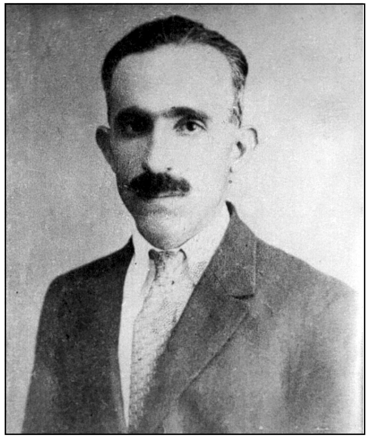

مستەفا عەزیز قازانقایی
(مستەفا مەزهەر)

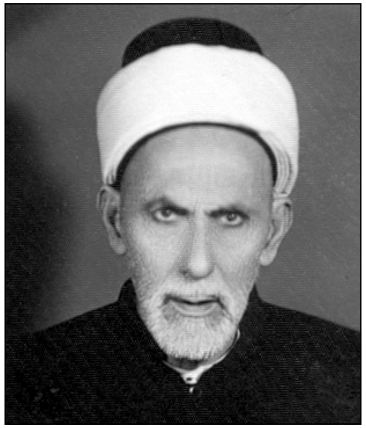

مەلا مەحموود مەلا ئەمین موفتیی
(بێخود)

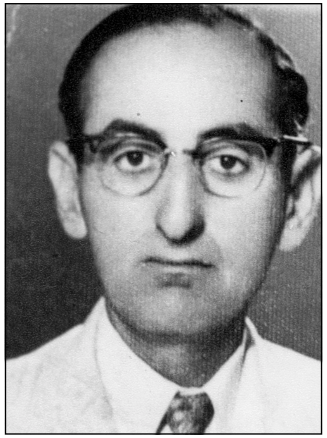

مەحموود فەقێ محەممەد هەمەوەند

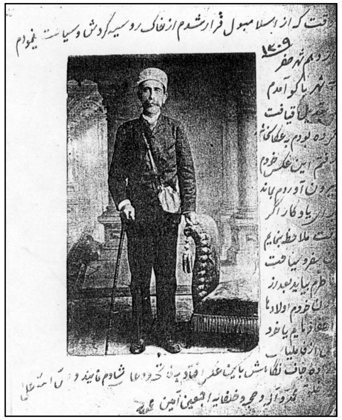

مەحموود پاشا محەممەد پاشا جاف

شێخ مەحموود شێخ سەعید بەرزنجیی
(حەفیدزادە مەحموود – مەلیکی
کوردستانی باشوور)

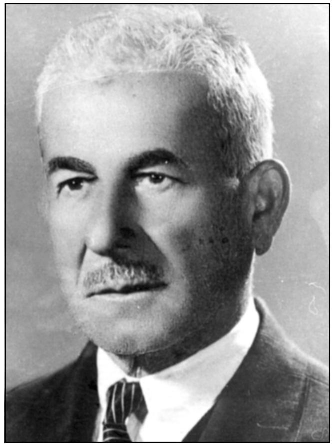

مەحموود حیلمیی

مەعرووف شێخ عەبدولکەریم بەرزنجیی
(مارف بەرزنجی)

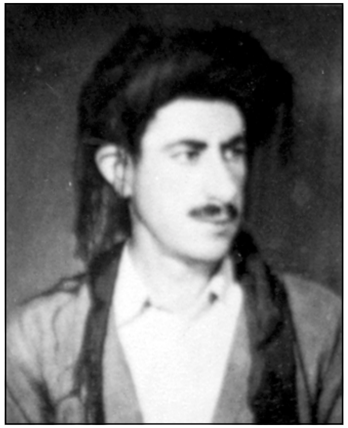

مەعرووف عەبدولقادر
(مارف خەزنەدار - در)

میقداد مەدحەت بەدرخان پاشا

نووریی شێخ سالْح

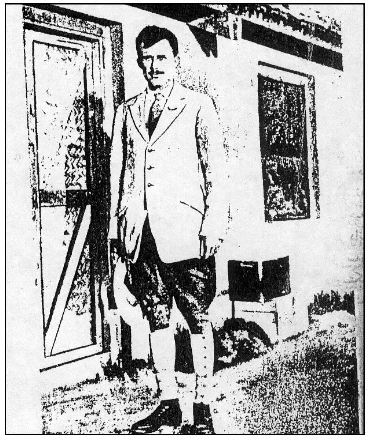

مێجەر نۆیێل (Noeil)

پزیشک نووریی فەتتوحیی عەلەکە
(نووری فەتتووحیی - در)

هادیی ڕەششید چاوەشلیی

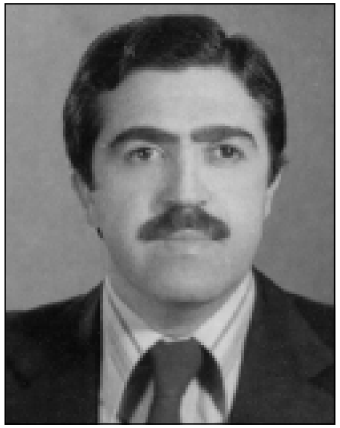

هۆشمەند حەسەن فەهمیی جاف

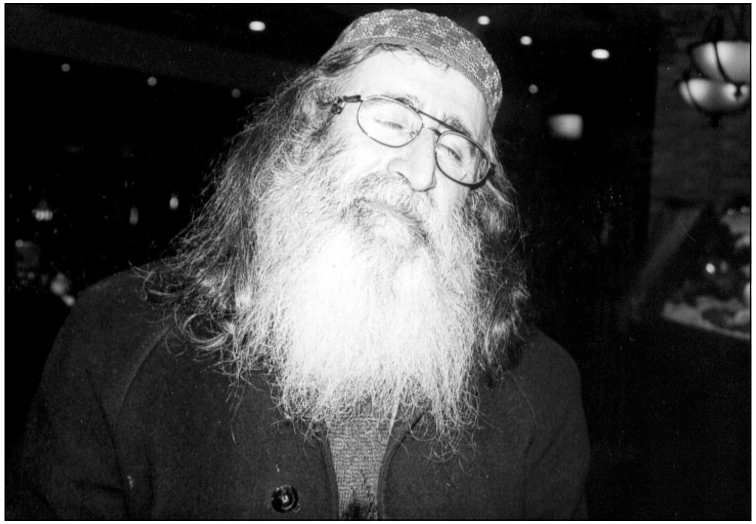

کەمال ڕەئووف محەمەد

فەرهەنگۆک (ئینسکلۆپیدیا)(*)

- ئا -

ئابیدە: پەرستگە

ئاتلەنتیک: ئۆقیانووسی ئەتلەسیی؛ دووەم گەورەترین ئۆقیانووسە کە دەکەوێتە نێوان هەردوو، ئەمریکا و ئەوروپاوە.

ئاتەش: (ف)؛ ئاییر، ئاوور، ئاگر. (ئاتەشین- ف) ئاگرین. ئاوورین.

ئاتیە: (آتیة- ع) داهاتوو.

ئاخیر: (آخر/ع) دوایی، ئەدیی.

ئاخیرە: (آخرة/ع) دوارۆژ. ئەوەدنیا.

ئاخیز: (ف) هەستان.

ئاداب: (کۆی أدب/ ع) ئەدەب. ڕێز.

ئادرێس: Address نێونیشان.

ئاربابا: (آرابا) چیاییێکی باژێری «بانە»ی کوردستانی خۆرهەڵاتە.

ئارەمیدە: (ف) هێوریی. ئارامیی.

ئاریکار: ئالیکار. هاریکار.

ئازوگوێز: جێ گۆڕکێ. گۆڕینەوە.

ئازەربێجان: کۆمارێکی تورک زمانی موسڵمانە لە خۆرهەڵاتدا و بەشێکی کەوتووەتە ئێرانەوە و لاییێکی کوردستانی خۆرهەڵاتی بەزۆر پێوەلکێندراوە و بە (ئازەربێجانی خۆرئاوا) نێو دەبرێت!

ئاسار (آثار/ ع) پاشماوەی دێرین.

ئاسوودەگیی: (ف) ئاسوودەیی. دڵنیایی.

ئاسوور: ئاسووریا، ئاشووریا، ئاشوور؛ گەلێکی سامیی نەژادی نیشتەنیی باکووری نێوان هەردوو ڕووبارە- هێندێکی عێراقی ئێستەیە- لە هەزاری دووەمی پێش زاییندا ژیاوە و لە

(*) ڕەنگبێ تەنگانەی ژیانی مەنفا، کارێکی کردبێت هێندی وشە و زاراوەم لە بیر چووبێت، بۆ هەر کەموکوڕییەک داوای لێبوردن دەکەم.

سەدەی چواردەمی پێش زاییندا دەوڵەتێکی بەشکۆ و دەستەڵاتداری خۆرهەڵات بوو. باژێڕە بەنێوبانگەکەی ئاشووریی «نەمرود» لە مێژووی کۆندا بەنێوبانگ و ناسراو بووە. میدەکان و بابلەکان لەنێوان ٦١٢ - ٦١٠ پێش زاییندا، لەنێویان برد.

ئاسەف: (ئاصف) کوڕی پەرخا کە زانایەکی ئیسرائیلیی و وەزیری سلێمانی پەیامبەر بووە!

ئاسیب: (ف) ئازار، دەرد، ڕەنج، زیان، لێدان.

ئاشووب: ئاژاوە.

ئاشیان: (ف) هێلانە، لانە، کولانە.

ئاغوش: (ف) باخەڵ، باوەش.

ئافات: (کۆی؛ آفة/ع) بەڵا، دەرد و دوو.

ئاڤین: هاوین.

ئاقا: (ف) ئاغا.

ئاقار: ئاست.

ئالۆش: خوروو.

ئالێک: لاییێک.

ئامال: (کۆی؛ امل/ع) هیوا، ئاوات.

ئاموور: (ف) نووکی قەڵەم. هەوجاڕ.

ئاموون: خوای میسری کە (رب النوع)ی (تبس) بوو، لە شاری «کارناک» پرستگاییێکیان دروست کردبوو. (فرهنگ معین).

ئامو: ئامو دەریا: ناوی کۆنی ڕووباری (جەیحوون)ە کە لەسەروی ئەفغانستان هەڵدەقوڵێ و لە کۆندا دەڕژایە دەریای خزر و ئەمڕۆ دەڕژێتە دەریاچەی ئارال. (فرهنگ معین).

ئامین: (آمین/ع) قبووڵی بکە، وابێت، وشەیەکە دوای دۆعا بەکار دێت.

ئانا: ئەوەیە، ئەوەتە.

ئانە: عانە؛ (پارەیێکی بچکۆلەی عێراقییە!).

ئاواز: ئاهەنگ.

ئاوور: ئایر، ئاگر.

ئاوی ئامـۆژ: ئاوی مژۆڵـه، فرمێسک (واته بگریایتایه/ بنۆڕه نامەی پیرەمێرد بۆ میرزا مارف).

ئاوێژ: هاویشتن

ئاوین: ون.

ئاهوو: ئاسک.

ئایر: ئاوور، ئاگر.

ئوتێل شەریف: چایخانەییێکی کۆنی سلێمانیی دوای (١.ج.گ) بووه، ئەدەیب و شاعیر و ڕۆشنبیرەکانی میوان دەبوو که نزیک بەماڵی حەفیدزاده مەحموود بووه. ڕۆشنبیرەکان بۆ خۆشیی و گەمه (شەریف)ی خاوەندەکەیان تووڕ کردووه و ئەویش هەر جارێ قۆریی و پیاڵەکانی شکاندووه، دوایی هەر ئەوان زیانیان بۆ بژاردرووه.

ئوستاد: (أستاذ/ع) وەستا، مامۆستا.

ئوسووڵ: (کۆی أصل/ع) دەستوور، ڕێباز، ڕێگه و شوێن، ڕیشه، بنەچه.

ئوفووق: (کۆی أفق/ع) ئاسۆ.

ئوموور: (کۆی أمر/ع) فەرمان، کاروبار.

ئومولخەبائیس: (أمُّ الخبائث/ ع) لای سۆفییەکان واته: شەراب. مەی.

ئومه: (أمّة/ ع) میللەت.

ئومێد: هیوا.

ئونس: (أنس/ع) هاودەنگ، مایەی خۆشی.

ئونسییەت: (أنيسة/ع) هاودەنگی، هاوسۆزیی.

ئوون: (اُون/ف) ئەو.

ئەبانت: (کۆی داتاشراوی؛ أب/ع) باب، بابانت.

ئەبریقێتەوه: دەبریسکێتەوه.

ئەبەد: (أبد/ع) هەرگیز.

ئەبله قۆیسن: (ت) گەوج بیت. گێل و وڕبیت!

ئەبواب: (کۆی؛ باب/ ع) دەرکه، دەرگه.

ئەبیات: (کۆی؛ بیت.ع) شیعر.

ئەبیلعەلا: ئەبولعەلا ئەلمەعەری: ٩٣٣ز–١٠٥٨؛ شاعیر و هۆشمەندێکی گەورەی عەرەب

بوو، چوار ساڵان بووه کوێرایی داهاتووه. کۆمەڵه شیعر و دانراوی فەلسەفیی هەیه که وێکڕا نزیکەی «٧٠» دانراو دەبن.

ئەبیه: دەبیستێ.

ئەپێش: له پێشەوه.

ئەتباع: (کۆی؛ تابیع/ع) لایێنگر! لایێنگرەکان.

ئەتراف: (کۆی؛ طرف/ع) لا.

ئەجداد: (کۆی؛ جد/ ع) باپیر.

ئەجر: (أجرة/ ع) کرێ، پاداشت.

ئەجزاچیی: دەرمانساز.

ئەجنەبیی: (أجنبي/ ع) بیانی، بێگانه.

ئەحلام: (کۆی؛ حلم/ع) خەون.

ئەحسەن: (کۆی؛ حسن/ع) باشتر، چاکتر.

ئەحفاد: (کۆی؛ حفید/ع) وەچه.

ئەحکام: (کۆی؛ حکم/ع) فەرمان.

ئەحەد: (أحد/ع) کەسێ، خودا.

ئەخبار: (کۆی؛ خبر/ع) هەواڵ

ئەختەر: (ف) ستێر، ئەستێره.

ئەخز: (أخذ/ع) وەرگرتن.

ئەخیر: (أخير/ع) دوایی.

ئەدا: (أداء/ع) بەجێ هێنان.

ئەدعیه: (أدعية–دعاء/ع) نزا.

ئەرازیی (کۆی؛ أرض/ع) زەویی.

ئەرباب: (کۆی؛ رب/ع) خاوەند، هاوەڵ.

ئەرجومەند:(ف) بەڕێز.

ئەرزاق: (کۆی؛ رزق/ع) ڕسق، ڕووزیی.

ئەرشەد: (أرشد/ع) ژیرتر، گەورەتر.

ئەرنەئوود: ئەرنائوود– گەلی ئەلبان.

ئەزمان: (لە: «زمن»ەوە/ع) ڕۆژگار.

ئەزهەر (أظهر/ع) دیارتر.

ئەزا: (أذاء/ع) ئازار، ژان، گرانیی.

ئەزیز: (عزیز/ع) ئازیز، خۆشەویست

ئەساتیر: (کۆی؛ اسطورة/ع) ئەفسانە.

ئەسارەت: (لە: «أسر»ەوە/ع) دیلیی.

ئەساس: (أساس/ع) بنچینە، بناغە.

ئەسحاب: (کۆی؛ صاحب/ع) خاوەند.

ئەسحار: (کۆی؛ سَحَرْ/ع) سپێدە، بەرەبەیان.

ئەسرار: (کۆی؛ سِّر/ع) نهێنی.

ئەسعار: (کۆی؛ سِعر/ع) نرخ.

ئەسکەلەت: بەندەر، شوێنی ڕاوەستانی کەشتیی لە کەناری دەریادا.

ئەسکەندەری گەورە: ناسراو بە دوو شاخدار (٣٥٦-٣٢٣پ.ز) لە ماکادۆنیادا هاتووەتە دنیا و لە بابلستاندا مردووە، شاگردی فەیلەسووف ئەرستۆ بووە. جێنشینی بابی بووە و کەڵکەڵەی داگیرکردنی ئیمپراتۆرییەتی وڵاتی فارسی کەوتووەتە سەر. لە «سووس – ٣٣٣پ.ز)دا سەرکەوت. ئەوجا لە کەنارەکانی (فینیکیا) و لە (میسر) و هەروەها لە (٣٢٢پ.ز)دا باژێری (ئەسکەندەرییە)ی داگیرکرد و بنیات نا. دواجار دووی دارا کەوت لە کوردستانی کۆنەوە تا لە نزیکی هەولێردا و لەنێوچەی (گودگەملا)وە لە (٣٣١پ.ز)دا بەسەریدا زاڵبوو و سەرکەوت...هتد.

ئەسلاف: (کۆی؛ أصل، سەلەف/ع) پێشین.

ئەسڵ: (أصل/ع) نەژاد. بنەچە.

ئەسنا: (أثناء/ ع) لە ساتی، لە هەلی...

ئەسەر: (أثر/ع) یادگار، شوێن.

ئەسەف: (أسف/ع) پەژارە، خەم، مخابن.

ئەشخاس: (کۆی؛ شخص/ع) کەسێ.

ئەشعار: (کۆی؛ شعر/ع) هۆنراوە.

ئەشغال: (کۆی؛ شُغل/ع) کار.

ئەشەدبۆوان: بۆنخۆشتر، بۆنخۆشتران.

ئەشەمبیلا: (أشهد بالله/ع) خودا بەشایەت ناسین. باوەڕهێنان بەخودای تاک و تەنیا.

ئەعزا: (عضو/ع) ئەندام.

ئەعزەم: (أعظم/ع) مەزنتر.

ئەعزەمییە: (أعظمیة/ع) گەڕەکێکی گەورەی بەغدادە.

ئەعساب: (کۆی؛ عصب/ع) دەمار.

ئەعلا حەزرەت: (أعلی حضرة/ع.ف) بەرزی بەڕێز.

ئەعمالاتخانە: شوێنکاری کرێکار، پالە.

ئەغیار: (کۆی؛ غیر/ع) بیانیی. بیانەکان.

ئەفراد: (کۆی؛ فرد/ع) تاکەکەسێ.

ئەفسانە: داستانی خەیاڵی.

ئەفکار: (کۆی؛ فکر/ع) بیر، بیروڕاکان.

ئەفسەر: تاج، ئەفسەری سوپا و پۆلیس.

ئەفسوردە: (ف) ئەفسەردە؛ دژ، پەشێو.

ئەفسووس: مخابن.

ئەفەندم: (ت) پاشام، گەورەم.

ئەقتاب: (کۆی؛ قطب/ع) تەوەر، گەورەییێکی ئاییناس، پیر.

ئەقریبا: (کۆی؛ قریب/ع) نزیک، خزم.

ئەکادیمییە: (Acadimy / ل) کۆلێجی خوێندنی باڵا.

ئەلئان: (الآن/ع) ئەمێستە.

ئەلباقیی: (الباقي/ع) پاشماوە.

ئەلبورز: کێوی ئەلبورز: زنجیرە چیاکانی سەرووی ئێرانە کە سەرانسەری سەرووی ئێران لە ڕۆژئاواوە تا ڕۆژهەڵات دەگرێتەوە و بەرزترین لووتکەی (دەماوەند)ە.

ئەلبەت: (البته/ع.ف) هەڵبەت.

ئەڵتاف: (کۆی؛ لطف/ع) میهرەبانیی.

ئەلحەزەر: (الحذر/ع) وریابوون.

ئەلحەق: (الحق/ع) خودا، ڕاستیی.

ئەلحەمدوولله: (الحمدُلله/ع) سوپاس بۆ خودا، بۆ ئەو.
ئەلفاز: (کۆی؛ لفظ/ع) گۆ، گوتە.
ئەلکحوول: (الکحول/ع) ئەلکهوول، مەی بەهەموو جۆرێکییەوە.
ئەلەس: (أَلَسْتُ بِرَبِّکُم؟/ع) ئەو ڕۆژەیە کە خودا لە دنیای گیاندا لەگەڵ گیانی هەموو کەسێ دەدوێت لە موسڵمان و هی دی دەپرسێتەوە.
ئەلەم: (ألم/ع) ژان، ئێش.
ئەمما: (اما/ع) بەڵام، ئەوجا.
ئەمر: (أمر/ع) فەرمان.
ئەمرنامە: فەرماننامە.
ئەمسەل: (أمثل/ع) هاوتاتر، هاوجۆرتر.
ئەملاک: (کۆی؛ ملك/ع) سامان، ماڵ.
ئەمن: (أمن/ع) ئاسایش.
ئەمنییە: (أمنية/ع- ف) ناسینۆی پیاوی ئاساییشی سەردەمی شای ئێران.
ئەمیراندانی: مراندنی.
ئەمیرییە: (أميريّة/ع) میرییەتی. سامانێ، ماڵێ کە سەر بەمیری دەوڵەت بێت.
ئەمین: (أمين/ع) باوەڕ پێکراو، جێگەی متمانە.
ئەناتۆڵ: ئەنادۆڵ: نیوچەی نیمچە دورگەی ئاسیا و زۆربەی ولاتی تورکیایە کە باکوورەکەی دەریای ڕەشە و خۆرئاوایشی دەریای مەڕمەڕە و دەریای ئیجەیە و باشووریشی دەریایی سپییە. دیسان بە (ئاسیای بچکۆلانە)ش نێودەبرێت.
ئەنبار: شوێنی کۆکردنەوەی دەغڵ و دان و کاڵای بازرگانی و ...هتد.
ئەنترۆپۆلۆژیا: Antherpologia (L) زانستی مرۆڤ- زانستی مرۆڤناسی؛ بایێخ دان بەمرۆڤ کە سێ جۆرە و لق و پۆپیان لێ دەبێتەوە...
١- ئەنترۆپۆلۆژیای سروشتیی کە دوو لقی هەیە: کۆڵینەوەی لە ڕەگەزی مرۆڤ. کۆڵینەوە لە لاشەی مرۆڤ.
٢- ئەنترۆپۆلۆژیای ڕۆشنبیریی – ئەتنۆگرافیا –Athnographia– کە سێ لقی هەیە: کۆڵینەوە لە پاشماوە –کەلاوە– دێرینەکان، شوێنەوارەکان.
کۆڵینەوە لە تیرەکان –سولالات–ی مرۆڤ. کۆڵینەوە لە زمانە کۆنەکان.

٣- ئەنترۆپۆلۆژیای کۆمەڵیی؛ کۆڵینەوە لە خوونەریت، داب و دەستوور و ئەفسانەی کۆن، هتد....
ئەنتی بۆڵشەویک: دژی بۆڵشەویک. (بنۆڕە: بۆڵشەویک!).
ئەنجەب: (أنجب/ع) بەڕێزتر.
ئەنحائ: (أنحاء/ع) شوێنەکان. (لە ناحیە: شوێنەوە).
ئەندێشە: خەیاڵ، خەم.
ئەنزار: (کۆی؛ نظر/ع) تەماشا. ڕوانین.
ئەنزیمە: (کۆی؛ نظام/ع) ڕژێم، سیستەم، دەستووری هەڵکرد.
ئەنفەع: (انفع/ع) بەکەڵکتر، چاکتر، (لە نفع: کەڵکەوە).
ئەنگەبین: (ف) هەنگوین، هەنوین. (هەنی:E/Honey هۆنین Honing /H).
ئەنگێز: (ف) هەڵگیرسێن، بەرپاکەر.
ئەنوەر: (أنور/ع) ڕووناکتر.
ئەوج: (أوج/ع، ف) شوێنی هەرە بەرز، لەلای گەردووناسەکانی کۆن بەشێکە لە دوانزە بەشی خولگەی ئەستێرەی زوحەل و هەر کەلوویێکی بەشێکە و هەر بەشە پلەیێکە!.
ئەودالان: عەبدالان، عەودالان، عەوالان، ؛ سەحەرەیێکی ئایینناسێکی کۆن و ناسراوی کوردستانە. عەودالانیش گوندێکی سەر بەئاوایی سورداشی نزیک بەسلێمانییە.
ئەورەنگ: تەختی پاشانشین.
ئەوڕەنگ: هەر ڕەنگێ لە ڕەنگەکان.
ئەوسا: ئەو ساتە.
ئەوشۆ: ئەو شەو.
ئەولاد: (کۆی؛ ولد/ع) کوڕ. منداڵ.
ئەوقاف: (کۆی؛ وقف/ع) لە سەردانان، بڕینەوەی مایەیێکی بەکەڵک بۆ کەسێ، لایێ کە سوودی لێ وەربگیرێت. هەروەها (ئەوقاف) دەزگای چاودێری مزگەوت و فێرگەی ئایینی و کاروباری ئایینە!.
ئەوێستا: ئەمێستە، ئێستە.
ئەهل: (أهل/ع) خەڵکیی، کەسێکی شایستە و چاک.
ئەهەمییەت: (أهمية/ع) گرنگیی.

ئەییام: (کۆی؛ یوم/ع) ڕۆژ.

ئەیتام: (کۆی؛ یتیم/ع) هەتیو، بێ باب و بێ دایک.

ئەی داری سەنگێن دڵ: مەبەست شارەزووری سەر بەسلێمانییە.(بنۆڕە شیعری نالیی).

ئیی: هیی.

ئیبا: (إباء/ع) جوامێریی، مەردیی.

ئیبتدائیی: (إبتدائي/ع) سەرەتایی.

ئیبراز: (إبراز/ع) دەرخستن، نواندن، پێنیشاندان.

ئیبعاد: (إبعاد/ع) دوورخستنەوە. ئاوارەکردن.

ئیتعام: (إطعام/ع) ناندان.

ئیجازە: (إجازة/ع) ڕێگەدان.

ئیجبار: (إجبار/ع) ناچارکردن.

ئیجتیناب: (إجتناب/ع) خۆلادان. خۆ دوورگرتن.

ئیجتیماعیی: (إجتماعي/ع) کۆمەڵیی.

ئیجرا: (إجراء/ع)جێبەجێکردن.

ئیحتیاج: (إحتیاج/ع) پێویستیی.

ئیحتیاجێکو: پێویستییەکەت بێ.

ئیحتیرام: (إحترام/ع) ڕێز.

ئیحتیشام: (إحتشام/ع) ڕێز. شەرەمەندیی.

ئیحتیلال: (إحتلال/ع) داگیرکاری.

ئیحتیمال: (إحتمال/ع)ڕێ تێچوون.

ئیحسان: (إحسان/ع)چاکە.

ئیحیا: (إحیاء/ع) زیندووکردنەوە، بووژاندنەوە.

ئیحیاکونی: (ف) زیندووی بکەوە.

ئیخراج: (إخراج/ع) دەرهێنان، دوورخستنی.

ئیخلاس: (أخلاص/ع) دڵسۆزیی.

ئید: ئەم.

ئیدانە: (إدانة/ع) تاوانبارکردن، قەرزدان.

ئیدراک: (إدراك/ع) فام، هۆشمەندیی.

ئیددیعا: (إدعاء/ع) داواکاری، داخوازی.

ئیرادە: (إرادة/ع) فەرمان، ورە، خواست.

ئیرشاد: (إرشاد/ع) ئامۆژگاریی، ڕێنوێنی.

ئیزافە: (إضافة/ع) زیادکردن، پتر دانان.

ئیزدیهار: (إزدهار/ع) گەشانەوە، پێشکەوتن.

ئیسابە: (إصابة/ع) بەرکەوتن، تووشبوون.

ئیساڵەتەن: (إصالة/ع) ئەسڵی بوون، خاوەن ڕەگ و ڕیشە، خاوەن نەژاد.

ئیسباتی ڕوشد: (إثبات الروشد/ع) سەلماندنی کاملّیی، پێگەیشتن.

ئیستیتلاعات: (استطلاعات/ع) چاوەڕاویی، ئاگەداری، لێ نۆڕین.

ئیستیحار: (استحصار/ ع) گۆشەگیر کردن، گەمارۆدان.

ئیستیحقار: (إستحقار/ع) ڕیسواکردن.

ئیستیحقاقات: (إستحقاقات/ع) بەشەکان.

ئیستیحکامات: (إستحكامات/ع) سەنگەری پتەو، قەلا.

ئیستیخدام: (إستخدام/ع) بەکاربردن.

ئیستراحەت: (إستراحة/ع) حەوانەوە، پشوو.

ئیستیعارە: (إستعارة/ع) خواستن، هونەرێکی ئەدەبی.

ئیستیعمار: (إستعمار/ع) داگیرکەری وڵاتێ.

ئیستیعمال: (إستعمال/ع) بەکاربردن.

ئیستیغنا: (إستغناء/ع) چاو لێپۆشین، بەلاوەنان.

ئیستیقبال: (إستقبال/ع) پێشوازیی، پێشکەوتن.

ئیسدار: (إصدار/ع) دەرهێنان، دەرکردن، وەدەرنان.

ئیسڕار: (إصرار/ع) سووربوون لە سەر شتێ، پێ داگرتن لە سەر مەبەستێ.

ئیسم: (إسم/ع) نێو.

ئیعادە: (إعادة/ع) گێڕانەوە.

ئیعانە: (إعانة/ع) باربوو، یارمەتی.

ئیعتیبار: (إعتبار/ع) ژماردن، نرخ، ڕێز.

ئیعتیدال: (إعتدال/ع) خۆشیان، هەڵوێستێکی نێوانجیانە.
ئیعتیراز: (إعتراض/ع) بەرگرتن، پەرچ دانەوە، ناڕەزایی.
ئیعجاز: (إعجاز/ع) موعجیزە: کاری لە وزە بەدەر، ئەو کارەی کە لەوزەی خودا و پێغەمبەرانە.
ئیعلان: (إعلان/ع) جاڕ، ئاشکراکردن.
ئیش: کار، فرمان.
ئیشتیغال: (إشتغال/ع) کارکردن.
ئیشتیاق: (إشتیاق/ع) تامەزرۆیی، شەیدایی، ئارەزوو.
ئیشتیها: (إشتهاء/ع) ئارەزوو.
ئیفا: (إفاء/ع) بەجێ گەیاندن، دانەوەی شتی بەیێکێ.
ئیفتیخار(إفتخار/ع) شانازیکردن.
ئیفتیقار: (إفتقار/ع) هەژاریی، دەستکورت بوون.
ئیڤێڵ: (F) Eiffel قەڵای ئیڤیڵ: بەنێوی ئەندازەڤانەکەیەوە: ئیڤیل ئەلێکساندەر Eiffel Elexandre (١٨٣٢ – ١٩٢٣) قەڵاکە لە باژێڕی پاریسی پێتەختی فەرەنسەدایە و قوللەکەی (٩٨٤)م بەرزە و لە ساڵانی (١٨٨٧ز–١٨٨٩ز)دا درووستکرا و ٧.٥ میلیۆن فرانکی زێڕی تێچوو، بەڵام بەبلیتی بینەرەکان لە ماوەی سێ مانگدا پارەکەی گردبووەوە. ئەندازەڤانەکە بەپارەی خۆی دایمەزراند.
ئیقاز: (إیقاظ/ع) ڕاپەڕاندن.
ئیقبال: (إقبال/ ع) چاولێکردن، پێشکەوتن.
ئیقتیدار: (إقتدار/ع) توانا.
ئیقتیراح: (إقتراح/ع) پێشنیاز.
ئیقتیزا: (إقتضاء/ع) پێویست بوون.
ئیقدام: (إقدام/ع) هەڵساند، دەست دانە کارێ.
ئیلام: (عیلام) وڵاتێکی دێرینی نێوان باکووری خۆرهەڵاتی کەناری فارسیی و باشووری دیجلەیە. پێتەختەکەی «سووس» بووە و ژیارستێنێکی مەزن و ڕەنگینی هەبووە. لە هەزاری چوارەمی پ.ز.دا ژێر باری دەسەڵاتی سۆمەر و ئاکەدەکان بووە. ئاشوور بانیپاڵ لە ٦٤١پ.ز.دا داگیری کرد، ئێستەش، بەنێوی عیلامەوە؛ کەوتووەتە نێو خاک و سنووری

ئێرانەوە.
ئیلتیفات: (إلتفات/ع) لاکردنەوە، بەسەرکردنەوە.
ئیلتیماس: (إلتماس/ع) تکا. ڕوولێنان، (ئیلتیماس نامە)؛ تکانامە.
ئیلزام: (إلزام/ع) ناچارکردن، ئەرک نانەسەر.
ئیلغا: (إلغاء/ع) هەڵوەشاندنەوە. لابردن.
ئیللا: (إلاّ/ع) دەنا، ئەگەرنا.
ئیلهام: (إلهام/ع) بەهرە.
ئیمان: (إیمان/ع) باوەڕ.
ئیمزا: (إمضاء/ع) نیشانە و هێڵی بەیێکداچوو کە لەژێر ناودا دەنووسرێ لە کۆتایی نامە و سەنەد و... هتد
ئیملا: (إملاء/ع) نووسین، ڕێنووس.
ئینتیباه: (إنتباه/ع) وریایی.
ئینتیزار: (إنتظار/ع) چاوەنۆڕیی.
ئینتیقالات: (إنتقالات/ع) لە شوێنێکی تر ڕۆیشتن.
ئینتیقام: (إنتقام/ع) تۆڵە.
ئینجینێر: (E) Engineer ئەندازەڤان، ئەندازیار.
ئینزیوا: (إنزواء/ع) گۆشەگیری، لاتەریکیی.
ئینساف: (إنصاف/ع) ویژدان.
ئینستیتوت: (E) Institute مەعهەدی خوێندن.
ئینشا: (إنشاء/ع) داڕشتن. نووسین دانان.
ئینعام: (إنعام/ع) بەخشش.
ئینقیراز: (إنقراض/ع) لەنێوچوون.
ئینقیلاب: (إنقلاب/ع) هەڵگەڕانەوە.
ئۆێڵاش: (ت) وێلاش، هاوەڵ.
ئۆپن ئێیر: (E)Open air هەوای پاک.
ئۆجاغ: (ت) ئۆجاغ؛ خانەدان.

ئۆرڤوار: (F) بەدوعا، خواحافیز.

ئۆرکیسترا- ئۆرکیسترا: Orchestra - Orchestra (L) تیمی مووسیقە ژەن کە لەنێوان (٦٠-٩٠) کەسێکدایە و لە سێ کۆمەڵ: کۆمەڵی سازی، ڕەزم، کۆمەڵی سازی ژێدار، کۆمەڵی سازی هەوایی پێکهاتووە.

ئێزد: (ف) یەزدان، خودا.

ئێژێ: دەبێژێت، دەڵێت، دەئاخوێت.

ئیشان: ئەوان.

ئیکۆنۆمی: Economie (E) ئابووری.

ئێڵ: خێڵ، تیرە.

ئێڵچی: (ت، ف) تەتەر، نامەبەر، پەیام هەڵگر.

- ب -

با: (ف) لەگەڵ.

بابان: هۆزێکی گەورە و بەنێوبانگی کورد بووە و دامەزرێنەری میرنیشینی (بەبە-بابان) و لە فەقێ ئەحمەدی دارشمانەوە هەڵکەوتوون، بەڵام میرایەتییان لە سەردەمی سلێمان پاشای بەبەی کوڕیەوە هەڵکەوتووە کە پێتەختی لە (ماوەت)ەوە ڕاگوێستۆتەوە بۆ (قەلاچۆلان). تۆفیق وەهبی مێژووی فەرمانڕەوایی ئەو دەگێڕێتەوە بۆ دەسەڵاتی لەنێوان ١٣٣٥ز - ١٣٨٠ز. نامەیێکی شێخ مارفی نۆدێیی -بەعەرەبیی- جەختە بۆ ئەوە مێژووە. هێندە ڕۆژگاری فەرمانڕەوایی تاریکە، بەڵام دیارە تا ساڵی ١٨٤٩ز. ژیاوە، لە ئەو دوا مێژووەوە تا ساڵی ١٩١٨ز تورکە عوسمانییەکان پێتەختی (سلێمانیی)یان داگیرکرد بوو. تاکە یادگاری هەرە دیاری بابان بازێڕی نێوبراوە.

بابل: بابلستان: وڵاتی بابل کە شوێنەکەی لەنێوەندی عێراقی ئێستەدایە کەلاوەکانی لە نزیک بازێڕی (حیللە)یە کە ٨٠کم لە بەغدادەوە دوورە.

بابل؛ گەورەترین و بەنێوبانگترین بازێڕی کۆنی خۆرهەڵاتە و لە دەوروبەری سەرەتاکانی دووەم هەزاری پ.ز.دا (دەوڵەتی بابلستان)ی تێدا دامەزراوە کە دوو قۆناغی گەشاندنەوەی بەخۆوە دیتووە: ١- دەوڵەتی بابلی یەکەم؛ جێگەی دەوڵەتی سۆمەر و ئاکادی گرتەوە و هەرە ڕۆژگاری زێڕینی ڕێکەوتی ژیانی (حامورابی) قانوون دانەر بووە لەنێوان ١٧٩٢ز -

١٧٥٠پ.ز.دا. لە ئەم ڕۆژگارانەدا دەسەڵاتی بەشەکانی دی وڵاتی هەردوو ڕووباردا کشا و ئەدەب و وەرزش و زانیستی تێدا گەشایەوە، بەڵام ئەستێرەی بەختی پووکایەوە و کەوتە ژێر باری گەلانی (حیسیی- هیتیی) و (کاشیی) و (ئاشووریی).

٢- دەوڵەتی بابلی نوێ: ٦٢٦پ.ز - ٥٣٩پ.ز. پاشای هەرە بەنێوبانگی (نبووخەز نەسری دووەم: ٦٠٥پ.ز - ٥٦٢پ.ز)ە!.

پاشا (سەنحاریب)ی ئاشووریی لە ٦٨٩پ.ز.دا بازێڕی بابلی کاولکرد. پاشا (ئەسەرحەدوون) دوایی سەرلەنوێ ئاوەدانی کردەوە. لە ٥٣٩ پ.ز.دا (کۆرۆش)ی پاشای ئەخمینییەکان داگیری کردەوە کردی بەبنکەیان تا لە ٣٣١پ.ز.دا (ئەسکەندەر)ی مەکدۆنیی داگیری کرد و بوو بەپێتەختی بەشی خۆرهەڵاتی ئیمپراتۆرییەتەکەی کە هەر لە ئەوێش مرد.

باتین: (باطن/ع) نێوئاخن/ نادیار.

باتیڵ: (باطل/ع) پووچ، پێچەوانەی ڕاستیی.

باخوسووس: (ف.ع) بەتایبەتی.

باخەبەر: (ف) بەخەبەر، ئاگەدار.

باربار: بەربەر؛ نەتەوەیێکی ئەفریقا بووە کە بەتوندوتیژیی، دڕ و کوشندە ناسراو بووە.

باردوو: بواردوو، بردوو.

بارگە: بارەگە، کۆڵ.

بارۆ: بهێنە.

باز: (ف) دیسان.

بازن نەبازان: ئەوانەی بازنگیان لە قۆڵ بەستووە.

بازیگە: (ف) شوێنی یاری و گەمە.

باغەبان: (ف) باخەوان.

باقل: بەبیری من.

باقیی: (باقي/ ع) ماوە، پاشماوە.

باقیی: مەحموود عەبد: ١٥٢٥ز - ١٦٠٠ز؛ یێکێکە لە دوو شاعیری گەورەی سەدەی شانزەی عوسمانییەکان.

باقی وەسسەلام: ئیدی سڵاو.

باڵانون: باڵا نوێن. ئامرازێکە بۆ نیشانەکردنی لاکان.

بالۆن: Balloon(E) توورەکەیێکی یێکجار گەورەیە و پڕ دەکرێت لە هەوای هیلیۆم و بۆ ڕاگۆستنەوە و هاموشۆ بەئاسماندا بەکار دەبرێت کە بەر لە دروستکردنی فڕۆکە هەڵکەوتوون.

باناماان: گوندێکی سەر ڕێگەی شەقڵاوەیە.

باندۆ: Band(E) دەستە، تیم Bandore ئامرازێکی مووسیقەی چەشنی گیتارە.(وێ دەچێت لە سەردەمی عوسمانییەکانەوە لە گوتاری ڕۆشنبیرەکانی کورددا بەکار برابێت) باند، باندۆ لەگەڵ ئۆرکێستر جوداییەکەی ئەوەیە کە دووەم گەورەتر و بەئەرکترە.

بانقەنۆت: Banknot(L) قاقەزێکی قانوونیی و ڕەسمیی باوەڕ پێکراوە لە پارەی قاقەزی ڕەسمیی جوداترە کە لە بری هەڵگرتنی پارەی زۆر بەکاردەبرێت و لە هەموو بانکێکدا دەگۆڕدرێتەوە.

بانێو: (L) حەوزێکی کاشیی گەورەیە بۆ خۆ شوشتن.

باوجوود: وێرا، سەرەڕا.

باوەرە: بهێنە.

ببوس: (ف) ماچ بکە.

ببیەم: ببیستم.

بپرسە: بپرسین.

بت: ببێت.

ب خەبتن: خەبات بکەن.

بدەو: بدە.

بدیە: بنۆڕە.

برچیی: برسیی.

برنجیی: (ت) پێکەم

بریان: بران. تەواوبوو.

بریز: (ف) برێژە.

بریسکە: پزیسکە.

بزانۆ: بزانی.

بشانۆ: بوەشێنێ، ببیرژێنێ.

بشۆ: برۆ، بچۆ.

ب فکری: تێ بگەییت.

ب کەردی: بکەن.

بکیانی: بگرین.

ب گەهینێ: بگەیێنێ.

بلوورین: ناسکۆڵە، سفت و لووس و سپیی.

بڵا: بەڵێ.

بن دەسی: لە بن دەست کوتاندن بۆ کپ کردنی قسە!

بنمای: بنوێنە.

بنویسم: بنووسم.

بواچە: بڵێیت.

بوازە: بخوازە.

بوخار: (بخار/ع) هەڵم.

بورج: (برج/ع) کۆشک، قەڵا.

بووس: (بوسة/ع) ماچ، ڕامووس.

بووسیدەن: (ف) ماچ کردن.

بوربی: وەرە.

بوریانە: برژاوە.

بوزورگ: (ف) گەورە، مەزن.

بوگەسەوە: بووەتەوە.

بولغار: بولگارستان؛ کۆمارێکی میللی نیمچە دورگەی بالکانە. بەری زەوییەکەی ۸۰۰ر۱۱۰کم۲ و دانیشتووەکانی لە نێوان (۱۰ - ۱۵)میلیۆن کەسدایە، نزیکەی پێنج سەدە ژێرماڵەی دەوڵەتی عوسمانیی بوو. دوای ئەوە بوو بەمەملەکەتێکی پاشانشین و لە ۱۹٤٦ز.دا بوو بەکۆمارێکی میللیی سەر بەبەرەی خۆرهەڵات کە شیوعییەکان دەسەڵاتگر بوون. دوای تێکچوونی ئەم بەرەیە ئێستە هاتووەتە ڕێزەی خۆرئاواییەکان و بووە بەئەندامی پەیمانی ناتۆ: Nato.

بوول: خۆڵەمیش.

بۆلشەوێک: بۆلشەڤیک؛ بۆلشەڤیزم... بۆلشەوێک وەک وشەیێ، واتە دەستەی زۆربە پێچەوانەکەیشی مۆنشەڤیکە، واتە دەستەی کەم.

وەک زاراوەیێ مانای ڕادەگەیێنێت کە ئەنجامی بیروباوەڕی دەستەی باڵی چەپی پارتی سۆشیال دیموکراتی ڕووسیایە کە لە ١٩٠٣ز. براوە (ڤەلادیمیر ئیلتیش لەنین V.E Le- nin) ڕابەر و سەرکردەی بوو، دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەری ١٩١٧ز دەسەلات و فەرمانڕەوایی گرتە دەست لە پێناوی دامەزراندنی دەوڵەتی پالە – پرۆلیناریا (پالەکان و چینە ماندووەکان، ڕەنجدەران).

هەڵکەوتنی زاراوەی بۆلشەڤیش دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٠٣ز کە مارکسییەکانی ڕووس لە باژێڕەکانی (برۆکسل و لۆندۆن)دا چەندەها کۆبوونەوەیان کرد و لە ئەنجامدا بانگدەرەکان بۆ چارەسەرێکی بنچینەیی و خۆ ڕاگرتنی ورەی پارتایەتی؛ بەزۆربەیێ کەم و دەمەکییانە سەرکەوتن بەسەر کەمە مارکسییەکانی هەڵوێستە نێونجییدا کە (بلیخانۆڤ) سەرکردەیان بوو، بانگیان دەدا بۆ پێویستی بەشداربوونی دەستە دەوڵەمەندە –بۆرژوا– پێشکەوتنخوازەکان لە بزاڤی شۆڕشگێڕانە و لە پێناوی هەڵکەوتنی دیموکراتیی سیاسیدا!

ئەم دوا دەستەیە نێوبرا بە (مۆنشەڤیک، دەست کەم).

دوای دەسەلات گرتنی بۆلشەڤی لە مانگەکانی (ت١، ت٢/١٩١٧ز)دا، لە مارتی ١٩١٨ز.دا (پارتی شیوعیی بۆلشەڤیی)دامەزرا کە ئەو ئاوەڵناوە –وێڕای ناڕەزایی لەنین– زیادەبوو خرایە سەر نێوی پارتەکە، بەڵام لە نۆیەم کۆنگرەی پارتەکە– س ١٩٥٢، بەپێشنیازی (ژۆزێف ستالین Joswph Stalin) گۆڕدرا بۆ پارتی (شیوعیی/ کۆمەنیستی یێکێتیی سۆڤیات) کە دەمەو کۆتایی ساڵی ١٩٩١ز بەرەسمیی لە کار خرا و قەدەغەکرا و دەوڵەتی (کۆمارە یێکگرتووەکانی– سۆڤیات)یش هەڵوەشایەوە و کۆمەڵێ کۆماری سەربەخۆ، لەنێویاندا؛ کۆماری ڕووسیا دامەزرا. دوایی پارتی شیوعیی سەری هەڵدایەوە، وەک پارتێکی ناڕەزا، بەئاشکرا کەوتە کارە!

بووم: (بوم/ع) کوندەپەپوو.

بوون: بم.

بۆلژن: بۆلە بۆلێکی ژنانە.

بۆننییە: ژۆژ Giorg (١٨٨٩ز–؟) فرانسییەکی سیاسەتباز ڕادیکالیی بیر. لە کۆنگرەی نێو دەوڵەتیی تایبەت بەژماردنی زیانەکانی جەنگ و دیسان بەئابووریناس دەرکەوتووە. بالوێزی ولاتەکەی لە ئەمریکادا و دوایی وەزیری کاروباری هەندەران (١٩٣٨ز –

١٩٤٠)، ئەوجا ئەندامی حوکوومەتی (ڤیشی) و بەشداری هەڵکەوتنی پەیمانی میۆنیخ.

بێکێ بوو لە ڕیزی بانگدەراندا بۆ هاریکاریی کردنی ئەڵمانیا!.

بوهران: بوحران، قەیران.

بویر: بڕۆ.

بۆ: بێ، بۆنە، بۆچ. وەرە!.

بۆریدەن: بۆ بڕین.

بەبەرگ و بار: پۆشتە و پەرداخ.

بەتەبیعەت: بە(طبیعة/ع) شێوەیێکی سروشتییانە.

بەچە: بەچکە، نەوە.

بەحس: (بحث)/ع) باس.

بەختش: بەختی.

بەدخوو: خووخراپ.

بەخواھ: دڵپیس. لە چاکە بەدەر.

بەدرخان بەگ: بەدرخان پاشا؛ میری جزیرا بۆتان. لە ساڵی ١٨١٢ز.دا لەگەڵ میرەکانی وان، هەکاریی، خێزان، مووش و ئیدی، کۆششی کرد بۆ ڕزگاریی کورد لە چنگی عوسمانیی داگیرکەر. بۆ ئەمەش کارخانەی تفەنگ، باروتی لە (جزیر)دا دانا. لە ١٢٥٨ک – ١٨٤٣ز.دا، جاڕی سەربەخۆبوونی دا و پارەی بەنێوی خۆیەوە لێدا. دەسەلاتی لە سنووری (وان) تا (مەهاباد، ڕواندوز، مووسڵ، قەلای شەنگار، سێرت، ویرانشەهر، خانە، سێوەرەک، دیاربەکر، شنۆ، ورمێ) کشاند.

تورکە عوسمانییەکان چەند جار لەشکریان بەرەوڕوو کردەوە و کاریان بەفیڕۆ دەچوو.

عیزوددینی خزمی میر بەدرخان، ناپاکیی لەگەڵ کرد و پاڵی بەدوژمنەوە دا. سەرئەنجام لە دوای شەڕ زیانێکی زۆر؛ گیرا و بەنکراو ڕەوانەی ئەستانبووڵ کران و خۆیشی بۆ بەرەو دوا بێ سەرو شوێن کرا!

لە س ١٨٧٩ز.دا میران عوسمان پاشا و حسێن کەنعان پاشای کوڕانی بەدرخان پاشا، هەلیان بۆ هەڵکەوت و لەگەڵ ئەفسەر و نێودارانی دی کورد، ژڕانە تێکۆشان و چوونەوە کوردستان بۆ بووژاندنەوەی میرنشینی بەدرخانەکان. مەردانە جاڕی سەربەخۆییان دا. چەند

پیلان و پەلاماری تورکانی عوسمانیی سەری پێ دانەواندن و دەسەڵاتیان تا (جولەمێرگ، زاخۆ، ئامێدیی، ماردین، میدیات، نیسیبین) کشا.

کوڕە گەورە؛ عوسمان پاشا بوو بەمیر و جاڕ و دووانی بەنێوی خۆیەوە بوو، بەڵام پیلانی عوسمانیی دوژمن بەرۆکی بەرنەدان و بەفێڵ داوەتی ئەستەنبووڵ کران و گیران.

بەدرەقە: (بدراهە) ڕابەر، ڕێ پیشاندەر.

بەدرکران: دەربەدەرکران.

بەدەل: (بدل/ع) لە بریی، لە جیاتیی.

بەدەن: (بدن/ع) تەن، لەش.

بەردەن: (ف) بردن.

بەرزان: گوند و نێوچەیێکی شاخاویی سەختە و دەکەونە ئەوسەری باکووری کوردستانی باشوور و لە سنووری باژێڕی هەولێردان.

مەڵبەندەکەی قەزای (مێرگەسوور)ە کە لە سێ ئاوایی پێکهاتووە؛ مێرگەسوور، بارزان، شیروان. قەزاکانی؛ ڕواندز خۆرهەڵاتی و ئامێدیی خۆرئاوای و ئاکرێ باکوورییەتی.

خەڵکەکەی نێوچەکە لە ٤٠٠ گوند پتربوون و لە ساڵی ١٩٦٠ز.دا ٣٠-٤٠ هەزار کەسێکی تێدا دەژیا کە بەکشت و کێڵ و ئاژەڵەوە خەریک بوون، بەڵام دوای هەرەسی شۆڕشی ١٩٧٤ز.دا زۆربەی کاول و تاڵان کرا.

بەرزان، دیسان ناسنێوە و مەڵبەندی خێڵی (بەرزان)ییە کە دەچنەوە سەر هۆزی میرانیی (ئامێدی) و باپیرە گەورەیان لە گوندی (هەڤینکا)ی نزیک (بەرزان)ەوە نیشتەنیی بووە و کیژێکی لێ خواستوون و کوڕی لێکەوتووەتەوە کە نێوی (سەعید) بووە. ئیدی لە دوای ئەوەوە تاجەددینی کوڕەزای جێگەی گرتووەتەوە کە ژیر و زانا بووە و لایینگیری زۆر بووە و (تەکییەی بەرزان)ی سەر بەرێبازی نەقشەبەندیی ئاوەدانکردووەتەوە. دوای ئەم شێخ عەبدوڕڕەحمان، شێخ عەبدوسسەلام، شێخ محەممەد- ناسراو بە شێخ عەبدوسسەلامی دووەم- شێخ ئەحمەد، محەممەد سیددیق، مەلا مستەفای بەرزان کوڕانی بوون!

بەرزان و بەرزانیان لە ژینی نیو سەدە پتری سەدەی بیستی میللەتی کورددا، بێشەی کوردایەتی و ڕاپەڕین بوون. لە ئەو پێناوەدا (شێخ عەبدوسسەلامی دووەم) لە ١٤/١٢/١٩١٤ز.دا لەلاییێن تورکانی عوسمانییەوە لە سێدارە درا. لە ساڵانی ١٩٣١ز، ١٩٣٢ز، ١٩٤٣ز، ١٩٤٧ز، ١٩٦١، ١٩٧٥ز.دا ڕاپەڕین و شۆڕشیان بۆ

گەلی کورد بوو. لە دوا مێژووشدا نەتەوەپەروەری گەورە مستەفای بەرزانیی (١٩٠٣ز-١٩٧٩ز) وەک سەرۆکی (پ.د.ک) سەرکردەی شۆڕش و بزووتنەوەی کوردستانی باشوور بوو. نیو سەدەیێ وەک پێشەواییێکی کوردی بەنێوبانگ لەنێو خۆ و هەندەراندا دەناسرا. لە ١٩٧٠ز.دا مافی حوکمڕانیی خودموختاریی بەحوکوومەتی عێراقی عەرەب سەلماند، بەڵام لە ١٩٧٥ز.دا، بەفشاری ئەو حوکوومەتە و پیلانێکی نێودەوڵەتیی ناچار بوو بڵاوە بەشۆڕش بکات کە ١٢٠هەزار پێشمەرگەی لە پاڵدابوو. ئیدی خۆی و خاووخێزانی و دۆستەکانی کۆچیان کرد بۆ ئێران و لە ئەوێ ڕاوە بۆ ئەمریکا تا هەر لە ئەوێدا بەنەخۆشییەکی کوتوپڕ گیانی پاکی سپارد و ساڵی ١٩٩٣ز. تەرمەکەی بەخاکی پاکی کوردستان و گوندی (بەرزان) شاد بووەوە.

بەرزەخ: (البرزخ/ع) لەنێوان دنیا و قیامەتدا. لە کاتی مردنەوە تا ڕۆژی قیامەت، نیوان بەهەشت و دۆزەخ.

بەرق: (البرق/ع) برووسکە.

بەرقەرار: ڕاگیراو، بڕیاری لەسەر دراوە، ئاسوودە.

بەرگەشتەگیی: (ف) کلۆڵیی، بێ بەختیی، داماوی، هەڵگەڕاوەیی.

بەرلین: Berlin باژێڕێکی گەورەی ئەڵمانیایە، پێتەختی ئەڵمانیای هیتلەری بوو تا س١٩٤٥ز. گەلێ پەیماننامەی نێودەوڵەتیی تێدا مۆرکراوە.

بەرمووجیب: (ف) بەپێی.

بەڕەغم: (بالرغم/ع) وێڕای ئەوە.

بەرەکەت: (البرکة/ع) پیت، فەڕ، پیرۆز.

بەروەجهی مەشرووحە: (ف) بەپێی ڕووی باسکراو، بەپێی ئەو ڕووە.

بەرید: (برید/ع) پۆستە.

بەس: زۆر.

بەساتەت: (بساطة/ع) ساکاریی، ئاسانیی.

بەستە: بەستراو.

بەسەر: (البصر/ع) چاو.

بەسیرە: (بصیرة/ع) چاوکراوەیی، ژیریی.

بەسیت: (بسیط/ع) ساکار.

بەشارەت: (بشارة/ع) مژدە.

بەشەرییەت: (البشرية/ع) مرۆڤایەتیی.

بەشقی: بەعەشقی، بەخۆشەویستی.

بەعدەهو: (بعده/ع) دواییەکەی.

بەعزێ: (بعض/ع) هێندێ.

بەعقووبە: باقووبە، باژێرێکی نێوەندی عێراق و نزیکی بەغدادە.

بەغەیرەز: (ف) بێ لە.

بەقا: (بقاء/ع) مان، مانەوە.

بەقاڵ: (بقال/ع) فرۆشیاری وردە.

بەقاڵ و چەقاڵ: کەسانێکی هیچ و پووچ، هەرزە و سەرەڕۆ و بازاڕیی.

بەکار: کارکردە، کارامە.

بەکرەجۆ: ئاوایی و دەشتێکی بەپیتە و لە سەردەمی باباندا جۆگەی تێدا هەڵبەستراوە و کشت و کێڵی بەفەڕە! ١٠کم لە سلێمانییەوە دوورە.

بەلەد: (بلد/ع) باژێر.

بەلقیس: نێوێکە عەرەب دایبڕیی بوو بەسەر کابانی مەملەکەتی (سەبەء) و هاتووە بۆ لای(سلێمان پەیامبەر) و مەتەڵی بەرەو ڕووکردووەتەوە تا گوێی لە فەرمایشتی دانایی بێت. لە (قران)دا نێوی هاتووە.

بەلووچ: نەتەوەییێکی وڵاتی بەلووجەستانن کە لەنێوان ئێران و پاکستاندا دابەشە!

بەندەگیی: (ف) بەندایەتیی. بەندینی.

بەنەوەشیی: وەنەوشەیی.

بەنیتۆ مۆسۆلۆنی: Mossolini Bento (١٨٨٣ز – ١٩٤٥ز) گەورە کار بەدەستی ئیتالیایی. پارتی فاشیزمی لە (١٩١٩ز)دا دامەزراند. لە ١٩٢٢ز.دا دەسەڵاتی دەوڵەتی گرتەخۆی و لە ئەڵمانیاوە نزیک بووەوە. لە س١٩٤٠ز.دا لەگەڵ (هیتلەر) هاوپەیمانی جەنگ بوو. لە س١٩٤٣.زدا لە فەرمانڕەوایی دوور خرایەوە و ئەڵمانەکان لە س١٩٤٤ز.دا هێنایانەوە سەرکار. دوای بەزینی لە (٢. ج. گ)دا، ڕایکرد و خۆی کوشت. خۆ وڵاتییەکانی -لنگەو قووچ- لەنێوەڕاستی مەیدانی «ڕۆما»ی پیتەختدا هەڵیانواسی.

بەنێر: بنۆڕە.

بەها: نرخ.

بەیاز: (بياض/ع) سپیی. (دەستنووسی شیعر)

بەیان (بيان/ع) ئاشکرا، دیار، هەروەها هونەرێکی ئەدەبی عەرەبیی.

بەیتولمال: (بيت المال/ع) گەنجینەی پارەی مۆڵکراو بۆ کەڵکی موسڵمانان.

بەیداغ: (ف) ئاڵا.

بەیدێ: وەرن.

بەیع بیلوەفا: (بيع بالوفاء/ع) فرۆشتن بەقەرزێکی دڵنیا، فرۆشتن بەمەرجی گێڕانەوەی.

بەینولمولەل: (بين الملل/ع) نێودەوڵەتیی.

بەینەت: (بينة/ع) بەین، پێوەندی.

بیارە: ئاواییەکی هەورامانی تەختە و کەوتووەتە کوردستانی باشوور و نزیکی باژێڕۆکی هەڵەبجەیە.

بیحەمدیللاە: (بحمدالله/ع) لە سایەی خواوە.

بیرون: (ف) دەرەوە.

بیعەلمین: بخوێنن، فێربن.

بیلتەڵەب: (بالطلب/ع) لە سەر داخوازی، داخوازیی کراو.

بیلجوملە: (بالجملة/ع) تێکڕا، گشتیی.

بیلعەکس: (بالعكس/ع) پێچەوانەی...

بیکر: (بِكر/ع) تازە، نوێ. دەست لێ نەدراو.

بین: (ف) بۆن.

بینا: چاوساغ، وریا، هوشیار، شارەزا.

بینائەن عەلێهـ: (بناء عليه/ع) لەبەرئەوە، بەئەو ڕۆشنایەتە.

بیناغە: بنچینە.

بینش: بینین، سەیرکردن، وریایی، هوشیاری.

بێچکە: بەچکە، بێچوو.

بێچوون: (ف) بێ وێنە، بێ هاوتا.

بێ دەماغ: ماندوو، هیلاک، بێ هۆش.

بێزا: بێزراندن.

بێـژەن: بیـژەن: پاڵەوانی ئێـرانی کـوڕی گـیـو، کـە داسـتـانی ئازاییـەکـانی لە شـاهنامـەی فیردەوسیدا هاتووە.

بێ قەی: بێ مەرجیی، لاتەریک.

بێ مەفەڕ: بێ (مفر/ع) دەرەتان، بێ چارە.

بێلاف: بێ درۆ، بێ خۆ هەڵکێشان.

بێ هەقا: بێ هاوتا.

بیبە: بووە.

- پ -

پا: (ف) پێ.

پادشەهی: پاشایێ.

پارە: کوت، پارچە.

پاریس: Paris پێـتەختی وڵاتی فـەرەنسـە و لەسەر ڕووباری (سین) و نێـوبانگی بەخـانووی دێرین و هونەر و ئەدەب و جلوبەرگی نوێ ڕۆیشتووە.

پاسوخ: (ف) وەڵام.

پان: Pan؛ هەمـوو، گشت. (پان ئیـتـالیـا Pan Italia) زاراوەییێکی سیـاسـییـە و واتە: کۆکردنەوەی هەمـوو ئیـتـالیـا بەڕەگەز و زمـان و وزە و تواناوە. (یان) ئیـتـالیـا پەروەریی تەواو.

پردی سەرشەقام: پردێکی گەڕەکی (سەرشەقام)ی سلێمانیی سەردەمی بابانەکان بووە کە ئێستە کوێر بووتەوە.

پردێ: نێـوێکی کوردییە و تورکـییـەکـەی (ئاڵتـون کـۆپری/ پردی زێڕین)ە. زێی بچووکی کـوردسـتـانی باشـووری پێدا تێپەڕ دەبێت. لە ڕۆژگـاری دێریندا پردێکی بەسـەرەوە بووە بۆیێکا هێندێ پێی دەڵێن نێـوەکـەی (زێ) بووە. هێندێکی دی دەڵێن لە ڕۆژگـاری ئاشوورەکاندا بە (سیمموورە) نێوبراوە.

گەشتڤانی ئینگلیز (پەکینگهام) لە ساڵی ١٨١٦ز.دا پردەکەی دیتووە و شوێنەکەیشی بە

«ئاڵتـون سوو/ ئاوی زێڕ» نێوبردووە. ئەمێسـتە ئاواییەکەی سەر بەباژێڕی کـەرکووکە و دانیشـتووەکـانی کورد و تورکمانە، بەڵام لە ئەم چەند ساڵەی دواییدا، بەعسی عەرەبی دەسەڵاتدار و ڕەگەزپەرست پڕی کردووە لە عەرەب.

پرسا: سواڵکەر.

پرسش: (ف) پرسیار.

پرۆپاگەندە: Propaghanda (E) قسەوباس بڵاوکردنەوە بەچاک یان خراپ.

پرۆتێستۆ: Protest (L/E) بێزاری دەربڕین، ناڕەزایی.

پرۆگرام: Program (E) پرۆغرام؛ بەرنامە.

پژە: پریشەی ئاو.

پشتدەر: (بەدوو ماناوە)؛ ١- پژدەری نێوچەی قەڵادزێ. ٢- پشت دەرکە- دەرگە.

پۆستنشین: سەرپەرشتی تەکییە یان خانەقا کە بەمیرات لە سەجەرەیێکی ئایین ناسێکی نێودارەوە بۆ یێکێکی ئەو خانەدانە مابیتەوە و ڕێنوێنی دەکات.

پوشپدە: (ف) داپۆشراوە، پۆشراوە، لەبەرکراوە.

پۆلاتیک: Poletic (E) ڕامیاری، سیاسەت.

پۆڵۆنیا: Polonia (Poloska)؛ کـۆمـاریێکی باکووری ئەوروپا. بەرەکـەی ٣١١٫٤٠کم٢. دانیشـتووەکانی ٤٠میلیۆن پترە. باکوورەکەی دەریای بەڵتیکە. خۆرئاوایشی ئەڵمانیایە. باشـووریشی کـۆمـاری چیکە، خـۆرهەڵاتیـشی، ڕووسـیـایە. (وارشـەو ڤارشـەڤا) پێـتـەختـەکـەیەتی کە دەکـەوێتـە سەر ڕووباری (ڤیـسـتـۆڵ) بەمێژووی ئەم وڵاتە پڕە لە تێکۆشـان لە دژی داگیـرکـەرانی، بەتایبـەتی لە سـەدەی هەژدەدا و لە دژی یێکە یێکەی داگیرکەران، ڕوسیا، نەمسا، برووسیا.

لە دوای (١.ج.گ)ەوە مـاوەییێ پارچەکانی یێکیـان گرتەوە، بەڵام لە (٢.ج.گ)دا باڵەکانی خۆرهەڵاتی لە دەسـتدا و بەئەندازەیشی لە باکوور و خۆرئاوا زەویی دەسـتگیر بوو. هەر لە دوای دوا جەنگی باسکراوەوە، بوو بەیێکێ لە کۆماره سۆشیالیسـتەکانی سەر بەبەرەی خۆرهەڵاتی شیوعیی و پارتی باڵەکان حوکمڕان بوو.

لە س ١٩٨٩ز.دا لە بەندەری (گدانسک Gdanck)دا ڕاپەڕینی باڵەکان قەوما و بەرە بەرە ڕژێمی گۆڕی تا بەهەڵبژاردنی دیموکراتییانەی گەل، ڕژێمەکە لە بەرەی نێوبراو جوێ بووەوە و چووە بەرەی گۆیا دیموکراتییی خۆرئاواوە. دواتر بوو بەئەندامی پەیمانی ناتۆ Nato.

پەسن: سیفەت، وەسف.

پەخشنامە: هەر نووسینێ بۆ بڵاوکردنەوە بشێت!

پەراگەندە: (ف) ئاوارە، دەربەدەر، بڵاوکراوە.

پەردەیا: پەردەیێ.

پەردا: ترس.

پەرێ: بۆ.

پەژمووده: پەژمەردە، سیس، لە نەشونما کەوتوو.

پەنج: (ف) پێنج.

پەلی: پەل.

پەنهانیی: نهێنی.

پەی: بۆ. دوایی، دەرک پێکردن.

پەیغام: (ف) پەیام، نامە، پۆستە.

پەلک: (ف) دەنگ.

پەیکۆڵ: درک.

پەیەمبەر: پەیامبەر، ڕاسپێردراوی خودا.

پیانقۆ: (L) بلیتی، پسوولەی بەخت ڕاکێشان.

پیچەک: کەمێک، هێندێک.

پیراهەن: (ف) کراس.

پیرمە سوور: (پیرمەنسوور) گەڕەکێکی سلێمانیی بابانە و هێشتا ئاوەدانە.

پیرمەم: نێوی ڕاستەقینەی هەوارگەی (سەلاحەددین) و چیاکەیشە. بێژراوە گۆیا پیاو چاکێ –لە کۆندا– بەئەو نیوۆوە هەبووە و هێشتا مەزاری ماوە!.

پیرە مەگروون: چیایێکی جەنگەڵداری نزیکی سلێمانییە و بەرزاییەکەی ٩٧٠ پێیە. (گوتێ) و (لۆلۆ)ی کورد و (ئاشوور ناسرپاڵ)یش بە (نێسر) نێویان بردووە. تا ئێستەش یادگار و کەلاوەکانی سەردەمە دێرینەکانی بەر لە ئیسلامی تێدا ماوە. زۆر وێ دەچێت کە ڕەگەزی نێوەکەی ئێستەی بچێتەوە سەر (زەردەشت)ییەکان کە کەلاوەی کۆنیانی تێدایە!.

پێش: پێی.

پیکادیللی: مەیدان و باخێکی ئاوەدان و بەنێوبانگی باژێڕی لۆندۆنە.

- ت -

تاب: (ف) توانا، تاو، گەرمیی.

تارەم: (ف) کۆشک، ئاسمان، بەرزیی.

تاف: هەڕەت، جەنگە.

تاڤ: ڕژانی ئاو لە بەرزاییەوە، تاڤگە، ڕێژنە باران.

تاقم: دەستە.

تاقەت: (طاقة/ع) توانا، هێز.

تاقی برۆ: برۆی کەوانیی.

تاڵ: تاو، هەودا، تەڵخ.

تاڵە: (طالع/ع) بەخت.

تاڵیب: (طالب/ع) داخوازیکەر، داواکەر.

تام: (طعم/ تام/ع) چێژ، تەواو.

تامڵکەر: (بەدوو واتا)؛ توانادار، بنۆڕە.

تاهیر: (طاهر/ع) پاکیژ، بێگەرد.

تریکە: پێکەنینێکی پڕ و ناسک.

ترێد مارگ: (E) Trabemark نیشانەکراو، نیشانی تایبەتی هەر کارخانەییێک و بەجوێ بەسەر بەرهەمەکەیەوە.

ترەیێن: (E) Train شەمەندەفەر، گالیسکەی ئاسنین بۆ ڕاگواستنەوە و هاموشۆ.

تو: هیچ.

توحفە: (تحفة/ع) دیاریی. هەموو شتیکی بەنرخ، ئەنتیکە.

تورک: نەتەوەی تورک، کیژی جوان، دلبەر، شۆخ و شەنگ.

تورکچییەتی: تورکپەروەری، لایێنگرتنی تورک، جلخوار.

تورکانی ڕۆم: (مەبەست لە مەمالیکەکانی بەغدادی سەردەمی ئیمپراتۆریەتی عوسمانییە!).

توروق و مەعابیر: (طرق و معابر/ع) ڕێگەوبان و دەرە.

توغرا: (طغراء/ع) توڕڕە، پارێکە نیونیشانی پاشایانی لە سەرە، زوڵف و ئەگریجەی نازدارانی جوان قەشەنگ.

تولووع: (طلوع/ع) دەرکەوتن، هەڵهاتن.

توول: (طول/ع) درێژ.

توولانیی: درێژایی.

توولە: بێچووە سەگ، (توولە: توورە بەزاری کەسێ کە نەتوانێت تیپی «ڕ» لە وشەکەدا دەرببڕێت!).

تۆبە: (توبة/ع) نەکردنی قسەیێ، کارێ بۆ هەتا هەتا، پاشگەزبوونەوە و وازهێنان لە شتێ، بەڵێن دان بۆ وازهێنان لە هەر شتێ بەتەواوی.

تۆمەن: تۆمە.

تۆننە: نینە، نین.

تە: تۆ.

تەئلیف: (تألیف/ع) کتێبە دانراوەکان.

تەئبین: (تأبین/ع) پاسینیی.

تەئدیبە: (تأدیة/ع) بەجێ گەیاندن.

تەئەخخور: (تأخر/ع) دواکەوتن.

تەئخیر: (تأخیر/ع) دواخستن.

تەئسیر: (تأثیر/ع) کارکردە، کاریگەر.

تەئکید: (تأکید/ع) جەخت، سەلماندن.

تەئمین: (تأمین/ع) زامن، دڵنیاکردن.

تەئەسسوف: (تأسف/ع) مخابن.

تەئەممول: (تأمل/ع) ڕامان، ورد نۆڕین، بیرکردنەوە و سەرنج دان.

تەئید: (تأید/ع) لایینگرتن، لایێنگیریی.

تەبجیل: (تبجیل/ع) پیرۆزگرتن، پیرۆزکردن.

تەبدیل: (تبدیل/ع) گۆڕین.

تەبریک: (تبریك/ع) پیرۆزکردن، پیرۆزبایی.

تەبع: (طبع/ع) سروشت، چاپکردن.

تەبلیغ: (تبلیغ/ع) ئاگادارکردن، پێ ڕاگەیاندن.

تەبەڕڕا: (تبرئة/ع) بێ بەریی بوون، پاکانە.

تەبەڕڕوعات: (تبرعات/ع) بەخشش، پیتاک، باربوو.

تەبەعە: (تبعة/ع) لایێنگر.

تەبەعییە: (تبعیة/ع) سەربەییێکێ، لایێ بوون.

تەبیب: (طبیب/ع) پزیشک.

تەبیعییە: (طبیعیة/ع) سروشتیی.

تەتەببوع: (تتبع/ع) بەدواچوون.

تەتەر: تاتار، قاسید، نامەبەر.

تەتهیر: (تطهیر/ع) پاککردنەوە.

تەتیب: (تطیب/ع) دڵنەوایی.

تەتیممە: (تتمة/ع) تەواوکەر، پاشماوەکەی.

تەجاوز: (تجاوز/ع) تێپەڕ.

تەزویر: (تزویر/ع) دروستکراو، ساختە.

تەزەخخوم: (تضخّم/ع) هەڵاوسان، گەورەبوون.

تەسدیق: (تصدیق/ع) باوەڕ پێکردن، سەلماندن.

تەفائول: (تفاؤل/ع) هیواداریی.

تەغلید: (تقلید/ع) لاسایی، بارێکی نوێ.

تەڵا: زێڕ.

تەنزیم: (تنظیم/ع) ڕێکخستن.

تەولیە: (تولیة/ع) چاودێری، بەجێ هێنانی ئادابی ڕێبازێکی ئایین پەروەر.

تەهدید: (تهدید/ع) هەڕەشە.

تەهلوکە: (تهلكة/ع) تالووکە، بارێکی ترسناک، تەنگانە.

تەهیئە: (تهیئة/ع) ئامادەکردن، گەڵاڵەکردن.

تەی: (تیە/طي/ع) قەد کردن ، تەی کردن: بڕینی ماوە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

تیاریی: خێڵێکی نەستووریيە لە کوردستانی باکووردا دەژیا. لە (١.ج.گ)دا ڕووسەکان فریویان دا بۆ شەڕکردنی تورکی عوسمانیی... کە خۆیشی لە ١٩١٧ز.دا لە جەنگ کێشایەوە تورک هەڵی قۆستەوە بۆ لێدانیان، پەنجا هەزار خێزانیيانی ناچاری هەڵاتن کرد.

نێرووەکانی بریتانیا لە باکووری ئێراندا داڵدەیان دان و خێوەتیان بۆ هەڵدان و دوایی ڕایگواستنەوە نێوچەی (دیالیی) نێوەندی عێراق. ئەوجا بەکوردستانی باشووردا و بەتایبەتی لە نێوچەی (دهۆک)دا بلاوکردنەوە. هەر لە ئەمانەش (لەشکری لیڤی)ی پێکهێنا بۆ بەکاربردنی لە دژی شۆڕشەکانی حەفید زادە مەحموودی مەلیکی کوردستان، هەروەها لە دژی شۆڕشی ٢٠ی عەرەبی عێراق و هەر ڕاپەڕینێکی نیشتیمانی. دواتر هێزیان گرت بەڕادەییێک هەر (لەشکری لیڤیی) لە باژێڕی (کەرکووک)دا و بۆ چاوترسێنی کورد نزیکەی ٢٠٠ خۆ ولاتیی کوشت. لە ئەو پتر لە سییەکاندا لە حوکوومەتی عێراقی عەرەبییش هەڵگەڕایەوە و ئەویش توند لێدان و سەرکوتی کردن (بنۆڕە؛ پاشکۆ- پەخشاننامەی هەمەجۆر: یاداشت/ مستەفا سایب).

تیغ: هەر بڕەندەیێکی نووک تیژی وەک خەنجەر و چەقۆ و نەشتەر.

تیفل: (طفل/ع) ساوا، منداڵ.

تیکت: Ticket (E) پسووڵەیێکی نووسراوی سەر قاقەز یان مقەبیا بۆ مەبەستێ.

تیوور: (طیور/ع) باڵندەکان، پەلەوەرەکان.

تێتە: دێتە.

تێ ڕە: تێیدا.

تینی: تینوو.

- ج -

جا- جاک: (ف) شوێن، جێگە، پلەوپایە.

جائیز: (جائز/ع) شیاو، ڕێگەپێدراو.

جادوو: (ف) فێڵ، سیحر(ع).

جاروکەش: (ف) گەسکدەر.

جاریی: (جاري/ع) ڕۆیشتوو.

جازیبە: (جاذبة/ع) ڕاکێش.

جاسووس: (جاسوس/ع) نهێنبڕ.

جامە: (ف) جل و بەرگ.

جامیی: شاعیری خوداناسی فارس، نورووددین عەبدوڕڕەحمان (١٤١٤ز-١٤٩٢ز).

جامیعە: (جامعة/ع) کۆمەڵگە، زانکۆ.

جان: (ف) گیان.

جانان: (ف) یاران.

جانشین: (ف) جێگەنشین، جێگر.

جانێ: گیانێ.

جاو: کوتاڵێکی شینە لە جۆری خام.

جاهیل: (جاهل/ع) نەزان، تازەپێگەیشتوو.

جاییی: (ف) جێگەی، شوێنی.

جبە: کەواییێکی پیاوانەی درێژی ئایینناسە گەورەکان لە خوریی یان مەرز یان کوتاڵ دروست دەکرێت.

جست و جوو: (ف) گەڕان و پشکنین، چالاکیی.

جڤاندن: کۆکردنەوە.

جگەر پاچ: (ف) جگەر کوت کوت کراو.

جوانبەخت: بەختیار، بەختچاک.

جوانمەردیی: جوامێری.

جۆیار: (ف) جۆگە.

جوادائیی: جودایی.

جوود: (جود/ع) بەخشندەیی.

جورم: (جرم/ع) گوناه، تاوان.

جوز: مەگەر، بێجگە.

جوزئیی: (جزئي/ع) کەمێ، کەمۆکەیێ.

جوغد: (ف) کوندەپەپوو.

جومعە: (جمعة/ع) هەینیی.

جوملە: (جملة/ع) ڕستە، کۆ، گشت.

جونبوش: (ف) جووڵە، هەژان.

جۆن بوڵ: Jhon Bull (E) ناتۆرەیێکی گەمە پێکردنە بۆ گێلیی بەسەر هەر ئینگلیزیێکدا دابڕاوە، (ڕاستییەکەی ئینگلیز گێل نییە و گێل خۆرە!).

جۆشۆ: دێته کوڵ.
جنسییه: (جنسيّة/ع) ڕەگەز.
جه: له.
جەبەهی: جێبەجێ ببێت.
جەدوەل: (جدول/ع) جۆگه.
جەدید: (جدید/ع) نوێ.
جەریده: (جریدة/ع) ڕۆژنامه.
جەریمه: (جريمة/ع) تاوان، سزادان (جاران ئاغایێ له جووتێرێ، هەژارێ تووڕه ببوایه، برێ پارەی بەسەردا دەسەپاند و بەئەوە دەبێژرا: جەریمه).
جەزا: (جزاء/ع) پاداشت، سزا.
جەزیره: (جزیرة/ع) دوورگه!.
جەسته: لەش، تەن.
جەسوور: (جسور/ع) ئازا، دلێر.
جەفا: (جفاء/ع) ستەم، زوڵم.
جەڤەنگ: قسەی بێ سەروشوێن، هەڵیت و پەڵیت.
جەللاد: (جلاد/ع) زۆردار، ئەشکەنجه کار، پیاوکوژ.
جەلب: (جلب/ع) هێنان.
جەلەسات: (جلسات/ع) کۆمەڵێ کۆبوونەوە، کۆمەڵێ دانیشتنێ.
جەماڵ: (جمال/ع) جوانیی.
جەمالوددین زنووریی: شاعیرێکی سەردەمە باسکراوەیە (بنۆڕە: نامەکانی پیرە مێرد، «مخابن ژیاننامەی ڕوون نییه!»).
جەمبەستن: گردبوونەوە، کۆبوونەوە.
جەمعەن: (جمعاً/ع) گشتیی، هەمووەکه.
جەمیع: (جمیع/ع) گشت، هەموو.
جەمین: (جبین/ع) تەوێڵ، نێوچەوان.
جەناح: (جناح/ع) باڵ.
جەنووب، جونووب: (جنوب/ع) باشوور. (بای گەرمی باشوور).

جەننەت: (جنّة/ع) بەهەشت.
جەواد: (جواد، جود/ع) چاکه.
جەواهیر: (جوهرة/ع) گەوهەر.
جەو دما: له پاشدا، له دواییدا، لەوەدەمەدا، لەو کاتەدا.
جەور: (جور/ع) زۆر، ستەم.
جەولان: (جولان/ع) گەڕیان، جووڵان.
جەهالەت: (جهالة/ع) نەزانین.
جەهان: جیهان، دنیا.
جەهەننەم: (جهنّم/ع) دۆزەخ.
جیبالیی: (جبالي، جبلي/ع) چیانشین.
جیدال: (جدال/ع) مشتومڕ، تێکۆشین.
جیسم: (جسم/ع) تەن، لەش.
جیلوه: درەوشانەوە. ناز و عیشوە.
جیلوەگەر: خۆدەرخەر.
جیناس: (جناس/ع) ڕەگەزدۆزیی، هونەرێکی ئەدەبی عەرەبە.
(جینس/ع): توخم. نەژاد، ڕەگەز.
جیوار: (جوار/ع) هاوسێ، دراوسێ.
جیهاد: (جهاد/ع) کۆشش، تێکۆشان.

- چ -

چامبەرلین: نێوناسی خانەدانێکی بەنێوبانگ و کاربەدەستی ئینگلیزە. دوا کەسیان؛ ئارتەر نیڤیل چامبەرلین (Chamberlin Arthure Nevile)ـه که سیاسەتبازێکی هێوور و سەر وەزیر و مۆرکەری (پەیمانی میونیخ) بووە و نەیتوانیبی بەر له ئەڵمانیا بگرێت که وڵاتی چیکسلۆڤاکیای جاران و باژێری Gdanck گدانسکی پۆلۆنیای داگیرکرد. له س١٩٣٩ز.دا جەنگی بەرەوڕووی ئەڵمانیا کردەوە!.
چارەمدا: چوارەمدا.
چارێ: چاری، چارەسەری گوێنده.

چاوا؟: چۆن؟.

چاوەنوور: چاوەڕوان.

چت: چیت؟، شت.

چراغ: (ف) چرا.

چ رە: بۆچیی؟.

چریگە: ئاوازی بەرز، دەنگی بەرز، مەقامی بەرز؛ Tenor.

چزگیی: قاقەزی خەتدار.

چڤە/ چەوە؟: چۆن؟

چلۆن: چۆن؟

چەقا: چ قاس؛ چەند؟.

چ ما: مەگەر.

چنوور: گیاییێکی بۆنخۆشی کێویلەیە.

چوارتا: بازێڕۆکێ و مەڵبەندی قەزای (شاربازێڕ)ی سەر بەسلێمانییە و لەسەر تەختاییێکی چیای (سەرسیر)دایە. (ڕیشەی نێوکە زۆر ورد نەکراوەتەوە. ئەز دەبینم کە شاربازێڕ لە مێژووی کۆن و پێش ئیسلامدا، ئاوەدان بووە و ڕەنگبێ لە سەردەمی «میدەکان»دا" چوارتاقی ئایینیی لە پەرستگەییێکدا بووبێ و لە پیرۆزیی ئەودا نێوەکە داکەوتبێت.

ڕەنگبێ لە ڕووی مێژوویییەوە چ زمانەوە پێوەندیشی بە (قەڵاچوالان/ قەڵای چوار لا/ تاق)ەوە هەبێت.

جێگەی گوتنە چینی ییێکەمی بابانەکان لە «مەرگە»وە هاتوونەتە شاربازێڕ و لە «ماوەت»ەوە داکشاونەتە خوارەوە بەرەو «قەڵاچوالان» و ئاوەدانیان کردووەتەوە!).

چووچانیی: خێڵێکی کوردی کوردستانی باشوورە و لەنێوچەی سلێمانیدایە.

چوزانی: چوسوانی، چۆن- کوو دەزانیت؟

چوستیی: دەستوبردیی.

چون: وەکو.

چەشم: (ف) چاو.

چەشمەسار: سەرچاوە.

چەم: چاو.

چەمەر: شین و زاریی، کۆست کەوتن، چوار چێوە.

چەمەڕام: چاوەنۆڕم.

چەمەن: چیمەن، گیای سەوز و تەڕ و تێر ئاو. مێرگوزار...

چەمەنزار: گوڵزار.

چەنگ: سازێکی ژێداری مووسیقەیە.

چەنی: چۆن، لەگەڵ.

چیت واتە: چیت گوت؟ چت ئاخاوت؟.

چیشم: چیم؟ چم؟.

چیشەن: چییە؟

چیکسلۆڤاکیا: Ceskoslovenko (C) وڵاتی دوو نەتەوەی زۆر خزم لە (چیک و سلۆڤاک) پێکهاتبوو. وڵاتەکە لە نێوەڕاستی ئەورووپا و لەنێوان ئەڵمانیا و پۆلۆنیا و مەجەڕستان و یێکێتیی سۆڤیاتی جاراندابوو. لە دوای (٢.ج.گ)ەوە کۆمارێکی سوشیالیستی سەر بەبەرەی خۆرهەڵات بوو. لەساڵی ١٩٩١ز.دا بەبێ کوشتار و شەڕ و ئاژاوە، ئاشتییانە بوونەوە بە دوو کۆماری جودا و سەربەخۆ (سلۆڤاکیا) و (چێسکا). پێتەختی یەکەم (براتسیلاڤا Braticlava)، پێتەختی دووەم (پراگ Pragua / Praha) و وڵاتی ییێکەم پڕ لە چیا و سەروسامانی کشت و کێڵە، بەڵام دووەم لە کۆنەوە پیشەسازیی گرتووە. زمانی هەردوو لایان (سلاڤی)ەو ییێکجار نزیکن بەڕادەیێ هەر چەند تیپێکی زمانەکەیان تۆزە لقانی جودایە. بۆ وێنە سلۆڤاک (R/ر)ەکەی لە لای چیک (ڕژ)ە و تیپی (C/س)یش لەلای چیک (C/چ)ە. (من خۆم کە لە شەستەکاندا لە ئەو کۆمارەدا دەژیام، زۆر بەئاسانیی- چیکیی فێربووبووم لە زمانی سلۆڤاکیی دەگەییشتم و هاوەڵی سلۆڤاکیشم هەبوو!).

چێڵە: پێکەنین.

چیهرە: (ف) چارە، ڕوومەت!.

- ح -

حاجەت: (حاجة/ع) پێویستی.

حادیسە: (حادثة/ع) ڕووداو، قەوماو.

حارەب: عەرەب.
حازر: (حاضر/ع) ئامادە.
حاسیڵ: (الحاصل/ع) ئەنجام، دەستکەوت.
حاشا: (حاشا/ع) بێبەریی بوون لە قسەیێ- لە کارێ.
حافیز: (حافظ/ع) ١- لەبەرکەری (قوران) وەک کەسانی مەلا و شێخ و هەر کەسێکی دی.
٢- حافیزی شیرازیی شەمسەددین محەممەد (دەوروبەری س ١٣٢٠ز - ١٣٨٩ز)؟ شاعیر و سۆفیی بەنێوبانگی وڵاتی فارس.
حاڵ: (حال/ع) بار.
حاڵەزان: شارەزای بار.
حاڵەن: (حالاً/ع) هەر ئێستە. نهوو.
حاڵیی بوو: تێی گەیشت.
حامیل: (حامل/ع) هەڵگر.
حوب: (حُب/ع) ئەڤین، دۆستیی، خۆشەویستیی.
حوباب: (ف) وردە بڵقی سەر ئاو لە (حَبّة ی عەرەبییەوە/ دەنکە).
حوججە: (حُجَّة/ع) بەهانە، بەڵگە.
حوجرە: (حجرة/ع) ژوور، (وەک ژووری نالیی شاعیر لە خانەقای مەولانا لە سلێمانیدا!).
حودود: (حدود/ع) سنوورەکان/ ڕادەکان.
حورووب: (حروب/ع) جەنگەکان.
حوڕ: (حُر/ع) سەربەست.
حوڕییەت: (حُرية/ع) سەربەستیی.
حوزوور: (حضور/ع) ئامادە، لەبەردەمدا.
حوزوورەن: (حضوراً/ع) ئامادەیی.
حوقا: حوقاس، هەرچەند.
حوقووق: (حقوق/ع) مافەکان.
حوقووقیی: (حقوقي/ع) مافناس، کەسێ شارەزای قانوون و شەریعەت بێ.
حوکوومەتی فەخیمە: حکوومەتی مەزن؛ (Great Britin؛ بریتانیای مەزن).
حەتا: (حتى/ع) هەتا.

حەبسەن: بەندە.
حەبک: (حَبْك/ع) گەڵاڵەکردن، هۆننەوە.
حەپس: (حبس/ع) بەندکردن، گرتن.
حەپسخانە: بەندیخانە.
حەجم: (حجم/ع) قەبارە.
حەجەر و لئەسوەد: (الحجر الاسود/ع) بەردی ڕەش (ئەو بەردەی لەلای موسڵمان -لە حەج کردندا- بۆ پیرۆزیی دیدەنی و ماچ دەکرێت!).
حەچکو: وەکو.
حەد: (حد/ع) ڕادە، ئاست.
حەدائیق: (حدائق/ع) باخەکان.
حەدیس: (حديث/ع) فەرمایشت، گفتار، نوێ.
حەرامزادە: زۆڵ، نەوەی حەرام.
حەرب: (حرب/ع) جەنگ.
حەربییەی ئەستەنبووڵ: کۆلێجی خوێندنی هونەری سوپایی بووە لە ئەستەنبووڵی سەردەمی عوسمانییەکاندا کۆلێجی جەنگاوەریی.
حەرفییەن: (حرفياً/ع) تیپ بەتیپ.
حەرەکات: (حركات/ع) بزاڤەکان، جووڵەکان.
حەرەکە: (حركة/ع) بزاڤ، جووڵە.
حەریر: هەریر؛ ئاواییەکی نێوان باژێڕۆکی شەقڵاوە و هاوینەهەواری سەلاحەددینی سەر بەهەولێر.
حەزرەت: (حضرة/ع) بەڕێز.
حەزرەتی بێ چون: خودا.
حەسار: پەرژین، تەیمان؛ دیواری چوارلای ماڵ.
حەسم: (حَسْمْ/ع) بڕینەوە، یێکلایی کردن.
حەسەب: (حَسَبْ/ع) بەپێی.
حەفرییات: (حفريات/ع) هەڵکەنراوەکان.
حەق: (حق/ع) ڕاستیی، ماف، (خودا).

حەققەن: (حقاً/ع) ڕاستییەکەی، بەڕاست.

حەکایەت: (حکایة/ع) چیرۆک.

حەل: (حلّ/ع) هەڵهێنان، گەیشتنە شوێنێ.

حەڵاڵزادە: نەوەییێکی بەباب و دایک، شیرپاک.

حەڵقە: (حلقة/ع) ١- بازنە. ٢- کۆبوونەوەی سۆفییان بۆ یادی خوا و پەیامبەر و یارانی و ڕێبازێکی ئایینی و دوور کەوتنەوە لە دنیای ماددە و بیرکردنەوە لە ڕۆژی قیامەت - چارەنووس-).

حەماڵیی: بارهەڵگریی، بارکێشیی.

حەمام: (حمّام/ع) گەرماو.

حەمل: (حمل/ع) ١- بار. ٢- کەلوویێکە لە کەلووەکان.

حەمیی: هەموو.

حەمییەت: (حميّة/ع) گەرمیی تین و تاو، غیرەت.

حەوائیج: (حوائج/ع) پێویستییەکان.

حەواشی: (حواشي/ع) دامێنەکان، پەراوێزەکان.

حەواڵە: (حوالة/ع) هەناردن.

حەیا: (حياء/ع) ١- ئابڕوو. ٢- حەتا، هەتا.

حەیات: (حياة/ع) ژین.

حەیدەر: (حيدر/ع) ناسنێوێکی چوارەم خەلیفەی موسڵمانان عەلیی کوڕی ئەبی تالیبە.

حەیران: (حيران/ع)سەرسام.

حەییرم: (لە حیرەی عەرەبییەوە: سەرسامم).

حیرس: تەماع، چاوچنۆکیی.

حیرفەت: (حرفة/ع) پیشە.

حیریی: سەرسام.

حیس: (حس/ع) هەست.

حیسسەمەند: (ف) بەشدار، خاوەن بەش.

حیفز: (حفظ/ع) پاراستن.

حیکمەت: (حكمة/ع) پەند، دانایی.

حیلم: (حلم/ع) ئارامیی، ئۆقرە.

حیلە: (حيلة/ع) فێڵ.

حیللە: (حلة/ع) باژێڕێکی نێوەندی عێراقە.

- خ -

خاترجەم: دڵنیا.

خاتوو کلاوزەڕ: کابانی خان ئەحەد خان (گۆیا گیرۆدەی عەشقی نۆکەرەکەی خۆی بووە کە نێوی «یووسف ئاسکە» بووە و نێوبراویش نێوبانگی بەچڕینی ئاهەنگی کوردیی «سیاچەمانە»وە هەبووە!).

خاتیرات: (خاطرات/ع) بیرەوەریی، یاداشت.

خارشت: (ف) دڕک، خروو.

خاریتە: (خارطة/ع) نەخشە.

خاریجیی: (خارجي/ع) بیانیی، هەندەرانیی.

خاریق: (خارق/ع) لە ئاسایی پتر، کارێکی بێ وێنە و سەرسوڕمێن.

خاس: (خاص/ع) ١- تایبەتی. ٢- چاک.

خاسان: چاکان.

خاسە: ئاو و پردێکە بەنێو باژێڕی کەرکووکدایە.

خاشخاش: (ف) گیاییێکە تریاکی لێ دروست دەکرێت.

خاقان: پاشا، (لە کۆندا بە پاشاکانی چین و تورکستان بێژراوە).

خاقانیی: ئەفەزەلوددین بەدیل کوڕی عەلیی خاقانیی؛ (١١٠٦ز-١١٩٨ز)؛ گەورەترین شاعیری سەدەی دوانزەی ئێرانە، شاعیری دەربارەی خاقانیی (ئەکبەر مەنووچەهر کوڕی فەرەیدوون شیروان پاشا) بووە و ناسنێوی خۆی لە ئەم پاشایەوە هەڵبژاردووە. یەکێکە لە مامۆستاکانی غەزەلی فارسیی.

خاک و خۆڵ: گوندێکی چەمی (تانجەڕۆ)ی سەر بەنێوچەی شارەزووری نزیکی سلێمانییە.

خالیسانە: دڵسۆزانە، (لە «اخلاصي» عەرەبییەوە -دڵسۆزیی- وەرگیراوە.

خاڵیی: (خالی/ع) چۆڵیی، دەست بەتاڵیی.

خالیقولئەشیا: (خالق الاشیاء/ع) دروستکەری شتەکان؛ خودا.

خان ئەحمەد خان: کوڕی هەڵۆخانی نەوەی خێڵی ئەردەڵانە. لە س١٦٠٥ز. ڕاوە حوکمڕان بووە و س١٦٣٦ز. لە مووسڵدا مردووە!.

خانەی شەرەف: مەبەست مزگەوتی «دارولئیحسان»ی باژێری سنەیە کە کەوتووەتە لای گۆشەی بەرزی خانووی شەرەف و پیرۆزییەوە. بەمانایێکی دی؛ مەبەست خانووەکەی (شەرەفولمولک)ە کەیەکێکە لە بەگزادەکانی ئەردەڵان دوو جار حوکمڕانی «سنە» بووە.

هەروەها (خانەی شەرەف) لەلای گەردوونناسەکان بریتییە لە (١٩) کەلووی حەمەل و هەر کاتێ خۆر بگاتە (١٩)پلەوە؛ ئەوە پیرۆزترین کاتی خۆر کەوتنە.

خانەقا: جێگەی گردبوونەوەی لایێنگر و سەرگەرمەکانی ڕێبازی نەقشەبەندیی و تەریقەکانی دی.

خانیی: جێگە.

خدر: (خضر/ع) مەبەست (خدری زیندە)یە، کە گۆیا پیاوچاکێ بووە و هەمیشە زیندوو و نەمرە.

خرا: خراپ.

خڕە: (مەبەست: گونە./ بنۆڕە نامەی سەیید محەممەد ڕەشید).

خریدار: (ف) کڕیار.

خواب: (ف) خەو.

خواجا: خاوەند بەرزیی، پایە بەرز.

خواسیی: پێ پەتیی.

خوانتەعالا: خودای تەعالا، خودای باڵادەست.

خواهـ: (ف) جارێ. (خواه نا خواه؛ جارێ نا جارێ).

خواهیش: (ف) تکا.

خواهیشت: (ف) داوا، تکا.

خوبیی: (ف) چاکیی.

خود: (ف) خۆ.

خودان: خاوەند.

خودداریی: خۆپەرستیی، خۆ ویستن.

خوداوەند: خوایە، خودا، یەزدان، پەروەردگار.

خود فرۆشیی: خۆ فرۆشیی.

خودێ: خوا، یەزدان.

خورشید: (ف) خۆر، ڕۆژ.

خوردمەندان: (ف) کۆکەکان، کەسانی کۆک.

خوزستان: نێوچەیێکی باشووری ئێرانە و پڕە لە کانە نەوت.

خوسرەو: خوسرەوی پەروێز.

خوسووسەن: (خصوصاً/ف) بەتایبەتی.

خوشکیدە: (ف) وشک، وشک هەڵگەڕاو، وشک بووەوە.

خۆشناوات: خۆشناوەتیی (خۆشناو: خێڵێکی کوردستانی باشوورە لەنێوچەی شەقڵاوەدا).

خۆشنوود: (ف) دڵشاد.

خوشووع: (خشوع/ع) خۆ چەماندنەوە بۆ ڕێزگرتنی یێکێ، کڕنووش.

خۆشوەقت: کاتخۆش.

خوفیە: (خفیة/ع) بەنهێنیی.

خۆف: (خوف/ع) ترس.

خوڵق: (خلق/ع) ڕەووشت.

خوڵووس: دڵسۆزیی؛ (لە إخلاصي عەرەبییەوە).

خوون: خوێن.

خوونخوار: خوێنخۆر، خوێنڕێژ.

خوندەوار: خوێندەوار.

خوندکار: خوێنکار، پاشا.

خۆە: خۆت.

خوەیی: خۆیی.

خۆەیی: خاوەن.

خەبەر: (خبر/ع) هەواڵ، ئاگاداریی.

خەتا: (خطاء/ع) هەڵە. (خەتا: نێوی کێوێکی نێوچەی باکووری وڵاتی چینە کە میسک-موشکی بەنێوبانگی هەیە/ بنۆڕە: موشک).

خەتەر: (خطر/ع) ترسناکیی، مۆلەکە.

خەتیب: (خطیب/ع) دووانبێژ.

خەجاڵەت: شەرم، شەمەساریی (لە خجلي عەرەبییەوە).

خەرابەزار: کاولە.

خەرافات: (خرافات/ع) شتە ئەفسانەیی- پڕوپووچەکان.

خەرمەن: (ف) خەرمان.

خەرمیز: (ف) میزی کەر.

خەریتە: (خریطة/ع) نەخشە.

خەریف: (خریف/ع) پاییز.

خەزان: پاییز.

خەزانش: پاییزیش.

خەزانە: (خزانة، خزینة/ع) گەنجینە.

خەسار: (خسارة/ع) زیان.

خەسم: (خصم/ع) ناحەز، دوژمن، ناکۆک.

خەفایا: (خفایا/ع) نهێنییەکان.

خەفیف: (خفیف/ع) سووک.

خەڵاتی نۆبێڵ: خەڵاتێکی بەنێوبانگی گێتییە کە بەنێوی زانا و داهێنەری تەقەمەنیی (دینامێت)ەوە؛ (ئەلفرێد نۆبێڵ Nobel Alfred؛ ۱۸۳۳ز-۱۸۹٦ز) نێونراوە و خەڵاتەکەش بڕاوەتەوە بۆ کردەوە و کۆششی زانستیی دەگمەن و دانسقە لە مەیدانەکانی؛ فیزیا، کیمیا، پزیشکی... هەروەها بۆ تواناکانی مەیدانی ئەدەب و ئاشتیی لە گێتییدا.

خەلەل: (خلل/ع) ناتەواویی، کەموکورتیی.

خەڵوەت: (خلوة/ع) گۆشەگیری.

خەم: کۆماو، چەماو، چەوت.

خەمیی: لاربوونەوە.

خەندان: ڕووخۆش، ڕوو بەخەندە.

خەوش: هەڵە، کەموکووریی، عەیب.

خەیاڵ: (خیال/ع) ئەندیشە.

خەیر: (خیر/ع) فەڕ، چاکە.

خەیلی -خەیلێ: (ف) زۆر.

خیانەت: (خیانة/ع) ناپاکیی.

خیتابەیا: دووانێ، نامەیێ. (لە خطابي عەرەبییەوە!).

خیرام: (ف) ناز و جوانیی، ڕۆیشتنی بەناز و لەنجەولار.

خێر: نەخێر، نا.

خێرەسەر: سەربەخێر، سەروەخێر.

خیلاف: (خلاف/ع) ناکۆکیی، ناتەبایی.

- د -

دا: تا.

دائیم: (دائم/ع) هەمیشە.

داخیل: (داخل/ع) لەنێودا.

داخیلییە: (داخلیة/ع) دەزگەی کاروباری نێوخۆیی.

دارا: پاشایێکی ئەخمینییە. دارای یەکەم لە (٥٢١-٤٨٦پ.ز)دا فەرمانڕەوابووە.

داروتەدریب: (دار التدریب/ع) وەک کۆلێجی خوێندنی کاروباری سوپایی بووە و لە سەرەتای دامەزراندنی مەملەکەتی عێراقی عەرەبدا دامەزرا.

داعیی: ئەز، من.

داغدار: داخدار، سووتاو، خەمبار.

دافیع: (دافع/ع) لابەر، هاندەر، پاڵپێوەنەر.

داک: داییک.

دالادیێە: ئەدوارد Daladier Edward (١٨٨٤ز-١٩٧٠ز)؛ فڕانسییەکی سیاسەتبازکە سێ جار سەروەزیر بووە لەنێوان ساڵانی ١٩٣٣ز، ١٩٣٤ز-١٩٤٠و هەروەها لە ١٩٣٨ز-١٩٤٠.زدا وەزیری بەرگری بووە و «پەیمانی میۆنیخ -١٩٣٨ز»ی مۆرکرد. ئەڵمانەکان گرتیان تا ساڵی ١٩٤٥ز.

دامان: دامێن، داوێن، پەراوێز.

دامەعومروهو: (دام عومرە/ع) تەمەن درێژ بێت!.

دامەشەوکەتوهو: (دام شوکتە/ع) هەر بەهێز بێت!.

دانا: زانا.

دانتان: (مەبەست گان دانە/ بنۆڕە:نامەی شێخ ڕەزا).

دانس: Dance (E) سەما، لۆغان.

دانیشمەند: (ف) دانا، زۆرزان.

داوەت: (دعوة/ع) شایی، زیافەت.

دبتە: دەبێتە!

دبەری دا: لە پێشدا.

دبهیستی: دەبیستی.

دتەلفی: تەلەف(ع) دەبێت، لەنێو دەچێت.

دجڤیێ: کۆدەبنەوە.

دحق زی: (ع مووسڵاویی) بنۆڕە.

ددت: دەدات.

دروست کونەندە: (ف) دروستکەر، بنیاتنەر.

درەو: درۆ.

درەم: درهەم (دراخما/G) پارەیێکە لە یۆنانستانی کۆندا هەڵکەوتووە، دوای عەرەبەکانیش پارەیان بەهەمان نێوەوە نێو برد. تا ئەم چەندانە لە عێراقیشدا بەکار دەبرا و نرخی ٥٠ فلس بوو.

دزانت: دەزانێت.

دشکینی: دەشکێنیت.

دڤیێ: دەیەوێت، دەخوازێت.

دوقتۆر: دکتۆر، پزیشک.

دکم: دەکەم.

دلآرا: مایەی دڵخۆشیی، دڵ خۆشکەر.

دولبەر: دلبەر، یار، دۆست.

دڵ خواهیی: خواستی دڵ.

دڵنشین: دڵگیر، پەسەندی دڵ.

دما: دوا، ئاخافت.

دمە: دەما، دەمایەوە.

دنێدە: لە دنیادا.

دوجەیل: ماواکەی مەجنوون، ئەو بیابانەی کە مەجنوونی دڵداری لەیلێی تێدا وێڵ بوو.

دود: (ف) دوکەڵ.

دوڕ: مرواری درشت.

دووڕ: لە ئەوێدا.

دوڕییدە: چەشنی دوڕ.

دوزد: (ف) دز.

دۆس: دۆست.

دۆسیی: دۆستیی.

دوعاخوانیی: دوعا خوێندن. دوعا گۆیی.

دۆڤەر: Dover (E) تەنگەی نێوان فڕانسە و بریتانیایە و باژێڕیکیشە لەنێوچەی (کانت)ی ئینگلتەرا و بەندەرێکی گرنگە. لەبەر گرنگییش نێوبراوە بە «کلیلی ئینگلتەرا» و فڕانسەکان پێی دەڵێن «پادی کالێیە» و ٣٣کم لە فڕانسەشەوە دوورە (لە دوای ساڵی ١٩٩١ز. ڕاوە، کوردە ئاوارەکان لە فڕانسەوە بەنهێنی دەپەڕینەوە بۆ دۆڤەر).

دومتم: (دمتم/ع) هەرمێنێ.

دوون: (دون/ع) نزم، سووک، بێ لە.

دوونەرگس: دوو چاوی نێرگز ئاسا.

دۆن ژوان: دون خوان Don Joan(L) لاوێکی جوان و مەیبازێکی داوێ پیس. وێڕاش کەسێکی ئەفسانەیی کە ڕەفتاری سەرکێشی کردووە بەرەو موتڵەق، بەڕادەیێ کاری لە هونەرمەند و شاعیر و ئەدیبان کردووە بەسەری بکەنەوە، وەک؛ مووسیقەزان موتسارت، و شاعیر و ئەدیبانی وەک مۆلێر، پێلزاک، بیرناردشۆ.

دووی: دوکەڵی، دوای.

دووێ: دوونێ، دوێنێ.

دوها: (ف) دانا، زانا. (لە دها ءی عەرەبییەوە).

دە: لە.

دەرئامەد: (ف) داهات، دەرامەت، سوود، دەسکەوت.

دەبوور: (ف) ڕەشەبا.

دەبوستان: (ف) قوتابخانە، فێرگەی سەرەتایی.

دەبیرستان: (ف) قوتابخانەی دوای سەرەتایی، نێوەندی و ئامادەیی.

دەخەوتێ: دەئاخوێت، دەبێژێت، لێت دەخوێنێت.

دەخیل: (دخیل/ع) پەنابە، هاوارە، ئامان.

دەربەکی: لێدانێکی، زەبرێکی.

دەرحەق: لە بارەی، لە مەڕ، لە ئاستی (دەرهەق).

دەرز: (درس/ع) وانە.

دەرس: دەرز.

دەرکێ: دەرگە، دەرکە.

دەرهەم: (ف) شێواو.

دەرەجە: (درجة/ع) پلە.

دەستوور و عەمەل: (دستور العمل/ع) کارنامە.

دەسماڵ: دەستەسڕی سەر چۆپیی کێش، دەستەسڕ، هەروەها کوتاڵێکی ناسکی ڕەنگینە کە ژنانی کورد دەیخەنە سەر شان و لە ملیاندا گرێی دەدەن.

دەسەری: لە سەری.

دەسیسە: (دسیسة/ع) پیلان، خۆ تێ هەڵقوراندنێکی خراپ.

دەشتی فەقیەکان: تەختاییەک بووە لە گەڕەکی «سەرکارێز»ی سلێمانیی کۆندا و لە نزیک گردی سەیوانەوە بووە.

دەعەمەل: بەکارهێنان، بەعەمەل.

دەعەوات: (دعوات/ع) بانگ، تکاکاریی.

دەعوا: (دعوی/ع) باسێ، گلەیی، شەڕێ.

دەخڵ: دەغڵ، دانەوێڵە.

دەفع: (دفع/ع) لابردن، پاڵ پێوەنان.

دەفعە: (دفعة/ع) جارێ، کەڕەتێ.

دەقیانووس: ئیمپراتۆری ڕۆم بووە، لە ساڵی ۲۰۱ز هاتۆتە سەر تەختی پاشایی لە ساڵی

۲۵۱ز کوژراوە، بەهۆی ئەشکەنجەدانی مەسیحییەکانەوە بەناوبانگ بووە، دەڵێن هاوچەرخی (اصحاب کهف) بووە، لە ئەسڵدا (دەقیوس) بووە و گۆڕاوە و بووە بە دەقیانووس. (فرهنگ معین).

دەگەڵ: لەگەڵ، لەنک.

دەلاک: (دلاك/ع) سەرتراش.

دەلالەت: (دلالة/ع) میهرەبانیی، نیشانەیێ یان بەڵگەیێ.

دەلیل: (دلیل/ع) بەڵگە، نیشانە، ڕێنوێن.

دەم: دەمەی ئاسنگەر، مووشەدەمە، دڵ.

دەماوەند: بەرزترین کێوی ئێرانە و کەوتووەتە لای «تاران»ەوە.

دەوان: (ف) حاڵەتی ڕاکردن.

دەورە: (دورة/ع) خول، سەردەم.

دەی: بدەیت.

دەیجوور: (ف) تاریک.

دەیر: (دهر/ع) کۆنە ساڵی، دێرین.

دەیرە: درەنگە، شێتە.

دەین: (دَین/ع) قەرز.

دهۆک: باژێڕێکی کوردستان باشوورە، ساڵی ۱۹۶۸ز، چووە ڕێزەی پارێزگاکانی کۆماری عێراقەوە کە پێشتر قەزابوو.

دهێ: دێن.

دیاربەکر: (ئامید) لە کۆندا؛ باژێڕێکی ئاوەدانی کوردستانی باکوورە و دەکەوێتە سەر لێواری چەپی ڕووباری دیجلە. لە ڕابردوودا مەڵبەندی میرنشینەکانی کورد بوو تا لە س ۱۵۱۵ز.دا عوسمانییەکان داگیریان کرد.

دیبا: (ف) جۆرە کوتاڵێکی ئاوریشمینی ڕەنگینە.

دیپلۆم: Diplome باوەڕنامەیێکی خوێندنی یێکێ لە زانستەکانی کۆلێجێکی خوێندنی باڵایە.

دیدە: چاو.

دێرەدا: لە ئێرەدا.

دیزانم: دەیزانم، دەزانم.

دی ژیی: هیی دیی.

دیف: لە دوایەوە.

دیقەهەم: دەقەهەم، قەهر- خەم دەخۆم، خەمگینم.

دیکە: هی دی.

دێلەبەبا: سەگی مێ کە بای ئارەزووی هەڵیکردبێت.

دیموکـراتیی- دیموکـراسـیی: Democrasy وشـەیێکی تێکەڵە لە دوو وشـەی گـریکیی «دیمۆس= گەل» و «کراتۆس= فەرمانڕەوایی» و واتەی سیاسییانەیشی (حکوومەتی گەل) دەگرێتەوە. بەڕۆشنایی ئەم واتە گشتییەیشی دیارە کە جێی هەرە باوەڕێکی تێدا دەبێتەوە کە سەرچاوەی دەسەڵاتی فەرمانڕەواکان؛ هێنانە دیی خواستەکانی گەل بێت. دیسان هەر ڕژێمـێکی سـیـاسـیـیش دەگـرێتـەوە کە بنچینەی فـەرمـانڕەوایی، گـەل خـۆی بێت چ لە هەڵبژاردنی ئازادانەی فەرمانڕەواکاندا، چ بەچاودێری کردنیان لە دوای هەڵبژاردنیانەوە.

دیموکراتیی نوێش دوو جۆری هەبووە:

١- دیموکراتیی خۆرئاوایی کە بنچینەکەی هەردوو شۆڕشی ئەمریکا و فڕانسەیە.

ئەمەشە دوو کۆڵەکە ڕاگیری کردووە:

١/١: باوەڕ بەسەروەریی گەل بۆ ڕەوابوونی هەڵبژاردنی فەرمانڕەواکان و چاودێری کردنیان.

٢/١: باوەڕ بەمـسـۆگـەرکـردنی سـەربەسـتـیی تاکـە کـەسـیی لە مـەیدانەکـانی سـیـاسـەت و ئابوورییدا.

٢- دیموکراتیی میللیی کە لەسەر بنچینەی سیاسیی و ئابووریی ڕاگیرە و (کارل مارکس)ی فەیلەسووف کۆڵەکەکانی داکوتا.

ئەم جۆرەش لە بەرەی خۆرهەڵاتی هەڵوەشاوەدا بەکار برا و مخابن ئەنجامەکەی -لە کۆتایی هەشـتـاکـاندا- دەرکـەوت و وڵاتەکـانی ئەو بەرەیە پاشگەز بوونەوە و دیموکـراتیی جـۆری یەکـەمـیـان پەسـەند کـرد. (ڕاسـتـیـیـەکـەیشی لە سـەر ئەم زەویەدا، لە هیچ وڵاتێک و بەرەیێکدا، دیموکراییەکی موتلەق -ڕەها نییە!).

دین: دیتن، چاو، شێت.

دێوانە: پەتیارە، شێتۆکە.

- ڕ -

ڕا: (ڕاه/ف) ڕێگە.

ڕابیتە: (رابطة/ع) پێوەندیی، تێکەڵیی.

ڕاپۆر: Report (E) بەدواچوونی باسێ و لێ نووسینی بەنامە.

ڕاجیع: (راجع/ع) گەڕاو، دەگەڕێتەوە، هۆی.

ڕاحەت: (راحة/ع) حەسانەوە.

ڕازیی: (راض/ع) پەسەندکەر.

ڕازیار: سەرگوزشتەدار.

ڕاس: ڕاست.

ڕگە: ڕێگە.

ڕاگیرکەم: ڕاگیر بکەم، دەستەمۆ کردن.

ڕاه: ڕێگە.

ڕجا: (رجاء/ع) تکا.

ڕسق: (رزق/ع) ڕووزیی، دەستکەوتی ڕەنجی شان و کردەوەی چاک.

ڕنەک: شانەییێکی گرنج گرنجیی ئاسنینە بۆ لادانی کرێشی وڵاخ بەتایبەتی وڵاخی بەرزە.

ڕوئەسا: (رؤوساء/ع) سەرکردەکان.

ڕوخسەت: (رخصة/ع) ڕێگەدان، مۆڵەت دان.

ڕۆزفێڵت تیۆدۆر: Roosvelt Theodore (١٨٥٨ز-١٩١٩ز) سیاسەتبازێکی ئەمریکا و بیـسـت و شـەشـەم سـەرۆکی وڵاتە یێکگرتووەکـانی ئەمـریکا لەنێـوان س ١٩٠١ز-١٩٠٩ز.دا.

ڕۆژگار: (ف) ڕۆژگار.

ڕۆژنامە: ڕۆژنامە.

ڕۆماتیز: Rheumatism ڕێیوماتیزم؛ نەخۆشیی باداریی ئێسک و خوێن.

ڕۆ: ڕۆژ.

ڕۆح: (روح/ع) گیان.

ڕۆم: تورکی عوسمانیی.

ڕۆما: Roma پێتەختی کۆماری ئیتالیا لە ئەوروپادا.

ڕۆمان (L): Roman چیرۆکی درێژ.

ڕۆمانیا: Romania وڵاتێکە کەوتووەتە خۆرهەڵاتی ئەوروپای باشوورەوە و لەنێوان ڕوسیا و چیکۆسلۆڤاکیای جاران و مەجەڕستان و یۆگۆسلاڤیای جاران و بۆلگاریادایە. بەرەکەی ٢٣٧ر٠٠٠کم٢، و دانیشتووەکانی پتر لە (٣٠) ملیۆنێ دەبێت و پێتەختەکەی (بوخاریست)ە. لە سەرەتای سەدەی پانزەدا تورکی عوسمانیی حوکمڕانیی بوو تا لە ساڵی ١٨٧٨ز.دا سەربەخۆیی وەرگرتەوە و بوو بەوڵاتێکی پاشانشین. لە دوای (٢.ج.گ) و ساڵی ١٩٤٧ز. ڕاوە بوو بەکۆمارێکی میللیی سەر بەبەرەی خۆرهەڵاتی سۆشیالیست، بەڵام لە ١٩٨٩/١٢/٢٥ز.دا ڕاپەڕینی خەڵک و سوپا کۆتاییان بەئەو ڕژێمە هێنا و سەرەک کۆمار (تشاوسیکۆ) و کابانەکەیان دەستڕێژ کرد و ڕژێمەکە لای دا بەلای بەرەی خۆرئاوادا.

ڕۆنێ: دابنێ.

ڕەئووف: (رؤوف/ع) دڵنەرم، بەزەییدار.

ڕەئسمال: (رأسمال/ع) سەرمایە.

ڕەئیسولوزەرا: (رئيس الوزراء/ع) سەر وەزیران.

ڕەحەت: (راحة/ع) حەسانەوە، ئارام، هێوور.

ڕەحمەک: ڕوحمەک، بەزەییەک، ڕەحمێک.

ڕەد: (رَدّ/ع) وەڵام.

ڕەزا: (رضاء/ع) قاییل بوون، پەسەندکردن.

ڕەعنا: جوانیی.

ڕەعناکەش: جوان ڕاکێش ئەگەر (ڕەعناکوش) بێت، واتە جوان کوژ...؟

ڕەغمەن: (رغماً/ع) وێڕا، سەربارە.

ڕەفاه: (رفاه/ع) خۆشحاڵیی. (رفاهيه)؛ خۆشگوزەرانییە.

ڕەفع: (رفع/ع) بەرزکردنەوە.

ڕەفیق: (رفيق/ع) هاوەڵ، هەڤاڵ.

ڕەواق: (رواق/ع) هەیوان، ڕێڕەو سەقفداری ناو خانوو.

ڕەسووڵ: (رسول/ع) ڕاسپێردراو، پەیامبەر.

ڕەشت: باژێرێکی ئێرانە.

ڕەشح: (رشح/ع) تەڕایی، شێ.

ڕەشۆڵ: ڕەشۆڵ کوڕی عەبدوڵڵا (١٩١٣ز. سلێمانیی ١٩٧٤/٧/٤. دەربەندی ڕایات) مەقامبێژی کورد. گۆرانیی بەر قەوان و ڕادیۆ و تەلەفزیۆن کەوتووە!.

ڕەققاس: (رقاص/ع) سووڕخۆر. سەماکەر.

ڕەقیب: (رقيب/ع) پاسەوان، چاودێر، دوو کەس یەک دلبەریان خۆش بووی و دوژمنایەتی لەگەڵ یەکتری دا بکەن هەر یەکەیان ڕەقیبی ئەوی تریانە.

ڕەما: ڕاکردن.

ڕەمووەدن: (ڕەمیدەن/ ف): ترسان و هەڵاتن، سڵ کردن.

ڕەنجووریی: خەمباریی، نەخۆشی، بیماری.

ڕەوان: ئەوەیی بڕوات، بچێت، (جاریی)، حاڵەتی ڕۆیشتن.

ڕەونەق: (رونق/ع) بریسک و هوور، بازاڕ گەرمی.

ڕەهـ: (ف) ڕێگە.

ڕەهزەن: (ف) ڕێبڕ. چەتە.

ڕەهن: (رهن/ع) بارمتە. لە بریی دانراو.

ڕەهنمایی: ڕێگەنوێن، ڕێگەنیشاندەر.

ڕەهوار: ئەسپ یان ئێستری خۆشڕەو، ڕاهوار.

ڕەهەند: خەندەک، ئاوەڕۆی ئاوی پیس.

ڕیا: (رياء/ع) مێچکەیی، مەرایی، خۆبردنەپێش، خۆبەباش و پیاو نیشان دان.

ڕیاز: (رياض/ع) بەهەشت. باخچە.

ڕیازەی بەدەنییە: (رياضة بدنية/ع) وەرزش.

ڕیاسەت: (رئاسة/ع) سەرۆکایەتیی.

ڕتیبە: ڕشتووە.

ڕێستۆران: Restaurant (E) چێشتخانە. (لۆکەندا، لۆقنتە «L»).

ڕیقابان: (لە «رقبة»ی عەرەبییەوە) گەردن؛ گەردنان.

ڕیققە: (رِقّة/ع) ناسکیی.

ڕیکاب: (ركاب/ع) ڕکێف، ئاوزەندیی.

ڕێکەن: بنێرن.
ڕێکی: بنێرێت.
ڕێگەئەست: ریگە است (ف) ڕێگەیە.

- ز -

زابت: (ضابط/ع) ڕاگر، ئەفسەری سوپا -پۆلیس.
زات: (ذات/ع)؛ ١- هەر شتێ، هەر کەسێ. ٢- نەترسان، وێران.
زاتی: خۆ، من.
زاخۆ: ١- ساکۆ، ساقۆ؛ پاڵتاوێکی مشەممایە بۆ تەڕنەبوون. ٢- باژێڕۆکێکی کوردستانی باشوورە و ١١٤کم لە باژێڕی مووسڵەوە دوورە و دەکەوێتە سەر ڕووباری خاپوور. (لەمەڕ نێوەکەیشی قسەی جوێ جوێ هەیە... یێکێ دەڵێت لە «زاخۆتا»ی ئارامییەوە هاتووە! یەکێ دەڵێت «زا-ریوس»ی فەرماندەییێکی لەشکری «زەینەفوون»ەوە هاتووە کە پەلاماری کوردستانی کۆنی داوە و ناچار کراوە بکشێتەوە).
زار: لاواز.
زاریی: ناڵە، گریان، پاڕاندنەوە.
زاکیر: (ذاکر/ع) یادکەرەوە، ستایشکەری خوا، ستایشکەر.
زامزەدە: (ف) زامدار.
زامن: (ضامن/ع) متمانە -باوەڕپێکراو. دڵنیابەخش.
زانان: زانین، زانیوە.
زان و بزمین: (لە فەرهەنگەکانی کوردیی و فارسییدا واتاییم نەدیتووە).
زاهیر: (ظاهر/ع) دیار، لە ڕوو.
زاهیرەن: (ظاهراً/ع) بەڕواڵەت.
زاییع: (ضائع/ع) لەنێوچوو، ون بوو.
زبانزەدە: (ف) بەنێوبانگ.
زراعەت: (زراعة/ع) کشت و کێڵ.
زرتەبۆز: کەسێکی زل و قەبە.
زگار:

زمان گێرمان: زمان ئەڵمانیی (چەند گەلێکی وڵاتانێ کە بەزمانی ئەڵمانیی دەئاخوێن وەک، گەلی نەمسا، سویسرا).
زوان: زمان.
زوودیی: (ف) زوویی، خێرایی.
زووخ: (ف) کێم.
زور: (ف) زبر.
زۆر: توانا، هێز، باڵا دەستی، دەست درێژی.
زوڕراع: (زرّاع/ع) جوتێرەکان.
زول: (ذل/ع) سەرشۆڕیی، ڕیسوایی، شوورەیی.
زوڵم: (ظلم/ع) زۆر، ستەم.
زولێخا: لە ئەفسانەی ئایینییدا بەکابانی پووتیڤاری عەزیزی میسر ناسراوە و گۆیا عاشقی یووسفی کەنعان جوان بووە و داوای دەست تێکەڵیی لێکردووە و ئەویش بەگوێی نەکردووە. زولێخاش بوختانی بۆ هەڵبەستووە و تووشی بەندیی و زیندانی کردووە. دوای ڕستگار بوونی لە بەندیخانەدا، زولێخا چووتە سەر ڕێگەیی و بەرەوپیری چووە و شین و شەپۆڕی لە ڕوودا نواندووە و داوای لێبوردنی لێ کردووە، هەروەها کە -خۆیشی پیربووە- باوەڕی بەپەیامبەریی یووسف هێناوە و ئەو ساتەش یووسف نزای بۆ کرووە و جوان بووتەوە و مارەی کردووە و بووە بەهاوسەر.
زومرە: (زمرة/ع) دەستە، کۆمەڵ.
زەبت: (ضبط/ع) زەوت، ڕاگرتن، داسەکنان.
زەحمەت: (زحمة/ع) گرانیی، چڕیی، ڕەنج.
زەڕ: زێڕ.
زەڕبەفت: (ف) بەزێڕ چنراو.
زەرف: (ظرف- مظروف/ع) ١- هەل. ٢- کیسەیێکی دروستکراوە لە قاقەز.
زەرکڵاو: کڵاوزەڕ- زێڕ.
زەروورەت: (ضرورة/ع) پێویستیی.
زەریف: (ظریف/ع) جوان.
زەرێ: کیژێ.

زەڕڕەبات: (لە «ذرّة»ی عەرەبییەوە) یێکجار ورد و بچووکتر.
زەڕەبین: شووشەی قۆقزیی بۆ گەورەکردنی وێنەی ورد.
زەڕین کولەهێ: کڵاوزێڕ.
زەعیف: (ضعیف/ع) لاواز.
زەکا: (ذکاء- زکاة/ع) ١- زیرەکیی، زیخ. ٢- بەشە پارەیەکی بڕاوە لە داهاتی موسڵمانێ بۆ چاکە و باربووکردنی موسڵمانان.
زەلالەت: (لە زلزلەی عەرەبییەوە) لەرزە، پەریشانیی، (هەروەها ضلالة/ع) نادانیی، نەزانین، سەر لێ شێواویی.
زەڵم: سەرچاوەی ئاو و گوندێکی باکووری خۆرهەڵاتی (خورماڵ/ خۆرماد)ی سەر بەباژێڕی سلێمانییە.
بێژراوە کە ساڵی ١١٦٨ز بابە ئەردەڵانی فەرمانڕەوای شارەزوور قەڵاییێکی سەختی تێدا بنیاتناوە تا بەرگەی پەلامارەکانی خوسرەو پاشای فەرمانڕەوای ئامیدیی بگرێت کە گوێ ڕایەڵی سوڵتانی عوسمانیی سلێمان قانوونیی بووە.
لە چەمی «زەڵم»دا گەلێ ئەشکەوتی گەورە هەیە و ناسراوترینیان ئەوەیە کە بەرزییەکەی ٥٠مەترەیە و خەڵک بە قەڵای خان ئەحمەد خانی نێو دەبەن.
زەلیل: (ذلیل/ع) پەریشان، ڕیسوا، پەککەوتە.
زەم: (ضم، ذم/ع) ١- خستنەپاڵ. ٢- قسەی خراپی پاش ملە، دووزمانیی.
زەمانە: (زمان/ع) ڕۆژگار.
زەمزەمە: لەبەرخۆوە ئاواز خوێندن، لەبەر بەخۆوە گۆرانی وتن، دۆعا خوێندن بەهێواشی، لەژێر لێوەوە قسەکردن.
زەمیر: (ضمیر/ع) نیهاد، دڵ، ویژدان.
زەنگڵە: زەنگووڵە، چلوورە.
زەنگۆگراف: Zingograph (E) دەرهێنانی کلێشەی وێنە و نووسین لەسەر مس.
زەوق: (ذوق/ع) ئارەزوو، چێژ.
زەهاویی: باپیری شاعیری بەڕەگەز کورد جەمیل سیدقی زەهاویی.
زەهیر: (ظهیر/ع) پشتیوان.
زەین: (ذهن/ع) بیر.
زێدە: زیادە، پتر.

- ژ -

ژ: لە.
ژار: ١- هەژار. ٢- زەهر.
ژاندارمە: Gendurma (F) جەندرمە، پۆلیس.
ژ ئیروییە: لە ئەوڕۆوە.
ژ بەر: لەبەر.
ژ مەڕە: لە منەوە.
ژ نوبیا: بێوەژن.
ژ وان ڕە: لەئەوە – ئەوانەوە.
ژۆن تورک: (F) نەوجوان، لاوانی تورک پەرست.
ژەهێ: ژێ.
ژین: (ڕۆژنامەی ژین).
ژیهاتیی: لێ هاتیی، لێهاتوو.

- س -

سائیب سانیی: (صائب ثاني/ع.ف) محەممەد سایيب کوڕی میرزا عەبدوڕڕەحیم (١٦٠١ز- ١٦٧٠ز)؛ یێکێکە لە غەزەل خوێنە بەرزەکانی شیعری فارسیی کە بیری ورد، خەیاڵی باڵا، دەربڕینی سفت، وێنەی گەش بووە و بە (سایيبی تەبرێزی)یش نێوبانگی هەیە و خۆی لە خانەدانێکی تەبرێزییەوە هەڵکەوتووە.
سائیرە: (سائر/ع) هیی دیی.
سابیت: (ثابت/ع) چەسپاو، سەلمێندراو.
سابیق: (سابق/ع) پێشوو.
ساحە: (ساحة/ع) مەیدان، دەست.
ساحیب: (صاحب/ع) ناسنێوێکە لە هێندوستانەوە تا نێوەڕاستی خۆرهەڵات تا نێوەڕاستی خۆرهەڵات -بەکوردستانی باشوورە- بەسەر ئینگلیزەکاندا دابڕاوە کە خاوەند یان خودان ماڵە و بە ساحیب بانگیان دەکردن یان قسەیان لەگەڵ دەکردن.

ساحیل: (ساحل/ع) کەنار، لێوار.
سادیر: (صادر/ع) دەرچوو.
سادیق: (صادق/ع) ڕاستگۆ، سەرڕاست.
سارا: (صحراء/ع) بیابان، دەشت.
ساعیی: (ساع/ع) بەکۆشش، سواڵکەر، باجگر.
ساعید: (ساعد/ع) بازوو.
ساغ: (ت) چاک.
ساف: (صاف/ع) پاک، لووس.
ساقیی: (ساقي/ع) مەیگێڕ، ئاوگێڕ.
ساکین: (ساکن/ع) نیشتەنیی، دانیشتوو.
سالار: سەردار، سەرۆک.
ساڵە خوردە: (ف) بەتەمەن، پیر، بەساڵداچوو.
سالیم سیفەت: سالیم ئاسا (سالیمی شاعیری کورد).
سامیی: (سامي/ع) بەرز، باڵا.
سایا: لە سایەی، لە سێبەریدا.
سایەدار: سێبەردار.
سپیرتیی: Spirita (E) ئەلکوهوول، مەی، ئەسپیرتۆ!.
سپیلک: چیایێکی نێوان شەقڵاوە و سەلاحوددینە.
ستاد: State (E)دەزگەی باڵا، مەڵبەند، حوکوومەت.
ستارە: Star (E) هەروەها (ف)؛ ئەستێرە، ستێرا.
ستاسیۆن: Stasion (L) وێستگە، شوێنی ڕاوەستانی ئۆتوموبێل، پاس، شەمەندووفەر.
ستوون: گوتارێکی کورتی کەم درێژۆکۆکە.
ستیوارت: Steward (E) نۆکەری پاپۆڕ.
سروە: بای فێنک، شەماڵ.
سزادار: شاییستە، شایان، بەجێ.
سفارش: (ف) ئەسپاردن، فەرمان بۆ جێ بەجێ کردنی کارێ یان پاراستنی شتێ.

سڵق: ڕووەکێکی گەڵا پان و تەنک و گەورەی کەسکە، بۆ شلەی خواردەمەنیی، هەروەها بۆ یاپراخ (ت) و دۆڵمە بەکاردەبرێت. باژێڕی کەرکووک سڵقی بەناوبانگە.
سلێمانیی: باژێڕێکی تەواو کوردنشینی کوردستانی باشوورە. لە ساڵی ١٧٨٤ز.دا ئیبراهیم پاشای بابان بۆ ڕێزی (سلێمان پاشای گەورە)ی مەمالیکە فەرمانڕەواکانی بەغدادەوە، بەنێویەوە ئاوەدانی کردەوە و پێتەختیی میرنشینی بابانی لە ١٨٥١ز.دا فەرمانڕەوایی بابانیش پاکۆ بوو کە تورکی عوسمانیی داگیری کرد. لە ١٩١٨ز-١٩٢٤.دا فەرمانڕەوایی کودستان و داگیرکاری بریتانیای بەخۆوە دیت تا لە دوا مێژوودا بریتانیا داگیری کرد و بەزۆر لکاندی بەمەملەکەتی عێراقی عەرەبەوە. باژێڕەکەی کە بەکوردایەتیی و ڕۆشنبیرییەوە نێوبانگی هەیە و ئەمیستە دانیشتووەکانی لە ٦٠٠هەزار کەس پترە، ١٠٥کم لە باژێڕی کەرکووک و ٣٧٠کم لە بەغدادەوە دوورە.
سککە: (سکّة/ع) پارەوپوولی لەفلز دروست کراو، وەک زێڕ و زیو، مس... هتد.
سکڵ:: پووڵوو، پەنگر.
سکوونەک: هێمناتییێ.
سکەندەر: (بنۆڕە: ئەسکەندەری گەورە!).
سوئال: (سؤال/ع) پرسیار.
سوب: (صبح/ع) بەرەبەیان، سپێدە.
سوبحدەم: دەمەو بەیانی، تاریک و لێڵی بەرەبەیان.
سوپەرمان: Soperman (E) زاراوەییەکی فەیلەسووفی ئەڵمانی (نیتشە F. Nietzs-che)یە بۆ پێناسینی مرۆڤێکی توانا و دانا و بێ هاوتا کە باڵاترە لە مرۆڤی ئاسایی بەخۆ ئازادکردن لە کۆت و زنجیرەکانی داب و دەستوور و خوو نەریتەکانی کۆمەڵیی باو و لە پێناوی ئازادیی و بەرزیی و کردەوەی دەگمەن و بەکەڵکدا.
سورعەت: (سرعة/ع) خێرایی، بلەزیی.
سوکنا: (سکنی/ع) جێگە نیشینی، جێگەی حەوانەوە.
سوکووت: (سکوت/ع) بێدەنگیی، خامۆشیی.
سولێمان: سلێمان پەیامبەرێکە کە ناسراویشە بە (سلێمانی دانا) و کوڕی داود پەیامبەرە.
سوڵەحا: (صلحاء/ع) پیاوچاکان.
سندووق ئەمینیی: (أمين صندوق) باوەڕ پێ کراوی گەنجینە.

سنووجات: (کۆی؛ صنج/ع) ئامێرێکی مووسیقەی لە زەرد دروستکراو و دەنگ قەبە و تیژە.

سنووحات: (کۆی؛ سنح/ع) هەل، هەلی بیرورِا دەربرِین بەجوانیی.

سۆما: ڕووناکی چاو، توانای چاوپێکەوتن.

سومە: (ثم/ع) ئەوجا، ڤێجا.

سوننەت: (سُنَّة/ع) فەرمان، فەرماییشیتی پەیامبەری ئیسلام.

سوهوول: (سهول/ع) دەشتەکان (سهل/ع) ئاسان، سانا.

سوو: (ف) لا. (سوء/ع) خراپە.

سوور: (صور/ع) ١- چیایێکە. ٢- ئامرازێکی مەعدەنییە بەفوو تێ کردنی دەنگێکی بەرزی لێ هەڵدەستێ. (سووری ئیسرافیل: شەیپووری ئیسرافیلیی سەرۆکی فریشتەکان کە لە ڕۆژی ڕاست بوونەوەدا -قیامەت-دا دەنگ دەکات و مردووەکان وریا دەکاتەوە!).

سونع: (صنع/ع) دروستکردن.

سویسرا: Swisse کۆمارێکی یێکگرتوو نێوەندی ئەورووپایە بەری زەوییەکەی ٣٩٨ر٤١کم٢ و دانیشتووەکانی پتر لە ١٠میلیۆنێ دەبێت. ڕژێمەکەی بێ لایێنە و بنکەی چەند ڕێکخراوێکی نێو دەوڵەتییە. چەند کەمە نەتەوەیەکی بەزمان ئەڵمانیی و فرانسیی و ئیتالیایی دەئاخوێن. لەسەر کشت و کێڵ و ئاژەڵ و گەشت و گوزاری بیانەکان ئابووریی پتەوی خۆی ڕاگرتووە. (پەیمانی لۆزان)ی شووم لە ئەم ولاتەدا گەڵاڵە و مۆرکرا.

سە: (ف) ١- سێ. ٢- سەگ.

سەب: (سبّ/ع) جوێن.

سەبا: (صبا/ع) بای شەماڵ.

سەبر: (صبر/ع) ئارام، ئۆقرە.

سەبووریی: هێوری، دڵنەوایی.

سەبەب: (سبب/ع) هۆ.

سەبەبییەت: (سببیة/ع) بەهۆکانەوە، هۆکاریی.

سەتوە: (سطوة/ع) دەسەڵات، هێز.

سەجییە: (سجیّة/ع) خو و ڕەوشت.

سەححار: (سَّحار/ع) جادووکەر.

سەحەر: (سحَر/ع) بەرەبەیان.

سەحیفە: (صحیفة/ع) پەڕە، ڕۆژنامە.

سەخاوەت: (سخاوة/ع) بەخشندەیی، دەست بڵاویی.

سەد: (سدّ/ع) بەست.

سەدا: (صدی/ع) زایەڵە.

سەداقەت: (صداقة/ع) دۆستایەتیی.

سەداقەت شیعار: (صداقة شعار/ع) هەڵگری دروشمی دۆستایەتیی.

سەدر: (صدر/ع) پێش، سنگ، سینە.

سەدید: (سدید/ع) پڕپەند؛ ڕاییێکی بەکەڵک.

سەراحە: (صراحة/ع) لە ڕوو، ئاشکرا.

سەرئاوەرد: (ف) سەربوهورد، بەسەرهات.

سەرئەفراز: (ف) سەربەرز.

سەر بەسەر: سەرتاسەر، هەموو، یێکە یێکە، گۆڕینەوەی دوو شت بەبێ باقیدانەوە.

سەرپشک: سەربەست لە هەڵبژاردنی هەر باسێ، شتێ، ئیختیاری ئازاد.

سەرچنار: سەراو و سەیرانگەیێکی ناسراوە و ٧کم لە سلێمانییەوە دوورە.

سەرچەشمە: (ف) سەرچاوە، کانیی.

سەرد: (ف) سارد.

سەردار نەسرەت: (ف) سەرداری سەرکەوتوو؛ ناسنێوێکی سمکۆی شکاکی سەرکردەییێکی بزاڤی نەتەوەیی کوردە لە سەرەتای سەدەی بیستدا.

سەر داستان: (ف) سەرەتای داستان، پێشەکیی.

سەر دەفتەر: (ف) فەرماندەی دەزگەیێ، کۆمەڵێ.

سەرزەنشت: (ف) تەریق کردنەوەی یێکێ لە ڕووی ئامۆژگارییەوە، گلەیی، ڕەخنە، لۆمە.

سەر شار: پڕ بەجۆرێک لێی بڕژێت، لێوان لێو.

سەرشەقام: گەڕەکێکی کۆنی بابانە لە باژێری سلێمانییدا.

سەرف: (صرف/ع) خەرجیی، (صرّاف/ع) کەسێ پارە دەگۆڕێتەوە، پارەگۆڕ.

سەرفی نەزەر: (صرف النظر/ع) چاوپۆشیی.

سەرڤیتەر: Serviter (E) کارەکەر.

سەرگەرد: بەلاگەردان، قوربانیی.

سەرگەشتەگیی: (ف) سەرگەردانیی، ئاوارەیی.

سەرگوزەشتە: بەسەرهات، چیرۆک.

سەرلەوحە: سەرنێو، نێونیشان.

سەرمەشق: نووسین. (جاران کە منداڵ لە بەدەستی مەلایان فێری نووسین ببوایە، بەئەو نووسینەی دەبێژرا سەرمەشق).

سەرنوشت: (ف) چارەنووس.

سەروو: درەختێکی بەرزی گەڵا زۆری بێ بەرە.

سەریح: (صریح/ع) لە ڕوو.

سەریع: (سریع/ع) خێرا، بلەرز. (سریعاً/ع) خێراتر.

سەعد ئەکبەر: (السعد الاکبر/ع) ١- یێکێ بەختی زۆر یاری بێت، پێی دەڵێن سەعدی ئەکبەرە. ٢- گەورەترین خۆشی. ٣- ئەستێرەی موشتەریی.

سەعدیی: سەعدیی شیرازیی شاعیری فارسیی؛ موسلیحوددین: (دەوروبەری ١١٩٣ز-١٢٩١ز).

سەعدییە: قزەلڕەبات (ت) ئاواییێکی سەر بەباژێڕی دیالەیە کە موڵکی مەحموود پاشای جاف بووە و ئێستە ژێر ماڵەی دەوڵەتی عێراقی عەرەبە! (مەحموود پاشای جاف هەر لە ئەوێدا نێژراوە).

سەعیی: (سعي/ع) کۆشش.

سەغڵەت: (ئاڵۆزاو، گرژ، خەمبار.

سەغیر: (صغیر/ع) بچووک، منداڵ.

سەفا: (صفاء/ع) ١- ڕۆشن، پاکیژ. ٢- جێگەییێکی پەرستش بووە لەپێش ئیسلامەوە.

سەفاهەت: (سفاهة/ع) سەرەڕۆیی.

سەفیل: (سافل/ع) سەرەڕۆ، سەرسەریی، چەپەڵ.

سەقیم: (سقیم/ع) ناپەسەند، زۆر چەوت.

سەکەنە: (سکنة/ع) نیشتەنیی.

سەلابەت: (صلابة/ع) پتەویی.

سەڵاحەددین: کوڕی نەجموددین ئەییوبیی (١١٣٧ز-١١٩٣ز) کوردێکی پاڵەوانی ڕێگەی ئیسلام. ڕووخێنی دەوڵەتی (فاتیمی)ی میسر و دامەزرێنی خانەدانی (ئەییوبی لە میسر، یەمەن، شام، مووسڵدا. دوژمنی گەورەی خاچدارەکان کە ساڵی ١١٨٧ز. لە شەڕی (حەتین)دا (بەیتولمەقدیس)ی ڕزگار کرد و دوایی بەدانایی خۆیەوە ڕێگەی ئاشتیی گرت و لە س١١٩٢ز.دا ئاگربڕی مۆرکرد و هەر هێلێکی سەر کەناری نێوان باژێڕەکانی (سوور) و (یافا)ی پێ ڕەوا دیتن. ئازاییێکی ڕەووشت بەرز و جوامێر و زانستپەروەر ئاوەنداکەرەوەی مزگەوت، قەڵا، جۆگە، پەرژینەکانی قاهیرە، ڕەنگی کرد و کۆشی بەدوارۆژی (نەتەوەی کورد)یەوە نییە، چ لە رووی سیاسیی، کۆمەڵیی، ڕۆشنبیریی، ئاوەدانییەوە!. لە باژێڕێ (شام/ دیمەشق)دا بەخۆی و شمشێرەکەیەوە نێژراوە.

سەڵاحییەتدار: بەدەسەڵات.

سەلام: (سلام/ع) سڵاو.

سەلم و توور: دوو کوڕی فەرەیدوونی پاشای (پێشدادیی)ن کە لەنێو خۆیاندا بەشەڕ هاتوون و یێکیان قەڵاچۆ کردووە. بەئەو شوێنشە دەبێژرێت (سەلم و توور!).

سەما: سووڕدان.

سەمەرە: (ثمرة/ع) ١- بەری هەر درەختێکی بەکەڵک. ٢- ڕووداوێکی سەرسوڕمێن.

سەڵەوات: (صلواة/ع) سڵاو، نوێژگاریی.

سەماحەت: (سماحة/ع) لێبووردەیی.

سەمانیە: (ثمانية/ع) هەشت.

سەمەر: (ثمرة)، بەر.

سەمەن: (ثمن/ع) نرخ، بەها.

سەمیع: (سمیع/ع) گوێدێر، بیستوو.

سەنا: (ثناء/ع) ستاییش.

سەنادید: (صنادید/ع) دلێرەکان.

سەنت/ سێنت: Cent دراوێکی خۆرئاواییە ١/١٠٠ی دۆلارێکی ئەمریکییە -جاران نرخی ١٠فلسی عێراقی بوو- لە بریتانیا و هۆڵاندا بەکار دەبرێت.

سەنعان: شێخی سەنعان؛ پاڵەوانی چیرۆکێکی ئەڤینیی دانسقەیە کە گۆیا لە وڵاتێکی خۆرهەڵاتدا قەوماوە.

شێخی سەنعان پیرێ بووە و سۆفیی، گۆیا تووشی داوی جوانیی و عەشقی کیژە گاورێ بووە و لە پێناویدا لە ئایین گەڕاوەتەوە و مێزەر و سیواکی فڕێ داوە و زوونناری گاورانی بەستووە و تیکەڵی ڕیزیان بووە. لایێنگر و دۆستەکانی چەند لێی پاڕاونەتەوە، پاشگەزنەبووتەوە و ئیدی ئەوانیش گۆیا چوونەتە لای (شێخی عەتار) (فریدالدین عطار نیشابوری) کە بە هۆنراو نووسیوێتی، دوای ئەو کراوە بەزۆر زمان و هەروەها چەند جارێ وەرگێڕدراوە تە سەر زمانی کوردی بەشێوەی کرمانجی خواروو، کرمانجی ژووروو و، گۆران تا ئێستا گەلێ کتێب و دیراسە و لێکۆڵینەوە لەسەر ئەم داستانە بەزمانی فارسی و زمانە خۆرئاوایی و خۆرهەڵاتییەکان نووسراوە!.

ئەم چیرۆکە ڕاست بێت یان درۆ، لە ئەدەبییاتی فارس، عەرەب، ئازەر، کورددا، بەنێوبانگە.

یێکەم جار شاعیر فەریدوددینی عەتار لە (منطقة الطير/ مەنتیقوتەتەیر)دا لە ساڵی ١١٩٣ز، ئەوجا میر عەلی سەوایی لە (لسان طير/ لیسانولتەیر) لە ١٥٠١ز.دا، هەروەها شاعیری کورد فەقێ تەیران لە سەدەی شازدەدا و سەرەتای سەدەی حەڤدەی کۆچیدا، بەشیعر چیرۆکەکەیان هۆنیوەتەوە. لە ئەدەبی فۆلکلۆری کوردییدا، بەشێوەی زمانی کرمانجیی باکوور، سۆرانیی، گۆرانیی، وێنەی هەیە و بەر چاپ کەوتوون. لە ئەمەش پتر هێندێ بیروڕا هەن کە چیرۆکەکە بەڕاست دەزانن.

سەنەد: (سند/ع) بەڵگە؛ قەباڵەییێکی ڕەسمیی و مۆرکراو.

سەنەوییە: (سنوية/ع) ساڵانە.

سەودا: سۆز، ئارەزوو، شەیدا.

سەوق: (سَوق/ع) ناردن.

سەوگەند: (ف) سوێند.

سەوییە: خوو، ئەتوار.

سەه: سەح، ئاگاداریی.

سەهەند: (ف) سێبەری چڕکە درەخت، زۆر سارد و سەرما.

سەییادی مەعنیی: (صياد معني/ع) ڕاوکەری ناسراو.

سەیید سادق: ئاواییێکی نزیک باژێڕێ سلێمانییە.

سەییدی مورسەل: (السيد المرسل/ع) پەیامبەری خودا محەممەد (د.خ).

سەوییە: (سويَّة/ع) ١- پێکەوە. ٢- خوێندەواریی.

سەهوو: (سهو/ع) هەڵە، لێ تێکچوون.

سەیرانگەه: سەیرانگە.

سەیل: (سيل/ع) لافاو. لێ شاو.

سەیوان: گردی سەیوان – سلێمانیی، چەتر.

سیا: (ف) ڕەش.

سیانەت: (صيانة/ع) پارێزگاریی. پاراستن.

سیححە: (صحة/ع) تەندروستیی.

سیحر: (سحر) فێڵ، جادوو.

سیخناخ: تێ ئاخنین، بەزۆر پڕ کردن، تێ تەپاندن.

سێر: (ف) تێر.

سێرئاب: (ف) تێرئاو؛ بەچیمەنێ دەڵێن کە تەڕ و گەش بێت!، هەرشتێ یان ڕووەکێ کە تێر ئاو بێ.

سێراو: تێرئاو.

سیغار: (صغار/ع) ١- بچووکەکان، زارۆکان. ٢- سیغار: کاغەزی جگەرە کە پەڕەییێکی بچووک و تەنکە و تووتنەکەی تێدا دەپێچرێتەوە.

سیلاح: (سلاح/ع) چەک.

سیما: (سيماء/ع) ڕوو.

سیم: (ف) زیو.

سیمبەر: بەرزیوین، سنگ و مەمکی سپی و ساف و بێگەرد.

سیمین: (ف) زیوین.

سیمین تەن: (ف) تەن زیوین، لەش و لار زیوین.

سیمین زەقەن: (ف) چەناگە زیوین، چەناگە سپی و جوان.

سیمین عوزار: (ف) ڕوخسار زیوین، دەموچاوی سپی و ساف و جوان.

سین: Seine (F) ڕووبارێکی فڕانسەیە و دەڕژێتە دەریای «مانش»ەوە و درێژاییەکەی (٧٧٦کم)ە.

سینە: (ف) سنگ.

سینه ساف: دڵپاک.

سیننی یەئس: (سن الیـأس/ع) تەمـەنی ناهومـێدیی؛ ئافـرتێ لە سک کـردن کـەوت ئەو تەمەنەی بەناهومێدیی دەناسرێت.

سبیر: (ف) تێر، تێروتەسەل.

- **ش** -

شا: (ف)١- پاشا. ٢- شاد.

شاخ: لقی دار، چڵی گوڵ.

شاخە: دەنگ،لقی، چڵی گوڵ.

شارەزوور: نێوچەیێکی پڕ لە چیا و دەشتی سەر بەباژێڕی سلێمانیی. ئەمێستە بەدەشتە پان و بەرین و پیتەکەی دەبێژرێت شارەزوور، بەڵام لە سەردەمەکانی عوسمانییدا تا کەرکووک بەهەرێمی شارزوور لە قەڵەم دەدرا.

لەمەڕ ریشەی نێوەکەیشی قسە و باسی جوێ هەیە، هێندێ نووسەری عەرەب -بەهۆی کوشت و کوشتار و داگیرکاریی عەرەبە موسڵمانەکانی سەرەتاوە و بەرگریی خەڵکەکە- بە شاری زۆر و زۆرداریـیان لە قـەڵەم داوە. هێندێ بیانیی تا کوردیش -لەبەر پیـتی خـاکـەکـەی- بەشاری زێڕیان لە قەڵەم داوە..

تۆفیق وەهبیش بە (شەهرە زووڵ/ باژێڕی نشێو)ی لە قەڵەمداوە و گۆیا (تەیموری لەنگ) ئەم باژێڕەی کاولکردووە، بەڵام مێژووی کۆنترە و ڕیشەی دەچێتەوە سەر مادەکان.

شام: (ف) ١- ئێوارە، شەو. ٢- (ع) باژێڕی دیمەشقی وڵاتی سووریا.

شامیل: (شامل/ع) گشتیی.

شانا: وەشاندن.

شانای: هەڵ دان، وەشاندن.

شانەزەن: (ف) شانەکەر.

شانو: بوەشێنێ.

شاهی ئەدەبییات: پاشای ئەدەبییات.

شاهی دەوران: پاشای ڕۆژگار.

شاهی کـوردستـان: پاشای کـوردسـتـان/ مـەلیـک مـەحمـوودی یێکـەم؛ حەفـیـدزادەی مـەحمـوود

شێخ عـەبدولقـادر گێلانی (٥٦١ز-١١٦٦ز)؛ ڕابـەری ڕێبازی قـادریی کـە مـەزارەکـەی لـە بەغدادە.

شاهی موحیت: پاشای وڵات.

شای سەر توجاران: (مەبەست خودایە).

شایەد: ئەگەر.

شڤان: شوان.

شکست: (ف) شکا.

شکڵ: (شکل/ع) شێوە.

شکەم: (ف) سک، زک.

شکەنج: (ف) ئەشکەنجە، پێچ و لوول، شکاندنەوە.

شنۆ: شنە، شنەی با.

شنروێ: چیایێکی لای هەڵەبجەیە.

شنە: شەپۆڵی شەماڵ.

شنەفتش: (ف) بیستنی، گوێی لێ بوو.

شوئوون ئیجتیماعییە: (شؤون إجتماعیة/ع) کاروباری کۆمەڵیی.

شوبباکێ: (شباك/ع) پەنجەرەی.

شوبهەیێ: (شبهة/ع) ١- وەک. ٢- گومان.

شوور: (ف) پشێویی، ئاژاوە، شەڕ.

شوعەرا: (شعراء/ع) هەستیاران، شاعیران.

شۆفێر: Chauffeur (L) لێخوڕی ئوتوموویێل و هاوتای.

شوکران: (لە: شکر/ع)ەوە؛ سوپاسگوزاریی.

شوت: شوشت، ششت.

شوورەت: (شهرة/ع) نێوبانگ.

شووروت: (شروط) مەرجەکان.

شورەفا: (شرفاء/ع) مەردەکان، ڕێزدارەکان.

شوهرەت: (شهرة/ع)، ناوبانگ.

شوهەدا: (شهداء/ع) خۆبەختەکان، گیـانفیداکان، فیداکارانی پێناوی بیروباوەڕێکی ڕاست

و بەکەڵک.

شەئنین: شان و شکۆ.

شەب: (ف) شەو.

شەباب: (شباب/ع) لاویی.

شەبستان: (ف) جێگەی نووستن، حەرمەسەرا، تاریکستان.

شەپال: شۆخ و شەنگ.

شەت: (شط/ع) ڕووباری پان و گەورە.

شەجەر: (شجرة/ع) درەخت.

شەخس: (شخص/ع) ١- کەسێ. ٢- مەزاری پیاوچاکێ.

شەددی ڕیحال: (شد الرحال/ع) خۆگرکردنەوە بۆ کۆچ، خۆ ئامادەکردن بۆ کۆچ.

شەڕئەنگێز: (ف) شەڕ هەڵگیرسێن، شەڕانیی.

شەرت: (شرط/ع) مەرج.

شەرح: (شرح/ع) ڕاڤە، لێکدانەوە.

شەرحێم: واتاییم.

شەرع: (شرع/ع) قانوونی ئایین.

شەرق: (شرق/ع) خۆرهەڵات.

شەرمەند: (ف) شەرمن.

شەرەفخان: شەرەفوددین خان (**١٥٤٣**ز-**١٥٩٨**ز) کوڕی میر شەمسوددین ڕۆژەکیی؛ میری سەلیان و محەممەد ئابادی نێوچەی شیروان لە ئێراندا؛ (س**١٥٥٤**ز)، میری خێڵەکانی کورد -بەلوڕڕەکانیشەوە- لە ئێراندا: (س**١٥٧٦**ز). لە ساڵی (**١٥٧٨**ز.دا چووەتە پاڵ عوسمانییەکان و دوای ١٠ ساڵ لایێنگیریی و ئازایەتیی نواندن لە شەڕدا، بووە بەفەرمانڕەوای (بدلیس) و ناسنێوی (خان)ی خەڵاتکراوە. لە تەمەنی **٥٣** ساڵیدا دەسەڵاتی داوەتە دەست ئەبولمەعالیی شەمسوودینی کوڕی و خۆی دانا بۆ نووسینەوەی (مێژووی کورد و کوردستان) بەفارسیی، لە نێوانی **١٥٨٨**ز.-**١٥٩٧**ز.دا بەشی یێکەم و لە **١٥٩٧**ز-**١٥٩٨**ز.دا بەشی دووەمی دانراوە بەنرخەکەی (شەرەفنامە)ی تەواوکرد. شەرەفوددین ئەستێرەی بەختی کوردە و دانراوەکەیشی جەختی کوردایەتییەتی!.

شەرەر: (شرر-شرارة/ع) بڕیشکە، بریسکە.

شەریفیش: شەریفیی ئەو، بەڕێزی ئەو.

شەریک: (شريك/ع) شیرکەت، بەشدار.

شەعب: (شعب/ع) گەل.

شەفاعەت: (شفاعة/ع) تکاکاریی.

شەفەق: (شفق/ع) سپێدە، بەرەبەیان.

شەفیع: (شفيع/ع) تکاکار.

شەفیق: (شفيق-شفوق/ع) بەزەییدار؛ بەزەیی هاتنەوە بەکەسێکدا.

شەقاوەت: (شقاوة؛ لە شقي/ع) سەرکێشیی، سەرچڵیی.

شەقڵاوە: قەزاییێکی کوردنشینی سەر بەباژێڕی هەولێرە و (**٥٦**کم) لێی دوورە و کەوتووەتە دۆڵی چیای سەفینەوە. شوێنەکەی جەنگەڵستانە و پڕ لە درەختی بەردارە. هەروەها هاوینەهەوارێکی بەنێوبانگە.

(ڕیشەی نێوەکەی کۆنە و لە؛ شاقولی بەگی شا عەلیی بەگی کەولۆسی میری سۆرانی سەردەمی سوڵتان سلێمانی قانوونیی عوسمانییەوە داکەوتووە و شاقولیی ئاوا -شاقولی ئاباد بووە!).

شەمس: (شمس/ع) خۆر، ڕۆژ.

شەمع: (شمع/ع) مۆم.

شەمیم: (ف/ع)) بۆن کراو، بۆن.

شەندەن: وەشاندنەوە.

شەوخێز بە: شەونخوونی بکە، بەشەومەنوور، شەو بەئاگابە.

شەوق: (شوق/ع) ڕووناکیی، ئارەزوو.

شەوکەت: (شوكة/ع) هێز، دەسەڵات.

شەوگەرد: شەوگەڕ: پاسەوانی شەو، پاساوڵی شەو.

شەه: (ف) شا، پاشا.

شەهدیی: شایەتیی.

شەهزاد: نەوەی شا، نەوەی پاشا.

شەهوەت: (شهوة/ع)، ئارەزوو.

شیار: هۆشیار.

شێخ عەلی: (لە ئێرەدا مەبەست شێخ عەلی تاڵەبانییە لە کەرکووک!).
شێخ هەباس: شێخ عەباس (دەڵێن پیاوچاکێ بووە و مەزارەکەی لە باشووری سلێمانییدایە و خەڵکیی بۆ هاتنەدیی مرازیان چوونەتە سەری و پارچە پەڕۆی کەسکیان پێوە کردووە!).
شیددەت: (شدة/ع) توندیی.
شیرین کەمەر: کەمەر شیرین؛ کەمەرێکی باریک و جوان، کەمەر باریک، ناوقەد باریک..
شێری یەزدانیی: ناسنێوێکی عەلیی کوڕی ئەبی تاڵیبی چوارەم خەلیفەی موسڵمانانە.
شیعار: (شعار/ع) دروشم.
شیلین: Shilling پارەیەکی ئینگلیزە و ١/٢٠ پاوەندێکە. جاران نرخی بەرامبەر ٥٠ فلسی عێراقیی بوو.
شیمال: (شمال/ع) ژووروو، سەروو، باکوور.
شیوەسوور: نێوچەیەکی پڕ کەند و شیوی نێوان باژێڕۆکی چەمچەماڵ و سلێمانییە.
شین: تیپی (ش)؛ گریان، گریانی بەکوڵ.
شێو: ١- خۆراک. ٢- کێلان.

- ع -

عائید: (عائد/ع) سەربە...، دەگەڕێتەوە.
عائیلە: (عائلة/ع) خێزان.
عاتیر: (عاطر/ع) بۆندار.
عاجبات: (لە عجب/ع)ەوە؛ سەیر و سەمەرە، سەرسوڕمێن.
عاجیز: (عاجز/ع) بێ توانا، نەکارە.
عاجیلە: (عاجلة/ع) پەلە، بلەز، خێرا.
عادەتیی: (لە عادة/ع)ەوە؛ ئاسایی.
عادیلیی: (لە عدل/ع)ەوە؛ دادپەروەرانە.
عارتەن: شوورەییتە.
عاریز: (عارض/ع) ١- کۆڵەکە. ٢- ڕوومەت.
عاریف: (عارف/ع) دانا، خوداناس.
عاسا: (عصی/ع) دار، داردەست.

عاسیفە: (عاصفة/ع) گەردەلوول، زریان.
عافییەت: (عافیة/ع) نۆش، چاکیی.
عاقیبەت: (عاقبة/ع) دوارۆژ، ئەنجامی شت، ئەنجامی ژیان.
عالەم: (عالم/ع) دنیا. گێتیی.
عالەمەک: عالەمێ، خەڵکێکی زۆر.
عالیمان: زانایان.
عام: (عام/ع) گشت.
عامیل: (عامل/ع) پاڵە، کاریگەر.
عامیی: (عاميّ/ع) گشتیی.
عان: (آن/ع) هەل، هەنهووکە، ئەمێستە.
عوود: (عود/ع) سازێکی ژێداری مووسیقەی خۆرهەڵاتییە.
عۆدە: دەرەقەت.
عورەفا (عرفاء- العارفین/ع) دانا، زاناکان.
عورووس: ڕووس.
عوزر: (عذر/ع) بیانوو، بەهانە، (هەروەها بەمانای عوزری ئافرەت).
عوششاق: (عشاق/ع) دالدارەکان.
عوقبا: (عقبة، عقباه/ع) دوایی، دواییەکەی، ڕۆژی قیامەت.
عوقدە گوشا: (ع/ف) گرێی کراوە.
عوقووبات: (عقوبات/ع) سزاکان.
عقوود: (عقود/ع) ملوانکەکان.
عولوویی: (علوّ/ع) بەرزییەتیی.
عومر: (عمر/ع) تەمەن.
عومران: (عمران/ع) ئاوەدانیی.
عومرێکە: تەمەنێکە.
عونسور: (عنصر/ع) ڕەگەز.
عەبدولمەنفەعە: (عبدالمنفعة/ع) پیاوی کەڵکی خۆی، ئەو کەسەی کە تەنیا سوودی خۆی بوێ.

عەتر: (عطر/ع) بۆنی خۆش.
عەجەب: (عجب/ع) سەیر، سەراسیمە.
عەجەبا؟: (عجباً؟/ع) سەیرە، ئایا؟.
عەد: (عدّ/ع) ژمارد.
عەداوەت: (عداوة/ع) دوژمنایەتیی.
عەدالەت: (عدالة/ع) داد.
عەدل: (عدل/ع) ١- داد. ٢- زەوییەکیی تەخت، پیاوێکی ڕاست.
عەدلییە: (عدلية/ع) دەزگەی داوەریی.
عەدوا: (عدوى/ع) پەنا. هەوای ئەو دەردە.
عەدەم: (عدم/ع) نەبوون، پێچەوانەی هەبوون.
عەرائیز: (عرائض/ع) سکالآنامەکان، ئەرزوحالّنامەکان.
عەرز: (عرض/ع) خستنەڕوو، نواندن.
عەرعەر: سەرووی کێویی کە لە درەختی سەروو دەچێت؛ بەڵام هێندێ لە ئەو کورتتر و بچووکترە. (لە ئەدەبییاتدا بەقەد و باڵای دلبەر، یار بەراورد دەکرێت!).
عەزا: (عزاء/ع) سەبووریی، تازێ.
عەزاب: (عذاب/ع) ژان.
عەزم: (عزم/ع) نیاز، توانا.
عەزرەت: تاسە، ئارەزوو.
عەزیز: (عزیز/ع) ئازیز، خۆشەویست.
عەزیەت: (أذية/ع) ژان، ئێش.
عەسر: (عصر/ع) سەردەم.
عەسکەر: (عسکر/ع) سەرباز.
عەفوو: (عفو/ع) لێ بوورین، بەخشین.
عەکس: (عکس/ع) پێچەوانە، درەوسانەوە.
عەلائەیی حال: (علی أيّ حال/ع) وێڕای، هەرچۆنێ بێ.
عەلاحیدە: (علی حدة/ع) بەجوێ، هەر یێکە بۆ خۆی.
عەلاقە: (علاقة/ع) پێوەندیی.

عەلاوە: (علاوة/ع) پتر لە ئەوە، وێڕای ئەوە.
عەلالحیساب: (علی الحساب/ع) لەسەر حسابەکە.
عەلالعەجەل: (علی العجل/ع) دەستوبرد.
عەلەمدار: کەسێ ئالآی هەڵگرتبێت.
عەلیم: (علم/ع) ئاگەدار.
عەمبەربۆ: عەنبەربۆ؛ جۆرێکی برنجی بۆنخۆشە.
عەمەل: (عمل/ع) کار.
عەمەلە: کرێکار، پالە.
عەمیقەن: (لە عمیق/ع)ەوە؛ قووڵ، قووڵە.
عەنا: (عناء/ع) ئەرک، گران، ماندوویەتیی.
عەنان: (عنان/ع) چلەو (عِنان/ع) ئاسمان.
عەناسر: (عناصر/ع) توخمەکان، خەڵکانێ.
عەن قەریب: (عن قریب/ع) بەئەم نزیکانە.
عەنکەبووت: (عنکبوت/ع) جاڵجاڵۆکە.
عەواریز: (عوارض/ع) کۆڵکەکان، تەگەرەکان، کێشەکان.
عەوام: (عوام/ع) گشتیی، پیران.
عەوامیل: (عوامل/ع) هۆکان.
عەون الله: (عون الله/ع) بەیارمەتیی خودا، پشت بەخودا.
عەهد: (عهد/ع) گفت، بەڵێن، پەیمان.
عەیار: زۆرزان، فێڵباز.
عەیب: (عیب/ع) شەرم، خەوش.
عەیش: (عیش/ع) ژین.
عەین: (عین/ع) کانیی، چاو.
عەینەن: ١- چاوانمن. ٢- وەک.
عەینی: چاوم، وەک
عیبارەت: (عبارة/ع) بریتیی لە، واژە.

عیرفان: (عرفان) چاکە، زانست.

عیسمەت: (عصمة/ع) بێ گوناه.

عیسەیی: عیسایی، مەسیحایی.

عیشوە: ناز.

عیشوەرگەر: بەناز، لە خۆبایی.

عیففەت: (عفة/ع) پاکیژیی، داوێنپاکیی.

عیلاج: (علاج/ع) چارەسەر، تیمار.

عیللەت: (علّة/ع) هۆ، دەرد، پەنا.

عیمادییە: (عمادیة/ع) ئامێدیی؛ قەزاییێکی کوردنشینی سەر بەباژێری دهۆکە و ٩٠کم لێی دوورە. نێوچەکەی شاخاویی قەڵادارە. (بۆ ڕیشەی نێوەکەی قسەی جوێی هەیە... یێکێ دەڵێت؛ ئاشوورەکان پێیانگوتوو (ئامادی-ئامیدیی). یێکێکی دی دەڵێت عیمادوددەولەی دەیلەفیی کە لە ساڵی **٣٣٨-٩١٩**ز.دا تێیدا بووە، ئاوەدانی کردووتەوە. هەیشە دەبێژێت؛ عیمادوددینی زەنگیی والیی مووسڵ دایمەزراندووە و باژێڕۆکەکە لە ئەوەوە نێوەکەی پێ براوە!!).

عیندەلحاجە: (عند الحاجة/ع) لە کاتی پێویستییدا.

- غ -

غائیب: (غائب/ع) نادیار، ون.

غائیلە: (غائلة/ع) خەم، کێشە، شەڕ، مەراق.

غابات: (غابات/ع) جەنگەڵستان.

غار: (غار/ع) ئەشکەوت.

غازووزی: Gazozi (L) ساردەمەنییەک وەک پیپسی و کۆکاکۆلا.

غافڵ: (غافل/ع) بێ ئاگە، بێ هۆش.

غالبیەت: (غالبیة/ع) زۆربە، بەشی هەرەزۆر.

غایە: (غایة/ع) مەبەست.

غوربەت: (غربة/ع) دوورە وڵاتیی، دوورە کەسیی، غەریبایەتی.

غورووب: (غروب/ع) خۆرئاوا بوون.

غوڵامان: (لە غلام/ع)ەوە؛ نۆکەرەکان، کوڕەکان.

غونچە: دەم، زار.

غەدر: (غدر/ع) کردەوەییێکی ناڕەواغ لە یێکێ زوڵم و ستەم.

غەرەز: (غرض/ع) نیاز، مەبەست.

غەریب: (غریب/ع) نامۆ.

غەزەتە: Gazette (L) ڕۆژنامە، گۆڤار.

غەزەل: (غَزَلْ/ع) پێداهەڵدان، دڵداری.

غەفڵەت: (غفلة/ع) ناکاو، بێ ئاگەداریی، لە پڕێکدا.

غەڵەت: (غلط/ع) هەڵە، ناڕاست. چەوت.

غەمگوسار: (ف) خەمخوار.

غەمان: خەمان.

غەوواس: (غواص/ع) مەلەڤان، مەلەوان.

غەیب: (غیب/ع) پەنهانیی.

غەیبەت: (غیبة/ع) قسەی پاش ملە.

غەیر: (غیر/ع) بیانیی، بێ لە.

غەیرە مەعقوول: (غیر معقول/ع) ناپەسەند، ناماقووڵ.

غەیرەز: (ف) بێ لە.

غیابەن: (غیاباً/ع) بێ ئاگەداریی، بێ دیاربوونی ئەو کەسە.

غیزا: (غذاء/ع) خۆراک.

غیلمان: کوڕان، خولامان، نۆکەران.

- ف -

فائیدە: (فائِدة/ع) کەڵک، قازانج.

فابریقە: Fabrica (E) کوتاڵ (لەلای خۆمان بە: کارخانە، کارگە دەناسرێت!).

فاحیشە: (فاحشة/ع) سۆزانیی، ئافرەتیی بێ ئابڕوو.

فاچیست: Fashisim (E) فاشییەت: بەمانیێکی تەسک واتە؛ ڕژێمێکی سیاسی-ئابووریی کە (مۆسۆلینی) لە ئیتالیا بنیاتی ناو بەرە بەرە بردیە سەر تا لە ساڵی

١٩٢٢ز.دا پێ گەیاند و بە دۆڕاندنی (٢.ج.گ) لەنێودا چوو.

بەمانایێکی بەرینیشـە، فاشیزم وەک سۆشیال نەتەوەپەروەرییە چۆن لە ئەڵمانیادا بەهۆی هیتلەرەوە و لە ئەسپانیادا بەهۆی (فرانکۆ Franco)وە هەڵکەوت.

فاشیزم؛ هەڵگەڕانەوەییێکی دژوارە کە چینە دەسەڵاتدارەکان لەڕووی شۆڕشی فەرانسە گرتییانە بەر تا دەسەڵاتی پێشوویان بگێڕنەوە. فاشیزم بەئاوازیی نەتەوەپەروەرییەوە یاریی دەکات و خۆ پێ با دەدات گۆیا دۆستییێکیی، قانوون، پاراستنی موڵکی تایبەتی، ڕەووشت مەسیحاییە. هەروەها گۆیا دوژمنێکی سەرسەرختی بەرەڵایی و ئاژاوەیە.

دوای شۆڕشی س١٩١٧ز.ی پۆلشەویک و شۆڕشی پالەکان لە ئەڵمانیا، ئیتالیا، مەجەرستاندا کەسانێکی زۆریان دا، بەتایبەتی دوای (١.ج.گ) کە پارتی کۆمەڵیی ئیتالیا دووچاری پشێویی و نارەزایی گشتیی بوو، بەرامبەر ئەو برە دەستکەوتەی ئیتالیا -بەخۆ تێ هەڵقورتاندنی لە جەنگەکەدا- دەستگیریی بوو؛ مۆسۆلینی هاتە پێشەوە.

مۆسۆلینی، پشێویی ئەو کاتە و لاوازیی حوکوومەتی بەهەل زانیی تا بۆی لووا خۆی بەرستگارکەرێکی توانا بنوێنێت؛ گۆیا بۆ بڕینی دەستی ئاژاوەگێڕەکان و بەکرێگیراوەکان، هەروەها بۆ بەرهەڵستی شیوعییەت پەرۆشە!، لە ئەم هەڵپەیەدا ڕێکوپێکی پارتەکەی کە لاوانی (پەستەک ڕەش) و بێ کارە و نارەزا جۆر بەجۆرەکان هاتبوونە پاڵی، هەروەها هێزێکی دیکتاتۆرییانەی پشتیوان بوو.

فاشیزم و شیوعییەت -کۆمۆنیزم- لە دوو باسدا جودان:

فاشیزم: بنچینەکەی فەلسەفەی (داروین Darwin)ی پەیڕەو کردووە گۆیا؛ (مانەوە بۆ هەرە چاکە!). بۆ ئەمەش لاوان و تێکۆشان دەستمایەی بوو.

کۆمۆنیزم؛ بنچینەکەی فەلسەفەی (مارکس Marx)ە کە لەسەر زۆرانی چینەکان- نەبێ پارتایەتیی- ڕاگیراوە و مەبەستی دامەزراندنی دەوڵەتی هاوبەشیی -سۆشیالیستییە و لایێنگیرەکانیشی گۆیا پاڵە و بێ کارە و هەژاران و چەوساوەکانە!

مخابن وێڕای ئەم ڕاست گوتنە، لە بەرەی خۆرهەڵاتی شیوعییدا هەر چینێکی دەسەڵاتداری بەرز جڵەوگیر بوو، چەوساوەکانیش خەونیان نەهاتە دیی و بەگۆڕینی ڕژێمی سۆشیالیستیش بۆ سەرمایەداریی، چەوساوەتر بوون.

فارابیی: (ألفارابي/ع) فەیلەسووفی موسڵمان ئەبو نەسر محەممەد (٨٧٠ز-٩٥٠ز) کە یێکێکە لە گەورە وەرگێڕەکانی فەلسەفەی گریکیی -یۆنانی- بۆ زمانی عەرەبیی.

خۆیشی گەلێ دانراوی هەیە.

فاریغ: (فارغ/ع) چۆڵ.

فازیڵ: (فاضل/ع) چاک، بەڕێز.

فاسیدولئەخلاق: (فاسد الاخلاق/ع) بەدخوو، بێ ڕەووشت.

فاسیڵە: (فاصلة/ع) ماوەیێ، هەلی، پشوویێ.

فام: (فهم/ع) ژیریی.

فاییدە: (فائدة/ع).

ف دکری: تێ دەفکرێ، ورد دەبێتەوە.

فرانسز: Franch فرانسیی.

فرزەند: (ف) ڕۆڵە، کوڕ یان کچ.

فرستادە: ٠ف) ڕاسپێردراو، نوێنەر، پەیامبەر.

فرسەت: فورسەت؛ (فرصة/ع) هەل.

فریب: (ف) فریو، دەستخەڕۆیی، هەڵخەڵەتاندن.

فسوون: ئەفسانە.

فوتووە: (فتوة/ع) لاویی، جوامێریی.

فوزەلا: (فضلاء/ع) کۆی (فاضل)ە.

فوسووڵ: (فصول/ع) وەرزەکان.

فوغان: ناڵە، هاوار.

فونوونی جەمیلە: (فنون جميلة/ع) هونەرە جوانەکان.

فوقەڕا: (فقراء/ع) هەژاران.

فۆتۆگراف: Photograph (E) وێنە.

فۆتە: سەرپۆش.

فۆرم: Form (E) بەش، شێوە.

فەتتان: (فتان/ع) ١- جوان. ٢- ئاژاوەگێڕ، دووزمان.

فەجر: (فجر/ع) سپێدە.

فەحس: (فحص/ع) لێ وردبوونەوە. لێ نۆڕین.

فەخامە: (فخامة/ع) مەزنیی، مەزن.

فەراغ: (فراغ/ع) چۆڵیی، بۆشایی.

فەڕاش: (فرّاش/ع) ڕاخەر، ئەوی ڕایەخ ڕادەخات.

فەرد: (فرد/ع) تاک، تاکێ شیعر.

فەرخوندە: (ف) پیرۆز، موبارەک.

فەرز: (فرض/ع) پێ ویسیت، کارێکی سەپێندراو، ناچارکردن.

فەرزەند: (ف) کوڕ و کچ، ڕۆڵە.

فەرسوودە: (ف) دارزان، داوەشان، ڕزیو.

فەرموودە بووت: فەرموودت بوو.

فەریزە: (فریظة/ع) (بنۆڕە: فەرز).

فەزا: (فضاء/ع) بۆشایی، ئاسمان.

فەزائیل: (کۆی؛ فەزل -فضل) چاکە-کان.

فەزیلەت: (فضیلة/ع) چاک، پیاوچاک.

فەساحەت: (فصاحة/ع) زمانپاراویی، ڕەوانبێژیی

فەساد: (فساد/ع) پیسیی، گەندەڵیی.

فەسڵ: (فصل/ع) وەرز، بەش، جوێ کردنەوە.

فەسیح: (فصیح/ع) ١- ڕەوان. ٢- پانوپۆڕ.

فەعالییەت: (فعالیة/ع) جموجووڵ، چالاکیی.

فەرق: (فرق/ع) تەوقەسەر.

فەرقەش: فەرقێ، جیاوازیی.

فەرمایشتات: (بەدەستوورێکی عەرەبیی بەکۆی «فەرمایشت» بێژراوە). واتە فەرمانەکان، ئەمرەکان.

فەرموودە: فەرمایشت، گوتە.

فەرمودەبوند: (ف) لەوە دەچێ کە (فەرموودەبوند) بێ!! واتە: فەرمووبوویان.

فەرەحناک: شادیی بەخش.

فەقەت: (فقط/ع) هەر هێندە، بەڵام.

فەقەرە: (فقرة/ع) بەش، کەرت.

فەقیران: (بەدەستوورێکی عەرەبیی بەکۆی «فەقیر -فقیر/ هەژار» بێژراوە).

فەقێ: کەسانێکی ١٢-١٥ ساڵان کە دەچنە بەر فێرگەکانی زانستەکانی ئایین.

فەک: (فك/ع) ١- کردنەوە. ٢- چەناگە.

فەلاحا: (لە فلاحة/ع)ەوە؛ سەرکەوتن.

فەلاحە: (فلاحة/ع) جوتێریی، کشت و کێڵ کردن.

فەلاکەت زەدە: (ف) لێ قەوماوە، پەرێشان.

فەلەک: (فلك/ع) گەردوون.

فەمەن بەددەلەها بەعدەما سەمیعەها: (فمن بدّلها/ع) ئەویی دوای بیستنی دەیگۆڕێت!.

فەن: (فن/ع) هونەر.

فەنا: (فناء/ع) ١- تێداچوون. ٢- حەوشی ماڵ.

فەند: (ف) فێڵ.

فەوتاو: لەنێوچوو، پەککەوتوو.

فەوج: (فوج/ع) پۆل، پەل.

فەوران: (فوران/ع) هەڵچوون، هەڵقوڵان.

فەوزیا: (ئەی فەوزیی شاعیر).

فەوقولعادە: (فوق العادة/ع) لە ژوور ئاساییەوە.

فەوقولتەسەوور: (فوق التصور/ع) لە ژوور چاوەنۆڕییەوە.

فەیز: (فیض/ع) بەخشش، لێشاو.

فەیسەڵ: فەیسەڵی یێکەم پاشای عێراقی عەرەب و بەخانەدان حیجازیی.

فیتنە: (فتنة/ع) ئاژاوە.

فیدا: (فداء/ع) بەخت بوون بۆ مەبەستێکی پیرۆز.

فیرار: (فرار/ع) ڕاکردن، هەڵاتن.

فیراق: (فراق/ع) جودایی، لێک دابڕان.

فیردەوس: بەهەشت.

فیردەوسیی: (دەوروبەری ٩٧٤ز-١٠٢٠ز) گەورەترین شاعیری فارس و مێژوونووس.

خاوەندی (شانامە).

فیعلەن: (فعلاً/ع) ڕاستییەکەی، ئێستا.

فیکر: (فکر/ع) بیر.

فیکرێ: بیرێ.

فیلحەقیقە: (في الحقيقة/ع) ڕاستییەکە.

فیووز: (فیوض/ع) کۆی فەیز.

فیهرەست: پێڕستی بابەتەکانی هەر دانراوێکی نووسراو.

فێس: جۆرە کڵاوێکی بیانییە، سوورەکەی پیاوانی ئایین، ڕەشەکەی ژنان دەیکەنە سەر.

- ڤ -

ڤان: ئەوان.

ڤارسا پالاس: کۆشکی ڤارسیل لە پاریسی پێتەختی فڕانسەدا.

ڤی: ئەویی.

ڤێ: ئەوێ.

- ق -

قابیل: (قابل/ع) شایستە.

قابینە - کابینە: Cabinet (E) دەستە، کۆمەڵ، خانەی جلک، ژوورێکی بچووک.

قاتیل: (قاتل/ع) کوشتە، پیاوکوژ.

قادرۆ: (ت-L) تۆمار، سیجل.

قارت-کارت: Card (E) پسوولەیەکی کاغەز یان مقەبا کە بۆ مەبەستێ لەسەری دەنووسرێت. هەروەها وێنەیێ کە لەسەر پشتە نووسین دەنووسرێت.

قازان: دەوریی، کاپ-قاپ، تاسە.

قازانقایە: گوندێکی سەر بەئاوایی قەرەداخی سلێمانییە.

قاعیدە: (قاعدة/ع) بنکە. دەستوور.

قاشاو: فلچە یان پەڕۆیێ کە بەمل و سنگ و پشتی ئەسپ یان هەر وڵاخێکی بەرزەدا دەهێنرێت و خاوێن دەکرێتەوە و بەئەوە دەبێژرێت؛ قاشاو.

قاف: کێوێکی ئەفسانەیی مەزنە گۆیا یاجووج و ماجووج لە ئەوێدا بەندن.

قافڵە: (قافلة/ع) کاروان، قەتار.

قاق: (ف) وشک، زڕ.

قاقەز: کاغەز، نامە، پەڕەی نووسین.

قال: (قال/ع) گوتی.

قامەت: (قامة/ع) باڵا.

قامووس: (قاموس/ع) فەرهەنگ.

قانیع: (قانع/ع) ڕازیی بەشتێ.

قاوەڵتیی: شێوی نیوەڕۆ.

قزڵجە: ئاوایییەکی -سەردەمی عوسمانیی- سەر بەقەزای پێنجوێنی سلێمانیی بوو.

قسان: ئاخاوتنەکان.

قسن: کۆمەڵە بەردێکی دەوری گۆڕی کەسێ کە گۆیا پیاوچاک بووە.

قسە: ئاخاوتن، گوتن.

قشڵە: (ت) قەڵا، سەرا.

قوبان: قوربان.

قوتار: ڕستگار.

قودرەت: (قدرة/ع) توانا.

قورنە: گۆشەی حەوشێ، گۆشە.

قۆڕ: ناقۆڵا، خراپ.

قۆڕبییەشکاو: جاران سەیرانگە و ئێستە گەڕەکێکی سلێمانییە و نێوی دێ لێ نراوە: (زەرگەتە).

قوسوور: (قصور/ع) ناتەواوی.

قول: (قل/ع) بڵێ.

قولە: قوللە.

قوماندان: Commander (E) کۆماندەر، سەرکردە، سەرفەرماندە.

قۆمیسەر: Commissary (E) کۆمیساری؛ فرمانبەر، قۆمیسەر- موفەووەزی پۆلیس کە توانای لێ کۆڵینی هەبێت و قانوون ڕێگەی پێ دابێت.

قووە: (قوة/ع) هێز.

قوویلە: قوڵە، هەراو هوریا. (بنۆڕە: نامەی ناریی شاعیر).

قۆنغرە: (E) Congress کۆنگرس، کۆبوونەوەی باوەڕ پێ کراوەکانی دەوڵەتان، یان پارتێ، کۆمەڵێ!.

قۆنیە: باژێڕێکی وڵاتی تورکیایە.

قەبا: کەوا.

قەباڵە: قەواڵە، قەبارە؛ تاپۆی موڵک.

قەبابیل: (قبائل/ع) خێڵەکان.

قەبر: (قبر/ع) گۆڕ.

قەبز: (قبض/ع) گرتن.

قەبووڵ: (قبول/ع) پەسەند.

قەبیح: (قبیح/ع) ناشیرین.

قەت: (قط/ع) هەرگیز.

قەتار: مەقامێکی مووسیقەی کوردییە.

قەتارە: پۆل پۆل، ڕیزە چن.

قەترە: (قطرة/ع) دڵۆپ، تنۆکە.

قەتعیی: (قطعي/ع) بیڕای بیڕ.

قەتڵ: (قتل/ع) کوشتن.

قەدیم: (قدیم/ع) کۆن.

قەراخ: لێوار، کەنار.

قەرەداغ: زنجیرە چیایێکی نێوان کەرکووک و سلێمانییە کە لە کۆندا نێوبراوە بە چیای «سەگرمە» و چیای «سەنگاو» و هیی دی. هەروەها ئاواییەکی سەر بەباژێڕی سلێمانییە. نێوەکەی ئێستەیشی تورکییە و ڕەسەن نییە، بەڵکو لێ کۆڵەکانی مێژووی دێرین بە (کارداخ)ی وڵاتی کوردانی دەژمێرن.

لە س١٩٨٨ز.دا بەر پەلاماری دوڕندانەی «پەلاماری ئەنفال»ی بەعسی عێراقی عەرەب کەوت و وێڕای تەخت کردن و پاکۆدانی کیمیابارانیش کرا. دوای ڕاپەڕینی گەلی کورد لە س١٩٩١ز.دا بە بازووی گەل و بەکوێرایی دوژمن، ئاوەدانکرایەوە.

قەرەپڵە: تەختێکی دارین یان ئاسنین بۆ لەسەر نووستن.

قەریحە: (قریحة/ع) ئارەزوو، ئیلهام، بەهرە.

قەزا: (قضاء/ع) خواکرد، ئەویی خوا بڕیوبەتییەوە.

قەزییە: (قضیة/ع) باس، بابەت، مەسەلە.

قەسەم: (قَسَمْ/ع) سوێند.

قەشقەعتوونو: (عەرەبیی مووسلاویی) دیتم.

قەلب: (قلب/ع) دڵ.

قەڵبەز: قەڵوەز، تاڤگە.

قەلەندەر: (ت) ڕەند.

قەڵەهێ: قەڵایێ (قەڵا).

قەمەر: (قمر/ع) مانگ.

قەنات: (قناة/ع) کەنداو، توون؛ (کەناڵ Canal).

قەند: شەکر؛ کەللە شەکر.

قەنج: چاک.

قەنجیی: چاکیی، جوامێریی.

قەوان: تەنێکی خڕە بەئەندازەی سینیە چایێکی بچووک کە لە فافۆن یا پلاستیک یان قیر دروست دەکرێت و دوایی بەشەپۆلی موگناتیسی دەنگی گۆرانیبێژێ، یان مووسیقەی بەسەردا دێت و ئەوجا بە (گرامەفۆن Gramephon /مەکینەی قەوان لێ دان – سندووقی قەوان لێ دان) لێ دەدرێت کە دەرزییەکی بچکۆلە و سووکەڵە یان ڕووناکیی لێزەر لە خولانەوەی قەوانەکەدا بەسەر شەپۆلەکاندا دێت و دەنگەکان بڵاو دەکاتەوە.

(بەوردبوونەوە و لێکۆڵینی من، قەوانی گۆرانیی کوردیی لە نێوان س١٩٢٢ز–١٩٢٣ز.دا و بەتایبەتی لە کوردستانی باشووردا، بەهۆی کارخانە بیانەکانەوە هەڵکەوتووە!).

قەوانین: (کۆی قانوون E/ Canon) یاسا (یاساغ، یاساق/ مەگۆڵەکان بۆ یێکێتیی خێڵەکانیان دایاننا)، شەریعەت؛ دەستووری ڕاگرتن و پاراستنی پێوەندییەکانی نێوان خودا و مرۆڤ و ئایین، هەروەها دەوڵەت و کۆمەڵ و تاکەکەس!.

قەومییە: (قومية/ع) نەتەوە.

قەویی: (قويّ/ع) بەهێز، توانا.

قەویلە: ١- خڕی قوڵەی قەڵەو. ٢- قەبیلە، بەرەباب. (بنۆڕە: نامەی ناریی شاعیر).

قەهر: (قهر/ع) جەور، خەم.

قەیدناکا: دەربەست مەبێ.

قەیس: (قیس/ع) مەجنوونی بەنێوبانگی دڵداری لەیلای عامیریی.

قیامەت: (قیامة/ع) ڕۆژی ڕاستبوونەوەی مردووەکان و لێ پرسینەوەیان!.

قیامەتیچت: قیامەتیشت.

قیبتیی: (قطبي/ع) نەتەوەییێکی ڕەسەن و دانیشتووی میسری کۆنە کە هەموو شێوەکانی زمانەکەیان پاراستووە. ئەم نێوەیشیان بۆیێکا هەڵبژاردووە تا لە بیانەکانی نێو ئەو وڵاتەدا خۆ جوێ بکەنەو، کە بەزمانی گریکیی -یۆنانیی- دەئاخاوتن. قیبتییەکان مەسیحایی خاوەن دوو ڕێبازن، (ئەرتۆزۆکس و کاتۆلیک).

قیبلە: (قِبلة/ع) ئەو شوێنە تاکەیە کە ماڵی خودایە لە «مەککە»دا و موسڵمانان ڕووی نزا و نوێژی تێدەکەن.

قیبلەنوما: ئامێرێکی بچکۆلەیە و دەرزییەکی تەنک و سووکەڵەی لە نێوەندایە و لە داناندا لاکان نیشانە دەکات.

قیتعە: (قطعة/ع) کەرت، بڕ.

قیران: (قران/ع) هاوجووت.

قیسمەت: (قسمة/ع) بەش.

قیل: (قیل/ع) بێژراو.

قیمەت: (قیمة/ع) نرخ.

- ک -

کائینات: (کائنات/ع) گیانداران.

کابینەی ئینگلتەرا: ئەنجوومەنی وەزیرانی ئینگلتەرا.

کاتیب تەحریرات: (کاتب تحریرات/ع) نووسەری نووسینکاریی.

کاراکتەر: (E) Charocter پەسنی کەسێ، شەخسییەت.

کارخانە: کارگە، سەنعەتخانە.

کاشانە: (ف) لانە، هێلانە.

کاغەز: قاقەز، نامە.

کافر: (کافر/ع) گاوور، خودانەناس (لە نامەییێکدا مەبەست ئینگلیزە).

کاففە: (کافة/غ) هەموو، گشت.

کافیی: (کافي/ع) تەواو.

کافییێە: (L) Cafe قاوەخانە.

کاکۆڵ: مووی درێژ و شۆڕبوونەوەی سەر.

کاکیی بەکاکیی: دەشتێکی چۆڵ و هۆڵ و دوور و درێژ. بیابانێکی بەرین.

کاڵ: گەورە، پیر، باپیر.

کالانە: چاڵی چاو.

کالین: گریان بەدەنگی بەرز، گریەییێکی زۆر بەکوڵ.

کام: ئارەزوو.

کامپ: (E) Camp خێوەتگە.

کامگار: (ف) بەهیوا گەیشتوو، بەخۆشیی گەییشتوو.

کامیاب: (ف) خۆشحاڵ، کامەران.

کانیی قادری داوودە: گوندێکی بەردەمی گەرمیانی کوردستانی باشوورە و خەڵکەکەی سەر بەخێڵی (داوودە) و (زەنگەنە)ن.

کبریت: کانە کبریت، ئاگری کبریت، شخارتە.

کر: کرد.

کردگار: بنیاتنەری سروشت، خودا.

کریت: (L) Crete' دورگەییێکی گریکیی -یۆنانی-ە لە دەریای سپییدا. دانیشتووەکانی (کریتیی)ان پێ دەڵێن کە لە باژێڕەکانی (کانیا، کاند)دا دەژین.

کفریی: باژێڕۆکێکی گەرمیانی کوردستانی باشوورە.

کلاس: (E) Class پۆل.

کلدانیی: کلادانیا؛ نێوێکی دێرینە بەسەر زۆربەی ئەوپەڕی باشووری هەردوو ڕووباری دیجلە و فوراتدا دابڕاوە. هێندێ جاریش پەلی بۆ (بابل) بردووە. بەئەم جۆرە باشووری خاکی نێوان هەردوو ڕووباری گرتووەتەوە. نێوەکەیشی لە نێوی گەلێکەوە داکەوتووە کە لە سەدەی ١١پ.ز.دا نێوچەکەی داگیرکردووە. هێندێ جاریش بەمەملەکەتی دووەمی (بابل)

و بەئیمپراتۆرییەتی (کلدان)یش ناسراوە.

کللک: کلک.

کلیمانسۆ: جۆرج Georges Clemanceau (١٨٤١ز-١٩٢٩ز) فڕانسییەکی سیاسەتباز، مامۆستا، ڕۆژنامەڤان؛ بیرڕادیکالیی کۆمار خواز، دوو جار سەرۆوەزیر لە نێوان ١٩٠٦ز-١٩٠٩ز، ١٩١٧ز-١٩١٩ز.دا. لایێنگیری توندوتۆڵ کردنی پێوەندیی لەگەڵ بریتانیا. جێ بەجێ کەری جوداکردنەوەی پێوەندییەکانی نێوان کلێسە و دەوڵەت. لە دوا ساڵەکانی جموجووڵی سیاسییدا بەهۆی ڕۆژنامەی (پیاوی سەربەست)ی خۆیەوە پەلاماری ئەڵمانیای دەدا بانگی ڕادەهێشت بۆ دەستەوسانیی بەرامبەر بەجەنگ، ناڕەزایی گەورەی بەرامبەر (وێلسن)ی سەرۆکی ئەمریکا. دوو ڕوو بەرامبەر بەکێشەی گەلی کورد لە دوای ئاگر بڕی جەنگەوە؛ ١٩١٨ز-١٩١٩ز.

کۆ: گرد، خەرمان، سڵ کردنەوە.

کۆبین: گرد، خڕ، یەکگرتوو بین.

کوتم: گوتم.

کودووڕات: (کدورات/ع) تۆز و خۆڵ.

کورک: نەرمە مووی مەڕ و بزن، باڵاپۆشێ لە پێستی مەڕ دروست کراوە.

کۆر: کوێر؛ بێ چاو.

کۆڕە: کۆڕێ؟ گوندێکی سەر ڕێگەی شەقڵاوا -سەلاحوددینە. نێوەکەی لە چیای (کۆرەک)ەوە داکەوتووە. (ڕیشەی نێوەکەی دێرینە!).

کۆرەنتینە: کەرنتینە؛ شوێنێ یان ژوورێ بۆ گردکردنەوەی کەسانێ کە درمێکی خراپیان گرتبێت و ترسی تەشەنەی لێ بکرێت.

کۆسەنان: کۆسم، کۆست کەوتم.

کۆکەن: کێو هەڵکەند. نازناوی فەرهادی دڵداری شیرین.

کول: (کل/ع) هەموو، تەڤ، گشت.

کولبە: (بیت الاحزان/ع) ١- ماڵە خەمیشی پێ دەڵێن کە ئەو ژوورەیە یاقووبی بابی یووسف بەژانەوە -بۆ کوڕەکەی- دەتلایەوە. ٢- کەلاوە.

کوول: برین.

کوڵفەت: (کلفة/ع) بەها، نرخ.

کولۆج: لە (کل وجه/ع)ەوە؛ هەر جۆرێ، هەر چۆنێ.

کومەگیی: کۆمەکیی، یارمەتیی، باربوو.

کون؟: کوا؟

کۆوار: (کۆ+وار: مشتێ خۆڵ)؛ گۆڤار.

کۆه: (ف) کێو.

کە: ١- بکە. ٢- هیی دیی؛ دیکە.

کەت: بکەت، بکات.

کە دخودایی: (ف) کوێخایی.

کەرد: (ف) کرد.

کەردەن: (ف) کردن.

کەرکووک: باژێڕێکی دێرین و بەنێوبانگی کوردستانی باشوور و گێتییە و ٢٧٠کم لە بەغدادەوە دوورە و لە نێوان هەولێر و سلێمانییدایە. کانگەی نەوتە. (لە مەڕ ڕیشەی نێوەکەی زۆر بێژراوە... میدەکان بە (ئەڕڕەپەخە) و ئارامییەکان بە (کەرخە، کەرخێن) و گریکەکان بە (خەرخینیی) و سووریانەکان بە (بێت گەرمای) و ساسانەکان بە (گەرمەکان)یان نێوبردووە! ئێستەش گەڕەکێکی کۆنی هەر بەنێوی (عەرەفە/ئەرەفە)وە ماوە کە یێکجار لە (ئەڕڕەپەخە)وە نزیکە!. عەبباسییەکان لە س ١٢٣٥ز.دا خستیانە ژێر باری دەسەڵاتیانەوە و مەگۆلەکان، سەفەویەکانیش لە سەدەی شانزەدا. عوسمانییەکانیش لە دویا (پەیمانی ئەماسییە: ١٥٥٥ز)ەوە داگیریان کرد. لە سەردەمی فەرمانڕەوای (بابە ئەردەڵان)دا باژێڕێکی سەر بە (هەرێمی شارەزوور)ی کورد بوو. لە (١.ج.گ)دا کەوتە ژێر باری داگیرکاری بریتانیاوە و دوایی لەگەڵ دامەزراندنی مەملەکەتی عێراقی عەرەب، خستییە پاڵی و تا ئەوڕۆش داگیرکراویەتی. دانیشتووەکانی هەر لە کۆنەوە هەموو هەر کورد بوون، بەڵام بەهۆی داگیرکاری عوسمانییەوە تورکمان و بەهۆی داگیرکاری عەرەبەوە، بەتایبەتی دوای (١.ج.گ) بەرە بەرە عەرەبیشی تێکەڵ بوو. حوکوومەتی بەعسی عێراقی عەرەب لە دوای ١٩٦٨ز.ەوە تا ئەوڕۆ -ساڵی دوو هەزارە- کوردەکان ئاوارە و سەرگەردان و سامانیان زەوت دەکات و عەرەبیان دەخاتە شوێن!.

کەرەم: (کرم/ع) ڕێز، بەخشش.

کەڕەمنا: (کرَّمنا/ع) ڕێزمان گرت.
کەریم خانی زەند: (١٧٠٥ز-١٧٧٩) دامەزرێنی فەرمانڕەوایی خانەدانی زەند؛ پاشایێکی ئێران لە نێوان (١٧٥٠ز-١٧٥٤ز)دا. لە ڕۆژگاریدا ئاساییش، کەماڵ و دوای خۆیشی ئاژاوە ئێرانی تەنییەوە. پاشایێکی هێوور چاکەخواز بەڕادەیێ لە بریتیی بەکاربردنی ناسنێوی (شا/پاشا) ناسنێوی (وەکیلوڕڕەعایا)ی هەڵبژارد و بەکاردەبرد. قاجارەکان کە بەدوای ئەودا و لە نێوان ساڵانی (١٩٧٤ز-١٩٢٥)دا فەرمانڕەوا بوون، بێ شەرمانە - لەبەر کوردبوونی کەریم خانی زەند- یادگاریان کاول و یادیان سووک کرد.
کەژدووم: (ف) دووپشک.
کەس: مەزاری پیاوچاک «!!».
کەسابەت: (کسابة/ع- لە کسب)ەوە؛ کار فرمان بۆ ڕووزیی و بژێویی.
کەشافە: (کشافة/ع) دیدەڤانیی.
کەشف: (کشف/ع) دەرخستن.
کەشمەکەشم: (ف) کشماکەش، کەشاکەش، دەردی سەریی و ناهەمواریی.
کەفتەن: کەوتووە.
کەفیل: (کفیل/ع) یێکێکی باوەڕ پێ کراو بێ -بۆ هەر کارێ- لە بریی کەسێکی دی گفتێ بدات.
کەلام: (کلام/ع) قسە.
کەلیمات: (کلمات/ع) گوتەکان، وشەکان.
کەماڵ: (کمال/ع) تەواو، پڕ لە زانست و ڕەووشتدا. دنیادیدە و کامڵ.
کەمتیار: دڕەندەیەکی کێوییە و یاڵ و سمی لە هی کەر دەچێت و خۆیشی لە ڕەگەزی گورگە.
کەملیە: تەواوبووە.
کەمەن: کەمن.
کەنار: لێوار، قەراخ.
کەنعان: یووسفی کەنعانیی جوان.
کەنگی؛: کەی؛
کەوشەک: یاریی جارانی فەقییەکانی سلێمانی کۆن بووە کە ڕۆژانی سێشەموان و هەینیی بەهاران و پاییزان کردوویانە. (باوی نەماوە!).

کەی قوباد: یەکەمین پاشای بنەماڵەی کیانییە، لەپێش ئیسلامدا، هەروەها ناوی دوو پاشای سەلجووقی بووە لە ئاسیای بچووک. (فرهنگ معین). مێژوونووس (دیاکۆنۆڤ) لە کتێبی (میدیا)ی دانراویدا لە ریزی پاشاکانی (مید)ی دانانەوە.
کەیل: خەمگین، ماندوو، مات.
کی؟: کێ؟.
کیبار: (کبار/ع) گەورەکان.
کیتابە: (کتابة/ع) نووسین.
کیرام: (کِرام/ع) بەڕێزەکان.
کیزب: (کذب/ع) درۆ.
کیسرا: پاشای ئێرانی پێش ئیسلام و سەرەتای ئیسلام.
کێشان: کێشاوە.
کێلان: بەرگی خەنجەر و شمشێر.
کێوی توور: (جبل الطور/ع)؛ کێوێکە لە «سینائ»دا گۆیا خودا ڕووناکیی خۆی نیشانی مووسای پەیامبەر داوە و قسەی لەگەڵ کردووە.

- گ -

گاه: (ف) جار.
گابەش: گایێکی نێوچەوان سپیی.
گازندە: گلە، گلەیی.
گاڵگاڵیی: کولیچە؛ ئیشێکی هەویر و شەکر و گوێزی برژاوە!.
گاه: (ف) گا، جار، کەڕەت.
گاه گاه: (ف) جارجار.
گفتار: (ف) ئاخاوتن. قسە.
گرامێر: Gramer (E) ڕێزمان، دەستووری زمان.
گرتەن: گرتن.
گردی مامەیارە: گردێکە لە باکووری نێو جەرگەی سلێمانییدا. (یارە)ش پاڵەوانێکی کوردە لە دوا سووری فەرمانڕەوایی (ئەحمەد پاشای بابان)دا بەسەر تۆپخانەوە بووە و لە

شەڕێکدا دژی عوسمانییەکان کە لەشکری پاشاکەی شکاوە و پەرت و بڵاوبووەتەوە؛ ئەو هەتا دوا گوللە تۆپخانەکەی بەرنەداوە و جەنگاوە. کاتێک دیل کراوە، سەرفەرماندەی دوژمن پرسیاری لێ کردووە کە بۆچیی ئەوەی کردووە؟ لە وەڵامدا دەڵێت؛ (سەربازی هەر لەشکرێ پێ ویستە تا دوا فیشەکی بجەنگێ و منیش فرمانی خۆم بەجێ هێناوە!). لەسەر ئەم هەڵوێستەی لێ خۆش بوون و بەراتی پێ بڕاو و ئازاد و سەرفراز ژیاوە تا مردن. ئەوێ دەمێش گردی نێوبراوی بووە بەنسیب و (پیرەمێرد)ی ڕۆژنامەڤان و شاعیریش دوا هەوارگەی –بەپێی وەسیەتنامەی خۆی– ئەو گردە و پەنای (یارە) بووە.

گرفتار: دووچار، تووش بوو. گیرۆدە.

گریشمە: نۆڕین بەلاچاو، ناز.

گریل: Grill (E) برژاندن.

گۆڕت دەکێشێ: لە عۆدەت دێ، دەرقەتت دێ.

گوزەر: (ف) ڕێباز، تێ پەڕین.

گوستاخ: ١- ڕوو هەڵماڵدراو، قسەی سەرپێی و لە ڕوو (ئیرتجالی). ٢- گەوهەر..

گوستاف لۆبۆن: گۆستاف لی بۆن Gostav Le Bone (١٨٤١ز–١٩٣١ز) زانایێکی دەروونناس و کۆمەڵناسێکی فڕانسییە. گەلێ دانراوی هەیە و بەتایبەتی لە مەڕ زانستیی دەروون و کۆمەڵناسیی. کتێبی (فەلسەفەی مێژوو) و (شارستانێتی عەرەب) لە نێو دانراوەکانیدان. هێندێ لێ کۆڵینەوە دەبێژن گۆیا سەرگەرمی نەژادپەرستیی و دژی دیموکراتیی بووە!.

گوزاریشات: (ف) قەوماوەکانی ڕابوردوو.

گوشا: (ف) کردنەوە. پەخش.

گوشدەر: (ف) گوێ ڕادێرە، گۆێ بگرە.

گوشە: گۆشە، سووچ.

گولبوون: گوڵبوون، بنە گوڵ، داری گوڵ.

گولعەزار: (ف) گوڵ ڕوخسار، ڕوو گوڵێن.

گولشەن: گوڵشەن، گوڵزار.

گوڵەنک چەنگ: زەنکوولە، پرزەی لێک هاڵاوی سەر قرتاو و بەستراو کە بۆ جوانیی بەکار دەبرێت.

گومڕا: گومڕاه (ف) ڕێگە لێ گوم بوو، سەر لێ شێواو.

گۆ: ١- گوێ. ٢- خڕە.

گوێژە: چیایێکی درێژی ڕیزە چیای (ئەزمەڕ)ی خۆرهەڵاتی باژێڕی سلێمانییە. بێژراوە گۆیا لە ڕۆژگاری کۆندا؛ دارگوێزی زۆر بووە و نێوەکەی ئەو دارەی بەسەردا دابڕاوە. ڕەنگبێ ئەم باسە لێک دانەوەی خەڵکیی بێت، بەڵام هێندێ لێکۆڵینەوە دەڵێن کە لە (گۆتی) کوردەکانی (گۆتە)ەکانەوە داکەوتووە.

گەردن کەچ: ئەو ملی لارە بۆ چپەکردن.

گەوهەر: (جوهرة/ع) ١- بەردێکی گرانبەهایە بۆ ڕازاندنەوەی ژنان. ٢- جەوهەر: پەسنی ئازایەتیی و مەردیی.

گەلیی عەلی بەگ: گەلیی؛ تەنگەیێکی سروشتییە کە درێژاییەکەی ١٠کم دەبێت و باشوورەکەی ڕیزە چیای ڕواندوز و باکووریشی چیای برادۆستە. ١٣٠کم لە هەولێر ڕاوە دوورە و پڕە لە دارودرەخت و تاڤگەی سروشتیی و هەوارگەیێکی بەنێوبانگە! گەلیی عەلی بەگ لە نێوی شا عەلیی بەگی کوڕی کەولۆسی بنیاتنەری میرنشینی سۆرانەوە هاتووە!.

گەنج: (خەزینە/ع) گەنجینەی زێڕ و زیو و گەوهەر و هاوتاپان.

گێج: گێژ، وڕ، هێز.

گێچاو: گەرداو.

گێسوو: پرچ.

- ل -

لا: لا، تا: تای بارێ شت، تاک.

لا تەشبیە: (لاتشبە/ع) بێ چوون، وەک ئەوە نییە.

لادێ: کەمێ، تاوێ.

لارە: سەر لاکردنەوە.

لازیم: (لازم/ع) پێ ویستە.

لاف: ئیدیی، زیادەگۆیی، درۆ.

لاکین: (لکن/ع) بەڵام.

لاله: گوڵی لاله.
لال: (لعل) بەردێکی سووری جوان و بەنرخە بۆ ڕازاندنەوەی ژن.
لالۆی باس: (مەبەست دەوڵەتی عەباسییە) بنۆڕە؛ نامەی پیرەمێرد!.
لاله عەباس: گوڵێکی ڕەنگینی گەڵا تەنکی پاییزانەیە و شەوان دەپووکێتەوە.
لامارتین: ئەلڤۆنس هاری لوی دی Lamartin (١٧٩٠ز-١٨٦٩ز)؛ شاعیر و ڕۆماننووسی بەنێوبانگی فەرانسە؛ تێکەڵ بووی سیاسەت. نێوبانگی بەبڵاوکردنەوەی دیوانی (یاداشتە شیعر -س١٨٢٠) بڵاوبووەوە. گەلێ لە سروشت و کردگار و وربووتەوە و ئیماندار بووە و ئەمەیشی لە قەسیدەی (کەوتنی پەریی -س ١٨٣٨ز)دا پێوە دیارە. باوەڕی بەدیموکراتیی و ئاشتیی بووە و چەند دیوانێکی بڵاوە.
لاموتەناهیی: (لامتناهي/ع) بێ کۆتایی.
لاو: جوان.
لاوک: گۆرانییەکی شێوە مەقامی کۆنی کوردە و بەیتەکانی پتر فۆلکلۆریین و لە مەڕ قەوماوەکانی نێو گەلی کوردستان دەدوێت.
لاو هەی لاو: لەسەر ئاوازی هەڵپەرکێ گۆرانییە کۆنە.
لاویت: لای خۆت.
لاهووت: خواوەندیی (فەلسەفییێکە)، جیهانی ڕۆح، جیهانی گیان، پێچەوانەی (لاسووت)ە کە جیهانی ماددەیە.
لایەنقەتیع: (لاينقطع/ع) نابڕێتەوە، نەبڕاوەیە.
لایێق: (لائق/ع) شایستە.
لوبس: (لبس/ع) گومان، (لِباس/ع) بەرگ.
لوتف: (لطف/ع) خولق، خووی جوان، نەرم و نیانیی.
لوجنە: (لجنة/ع) کۆمەڵێ، لیژنە.
لزووم: (لزوم/ع) پێ ویست بوو.
لوغات: (لغات/ع) زمانەکان.
لوقمان: (لقمان/ع) پەیامبەری خودا؛ ناسراو بەدانا و پزیشک.
لوولاق: پیشەی بەڵەک، گاللۆر.
لۆرد هالیڤاکس: ئێدوارد Edward Halifax (١٨٨١ز-١٩٥٩ز) سیاسەتبازێکی

ئینگلیز؛ وەزیری هەندەران لە ساڵی ١٩٣٨ز-١٩٤٠ز.دا.
لۆندۆن: لۆندرە، لەندەن London پێتەختی بریتانیایە و کەوتووەتە باکووری خۆرهەڵاتی ئینگلتەرا. هەروەها بەندەرێکە لەسەر ڕووباری (تایمز) و یەکێکە لە بازێڕە کۆنەکانی ئەورووپا و دانیشتووەکانی لە دەوروبەری ١٠ ملیۆندایە.
لەب: (ف) لێو.
لە برێز: (ف) سەرلێو، پڕاوپڕ کە لێی بڕژێت، لێوان لێو.
لەبیبان: (لبيب/ع) هۆشیاران، زمانپاراو.
لەحزە: (لحظة/ع) چرکەساتێ.
لەزەت: (لذة/ع) چێژ.
لەعین: (لعين/ع) نەحڵەت لێکراو.
لەغزش: (ف) خزان، جووڵان. (لغز/ع) مەتەڵی پڕ لە نهێنی.
لەف: (لفّ/ع) لێ پێچانەوە؛ هونەرێکی ئەدەبی عەرەبییە.
لەفز: (لفظ/ع) گۆ، گوتە.
لە قەبیل: (من قبيل/ع) لە بارەی، لە مەڕ ئەوە.
لەگرە: لە ئێرەدا.
لەم یەزەل: (لم يزل/ع) هەرهەبووە و هەیە: خودا.
لەندەهوور: مرۆڤێکی نائاسایی لە شێوەی قەد و باڵادا و قەڵەویدا، زەبەللاح و ترسناک.
لەوازم: (لوازم/ع) پێ ویستییەکان.
لەوحە: (لوحة/ع) تاوێر، تابلۆ.
لەوما: لەبەر ئەوە.
لەون: (لون/ع) ڕەنگ.
لەهجە: (لهجة/ع) شێوە زار، شێوە زمان، بێچووە زمان.
لەیلا: لەیلا عامیریی دۆستی مەجنوون.
لیاقەت: (لياقة/ع) شیاو، شایستە، توانا.
لیباس: (لِباس/ع) بەرگ.
لیسان: (لِسان/ع) زمان.
لیمۆی تەڕ: (مەبەستی مەمکی کیژانە).

لێ وەدەوە: لێ بدەرەوە.
لێلان: گوندێکی گەرمیانە و سەر بە باژێڕی کەرکووکە. لە ساڵی ١٩٨٨ز.دا بە پەلاماری درندانەی لەشکری بەعسی عەرەبی عێراق کەوت و (ئەنفال) و تالان و کاول کرا!.
لێلاو: ئاوی قوڕ و لیتاویی!.

- م -

مائیل: (مائل/ع) کشاو بەلای.
مابەین: (مابین/ع) لە نێوەندا.
مابیم: مابووم.
مات: خەمبار، دڵتەنگ.
ماتەمیی: خەمباریی.
ماجەرا: (ماجرى/ع) قەوماو، ئەوی ڕوویداوە.
ماچان: بلێ، دەڵێت.
ماچو: دەڵێم.
ماچوون: دەڵێن.
مادام: Madam (F) خانم.
مادموازیل: (F) خانمۆڵێ، کیژۆڵێ.
مار شەمعوون: سەرکردەی نەستوورییە تیارییەکان و (کاپیتانێکی ئینگلیزیی) لە ١٩١٨/٣/٣ز.دا لە گوندی کۆهنە شاری ئێراندا بەفەرمانی سمکۆی شکاک کوژرا – سمکۆ گوتەنیی– کە مەبەستی داگیرکردنی کوردستان بووە؟
مازن: مەزە.
مازیی: (ماضي/ع) ڕابوردوو.
ماستان: پێچەوانەی دانستان؛ چیرۆکێکی پروپووچ، (وشەکە بۆ گاڵتەجاڕییە بە داستانێ کە مەرجی داستانی ئەدەبیی نەبێت!).
ما فەوق: (مافوق/ع) ژووروتر، سەرووتر.
ماڵ مودیریی: (مدير المال/ع) ڕێبەری دارایی.
ماڵش: مشت و ماڵ.

ماڵوو: ماڵەی زەویی تەخت کردن.
مالووم: (معلوم/ع) دیار، ئاشکرا.
مالییە: (مالية/ع) دارایی.
مانگی چاردە: مانگی چواردە، چواردەمین ڕۆژی پەیدابوونەوەی مانگ (بدر/ع). هەروەها بەجوانێ دەبێژرێ.
مانگی سێزدە: مانگی سیانزە (مەبەست مانگێکی شوومە دەنا ساڵ دوانزە مانگە و سێزدەش لە کن خەڵکیی ژمارەیێکی شوومە!).
مانیع: (مانع/ع) بەرگر، ڕێگر.
ماوای: (مأوى/ع) جێگە و شوێن حەوانەوەی ....
ماه: (ف) مانگ.
ماهیر: (ماهر/ع) زیرەک، ژیر، بەسەلیقە.
مایۆر: مێجەر، عەقید.
موباهیی: (مباهي/ع) شانازیکەر، خۆهەڵکێش.
مدارا: وەستان.
مدعات: (مدعاة/ع) شاییستە.
مدیا: بمدیا، بمدییا.
مراریی: (لە مرارة/ع)ەوە؛ تاڵیی.
مستەفا مورسەل: (المصطفى المرسل) مەبەست پەیامبەر محەممەدە (د).
مننەت: (مِنَّة/ع) چاکە، جوامێریی.
منیا: دەنا.
مووازیب: (مواضب/ع) بەردەوامە لەسەر کاری.
مووافەقەت: (موافقة/ع) پەسەندکردن.
مووافیق: (موافق/ع) قاییل، پەسەند.
موئەڕڕیەخ: (مؤرخ/ع) مێژوو لێ دراو.
موئەززین: (مؤذن/ع) بانگدەر.
موئەسسەسە: (مؤسسة/ع) دەزگە، دامەزراو.

موئەللەفەتولقولوب: (مؤلفة القلوب/ع) دلڕاگر، یێکخەری دڵان.
موئەللیف: (مؤلف/ع) دانەر.
موباهیی (مباهي/ع) شانازییکەر.
موبتەلا: (مبتلي/ع) بەڵا بەرکەوتوو، دەردەدار.
موبەتتەڵ: (مبطل/ع) پووچ کراو.
موبەششیر: (مبشِّر/ع) بڵاوکەر، مژدە بەخش.
موتابیق: (مطابق/ع) وەک ئەو، چون یێک.
موتەلا: (مطالعة/ع) خوێندنەوە.
موتریب: (مطرب/ع) گوینیدە، گۆرانیبێژ.
موتەئەسسیر: (متأثر/ع) کار تێ چوو، هیلاک، خەمبار.
موتتەحید: (متحد/ع) یێککگرتوو.
موتەحەسیس: (متحسس/ع) هەست پێ کردوو.
موتەحەییر: (متحير/ع) سەرسام.
موتەخالیف: (متخالف/ع) جیاواز، ناکۆک.
موتەعاقیبەن: (متعاقبا/ع) لە دوای یێکەوە، بەدوای یێکدا.
موتەعەددید: (متعدد/ع) چەندین، چەند کەڕەت.
موتەسەللیی: (متسلي/ع) خۆشحاڵ، دڵنەوایی کراو.
موتەفەڕریق: (متفرق/ع) جوێ کراو، پەرت و بڵاو.
موتتەفیق: (متفق/ع) ڕێککەوتوو.
موتەلەززیز: (متلذذ/ع) بەکام گەیشتو، چێژتووی خۆشیی، خۆشحاڵ.
موتتەڵیع: (مطلع/ع) ١- ئاگەدار. ٢- هێز، زەبر.
موتەمادیی: (متمادي/ع) بەدرێژایی.
موتەنەببیی: (الْمُتَنَبِّي/ع)؛ عەبدوتتەییب ئەحمەد کوڕی حسێن (٩١٥ز-٩٦٥ز) شاعیرێکی گەورەی عەرەب.
موتەوەججیه: (متوجه/ع) ڕوو لە.
موتەوەککیل: (متوكل/ع) پشت ئەستوور بەیێکێ.

موجادەلە: (مجادلة/ع) مشتومڕ.
موجازات: (مجازات/ع) پاداشت دانەوە.
موجتەمەع: (مجتمع/ع) کۆمەڵ.
موجریم: (مجرم/ع) تاوانکار.
مووجیب: (موجب/ع) پێ ویست.
موحافەزە: (محافظة/ع) ١- پاراستن. ٢- پارێزگە.
موحتاج: (محتاج/ع) پێ ویست بوو، سواڵکەر، پەککەوتە.
موحتەشەم: (محتشم/ع) شەرمن، بەڕێز.
موحەببەت: (محبَّة/ع) خۆشەویستیی، دۆستیی.
موحیت: (محيط/ع) ١- ئۆقیانووس. ٢- دەورووبەر.
موخابەرات: (مخابرات/ع) پێوەندیی کردن، نووسین گۆڕینەوە، هەواڵ گۆڕینەوە.
موخالەفە: (مخالفة/ع) سەرپێچیی، هەڵەکردن.
موختار: (مختار/ع) هەڵبژاردە.
موختەسەر: (مختصر/ع) کورتیی.
موختەلیف: (مختلف/ع) جودا، ناتەبا.
موخەسسەسات: (مخصصات/ع) مووچەیێکی تەرخان و دیاریی کراو لە بریتی کارێکی دوای مەودای بڕیاردراوی فرمان.
موادخەلە: (مداخلة/ع) خۆ تێ هەڵقورتاندن، خۆ تێ هەڵکێشان، خۆ تێ خزان.
مودافەعە: (مدافعة/ع) بەرگریی کردن.
مودریک: (مدرك/ع) ژیر، ئاگەدار، تێ گەیشتوو.
مووده: (مدة/ع) ماوە.
مودەڕریس: (مدرس/ع) مامۆستا.
مودەووەن: (مدون/ع) نووسراو.
مودهیش: (مدهش/ع) سەرسوڕمێن.
مودیر: (مدير/ع) ڕێبەر.
موراجەعەت: (مراجعة/ع) چوونە کن، بەدوادا چوون..

مورغ: (ف) پەلەوەر، باڵندە.

موروور: (مرور/ع) تێ پەڕ.

مورەتتەب: (مرتب/ع) ڕێکوپێک، پۆشتە.

موور: مێروولە.

مورووە: (مُروّة/ع) پیاوەتیی، جوامێریی.

موریدان: (مورید/ع) لایێنگیر، لایێنگیرەکان.

موزعیجات: (مزعج/ع) ناساز، ناسازەکان

موزەففەروددین هەولێریی: ئەبوو سەعید، یان موزفەففەروددین کەوکەبریی کوڕی زەینوددین ئەبیلحەسەن عەلیی کوچووک کوڕی بەکتکین (١١٥٤ز-١٢٣٣ز) بەخاوەندی هەولێر ناسراوە فەرمانڕەوای هەولێر و زانا، پیاوچاک خیرەمەند بووە. لە ڕۆژگاری فەرمانڕەوایی هەولێردا بۆ یێکەمین جار لە مێژووی دنیای موسڵماناندا ئاهەنگی (جەژنی مەولوودی پەیامبەری ئیسلام محەممەدی کوڕی عەبدوڵڵای «د») داهێنا کە نێوبانگ و باسی بەچەند دێرێ نابڕێتەوە. تا نهووش لە مەتنەکانی (مەولوودنامەی کوردیی)دا نێوی موزەففەروددین بەرێزەوە یاد دەکرێتەوە).

موزیرڕ: (مضر/ع) زیانبەخش.

مووسا: مووسا پەیامبەری خودا، پەیامبەری جووەکان.

مووسادەمە: (مصادمة/ع) لێک دان.

موسافەحە: (مصافحة/ع) لەیێک بوردن، تەوقەکردن.

موسافیر: (مسافر/ع) ڕێبوار، میوان.

موسافیرخانە: میوانخانە، ئوتێل Hotel.

موسامەحە: (مسامحة/ع) لێ بوردن.

موساوات: (مساوات/ع) یێکسانیی.

موساویی: (مساوي/ع) بەرامبەر.

موستەتاب: (مستطاب/ع) چاکەکەر، پیاوچاک.

موستەحیل: (مستحیل/ع) هەرگیزا و هەرگیز نەکراوە و ناکرێت.

موستەخدەم: (مستخدم/ع) بەکارهاتوو، کارمەند.

موستەعجەل: (مستعجل/ع) خێرا، پەلە.

موستەعمەرە: (مستعمرة/ع) وڵاتێکی داگیرکراوی بێگانە.

موستەعید: (مستعد/ع) ئامادە.

موستەعین: (مستعین/ع) پشت ئەستوور بەیێکێ.

موستەقبەل: (مستقبل/ع) دواڕۆژ.

مۆسقۆف: مۆسکۆ Mosko؛ پێتەختی ڕووسیا.

مووسڵ: باژێرێکی مێژوویی بەنێوبانگی باکووری عێراقی ئێستەیە و کەوتووەتە خۆرئاوای ڕووباری دیجلە و ٣٩٨کم لە بەغدادەوە دوورە. (مەڵبەندی کۆنی ئاشوورەکانە. یێکەم جار لە ٦٣٦ز.دا بەنێوی مووسڵەوە نێوی دەرکەوتووە. خەلیفەی موسڵمانان عومەری کوڕی خەتتاب لە ٢٠ک- ٦٤٠ز.دا ئازادی کرد. بێژراوە یێکەم کەس کە مووسڵی بنیات ناوە (ڕاوەندی کوڕی بێوراسپی ئەژدەهاک) بووە. ساسانەکان بە«نۆ ئاردەشێر» نێویان بردووە). لە سەردەمی عوسمانییدا مەڵبەندی (هەرێمی مووسڵ: مووسڵ، هەولێر، کەرکووک، سلێمانیی) لێ پێک هاتبوو.

دوای (١.ج.گ) کێشەی کوردستانی باشوور بە (کێشەی مووسڵ)ەوە کەوتە نێو کۆڕی سیاسەتی نێو دەوڵەتییەوە. ئەمێستە زۆربەی دانیشتووەکانی نێوباژێرە -کە کۆن کورد بووە- عەرەبن، بەڵام کوردیشی زۆرە.

موسمیر: (مثمر/ع) بەردار.

موسەججیل: (مسجّل/ع) تۆمارکەر، نێونووسکەر.

موسەخخەر: (مسخّر/ع) چەوساوە، گەرپێ کراو.

موسککیرات: (مسکرات/ع) بێ هۆشخەرەکان، ئەلکوهوول.

موسووەددە: (مسودّة/ع) ڕەشنووس؛ نووسینێ کە پێ ویستی بەپاکنووسە.

موسیب: (مصیب/ع) پێکراو، پێکاو، ڕاست.

موشاوەرە: (مشاورة/ع) ڕاوێژ.

موشاویر: (مشاور/ع) ڕاوێژکەر.

موشتاق: (مشتاق/ع) پەرۆش، شەیدا.

موشتەرەک: (مشترك/ع) هاوبەش.

موشتەریی: (مشتري/ع) ١- ئەستێرەی موشتەریی. ٢- کڕیار.

موشفیق: (مشفق/ع) بەزەویدار.

موشكيله: (مشكلة/ع) كێشه، گيروگرفت.

موشكێن: موشكين؛ بۆنی خۆشی موسک –موشک كه دوومەڵێكی ژێر سكی جۆره ئاسكێكی چينيی كۆدەبێتەوە و كاتێ كە پڕ بوو، خڕ دەبێ و وشک دەبێتەوە دەكەوێ كۆی دەكەنەوە، لەوە بۆنی خۆشی ميسک دروست دەكرێ.

موشەڕرفياب: (ف/ع) شەرەفمەند.

مووشەوەش: (لە شەوشەرە– شوشرة/ع)ەوە؛ ئاڵۆزاو، شپرزە.

موعارەزە: (معارضة/ع) نارەزايی.

موعامەلات: (معاملات/ع) كاروبارەكان.

موعاوەنەتەن: (معاونةً/ع) يارمەتيی.

موعايەنە: (معاينة/ع) تەماشا كردن، لی وردبوونەوە.

موعتەبەر: (معتبر/ع) بەنرخ، بەرێز، بايەخ پێ دراو.

موعتەديل: (معتدل/ع) مامنێوەنديی.

موعتەريف: (معترف/ع) باوەڕ نوێن، ددان نان بە قسەدا.

موعەڕرەف: (معَّرف/ع) ئاشناكراو، ناسێنراو.

موعەززەب: (معذّب/ع) سزادراو، تووش هاتووی ئەشكەنجە.

موعەللەق: (معّلق/ع) هەڵواسراو، پەيوەست.

موعەمما: (معمّما/ع) مەتەڵ.

موعەييەن: (معيّن/ع) نيشانەكراو، داندراو.

موعين: (معين/ع) يارمەتيدەر.

موغار: (مغارة/ع) ئەشكەوت.

موغاڵەتات: (مغالطات/ع) قسەی بێ سەروبەر، قسەی هەڵە و نابەجێ.

موغبەچە: (ف) بەچكە موغ. (موغ) پياوی ئايينناسی زەردەشتيی ئاگرپەرست.

موفريت: (مفرط/ع) بەفيرۆدەر.

موفەتتيش: (مفتش/ع) پشكنەر.

موفەووەز: (مفوض/ع) ڕاسپێردراو ، قۆميسەر.

موقابەلە: (مقابلة/ع) چاو پێكەوتن.

موقابيل: (مقابل/ع) بەرامبەر.

موقتەدير: (مقتدر/ع) توانا.

موقتەزا: (مقتضی/ع) بەپێی.

موقتەسيد: (مقتصد/ع) دەستگير، پاشكەوتخواز.

موقەددەر: (مقدّر/ع) ڕووداوێ يان باسێكی بڕياردراو، هەڵسەنگێندراو.

موقەددەس: (مقدّس/ع) پيرۆز.

موقەڕڕەب: (مقرّب/ع) نزيكخراو، نزيک.

موقەددیمە: (مقدّمة/ع) سەرەتا، پێشەكيی.

موقەسسيم: (مقسِّم/ع) دابەشكەر.

موقير: (مُقرِّ/ع) دان پێدانراو.

موكاتەبات: (مكاتبات/ع) نامەكاريی، نووسين گۆڕينەوە.

موكافات: (مكافأة/ع) تێكۆشان، لە نێوبردن.

موكريان: نێوچەيێكی كوردستانی خۆرهەڵاتە و مەڵبەندی ميرنشينی موكريی بووە. بێژراويشە كە (موكريی) پەلێكی بابانە و هێنديێكيش باسەكە ئاوەژوو دەكەنەوە و من خۆم لايێنگيری ئەوەم.

ميرنشينی موكريی (مير سەيفوددين موكريی) دامەزراندووە و چەنديشی بەدوادا هاتووە؛ دەمێ لايێنگيری سەفەوييەكان و دەمێ لايێنگيری عوسمانييەكان بوون.

لە سەردەمی شا عەباسی –سەفەويی– يێكەمدا ئەم وڵاتی موكريانە دوو جار تووشی كاول بوون و كوشتنی بەكۆمەڵ و تاڵان و بڕۆ بووە.

يێكێ لە ميرەكانی (ئەميرە بەگ) لە سەردەمی سوڵتان موڕادی عوسمانييدا؛ شارەزوور، مووسڵ، هەولێر، مەراغەيشی خستووەتە ژێر باری دەسەڵاتی خۆی و كوڕەكانييەوە.

لە ساڵانی ١٨٨٠ز–١٨٨٣ز.دا شۆڕشی (شێخ عەبدوڵڵای نێری –نەهری– كوڕی شێخ عەبدولعەزيز) هيوای دامەزراندنی حوكوومەتێكی نەتەوەيی كورد بوو لە «شەمدينان و موكريان»دا، بەڵام بەخت ياری خۆی و نەتەوەكەی نەبوو و خۆيشی سەرئەنجام گيرا.

(ڕيشەی وشەی موكريی دێرينە و چەند سەرچاوەيێكی زانستيی دەيبەنە سەر «مادەكان» و بەبڕوای منيش لە نێوی خێڵی (مهركی–موكری)ی سەردەمی ميدەكانەوە هەڵكەوتووە؛ مێجەر سۆن Soane نووسيويەتی كە (زەردەشت)ی پەيامبەر لە موكرياندا لە دايک بووە

و له ئەوێ ڕاوە ئایینەکەی بڵاوکردووەتەوە. هەروەها دەبێژێت کە شێوەزاری موکریی پاکترین و ڕەسەنترین شێوەزاری کوردییە.

هێندێ ناحەزی کورد، بەتایبەتی عەرەبە ڕەگەز پەرستەکان، نێوەکە دەبەنەوە سەر (مکر/ مەکر-مەکارە: فێڵ-فێڵبازیی) کە ئەمە بەتەنێ قسەی پووچ و باوەڕ پێ نەکراوە!.

موکەددەر: (مُکدَّر/ع) خەمگین، دڵتەنگ.

موکەڕڕەم: (مُکرَّم/ع) ڕێزدار، ڕێز لێ گیراو، بە ڕوومەت.

موکەللەف: (مُکلَّف/ع) ڕاسپێردراو.

موکەممەل: (مُکمَّل/ع) تەواو، پۆشتە.

مولاحیز: (ملاحِظ/ع) چاودێر.

مولایەمەتیی: لە (ملائِم/ع)ەوە؛ کار و قسەی گونجاو.

مولاییم: (ملائِم).

مولحید: (ملحِد/ع) کافر، بێ ئایین، خوانەناس.

مولتەقا: (ملتقی/ع) جێ ژوان، شوێنی بەیێک گەییشتن.

موڵک: (ملك/ع) وڵات، سامان.

مولەووەس: (ملوّث/ع) پیس، چەپەڵ.

مۆڵەت: (مهلة/ع) هەل، دەرفەت.

moomaیلیێه

مومکینولئەزەل: (ممکن الازل/ع) لە ئەزەلەوە دەشێ و دەبێت بکرێت!.

مونازەعە: (منازعة/ع) ناکۆکیی.

موناسەبە: (مناسبة/ع) بۆنە.

موناسەخە: (مناسخة/ع) وێنەگرتنەوەی هاوتای.

موناسیب: (مناسب/ع) گونجاو.

مونافیی: (منافي/ع) نەخواستراو، ناپەسەند.

مونافیق: (منافق/ع) دووزمان، دوو ڕوو.

موناقەشە: (مناقشة/ع) لێدوان، ڕاوێژکردن.

مونتەخەب سانیی: (منتخب ثاني/ع) هەڵبژاردەی دووەم جار.

مونتەزەم: (منتظِم/ع) ڕێکوپێک.

مونتەزیر: (منتظِر/ع) چاوەنۆڕکەر.

مونحەسیر: (منحصر/ع) گیرخواردوو.

موندەریجات: (مندرجات/ع) ڕستی بابەتەکان- باسەکان.

مونعیم: (منعِم/ع) بەخشندە.

مونقاد: (منقاد/ع) ڕەدووکەوتوو، پاڵ پێوەنراو.

مونەوویر: (منوِّر/ع) ڕووناکبیر، ڕۆشنبیر.

موونیس: (مؤنس/ع) هاودەنگ، هاوسۆز، مایەی دڵنیایی، دڵنەواکەر.

مووەززەفین: (موظفین/ع) کارمەندان، فرمانبەران.

مووفەفەق بیلخێر: (موفق بالخیر/ع) سەرکەوتنێکی بەخێر.

مووەقەت: (مؤقت/ع) دەمەکیی.

موهاجەمە: (مهاجمة/ع) پەلاماردان.

موهاجیر: (مهاجر/ع) کۆچ کردوو.

موهلیک: (مهلك/ع) ترسنانک، پەکخەر، مۆلەکە.

موهەندیس: ئەندازەڤان.

موهەندیسخانە: دەزگەی ئەندازە کیشیی، خانەی ئەندازەڤانیی.

موهیب: (مهیب/ع) مەزن، بەشکۆ.

مووێنی: ببینیت.

مە: ئێمە.

مەئاب: (مآب/ع) بەڕێز.

مەئال: (مآل/ع) مەبەست.

مەئخەز: (مأخذ/ع) ١- سەرچاوەی لێ وەرگرتن. ٢- هەڵە.

مەئزوونییە: (مأذونیة/ع) ڕێگە پێ دان، بڕیاردان.

مەئنووس: (مأنوس/ع) ڕام کراو، باو.

مەئیووس: (مأیوس/ع) دڵشکاو، ناهومێد.

مەباحیس: (مباحث/ع) سەرچەوەکانی باس.

مەبادیی: (مبادئ/ع) سەرچاوەکان، سەرەتا، باوەڕەکان.
مەبعووس: (مبعوث/ع) ڕاسپێردراو، نوێنەر.
مەبلەغ: (مبلغ/ع) بڕێ پارە.
مەبهووت: (مبهوت/ع) واق وڕماو، سەرسام.
مەبۆ: مەبە.
مەتاع: (متاع/ع) بارگە، بار، کەلوپەل، تیفاق.
مەتعەم: (مطعم/ع) شێوخانە، چێشتخانە.
مەتڵەب: (مطلب/ع) داخواز، مەبەست.
مەتڵەع: (مطلع/ع) پێشەکیی، سەرەتا.
مەجال: (مجال/ع) ماوە، هەل.
مەجمووعە: (مجموعة/ ع) گۆڤار، کۆمەڵ، کۆمەڵە.
مەجمەع: (مجمع/ع) کۆڕ.
مەجلیس: (مجلس/ع) کۆڕ، ئەنجوومەن.
مەجبوور: (مجبور/ع) ناچار.
مەجهوول: (مجهول/ع) نەناسراو.
مەحاڵ: (مُحال/ع) نابوون، نەبووە و نابێت.
مەحامیی: (محامی/ع) پارێزەر، ئەڤۆکات (L).
مەحبووبە: (محبوبة/ع) یار، خۆشەویست.
مەحبووس: (محبوس/ع) بەندیی.
مەحجووبییە: (محجوبیة/ع) شەرمەساریی.
مەحدوود: (محدود/ع) سنووردار.
مەحرەم: متمانە پێ کراو، خۆیی.
مەحرووم: (محروم/ع) بێ بەش، بەشخوراو.
مەحزوون: (محزون/ع) خەمبار، خەمناک.
مەحسووڵ: (محصول/ع) داهات، بەرهەم، دەستکەوت.
مەحز: (محظ/ع) هەر بەتەنێ.

مەحفەل: (محفل/ع) کۆڕ، کۆمەڵ.
مەحفووز: (محفوظ/ع) پارێزراو.
مەحکەمە: (محكمة/ع) دادگە.
مەحموود: (محمود/ع) ستایش کراو.
مەحوو: (محو/ع) پاکۆ، لەناوبردن، سڕینەوە.
مەحوییەت: پاکۆ کراویی.
مەحەللە: (مجلة/ع) گەڕەک.
مەخسووس: (مخصوص/ع) بەتایبەتی.
مەخلووق: (مخلوق/ع) خەڵک، زیندەوەر.
مەخفیی: (مخفي/ع) داپۆشراو، شاردراوە.
مەدان: دامەن، داوێن، پەراوێز.
مەدان گەزاف: درۆ مەکە!.
مەدح: (مدح/ع) ستاییش.
مەدرەسە: (مدرسة/ع) قوتابخانە، فێرگە.
مەدفوون: (مدفون/ع) نێژراو.
مەدەنییەت: (مدنیَّة/ع) شارسێنیی.
مەدینە: (مدینة/ع) باژێڕ.
مەر: مەگەر، بۆچیی؟.
مەراق: لە (أرق/ع)ەوە؛ خەم، پەرۆشیی، خەوزڕان.
مەرحەبا: (مرحباً/ع) سلاو.
مەرحەمەت: (مرحمة/ع) بەزەیی، چاکە.
مەرحووم: (مرحوم/ع) بەڕەحمەت چوو، خوادا لێ خۆشبوو.
مەرد: مرۆڤ، پیاو.
مەردەن: مردن.
مەرقەد: (مرقد/ع) نزرگە، مەزار.
مەرکە: (مرکز/ع) مەڵبەند.

مەرەز: (مرض/ع) نەخۆشیی، دەرد.
مەزاڵیم: (مظالم/ع) زۆرداریی.
مەزبوور: (مزبور/ع) نێوبراو.
مەزبوورات: (مزبورات/ع) ژنەکان.
مەزکوور: (مذکور/ع) نێوبراو.
مەزموون: (مضمون/ع) نێوەرۆک، نێواخن.
مەزهەب: (مذهب/ع) مەزەب؛ ڕێبازێکی شەرعناسیی موسڵمانانە.
مەزییەت: (مزیَّة/ع) قەدر، جێگەی باس، پەسن.
مەسائیر: (مصائر/ع) چارەنووسەکان.
مەسائیل: (مسائل/ع) باسەکان.
مەساعیی: (مساعي/ع) کۆششەکان.
مەساکین: (مساکن/ع) ١- ماڵەکان. ٢- هەژارەکان.
مەسعوود: (مسعود/ع) بەختیار، شادومان.
مەسکەن: (مسکن/ع) ماڵ، شوێنی نیشتەنیی.
مەسکەنەت: بێ دەنگیی، هێوریی.
مەسلەک: (مسلك/ع) ڕێباز.
مەسڵەحەت: (مصلحة/ع) کەڵک.
مەسنەویی: (مثنوي/ع)؛ جورێکی هونەری شیعرە: نیوەدێڕی یێکەم و نیوەدێڕی دووەمی هەمووی دێڕە شیعرێ لەسەر یێک قافییەن وەک شیعرەکانی فیردەوسیی، مەم و زینی ئەحمەدی خانیی شاعیری کورد.
مەشاییخ: (لە شێخ/ع)ەوە؛ پیر، پیاوچاکی ناسراو.
مەشرەب: (مشرب/ع) ١- جێگەی خواردنەوە. ٢- ئارەزوو، خوو.
مەشرووباتی سپیرتی: (مشروبات/ع) ئەلکوحوول؛ مەی بەگشت جۆرەکانییەوە.
مەشریق: (مشرق/ع) خۆرهەڵات.
مەشرووتییەت: (مشروطیة/ع.ت.ف) ژینی دەستووریی کە قانوون فەرمانڕەوا بێت (وەک مەشرووتییەتی ئێران، تورکیای عوسمانیی).
مەشرووع: (مشروع/ع) ١- ڕەوا. ٢- پرۆژە.

مەشغەڵەت: (مشغلة/ع) سەرقاڵیی، خەریک ماو.
مەشەققە: (مشقَّة/ع) ماندوویی، گرانیی.
مەشنێ: دەشنێ، دەشنێتەوە.
مەشهوور: (مشهور/ع) بەنێوبانگ.
مەشهەد: باژێڕێکی باکووری خۆرهەڵاتی ئێرانە و نزیکەی ملیۆنێ کەس دانیشتوویەتی. لای شیعەکان پیرۆزە کە گۆڕی عەلی ڕەزای هەشتەم ئیمامیانی تێدایە.
مەعاش: (معاش/ع) مووچە، بژێویی.
مەعالیی: (معالي/ع) پایەبەرز.
مەعبەین: (مابین/ع) نێوەند، نێوان.
مەعرووز: (معروض/ع) نیشاندراو.
مەعرووزات: (لە معروض/ع)ەوە؛ باسە نیشاندراوەکان.
مەعرووف: (معروف/ع) ناسراو.
مەعزەرەت: (معذرة/ع) لێ بووریی.
مەعسووم: (معصوم/ع) بێ گوناه.
مەعشەر: (معشر/ع) گەلە، کۆمەڵە.
مەعقوول: (معقول/ع) پەسەندی ئەقڵ و هۆش.
مەعلووم: (معلوم/ع) ئاشکرا، ناسراو، دیار.
مەعلوومات: (معلومات/ع) زانیاریی، هەواڵەکان.
مەعنا: (معنی/ع) واتە.
مەعناتەن: ماناتێ؟ واتایتی.
مەعەڕڕیی: (المعَرّي/ع) ئەبولعەلائولمەعەڕڕیی ئەحمەد(٩٢٧ز-١٠٥٧) شاعیر و نووسەرێکی بەجەرگی عەرەب. لە منداڵییەوە ئاوڵە لێی داوە و کوێر بووە. گەلێ دانراوی هەیە و (ریسالەتولغیفران/ رسالة الغفران/ نامەی لێ بووریی) یێکێکە لە نێویاندا کە ڕووداوەکانی وەک چیرۆک ڕۆژی ڕاست بوونەوە -قیامەت- و بەهەشت و دۆزەخ بێ دەگێڕێتەوە!!).
مەعەتتەئەسسوف: (مع ألتأسف/ع) لەگەڵ خەمخۆریم.
مەعە مافیە: (مع مافیه/ع) وێڕای.

مەعنیدار: (ف.ع) مەعنادار، مانا بەخش.

مەغدوور: (مغدور/ع) زۆر لێکراو لە خوتوخۆڕا.

مەغفرە: (مغفره/ع) لێ بوردن

مەغلووب: (مغلوب/ع) دۆڕاو، ژێرکەوتوو.

مەفتوون: (مفتون/ع) شەیدا، شێتی جوانیی.

مەفسەدە: (مفسدة/ع) خراپەکاریی.

مەفقوود: (مفقود/ع) ون. گوم.

مەفکوورە: (لە فیکر/ع)ەوە؛ بیروباوەڕ.

مەقام: (مقام/ع) پایە.

مەقالە: (مقالة/ع) گوتار.

مەقتەع: (مقطع/ع) برێ، کەرتێ.

مەقسوود: (مقصود/ع) مەبەست.

مەکاتیب: (مکاتب/ع) قوتابخانەکان.

مەکان: (مکان/ع) شوێن.

مکتووم: (مکتوم/ع) شاردراوە.

مەکتەبە: (مکتبة/ع) کتێبخانە.

مەکەرا: مەکە!.

مەکەهێ: باژێڕی (مەککە).

مەلعەنە: لە (لعنة/ع)ەوە؛ نەفرەت، نەحلەت لێ کراو، بێزراو.

مەلائیکە: (ملائکة/ع) فریشتە.

مەلالەت: لە (ملول/ع)ەوە؛ ڕەنجەڕۆیی، ناهەمواریی.

مەڵلا: مەلا.

مەلای ڕۆمیی: مەولەویی بەڵخیی؛ جەلالوددینی ڕۆمیی (١٢٠٧ز-١٢٧٣ز)؛ شاعیری عیرفانیی بەزمانی فارسیی کە لە مەسنەویی داناندا بەنێوبانگە، هەروەها لە غەزەلدا.

مەلکە: مەلکە جوانڕۆیی، ژنە شاعیرێکی هاوسەردەمی عەلیی بەردەشانیی بەنێوبانگ بووە، شیعری هەیە و پیرەمێردیش لە (ژین)دا وێنەی نواندووە.

مەلەکە: (ملکة/ع) بەهرە، فریشتە.

مەلی: مەلە

مەلێ: مەلا.

مەمات: (ممات/ع) مردن.

مەملووک: (مملوك/ع) ١- ماڵ و موڵکی تایبەتی کەسێ، موڵک. ٢- کڕدراو (وەک پاشا مەملووکە دەسەڵاتدارەکانی بەغداد و میسر.

مەمنوونییەت: (ممنونیة/ع) سوپاسگوزاریی.

مەمهوور: (ممهور/ع) مۆرکراو، مۆر لێ دراو.

مەناخ: (مناخ/ع) کەش.

مەنازیر: (مناظر/ع) دیمەنەکان.

مەنازیل: (منازل/ع) ماڵان خانووەکان.

مەنبەع: (منبع/ع) کانیی، سەرچاوە.

مەنتیق: (منطق/ع) ١- ماقوول، قسە و کردارێ کە تای تەرازووی لەنگ نەبێت. ٢- زانستێکە لە زانستەکان.

مەنتیقە: (منطقة/ع) نێوچە، دەڤەر.

مەنزەرە: (منظر/ع) دیمەن.

مەنزوور: (منظور/ع) ١- تەماشا کراو. ٢- زانستێکی ئەندازە. ٣- باری سەرنج.

مەنسەب: (منصب/ع) پایەی کار و فرمان.

مەنع: (منع/ع) گرتن، بەرگرتن.

مەنفەعە: (منفعة/ع) کەڵک، قازانج.

مەنقولات: (منقولات/ع) نەختینە؛ هەر شتێ هەر قسەیێ لە شوێنێکەوە هەڵگیرابێ بۆ شوێنێکی دی.

مەنکووحە: (منکوحة/ع) ئافرەتی بەشوودراو.

مەنووت: (منوط/ع) بەستراو، دراو بەیێکێکی دی.

مەنهیی: (منهي/ع) تەواوکەر، کۆتایی پێ هاتوو.

مە: ئێمە.

مەه: (ف) مانگ.

مەهما: (مهما/ع) وێرا.

مەهجوور: (مهجور/ع) چۆڵ، دەست لێ هەڵگیراو.
مەواد: (مواد/ع) شتەکان.
مەوتین: (موطن/ع) نیشتمان.
مەوجوود: (موجود/ع) هەبوو، هەیە.
مەوجوودییە: (موجودیة/ع) هەبووەکان.
مەورووس: (موروث/ع) بەمیرات وەرگیراو، میرات.
مەوزووع: (موضوع/ع) بابەت، باس.
مەوزوون: (موزون/ع) بەکێش، کێشدار.
مەوقیع: (موقع/ع) شوێن.
مەولا: (مولی/ع) سەروەر.
مەیکەدە: (ف) مەیخانە.
مەیل: (میل/ع) لاکردنەوە، ئارەزوو.
میاوە: دەگەییشتە.
میحنە: (محنة/ع) تەنگانە، بەڵا.
میخ: دارێکی زلە لە زەویدا دەچەقێندرێ بۆ شەتەک دانی سەری گوریسێ کە جڵەوەکەی بەولاخەوە بێت.
میدیە: میدیا-ماد، مادیا Medie نەتەوەیێکی دێرینی ئاریانیی نەژادە، لە سەرەتای سەدەی ٧پ.ز.دا دەسەڵاتی فەرمانڕوایی وڵاتی ماد-میدیان دامەزراند.
ڕوون نییە لە چ ڕۆژگارێکەوە هاتوونەتە ئێرانی ئێستەوە و لە ئازەربێجان و کوردستانی ئەمڕۆدا نیشتەجێ بوون، بەڵام هێندێ باوەڕ هەیە گۆیا لە سەدەی ١٠پ.ز.دا هاتوون.
مێژوونووسی کلدانیی (بورس) باوەڕی هەیە کە لە ڕۆژگاری دێریندا مادەکان (بابلستان /بابل)یان گرتووە و ٢٢٤ ساڵ فەرمانڕەواییان درێژەی کێشاوە.
پێتەختی مید-مادەکان (ئەکباتان) بووە کە (هەمەدان)ی ئەوڕۆیە. هەروەها (ڕێگا، ڕەها)ش یێکێ بووە لە بازێڕە بەنێوبانگەکانیان. پاشای فارس (کورۆش) لە ساڵی ٥٥٠پ.ز.دا وڵاتەکەی لێ داگیرکردوون. (دارا)ی یێکەم پاشایەتیی باو کرد.
ئەسکەندەری ماکدۆنیی لە ٣٣٠پ.ز.دا داگیری کرد. دوایی لە ٣١٠پ.ز.دا کەوتە ژێر باری سەلجووقییەکانەوە. ئەوجا کەوتە ژێر باری ساسانەکانی فارسەوە. بەئەم جۆرە مایەوە

تا داگیرکاریی ئیسلامیی لە ٦٣٣پ.ز.دا.
زۆربەی مێژوونووسەکان، زمانناسەکان، کەلاوەناسە بەوێژدانەکان و زانستپەروەرانی دیی، باوەڕیان هەیە کە (کورد وەچەی ڕاستەقینەی ماد- میدەکانە!).
میراودەلیی: خێڵێکی کۆن و ئازا و بەهێز و گەورەی نێوچەی «پشدەر»ی کوردستانی باشوورە و بەر لە (١.ج.گ)و داوییشدا هەر بەهێز بوو بەڕادەیێ دەسەڵاتی گەییشت بووە نێوچەی ماوەت، ئێستەش هەر لە نێوچەی قەڵادزەدایە و هێندێکی کەوتووەتە ئەودیو بۆ کوردستانی خۆرهەڵات.
میرانیی: پیاوەتیی، مەردیی.
میرئات: (مرآة/ع) ئاوێنە.
میروەحە: (مروحة/ع) باوەشێن.
میزاج: (مزاج/ع) ئارەزوو.
میسال: (مثال/ع) وێنە، نموونە.
میستەر: Mr (E) کاک، بەڕێز.
میسل: (مثل/ع) وەک.
میسلەهو: (مثله/ع) وەک ئەو، هاوتای.
میعر: پێچەوانەی شیعر؛ ناتۆرەێکە بەهەر شیعرێکی ناڕێک و ناتەواو دەبێژرێت و (ئەوڕۆ بازاڕی گەورە).
میعمار: (معمار/ع) خانەساز، تەلارساز.
مێکوتە: ١- مێکوت: دارێکی ئەستوور و سەر پان وکلک درێژە کە بۆ کوتانی جل و بەرگ و خوریی لەسەر بەردێ بۆ شووشتن بەکار دەبرێت. ٢- مێکوتە: دەردێکە تووشی منداڵی ساوا دەبێت.
مێکووکە: مەکۆی جۆڵایی.
میللیی: نەتەوەیی.
مین بەعدیلئەییام: (من بعد الایام/ع) لە دوای ڕۆژگارەوە.
میهر: خۆر.
میۆ: نێوان.
میبەسسەر: (میسّر/ع) سانا، ئاسانکراو.

- ن -

نائیب: (نائب/ع) جێنشین، نوێنەر.

نائێ: نایێت.

ناتوریست: Naturalist/ Naturist (E) زانایێکی سروشتناس.

ناتەمام: ناتەواو، کەموکورت.

ناجیح: (ناجح/ع) سەرکەوتوو.

ناچیز: (ف) هیچ، هیچ و پووچ.

ناحەق: نا (حق/ع)؛ ناڕەوا.

نادیرە: (نادرة/ع) دانسقە، دەگمەن.

نار: (نار/ع) ١- ئاوور، ئاگر. ٢- هەنار.

ناڕەحەت: نا (راحة/ع)؛ نائارام، پەرێشان.

نازاران: نازداران.

نازکتەر: (ف) ناسکتر.

نازم: (ناظم/ع) هۆنەر، ئەوی نەزم دادەنێت.

نازیر: (ناظر/ع) چاودێر.

ناسۆر: برین، زام.

ناسیحە: (ناصحة/ع) ئامۆژگاریکەر.

نارەوەن: درەختێکی بەرزی گەورەی لق و پۆپ گەورەی سێبەر داره و له زۆربەی مزگەوتەکاندا دەڕوێندرێت.

نازیی: Nazi پارتی نازیی دامەزراوی هیتلەر و هێندێ هاوەڵی لە ساڵی ١٩٢٠ز.دا و لە باژێری «میۆنیخ Munschim»ی ئەڵمانیادا. بەڕواڵەت پارتی سۆشیال نەتەوەیی ئەڵمان بوو.

نازیست: Nazist؛ دڵسۆز و لایەنگر -هەوادار-انی نازیی.

ناڤ: نێو، ناو.

ناقیس: (ناقص/ع) ناتەواو، کەموکورت.

ناکرێتۆ: ناکرێتەوە.

ناگەوار: (ف) ناخۆش، دڵتەزێن.

نام: (ف.H) نێو، نام.

نسحەت: نەسیحەت(ع) ئامۆژگاریی.

نزدیک: (ف) نزیک.

نگەهدار: (ف) ئاگەدار، چاودێر، نیگاداشت.

نگەهێ: نیگایێ.

نما: خۆ نواندن.

نوازشت: (ف) نەرم جوولانەوە.

نوبزە: (نبذة/ع) سەرپۆتی، کرتەی باسێ، سەرەتا.

نوجەبا: (نجباء/ع) بەڕێزان.

نوور: (نور/ع) ڕووناکیی، ڕۆشنایی.

نوورانیی: کەسێکی ڕەنگ و ڕووناک و دڵ و دەم و دەست پاک، پیاوچاک!.

نوسخە: (نسخة/ع) وێنە، دانە.

نوقسانیی: (نقصان/ع) ناتەواویی.

نوقەبا: (نقباء/ع) سەرۆکان، گەورەکانی هۆز.

نوکرانوززات: (نكران الذات/ع) خۆنەویست، لە خۆبوردو.

نومایندان: (ف) نوێنەرەکان.

نەباتات: (نباتات/ع) ڕووەکەکان.

نەبز: (نبض/ع) تەپەی دڵ، لێدانی دڵ.

نەبیم: نەبووم.

نەتیجە: (نتيجة/ع) ئەنجام.

نەجات: (نجاة/ع) ڕستگار، ڕزگار.

نەجیب: (نجيب/ع) بەڕێز.

نەحس: (نحس/ع) شووم.

نەحیف: (نحيف/ع) لاواز، باریک.

نەخەڵەتابی: وریابە بەهەڵەدا نەڕۆیت، هەڵە نەکەیت!.

نەداریی: (ف) نییتە.

نەدامەت: (ندامة/ع) پەشیمانیی.

نەدیمان: (ندماء/ع) هاودەنگان، ئەو کەسانەی هاونشینی پاشاکانن و بەڕەفتار و قسەی خۆش سەرگەرمیان دەکەن.

نەرد: (ف) تاوڵە کە یارییەکە بە دوو قل زار و سی پوولەوە لە بیست و چوار خانەدا دوو کەس یاریی پێ دەکەن.

نەزاکەت: (نزاکة/ع) ناسکیی، ئەدەب.

نەزاهەت: (نزاهة/ع) پاکیژیی، پاکیی.

نەزم: (نظم/ع) هۆنین، هۆنراوە، ڕێکوپێکیی.

نەزەر: (نظر/ع) تەماشا، نۆڕین.

نەزیری نیشاپووریی: محەممەد حسێن نەزیری نیشابوری، هەر لە منیداڵییەوە خووی داوەتە شیعر لە لاوییتیدا لە خوراسانەوە نێوبانگی شیعری گەییشتە عێراق. دوایی هاتە عێراق و ئەوجا گەڕاوەتەوە بۆ «کاشان». شاعیرێکی گەورەی فارسە! (لە نێو کوردییشدا دیسان بەنێوی نەزیرییەوە هەبووە کە یادگارەکانی زۆر دیار نین!). لە ساڵی **١٦١٢** زاینی کۆچی دوایی کردووە. (گنج سخن- دکتر صفا- ص٦٤٨)

نەزیە: (نزیه/ع) پاک.

نەسر: (نثر/ع) پەخشان.

نەسل: (نسل/ع) نەوە، بنەتۆوو.

نەسەب: (نسب/ع) ڕەچەڵەک.

نەسیحە: (نصیحة/ع) ئامۆژگاریی، پەند.

نەسیم: (نسیم/ع) شەماڵ.

نەشات: (نشاط/ع) جموجووڵ، چالاکیی.

نەشئە: (نشأة/ع) ١- هەڵکەوتن. ٢- نەشە؛ ئارەزوو.

نەشتەر: تیغێکی نووکتیژی درێژ و باریکە و برینی پێ هەڵدەدڕێت.

نەشر: (نشر/ع) ١- بڵاوکردنەوە. ٢- هونەرێکی ئەدەبیی عەرەبە.

نەشی: نەچی!

نەفتین: نەوتاویی.

نەفخی سوور: (نفخ الصور/ع) لێدانی شەیپوور لە لایێن ئیسرافیلەوە لە ڕۆژی ڕاست بوونەوە -قیامەتدا.

نەفرەت: (لە نفور/ع)ەوە؛ دوورکەوتنەوە، بێزکردنەوە.

نەفسانییەت: (نفسي/ع) بەخۆم. خۆم.

نەفع: (نفع/ع) کەڵک، قازانج.

نەفعیی: (١٦٣٤ز مردووە) گەورەترین شاعیری داشۆڕین لە سەردەمی عوسمانییدا کە خۆی پێ دابین نەکراوە و گەورەکانی شۆڕیوە بۆیێکا خنکێندرا و لاشەکەیشی فڕێ دراوەتە دەریاوە. دیوانی (سهامی قەزا)ی هەیە. لە نێو کورددا شێخ ڕەزای تاڵەبانیی وێنەی ئەوە، بەڵام بەر لە ئەویش شاعیرێکی (کوردی شەبەک) هەڵکەوتووە کە لەم دواییەدا کاک محەممەد عەلیی قەرەداخیی (دیوانی) لە مەڵبەندی دەستنووسەکانی عێراقدا دۆزیووەتەوە کە بەر لە دوو سەد ساڵەوە نووسراوە.

نەفەس: (نفس/ع) هەناسە.

نەفەقە: (نفقة/ع) خەرجییێ کە شەرع -قانون- بۆ یێکێکی خێزانی بڕیبێتەوە.

نەفیی: (نفي/ع) دوورخستنەوە، ئاوارەکردن.

نەقد: (نقد/ع) ١- دراو، دراوی ئامادە. ٢- ڕەخنە.

نەقڵ: (نقل/ع) ڕاگوێستنەوە.

نەقیز: (نقیض/ع) پێچەوانەی ڕاستیی، پێچەوانەی شتێ.

نەقیزە: دارێکی درێژ و نووکتیژە بۆ هاژوانی وڵاخ (مەبەستی سەیید محەممەد ڕەشید -لە نامەیێکیدا- کێرە!).

نەنگەویست: نەنگەویس، کەس نەویست، خۆپەرست.

نەما: نەمان.

نەوا: ١- هۆی ژین. ٢- نەوەکا.

نەواحیی: (نواحي/ع) لا -ئاواییەکان.

نەوازش: نەوازشت (ف)؛ لاواندنەوە، دڵنەوایی.

نەوڕەستە: (ف) تازە پێگەییشتوو، جوان.

نەوع: (نوع/ع) جۆر.

نەومێد: (ف) ناهومێد، هیوابڕاو.

نەونیهاڵ: (ف) نەو نەمام، جوان.
نەوینی: نەبینیت.
نەی: نای، شمشاڵ، شەیپوور.
نەیزەن: (ف) نەیژەن، نایژەن.
نەیشەکر: (ف) قامیشە شەکر. (مەبەست شیرینیی باڵای یارە).
نەیکەمەر: کەمەرە باریک چەشنی قەدباریکیی قامیشە شەکر.
نهۆم: چین.
نیابەت: (نیابة/ع) ١- لە بریی. ٢- نوێنەرایەتیی.
نیاگارا: Niagara (E) نیاگارا: ڕوبارێکی ئەمریکای باکوورە لە نێوان «کەنەدا» و ئەمریکادا. دیسان نێوبانگی بەتاڤگەکەیەوە هەیە کە بەرزیی ٤٦ مەترە.
نیزام: (نظام/ع) ڕێگە و شوێنی دانراو بۆ کاروگوزەران و هەڵکرد، سیستەم، ڕژێم. ڕێکوپێکی.
نیزامیی: (نظامي/ع- ف) ١- قانوونیی، حوکوومەتیی. ٢- نیزامیی؛ نیزامیی گەنجەویی (١١٤٠ز-١٢٠٣ز)؛ شاعیری گەورەی فارس کە گۆشەگیرانە دەژیا. کارێکی گەورەی کردووەتە سەر ئەدەبی فارسیی و (پێنج غونچ/ گەنج پێنج داستانی شیعریی: گەنجینەی نهێنییەکان، خوسرەو و شیرین، لەیلا و مەجنوون، ئەسکەندەرنامە، هەفت پەیکەر)ی ناسراوی خۆرهەڵاتە.
نیسار: (ف) نسێ؛ شوێنێکی سێبەر و سارد.
نیشا: نیشانە.
نیشات: (نشاط/ع) جموجوڵ، چالاکیی.
نیعمەت: (نعمة/ع) بەخشش، فەڕ.
نێڤ: نیو.
نیمەڕەنگ: نیوەڕەنگ، کاڵ.
نیگا: وێنە، نۆڕین.
نیگاران: یاران.
نیوە بریشتوو: نیوە برژاو.
نیویۆرک: Newyork (E) باژێڕێکی گەورەی ئەمریکایە و دەکەوێتە باشووری خۆرهەڵاتی

هەرێمی (نیویورک)ی سەر کەناری نیویۆرک. بەرەکەی ٩٤٥کم٢، دانیشتوانی -ئێستە نۆ میلیۆن پترە. کاتی خۆی هۆڵاندەکان دایانمەزراندووە و نێویان نابوو (ئەمیستەردامی نوێ New Amsterdam؛ س١٨٢٦ز). دوایی ئینگلیزەکان لە س١٦٦٤ز.دا داگیریان کرد. پڕە لە تەلاری بەرز، زانکۆ، موزەخانە و پێشانگەی جۆربەجۆر. هەروەها مۆڵگەیێکی یێکجار گەورەی پیشەسازی هەمە جۆرە.
نیهالان: (ف) نەونەمامان، جوانان.

- و -

وا ئەسەف: (وا أسف/ع) ئەفسووس، مخابن.
وا بەستە: (ف) پەیوەست، پێوەندیدار.
واتان: خوێندوویە.
واتای: گوتی.
واجیب: (واجب/ع) فرمان، ئەرک.
واریس: (وارث/ع) میراتگر.
واسیتە: (واسطة/ع) هۆ.
واسیع: (واسع/ع) فراوان.
واسیق: (واثق/ع) ڕاپەرموون، دڵنیا.
واقیع: (واقع/ع) ڕووداو، قەوماو.
واقیعەن: (واقعاً/ع) ڕاستییەکەی.
واگۆن: Wagon (E) گالیسکە، ئەرڕەبانە؛ ژوورێکی ئاسنینی شەمەندووفەرە بۆ بار هەڵگرتن و ڕاگۆستنەوە.
والیی: (والي/ع) پاشا، میری هەرێم، سەرۆکی وڵات.
وان: ئەوان.
وجوود: (وجود/ع) هەستیی، هەبوون.
وجووه: (وجوه/ع) ڕوخسارەکان.
وحووش: (وحوش/ع) دڕندەکان.
وردن: خواردووە.

وزووح: (وضوح/ع) دیار، ڕۆشنا.

وستەن: گەییشتن.

وستنەت: خستووە.

وسووڵ: (وصول/ع) گەییشتن.

وە: ئێوە.

وەجایێ: بۆ، بۆ جێگەیێ.

وەختێ: ساتێ.

وەدزێ: بدزێتەوە.

وەر: بەر، مەگەر، وە، ئەگەر کورتکراوەی: وەئەگەر.

وەرتەر: پێشتر.

وەرد: زەویی دوو جار کێڵدراو.

وەردم دا: کێڵامەوە.

وەڕ وەڕ: (ت) دەمانچە، تفەنگی شەشخانە

وەزارەتی نافیعە: (وزارة النافعة/ع) وەزارەتی کاروبار «ئەشغال».

وەزع: (وضع/ع) بار، دۆخ.

وەزعییەت: چۆنیی بار، دۆخ.

وەزیفە: (وظیفة/ع) فرمان، کار.

وەزیدەن: (ف) هەڵکردن، هەڵکردنی با.

وەسڵ: (وصل/ع) پێوەند.

وەسڵە: (وصلة/ع) کەرت، کوت.

وەسیی: (وصيّ/ع) ڕاسپێردراو، کەسێ سەرپەرشتی لە خوار تەمەنی خۆیەوە پێ سپێردرابێت یان بەفەرمانێکی شەرعیی قانوونیی بەسەر یێکێکەوە بۆ سەرپەرشتیی دانرابێت تا پێ دەگات و هەرزە کاریی تێ دەپەڕێنێت.

وەسیلە: (وسیلة/ع) ئامراز، هۆ.

وەسییەت: (وصیة/ع) دوا قسە و باس و ئامۆژگاریی، ڕاسپاردە.

وەشتر: خۆشتر.

وەعا: (وعی/ع) ژیربووە، ژیرە.

وەعد: (وعد/ع) گفت، بەڵێن.

وەعدە: (موعد/ع) وادە، گفت.

وەفا: (وفاء/ع) دڵسۆزیی، وەفا.

وەقا: وەقاس، هوقاس، هێندە.

وەقت: (وقت/ع) کات، وەخت.

وەقفە: (وقفة/ع) هەڵوێستە.

وەکن: لەکن.

وەکوژێنەوە: بکوژێنەوە.

وەلاسییەما: (ولاسیّما/ع) نەخوازەلا.

وەلحاسڵ: (والحاصل/ع) سەرئەنجام.

وەلیی: (وليّ/ع) سەری گەورە، سەردار، سەرخێڵ، پیاوچاک.

ولینعمەت: (وليّ النعّمة/ع) خاوەندی چاکە و فەڕ.

وەلێ: لێ، بەلام.

وەلا: (والله/ع) بەخودا.

وەمژێنە: بمژێنە.

وەندن: خوێندن.

وەهەم: پێکەوە.

وەهەمدا: بەیێکدا.

وەیە: ئەوهەیە، ئەوهایە.

وی: ئەو.

وی دەرێ: ئەوێندەرێ، ئەوێ شوێنێ.

ویجدان: (وجدان/ع) ویژدان، نیهاد، دل.

ویر: بیر.

ویرد: (وِرد/ع) دوعا و نزای پاش نوێژی موسڵمانان.

ویزر: (وِزر/ع) گوناه، سووچ.

ویسایە: (وصایة/ع) چاودێر کراو، چاودێری.

وێستاش: ئێستەش.

وێشان: خۆیان.

ویفاق: (وفاق/ع) ڕێککەوتن، تەبایی.

ویلادەت: (ولادة/ع) زایین، هاتنە نێو دنیاوە.

ویلایەت: (ولایة/ع) هەرێم، وڵات، نیشتیمان.

ویەرد: تێ پەڕی.

- هـ -

هاری وەیاد: بهێنەوە یاد.

هام: هاو.

هامشاری: هاو شار، خۆو وڵاتیی.

هاکەزا: (هکذا/ع) بە ئەم پێیە، ئەوهە.

هالیـڤـاکس: Halifax بەندەر و باژێرێکی گـەورەی وڵاتی کـەنەدایە و کـەوتووەتە سـەر ئۆقیانووسی ئەتلانتیک و باشووری نۆڤسکوشیا. لە چوار وەرزدا والآیە بۆ جموجووڵی کـەشـتـیی. لە پیـشـەسـازییـدا بەتایبـەتی لە پالآوتنی نەوتدا، شـەکـردا، هەروەها لە دروستکردنی کەشتییدا ناسراوە. دیسان لە ڕاوە ماسیشدا بەنێوبانگە.

هامیش: (هامش/ع) پەراوێز.

هانا: هاوار، پەنابردنە بەر یێکێ.

هنەرا: هونەرا.

هوجرەت: (هجرة/ع) کۆچ کردن.

هوجووم: (هجوم/ع) پەلامار.

هوونی: ئەوهە.

هوە: هەو؛ ئیدیی.

هەدر: (هدر/ع) فیرۆ.

هەدەف: (هدف/ع) ئامانج، نیشان.

هەدییە: (هديّة/ع) دیاریی.

هەراس: ترس. ماخولیا.

هەرقل: هیـراکـیلۆس Heraclius (١١٠ز-١٤١ز) ئیـمـپـراتۆری بیـزەنتی ناسـراوی خۆرهەڵات، گەلێ جەنگی گێڕاوە و لە ٦١١ز.دا ئەنتاکیە و لە ٦١٤ز.دا «قودس» و لە ٦١٩ز.دا «میسر»ی داگیرکردووە و ئەوجا پەلاماری وڵاتی فارسیشی داوە و تا «تەورێز» چوو و داگیری کرد. ٦٢٢ز-١٦٣٠ز.دا و «دارەخاج» عـالێ ستـاندەوە و بەهەڵکەوتنی داگیرکاری عەرەبیش، ئەستێرەی بەختی پووکایەوە کە سووریا و فەلەستین و وڵاتی نێوان هەردوو ڕوباری دۆڕاند لە نێوان سالآنی ٦٣٤ز-٦٤٢ز.دا.

هەرتک: هەردوو.

هەقتانە: مافتانە، ڕەوی خۆتانە.

هەلآتن: ١- خۆرکەوتن.٢- ڕاکردن، خۆقوتار کردن.

هەلآو: هالآو، هەڵم.

هەمدەم: هاودەم، هاودەنگ.

هەمشەهریی: (ف) هاوشیاریی، خۆوڵاتیی.

هەمکاریی: هاریکاریی، ئالیکاریی.

هەمەجا: (ف) هەموو لایێ، هەموو جێگەیێ.

هەم میزاج: هاو ئارەزوو، هاوتەبیات.

هەنگامە: (ف) جەنگ، هاوار، هەراوهوریا، کات.

هەنی: ئیدیی.

هەنێ: هێندێ.

هەوا: (هواء/ع) ١- با ٢- ئارەزوو.

هەواخوا: هەوادار، لایێنگیر، دۆست، یار، ئارەزوو.

هەورامان: نێوچەیێکی شاخاویی سەخت و جەنگەڵستانە و پڕە لە میوە. جاران یێک پارچە بوو، ئەمیـسـت دووکەرتە و١- هەورامـانی «لهـۆن»ی پێ دەبێژن کە ژێر دەسـتـەی ئێرانە. ٢- هەورامـانی «تەخت»، کە ژێر دەستـەی عێـراقی عـەرەبە و ئەمیـان ئاوایی «تەوێڵە» و دەوروبەری تا نزیک باژێڕۆکەکانی خورماڵ و هەڵەبجە دەگرێتەوە! (بۆ ڕیشەی نێوەکەی بیروڕای جۆر بەجۆر هەیە. بەش بەحاڵی خۆم بەهیچیـان قـاییل نیم و پێم وەیە نێوەکەی (مـاد-مـیـدی)ی بێت و لە (خـۆرمـاد)ەوە داکـەوتبـێت بەشـێـوەی (خـۆرمـاد- هۆرامـاد-

هەورامان)ەوە هاتووە. شایانی باس و یادە، تا دوای هاتنی ئایینی ئیسلامی پیرۆزیش، ئایینی زەردەشتیی و پیرەکانی لە ئەو نێوچەیەدا هەبووە و چەندین سەرچاوەش جەختیان بۆ هەمان ڕاستیی کردووە و (پیری شالیار)یش یێکێک بووە لە پیرەکانی زەردەشتیی لە دوای ئیسلامەوە!).

هەولێر: باژێڕێکی دێرین و بەنێوبانگی کوردستانی باشوور و کۆنترین باژێڕی گێتییە و ٣٦٠کم لە بەغداوە و ٨٥کم لە کەرکووکەوە دوورە. لە سەردەمی ئاشوورەکاندا (ئەربائیللو)ی نێوبووە. کۆنترین مێژووی نێوبردنی دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی ٢٠٠٠پ.ز کە بەشێوەی (ئوربیللم) نێوی دەرکەوتووە.

هەوەس: ئارەزوو.

هەیئە: (هيئة/ع) دەستە.

هەیئەت ئیختیارییە: (الهيئة الاختيارية/ع) دەستەی پیرەکان، هەڵبژاردە.

هەیئە تەعلیمییە: (الهيئة التعليمية/ع) دەستەی فێرکردن، دەستەی پەروەردە.

هەیبەت: (هيبة/ع) سام، ڕێز!.

هەیڤ: مانگ.

هەیکەل: (هيكل/ع) پەیکەر!.

هیتیس: (حیثیون/ع)؛ گەلێکی کۆنی ئاسیای بچکۆلە و جێ نشینی وڵاتی سووریای ئێستە بووە. ڕیشەی دەچێتەوە سەر تیرەیێکی باشووری ئەنادۆڵ -تورکیای ئێستە- کە ناسراوە بە (خەتی-خاتی) و پاشانیشینیان دامەزراندکە بەشێکی زۆری باکووری ئێستەی عێراقی عەرەب و سووریای عەرەبی گرتووەتەوە کە ڕاستییەکەیشی کوردستان دەگرێتەوە.

هیتیس؛ تێکەڵی گەلێکی هیندوئەوروپایی بوون -بێگومان کوردە- و لە کۆتای سەدەی دوانزەی پ.ز ئیمپراتۆرییەتەکەیشیان ڕما!.

هیدایەت: (هیدایة/ع) خستنە سەر ڕێگە، ڕێگەنوێن، ڕێگە گرتنی ڕاستیی.

هیجران: (هِجران/ع) دەست لێ هەڵگرتن، دەست لێ بەردان.

هیممەت: (هِمَّة/ع) توانا، ڕەنجێکی زۆر.

- ی -

یاتاغ: (ت) یاتاخ؛ نوێن، جێگە، پێخەف.

یاد ئاوەریی: یادکردنەوە.

یادێوە: یاد بکەیتەوە.

یاران: دۆستان، هاوەڵان.

یاسین: (یاسین/ع) سوورەتی «یاسین» کە لە (قرآن)دا هاتووە و بەتایبەتی بەسەر نەخۆشێکی دەمەو گیانەلادا دەخوێندرێتەوە.

یاگە: جێگە.

یانە: ماڵ.

یاوان: گەییشتن.

یاوەر: هاوەڵ، یارمەتیدەر، هاودەنگ.

یاهوو: (هو/ع) ناسنێوێکی (خودا)ی مەزنە!. یاهوو: بانگ کردنی دەروێشانە بۆ خودا.

یووسف سانیی: (يوسف الثاني/ع) یووسف کەنعانیی.

یە: ئەمە.

یەتە: دێتە.

بەردەی: بەربدەی.

یەقین: (يقين/ع) دڵنیایی، باوەڕێکی ڕاست.

یەمانیی: (يماني/يمنيّ/ع) یەمەنیی (شتێکی وڵاتی یەمەنە).

یەنبووع: (ينبوع/ع) سەرچاوە، کانیی.

یەند: هێند.

یەوم: (يوم/ع) ڕۆژ.

یێکێوەن: پێکەوە.

یێکێوەن: یێکێکە.

یێگانە: (ف) ١- یێکانە. ٢- بەراز.

پێزانین

* هەزاران ڕەحمەت بۆ چاکەی بەهەشتیی مامۆستای زانا شێخ محەممەدی خاڵ کە لە ژینی پڕ بەرەکەتیدا، کتێبخانەکەی و کۆمەڵێ دەستنووس و نامەی بەنرخی خستبووە بەردەستم و مۆڵەتیشی فەرموو ئەویی پێویستم بێت فۆتۆکۆپیی وەربگرم.

* سوپاسی گەرمم بۆ دۆستم زانا عەبدوڕڕەقیب یووسف کە هەمیشە کتێبخانەکەی بۆ کردبوومەوە، هەروەها هێندێ سیجلل و چەند بەڵگە و دەستنووسێکی خستە بەردەستم یان پێشکەشی کردم و ساڵەکانی کۆچیشی بۆ هێنامە ڕیزی ساڵی عیسایییەوە.

* سوپاسی گەرمیشم بۆ دەزگەکانی؛ پەروەردەی سلێمانیی، تاپۆی سلێمانیی، خانەنشینەکانی سلێمانیی. هەروەها کتێبخانەی ئەوقافی سلێمانیی، کتێبخانەی زانکۆی سەلاحوددین/هەولێر، کتێبخانەی گشتیی سلێمانی، کتێبخانەی مووزەخانەی سلێمانیی.

* سوپاسم بۆ هاوەڵم پرۆفیسۆر در. محەممەد محەممەد نووری عارف کە لە هێندێ وەرگێڕان و شیعریی فارسیی و پێداچوونەوەی فەرهەنگۆکدا پشتیوانم بوو.

* سوپاسی هەر زاتێ دەکەم کە دەرگەی لە هەنگاوی ماندووم دەکردەوە و نامەیێکی دەخستە بەردەستم.

* سوپاس بۆ ئەو کەسانەی کە گوێگر و بێ گفت بوون، وەک هێرۆ ئیبراهیم ئەحمەد کە لە ٦ی حوزەیرانی ١٩٩٦ز.دا فاکسنامەیێکم دایە دەستی تا بیگەیێنێتە دەستی (ئیبراهیم ئەحمەد)ی باب و نووسەری تا نامەکاریی گەنجینەیم لێ ئاشنا بکات و تێ هەڵکێشی ئەم کتێبە بکەم، بەڵام تا ئەوڕۆ وەڵامم وەرنەگرتەوە!. هەروەها (کوڕی ڕەش/ عەلیی قازیی محەممەد/ کە بەتەلەفۆن -بۆ ئەڵمانیا- ئاگادارم کرد و گفتی پێ دام نامەیێکی گرنگ و دەستنووسی بابی، نەمر قازیی محەممەدم بۆ بهێنێتە زیندانی مەنفام و کەچیی ئێستە و ئەوساش نە دەنگ و نەڕەنگی هەبوو!).

* سوپاسێکی پێشەکییانە بۆ هەر لێ کۆڵێکی دوای من کە درێژە بەئەم (بابەتە) دەدات و (نامەکاریی س١٩٥٨ز-٢٠٠٠ز) بەسەر دەکاتەوە کە دڵنیام دەوڵەمەندتر و ڕەنگینتر و بەپێزترە!.

سەرچاوە- تەماشاکراو

١- کوردیی

١/١- ئاوارە: ساجید -نامەی ژیان، بەغداد، س١٩٨٥ز.

٢/١- ئەحمەد: سەلام -دیوانی شێخ سەلام، بەغداد؛ س١٩٥٨ز.

٣/١- ئەحمەد: کەمال مەزهەر (در) -تێ گەیشتنی ڕاستیی شوێنی لە ڕۆژنامەنووسیی کوردییدا، بەغداد؛ س ١٩٧٨ز.

٤/١- ئەحمەد: کەمال مەزهەر (در) -کوردستان لە ساڵەکانی شەڕی جیهانی یێکەمدا؛ بەغداد؛ س١٩٨٧ز.

٥/١- ئەحمەد: کەمال مەزهەر (در) -مێژوو، بەغداد؛ س ١٩٨٣ز.

٦/١- ئەمین: نەوشیروان مستەفا -سەردەمی قەڵەم و موراجەعات، سلێمانیی؛ س١٩٩٩ز.

٧/١- باپیر: عەلیی کەمال -دیوانی کەمالیی (کۆ و پێشەکیی کەمال عەلیی باپیر!! ڕاستییەکەی حەمەی حەمە باقیی!، بەغداد؛ س ١٩٨٦ز).

٨/١- بلە چ شێرکۆ (در) (سورەییا بەدرخان) -کێشەی کورد (وەرگێڕانی؛ حەمەی حەمە باقیی، ج ٣، س ١٩٩٢ز).

٩/١- بدلیسیی: شەرەفخان -شەرەفنامە (وەرگێڕان و پێشەکیی: عەبدووڕەحمان هەژار شەرەفکەندیی)، بەغداد؛ س ١٩٧٢ز.

١٠/١- بوز ئارسلان: محەممەد ئەمین -ژین «١٩١٨ز-١٩١٩ز)، جلد ١ و ٥، سوید، س ١٩٨٥ز. (کۆ و پێشەکیی و لێ کۆڵینەوە و نووسینەوەی بەلاتینیی).

١١/١- بەرزنجیی: عومەر مارف و سامان شێخ مارف -سەرجەمی بەرهەمی مارف بەرزنجیی شەهید (کۆکردنەوە و ڕێکخستن، پێشەکیی و پەراوێز و ساغ کردنەوە)، هەولێر؛ س١٩٩٣ز.

١٢/١- بێسارانیی: کوڕی مەلا قوتبوددین - دیوانی بێسارانیی (کۆ و لێک دانەوە؛ کیومەرت نیک)، بەغداد؛ س ١٩٨٢ز.

١٣/١- بێخود: مەلا مەحموود موفتیی - دیوانی بێخود (کۆکردنەوە و پێشەکیی: محەممەد مەلا کەریم)، بەغداد؛ س١٩٧٠ز.

١/١٤- بێ کەس: فائیق عەبداللە -دیوانی بێ کەس (کۆکردنەوە و پێشەکیی؛ محەممەد مەلا کەریم)، بەغداد؛ س١٩٧٠.

١/١٥- پیربال: فەرهاد (در) -ڕۆژنامەگەریی کوردی بەزمانی فڕانسیی، هەولێر، ١٩٩٨ز.

١/١٦- تاڵەبانیی: شێخ ڕەزا -دیوانی شێخ ڕەزا (کۆ و بڵاوکردنەوەی کوردیی و مەریوانیی، مستەفا سایب و تاهیر بەهجەت)، بەغداد؛ س ١٩٣٢ز.

١/١٧- تەقیی: ئەحمەد -خەباتی گەلی کورد لە یاداشتەکانی ئەحمەد تەقییدا (پێشەکیی و بڵاوکردنەوەی جەلال تەقیی) بەغداد؛ س ١٩٧٠ز.

١/١٨- جاف: ئەحمەد موختار -دیوانی ئەحمەد موختار جاف (پێشەکیی و پەراوێز: در. عیززەددین مستەفا ڕەسووڵ)، بەغداد؛ س١٩٨٦ز.

١/١٩- حسامیی: کەریم -کاروانێک لە شەهیدانی کوردستانی ئێران، بنکەی پێشەوا، س١٩٧١ز.

١/٢٠- حەوێزیی: تاهیر ئەحمەد -مێژوویی کۆیە؛ ج١ـ٢ بەغداد؛ س١٩٨٤ز.

١/٢١- حیلمیی: ڕەفیق -شیعر و ئەدەبییاتی کوردیی، ب٢، بەغداد؛ س ١٩٥٤ز.

١/٢٢- حیلمیی: ڕەفیق -یاداشت، ب١ـ٣، هەولێر ١٩٨٦ز، ب٤، بەغداد؛ س ١٩٩٢ز.

١/٢٣- خاڵ: محەممەد -فەرهەنگی خاڵ -ج١ـ٣، سلێمانی؛ س١٩٦٠ز، ١٩٦٢ز، ١٩٧٤ز.

١/٢٤- خاڵ: محەممەد -ناڵەی دەروون، ج٢، بەغداد؛ س١٩٨٤ز.

١/٢٥- خواجە: ئەحمەد -چیم دیی، ب١ـ٣، سلێمانیی، س ١٩٦٨ز، ١٩٦٨ز، ١٩٨٠ز.

١/٢٦- خەزنەدار: جەمال -بانگی کوردستان (کۆکردنەوە و پێشەکیی)، بەغداد؛ س ١٩٧٤ز.

١/٢٧- خەزنەدار: جەمال - ڕۆژی کورد (کۆکردنەوە و پێشەکیی)، بەغداد؛ س ١٩٨١ز.

١/٢٨- خەزنەدار: جەمال - ڕۆژی کوردستان (کۆکردنەوە و پێشەکیی)، بەغداد؛ س ١٩٨٣ز.

١/٢٩- خەزنەدار: مارف (در) -دەستووری زمانی کوردیی عەلیی تەرەماخیی (کۆ و پێشەکیی و ساغکردنەوە)، بەغداد؛ س ١٩٧٦ز.

١/٣٠- خەزنەدار: مارف (در) - لە بارەی مێژووی ئەدەبی کوردییەوە، بەغداد؛ س ١٩٨٥ز.

١/٣١- خەزنەدار: مەحموود - بەرهەمی کۆکراوەی عەبدولواحید نووریی (پێشەکیی: در. عیززەدین مستەفا ڕەسووڵ)، بەغداد؛ س ١٩٩١.

١/٣٢- ڕەنجووریی: مەلا عومەر زەنگەنە -دیوانی ڕەنجووریی (کۆکردنەوە و پێشەکیی و لێک دانەوەی محەممەد عەلیی قەرەداخیی)، بەغداد؛ س١٩٨٣ز.

١/٣٣- زامدار: مەحموود - ڕۆژنامەی هەولێر (کۆکردنەوە و پێشەکیی)، هەولێر؛ س ١٩٨٨ز.

١/٣٤- زەبیحیی: عەبدوڕڕەحمان -قامووسی زمانی کوردی، ب ١ـ٢، بەغداد؛ س١٩٧٣ز، ١٩٧٧ز.

١/٣٥- زەکیی: محەممەد ئەمین -مێژووی کورد و کوردستان، ج١ـ٢، بەغداد؛ ١٩٣١ز.

١/٣٦- زەکیی: محەممەد ئەمین -تەئریخی سلێمانیی و وڵاتی، بەغداد؛ س١٩٣٩ز.

١/٣٧- زێوەر: مەلا عەبداللە -خێوی ناو مزگەوت و سۆفی کەریمی چەرچیی، سلێمانیی؛ ١٩٤٦ز.

١/٣٨- زێوەر: مەلا عەبداللە -دیوانی زێوەر (بڵاوکردنەوەی کتێبخانەی گەلاوێژ -ڕەئووف مەعرووف)، بەغدا؛ س١٩٥٨ز.

١/٣٩- زێوەر: مەلا عەبداللە -گەنجینەی مەردان و یاداشتی ڕۆژانی دەربەدەریی (پێشەکیی و پەراوێز: محەممەد مەلا کەریم)، بەغداد؛ ١٩٨٥ز.

١/٤٠- سائیب: جەمیل - لە خەوما (پێشەکیی: جەمال بابان)، بەغداد؛ س١٩٧٥ز.

١/٤١- سائیب: مستەفا -مستەفا سائیب ئەستێرە گەشەی کورد (کۆ و ساغکردنەوە و لێ کۆڵینەوە: کەمال ڕەئووف محەممەد)، سلێمانی ١٩٩٨ز.

١/٤٢- سالح: شێخ نووری -دیوانی شێخ نووریی شێخ سالح (کۆ و ساغکردنەوە و لێ کۆڵینەوە: ئازاد عەبدولواحید)،ج١ـ٢، بەغداد؛ س١٩٨٢، ١٩٨٥ز.

١/٤٣- سالم: عەبدوڕڕەحمان ساحیبقڕان -دیوانی سالم (کۆ و بڵاوکردنەوە: کوردیی و

مەریوانیی)، بەغداد؛ ١٩٣٣ز.

١/٤٤- سەجادیی: عەلائوددین -دەقەکانی ئەدەبی کوردیی، بەغداد؛ س١٩٧٨ز.

١/٤٥- سەجادیی: عەلائوددین - دوو چامەکەی نالیی و سالم، بەغداد؛ س١٩٧٣ز.

١/٤٦- سەجادیی: عەلائوددین - مێژووی ئەدەبی کوردیی، بەغداد؛ س ١٩٥٢ز.

١/٤٧- سەجادیی: عەلائوددین -یادی چلەی پیرەمێرد، بەغداد؛ س١٩٥٠ز.

١/٤٨- سەعید: کەریم -گۆرانیی، بەغداد؛ س١٩٢٨ز.

١/٤٩- سەفیزادە: سدیق بۆرەکەیی -مێژووی وێژەی کوردی، ....

١/٥٠- شێرۆ: عەبدوڕڕەحمان موفتیی -دوا ماڵئاوایی، بەغداد؛ س ١٩٩٢ز.

١/٥١- عارف: محەممەد محەممەد نووریی (در) -تێکستی ئەدەبی کوردیی، سلێمانیی؛ س١٩٨٠ز.

١/٥٢- عیززەت: مەحموود مەلا -دەوڵەتی جەمهووریی کوردستان، سوید؛ س١٩٩٠.

١/٥٣- فوئاد: کەمال (در) -کوردستان یێکەمین ڕۆژنامەی کوردی (کۆکردنەوە و پێشەکیی و بڵاوکردنەوە)، بەغداد؛ س١٩٧٣ز/ هەروەها (کوردستان/خولی٣)، سلێمانیی؛ س١٩٩٨ز.

١/٥٤- فوئاد: کەمال (در) -کوردستان یێکەمین ڕۆژنامەی کوردیی (وەرگێڕانیی بەشە گوتار تورکییەکانی خولی: ١ و ٣: شێرزاد عەبدولکەریم. پێشەکیی در. فەرهاد پیرباڵ، مەلا بەختیار)، سلێمانیی؛ س٢٠٠٠ز.

١/٥٥- فەتاح: شاکیر -خەباتی ڕۆشنبیران، بەغداد؛ س١٩٨٤ز.

١/٥٦- فەتاح بەگ: کەریم بەگ -تەئریخی جاف (پێشەکیی در. حەسەن جاف)، بەغداد؛ س١٩٩٥ز.

١/٥٧- قادر: جەبار (در) -چەند بابەتێکی مێژووی کورد، سلێمانیی؛ س١٩٩٩ز.

١/٥٨- قانیع: محەممەد شێخ عەبدولقادر -دیوانی قانیع (کۆکردنەوە و پێشەکیی: بورهان قانیع)، بەغداد؛ س١٩٧٤ز.

١/٥٩- قوبادی: خانای -شیرین و خوسرەو (پێشەکیی و ساغکردنەوە و پەراوێز و فەرهەنگۆک: محەممەد مەلا کەریم)، بەغداد؛ س١٩٧٧ز.

١/٦٠- قەرەداخیی: محەممەد عەلیی -کەشکۆڵی کەلەپووری ئەدەبی کوردی، ب١-٣،

بەغداد؛ ١٩٨٠ز، ١٩٨٢ز، ١٩٨٦ز.

١/٦١- قەرەداخیی: محەممەد عەلیی -مەهدی نامە (دزۆینەوە و ئاشناکردن و پێشەکیی، بەغداد؛ س١٩٧٥ز.

١/٦٢- قەرەداخیی: عەبدالله (مەلا عەلیی) -ڕاگوێزانی کورد لە مێژوودا، سوید؛ س١٩٩١ز.

١/٦٣- قەرەداخیی: ڕەشید کەریم -بیرەوەریی، سلێمانیی؛ س١٩٦٠ز.

١/٦٤- کورد: لاوان -ڕەووشت و خوو، بەغداد؛ ١٩٢٧ز.

١/٦٥- کوردیی: مستەفا بەگ -دیوانی کوردیی (چاپ و بڵاوکردنەوەی) گیوی موکریانی، هەولێر؛ س١٩٦١ز.

١-٦٦- کۆیی: حاجیی مەلا عەبدالله -دیوانی خادیم، ج١-٢، بەغدا؛ س١٩٨٠ز، ١٩٨١ز.

١/٦٧- کۆیی: حاجی قادری کۆیی (لێ کۆڵینەوە و پەراوێز: سەردار میران، کەریم شارەزا)، بەغداد س١٩٨٦ز.

١/٦٨- گۆران: دیاریی لاوان، بەغداد؛ س١٩٣٤ز.

١/٦٩- گۆران: عەبدالله سلێمان -سەرجەمی دیوانی گۆران (ڕێکخستن و پێشەکیی و پەراوێز: محەممەد مەلا کەریم)، بەغداد؛ س ١٩٨٥ز.

١/٧٠- لازاریف: م -کێشەی کورد، (وەرگێڕان : در. کاوس قەفتان)، بەغداد؛ س١٩٨٩ز.

١/٧١- مان: ئۆسکار مان -توحفەی موزەففەرییە (پێشەکیی و هێنانی بۆ ڕێنووسی کوردیی: هێمن موکریانی)، ج١-٢، بەغداد؛ ١٩٧٥ز.

١/٧٢- مالمیسانژ و مەحموود لەوەندیی -ڕۆژنامەگەریی کوردیی «١٩١٨ز-١٩٨١» لە کوردستانی باکوور و تورکیادا، سوید؛ س١٩٨٩ز:

Malmisanij@ Mahmud Lawandi Li Kurdistana Bakur U Li Tirkiye Roj-namegerya Kurdi 1908-1981 Sweden 1989.

١/٧٣- محەممەد ئەمین: ساڵح (ڕاستییەکەی: نەوشیروان مستەفا ئەمین)، کورد و عەجەم، بەغداد؛ س١٩٩٣ز.

١/٧٤- محەممەد: مەسعوود -حاجی قادری کۆیی- ب٢، بەغداد؛ س١٩٧٤ز.

١/٧٥- مودەڕڕیس: مەلا عەبدولکەریم -بنەماڵەی زانیاران، بەغداد؛ س١٩٨٤ز.

١/٧٦- مودەڕڕیس: مەلا عەبدولکەریم -یادی مەردان،ج١ـ٢، بەغداد؛ س١٩٨٣ز، ١٩٨٤ز.

١/٧٧- موکریی: کامەران -محەممەد قودسیی نەمر، سلێمانیی؛ س١٩٥٩ز.

١/٧٨- موکریانیی: هێمن -تاریک و ڕوون، بەغداد؛ س١٩٧٤ز.

١/٧٩- مەحویی: مەلا محەممەد -دیوانی مەحویی (لێک دانەوە و لێ کوڵینەوە: مەلا عەبدولکەریم مودەڕڕیس، محەممەد مەلا کەریم) بەغداد؛ س١٩٧٧ز.

١/٨٠- مەلای جزیری: ئەحمەد مەلا محەممەد -دیوانی مەلای جزیری (پێشەکیی و ساغکردنەوە: سادیق بەهائوددین ئامێدیی)، بەغداد؛ س١٩٧٧ز.

١/٨١- مەولەویی: سەیید عەبدوڕڕەحیم/ مەعدووم - دیوانی مەولەویی (کۆ و بڵاوکردنەوە: پیرەمێرد/ حاجی تۆفیق مەحموود ئاغا)، سلێمانیی؛ س ١٩٣٣ز.

١/٨٢- مەولەویی: سەیید عەبدوڕڕەحیم- دیوانی مەولەویی (کۆکردنەوە و لەسەر نووسینی: مەلا عەبدولکەریم مودەڕڕیس)، بەغداد؛ س١٩٦٠ز.

١/٨٣- مەولەویی: سەیید عەبدوڕڕەحیم -دیوانی مەولەویی (لە شێوەی هەورامانییەوە بۆ شێوەی سلێمانیی: محەممەد محەممەد ئەمین ئەردەڵانیی)، ب١، بەغداد؛ س١٩٩١ز.

١/٨٤- ناتیق: مەلا کەریم وەسمان -دیوانی ناتیق، سلێمانیی؛ س؟.

١/٨٥- ناریی: مەلا محەممەد کاکە حەمەی بێڵوو -دیوانی ناریی (پێشەکیی و چاپکردن: کاکەی فەلاح)، سلێمانیی، س١٩٨٤ز.

١/٨٦- نالیی: مەلا خدر -دیوانی نالیی (لێ کۆڵینەوە و لێک دانەوە: مەلا عەبدولکەریم مودەڕڕیس، فاتیح عەبدولکەریم)، بەغداد؛ س١٩٧٦ز.

١/٨٧- نەبەز: جەمال (در) -گۆڤاری نیشتیمان زمان حاڵی کۆمەڵەی ک: ١٩٤٣ز-١٩٤٤ز، (کۆکردنەوە و پێشەکیی)، سوید؛ ١٩٨٥ز.

١/٨٨- نەریمان: مستەفا -فەرهەنگی ئەدیب و نووسەرانی کورد -بەغداد؛ س١٩٨٦ز.

١/٨٩- وردیی: محەممەد تۆفیق -فۆلکلۆری کوردیی «بەیتی ئەوڕەحمان پاشای بەبە» ب١، بەغداد؛ س١٩٦١ز.

١/٩٠- وەسمان ئاغا: عەبدولعەزیز/ خواجە ئەفەندیی -مەناقیبی کاکە ئەحمەدی شێخ (وەرگێڕانی لە فارسییەوە و بڵاوکردنەوە: پیرەمێرد) سلێمانیی؛ س١٩٣٩ز.

١/٩١- وەفایی: میرزا عەبدوڕڕەحیمی ساباڵخیی (کۆکردنەوە و پەراوێز: محەممەد عەلیی قەرەداخیی)، بەغداد؛ س١٩٨١ز.

١/٩٢- ویسالیی: محەممەد شێخ ئەحمەد -دیوانی ویسالیی (پێشەکیی و پەراوێز: جەمال محەممەد ئەمین)، بەغداد؛ س١٩٨٦ز.

١/٩٣- هاوار: م. ڕەسووڵ -پیرەمێردی نەمر (دیوانی شیعر، پێشەکیی و لێکۆڵینەوە، بەغداد؛ س.١٩٧٠ز.

١/٩٤- هاوار: م. ڕەسووڵ - شێخ مەحموودی قارەمان و دەوڵەتەکەی خوارووی کوردستان، ج ١ـ٢، سوید - لۆندۆن؛ س.١٩٩٠ز - س١٩٩١ز.

١/٩٥- هاوار: م. ڕەسووڵ -سمکۆ (ئیسماعیل ئاغای شوکاک) و بزووتنەوەی نەتەوایەتیی کورد -سوید؛ س١٩٩٦ز.

١/٩٦- هەژار: عەبدوڕڕەحمان شەرەفکەندیی -هەمبانە بۆرینە، ج١ـ٢، تەهران - س٣٦٨، ١٣٤٩هـ.ق.

٢- عەرەبیی

٢/١/٩٧- ابراهيم: زاهدة -دليل الجرائد و المجلات العراقية، كويت، س١٩٨٢.

٢/٢/٩٨- ابوبكر: احمد عثمان (در) -المسألة الكردية في عهد السلام بعد الحرب العالمية الاولى (مجموعة مقالات دراسية): ١٩٧٠-١٩٨٠ / القسم الثالث عشر؛ س؟.

٢/٣/٩٩- احمد: كمال مظهر (در) -دراسات في تأريخ ايران الحديث و المعاصر- بغداد؛ ١٩٨٥.

٢/٤/١٠٠- ادموندز: س. جي. أ- كرد ترك و عرب (ترجمة: جرجيس فتح الله)، بغداد؛ س١٩٧١.

٢/٥/١٠١- اسماعيل: زبير بلال -علماء و مدارس اربيل، موصل؛ س ١٩٨٤.

٢/٦/١٠٢- بابان: جمال -اصول اسماء المدن و المواقع العراقية، بغداد؛ س١٩٧٦.

٢/٧/١٠٣- بابان: مەلا رشيد بگ -اقتران النيرين في مجمع البحرين (عربي-كوردي:

تفسير/مقدمة: محمد علي قرداغي)، بغداد/ س١٩٧٣.

٢/٨/١٠٤- بروكلمان: كارل -تأريخ الشعوب الاسلامية (ترجمة: بنية امين فارس و ميران بعلبكي)، ط٧، بيروت؛ ١٩٧٧.

٢/٩/١٠٥- بطي: فائق -صحافة العراق- تأريخها و كفاح اجيالها، بغداد؛ س١٩٦٨.

٢/١٠/١٠٦- بيگەبك: مأمون -مذكرات مأمون بيگەبگ (ترجمة: محمد جميل الروژبياني و شكور مصطفى)، بغداد؛ س١٩٨٠.

٢/١١/١٠٧- بيل: مس -فصول من تأريخ العراق القريب (ترجمة و حواشي: جعفر الخياط)، ط٢، بغداد؛ س١٩٧١.

٢/١٢/١٠٨- جرنفيل: فريمان – التقويمات الهجري و الميلادي (ترجمة: (در) حسام الدين الآلوسي)، بغداد؛ ١٩٨٦.

٢/١٣/١٠٩- الحاج: عزيز (در؟) القضية الكردية في العشرينات، بيروت، س ١٩٨٥.

٢/١٤/١١٠- الچاوشلي: هادي رشيد -تراث اربيل التأريخي، اربيل؛ س١٩٨٥.

٢/١٥/١١١- الحسني: عبدالرزاق -تأريخ الاحزاب السياسية العراقية؛ بيروت؛ س١٩٨٣.

٢/١٦/١١٢-الحسني: عبدالرزاق -العراق الحديث، ج٣، بيروت؛ س١٩٧٥.

٢/١٧/١١٣- الحسني: عبدالرزاق -الوزارت العراقية ج١ـــ٣، بيروت؛ س ١٩٨٢.

٢/١٨/١١٤- الحسني: عبدالرزاق -العراق في ظل المعاهدات، بيروت؛ س١٩٨٢.

٢/١٩/١١٥- الحصري: ساطع -مذكراتي في العراق، ج١، بيروت؛ س١٩٦٧.

٢/٢٠/١١٦- الخال: محمد -البيتوشي، بغداد؛ س١٩٥٨.

٢/٢١/١١٧- الخال: محمد - الشيخ معروف النودهي البرزنجي، بغداد؛ س١٩٦١.

٢/٢٢/١١٨- رامزور: ارنست (در) -تركيا الفتاة وثورة ١٩٠٨ (ترجمة: (در) صالح احمد العلي)، بيروت؛ س١٩٦٠.

٢/٢٣/١١٩- رضا: غانم جواد -الرسائل في العصر الجاهلي، بغداد؛ س١٩٧٦.

٢/٢٤/١٢٠- ريچ: كلوديوس جيمس -رحلة ريچ عام ١٨٢٠ (ترجمة وحواشي: بهاءالدين نوري)، بغداد؛ س١٩٥١.

٢-٢٥/١٢١- زكي: محمد امين -تأريخ السليمانية وانحاءها (ترجمة وحواشي: محمد

جميل بندي الروژبياني)، بغداد؛ س١٩٥١.

٢-٢٦/١٢٢- زكي: محمد امين -مشاهير الكرد (ترجمة: سانحة امين زكي)، بغداد؛ س١٩٤٥.

٢/٢٧/١٢٣- سون: إ.ب «ميرزا غلام حسين الشيرازي» - رحلة متذكر في بلاد مابين النهرين وكردستان (ترجمة وحواشي: فؤاد جميل)، ج١، بغداد؛ س١٩٧٠.

E. B. Soane Through Mesepotamia and Kurdista in Disguise. London, 1926

٢/٢٨/١٢٤- شريف: طارق ابراهيم -شخصيات تتذكر، جل، اربيل؛ س١٩٨٨.

٢/٢٩/١٢٥- شريف: عبدالستار طاهر (در) -الجمعيات والمنظمات والاحزاب الكردية، بغداد؛ س١٩٨٩.

٢/٣٠/١٢٦- الصراف: زكي (در) -المقالة الصحفية في الادب الفارسي، القاهرة؛ ١٩٧٨.

٢/٣١/١٢٧- صفوة: نجدت فتحي -العراق في الوثائق البريطانية ١٩٣٤، البصرة؛ س١٩٨٣.

٢/٣٢/١٢٨- عبدالصاحب: اسعد -بغية الواجد في مكتوبات مولانا خالد، دمشق؛ س١٣٣٤ه.

٢/٣٣/١٢٩- العزاوي: عباس (المحامي) -تأريخ العراق بين احتلالين، ج٦، بغداد؛ س١٩٥٢.

٢/٣٤/١٣٠- العمري: ياسين افندي -غرائب الاثر في حوادث القرن الثالث عشر، موصل؛ س١٩٤٠.

٢/٣٥/١٣١- الغلامي: عبدالمنعم -الضحايا الثلاث، موصل؛ س١٩٥٣.

٢/٣٦- ١٣٢- فاخوري: حنا -تأريخ الادب العربي، ط٦، بيروت؛ س؟.

٢/٣٧/١٣٣- الفكيكي: اديب توفيق (در) - تأريخ اعلام الطب العراقي الحديث، بغداد؛

٢/٣٨/١٣٤- فهمي: حسن عبدالمجيد -تأريخ مشاهير الالوية العراقية، بغداد؛ س١٩٤٦.

٢/٣٩/١٣٥- قاسملو: عبدالرحمن (در) -كردستان والاكراد، بيروت؛ س١٩٧٠.

٢/٤٠/١٣٦- قزانجي: فوءاد -العراق في الوثائق البريطانية، بغداد؛ س١٩٨٦.

٢/٤١/١٣٧- القزلجي: احمد - التعريف بمساجد السليمانية ومدارسها الدينية، بغداد؛ س١٩٣٨.

٢/٤٢/١٣٨- الگوراني: علي سيدو -من عمان الى عمادية (سفرة)، مصر؛ س١٩٣٩.

٢/٤٣/١٣٩- لونگريك: س -اربعة قرون من تأريخ العراق (ترجمة: جعفر الخياط) ط٦، بيروت؛ س١٩٨٥.

٢/٤٤/١٤٠- ماليسانژ: بدرخانيو جزيرة بوتان و محاضر اجتماعات الجمعية العائلية البدرخانية (ترجمة: شكور مصطفى)، اربيل؛ ١٩٩٨.

٢/٤٥/١٤١- مجموعة اساتذة: الحدود الشرقية للوطن العربي (دراسات تأريخية)، بغداد؛ ١٩٩٥.

٢/٤٦/١٤٢- المدرس: عبدالكريم -علماؤنا في خدمة العلم والدين، بغداد؛ س ١٩٨٣.

٢/٤٧/١٤٣- المطبعي: حميد- موسوعة اعلام العراق في القرن العشرين؛ ج١ـ٢، بغداد؛ س١٩٩٥.

٢/٤٨/١٤٤- مينورسكي: ڤلادمير -الاكراد، ملاحظات وانطباعات (ترجمة: در. معروف خزندار)، بغداد؛ س١٩٦٨.

٢/٤٩/١٤٥- نبز: جمال (در) - الامير احمد الرواندزي، اربيل؛ ١٩٩١.

٢/٥٠/١٤٦- الهلالي: عبدالرزاق -تأريخ التعليم في العراق في العهد العثماني، بغداد؛ س١٩٥٩.

٢/٥١/١٤٧- الهلالي: عبدالرزاق -تأريخ التعليم في العراق في عهد الاحتلال البريطاني، بغداد؛ س١٩٧٥.

٢/٥٢/١٤٨- الوائلي: عثمان بن سند الوائلي النجدي البصري -اصفى الموارد في احوال الامام خالد، مصر؛ س ١٣١٠ه.

٢/٥٣/١٤٩- الوائلي: عثمان بن سند الوائلي النجدي البصري -مطالع السعود، مصر؛ س١٨٩١.

٢/٥٤/١٥٠- ويلسن: ت.أ -بلاد مابين النهرين (ترجمة: جعفر الخياط)، بغداد؛ س؟

٢/٥٥/١٥١- ياملكي: عبدالعزيز -مذكرات عبدالعزيز ياملكي، بغداد؛ س١٩٥٧.

٣- فارسيى

٣/١/١٥٢- ابراهيم پور: محمد تقى -واژه‌هاى فارسى-كوردى، تهران؛ س١٣٧٣ه.ق.

٣/٢/١٥٣- توكلى: محمد رؤوف -جغرافيا و تاريخ بانه، س ١٣٥٦ه.ق.

٣/٣/١٥٤- خيرّ: خليل (در) -فرهنک عربى و فارسى، ج١، تهران؛ س١٣٤٣ه.ق.

٣/٤/١٥٥- سپهرالدين: ابوبكر خوانچه -زندگينامهء عارفى ربانى حضرت شيخ يوسف ملقب شمس الدين برهانى، انتشارات صلاح الدين ايوبى، چاپ اول؛ س١٣٦٨ه.ش /١٩٨٩م.

٣/٥/١٥٦- قاضى: قادر فتاحى -مهرو وفا، تبريز، (س١٩٦٥م).

٣/٦/١٥٧- معين: محمد (در) برهان قاطع، ج٣، تهران، س ١٣٥٧ ه.ق.

٣/٧/١٥٨ نصيرى: محمد رضا (در) -اسناد ومكاتبات تاريخى ايران، مؤسسه كيهان، تهران؛ س١٣٣٨ه.ق.

بڵاوكراوه/ ڕۆژنامه/ گۆڤار (ب.ڕ.گ)

١- كورديى...

١/١- ئاگا و ڕووداوى هه‌فته‌يى/ په‌يام: س ١٩٤٨ز - ١٩٥٨ز /به‌غداد «ب.گ». (زۆربه‌ى ژماره‌كانيان).

١/٢- ئوميدى ئيستيقلال - ١٩٢٣ز - ١٩٢٤ز/ سليمانيى «ڕ».

١/٣- بانگى حه‌ق - س ١٩٢٣ز. / سليمانى -ئه‌شكه‌وتى جاسه‌نه «ڕ». (هه‌ردوو ژماره‌كه‌ى).

١/٤- بانگى كورد - س١٩١٣ز / سليمانيى «ڕ» (سێ ژماره‌ى!!).

١/٥- بانگى كوردستان - س١٩٢٢ز / سليمانى «ڕ» (هه‌موو ژماره‌كانى).

١/٦- به‌يان / به‌غداد «گ»، (هێنده‌ى مه‌به‌ستم بووبێت).

١/٧- پێشكه‌وتن -سليمانيى؛ س١٩٢٠ز - ١٩٢٢ز / سليمانيى «ڕ» (هه‌موو ژماره‌كانى؛ يادگارى كتێبخانه‌ى مسته‌فا سايبب، له كاك جه‌مال عه‌بدولقادر بابانه‌وه - س١٩٨٤ز).

١/٨- ده‌نگى گێتيى تازه - س١٩٤٣ز - ١٩٤٦ز / به‌غداد «گ» (زۆربه‌ى ژماره‌كانى).

٩/١- دیاریی کوردستان – س١٩٢٥ز – ١٩٢٦ز / بەغداد «گ» (زۆربەی ژمارەکانی).

١٠/١- زاری کرمانجیی – س١٩٢٦ز – ١٩٣٢ز / ڕواندز «گ» (زۆربەی ژمارەکانی).

١١/١- زانستیی – س١٩٣٨ز / سلێمانیی «گ» (ژمارە تاقانەکەی).

١٢/١- زبان – س١٩٣٧ز – ١٩٤١ز / سلێمانیی «ڕ» (زۆربەی ژمارەکانی).

١٣/١- ژیان – س١٩٢٦ز – ١٩٣٨ز / سلێمانیی «ڕ» (زۆربەی ژمارەکانی).

١٤/١- ژیانەوە – س ١٩٢٤ز – ١٩٢٦ز / سلێمانیی «ڕ» (هەموو ژمارەکانی).

١٥/١- ژین- س ١٩١٨ز – ١٩١٩ز / ئەستەنبووڵ «گ» (هەموو ژمارە بڵاوکراوەکانی).

١٦/١- ژین – س ١٩٣٩ز – ١٩٦٣ز / سلێمانیی «ڕ» (زۆربەی ژمارەکانی).

١٧/١- ڕابوون / سوید «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

١٨/١- ڕووناکیی – س ١٩٣٥ز – ١٩٣٦ز / هەولێر «گ» (زۆربەی ژمارەکانی).

١٩/١- ڕۆژانوو – س ١٩٤٣ز / بەیرووت «گ» (کۆمەڵێ ژمارەی).

٢٠/١- ڕۆژی کورد – س ١٩١٣ز / ئەستەنبووڵ «گ» (ژمارە بڵاوکراوەکانی).

٢١/١- ڕۆژی کوردستان – س ١٩٢٢ز / سلێمانیی «ڕ» (ژمارە بڵاوکراوەکانی).

٢٢/١- ڕۆژی نوێ / سلێمانیی «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٢٣/١- ڕۆشنبیری نوێ / بەغداد «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٢٤/١- ڕەنگین / بەغداد «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٢٥/١- عێراق (کوردی) / بەغداد «ڕ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٢٦/١- کاروان / هەولێر «ڕ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٢٧/١- کورد تەعاون و تەرققیی / ئەستەنبووڵ «ڕ» (ژمارە: ١).

٢٨/١- کوردستان – س ١٨٩٨ز – ١٩٠٢ز «خ١» قاهیرە – ئەورووپا «ڕ» (ژمارە بڵاوکراوەکانی).

٢٩/١- کوردستان – س ١٩١٧ز – ١٩١٨ز «خ٣» / قاهیرە «ڕ» (ژمارە بڵاوکراوەکانی).

٣٠/١- کوردستان – س ١٩١٩ز – ١٩٢٠ز / ئەستەنبووڵ «گ» (زۆربەی ژمارەکانی).

٣١/١- کوردستان – س ١٩٤٦ز / مەهاباد «ڕ» (زۆربەی ژمارەکانی – گەنجینەی کاک

عەبدورڕەقیب یووسف).

٣٢/١- کوردستانی نوێ / سلێمانیی «ڕ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٣٣/١- کۆڕی زانیاریی کورد / بەغداد «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!)

٣٤/١- گەلاوێژ – س ١٩٣٩ز – ١٩٤٨ز / بەغداد «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٣٥١- مامۆستای کورد / سوید «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٣٦/١- نزار – س ١٩٤٨ز / بەغداد «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!)

٣٧/١- نیشتیمان – س ١٩٤٣ز – ١٩٤٤ز / مەهاباد «گ» (ژمارە بڵاوکراوەکانی).

٣٨/١- هاوار – س ١٩٣٢ز – ١٩٤٣ز / شام «گ» (زۆربەی ژمارەکانی!).

٣٩/١- هاوکاریی / بەغداد «ڕ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٤٠/١- هەتاو – س ١٩٥٤ / هەولێر «ڕ» (ژمارە تاقانەکەی).

٤١/١- هەتاو – س ١٩٥٤ز – ١٩٦٠ز / هەولێر «گ» (زۆربەی ژمارەکانی).

٤٢/١- هەولێر – س ١٩٥٢ز / هەولێ «ڕ» (بابەت و باسە بڵاوکراوەکانی).

٤٣/١- هیوا / بەغدا «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٤٤/١- هیوا / پاریس «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٢- عەرەبیی...

١/٢- الاتحاد – ع٤٠٦؛ ٦/٤/٢٠٠١/ سلێمانی «ڕ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٢/٢- آفاق جامعیة / زانکۆی سلێمانی «گ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٣/٢- حبزبور – س ١٩٣٦ز / بەغداد «ڕ» (هێندەی مەبەستم بووبێت!).

٤/٢- المجلة العسکریة – عدد خاص. ٦ کانون الثانی ١٩٧٠ / بغداد «گ».

٥/٢- الوقائع العراقیة- س ١٩٢٤ز / بەغداد «ڕ» (هێندەی پێویستم بووبێت!)

٢-٦- هنا بغداد – س ١٩٤٧ – ١٩٦١ / بەغداد «گ» (هێندەی پێویستم بووبێت!).

پێزانین(*)

بۆ نەتەوەکەم... بۆ مێژوو

وەکو هەمـوو ژینم -با ئەورۆ لەسـەرە مـەرگـدابم- قـسـەم لە ڕووە و سڵ و کـۆ لە کـەس ناکەمەوە و ئەویی بۆ چاکیی نەتەوەکەم چاکەیێ بنوێنێ دەیگرمە ڕۆح و ئەویی خراپەیێ بکا مـێژووی لێ دەگرم بەشـاییێت... بەکورتیـیش دەڵێم: پێنج سـاڵ لە زیندانەکـانی مـەنفـادا ئەم (کتێب)ە لە ئەم ئۆردووگەی پەنابردەکان و ئەو ماڵە دۆستی غیرەتمەندا بەکۆڵمەوە دەگەڕا... هەموو هەڵپە و خولیاییێکم -لە بریی بۆ سەر و سامان و کورسیی- بۆ ڕستگاریی و لەنێو نەچوون و گەیشتنەوەی ئەم ڕەنجە بۆ نیشتمان و ڕوون کردنەوەی چاو و دڵی خوێندەوارەکانی ئەو ڕۆ و دواڕۆژی نەتەوەکـەم بوو! لە ئەو مـاوەیەدا لەلاییێکەوە خـۆم فـاکـسنامـەم نارد بۆ دەزگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی کوردیی «ئاپیک APCE»ی سوید، هەروەها نامەییێکی دیم بۆ دەزگەییێکی ڕۆژنامـەگـەریی کـوردیی -ئەڵمـانیـا نارد، یێکەم نەتوانین و دووەم دەمکوتیی نواند!! هاوەڵم کاک مەجموود ڕەزا ئەمین- لە دڵسۆزیی خۆیەوە- نامەییێکی نارد بۆ دەزگەی ئاوەدانیی کوردستان لە ئەڵمانیا، بۆ چاپ کردنی بەڵام هەرگیز وەڵامیان نەدایەوە. دیسان لە سـاڵی ۲۰۰۱دا و بەهۆی دیدارێکمـەوە لەگـەڵ «Med tv» ڕووم کـردە خـەڵکیی بەشکو غـیـرەتمەندێ هەڵبکەوێ و بیبـاتەوە بۆ نیـشـتـمـان یان لە هەر شـوێنێکدا چاپ بکرێ، بەڵام کـەسێ دەنگ و جووڵەی نەبوو، چۆن چەند تەلەفوونم بۆ چەند دەسەڵاتداری -خۆپەرستی- نێو نیشتمان بێ هوودە بوو!!

لە ئەوپەڕی داماوییدا، (لالۆ)ی کوڕم پێشنیاری کرد کە ئەم (کتێب)ە دوو هەزار لاپەڕەیە بەئامـێری «سکانەر» وەربگرم -هەشت هەزار یۆرۆی تێ دەچوو- ئەوجا بە «ئیمـێل»دا بۆی بنێری سلێمانیی و مشووری چاپ کردنی بخوات، بەڵام وەکو ئەو توانایەم نەبوو، لەناکاودا (لالۆ)م جوانەمەرگ بوو، بەتەواوەتیی کۆستی گەورەم کەوت و هیوا بڕاوتر بووم!

لەبنی عێزی ماتەمیینی و تاریکستاندا، لە سەرەتای مانگی تشرینی یێکەمی ۲۰۰۳دا هاوەڵی دڵسۆزم کاک ئازاد کاکە ڕەش -هەر خۆیشی بەچوار ساڵ کتێبێکی دیمی خستبووە سـەر سێ دێ CD- تەلەفـوونی بۆ کـردم کـە دیدەنیی سلێـمـانیی دەکـات و تکـای گـرتم ئەم (کتێب)ە بباتەوە. جوامێرانە هاتە پێشەوە و گوتی: (بەسەر چاو کە بۆ چاکەی نەتەوەکەمە!) و بە ئەو هەڵوێسـتـەیشی مـۆمـێکی ڕووناکی داگیـرساند. گـفـتـەکـەیشی بەجێ هێنا و لە ئەوروپاوە و بەسـەر دیواری داگیـرکـەراندا پەڕاندییەوە گـەیاندییـە دەست کـابـانم. هەر لە ئەو هەلەشـدا (شێرکۆ فـایێق بێ کـەس)ی ڕێبـەری دەزگەی چاپ و بڵاوکـردنەوەی «سـەردەم»ی

سلێمانیی لێ ئاگەدار بوو، بەڵام ئەو وەڵامێکی وشکی دابۆوە!

کـابانی جگەرسـووتاو و ڕەشپـۆشم ناچار تەلەفوونی بۆ (شێـرکـۆ) کردبوو کەچیی ئەو لە وەڵامیدا گوتبووی: (ماسیی لە بەحردا سەودا ناکرێ!؟ جگە لە ئەوە کتێبەکە گەورەیە و ڕێگە لە خەڵک دەگرێ!!؟).

کەواتە دوای بیست ساڵ پێ سووتاویی و شەونوختیی و چڵەی چاو و خۆتواندنەوە -لە نیشـتـمان و مەنفادا- بۆ خزمـەتی ڕۆشنبوونی بیری هاونەتەوەکانم (مـیدالیـای ڕێگریی)م خەڵات کرا! کەی؟ لە ڕۆژگاری (کوردستانی ئازاد)دا؟

هاوەڵی عومرم مامۆستای بەشی کوردیی زانکۆی سەلاحەددین پرۆفیسۆر در. محەمەد محـەمەد نوریی عارف کە هەواڵی ئەم میدالیایەی (میـر)ی «سـەردەم»ی بیستبـوو، لە دڵسۆزییەوە ڕێبەری دەزگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی «ئاراس» کاک (بەدران ئەحمەد حەبیب)ی لە هەولێردا ئاگەدار کردبوو، ئەویش تکای گەرمی بۆ هێنانی فۆتۆکۆپیی کتێبەکەمی لێ کرد بوو کە بۆ ڕۆژی دوایی گەیشتە دەستی. کاک (بەدران)یش دەمودەست چەند کارمەندێکی سەر کۆمپیووتەری بۆ دانا و لە ماوەی دوو مانگدا تەواویان کرد. لە ئەوەش پتر بەڕێنمایی خانەدان کاک (نێچیرڤان بارزانیی) و کاک (بەدران) کارێ کرا خۆم سەرپەرشتی ڕاست کردنەوە و چاپی کتێبەکە بکەم، بگرە بڕیاردرا (دوو) کتێبم بۆ چاپ بکرێ کە دوومەکە لە ماوەی دوو هەفتەدا لە کۆمپیووتەردرا و پرنت کرا!

ئەوە (کتێب)ە کە موڵکی نەتەوەکەمە لەبەرچاو و ئەقڵ و ویژدانی خوێندەوارانە و خۆیان سەرپشکن (ڕێگر)ی ڕاستەقینە و ڕەنجی من و جوامێریی دڵسۆزان ببینن.

لە ئەم هەل و هەڵکەوتەدا بەهەمـوو هۆش و بیری ئینسانیی و نەتەوەییـمەوە سوپاسی یێکەیێکەی ئەو جوامێرانە دەکەم. هەر سەربەرزبن!(*)

بابی لالۆ

۲۰/۲/۲۰۰٤ ملیار

** سوپاسی گەرمم بۆ کارمەندە ژیرەکانی دەزگەی «ئاراس» و کۆمپیووتەرزانەکان؛ کاک ئەمیری حاجی داود، کاک ئاراس و هاوەڵانیان و چاپخانەی پەروەردەی هەولێر و دەستیان خۆش بۆ کارامەیی و سەلیقەی جوانیان!*

(*) لەسەر داوای نووسەر ئەم پێزانینەی بەدەست و خەتی خۆی و بەپت چنین بڵاوکرایەوە.

پێزانین*

بۆ نەتەوەکەم ... بۆ مێژوو

وەکو هەموو ژینم - با ئەوڕۆ لە سەرەوەرگدا بم - قسەم لە ڕووەوە سڵ و کۆ لەکەس ناکەمەوە و ئەوەی جۆ جیاکیی نەتەوەکەم جیاکەیی بنوێنێ دەیگرمە ڕۆح و ئەوەی خزایەتی بکا مێژووی لێ دەگرم بە شایێت ... بەکورتییش دەڵێم: پێنج ساڵ لە زیندانەکانی مەنفادا ئەم (کتێب)ە لە ئەم ئۆر دووگەی پەنابردەکان و ئەو ماڵە دۆستی غیرەتمەندا بەکۆڵەوە دەگەڕا .. هەموو هەڵپە و خولیایێکم - لەبری بۆ سەروسامان و کورسیی - بۆ ڕزگاری و لە نێوانەچوون و گەیشتنەوەی ئەم ڕەنجە بۆ نیشتیمان و ڕوون کردنەوەی چاوو دڵی خوێندەوارەکانی ئەوڕۆ و دواڕۆژی نەتەوەکەم بوو! لە ئەوچاوەڕێدا لە لایێکەوە خۆم فاکسنامەم نارد بۆ دەزگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی کوردی «ئاپێک APEC»ی سوید، هەروەها نامەیێکی دیم بۆ دەزگەیێکی ڕۆژنامەگەری کوردی - ئەڵمانیا نارد، پێیەم نە توانینی و دووەمی دەمکوتیی نواند!! هاوەڵم کاکە مەحموود ڕەزا ئەمین - لە دڵسۆزیی خۆیەوە - نامەیێکی نارد بۆ دەزگەی ئاوەدانیی کوردستان لە ئەڵمانیا، بۆ چاپکردنی بەڵام هەرگیز وەڵامیان نەدایەوە. دیسان لە ساڵی ۲۰۰۱دا و بەهۆی دیدارێکەوە لەگەڵ «Med tv» ڕووم کردە هەڵکی بە شکۆ غیرەتمەندی هەڵبکەوێ و بیبانەوە بۆ نیشتیمان یان لە هەر شوێنێکدا چاپیبکرێ، بەڵام کەسێ دەنگ و جووڵەی نەبوو، چۆن چەند تەلەفوونم بۆ چەند دەسەڵاتداری - خۆبەڕاستی - نێونیشتیمانی بێ هوودە بوو!!

لە ئەوپەڕی داماویدا، (لالۆ)ی کوڕم پێشنیاری کرد کە ئەم (کتێب)ە دوو هەزار لاپەڕەیە بە ئامێری «سکان»ەوە بگرم - هەشت هەزار یۆرۆی تێدەچوو - ئەوجا بە «ئیمێل»دا بۆی بنێرمە سلێمانی و مشووری چاپکردنی بخوات، بەڵام وەکو ئەو توانایەم نەبوو، لە ناکاودا (لالۆ)م جوانەمەرگ بوو، بەتەواوەتیی کۆستی گەورەم کەوت و هیوابڕاو تربوودم!

لە بنی ئەم ماتەمینی و تاریکستانەدا، لە سەرەتای مانگی تشرینی یەکەمی ۲۰۰۲دا هاوەڵی دڵسۆزم کاکە ئازاد کاکە ڕەش - هەرخۆشی بە جوامێری کتێبێکی دیمی خستبووە سەر سیدی CD - تەلەفوونی بۆ کردم کە دیدەنیی سلێمانیی دەکات و تکای گرتم ئەم (کتێب)ە بباتەوە. جوامێرانە هاتەپێشەوە و گوتی: (بە سەرچاو کە بۆ چاپکەی نەتەوەکەمە!) و بەو هەڵوێستەیشی مۆمێکی ڕووناکی داگیرساند. گفتەکەیشی بەجێ هێناو لە

---

* بەدەست و خەتی خۆی نووسەر

ئەوروپاوە و بە سەر دیواری داگیرکەراندا پەڕاندییەوە گەیاندییە دەستکاکانم. هەر لە ئەو هەڵەشەدا (شێرکۆ فایێق بێکەس)ی ڕێبەری دەزگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی «سەردەم»ی سلێمانیی لێ ئاگەدار بوو، بەڵام ئەو وەڵامێکی وشکی دابۆوە!

کاتێ جگەرسووتاو و پەشێوشێم ناچار تەلەفوونی بۆ (شێرکۆ) کردبوو کەچیی ئەو لە وەڵامیدا گوتبووی: (ماسیی لە بەحردا سەودا ناکرێ!؟ جگە لە ئەوە کتێبەکە گەورەیە و ڕێگە لە خەڵک دەگرێ!!؟).

کەواتە دوای بیست ساڵ پێ سووتاوی و شەونوخنیی و چڵەی چاو و خۆ تواندنەوە - لە نیشتیمان و مەنفادا - بۆ خزمەتی ڕۆشنبوونی بیری هاونەتەوەکانم (فیدالیای ڕێگری)م خەڵات کرا! کەی؟ لە ڕۆژگاری (کوردستانی ئازاد)دا؟

هاوەڵی عومرم مامۆستای بەشی کوردیی زانکۆی سەلاحەددین پرۆفیسۆر د. محەمەد محەمەد نووریی عارف کە هەواڵی ئەم فیدالیایەی (فیرگەی «سەردەم»ی) بیستبوو، لە دڵسۆزییەوە ڕێبەری دەزگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی «ئاراس» کاک (بەدران ئەحمەد حەبیب)ی لە هەوڵەدا ئاگەدار کردبوو، ئەویش تکای کەری بۆ هێنانی فۆتۆکۆپیی کتێبەکەی لێ کردبوو کە بۆ ڕۆژی دوایی گەیشتە دەستی. کاک (بەدران)یش دەمودەستا چەند کارمەندێکی سەرکۆمپیوتەری بۆ دانا و لە ماوەی دوو مانگدا تەواویان کرد. لە ئەوەش پتر بە ڕێنمایی خانەدان کاکە (نێچیرڤان بارزانیی) و کاکە (بەدران) کاری کرا خۆم سەرپەرشتی ڕاستکردنەوە و چاپی کتێبەکە بکەم، ئەمە بڕیاردرا (دوو) کتێبم بۆ چاپ بکرێ کە دووەمەکە لە ماوەی دوو هەفتەدا لە کۆمپیوتەر درا و پرنت کرا!

ئەو (کتێب)ە کە مۆڵکی نەتەوەکەمە لە بەرچاو و ئەقڵ و ویژدانی خوێندەوارانەوە خۆیان سەرپشکن (ڕێگر)ی ڕاستەقینە و ڕەنجی من و جوامێریی دڵسۆزان ببینن.

لە ئەم هەل و هەڵکەوتەدا بە هەموو هۆش و بیری ئینسانیی و نەتەوەییەوە سوپاسی پێکەیێکەی ئەو جوامێرانە دەکەم، هەر سەربەرز بن! *

بابی لالۆ

۲۰۰٤/۲/۲۰ حلیا،

* سوپاسی گەرم بۆ کارمەندە ژیرەکانی دەزگەی «ئاراس» و کۆمپیوتەرزانەکان؛ کاک ئەمیر حاجیی داوود، کاک ئاراس و هاوەڵانیان و چاپخانەی پەروەردەی هەولێر و دەستیان خۆش بۆ کارامەیی و سەلیقەی جوانیان!

دەستنووسەکان

داوێن - ٢

وێنەی دەستنووس، نامە، بەڵگەنامەی ڕەسمی/ ودنبرە(*)

٢/١- ودبنبرە: عەرەبی...

١- کاکە ئەحمەدی شێخ

٤- عەلی بن حسێن ئامادەیی

٥- شێخ مەعروفی نۆ دێیی

٦- شێخ مەعروفی نۆ دێیی

٧- شێخ مەعروفی نۆ دێیی

٨- شێخ مەعروفی نۆ دێیی

٩- شێخ مەعروفی نۆ دێیی

١٠- شێخ مەعروفی نۆ دێیی

١٢/١- نامەی وەزارەتی مەعاریف بۆ موتەسەرریفی سلێمانی - (کێشەیێکی سیاسی؟)

١٢/٢- نامەی وەزارەتی مەعاریف بۆ موتەسەرریفی سلێمانی - (کێشەیێکی سیاسی؟)

١٣- ئیجازەدانی زانستیی مامۆستا ئەبووبەکر عومەر هەولێریی.

٣٢٨- وەقفنامەی عەبدوررەحمان پاشا بابان.

(*) ڕستی ڕێزی نامەی زمان بیانیی - بەپێی کۆی گشتی - جوێ لەگەڵ کوردی.

ودنبرە: عەرەبیی: (١) کاکە ئەحمەدی شێخ

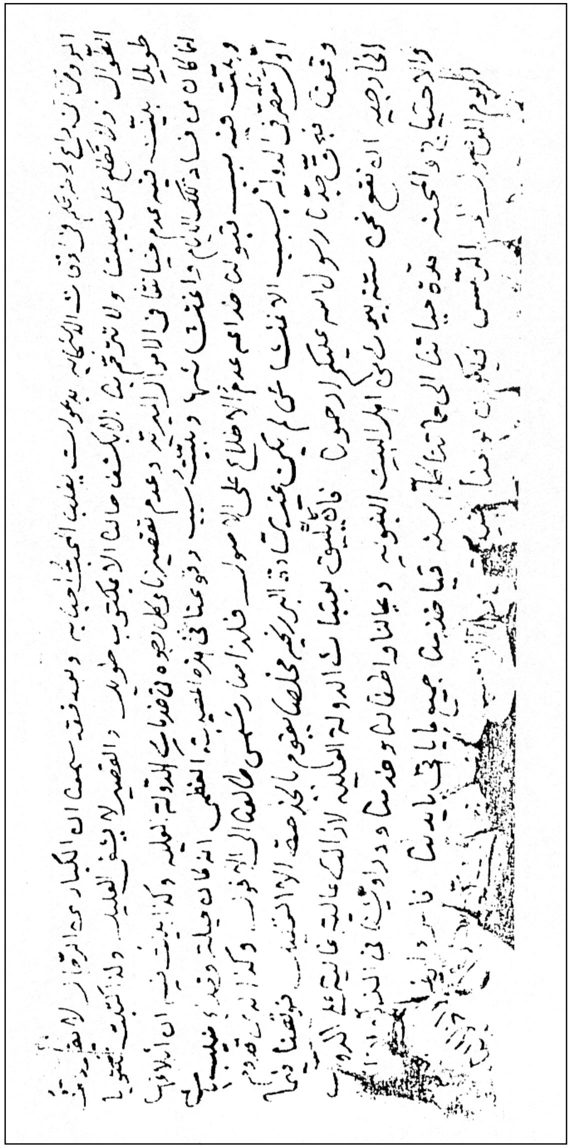

(٤) عەلیی بن حسێن ئامەدیی

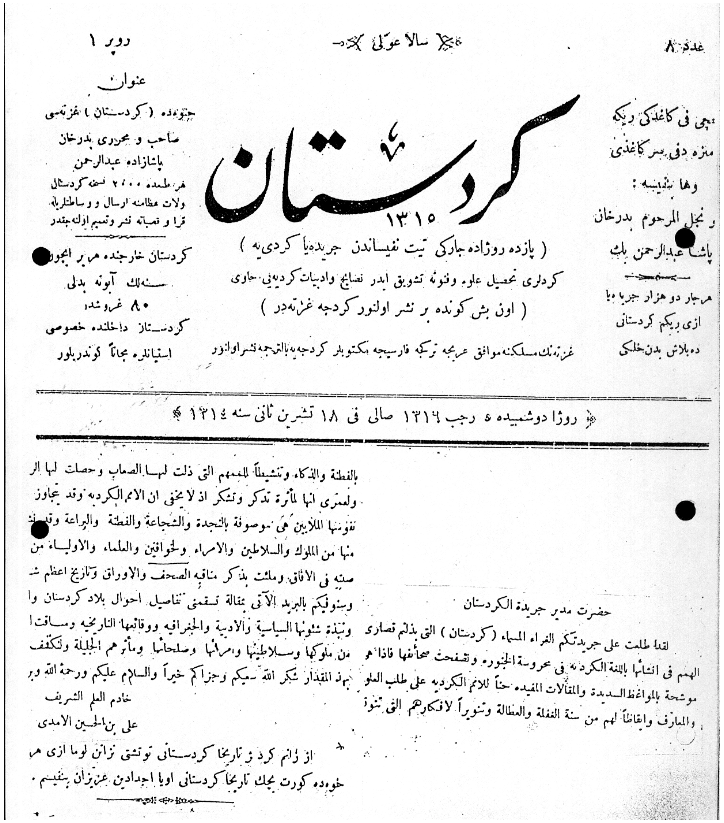

عدد ٨ ❊ سالا عولی ❊ دور ١

کردستان

١٣١٥

(پازده روژاده جارکی تیت نفیساندن جریده‌یا کردی‌یه)

کردلری تحصیل علوم وفنونه تشویق ایدر نصایح وادبیات کردیه‌یی حاوی

(اون بش کونده بر نشر اولنور کردجه غزته‌در)

غزته‌نک مسلکنه موافق عربجه ترکجه فارسیجه مکتوبلر کردجه‌یه بالترجمه نشر اولنور

عنوان

جنوه‌ده (کردستان) غزته‌سی

صاحب و محرری بدرخان

پاشازاده عبدالرحمن

هر طمنده ٢٠٠٠ نسخه کردستان

ولات عظامنه ارسال و و ساطتلریله

قرا و قصباته نشر وتعمیم اولنه‌جقدر

کردستان خارجنده هر بر اوجون

سنه‌لك آبونه بدلی

٨٠ غروشدر

کردستان داخلنده خصوصی

استیانلره مجاناً کوندریلور

... چی فی کاغذکی رنکه

منزه دفی سر کاغذی

وها بنڤیسه :

و نجل المرحوم بدرخان

پاشا عبدالرحمن بك

هرجار دو هزار جریدیا

ازی دبیکم کردستانی

ده بلاش بدن خلکی

❊ روژا دوشمبیده ٤ رجب ١٣١٦ صالی فی ١٨ تشرین ثانی سنه ١٣١٤ ❊

حضرت مدیر جریدة الکردستان

لقد طلعت على جریدتکم الغراء المسماء (کردستان) التی بذلتم قصاری الهمم فی انشائها باللغة الکردیه فی محروسة الجنوره وتصفحت صحائفها فاذا هو موشحة بالمواعظ السدیدة والمقالات المفیده حثاً للامم الکردیه على طلب العلو والمعارف وایقاظاً لهم من سنة الغفلة والعطالة وتنویراً لافکارهم التی تتو...

بالفطنة والذکاء وتنشیطاً للممهم التی ذلت لها الصعاب وحصلت لها الر... ولعمری انها لمأثرة تذکر وتشکر اذ لا یخفى ان الامم الکردیه وقد تجاوز نفوسها الملایین هی موصوفة بالنجدة والشجاعة والفطنة والبراعة وقد ... منها من الملوك والسلاطین والامراء والخواقین والعلماء والاولیاء من صیته فی الافاق وملئت بذکر مناقبه الصحف والاوراق وتاریخ اعظم ش... وسنوفیکم بالبرید الآتی بمقالة تتضمن تفاصیل احوال بلاد کردستان وا... ونبذة شئونها السیاسیة والادبیة والجغرافیه ووقائعها التاریخیه ومساقت ا... من ملوکها وسلاطینها وامرائها وصلحائها ومآثرهم الجلیلة ولنکتف بهذ المقدار شکر الله سعیکم وجزاکم خیراً والسلام علیکم ورحمة الله وبر...

خادم العلم الشریف

علی بن الحسین الامدی

از ژ انم کرد ژ تاریخا کردستانی تو تشتی نزانم لوما ازی هر خوه‌ده کورت بحك تاریخا کردستانی اویا اجدادین عزیزان بنفیسم .

(٥) شێخ مەعرووفی نۆدێیی

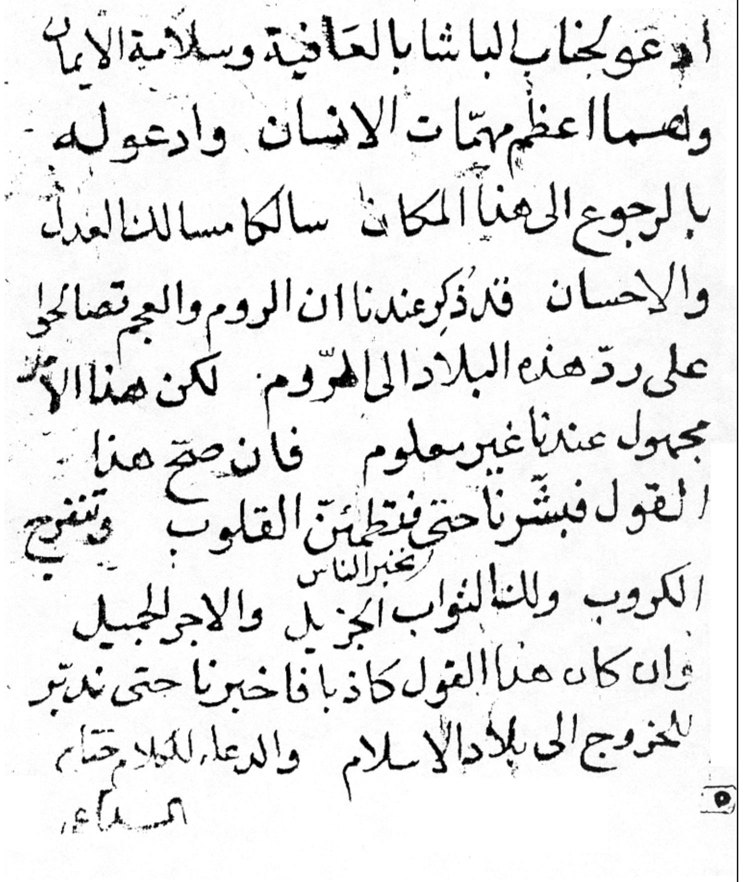

ادعو لجناب الباشا بالعافية وسلامة الايمان

وهما اعظم مهمّات الانسان وادعو له

بالرجوع الى هذا المكان سالكا مسالك العدل

والاحسان قد ذكر عندنا ان الروم والعجم تصالحوا

على ردّ هذه البلاد الى الروم لكن هذا الامر

مجهول عندنا غير معلوم فان صحّ هذا

القول فبشّرنا حتى تطمئن القلوب (بخبر الناس) وتنفرج

الكروب ولك الثواب الجزيل والاجر الجميل

وان كان هذا القول كاذبا فاخبرنا حتى ندبّر

الخروج الى بلاد الاسلام والدعاء والسلام ختام

المسلم ...

(٦) شێخ مەعرووفی نۆدێیی

... له
... امور بحمد الله على احسن نظام   حاملا لي أيام حياتي وظائف
دين الاسلام   وبان نكون ونموت على الايمان عند حلول الحِمام
وبان يعصمني من هول المطّلع وعذاب البرزخ وعذاب دار الانتقام
وبان يحشرني في زمرة الابرار بخلود دار السلام   وكل واحد من
هذه الدعوات احب من طلاع الارض ذهبا الى من كان من ذوي الاحلام
وبعـــد فادة برزنجه لهم في مملكة بابان منذ قرون اكثر من
خمسمائة عام قرى كثيرة متوطنين بها في ارغد عيش واهنا حال متمكنين
من اقامة امورهم على ما امر به الشرع ومنذ استولى على البلاد العجم وعساكر
الارفاض وجنود الشيعة الشنيعة على هذه الممالك اختلت امور الدنيا و
الدين فلم يبق في القرى اقامة الجماعات والجمع وكانت القرى كلها عامرة واليوم اكثرها
خامرة وتعطلت مدارس البلدان عن التدريس ولم يبق فيها من المحصلين الا
شرذمة قليلون وكان بمدرستنا اكثر من سبعين طالبا واليوم بها اقل من عشرة
وخربت حجرات مدرستنا وحجر اكثر المدارس ومن ثم عزمنا [illegible]
عزمنا على الرحيل باهلينا وجميع من يتعلق بنا من الخدام والاحباء الى مملكة [illegible]
وقد اعطانا في سابق الزمان داوود پاشا [illegible]
فوائق الرجاء من جناب حضرة افندينا ان يعطينا للوى [illegible]
او غيرها من القرى التي تناسب احوالنا وتكفينا لامور معاشنا ويعطينا بكركوك
دارا واسعة نسكنها ومدرسة ندرس بها ووظيفة للمدرسة
ووظيفة لنا تكفينا لقضاء حوائجنا [illegible]
[illegible]
[illegible]

(٧) شێخ مەعرووفی نۆدێیی

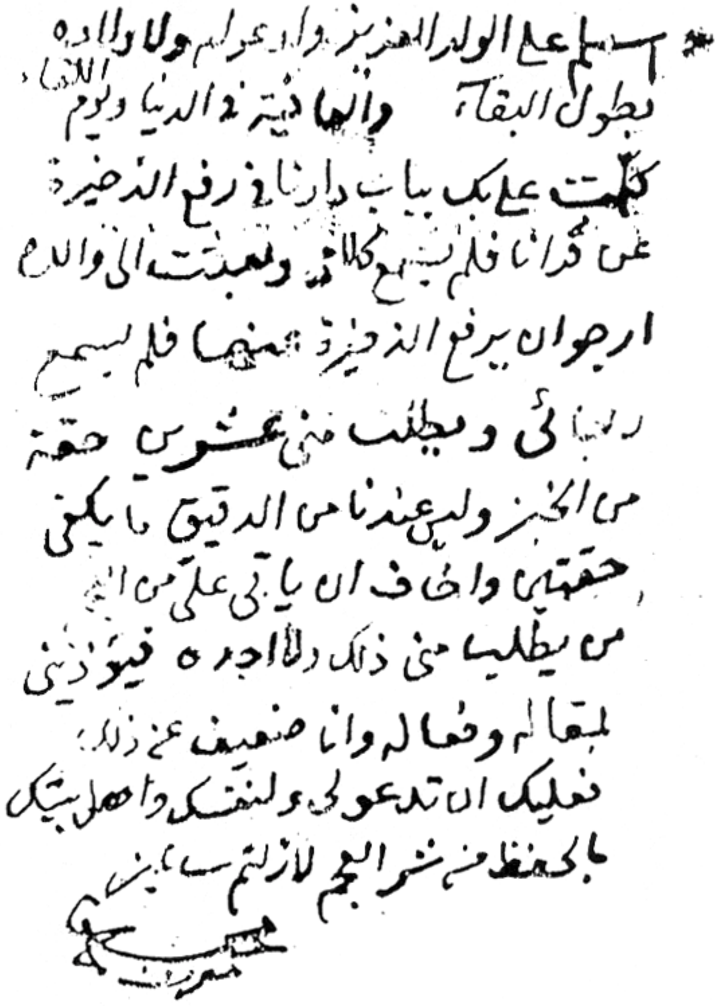

* اسلم على الولد العزيز وادعو لهم ولا ولاده
بطول البقاء   وانها ذخيرة الدنيا واليوم
كتبت عليك بباب داري في رفع الذخيرة
عن قرانا فلم تسمع كلامي وبعثت الى والدي
ارجو ان يرفع الذخيرة عنهما فلم يسمع
[illegible] ويطلب مني عشرين حقة
من الخبز وليس عندنا من الدقيق ما يكفي
حقتين واخاف ان يأتي علي من [illegible]
من يطلبها مني ذلك ولا اجرة فيؤذيني
لبقاله وفعاله وانا ضعيف عن ذلك
فعليك ان تدعو لي ولنفسك واهل بيتك
بالحفظ من شر العجم لا زلتم سالمين

(٨) شێخ مەعرووفی نۆدێیی

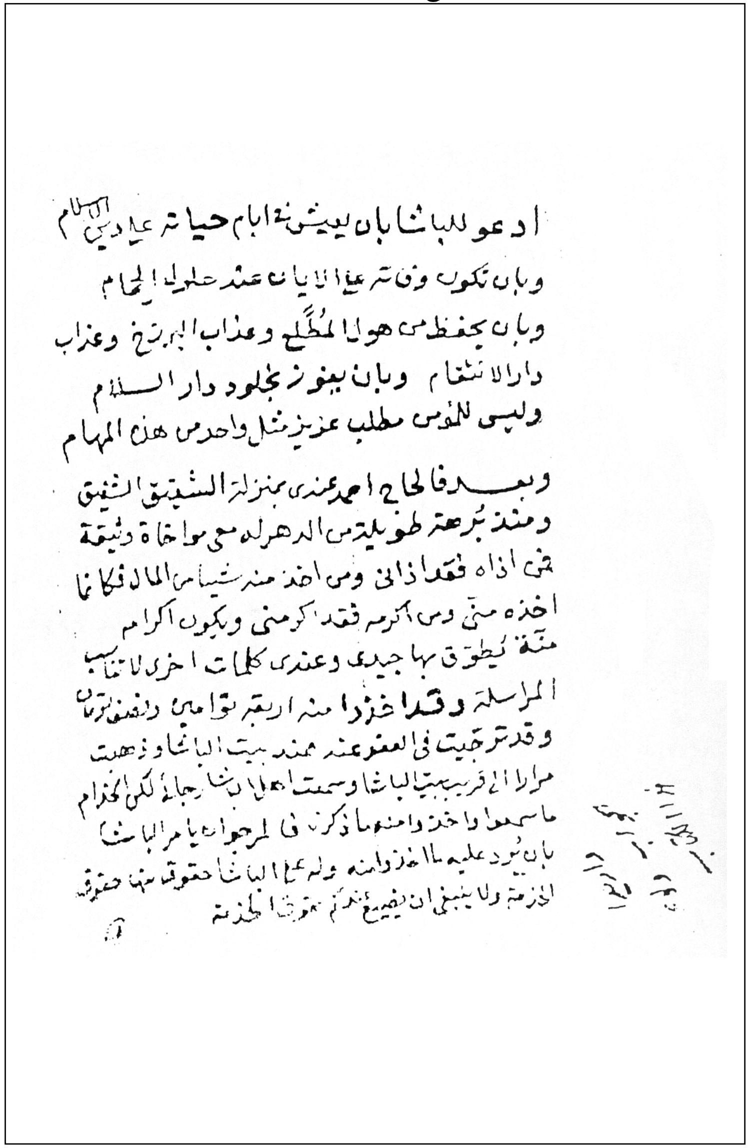

ادعو للباشا بان يعيش في ايام حياته على دين الاسلام
وبان تكون وفاته على الايمان عند حلول الحِمام
وبان يحفظ من هول المطّلع وعذاب البرزخ وعذاب
دار الانتقام وبان يفوز بخلود دار السلام
وليس للمؤمن مطلب عزيز مثل واحد من هذه المهام
وبعد فالحاج احمد عندي بمنزلة الشقيق الشفيق
ومنذ برهة طويلة من الدهر له معي مواخاة وثيقة
فمن اذاه فقد اذاني ومن اخذ منه شيئا من المال فكانما
اخذه مني ومن اكرمه فقد اكرمني ويكون اكرامه
منة يُطوّق بها جيدي وعندي كلمات اخرى لا تناسب
المراسلة وقد اخذوا منه اربعة تواميين والفين
وقد ترجيت في العفو عنه من بيت الباشا وذهبت
مرارا الى قريب بيت الباشا وسمعت اهل الباشا رجالا لكن الخدام
ما سمعوا واخذوا منه ما ذكرت في المرجو انه يأمر الباشا
بان يُرد عليه ما اخذوا منه ولهم على الباشا حقوق منها حقوق
الخدمة ولا ينبغي ان يضيع عندكم حقوق الخدمة

(٩) شێخ مەعرووفی نۆدێیی

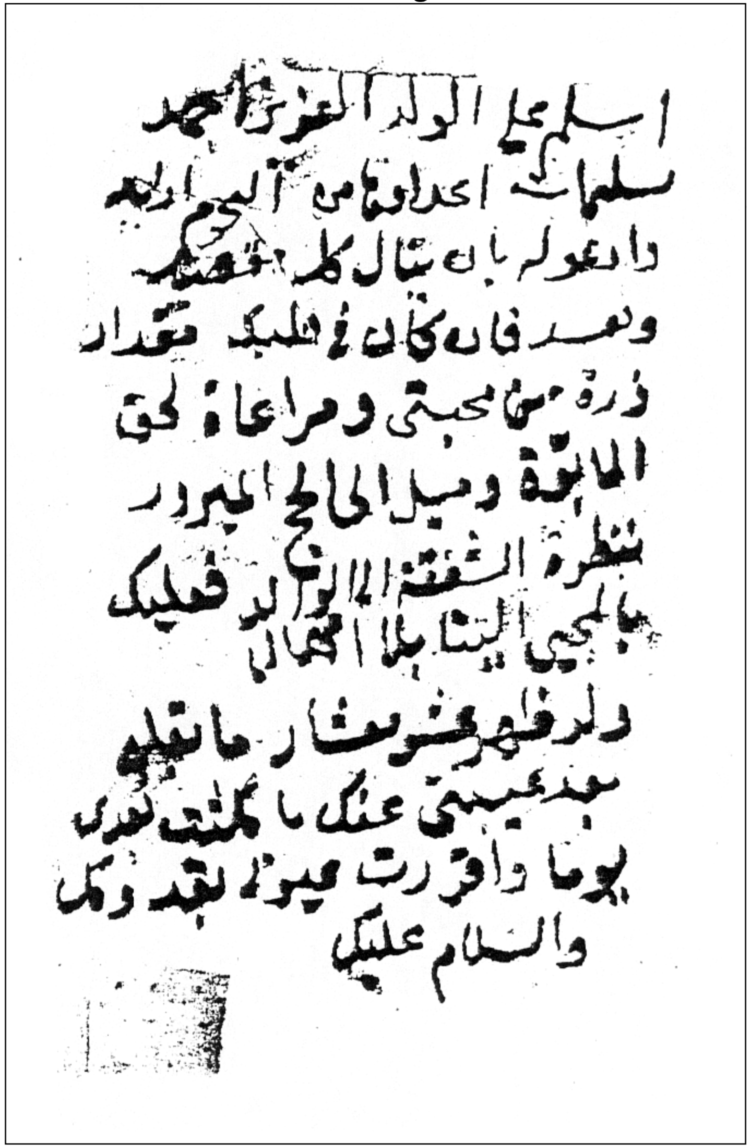

اسلم على الولد العزيز احمد
تسليمات اكثرها من الرحيم الرابع
وادعو له بان ينال كل ما قصده
وبعد فان كان في قلبك مقدار
ذرة من محبتي ومراعاة لحق
الابوة وميل الى الحج المبرور
بنظرة الشفقة الى الوالد فعليك
بالمجيء الينا بلا امهال
ولم يظهر منه شيء ما يقلقه
بعد غيبتي عنك ما كملت لعيني
يوما واقررت عيون لعبد وكم
والسلام عليكم

(١٠) شێخ مەعرووفی نۆدێیی

شيخ

السلام عليك ايها الولد العزيز
وادعو لك بدعاء وجيز
جامع لكل مطلب عزيز بها
واسألك عن حال اهلك فاخبرني
وتكتب لي سلامتك و متى تفرحني
بقدومك الى البلد
وعليك بملاحظة اهل الشيخ مصطفى
وقد اهدى لي تين لم
ارسله الا في هذا العام
وقد ارسلته اليك والسلام عليك

ابو ... معروف

(١/١٢) نامەی وەزارەتی مەعاریف

وزارة المعارف.
العدد ١/٢/٦٣١
التاريخ ٢ مارت ١٢٦

الى حضرة متصرف لواء السليمانية المحترم..
. . . . اربيل .

تحية وتوقيرا
ان وزارة المعارف الفت لجنة لترجمة الكتب المدرسية الى اللغة الكردية وبما ان بعض اعضاء اللجنة قد اقترحوا في مسألة الحروف والاملاء اقتراحا خاصا رأت الوزارة ان تطلع على اراء متنوري الاكراد بخصوص مسألة الحروف والاملاء.
ولذا استطلعت رأيكم تحريرا في المسائل الآتية.
١ - ما هي الحروف او الحركات التي يجب ان تضاف الى الحروف المستعملة في العربية والفارسية لكتابة اللغة الكردية.
٢ - الى اي درجة يمكن او يجب ان يستفاد من الحركات المستعملة في العربية
٣ - ما رأيكم في الاقتراح المرفق والمشتمل على وضع اشارات على بعض الحروف للدلالة على الاصوات المختلفة.
فنرجو ان تستمزجوا اعضاء مجلس المعارف ومن تريدون من اهل العلم في المسألة وتحررونا عن رأيهم بصورة مفصلة مع ملاحظة [illegible] من قراءة اللغة الكردية وقراءة القرآن الكريم.
نرجو ان ترسلوا جوابكم بعد ختام [illegible] ولسعادتكم فائق الاحترام.

مدير المعارف العام

(٢/١٢) نامەی وەزارەتی مەعاریف

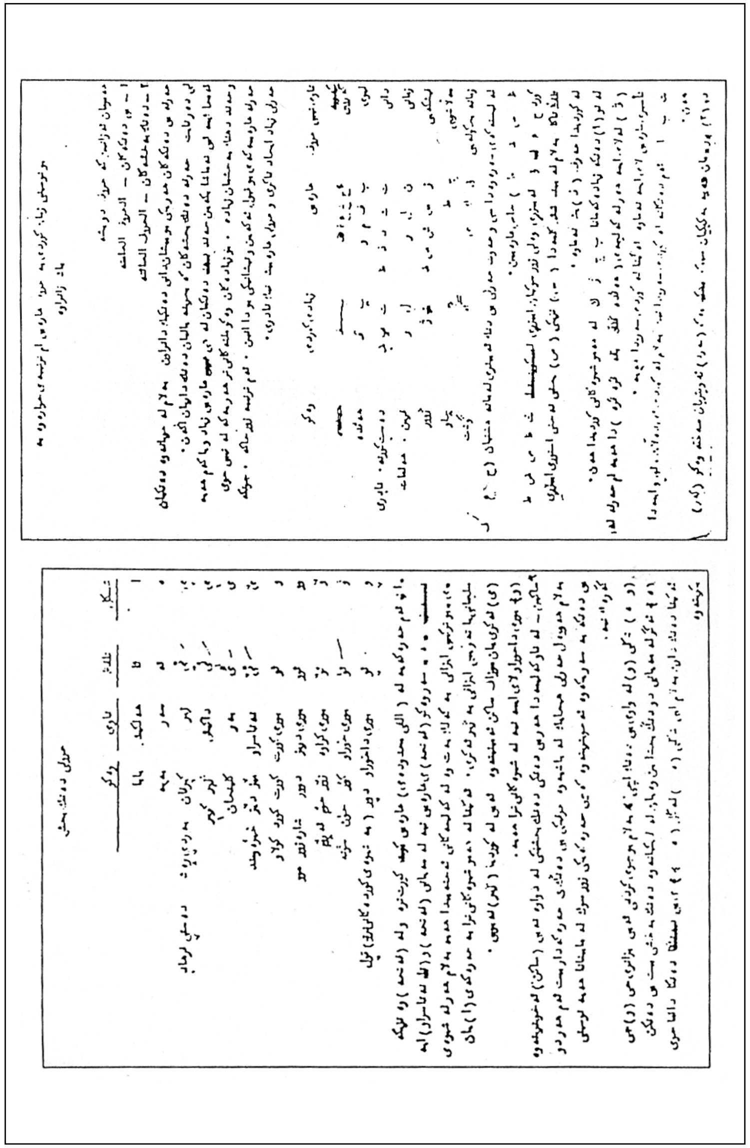

(١٣) ئیجازەدانی زانستی

یاحضرت شاه حسام الدین زاده

حمداً لله جل احسانه وعظم امتنانه. بركل وفضل يستجاز
الحقيقة القبول مجاز وشكراً لمن ايد الشريعة المحمدية
على مدى الايام وايدها بحنيفيه باسند ...
علماء الاعلام وصلوة وسلاما على من الحلم في ...

...

(٣٢٨) وەقفنامەی عەبدوڕڕەحمان پاشا

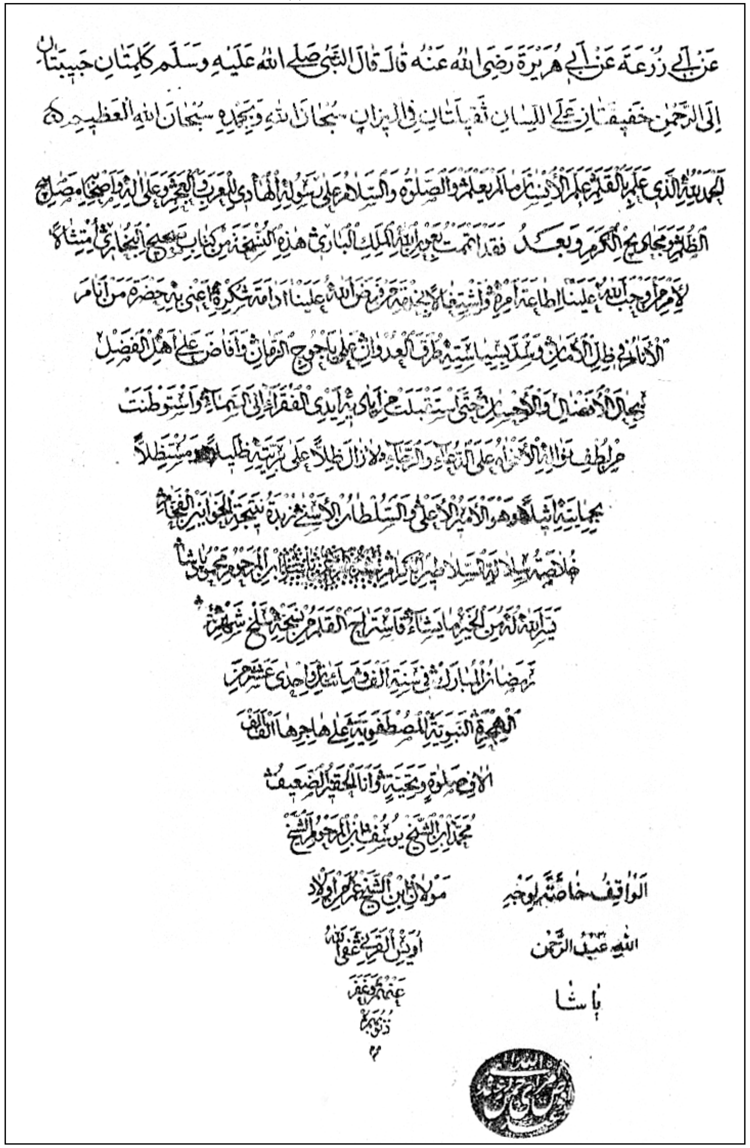
عن أبي زرعة عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال النبي صلى الله عليه وسلم كلمتان حبيبتان
إلى الرحمن خفيفتان على اللسان ثقيلتان في الميزان سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم

الحمد لله الذي علم بالقلم علم الإنسان ما لم يعلم والصلوة والسلام على رسوله الهادي للعرب والعجم وعلى آله وأصحابه مصابيح
الظلم ومجاريح الكرم وبعد فقد اتممت بعون الله الملك الباري هذه النسخة من كتاب صحيح البخاري امتثالا
لأمر من أوجب الله علينا الطاعة لأمره واشتغالا [illegible] فرض الله علينا إدامة شكره أعني به حضرة من أنام
الأنام في ظل الأمان وسد بسياسته طرق العدوان [illegible] الزمان وأفاض على أهل الفضل
بجمال الأفضال والإحسان حتى [illegible] أيدي الفقراء [illegible] واستوطنت
[illegible] على [illegible] لا زال ظلا على [illegible] مستظلا
بحمايته إياها وهو الأمير الأعلى والسلطان الأسنى زبدة نتيجة الخواقين العظام
خلاصة سلالة السلاطين الكرام [illegible] ابن المرحوم محمود پاشا
يسر الله له من الخير ما يشاء فاستراح القلم بنتيجة سلخ شهر
رمضان المبارك في سنة ألف ومائتين وإحدى عشر من
الهجرة النبوية المصطفوية على هاجرها ألف ألف
الألف صلوة وتحية وأنا الحقير الضعيف
محمد ابن الشيخ يوسف ابن المرحوم الشيخ
مولان ابن الشيخ عمر من أولاد
أويس القرني عفى الله
عنهم وغفر
ذنوبهم

الواقف خاصة لوجه
الله عبد الرحمن
پاشا

٢/٢ ودبنبرە/ فارسی...
١- کاکە ئەحمەدی شێخ
٥- عەبدوڕڕەحمان پاشا بابان
٧- قازیی مەلا محەمەد کەریمی سەقزیی/ کەوسەر
٨- مەحموود پاشا بابان

(١) کاکە ئەحمەدی شێخ

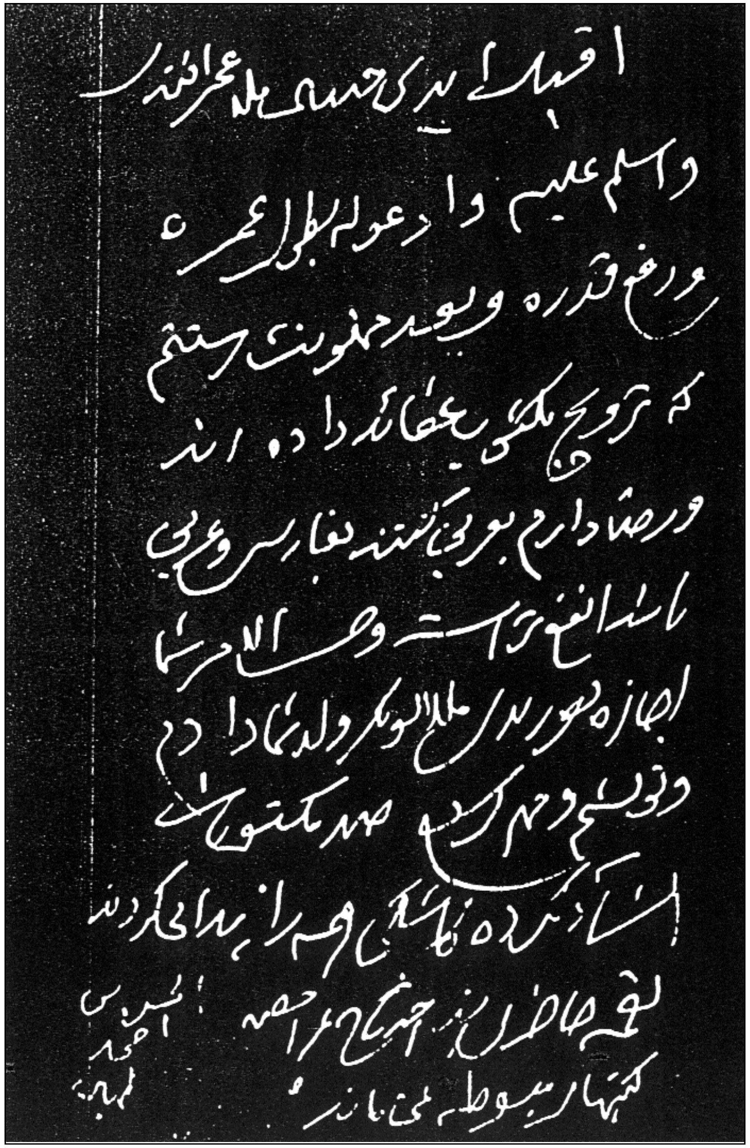

(٥) عەبدوڕڕەحمان پاشا بابان

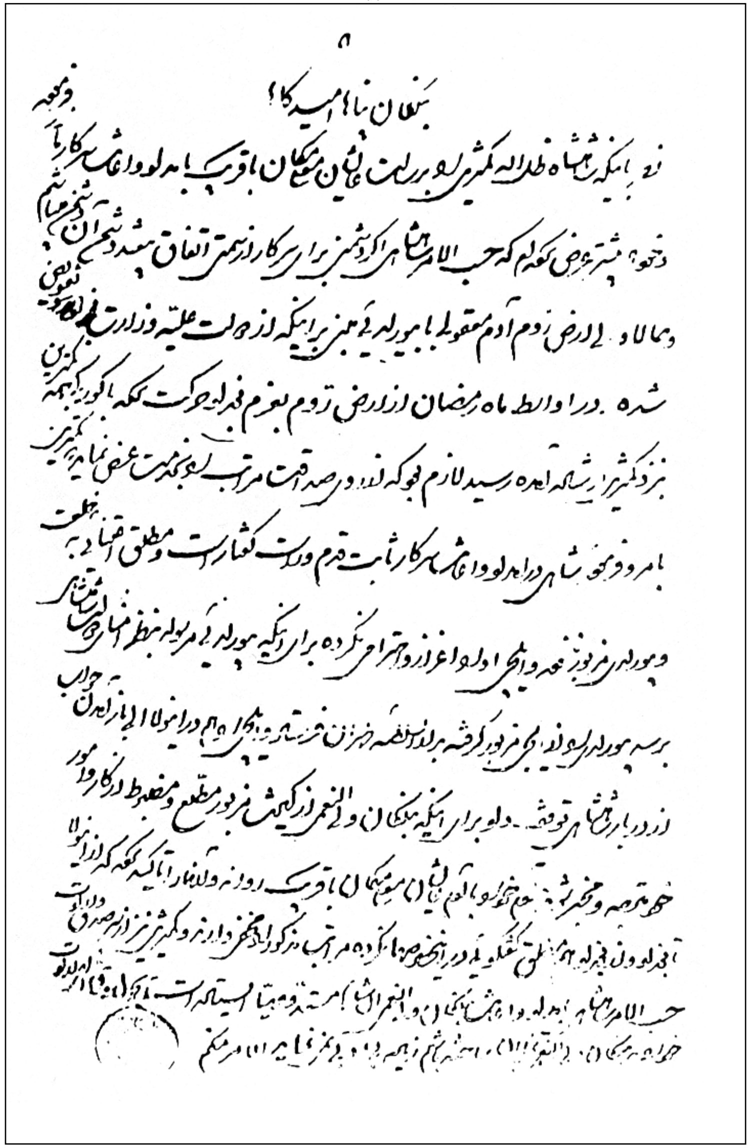

(٧) قازیی مەلا محەممەد کەریمی

(٨) مەحموود پاشا بابان

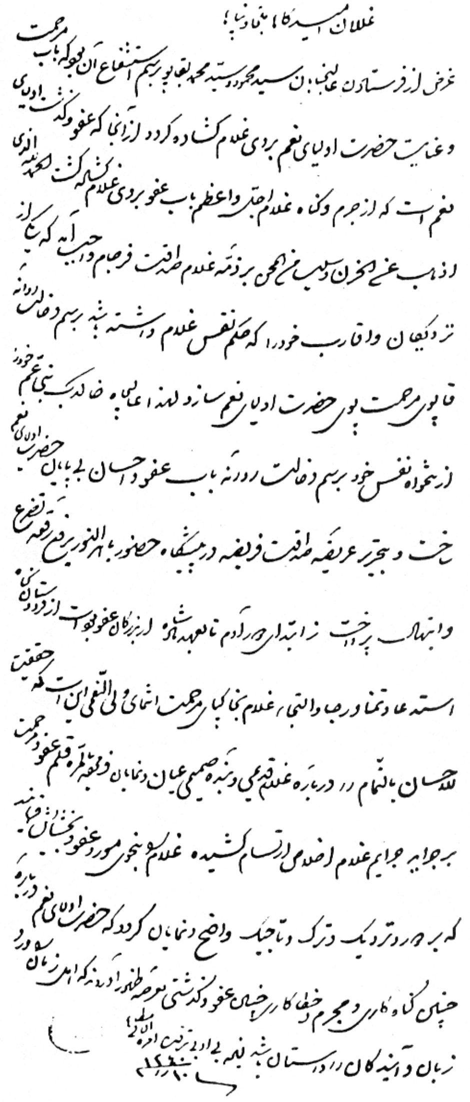

٣/٢ ودنبڕە/ تورکیی...

١- سمکۆی شکاک...

٢- حەفیدزادە مەحموود

٣- سمکۆی شکاک

٤- حەفیدزادە مەحموود

٥- حسێن نازم

٧- مەزبەتەی مەردانی سلێمانی

ودبنبڕە: تورکیی: (١-٤)

(٥) حسێن نازم

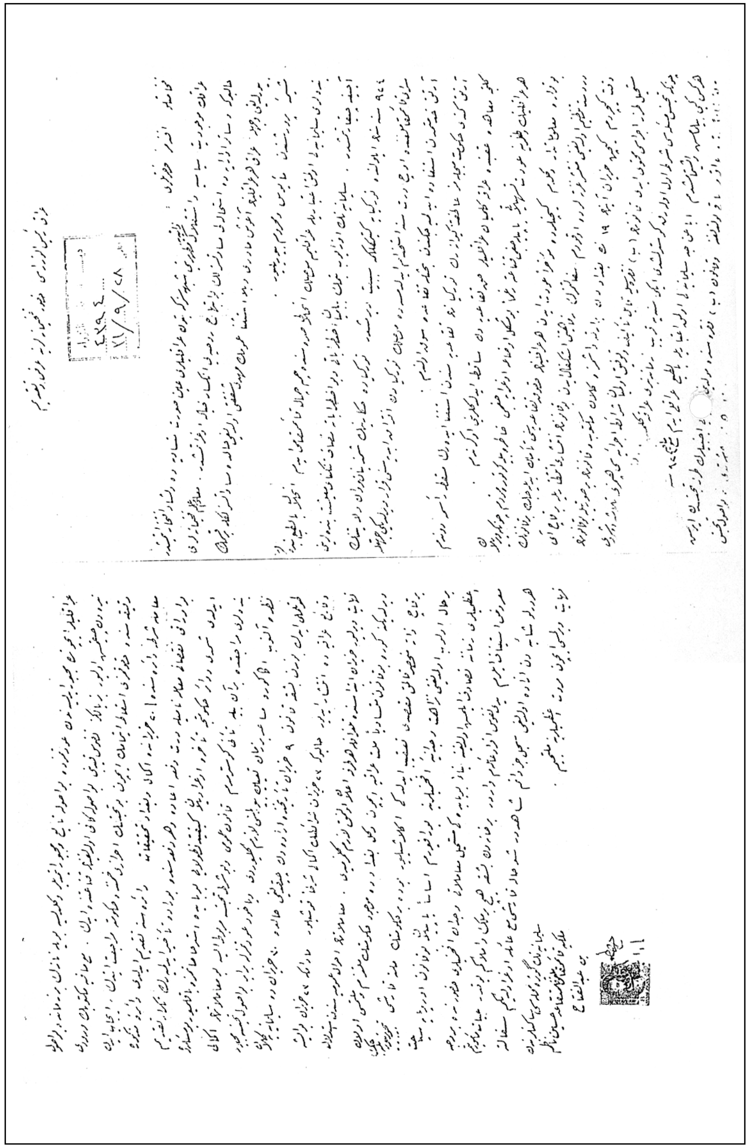

(٧) مەزبەتەی مەردانی سلێمانیی

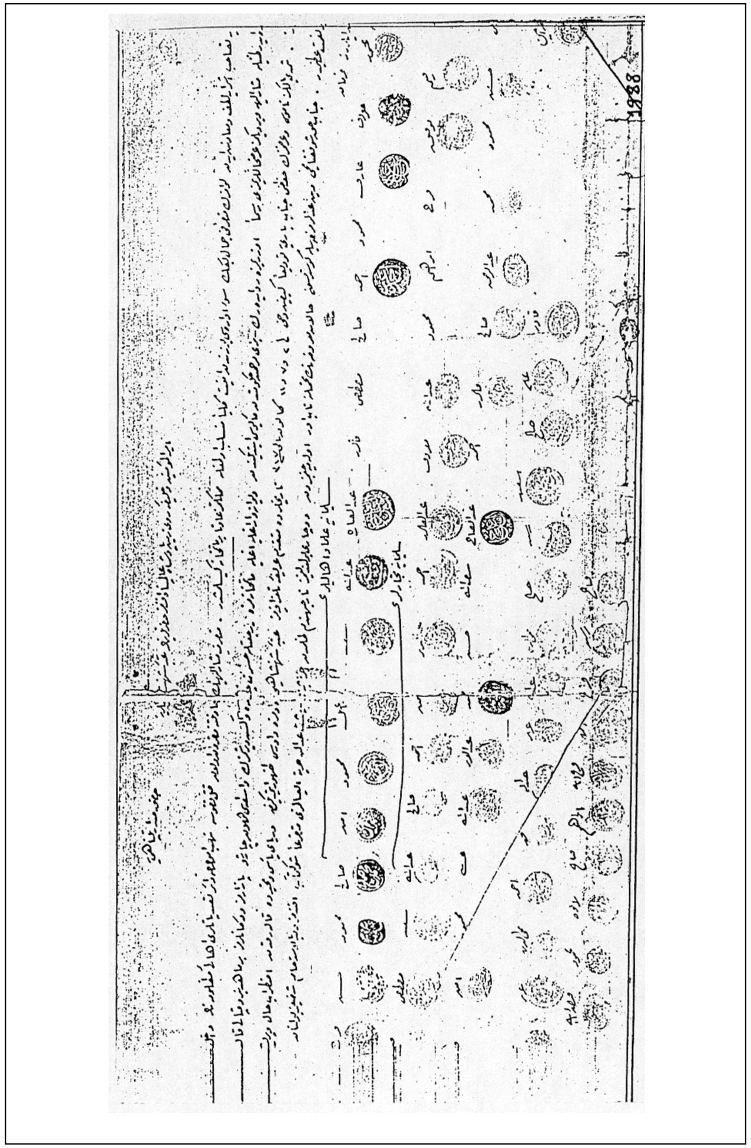

٤/٢ وێنەی دەستنووس و نامە و بەڵگەی ڕەسمیی کوردیی- وەنبرە:

١- کیتاب سەرف لیسان کوردیی.

٢- توببا کوردیی ١٧٧٩ز.

٣-١- عەقیدەنامەی کوردیی هەرە کۆن - س ١٨١٩ز.

٣-٢- عەقیدەنامەی کوردیی - س ؟.

٣-٣- عەقیدەنامەی کوردیی - س ١٨٧٧ز.

٤- مەولوودنامەی کوردیی - س ١٨٩٦ز.

٥- یێکەم گوتاری ڕۆژنامە - کورمانجی باکوور - س ١٨٩٨ز.

٦- یێکەم گوتاری ڕۆژنامە - کورمانجی باشوور - س ١٩٠٨ز.

٧-١- پێشەکیی: تورکیی/ موزەککەرات مەئموون بێکە بەگ - س ١٥٧٥ز.

٧-٢- پێشەکیی: عەرەبیی/ موزەککەرات مەئموون بێکە بەگ - چاپکراو.

٨- پەخشاننامەی مەولویی - سەدەی هەژدە.

٩- عەبدولکەریم - ڕۆژی کورد: گوتار؛ هەر من بم....

١٠- ؟؟ [سۆن Soane] - پێشکەوتن - سلێمانیی: گوتار؛ [لەمەڕ زمانی کورد].

١١- ئەحمەد بەگ - پێشکەوتن - سلێمانیی: گوتار؛ بۆ پێشکەوتن.

١٢- م... [سۆن Soane] - پێشکەوتن - سلێمانیی: گوتار؛ بۆ خۆولاتییەکان.

١٣-١- زەکی سایبب/ مستەفا - پێشکەوتن - سلێمانیی: [گرەو]؛ بۆ چرووک.

١٣-٢- محەمەد جەمیل/ سایبب - پێشکەوتن - سلێمانیی: گرەو؛ ڕۆژەوەبوونێک.

١٤- پێشکەوتن [سۆن Soane] -پێشکەوتن-سلێمانیی: گوتار؛ نووسینی کوردیی.

١٥- عەبدالله سەبریی [گۆران] - پێشکەوتن - سلێمانیی: گوتار؛ ئەسەفی مازیی.

١٦- دادگەی شەرعی سلێمانیی - [سیجیللی ١٩١٩/٤/٢٦ز].

١٧-١- دەزگەی تاپۆی سلێمانیی - [حکومت کوردستان].

١٧-٢- دەزگەی تاپۆی سلێمانیی - [الحكومة العسكرية البريطانية].

١٧-٣- دەزگەی تاپۆی سلێمانیی - [حکومة بریطانیة].

١/٤/٢: کیتاب سەرف لیسان کوردیی

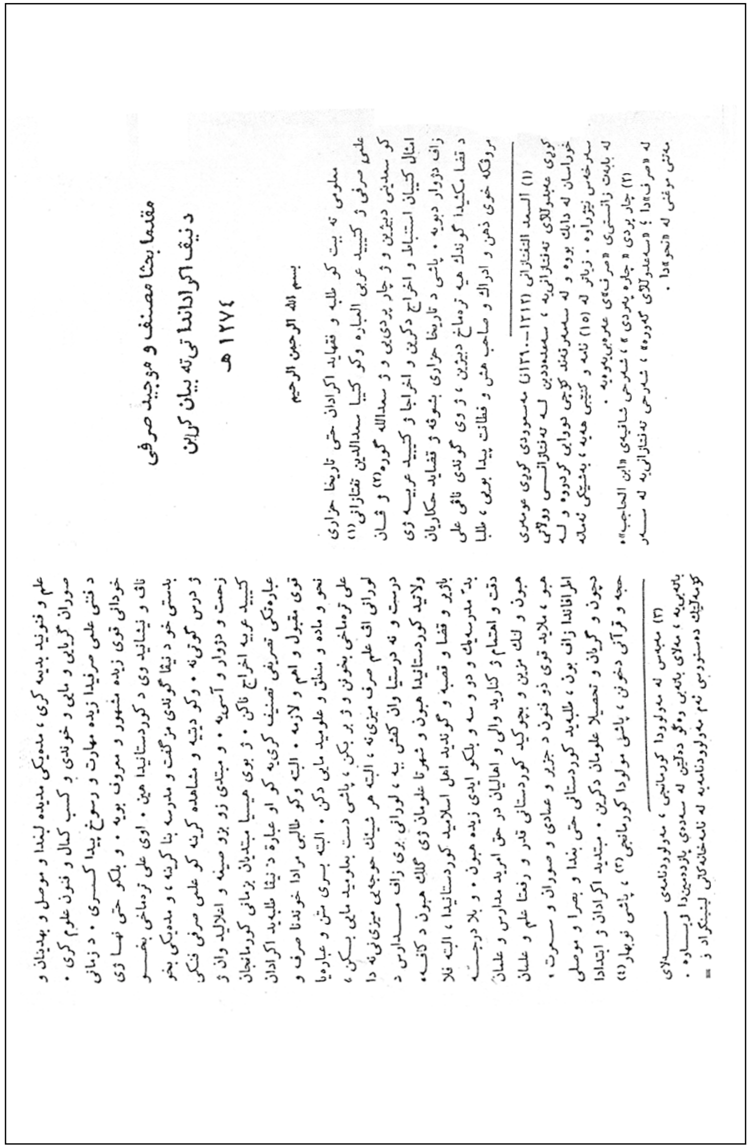

٢/٤/٢ توبیا کوردیی

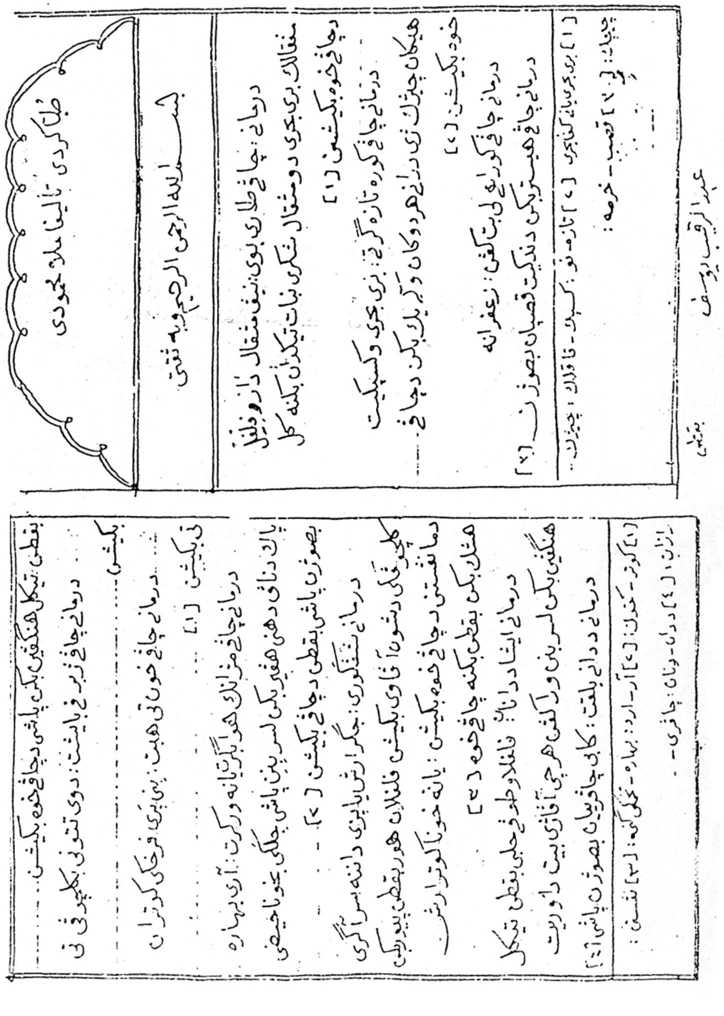

٢/٤/٢-٣-١: عەقیدەنامەی کوردیی – س ١٨١٩ز

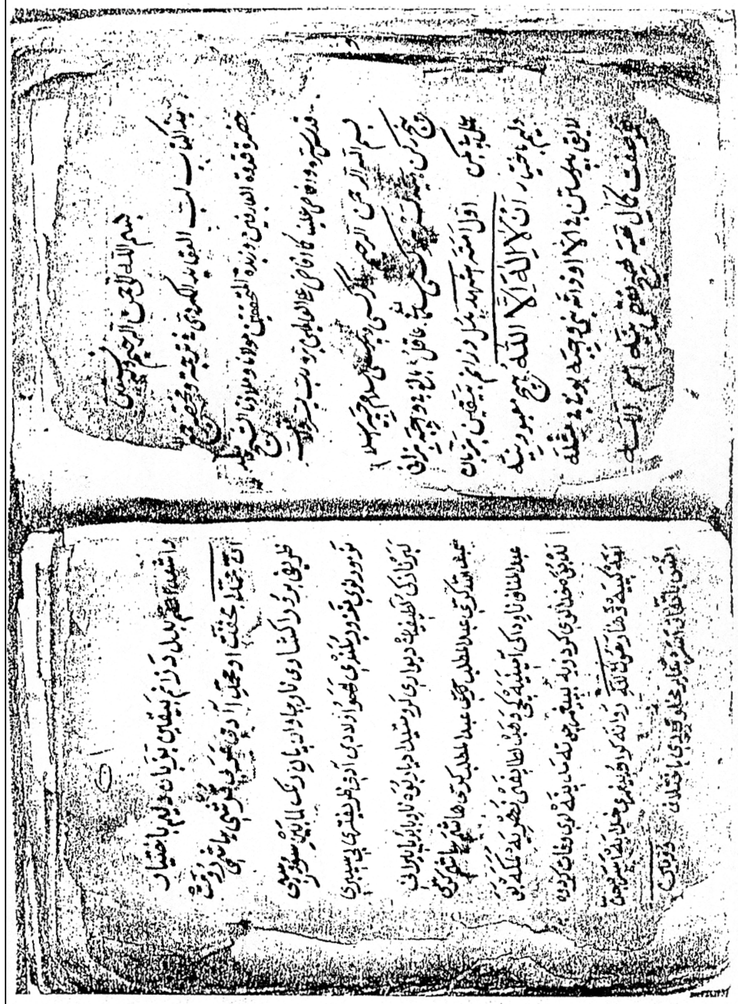

٢/٤/٣-٢: عەقیدەنامەی کوردیی – س ١٨١٨ز

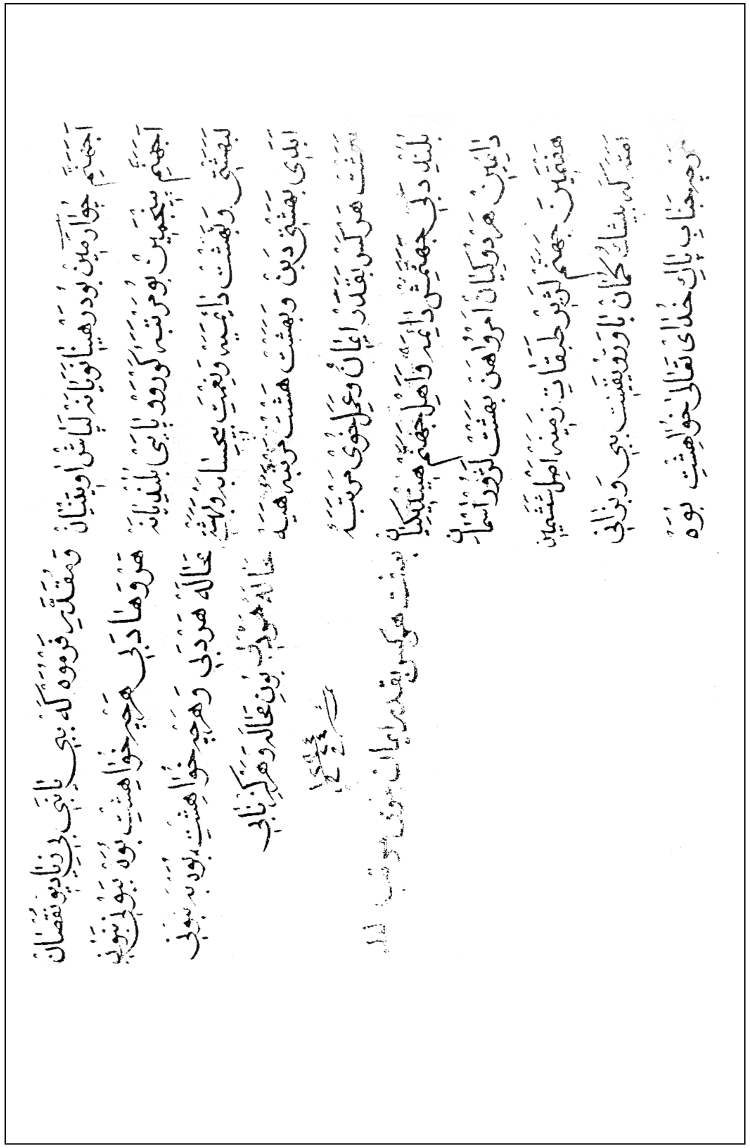

٢/٤/٣-٣: عەقیدەنامەی کوردیی – س ١٨٧٧ز

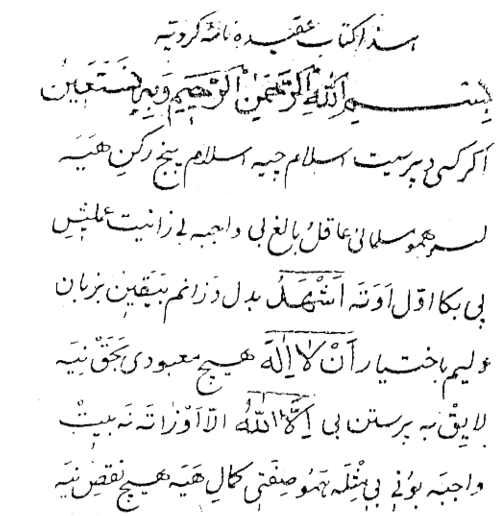

هذا كتاب عقيده نامه كرديه
بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين
اگر كسى د پرسيت اسلام چيه اسلام پنج ركن هيه
لسر همو مسلمانى عاقل بالغ بى واجبه بزانيت عليش
بى بكا اول اوته اشهد بدل دزانم بيقين بزبان
وليم باختيار أن لا اله هيچ معبودى بحق نيه
لايق به پرستن بى الا الله الا اوزاته نه بيت
واجبه بونى بى مثله بهمو صفتى كال هيه هيچ نقص نيه

یەکەم دێڕەکانی لاپەڕەی یەکەمی دەستنووسەکە بە زەنکۆگراف

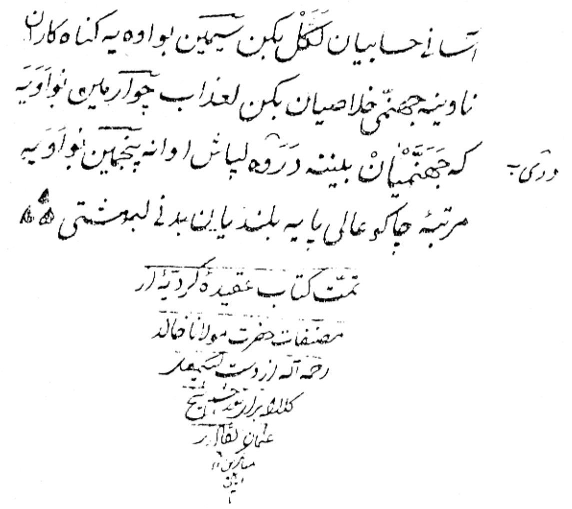

است اصحابيان لكل بكن سيمين بواوه يه گناه كاران
ناوينه جهنمى خلاصيان بكن لعذاب چوارمين بواويه
كه جهنميان بينه دروه لپاش اوانه پنجمين بواويه
مرتبه جاكو عالى يا يه بلند يا پن بدنى لبهشتى
تمت كتاب عقيده كرديه
مصنفات حضرت مولانا خالد
رحمه الله

٢/٤/٤: مەولوودنامەی کوردیی – س ١٨٩٦ز

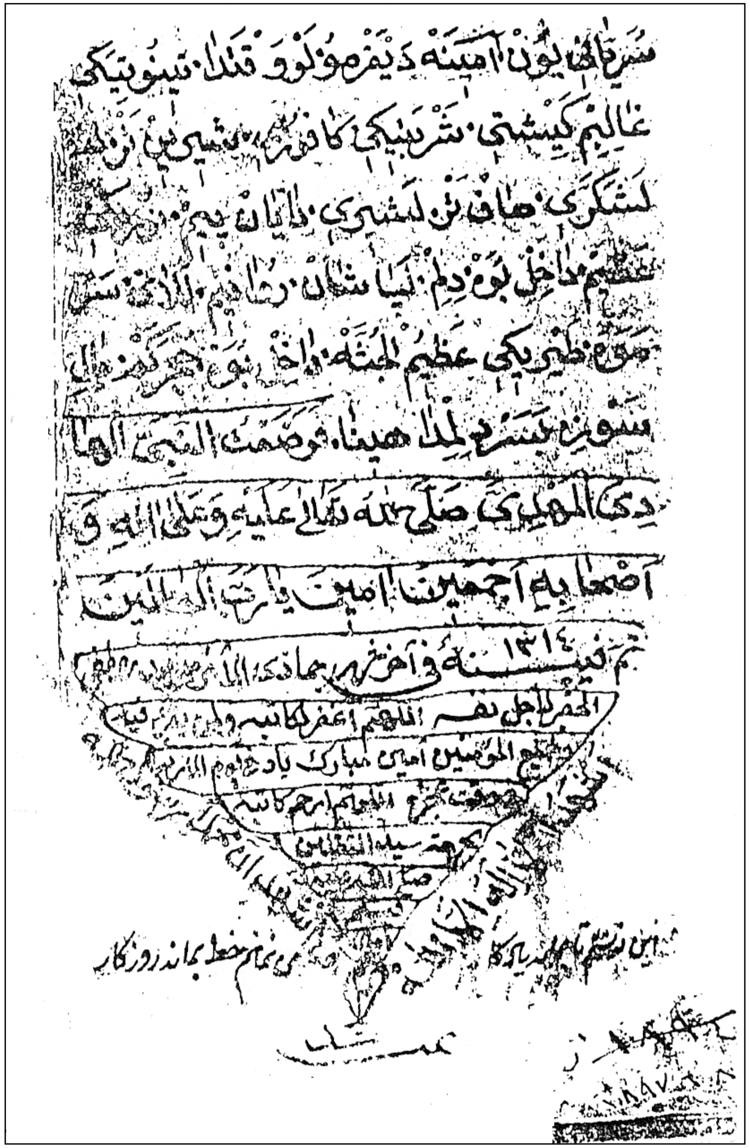

... صلى الله تعالى عليه وعلى آله و
أصحابه أجمعين آمين يا رب العالمين
... ١٣١٤ ...

٢/٤/٥: یێکەم گوتاری ڕۆژنامە – کورمانجی باکوور

دُوپَر ١　　سالا عوٗلي　　عدد ١

کردستان
١٣١٥

تُحجِي کاغذِكْ ڤِي ريكه
دِڤِي رِيكِتْ مصری سَرْ
ناف خوِيِي ڤي جريدهيي
لاوِ بدرخان پاشا
مقداد مدحت بکی
هرجار دُوهزار جريدهيا
بي پَرَه آزِـے رِیکم
کردستانی ده بِدِن خاکی
پاژده روژا جارکي تیت
نڤيساندن

✻ کردلري ايقاظ وتحصيل صنايعه تشويق ايچون شمديلك ✻
✻ اون بش گونده بر نشر اولنور کردجه غزته‌در ✻

عنوان
مصرده «کردستان» غزته‌سي
صاحب ومحرري بدرخان
پاشا زاده
✻ مقداد مدحت ✻
هرطبعنده ٢٠٠٠ نسخه کردستان
ولايتلرينه ارسال ووسائط ايله
قراوقصباته نشر وتعميم اولنه‌جقدر
کردستان خارجنده هر بر
ايچون سنه‌لك ابونه بدلي
٨٠ غروشدر
کردستان داخلنه خصوصي
امنيالره مجاناً گوندريلور

✻ روژا پنجشمیده ٣٠ ذوالقعده سنه ١٣١٥ پنجشنبه في ٩ نيسان سنه ١٣١٤ ✻ ١٨٩٨/٤/٢٢

بسم الله الرحمن الرحيم

صد هزار شکر وحمد ژ خُدی تعالی‌ره آم مسلمان خلق کرين. وظائينا علم ومعرفتيره هش وزکا دامه. درحقا عَلِمانِدنا علم ومعرفتيره گلك آيتين جليله واحاديث شريفه ژ دنيايده چقاس مسلمان هَبِن گُوند وباژيرين. تمي مکتب ومدرسه وجريده هَنِن دنيايده چه دِبه چه نابه جريده دِنڤيسن. حيفامن تيت ژ کرداره کُرد ژ گلك قوما زيده‌تر خويِيْ هش وزکانه جاميرن دبنين خوه‌ده راست وقوينه خُورتن ودیسا وکه قومين دي نه خوَنْدانه نه‌دَولَمنْدن دنيايده چه دِبه جيران وان موسقوف چاوه‌به وي چه بکه نظانن. اَوْما رِيا خُديده من آف جريده يا ها نڤيسي بِإذنا خُدی تعالی پاشی نهو هر پاژده روژاده جارکي آزي جريده‌کي بنڤيسم. ناف ڤي من کريه (کردستان) ڤي جريده‌يده آزی بحثا قنجيا علم ومعرفتا بکم لکوِدَري مروف دِعَلِمه لکودري مدرسه ومکتبن قنج هنه آزي نيشا کردا بکم لکودري چه شر دِبه دولتين مظن چه دکن چاوه شر دِکن تجارت چاوه دِبه ازي حميا حکاتِ بکم حتی نهو کسي جريده‌کي هولي ننڤيسي‌يه آف جريده‌يا مناها يا عوٗلي‌يه لوما وي گلك کيمايي هبِن. ازهيڤي دکم کيمايا جريده‌يي ژمنره بنڤيسن حمي رِتشت وکي نو چه دِبِن ڕکين پاشي. هنکي دچه دکوه ريده آڤه ايدي آزي دست مقصدی بکم. (ومن الله التوفيق)

٦/٤/٢: یێکەم گوتاری ڕۆژنامە - کورمانجی باشوور

١١ ذی‌القعده ١٣٢٦		جمعه ایرتسی		٢٢ تشرین ثانی ١٣٢٤

کرد

تعاون وترقی غزته‌سی

جمعیت طرفندن منتخب
صاحب امتیاز ومدیر ومحرری
سلیمانیه‌لی توفیق

شرائط اشترا
طشره ایچون سنه‌لکی پوسته اجرتیله
برابر ٨٠، والتی آیلغی ٤٥ غروشدر

نسخه‌سی ١ غروشدر

سر محرری دیاربکرلی احمد جمیل

کرد ارباب فکر وقلمنه دائما صحیفه‌لریز آچیقدر

درج اولنمیان اوراق وآثار اعاده اولنماز

اداره‌خانه‌سی وزنه‌جیلرده کرد تعاون وترقی مرکز عمومیسیدر

ایلک نسخه‌سی جمعیتمزک ارکانی ایچون بش غروشدر

١٣٢٤
جمعیتک واسطهٔ نشر افکاریدر
تاریخ تأسیسی ١٣٢٦ — ١٣٢٤

نومرو ١ شمدیلك هفته‌ده بردفعه نشر اولنه‌جق دینی، علمی، سیاسی، ادبی، اجتماعی غزته‌در جلد ١

٧/٤/٢- ٢.١ پێشەکیی: تورکیی، عەرەبیی

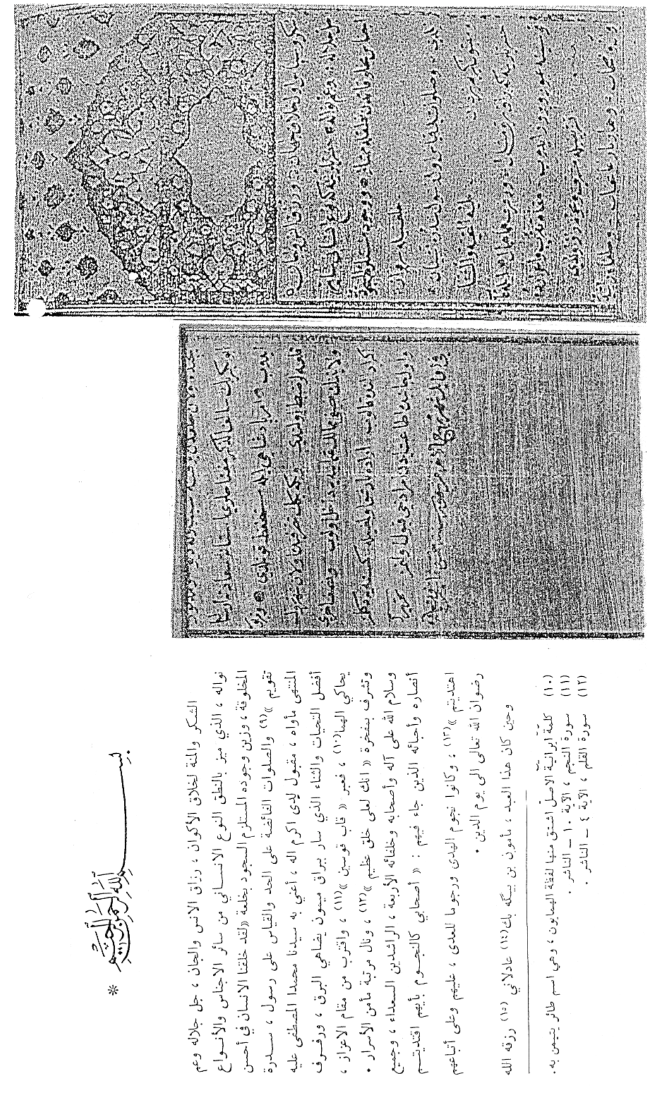

٢/٤/٨: پەخشاننامەی مەولەویی – سەدەی هەژدە

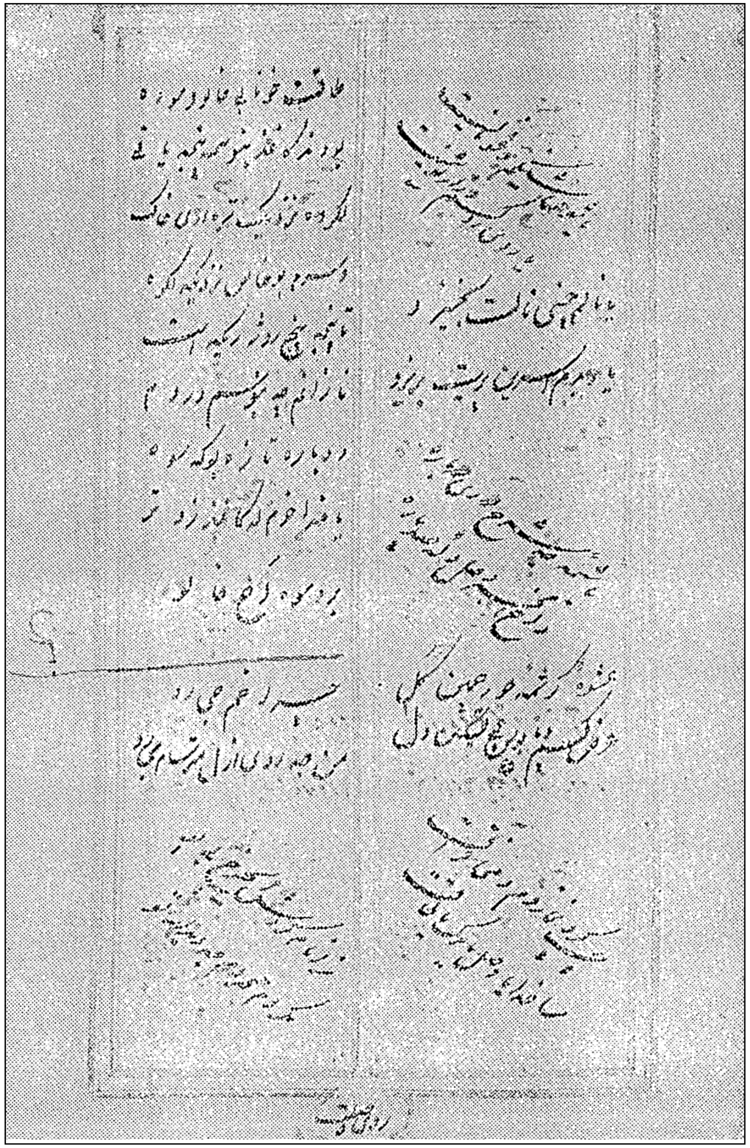

٢/٤/٩: عەبدولکەریم – ڕۆژی کورد: گوتار؛ هەر من بم...

صاحب امتیاز
و مدیر مسئول :
عبدالکریم

تاریخ تأسیسی :
غرهٔ رجب
١٣٣١

رۆژ کرد

عدد : ٢
ژمارە : ٢

١٤ شعبان سنه ١٣٣١ — شهریلك آیده بر نشر اولونور — ٦ تموز سنه ١٣٢٩

هرمن بم وکسی تر نبی

دردیك علتیك کە توشی ایمەبوە . اسبابی زوروە . سببی اولی وکولە نسخهٔ اولا عرضمان کرد. اساساً ایمەقومیکی بی اتفاقین. سببی بی اتفاقیشمان. وك هلال شوی جژن دیارەکورە کانمان تا ایمرو بە معارف . اتنفاتیان نبوە . اوان یوخویان بە جیا مسلکیان ایجاد کردوە. او مسلکە بە ظاهر اگرچی لەکل آمالی خویا بەموافق دزانی ، فقط بالنتیجە سببی اضمحلالی خویو قومی کردە .

ام مسلکە عبارتەلەدو کلیمە . هرمن بم وکسی ترنبی) لە پرخطری امەکە کسی تر نبی. بە انواعی حیلە ودسیسە تشبث دکریت . مثلا ناموس هتك دکا . نفوس قتل دکا. مال تالان دکا. هراوشخصەیە تنیا متضرر نابی . بلکە او قومە او قبیلە ، کە اولە ناویایە سراپا بەپریشکی آگری اودسوتی تارومارد بی محو نابود دبی. نهایت او ظالمە پایدار نابی . چونکە قانون اجتماعی . محیط . حالتی روحیەی اوقومە مساعدینە بو او ظالمە. اگرلە بانی ام مسلکە مسلکی منش بم ونوش بیە تعقیب بکا . همو عالم . شك ینە کە لە او مستفید دبی . قومیك کەخط بە ترقی یکتریکن ومتفق بن بی شبە. نائل همو مرامی خوی دبی . اگر حسود وبی اتفاق بن زوبەزو زوالی دبی . عجبا اساسی هرمن بم وکسی تر نبی . چیە نبدەلام وهایە کە مختلف فیە ینە . متفق علیە اساس جهالتە . بلی جهالتە . جهالت دردیکی بی امانە خدا هرتوشی دشمنی کا. فقط درمانی جهالش زور سهلە. معارف. معارف چندلە ترقەدابی . ملت اوندە کامل دبی. معارف چند تعمم بکا. ملتش بکورهٔ اوە هنکا، وهنکا وتوسع دکا . معارف بی ملتش دبی . بلکە بی امثالش دبی . مثالی امە انکلیزە انکلیز اوندە پرلە معارفەکە لە صدی دو بیاوی جاهلی نیە . وایمروکە حاکمە بە سرکرهٔ ارضا همولە پرعلموعرفانە معارف کە نبوملتش نیە. وروژ بە روژ لە انحطاطا یە وکوایران. وکوغیری ایران. ایران اسلامن متفقن . یك مذهبن. فقط بی معارفن لە بردردی بی معارفی . روژی اقبالی هرلە اوا بونایە قطاملی هلاکی بو تصور نا کریت . معارف بو تقویهٔ دین .. وکو موسی یدی بیضای هیە . قومیك کە عالم بی. بە القای امو آو ضال. کمراە. نابی. پرتستان کە کاورك همو روژ. رسالهٔ دردکا. بە آیتی قرآن. اثباتی نبوتی عیسی دکا . بلی ایمە تصدیقی نبوتی عیسی دکین . چونکە اسلامین. حاجت بم نشریانە چیە. ها ، ام نشریانە. بونبوت نیە . بو امەیەکە عیسی بکن بەخدا. خلق اقناع بکن کە عیسی خدایە . قومیك کە جاهل بو بم القا آنە البتە کمراە دبی عشائر اطرافی بغداسی سال لەمو پیش همو سنی المذهب بوك . ایمرو هویان یا شیعەیە یا وهابیە اگر والە خومان غافل بین ایشمان خرابە خدا اصلاحی حالمان بکا .

سلیمانی
عبدالکریم

٢/٤/١٠: [سۆن Soane] - پێشکەوتن

بو خوشو ینیك
... مانك یك
به شش مانك دو
به سالیك چوار روپیه دهدا
اعلان یا ایشیکی خوبی
له پرهٔ دواییدا دهنوسریت
بو دو دیر ۳ آنه ده ستینیت

پیشکوتن
حفتهٔ جاریك درده چیت

ده نوسری
—
یکی به آنه یکه

-(سال ۱ ژماره ۲۷)— —(روژ پنجشمبه ۱٤ صفر ۱۳۳۹ ۲۸ اوکتوبر ۹۲۰)—

اصل عربی است
تورکی هنر است
فارسی شکر است
کوردی کوز خراست

من زور حزم دهکرد چاوم به برژی ام درویه بکوتایه حیف که نماوه . هوالی که دست من کوتوه امه له وختی محمد علی میرزا کوری فتاح علی شاه له سلیمانی برژاوه .

وا جاکه بین تماشا بکین : هچکسی که کورد نه بی ناتوانی فیری ام زمانی کوردیه ببیت وتی بکات چیه . ایرانی له زمانی خویان زور به فیزن و کوردی به هیچ نازانن . بلام نابی امنده فیزیان بی . چونکه زمانه کی خویان تیکله له عربی و ترکی و فارسی هچ وختی پیاویکی ایرانی یکی اسمر قسه یك کوت . دهچیت له عربی ده دزی له باخلی خو یدا هیچی نماوه یا بوکن بوه وله بیری چوه . کوا بو بین تماشا بکین بزانین زمانی کوردی له چیه :

له ایرانی کوندا دو زمان بو . که او دو زمانه له پیش زمانه کانی تر بیژراوه اوانه یش یکیکیان زمانی بو که له کویستانی روژ آوای ایران قسهٔ پی ده کرا . اوی تریان اوه بو له مکن اصفهان و شیراز و فارسی کرمان و یزد ده بیژرا .

هیهیم رنکه دو طائفه بش بو . اوی به زمانی « کویستانی » قسهٔ ده کرد « م . ی » یان پی دهوت . او (ماجی) یانه بون که ولاتی (آسوری) و ایرانیان داگیر کرد . له (کیانیان) .

اوانه یش به زمانی که له ناو ایران قسه یان ده کرد ایرانیه کان بون . که لم نو زمانه بجی ماوه . له زمانی ایرانی کون که (فرس قدیم) یلن پی دهلین . له کن کرمنشاه و شیراز ... یه نوسینی میخی لیسر لته (برد) ماوه ته وه . له زمانی کرماجی یا کرمانجیه .

کوا بو درکوت که کورد له (مادی) یه کانه زمانی کوردیش زمانی مادی و کتیبی له (آوستهٔ زردشتیه) دیسان هوممان ده زانین که طائفه کانی کورد هتا امرو له کویستانی خویان هن زمانیشیان هر وایه .

ایستا با تماشا بکین بزانین چی بسر فارس هاتوه .

وختی اسکندر روی ایرانی داگیر کرد . زمانی روی کرانه وه کویستانی خویان ایرانیه کان کوتنه ژیر باری روم چن وختیك لپاش مردنی اسکندر له لای بلوجستانه وه یکی لسر کرده کان که اوی (زنونوت) بو لگل ده هزار کس ونبستی بکریته وه زوم له ریکانی شبراق . بهبهان شوشتر . دزفول . مندلی . کفری . کرکوك اربیله وه هات .

وختی که یشته اولای اربیل دی که هو دنیا کرتوبی . ده بی له ناو کیودا بکویت و بکبریت . له طائفه کوردستانی که له تاریخی خو یدا نلیت « ... » کوتینه ناو کیوه وه و توشی طائفه ی کردوك و کو مادی بوین زور تالیان له دست کیشان ده یان وت دژمنی ایمه ن که مادین . زمانی امانه زمانی کیبی زرد بو « ایستا « کردوك » کورده و « کوردی مادی » بو به زمانی وسمی . چن وختیك تاریخی له ناودا نه ما لپاش رومیه کان بو به وختی (ارشکی) که طائفه یه بو له لای خراسان لم وختهدا زمانی ایرانی تازه بووه به او زمانی (پهلوی) لپاش ارشکی بو به وختی (ساسانیه کان) که کورانی بابك شیرازین . زمانی اوانیش پهلوی بو هروا هتا اسلام بون . که عربه کان به تواوی ایرانیان کرت و هتا چن صد سال دیسان فارسی کوم له ژیر عربیدا . پاش اوه له وختی خلیفه کانی بنی عباس دیسان فارسی ماقول بو . هتا امرو فارسی زمانیکی دار نیه . تیکله له تورکی و عربی . لوماوه که جنکیز تیمور وهلاکو کوته بر زمانیان .

بلام کوردی وك خوی ماوه یکیکه له پاکترین زمانی ام ناوه هیچ پیویست نیه به فارسی لاته ی او زمانه ناکات . له فارسی کونتر و پاکتره . ده بی کورده کان زمانی خو یانه وه فیرداو بن یا له جیاتی اوه بیر بکه نه کده هتا فارسی تیایی باش ابیت .

٢/٤/١١: ئەحمەد بەگ - پێشکەوتن

خوشنیك
بو پیشکوتن
ده نوسری
—
یکی به آنه یکه

پیشکوتن
حفتهٔ جاریك درده چیت

کرایه
بو خوشو ینیك
به ۳ مانك یك
بشش مانك دو
به سالیك چوار روپیه
اعلان یا ایشیکی خوبی
له پرهٔ دوواییدا دهنوی
بو دو دیر ۳ آنه ده سی

-(سال ۱ ژماره ۵)— —(روژ پنجشمبه ۹ رمضان ۱۳۳۸ ۲۷ می ۹۲۰)-

بو مدیر پیشکوتن

نشانهٔ سعادت که وکو « پیشکوتن » بی له لوای سلیمانیدا دانرا و نو یتها . زور ممنون حکومت و واسطه ی بوین . امیدیش ده کین . که حکومت به پیشکوتنی به فیض و روناکیمان بکه یینی ....

بینه سر مقصد . وادیاره که ارباب نوسین جنابیان خریکن . که بجاری زبان کوردی له زبان فارسی و عربی روت بکن . به بجاری ساده و آزادی بهیلنه وه . ئه مه ش له پرا ممکن نابی . له بر ئه مه ی . زبان کوردی له کل فارسیا طخوریك و نمونه یکه . و بو عربیش عادتا بوه . به محتاج محتاجی ... خصوص . زبان عربی زور دزله منکه . هروا به دمبو بردی ناتوانین استغنای لی بکین . هرچن ئه مه انکار ناکری . امرو له کورد و عشایر کورده واری خویمان . که جنوبی یه . زبانیان هیه . زور ساده و آزاده .

اکر . ارباب خوی بکه ری . ولیکی باته وه . نزیك ... ده بی له ئه مه نده احتیاج نتوینین . مر بخود زبان ئیمه ش رنك و شکلیك به جو یا بو خوی پیابکا . بلام او ظرافت و طراوته او جناس وحلاوه ته ی که هیچ تیك ددچی ئایینی .

ئه مه لازمه نك رابه دو بردی و به ناو کردنی نکرا و هوش . به تدریج زبان خومان ریکای نوسین روتی بدوزیته وه و بحق خوشی بکات . ناتا دهبی لولا ارباب فضیلتیش حیثا هول بدا بو ئه م زبانه و کو زبانه کانیکه اساس وقاعده ی بو بدوزیته وه وتایی بوی . ابر ئه مه ی زمانی ایمه زور له دواماوه توه . که زور پش استعداد پیشکوتن هیه .

وام نیاز و رجاهیه . وادموودست یکجاری زبانه کان دستی لی ندری . هیچ نبی قیاس له زبان عثمانی بکه ین او بن کهنه یه . وبم نموهته وه که لی ده کرا . و ادبیاتیشی بم ترجه یه که ترقی کرد . بجاری هر له امارت فارسی و عرب خوی بی رزکار نکرا .

احمد

١٢/٤/٢: م... [سۆن Soane] - پێشکەوتن

« پیشکوتن »

پیشکوتن

حوشنیك
بو پیشکوتن
ده نوسری
یکی به آنه یکه

حفتة جاریك درده‌چیت

کریار
بوحوشو یئیك
به٣ مانك یك
به‌شش‌مانك دو
سالیك چوار رو پیه ده‌دا
اعلان یا ایشیکی خوبی
له‌برهٔ دو واییدا ده‌نوسریت
بو دو دیر ٣ آنه ده سینریت

-(سال ١ ژماره ٦)- -(روژ پنجشمبه ١٦ رمضان ١٣٣٨ ٣ جون ٩٢٠)-

— بو خو ولاتیه‌کان به حوینی بو احمد بك —

— به تایبتی —

جاری پیشو له پیشکوتندا اسر زمانی « کورد » شتیك دریژه دوا بو ـ که‌ام زمانه به جاریك له عربی و فارسی روت نکریت ـ و ناکریت .

بلی ـ خو دیاره ـ له‌پر یکدا کس نابی به‌کوریك ـ بلام ادوی له‌دست بیت و بکریت بوچ نکریت .

واده‌زانم او نوسینانه که‌عربی و فارسی تیکله‌اکر بلیم زور کسی را حیه که‌تی ناکا ـ درو نابیت .

وك له‌فرموده کەی احمد بکدا ام دیره‌ی تیا نوسرابو (او ظرافت و طراوته او حساس وحلاوته) ایوه بن وخووا امه کەی کوردیه ـ یکی له عربی زور شاره‌زا نه‌بی له چون ده‌کات ـ کو بخا و پیاو ،اتو له کانمان یکه یکدا انه‌یان لی بپرسنه‌وه ـ باش دراه‌کویت که‌درو ناکم او جوان و باشی وخوشیه که بو عربی و فارسی داده‌نریت لبرامه‌یه که زور بیژراوه و باش چونه پیشکه‌وه ـ ایکا کورد له فارسیش کون تره ـ اکر باش تماشای فارسی بکریت ـ تیا دراه‌کویت که‌له کوردی زور ورکر توه ـ چونکه نوسینمان به کوردی نه بو ـ لای عربی و فارسیش زور ترکیرا ـ بورنکه زمانه‌که‌مان پاش کوت .

ایستایش حز له وتن و نوسینی عربی و فارسیه که ده‌کین چونکه زیاتر پیدانه وه راهاتو ین .

بلی بروایش به اه وه ده‌کریت ـ بی تو زمانه که مان روت بکریت لوانی تر ـ بو امروی ایمه کرانه ـ بشکو زوریش کرانه ـ اکر ایمه ام کرانیه لسرخومان فری بده‌ین ـ لو (رابوردوانه) که ام کرانیه یان بو بی هیشتوین بی بی تر ده کین ـ چونکه به یك جاری ده‌یکوژ ینینه‌وه ـ اوانه‌ی باش ایمه ده‌کون لی یان وون ده‌بی ـ ایتر بو یان نادوزر یته‌وه .

خو دیاره چه له‌ناوعرب و چه له‌ناو عجم لناو کورد و تورك . . . . . شت بوبه ده‌نوسریت که حموکس بتوانی تی بکات ـ هچکس بوزمانه‌که اه‌یه‌ویت ـ شتیکی نوه‌ی که حموکس تی نه‌یشت و توانی له زمانیکی ترکم یاه‌یچی تیکل نه کرد بوچ ناشیرینه .

ایوه ده‌لین جاری بو او زمانه رنسکیك بر یژریت انجا دستی لی بدریت ـ بلی باشه ـ بلام ام دست لی‌دانه روخان نیه ـ بشکو نه هیشتنی دلو په‌ی عربی وفارسیه هتا له‌توانابی تون و قوژبنیشی بکریت .

انجا لمولا هچکس به رنکیك خذمتیکی باش بکات ولك خوتان ده فرموی (اساس ومساس) (قاعده وماعده) ولك رنك و[illegible] وابشتسانه بی ـ بوی دانریت ـ زور رهول بدرین پیشکوتنه وه‌ی زمانه‌کان .

نه‌لك ابردل کران بی له زیاتر لسری ناروم .

م . . .

—

پاکی وتمیزی

له سایهٔ حکومته وه ایمرو [illegible] کوی‌دمان له پاکی و تمیزی کردووه له‌برامه‌ی که نازانن له‌پاشدا ضرری

١٣/٤/٢- ٢.١ : زەکی سایبب/ محەمەد جەمیل

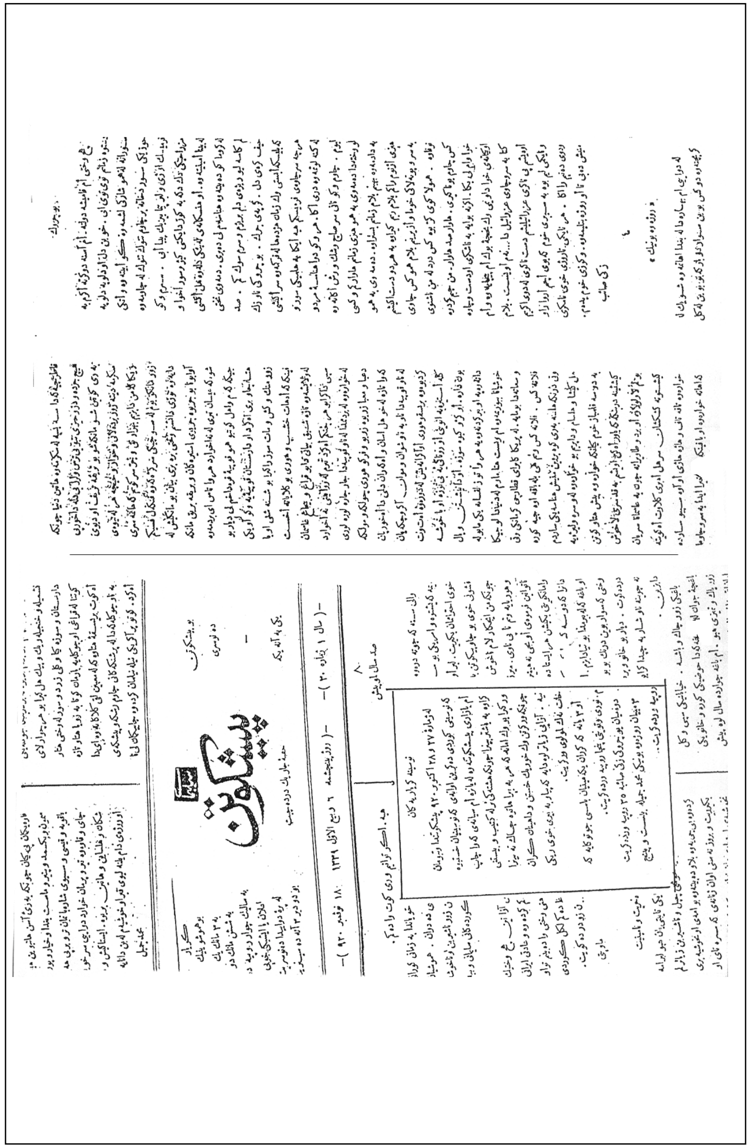

۱٤/٤/۲ :پێشکەوتن [سۆن Soane]

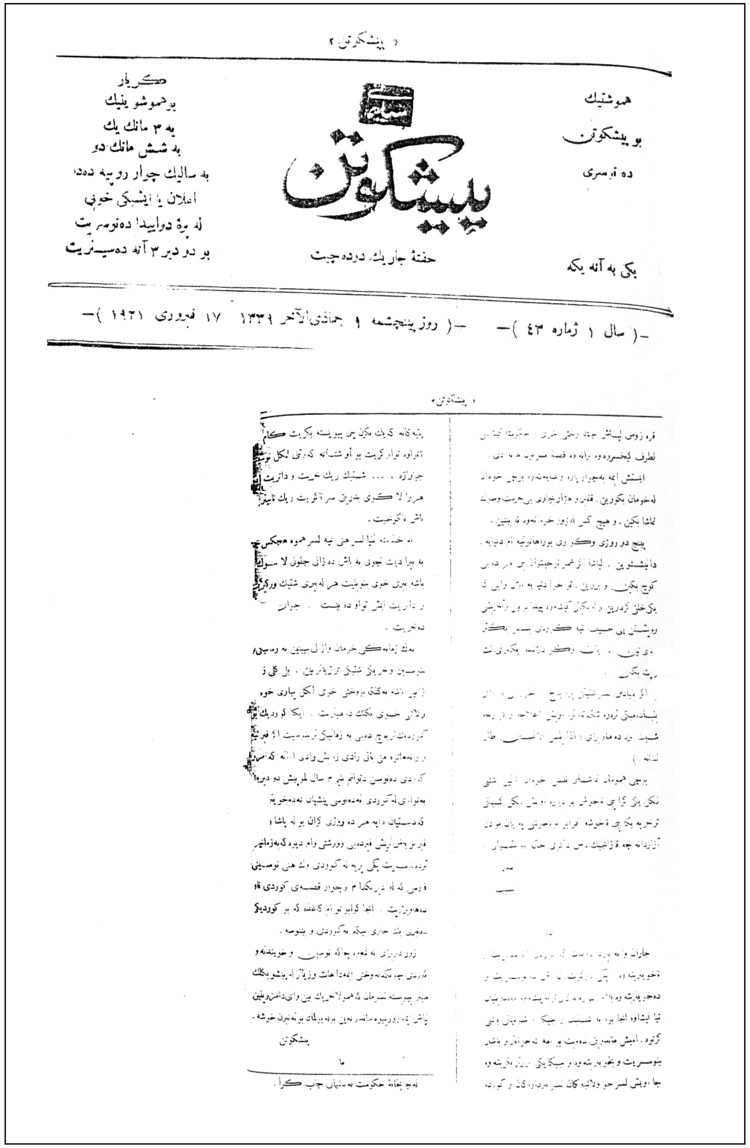

« پیشکوتن »

هوشنیك بو پیشکوتن دەنوسری — یکی بە آنه یکە

پیشکوتن

حفتة جاریك دردەچیت

کریار بو هوشو ینیك به ۳ مانك یك به شش مانك دو به سالیك چوار روپیه دەدا — اعلان یا ایشیکی خوبی لە برەی دوایدا دەنوسریت بو دو دیر ۳ آنە دەسینریت

—(سال ۱ ژمارە ٤٣)— —(روژ پینجشمە ۹ جمادی‌الآخر ۱۳۳۹ ۱۷ فبروری ۱۹۲۱)—

۱٥/٤/۲ : عەبدالله سەبریی [گۆران]

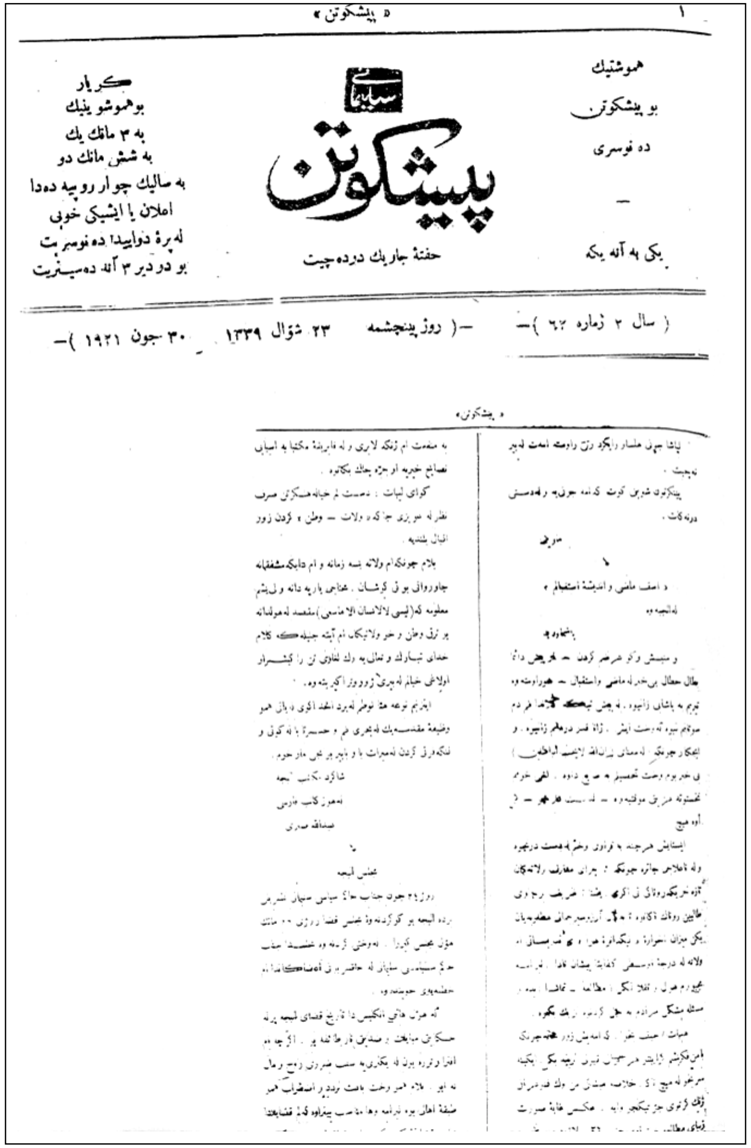

« پیشکوتن »

هوشنیك بو پیشکوتن دەنوسری — یکی بە آنه یکە

پیشکوتن

حفتة جاریك دردەچیت

کریار بو هوشو ینیك به ۳ مانك یك به شش مانك دو به سالیك چوار روپیه دەدا — اعلان یا ایشیکی خوبی لە برەی دوایدا دەنوسریت بو دو دیر ۳ آنە دەسینریت

—(سال ۲ ژمارە ٦٢)— —(روژ پینجشمە ۲۳ شوال ۱۳۳۹ ۳۰ جون ۱۹۲۱)—

٢/٤/١٦: دادگەی شەرعیی سلێمانیی

٢/٤/١٧-١: دەزگەی تاپۆی سلێمانیی

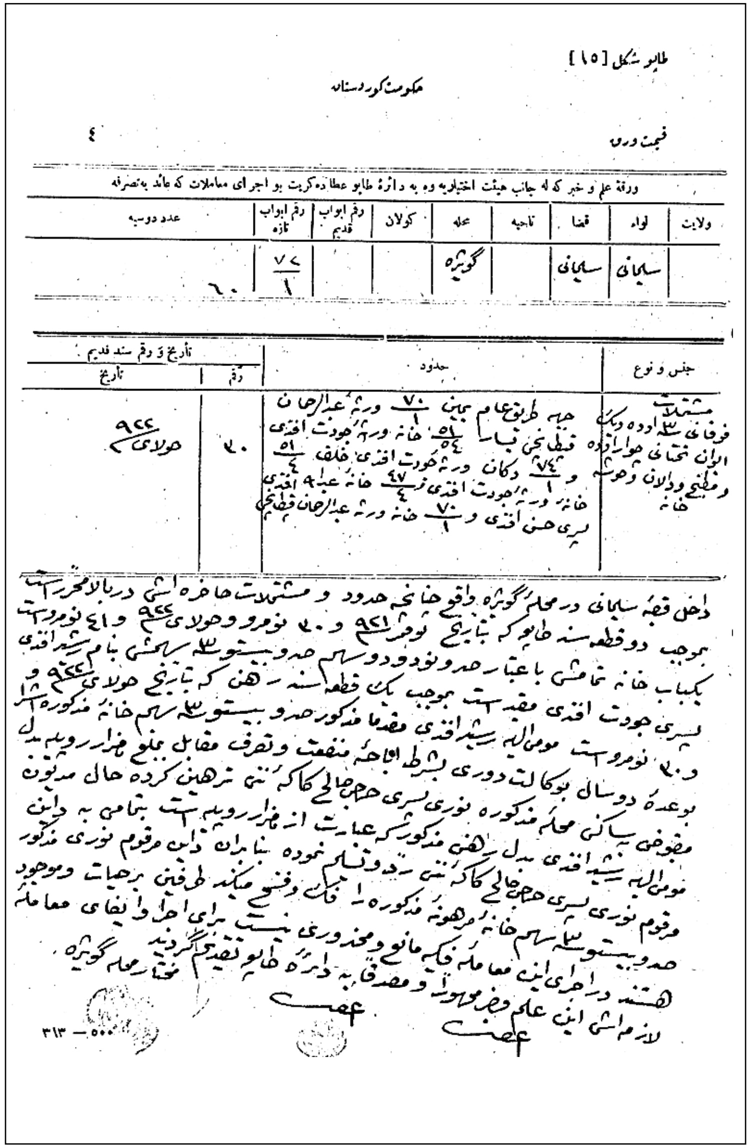

طابو شكل [١٥]

حكومت كوردستانه

قيمت ورق

ورقهٔ علم و خبر كه له جانب هيئت اختياريه وه به دائرهٔ طابو عطا ده كريت بو اجراى معاملات كه عائد به تصرفه

ولايت	لواء	قضا	ناحيه	محله	كولان	رقم ابواب قديم	رقم ابواب تازه	عدد دوسيه
	سليمانى	سليمانى		گويژه			٧٦/١	٦٠

جنس و نوع	حدود	رقم	تاريخ
		٦٠	حولاى ٩٤٤

٢/١٧/٤/٢: دەزگەی تاپۆی سلێمانیی [الحكومة العسكرية البريطانية]

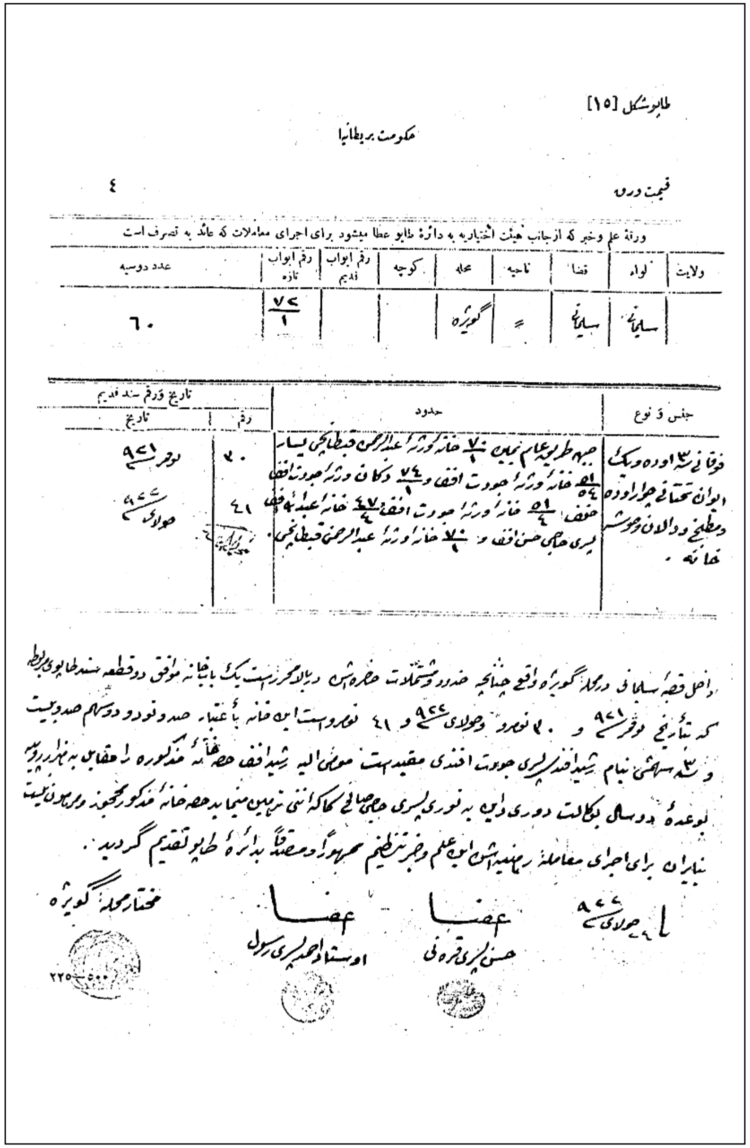

٢/١٧/٤/٣: دەزگەی تاپۆی سلێمانیی - [حكومة بريطانية]

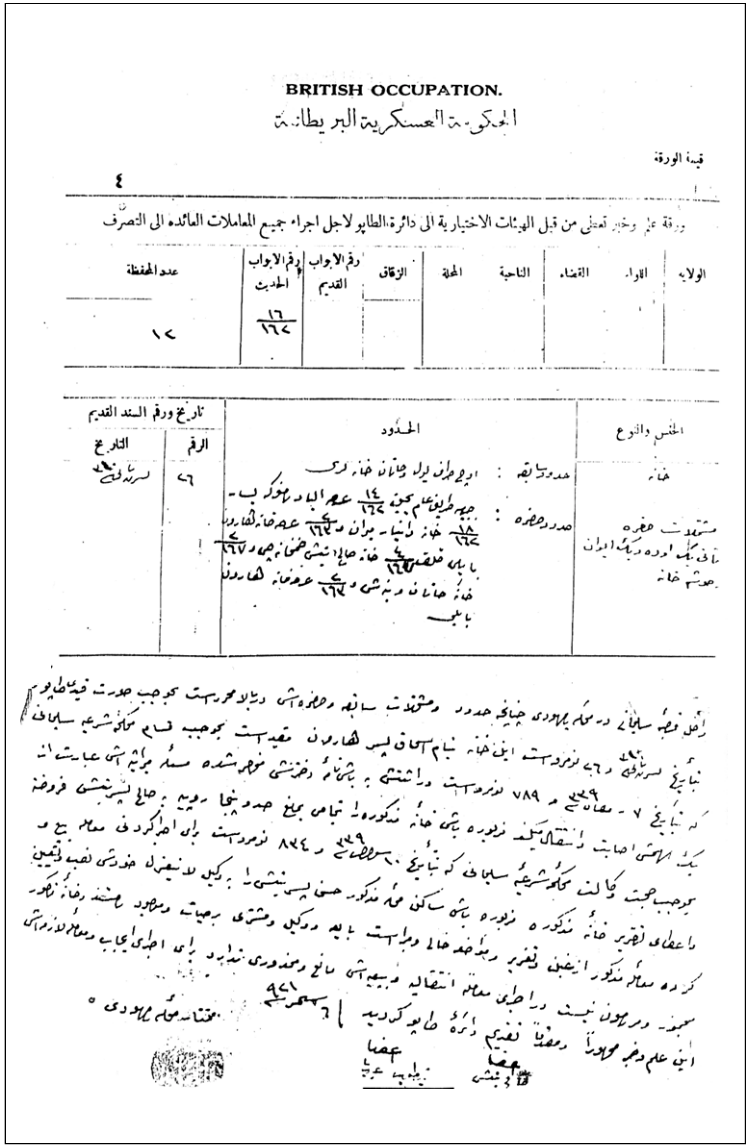

٢/٥- وێنەی نامەی کەسیی - ڕۆژنامە و دەستنووس - و ڕەسمیی و هەمەجۆرەی کوردیی[*]

١- ن. ح.
٢- سەیید تاهیر بۆتیی.
٣- ش. م.
٤- مەلا ساڵح جزیریی.
٥- مەلا ئە. کامی
٦- عەبدوسسەتار کوردیی
٧- مەلا کورمانجی. ئە. کامیل
٨- میر ئازیز ئەحمەد/ سورەییا بەدرخان
٩- مەلا تەها جزیریی
١٢- سۆن Soane
١٣- قازیی سلێمانیی.
١٤- سۆن Soane
١٥- قازیی سلێمانیی و عولەماکان
١٦- کوردیی؛ زەکیی سایب/ مستەفا سایبب
١٧- محەمەد ئەمین زەکیی
١٩- غەریب؛ شێخ محەمەد
٢١- کوردێک؛ مستەفا سایبب.
٢٢- ژیانەوە
٢٣- ڕواندزیی؟
١/٢٤- ئەمین کوردیی؟
٢/٢٤- ئەمین کوردیی؟
١/٢٥- ئەمین کوردیی؟
٢/٢٥- ئەمین کوردیی؟
٢٦- غەریب؛ شێخ محەمەد

(*) ڕستی نامەکان بەپێی کۆی گشتی نەک بەپێی ئەلفابێ ڕێز کراون.

٢٧- ژیانەوە
٢٨- محەمەد ئەمین زەکیی
٢٩- هەنریی دوبس H. Dobbs
٣٠- سەیید ڕەشید؛ محەمەد ڕەشید
٣٨- حاکم؛ حوکمداری کوردستان مەحموود
٣٩- موتەسەڕریفی سلێمانیی؛ عومەر
٤٠- یاریدەدەری فەرمانڕەوای سیاسیی بریتانیایی/ ١؛ گرینهاوس Greenhouse
٤١- ئیبراهیم بنحاس
٤٣- موتەسەڕریفی ئینگلیز؛ کاپیتان چاپمان A. J. Champan
٤٤- ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ
٤٦- ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ
٤٧- ئەحمەد زێباری
٤٨- تاهیر مەلا مەحموود/ تاهیر بەهجەت مەریوانی
٤٩- تاهیر مەلا مەحموود/ تاهیر بەهجەت مەریوانی
٥٠- تاهیر مەلا مەحموود/ تاهیر بەهجەت مەریوانی
٥١- تۆفیق مەحموود ئاغا/ پیرەمێرد
٥٨- تۆفیق مەحموود ئاغا/ پیرەمێرد
٧٠- شێخ حسێن عەبدولقادر کەسنەزان
٧١- حەسەن محەمەد عەلیی جاف/ حەسەن فەهمی جاف
٧٢- حەسەن محەمەد عەلیی جاف/ حەسەن فەهمی جاف
٧٣- حەسەن محەمەد عەلیی جاف/ حەسەن فەهمی جاف
٧٤- حەسەن محەمەد عەلیی جاف/ حەسەن فەهمی جاف
٧٧- ڕووناک مەلا محەمەد ئەمین/ ڕووناک مەلا ڕەشید بابان
٧٨- ڕووناک مەلا محەمەد ئەمین/ ڕووناک مەلا ڕەشید بابان
٧٩- مەلا ڕەشید فەتاح بەگ
٨٠- ڕەفیق ساڵح عەبداللە؛ حیلمیی
٨٢- ڕەفیق ساڵح عەبداللە؛ حیلمیی
٨٤- ڕەفیق ساڵح عەبداللە؛ حیلمیی

٨٥- ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی
٨٦- ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی
٨٧- ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی
٨٨- ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی
٨٩- ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی
٩٠- ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی
٩٢- شێخ عومەر شێخ محەمەد قەرەداخیی
٩٣- عەبدالله عەزیز عەبدوڕڕەحیم
٩٦- مەلا عەبدالله مەلا ڕەسووڵ؛ زێوەر
٩٨- مەلا عەبدالله مەلا ڕەسووڵ؛ زێوەر
٩٩- مەلا عەبدالله مەلا ڕەسووڵ؛ زێوەر
١٠٠- عەبدوڕڕەحمان سەیید عەبدوڵلەتیف/ گیو موکریانیی
١٠١- مەلا عەبدولکەریم فەتاح/ مەلا عەبدولکەریم مودەڕڕیس
١٠٢- عەبدولکەریم محەمەد فوئاد
١٠٣- عەبدولکەریم محەمەد فوئاد
١٠٤- عەبدولکەریم محەمەد فوئاد
١٠٥- عەبدولکەریم محەمەد فوئاد
١٠٦- عەبدولکەریم محەمەد فوئاد
١٠٧- عەبدولواحید مەجید تیلەکۆیی/ عەبدولواحید نووری
١٠٨- شێخ عەلائوددین بیارە
١٠٩- شێخ عەلائوددین بیارە
١١٠- شێخ عەلائوددین بیارە
١١١- شێخ عەلائوددین بیارە
١/١١٢- عەلی باپیر ئاغا؛ کەمالیی
٢/١١٢- عەلی باپیر ئاغا؛ کەمالیی
١١٣- فوئاد ڕەشید بەکر
١١٤- ماجید مستەفا
١١٥- محەمەد ئەمین زەکیی

١١٦- محەمەد ئەمین زەکیی
١١٧- محەمەد ئەمین زەکیی
١١٨- محەمەد ئەمین زەکیی
١١٩- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٠- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢١- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٢- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٣- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٤- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٥- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٦- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٧- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٨- محەمەد ئەمین زەکیی
١٢٩- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣٠- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣١- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣٢- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣٣- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣٤- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣٦- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣٧- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣٨- محەمەد ئەمین زەکیی
١٣٩- محەمەد ئەمین زەکیی
١٤٠- محەمەد ئەمین زەکیی
١٤١- محەمەد ئەمین زەکیی
١٤٤- محەمەد ئەمین زەکیی
١٤٨- محەمەد ئەمین زەکیی
١٤٩- نەوەی خوا هەرزاد

١٥١- محەمەد سەعید عەبدولمەجید/ قەززاز
١٥٢- محەمەد سەعید عەبدولمەجید/ قەززاز
١٥٤- شێخ محەمەد شێخ عەبدالله/ قانیع
١٥٥- شێخ محەمەد شێخ عەبدالله/ قانیع
١٥٦- شێخ محەمەد شێخ عەبدالله/ قانیع
١٥٨- شێخ محەمەد شێخ عەبدالله/ قانیع
١٥٩- محەمەد مەحموود حیلمیی/ محەمەد قودسیی
١٦٠- محەمەد مەحموود حیلمیی/ محەمەد قودسیی
١٦١- محەمەد مێرگەسووریی
١٦٢/١- مستەفا ساییب
١٦٢/٢- مستەفا ساییب
١٦٧- مستەفا ساییب
١٧٠- ١-٢- مستەفا ساییب
١٧٣- مستەفا ساییب
١٧٤- مستەفا ساییب
١٧٦- مستەفا ساییب
١٨٢- مستەفا ساییب
١٨٣- مەحموود مەلا ئەمین موفتیی/ بێخود
١٨٤- مەحموود و پاشا محەمەد پاشا جاف
١٨٧- حەفیدزادە مەحموود
١٨٨- حەفیدزادە مەحموود
١٨٩- حەفیدزادە مەحموود
١٩٠- حەفیدزادە مەحموود
١٩٢- حەفیدزادە مەحموود
٢٠٥- حوکمداری کوردستان
٢٠٦- بەڕێوەبەری هەتیوان
٢٠٧- بەڕێوەبەری تاپۆی سلێمانیی
٢٠٨- مەئمووری ئیجرای سلێمانیی

٢٠٩- یاریدەدەری فەرمانڕەوایی سیاسیی بریتانیایی/٢.
٢١٠- سەرۆکی بەلەدییەی سلێمانیی.
٢١١- سەرۆکی ئەنجوومەنی میللیی کوردستان/ شێخ قادر
٢١٢/١-٢- فەرمانی حوکمدار؛ مەحموود
٢١٣/ فەرمانی حوکمدار؛ مەحموود
٢١٤- فەرمانی حوکمدار؛ مەحموود
٢١٧- مەئمووری سیاسیی لەشکری بریتانیا؛ مێجەر ئەدمۆنس G.J. Edmondz.
٢١٨- مەئمووری سیاسیی لەشکری بریتانیا؛ مێجەر ئەدمۆنس G.J. Edmondz.
٢٢٠- مەلیکی کوردستان؛ مەحموود، سەرۆکی ئەنجوومەنی میللی و سەرۆکی نێوخۆ؛ غەریب
٢٢٢- مەلیکی کوردستان؛ مەحموود، سەرۆکی ئەنجوومەنی میللی و سەرۆکی نێوخۆ؛ غەریب
٢٢٤- فەرماندەی سوپایی؛ ماجید مستەفا
٢٢٥- فەرماندەی سوپا؛ ڕەزا
٢٢٧- مەلیکی کوردستان/ سەرفەرماندەی گشتیی
٢٢٩- موتەسەڕڕیفییەتی سلێمانیی
٢٣٠- مامۆستا سەعید سیدقی کابان
٢٣٣- ئەوقافی سلێمانیی
٢٣٤- موفەتتیشی مەعاریفی مەتیقەی کوردستان/ کەرکووک
٢٣٥- موتەسەڕڕیفی سلێمانیی - ١٩٣٢ز.
٢٣٦- موتەسەڕڕیفی سلێمانیی - ١٩٣٢ز.
٢٣٧- قائیمقامی شاباژێڕ
٢٣٩- موتەسەڕڕیفی سلێمانیی.
٢٤٠- موتەسەڕڕیفی سلێمانیی - ١٩٣٦ز.
٢٤٢- بەڕێوەبەرایەتی مەعاریفی سلێمانیی
٢٤٣- بەڕێوەبەری قوتابخانەی ئاوایی قەرەداغ؛ ڕەشید کەریم قەرەداغیی.
٢٤٤- موعەللیم فائیق عەبدالله/ بێ کەس.
٢٤٥- بەیاننامەی بەڕێوەبەری ناحیەی خورماڵ

٢٤٧- بەڕێوەبەری ناحیەی خورماڵ
٢٤٨- جەعفەر کەریمی
٢٤٩- محەمەد قازیی/ سەرکۆماری کوردستان- پێشەوا
٢٥٠- محەمەد عەلی ئاغازادە؛ وەهاب
٢٥١- مستەفا خۆشناو
١/٢٥٢- هێزی دیموکراتی کوردستان
٢/٢٥١- مستەفا خۆشناو
٢٥٣- فەرماندە؛ محەمەد ڕەشیدخان
٢٥٤- محەمەد قازیی/ سەرکۆماری کوردستان
٢٥٥- محەمەد قازیی/ سەرکۆماری کوردستان
٢٥٦- محەمەد قازیی/ سەرکۆماری کوردستان
٢٥٧- حسقێل
٢٥٨- عەبداللە سەبریی
٢٥٩- ئەدهەم ئەحمەد
٢٦٠- ئیبراهیم ئەحمەد
٢٧٨- بەرنامە - پرۆگرام - جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن؛ سلێمانیی.
٢٧٩- بەرنامەی جەمعییەتی پێشکەوتنی کوردان؛ سلێمانیی.
٢٨٩- بەیاننامەی سیاسیی؛ حەفیدزادە/ مەلیک.
٢٩١- بەیاننامەی جەمعییەتی مودافەعەی وەتەن؛ سلێمانیی.
٣١١- تەبشیر (مژدەنامە)ی مەلیکی کوردستان.
٣١٥- دەسەڵاتی بریتانیای داگیرکەر
٣٢٥- دادگەی شەرعیی سلێمانیی (قەسسامنامە).
٣٢٦- قازیی سلێمانیی [قەسسامنامە).
٣٢٧- مەزبەتەنامەی خۆ ولاتییەکانی گوندی گوڵپ - سلێمانی.
٣٣٠- وەسیەتنامەی ئەفسەرانی گیانفیدای کورد و کوردستان.
٣٣٣- ئەلیاهو؛ محەمەد عەلی داود [وەکالەتنامە].
٣٣٤- فەقێ تۆفیق کوێخا سەعدە [وەکالەتنامە].
١/٣٣٥-٢- یاداشتنامەی مستەفا سایبب.

١/٥/٢: ن. ح.

سالا اوّل
نومرو ١
کردستان
١٣١٥
تقریض

٢/٥/٢: سەیید تاهیر بۆتیی

عدد ٥　　سالا ئوڵي　　دوره ١

کردستان ١٣١٥

حجى فى كاغذكى ديكه ژمتره دقى سر كاغذى وها بثيسه: بمصر نجل المرحوم بدرخان پاشا مقداد مدحت بك

هرجار دو هزار جريده‌يا ازى ديكم كردستانى ده بلاش بدن خلكى

عنوان
مصرده (كردستان) غزته‌سى صاحب ومحررى بدرخان پاشا زاده مقداد مدحت

پازده روژاده جارك تيت تيساندن جريده‌يا كردى‌يه
كردلرى تحصيل علوم وفنونه تشويق ايدر نصائح واديبات كرديه‌يى حاوى
اون بش كونده بر نشر اولنور كردجه غزته‌در

روژا پنجشيى‌ده ٢٧ محرم الحرام سنه ١٣١٦ پنجشنبه فى ٤ حزيران سنه ١٣١٤

« ژبو جريده يا كردستانى »

٣/٥/٢: ش. م.

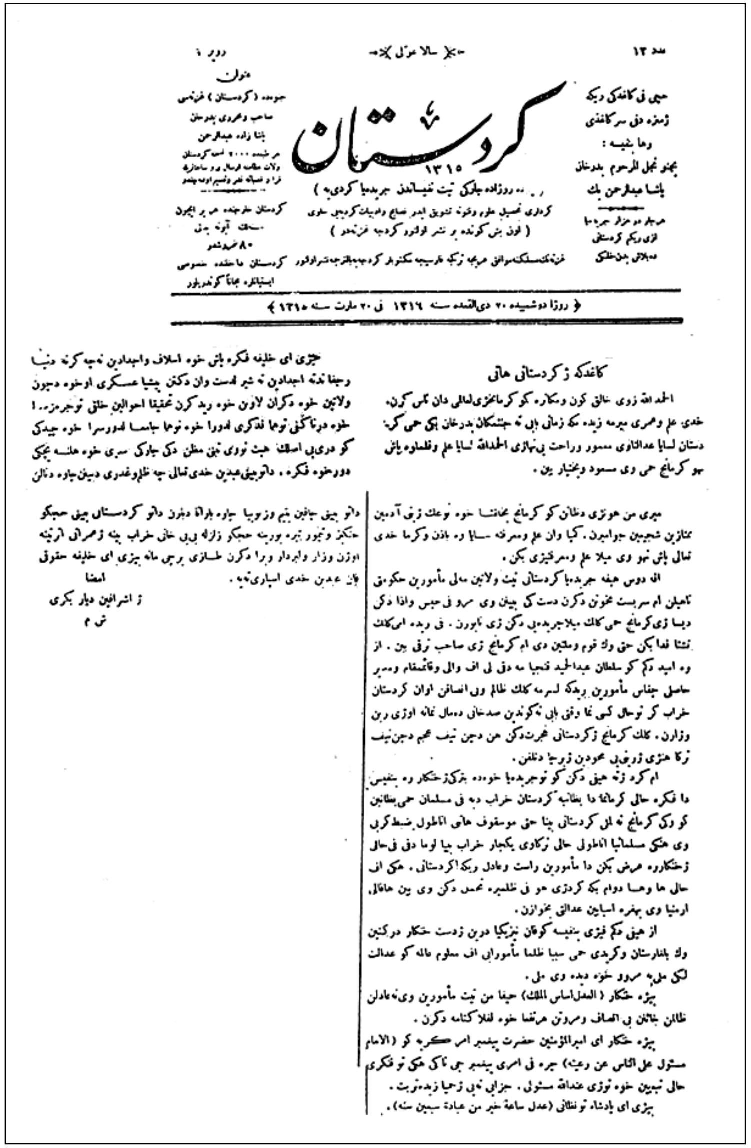

عدد ١٢　　سالا اوّل　　دوره ١

کردستان ١٣١٥

حجى فى كاغذكى ديكه ژمتره دقى سر كاغذى وها بثيسه: بجنو نجل المرحوم بدرخان پاشا عبدالرحمن بك

عنوان
جنوه‌ده (كردستان) غزته‌سى صاحب ومحررى بدرخان پاشا زاده عبدالرحمن

روژاده جارك تيت تيساندن جريده‌يا كرديه
كردلرى تحصيل علوم وفنونه تشويق ايدر نصائح واديبات كرديه‌يى حاوى
(اون بش كونده بر نشر اولنور كردجه غزته‌در)

روژا دوشنبه‌ده ٢٠ ذى القعده سنه ١٣١٦ فى ٢٠ مارت سنه ١٣١٥

كاغذكه ژ كردستانى هاتى

٢/٥/٤: مەلا ساڵح جزیریی

سالا عوّلی

کردستان
١٣١٥

(بازده روزاده جارکی تیت نفیساندن جریده‌یا کردی‌یه)

کردلری تحصیل علوم وفنونه تشویق ایدر نصایح وادبیات کردیه‌یی حاوی ،

(اون بش کونده بر نشر اولنور کردجه غزته‌در)

غزته‌نك مسلکنه موافق عربجه ترکجه فارسیجه مکتوبلر کردجه‌یه بالترجمه نشر اولنور

روبر

عنوان

جنوه‌ده (کردستان) غزته‌سی

صاحب ومحرری بدرخان

پاشا زاده عبدالرحمن

هر طبعده ٢٠٠٠ نسخه کردستان

ولات مظانه ارسال و وساطتیله

قرا و قصباته نشر وتعمیم اولنه‌جقدر

کردستان خارجنده هر بر الجون

سنه‌لك آبونه بدلی

٨٠ غروشدر

کردستان داخلنده خصوصی

ایستیانلره مجاناً کوندریلور

ن فی کاغذکی ریکه

ه دفی سر کاغذی

وها بنفیسه :

نجل المرحوم بدرخان

سا عبدالرحمن بك

جار دو هزار جریده‌یا

ازی ریکم کردستانی

ده‌بلاش بدن خلکی

روژا پنجشنبیده ٩ ذی‌الحجه سنه ١٣١٦ فی ٧ نیسان سنه ١٣١٥

٢/٥/٥: مەلا ئە. کامی

کردستان

هژمار ٣

جیهی نفیساندینی

مصر القاهره علبك بوسته بی ٥٨٠

جزیده کی ١ قری‌یه

سالیاڤی ١٥٠ شش هیڤیاڤی

٨٠ قری یه

نمره ٣

محل اداره سی

مصر القاهره‌بوسته قوطوسی ٥٨٠

نسخه سی ١ غروشدر

سنه لك آبونه سی ١٥٠ آلتی آیلغی

٨٠ غروشدر

بازده روژا جارکی ده ردیکه ڤیت قنجیا کرمانجاره دیخه پتیت

جریده بی کرمانجایه

کردلرك منافعنی مدافعه واون بش کونده بر انتشار ایده ر کردغزته سیدر

١٥ ذی الحجه ١٣٣٥

جیهی فرو تاندینی ، محل توزیعی : مکتبة التألیف شارع عبد العزیز مصر

کاغذی هاتی یه ژجامع ازهری

ایرو أز ژی برای مه کرمانجارا نصیحت دیکم هشیا ربین دی بیژم أم ژڤی وقتی چاڤی خه ڤه نه کن وژی وی خوا کران رانه بین ، خلك کرمانج بونیامه ناهاین بوناڤی دی بیژم ام کشك زانای مه ونه زانای مه کژی چاڤی خه ڤه کن ودست بدن هف بونا سلامتا کردا بخه پتن وولاتی ژی تهلکه خلاص بکن بونا ناموسا وشرفاخه بلندومزن بکن پاشڤی ام ژی بکارن لبریار ونیارا سری خه برڤه را کن . ایروژی چارملیونا پتر کردهنه و پاشی ناڤی کردا ما یینا خلقی نابی کوتین وکس وان ناسنا کن کنکا ملتا وعناصرا دهژمیرن نا بیژن کرد ژی هنن حتی وانا ژی هیه سببی ڤی اڤه کی کردبی تاریخن وبی جریده نن وایشی دنیی وسیاستا عالم نزانن . بوناڤی ڤی کس ژی وان ناسنا کن .

ایرو تاریخك کرمانجا نینه حتی بزانن ژی جنس خورا وژ سلامتی راجه خدمت کرنه ایرو جریدا کی کردتنیه حتی خه بکانن ژی تعدایی خلکی وبی حیله ودسیسه سیاستا خه محافظه بکن . ایروقومك نه مایه کی جریدی وان نیسه بڤی جریدی حالی خه دیژبن ، دردی خه تشریح دکن مطلبك وان هبه دوخازن . حی قوم بی جریده یه اووك مروڤی لاله نکاره دردی خه بی بیژه ،سحنا که چه حالی ده یه . لبوناڤی کرمانج خه دان هف جمعیتکی چه کرن وجریده کی درخستین وناڤی جریدی (کردستان) دانن اڤ جریدا ژی تاریخ بوراندینا کرمانجا بحث دیکه وکرد ژی کوهاتین وچاڤا بون وژی سلامتی راو جنسی خورا چه خدمت کرنه دنڤیسین . اڤ جمعیتا مه مظینیا و بلند بونا کرمانجا دیخه بیته ژ بونا کرمانج ژی مزوف بن وجمعیتا چه کن وبی عزمانی خه بنڤیسین ومکتبا ڤه کن وکیتبا عزمانی خه بنڤیسین وولاتی خه ژی دستی خلکی درخینن وبی دستی خه ولاتی خه اصلاح بکن واتفاق بکن شر وعداوتی کی ناڤ مه‌دایه درخینن وام کژی یك بن وأم دی بیژن حقی کردا ژی هیه خه تنی اداره بکن ولڤ جمعیتامه له کل اهل اوربا بی احوالی کردا تشریح دکن حق اهل اوربا بی بزانن کی له دنیی کردژی هـه نن وحقی خه ژی دوخازن . ام تفدا کرمانج ژی دلی خه ژڤی جمعیتی راوژی مالی میر بدرخان ره‌که ئه ڤه ری ژ کرمانجاره ئه کیرتشکر دیکین خدی حی خلقین که سر قنجیا کرمانجاره دیخه بیته بهیله. ملا ا . کامی

کردستان

ام دبینین ژڤی کاغذی که کرمانج هشیار بونه امیدامه زیده تیر دبه کـه روژکه قدری خپیتاند ینامه بته‌زانن.

٦/٥/٢: عەبدوسسەتار کوردیی

هژمار ٤
جيهى ئڤيساندينى
مصر القاهره علبك بوسته يى ٥٨٠

كردستان

نمره ٤
محل اداره سى
مصر القاهره بوسته قوطوسى ٨٠

جريده كى ١ قرى يه
سالياڤى ١٥٠ شش هيڤياڤى
٨٠ قرى يه

بازده روژا جاركى ده رديكه ڤيت قنجيا كرمانجاره ديخه پتيت
جريده يى كرمانجايه
كردلرك منافعنى مدافعه واون بش كونده بر انتشار ايده ركردغزته سيدر

نسخه سى ١ غروشدر
سنه لك آبونه سى ١٥٠ آلتى آيلغو
٨٠ غروشدر

٣٠ ذو الحجة ١٣٣٥

جيهى فروتانديني ، محل توزيعى : مكتبة التأليف شارع عبد العزيز مصر

كاغذى هاتى يه :

جوان كرمانجا ام ژى سالى ١٢٦٢ ڤرده روبرو شوندا ديچين وتوكسك توينه ژى مرا بيژه اى كلى كرمانجنو هشيار بين چقاسه بلاو مصيبتكه ژورا نييه هون ديبژين حكمت خدى وصايه ميزه كن حكمت خذى تعالى چاوايه ژى ورا بيژم حكمت خدى تعالى ژحمو مخلوقى وك خط تلغرافى بلا بوى هر قومكه قاسى شهرزا بونه حو ژوى قانوند ربانى كه سر حكمت خدى تعالى تأسيس بونه علم ومعرفت اقتباس ديكن اڤ قانون ربانى نورانى افق

ازليده بيچيا قدرتى راكريه اتحاد وترقى حمو تعبد امركزيه هر شعب كه آليك اختيار كرن هنكار بدنى كرتن تمام دڤى حاصل كرن منا اهل اوروبا د ترقى يك بونا دان معلوما هر مروڤى يه ايدينان سه زعمى وان باآخرنى دكرن اڤ شعبا مروڤا دوكوژز كوندا تالان دكن ربويانژى رى قوط دكن اڤ وقوعاتان واقع بون ودين خصوصا سالى ١٣٢٢ شرى كه ماينا ملاند قره كچياندە چيبو ژى زمان اولده حياتهاشريكه وسامزن وقطيع توناڤ ملتكه چيبونو ولكن ناڤ كرداندە چيبو مع هذا مزن وملاى كرنجا شڤ درد كلامى خدى وحديث پيغمبرى دخونين وخوندين ديدن و بازارى مزن مزن دكرن قط ژى ڤى غفلتى هشيار نابين ازلباطى خو ديبژم سبب دى اڤكه ژڤرن عولى حيانها توكسك مكتبك بونا زمان كردان ڤنه كرن خصوصا قواعدكه زيرا چينه كرن مناصرفكه نحوكه حتى جريدان ومجلان بزمان كردان دريخين بوناحوكس فهم بكه وبخونه معنى اتحاد وترقى چه يى بزانن ابرو جوانا كردان منا جوان تركان دكن اڤ جوان تركان ژدرڤادرڤا اتحاد وترقى ى ملتى خو دخستن وژملتى خوره بخطاب كه خطاب دكرنكه اڤ خطابا ملتى وان فهم نه دكرن بوناڤى ماتى وان حيانى ابرو منا مروڤ غريب لوان مزه دكن بوناڤى بر عقلاى كرمانجان واجبكه برى هرتشتى مكتبكه ابتدائى بونا تعليم لغت كردى ڤكن وتحصيل ويرا اصول معقول دانين ژڤى بشدا حروفات لغت كردى دانين اڤ ظن مكن تشتك سهله بوناڤى همتكه مزن دخوازى، هڤيامه ژخدى تعالى هيداڤ جميت كردانكه نهو چيبويه ژ بونا كردان تشتك هيجايى چى بكن والله الموفق.

عبدالستار الكردى

كردستان :

چو قا ام دينن جوا ناكر مانجا هشيارد بين ، ام ژى رى يى مه كرت زيده تير بيخه پيتين.

٧/٥/٢: مەلا کورمانجی. ئە. کامیل

جيهى ئڤيساندينى
مصر القاهره علبك بوسته يى ٥٨٠

كردستان

نمره ١
محل اداره سى
مصر القاهره بوسته قوطوسى ٥٨٠

جريده كى ١ قرى يه
سالياڤى ١٥٠ شش هيڤياڤى
٨٠ قرى يه

بازده روژا جاركى ده رديكه ڤيت قنجيا كرمانجاره ديخه پتيت
جريده يى كرمانجايه
كردلرك منافعنى مدافعه واون بش كونده بر انتشار ايده ركردغزته سيدر

نسخه سى ١ غروشدر
سنه لك آبونه سى ١٥٠ آلتى آيلغى
٨٠ غروشدر

٣٠ محرم ١٣٣٦

جيهى فروتانديني ، محل توزيعى : مكتبة التأليف شارع عبد العزيز مصر

كاغذى كه مه بير :

چيڤا ميزه ديكم ال ى باولاطى كردا ولبو كژتى عددى كرمانجا قط نابينم ونه زى سحديكم مكتبك وصدر سما كى بولغتى مه كرمانجاهيه ونه ژى دى بيژم كسكى كتيبك صرف ونحو بعزمانى مه كردا تدوين كريه اڤ ژى مه كردارا چيڤا عيب وشەرمى دبه ناڤ ملت وعناصرادا ابروتوقوم نمايه بى كتابت وبى نڤيساندن غير كردان بيزى شاعرى كرداچه دى بيژى

هر كرده لى بين كل ملت
بى بهره لى خوندن كتابت
ملت بى كتيب وبى نڤيسين
غير كردان نيه لى روى زمين

بوناڤى اهل أوروبا دى بيژنكى زمانى كردا زمانى ادبيات نيه چونكه أهل اوروبا ده چين وسياحت ده كن لى ولاطى مه كردا دى نيرنكى جيڤا بازارى كرمانجا هنتن ناڤ اڤ بازاراندان جريده كى مرمانى كرداونه ژى مكتبك مرمانى كرمانجاهيه بل حمو بولغتى تركانه وميزه ديكن كرد حمولى جيان وكوتادا ساكن دى بين وبازار ترك كرينه ژى تركانرا بيڤى استدلال ده كن لغتى كرد لغتى ادبيات نيه وبولغتى كردا كتابت وخوندن ونڤيساندن نيه وكرد قومكى جاهل وقومكى بى بهريه ومعلومى حوكسكى بويه كرد اشقيا نهرلى چيان ده كرن وده زى ده كن وكرد قومكى بوشر وعداوت وبوشقاق ونفاقن ومالى هفودن غصب وغارات دى كن قابلى تمدن نه نن لبونا ڤى سرمه كرداواجبي برحمونشتى أم برنجه بتن بونا لغتى خوه نشر بكين ومرمانى خوه مكتباڤه كين حتى أم بكانن أڤ جهلا وأڤ شقاق ونفاقا ناڤ خه داو رخينن وباشڤى بونانيج بوناولاطى خوه بخه پتن چونكه نڤيساندن وخوندن بولغتى حروفا أڤوك رابطيه قبائل وعشاير اربطى هفودن دى كه وسببى رفع شقاق ونفاق ژى دى به ماداما كى قومكى ڤى عصريدا بولغتى وان خوندن ونڤيساندن نيه أڤ قوما دائما بوشقاق ونفاق ده بت وئائل مقصودى خوه نابين ودائما تحت ظلم وتعدأى خلقى دا ، چنين ولك قومى كردا أكر أڤ شرا وعداوتا وأڤ شقاق ونفاقا ناڤ مه كردا دانه بويا وبولغتى مه كردا خوندن ونڤيساندن هبونا وأم حمو كرديك ومتفق بونا من غير ريب وشك رياستى عالمى أوى بدست مه كردا وكرمانجادا بونا وأڤ روم وعجم حمويان دكرژى مرا غلامى ميزه يكى شاعرى كردچه كوتيه

كردى هبو بامه اتفاق — ڤيكرا بكرامه انقيادك
روم وعرب وعجم تمامى — حميان ژمرا دكر غلامى
تكميل دكرمه دين ودولت — تحصيل دكرمه علم وحكمت

لكن ام ملان ومشايخ وشاعر وفقيران چه بكن دست مه رانشتك نيه بل أڤه ژمى وعار وعيبى دى به ژى أمير وحاكمى كردا وكرمانجارا بوناڤى شاعرده ژ يكى

(ناموسه لحاكم واميران — ناوان چيه لشاعر فقيران)

خدى تعالى حالى مه اصلاح بيكه ومن الله التوفيق .

ملا كرمانج ا. كامل

كردستان

هژماربن ديره امى جوابى ڤى كاغذى بدين

٨/٥/٢: میر ئازیز ئەحمەد/ سورەییا بەدرخان

هژمار ٧
جیهی نڤیساندینی
القاهره علبك بوسته یی ٥٨٠

جریده کی ١ قری‌یه
سالیاڤی ١٥٠ شش هیڤیاڤی
٨٠ قری یه

کردستان

بازده روژا جارکی ده ردیکه ڤیت قنجیا کرمانجاره دیخه پتیت
جریده یی کرمانجایه
کردلرك منافعنی مدافعه واون بش کوندەبر انتشار ایده رکردغزته سیدر

نمره ٧
محل اداره سی
مصر القاهره‌بوسته قوطوسی ٥٨٠

نسخه سی ١ غروشدر
سنه لك آبونه سی ١٥٠ آلتی آیلغی
٨٠ غروشدر

١٥ صفر ١٣٣٦

جیهی فرو تاندینی ، محل توزیعی : مکتبة التألیف شارع عبد العزیز مصر

ملا کرمانج . ا . کامل ره :

کاغذی ته که هژمارین دیره مه نڤیسی بو . ئه
ی ایرو جوابی ڤی بدین . به لی ، حتی ته هیه که
توژ حالی کرمانجاره قیرا بدی . کیژك کرمانجه که
خژی والاطی خه ناموسی خه ، ملتی خه دیکه
وڤی حالیده کی کرمانج تیده ونه کیره ؟ قیرانده ؟ .
اما ، ئه ڤ حالی صوچی کی یه ؟ . . حیاڤی
ده می جیره کرمانج هولی بن لنکاترکاده مانه ، چرا
حتی خه نه اسطاندینه ؟ . . . کرمانج ، جمی دنی زانه
ودبیژه کی نه طرسونه کین ، برچه سبیا ناخه پی تن
حتی خه بسطینین ڤه که مروڤین دی یی دنی قنج
وسر آزاد ببورین؟ .
هکه ام فکرین روایتا ، ام دبینین که کرمانج ژ
عول روژی که هاتین دونی ، حیا ایرو هررو یێنی
خه ده شریده نه . قوتی کرمانجا دیسا کرمانجا
دبشکی نین ، پاش قوتامه نامینه امی نیارین درڤه
بیره بی خه بیتین . ام جمی زانین که دولته ترکا بی
بحته نه تومروڤه دره وکه ره ؟ دیسا ام کوه
دیدین خبراڤی وبرڤی امی هڤ دوقوژین .
حیا ایروچند جارا مظینا کرمانجا خه بیتین دا
حتی ولاطین خه ژڤان ترکا بسطینه وچند جاراژی
نیڤی کرمانجا آلی‌یی کرمانجا کرت و برڤی مەنکاری
حتی خه ژڤان ترکا بسطینه .
ام هی بیرنه کیرین ، بری بیست و بنج سال ،
میرحسین کنعان ومیرعثمان چون جزیری ، ترکاژڤان
جها در بحستین ، عبدالحمید یره شری اعلان کیرین
ونیڤی کرمانجا ، پیچکوکی برسبیا هو ریکا ترکا
و پیچکوکی ژی برسبیا بی تفاق آلی یی ترکا کرتین
وباش شری چند مهی ترکاهر دو میرژی کرتین
وآنین استانبولی آڤیتین حبسی . اڤ بی تفاق ژکونی
سه حرکی نه ؟ . . ازدبیژم اڤ سوچی ملایه ،

شاعر ایه عالمایه .
تونه بیژه تاوان جیەلشاعر فقیران
هه که ملا وشاعرا ڤی ری یی ده بی چین تو
جاکرمانج نسکارین حتی خه بسطینین وڤك مروڤ با
ببورین . ام تابیژین ملا وشاعر ابچین شری؟ نه
ام ظانین که شرنه شوغلی ڤانه ، شرشغلی میراوحاکا
یه ، اما خلقی ره بیژین که چی ره میرا وحاکا دیخه
بیتین ، چی ره شری دیکین ، چی ره تین قوشتین
چی زه دوقوژین ، ترك چی نه ، نیاری کردا کیژ
انکین ئه ڤ شغلی ملا وشاعرایه .
شغلی ملتی ژی ئه ڤه که کوهی خه بدین خبرا
میرین وملایین خه وحیا میرینی خه بیتین. نەظیڤرین
ژی زی یی شری برسبیا اسطاندینا حقا کردا .
جارکی ڤه کیره جمی خلقی که ڤه کی مه بی کرمانج
ی ترکا بوروحتی خه سطاندین ژڤان ، ام د
که عولی ملاوشاعرا ڤی ملتی کوتین براین خه
لیڤان جاڤه بوبری ترکا ، نهو جاڤه یه وڤی
، ژکوتیت هیدی هیدی تفاق چیبو ، باشی
جمی ملت رابو وحتی خه ییر .
ملاو شاعرا دبیژین ام نه مروڤین شری نه
یهی خه ده رونین وخدی تعالاره دعا بکین
براوحاکا شری بکین ، حتی آزادیا مه بسطینین
، ام ژی ژڤی سر آزادی حصه یین خه ببین .
نه راسته ، هون جیره بیردیکین که احمد خانی
یکونی یەاڤ شغلی مظیناوالاطی یه ، کونی یه ژی
چی بره شور دست همت
ضبط کرژ بو خومیری دولت
کو جهان وکی عروسه
وی حکم بدست شیر روسه
عقد ، صداق ، مهر ، کابین
لطف ، کرم ، عطا یخشین
ی ژدنی کومن او حکمت

مهرانه چه کونه من کوهمت
حاصل کودنی بشور احسان تسخیر دیت ژبوی
ان ام دبینین که داکسه که مرادی خه بسطینیت
زمه خو یی همت ببه . هکه نه جمی بت ژی
کی میرا وحاکا کرمانجا همتی دیکین . لازمه که
چی وشاعرامه ژی همت بکین ، ڤه که احمد
ن ، بیژین کرمانجاره :
اڤ قلزم بحر ترك وتاجیك هندی کوبکین
روج وتحریك کرد ، دائم دین بخون ملطخ وان
یکڤه ذکن مثال برزخ کوهی ڤانده قنج بکین که
یژك ژکرمانجا کوهبده خبرا ترکا ئه ڤی لایق لعنتی
ندی ورسولیڤی ، لایق میرینی ژدست کرمانجادبه
از وماليمين حیا نهو امی خه بیتین برسطاندینا
حتی وآزادیا کرمانجا وامی حیا میرینی ڤیره یخه
بتین . بام هیڤی دیکین که ملاو شاعرا کرمانجاژی
ری یی مه بیکین . میر
احمد آزیز

٩/٥/٢: مەلا تەها جزیریی

هژمار ٩
جیهی نڤیساندینی
مصر القاهره علبك بوسته یی ٥٨٠

جریده کی ١ قری‌یه
سالیاڤی ١٥٠ شش هیڤیاڤی
٨٠ قری یه

کردستان

بازده روژا جارکی ده ردیکه ڤیت قنجیا کرمانجاره دیخه پتیت
جریده یی کرمانجایه
کردلرك منافعنی مدافعه واون بش کوندەبر انتشار ایده رکردغزته سیدر

نمره ٩
محل اداره سی
مصر القاهره‌بوسته قوطوسی ٥٨٠

نسخه سی ١ غروشدر
سنه لك آبونه سی ١٥٠ آلتی آیلغی
٨٠ غروشدر

١٥ ربیع اول ١٣٣٦

جیهی فرو تاندینی ، محل توزیعی : مکتبة التألیف شارع عبد العزیز مصر

کاغذی مه بیر :

مدیر جریده یی کردستانی
میر احمد آزیز ره

میریمن

می هیژ ماراهنتی کردستانیده کاغذی ته دیت
وخند ، خودی تعالی ژته راضی بیت . توجوقاقنج
وراست دبیژی ، ام ، ملایا کرمانجا ، حیا نهو
قط قدره حربنا مه نیزانیبون ، مه قط ڤی ریده
آری میریه نه دیکربو .
ازی نهو سخکرم که هکه قومکی دیڤه حتی
آزاد باخه بسطینه لازمه عولی جمی شغلی خه ڤی
آزاد بیره لایق بکه .
دا قوی مه ژی لایق ڤی بت نیرنا که میریه
شری بکین ، لازمه ام ملاژی ڤانره بیژین میراجرا
شربدبکین ، مره فرض خودی تعالی یه ڤه که
عیژی ام آری یی میریه بیکین . ام بیژین خلق
والاطی بیانا جاڤه یه ووالاطی مه جاڤه خرابه
وجره هولی خرابه . احمد خانی ، مقامیڤی جنت‌ببه
چه اسبه حی کوتی یه :
کردی‌هبو یامه پادشاهك لایق‌بدایا خدی کلاهك
تعیین دبوژ بوڤی تحتك ظاهر دبوژ بومه بحتك
حاصل‌بیو یاژ بوڤی تاجك البته دبو مه ژی رواجك
غمخواری دکر له یتیان تینانه دری ژ دست لئیان .
غالب ندبو سرمه اڤ روم ندبونه خرابهٔ دست بوم
محکوم علیه ئی صعالیك مغلوب ومطیع ترك وتاجیك
لی ، سبیا خرابیا والاطی مه ئه ڤه کی ام
مغلوب ترك وتاجیك بون ، قط حالی والاطی خه
فکر نه کیرین ، خیر ادره وا ڤانره کوهدان ، هەڤ
قوشتین ، کوم صورا ژڤی دمی والاطی مه ده ده
سیکیرین جمی خرابی چیکین . مه بازار بردا ، رڤی
سرچیا وڤه که ئه ڤ بازار نه یامه بەقط ژ حالی ڤان
رصی نه کیرن . هکه جیده ام سرده کوم صورا
هاتین مه هسبی خه یی وجوسی چی پایبدی . هرو
ام هولی ژڤی جیا یی ژچیبا بیندیره کرا وژڤی
کراندینی بی معرفت ما .
ژ بر ترکا رڤا ندیتره ام قط فهیت نه کیرن . ام نه
کوتین که ڤی بازاری که ازد هیلم پامینه ، اڤ جیا
یی از ژ ڤی دره ڤیم پامینه ، ازی ڤان ناهیلم ، ژڤان
ناره ڤیم ، هکه ترك یت بلا بیت ، از ژی ڤیره روتم
هکه قنج رولشت ام ڤك را ببورین ، هکه خست
ناحتی بیکیت ازی شری بیکیم ، دستی ولنکی ڤی
بشکینم ، بربم ناهیلم حتی مین بسطینه ، میره ظلمی
بیکه .
اڤ راسته که ترك ژی ڤکه من مسلمانه وجمی
مسلمانا براتین ، اماهکه برای من میره خرابی دیکه
از جاڤه ناهیلم ، هولی ژی حتی مینه از نهیلم
ترك ژی مره خرابی بیکه .
کلی جواناکردا ، حیا نهو ام خونکی کرانده
بون ، ابدی یڤه لازمه هشیار بین ، صاحب حتی
خه بین ، ژ اسطا بدیناڤی هکه لازمه بربن اما ڤی
بسطینین .
میریه . احمد آزیز ، خودی تعالی ژڤی راضی
ببه ، مره ری یی خه یتا ندینی جریده یی خه ده
نشا دیکا . لازمه ام کوهیخه بیدین خبرا تیده
دنڤیسه وبیچین ژریڤه کی مره نشا دیده . از یا
ڤاردیکم که روژکی کرمانجا ژی سردنی قنجی ببنین
وناڤ میراحمد آزیز حیا قیامتی خاطر کرمانجا ده
ڤه که مظینا مه یی قنج ، ڤه که بابیراڤی خالد ابن
الولید ، ڤه که صلاح الدین ایوبی بمینه .
از ژڤی روژی کردستانیره چوقه ژ دستیمین در
دیکه ڤه هوة بنڤیسیم ژ حالی والاطی مه یی ره به ڤی .
ملاطه جزیری

۱۲/۵/۲: سۆن Soane

« پیشکوتن »

پیشکوتن

حوشتیك
بو پیشکوتن .
ده نوسری

یکی به آنه یکه

کریار
بوحوشو پنیك
به ۳ مانك یك
به شش مانك دو
به سالیك چوار روپیه دهدا
اعلان یا ایشیکی خوبی
له پرهٔ دواییدا دهنوسریت
بو دو دیر ۳ آنه ده سینریت

حفتهٔ جاریك درده چیت

—(سال ۱ ژماره ۲۵)— —(روز پنجشنبه ۲۰ محرم ۱۳۳۹ ۱٤ اوکتوبر ۹۲۰)—

٤

پرسیاریه که له قاضی افندی

دو روژ لموبر به بردم چایخانه یـکدا به اوتوموبیل رابوردم . تماشام کرد دوکس دانیشتون اسکیل یاری ده کن چای چیه کم بانك کرد . وتم أمه چی کهدهکن ؟ وتی افندیم أمه قمار نیه لسر دو پیالهچای وا دهکن — له کن خوی وای دزانی که جوابیکی چاکی داومهوه — بلام من قسهیکی کم هیه . دهلیم أم یاریانه لسر پاره یا چای بی یاخو لسر هچ شتیکی بیت قماره فرقیکان له نیودا نیه . له قرآن مجیـدا برزراوه « یسئلونك عن الخمر والمیسر قل فیهما اثم کبیر ومنافع للناس واثمهما اکبر من النفع هما » یعنی « له تو درسن لهمی و قمار

بلی لو دوانهدا زیان کوره و قازانج هیه بلام زیانیان زورتره له قازانجیان » دیسان فرموراوه « انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوة والبغضاء فی الخمر والمیسر ویصدکم عن ذکرالله وعن الصلواة » یعنی (جکه له نیه که شیطان دهیهویت له ناوتان دژمنی و رق بخاتن به می و قمار و ایوه بهیلینهوه لهذکر خوا و لهنویز) .

له زیاتر نزانم حزدهکم له قاضی افندیهوه جواب بدریتهوه .

صون

۱۳/۵/۲: قازیی سلێمانیی

پیشکوتن

حوشتیك
بو پیشکوتن
ده نوسری
—
یکی به آنه یکه

کریار
بوحوشو پنیك
به ۳ مانك یك
به شش مانك دو
به سالیك چوار روپیه دهدا
اعلان یا ایشیکی خوبی
له پرهٔ دواییدا دهنوسریت
بو دو دیر ۳ آنه ده سینریت

حفتهٔ جاریك درده چیت

—(سال ۱ ژماره ۲٦)— —(روز پنجشنبه ۷ صفر ۱۳۳۹ ۲۱ اوکتوبر ۹۲۰)—

— ٥ —

جواب بو حاکم عالیجناب

له ژمارهٔ بیست و پنجم نسخهٔ پیشکوتندا لهبیانات جناب حاکهوه زانرا کهلم روژانهدا یکیك عرضی کردوه که اسکیل و یاری کردن لهسر چای قمار نیه اگرچه جناب حاکم او قسهیهٔ لامقبول نبوه وموافق نفس الامر او قسهیهٔ رد کردوتهوه فقط آرزوی فروه لهمنیشهوه جواب بدریتهوه منیش الهم هرکسی لای وابی یاری کردن لهسرچای قمار نیه تی نهگیشتوه دیاره او کسه معنای قمار نازانی بویه او چایه لو چایخانه یهدا بهحلال تیدگا لبرامه لازمه معنای قماری بو بیان بکم : سید شریف جرجانی علیهالرحمه له کتیب تعریفاتدا تعریف قمار وا دکا (القمار فی لعب زماننا کل لعب یشترط فیه غالباً من المتغالبین شیء من المغلوب) یعنی قمار له یاری کردی زمان ایمهدا هریاریکه که زورتر چار شرطی تیا بکری له طرف او دو کسهوه که هر یکیان ایهوی خوی بیباتهوه چشتیك لو کسه که ایدوریتی خو دیاره پیاله یك چای یا فنجانیك قاوه وحتی تاقه جکارهیکیش چشتیکه کوابو هر یاریك شرط چشتیکی تیا بکری قماره تفسیری بیضاوی له بحث آیت شریفهٔ (یسئلونك عن الخمر والمیسر) وله شرح لفظ میسردا افرموی (سمی به القمار لانه اخذ مال الغیر بیسر) یعنی ئیو براوه قمار به میسر چونکه قمار ورگرتنی مال یکیکی تره به سهلی خو دیاره مال هر پاره نیه هر وکو پاره اله پیاله یك چای و یا فنجانیك قاوه و حتی تاقه جکارهیکیش ماله کوابو هر یاریك له سر هر نوعه مالیك بکری قماره آیت شریفهٔ (یسئلونك عن الخمر والمیسر) وآیت (انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوة والبغضاء فی الخمر والمیسر) که جناب حاکم لو نسخهیهدا بیان ومعناشی به کردیکی باش ایضاح فرموبو بو خو پاراستن لهمی و قمار نصیحتیکی کافیه امیدم وایه که اهالی کرام لم بحثانه که تکاو زیانیان بو دین و دنیا هیه وکم و زوریان فرق نیه خویان بپاریزن .

قاضی سلیمانی
احمد مختار

١٤/٥/٢: سۆن Soane

بو پیشکوتن
دەنوسری

پیشکوتن

بوهموشو ینیك
بە ٣ مانك یك
بە شش مانك دو
بە سالیك چوار روبیە دەدا
اعلان یا ایشیکی خوبی
لە پرۀ دوایـیدا دەنوسریت
بو ٥ دیر ٣ آنە دە سینریت

حفتة جار یك دردەچیت

یکی بە آنە یکە

(سالی ١ ژمارە ٣١)— —(روژ پینجشمە ١٣ ربیع الاول ١٣٣٩ ٢٥ نوفمبر ٩٢٠)—

—«(٠)»—

طلاق

لە بغدادەوە نوسراوە کە بە (حنفی) ژن بە هیچ کارجیك ناتوانی طلاق خوی لە میردی بسندیت. یا میردەکی ادارەیشی نەدا یا میردەکە نابوت بوبی ژن چارۀ نیە. اگر میردیك غایب بی و بە عقل و زین دیاری لە شردوە دیسان حتا چل سالیك ژنە کە رستکاری نابی. لە سرەوە حتا ایستا امە لە سر هنی ژن زور گرانی و زەحمتی تواوە. چونکە زوری وا میردیان لە شردا کوژرا بو و شایەتە بو کە بی بە رستکاری ژنە کە. بلام لای حنبلی و مالکی میردیك بچە لە حاضر نە بونی یا لە نە بونی یا خو لە نە ویستنی ادارۀ ژنەکی نە کینیت. ژنەکە دەتوانی طلاق بسندیت

لبر ام تی وردبونەوە یە لە ٢٣ ربیع الاول ١٣٣٤ شیخ الاسلام استانبول لکل قبول کردنی سلطانتدا لتوانی داوە کە قاضیەکان ام نقطە یە حنبلی یە بە جواز بزانن ایستە (مجلس تمیز الشرعی) بریان داوە کە ارادۀ سلطانی بو امە لە عراق روابی. لبر اوە لە عراق بم رنگە دادەنریت. چونکە اهالی کوردستان حنفی نین خواهش لە جناب قاضی و علما کانی تردە کم اگر ارادیان تو بیجی هینانی ام نقطە یە هیە. بفرمون و ارادەکیان بنوسن.

حاکم سیاسی
سون

١٥/٥/٢ قازیی سلێمانیی و عولەماکان

کریار
هموشنیك
بو پیشکوتن
دە نوسری

پیشکوتن

بوهموشو ینیك
بە ٣ مانك یك
بە شش مانك دو
بە سالیك چوار روبیە دەدا
اعلان یا ایشیکی خوبی
لە پرۀ دوایـیدا دەنومریت
بو دو دیر ٣ آنە دە سینریت

حفتة جار یك دردەچیت

یکی بە آنە یکە

—(سال ١ ژمارە ٣٣)— —(روژ پینجشمە ٢٧ ربیع الاول ١٣٣٩ ٩ دیسمبر ٩٢٠)—

—«(٠)»—

جواب بو حضور حاکم سیاسی

لە سر امر جناب حاکم مذاکرە و مراجعۀ کتیبان کرد اصح لە مذهب شافعی دا امەتە او ژنانە کە میردیان بی سرو شوینە و نازانری چیان لیهاتوە و اثبات عجز میردیان لە نفقە بو ناکری فسخ نکاحیان ناکری و چارۀ تریان نیە امە نبی کە مردنی میردیان یا بشاهد یا لپاش مدۀ یاس بحکم قاضی تحقق بکا او وختە بویان هیە شو بکن و ایمە کە شافعین بومان درست نیە بە غیر اصح مذهب خومان فتوی بدین .

مدرس	مدرس	مفتی پیشو	قاضی سلیمانی
حسین	بابا علی	عبدالعزیز	احمد مختار
مدرس	مدرس	مدرس	
سید احمد	عمر	جلال الدین	

٦

٢/٥/١٦:کوردیی؛ زەکیی سایب/ مستەفا سایبب

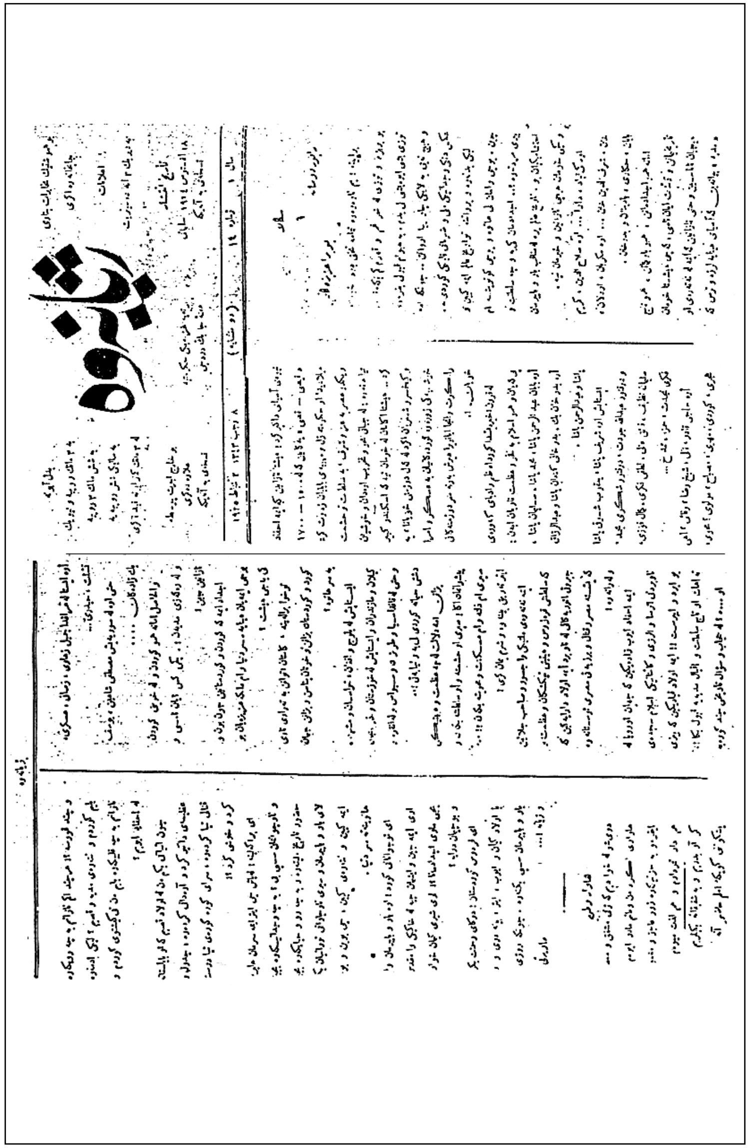

٢/٥/١٧:محەمەد ئەمین زەکیی

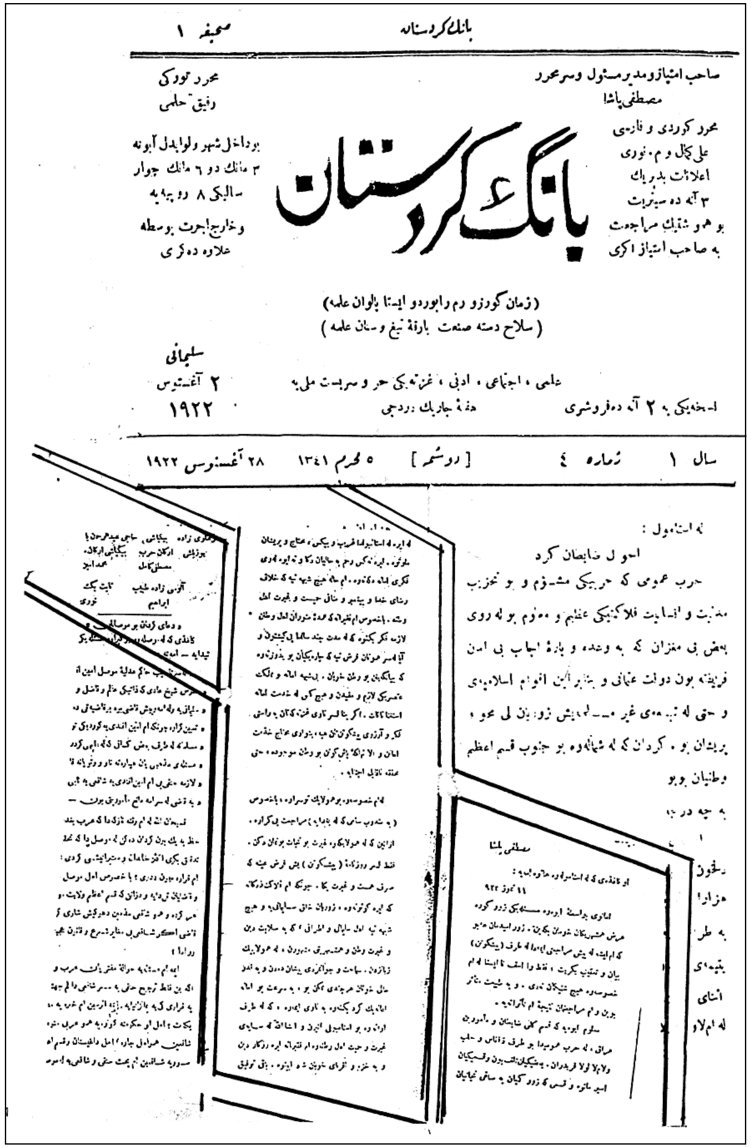

بانك كردستانه صحيفه ١

صاحب امتيازومدير مسئول وسرمحرر
مصطفى پاشا

محرر كوردى و فارسى
على كمال و م. نورى
اعلانات بدرياك
٣ آنه ده سيترت
بو هو شتيك مراجعت
به صاحب امتياز اكرى

بانگ کردستان

محرر تورکی
رفيق حلمى

بوداخل شهر ولوايدل آبونه
٣ مانك دو ٦ مانك چوار
ساليكى ٨ روپيه
وخارج اجرت پوسطه
علاوه ده كرى

(زمان كوردزو دم رابوردو ايستا پالوان علمه)
(سلاح دسته صنعت پارئه تيغ و سنان علمه)

علمى ، اجتماعى ، ادبى ، غزته يكى حر و سربست مليه
اسخه يكى به ٢ آنه ده فروشرى
هفته ئه جاريك دردچى

سليمانى
٢ آغستوس
١٩٢٢

سال ١ ژماره ٤ [دوشمه] ٥ محرم ١٣٤١ ٢٨ آغستوس ١٩٢٢

١٩/٥/٢ :غەریب؛ شێخ محەمەد

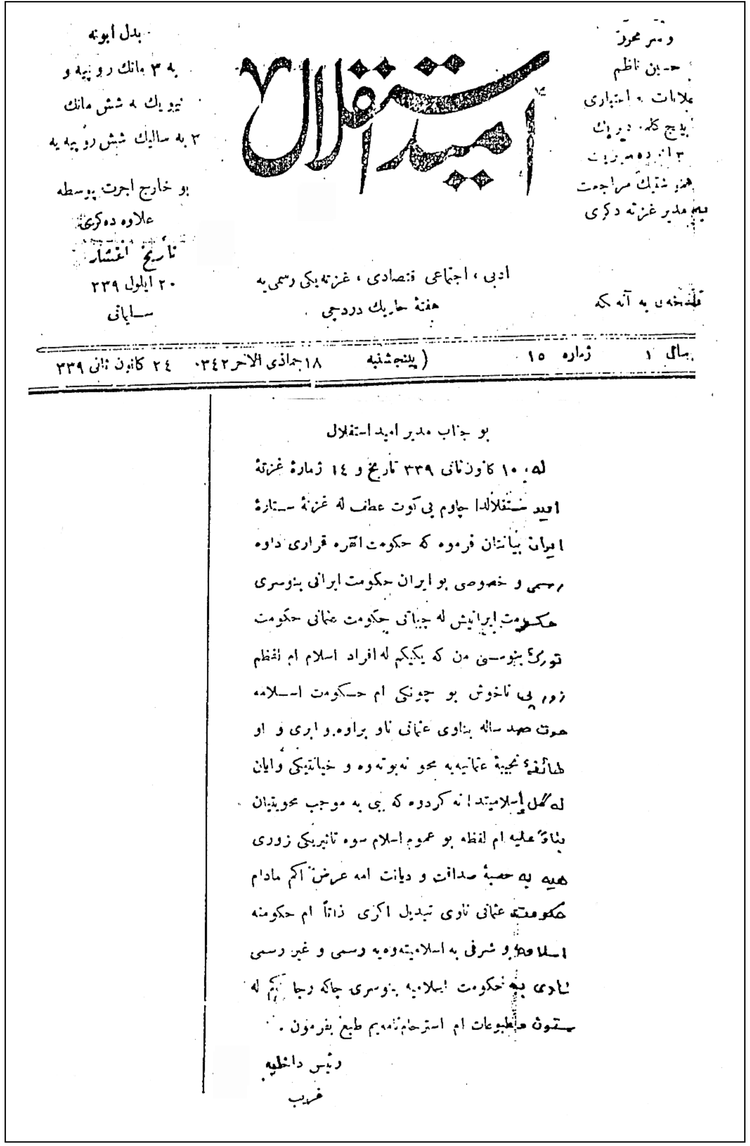

وەشەر محرری
حسین ناظم
علانات بە اعتباری
پێنج کلمە دێرێك
٣ ان دەدرێت
هەر شتێك مراجعت
بەم مدیر غزتە دکرێ

امید استقلال

بدل ابونە
بە ٣ مانك روپیە و نیوێك بە شش مانك
٣ بە سالیك شش روپیە یە
بو خارج اجرت پوسطە علاوە دەکرێ
تاریخ انتشار
٢٠ ایلول ٣٣٩

ادبی، اجتماعی، اقتصادی، غزتەیکی رسمی یە
هفتەی جارێك دردچی

قلەمخەی بە آنەکە

سالی ١ | ژمارە ١٥ | (پێنجشنبە | ١٨ جماذی الاخر ١٣٤٢ | ٢٤ کانون ثانی ٣٣٩

بو جناب مدیر امید استقلال

لە ١٠ کانونثانی ٣٣٩ تاریخ و ١٤ ژمارەی غزتەی امید استقلالدا چاوم پی کوت عطف لە غزتەی ستارەی ایران بیانتان فرموە کە حکومت انقرە قراری داوە رسمی و خصوصی بو ایران حکومت ایرانی بنوسری حکومت ایرانیش لە جیاتی حکومت عثمانی حکومت تورک بنوسی من کە یکیکم لە افراد اسلام ام لفظم زور پی ناخوش بو چونکی ام حکومت اسلامە حوت صد سالە بناوی عثمانی ناو براوە و ابری و او طائفەی نجیبەی عثمانیەیە محو نەبوتەوە و خیانتیکی وایان لەگل اسلامیتدا نەکردوە کە پی بە موجب محویتیان بناءً علیە ام لفظە بو عموم اسلام سوە تاثیریکی زوری هیە بە حسبەی صداقت و دیانت امە عرض اکم مادام حکومتە عثمانی ناوی تبدیل اکری ذاتاً ام حکومتە اسلامەیە و شرفی بە اسلامیتەوەیە رسمی و غیر رسمی ناوی بە حکومت اسلامیە بنوسری چاکە رجا اکم لە ستون مطبوعات ام استرحامنامەیم طبع بفرمون.

رئیس داخلیە
غریب

٢١/٥/٢: کوردێک؛ مستەفا ساییب

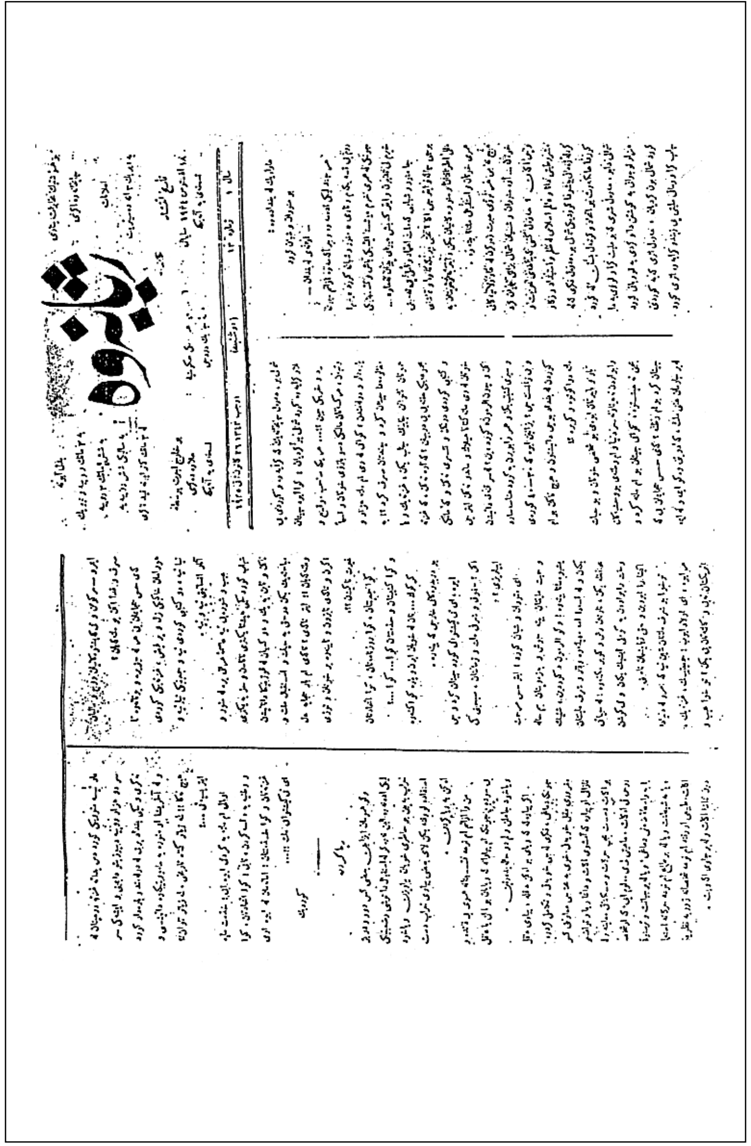

۲۲/۵/۲: ژیانەوە

بوهمو شتیك مخابرات بناوی
چابخانەوە اکری
اعلانات
بە دیریك ۲ انە دەسیرێت
تأریخ انتشار
۱۸ افستوس ۱۹۲٤ ساپانی
نسخەی بە آنەیکە

ژیانەوە

ام غزتەیە غزتەیکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعیە
هفتە جاریك دردەچی

بدل آبونە
بە ۳ مانك روپیە و نیویك
بە شش مانك ۳ روپیە
بە سالیکی شش روپیە یە
لە ۳ مانك کزابونە قید ناکری
بو خارج اجرت پوسطە
علاوە دەکری
نسخەی بە آنەیکە

سال ۱ ژمارە ۲۱ (پینجشنبه) ۲٤ شعبان ۱۳٤۳ ۱۹ مارت ۱۹۲۵

ئەدەبی نامەنووسیی کوردیی بابی لالۆ

۲۳/۵/۲: رواندزیی؟

ژیانەوە صحیفە ۱

بوهمو شتیك مخابرات بناوی
چابخانەوە اکری
اعلانات
بە دیریك ۳ انە دەسیرێت
تأریخ انتشار
۱۸ اغستوس ۱۹۲٤ ساپانی
نسخەی بە آنەیکە

ژیانەوە

ام غزتەیە غزتەیکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعیە
هفتە جاریك دردەچی

بدل ابونە
بە ۳ مانك روپیە و نیویك
بە شش مانك ۳ روپیە
بە سالیکی شش روپیە یە
لە ۳ مانك کزابونە قید ناکری
بو خارج اجرت پوستیە
علاوە دەکری
نسخەی بە آنەیکە

سال ۱ ژمارە ۲۹ (چوارشمە) - ۹ ذی الحجە ۱۳٤۳ ۱ تموز ۱۹۲۵

٢/٥/١٤–١: ئەمین کوردیی؟

صحیفه ١   ژیانەوە

ژیانەوە

بوهمو شتیك مخابرات بناوی
چاپخانەوە اکری

اعلانات
بە دیریك ٣ انه دەسیریت

تأریخ انتشار
١٨ اغستوس ١٩٢٤ سابانی
نسخەی بە آنەیکە

بدل ابونە
بە ٣ مانك روپیە و نیویك
بە شش مانك ٣ روپیە
بە سالیکی شش روپیە یە
لە ٣ مانك کتر ابونە قید ناکری

بو خارج اجرت پوسته
علاوە دەکری
نسخەی بە آنەیکە

ام غزتەیە غزتەیکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعی یە
هفتهٔ جاریك دردەچی

سال ١   ژمارە ٣٢   (پێنجشنبە)   ١ محرم ١٣٤٤ ٢٣ تموز ١٩٢٥

سەری سال

امروا اول روژ سال ١٣٤٤ هجری حضرت فخر عالمە (ص : ع) آبریك ام سەری سالە لە همو عالم اسلام و بە خصوص لە همو کوردی اکین لە خالق کائنات استرحام اکین کە ام سالەمان زور بە خوشی و فرح و سعادت و رحتی بە سرا رابویری و ام ملتی مظلومهٔ کوردایەتیە بخانە رحتی و خوشیەوە .

ام مقالەیە لەطرف صاحب امضاوە بە تورکی هاتوە کە ترجمە و درجی بکین ایمەیش ترجمەکی عیناً ایرەدا انوسین :

(هاواریکی تر بو عالم بشریت)

امە دنکیکی حقیقتە کە لە وجدان و دلی کوردیك یتە درەوە .

تورکە کان بە خوین وژاندن کوردەکان ایانەوی مدنیت بنوینن .

ای کورد بدبخت ، ای تورك قاتل ، ای عالم اسلام : ایتر بسیەتی چاومان بکینەوە واز لە خوی غفلت بینین شوین قصهٔ واهی نکەوین بە ماش و هوش و درو و دلەسە تفرە نخوین ، حق و حقیقت لە کوی یە ، غایە و مقصدمان لە چیا دست اکەوی بو اوە بکەوین تورکە کان کوردستان شمالیان همو بە دست ظلم ، بە سونکی خوینادی خویان محو کردەوە بە قوویان کرت ایانەوی کە کوردستان جنوبیش بە درو و آین و اوین بە سیاستیکی بی معنا اغفال بکەن و سوقیان بکەن بو شتی خراپ و عصیانت و بو رنکە اوانیش محو بکەنەوە .

من پیتان بلیم کە تورکەکان هیچ وخت وزمانی کوردیان بە حقیقت خوش نەویستوە وهیچ وخت حقوق کوردیان لکل حقوق ترکدا وکویك رانکرتوە وهیچ زمانی نیاویستوە سربستی و ازادی ، ریکەی نجات وکەورەیی بدری بەکورد . او قانون حریت شخصیەیە کە بو تورك بوە نیان هیشتوە هیچ زمانی کورد بتی لی دست بکەوی وچاویان بکرێتەوە وخویان لەدست ظلم تورکەکان نجات بدن . تورکەکان اوندەیان ارزو کردوە کە کورد بەنزان و نە خوێندەواری ببینەوە وتی نکیشتو بن کە او جیکایانەی کە تورك لی ساکنە لە ناحیە ولەدنیاتیشیا مکتبیان لی کردوتەوە لەو جیکایانەی کە بەکوردستان ازمیرزین نەوك لە دیهات وناحیە لە قضا کانیشی مکتبی کە کلکی بی نیان اکردوە بو خاطری کورد دائما بەنزان وکوری ببینەوە و

٢/٥/٢٤–٢: ئەمین کوردیی؟

صحیفه ١   ژیانەوە

ژیانەوە

بوهمو شتیك مخابرات بناوی
چاپخانەوە اکری

اعلانات
بە دیریك ٣ انه دەسیریت

تأریخ انتشار
١٨ اغستوس ١٩٢٤ سابانی
نسخەی بە آنەیکە

بدل ابونە
بە ٣ مانك روپیە و نیویك
بە شش مانك ٣ روپیە
بە سالیکی شش روپیە یە
لە ٣ مانك کتر ابونە قید ناکری

بو خارج اجرت پوسته
علاوە دەکری
نسخەی بە آنەیکە

ام غزتەیە غزتەیکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعی یە
هفتهٔ جاریك دردەچی

سال ١   ژمارە ٣٤   (پێنجشنبە)   ١٥ محرم ١٣٤٤ ٦ اغستوس ١٩٢٥

هاواریك بو عالم مدنیت

باشماوەیە

بەناوی محکمهٔ استقلالەوە طاقمی جلاد وقاتلیان کرد کردونەوە ناردویانەتە دیاربکر لو وختەدا کە محاکمهٔ منورەکان کورد اکرا خوم بالذات لناو کوی کرەکاندا بوم وکویم لە محاکمەکیان اکرد دقتور فواد شیخ ایوب ، شیخ عبدالقادر افندی ، کورەکەی کمال فوزی بەبی کناح وقباحت هروا ایان کرتن وایان کوشتن بە هل کرتنی محاکم شرعیە بە بستن وکرتنی مدارس علمیە ، بەبرەلا کردنی زنان لناو پیاواندا ، لەناو کومل وجیکای دانیشتن پیاواندا زن وپیاو بە یکەوە بون خلاصە بم نوعە شتانە کوردیان عاجز کرد ودلیان شکاندن تجاوزی دین وآینیان کردن کوردیش ابر ام حالانە هستانە سر پیان داو ای حقوق ملیە ودینیەیان کرد اکینا کورد هیچ قباحتیکی تریان نەبو شیخ عبد القادر افندی ، حاجی موسی بك کە لە نوەی علاء الدین پاشاو نفوذیکی زیان لە کوردستاندا بو و قوماندان آلاکانی جبرانی خالد بك میرآلا قومانداتیکی کە وردهٔ عسکری بو ملت کوردی زور خوش اویست شیخ سعید ، شیخ شمس الدین خلاصە مشایخ و علما کانی ترهمو لسر داوای اسامات دین وآیین بو کە بە ناحق بم دردەیان بردن و لناویان بردن لکل امانەیشدا کدام همو ناحقیەیان کرد حق کورد ناتوانن محو بکنەوە بە کوشتنی ام ذاتانە ناوی کوردایەتی کوبر نابیتەوە . امین بن ، بزانن کە لە شرقدا بو همو وختی ابی او ظالمانە بو حرکتیکی ملی و دینی کورد آمادە و راوستاوبن تورك ابی تی بکن کە هر لسرام ظلم و وحشتەیە کە ارناوودیان لی جوی بوەوە مصر ، سوریە ، حجاز ، یمن ، عراقیان لی بچرا کوردیش هر ابی لوان بتە کیتەوە و جوی ببیتەوە لە زیاتر چارەیکی تر نیە ، قصهٔ هزارە و دوانی بە کارە » کورد و تورك بیکەوە ناین تی بکن اکر ظلم طوپ و کلەی هەبی حقیش قوایکی هیە ناشکیتەوە رویکی هیە ناکەریتەوە .

بغدا :   لە عشیرت جبرانی .
امین کوردی

ام شعرانە بە بی امضا دستمان کوتوە پیاو حق خوا بلی شعرەکانت زور خوش و بە معنان ایمەیش ایراوە درجی اکین .

لە کویم دی دنك لای لایهٔ وطن دایك جکر سوتاو
دەرپژینی بە سر ویرانەکی خوین او یا خویناو
دەلاوینیتەوە دکری ، سری شینە لە ماتمدا

٢/٥/٢٥-١ :ئەمین کوردیی؟

زیانه‌وه — صحیفه ١

ژیانەوە

بوهمو شتیك مخابرات بناوی
چاپخانه‌وه اکری

اعلانات
به دیریك ٣ آنه ده‌سیریت

تأریخ انتشار
١٨ اغستوس ١٩٢٤ سایانی
نسخه‌ی به آنه‌یکه

ام غزته‌یه غزته‌یکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعی‌یه
هفتة جاریك درده‌چی

بدل ابونه
به ٣ مانك روپیه و نیویك
به شش مانك ٣ روپیه
به سالیکی شش روپیه یه
له ٣ مانك کمترابونه قید ناکری

بو خارج اجرت پوسته
علاوه ده‌کری
نسخه‌ی به آنه‌یکه

سال ١ زماره ٣٢ (پینجشنبه) ١ محرم ١٣٤٤ ٢٣ تموز ١٩٢٥

سه‌ری سال

امرو اول روژ سال ١٣٤٤ هجری حضرت فخر عالمه (ص : ع) آبریك ام سه ری ساله له همو عالم اسلام و به خصوص له همو کوردی اکین له خالق کائنات استرحام اکین که ام ساله‌مان زور به خوشی و فرحی و سعادت و رحتی به سرا رابوری و ام ملتی مظلومة کوردایه‌تیه بخاته رحتی و خوشیه‌وه .

ام مقاله‌یه له طرف صاحب امضاوه به تورکی هاتوه که ترجمه و درجی بکین ایمه‌یش ترجمه‌کی عیناً ایره‌دا انوسین :

(هاواریکی تر بو عالم بشریت)

امه دنکیکی حقیقته که له وجدان و دلی کوردیك یته دره‌وه .

تورکه کان به خوین وژاندن کورده‌کان ایانه‌وی مدنیت بنوینن .

ای کورد بدبخت ، ای تورك قاتل ، ای عالم اسلام : ایتر بسیه‌تی چاومان بکینه‌وه واز له خوی غفلت بینین شوین قصة واهی نکه وین به هاش و هوش و درو و دله‌سه تفره نخوین ، حق و حقیقت له کوی‌یه ، غایه و مقصدمان له چیا دست اکه‌وی بو اوه بکه‌وین تورکه کان کوردستان شمالیان همو به دست ظلم به سونکی خوبناوی خویان محو کرده‌وه به قوویان کرت ایانه‌وی که کوردستان جنوبیش به درو وآین و اوین به سیاستیکی بی معنا اغفال بکه‌ن و سوقیان بکه‌ن بو شتی خراب و عصیانی و بو رنکه اوانیش محو بکه‌نه‌وه .

من پیتان بلیم که تورکه‌کان هیچ وخت وزمانی کوردیان به حقیقت خوش نه‌ویستوه وهیچ وختی حقوق کوردیان اکمل حقوق ترکدا وکویك رانکرتوه وهیچ زمانی نیاویستوه سربستی و ازادی ، ریکه‌ی نجات وگه‌وره‌یی بدری به‌کورد . او قانون حریت شخصیه‌یه که بو تورك بوه نیان هیشتوه هیچ زمانی کورد بشی لی‌دست بکه‌وی وچاویان بکریته‌وه وخویان له‌دست ظلم تورکه‌کان نجات بدن . تورکه‌کان اونده‌یان ارزو کردوه که کورد بی‌زان و نه خوینده‌واری بمیننه‌وه و تی‌نکیشتو بن که او جیکایانه‌ی که تورك لی ساکنه له ناحیه وله‌دیهاتیشیا مکتبیان لی کردوته‌وه له‌و جیکایانه‌ی که به‌کوردستان اژمیرین نه‌وك له دیهات وناحیه له قضا کانیشی مکتبی که کلکی بی نیان اکردوه بو خاطری کورد دائما بی‌زان و کویری بمیننه‌وه و

٢/٥/٢٥-٢ : ئەمین کوردیی؟

زیانه‌وه — صحیفه ١

ژیانەوە

بوهمو شتیك مخابرات بناوی
چاپخانه‌وه اکری

اعلانات
به دیریك ٣ آنه ده‌سیریت

تأریخ انتشار
١٨ اغستوس ١٩٢٤ سایانی
نسخه‌ی به آنه‌یکه

ام غزته‌یه غزته‌یکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعی‌یه
هفتة جاریك درده‌چی

بدل ابونه
به ٣ مانك روپیه و نیویك
به شش مانك ٣ روپیه
به سالیکی شش روپیه یه
له ٣ مانك کمترابونه قید ناکری

بو خارج اجرت پوسته
علاوه ده‌کری
نسخه‌ی به آنه‌یکه

سال ١ زماره ٣٤ (پینجشنبه) ١٥ محرم ١٣٤٤ ٦ اغستوس ١٩٢٥

هاواریك بو عالم مدنیت

باشماوه‌یه

بناوی محکمة استقلاله‌وه طاقمی جلاد وقاتلیان کرد کردوته‌وه ناردویانه‌ته دیاربکر . لو وختەدا که محاکمة منوره‌کان کورد اکرا خوم بالذات لناو کوی کوره‌کاندا بوم وکویم له محاکمه‌کیان اکرد دقتور فواد شیخ ایوب ، شیخ عبدالقادر افندی ، کوره‌که‌ی کمال فوزی به‌بی کناح وقباحت هروا ایان کرتن وایان کوشتن به هل‌کرتنی محاکم شرعیه به بستن وکرتنی مدارس علمیه ، به‌ره‌لا کردنی زنان لناو پیاواندا ، لناو کومل وجیکای دانیشتن پیاواندا زن وپیاو یکه‌وه بون خلاصه بم نوعه شتانه کوردیان عاجز کرد ودلیان شکاندن تجاوزی دین وآینیان کردن کوردیش ابر ام حالانه هستانه سر پیان داوای حقوق ملیه و دینیه‌یان کرد اکینا کورد هیچ قباحتیکی نیان بو شیخ عبدالقادر افندی ، حاجی موسی بك که له نوه‌ی علاء الدین پاشاو نفوذیکی زیان له‌کوردستاندا بو وفیرا ‌لدان آلاکانی جبرانی خالد بك میرالای قوماندانیکی کوره‌ی عسکری بو ملت کوردی زور خوش اویست کانی تر همو لسرداوای اساسات دین وآین بو که به ناحق بم درنده‌یان بردن ولناویان بردن لکل امانه‌یشدا که‌ام همو ناحقیه‌یان کرد حق کورد ناتوانن محو بکه‌نه‌وه به کوشتنی ام ذاتانه ناوی کوردایه‌تی کوبر نابیته‌وه . امین بن ، بزانن که‌له شرقدا بو همو وختی ابی او ظالمانه بو حرکتیکی ملی و دینی کورد آماده و راوستاو بن تورك ابی تی بکن که هر لسرام ظلم و وحشتیه که ارناوودیان لی جوی بوه‌وه مصر ، سوریه ، حجاز ، یمن ، عراقیان لی بچرا کوردیش هر ابی لوان بته‌کیته‌وه وجوی ببیته‌وه له زیاتر چاره‌یکی ترنیه «قصة هزاره و دوانی به کاره» کورد و تورك بیکه‌وه ناین تی بکن اکر ظلم طوپ و کله‌ی هه‌بی حقیش قوایکی هیه ناشکینه‌وه و رویکی هیه ناکه‌رینه‌وه .

بغدا : له عشیرت جبرانی .
امین کوردی

ام شعرانه به بی امضا دستمان کوتوه پیاو حق خوا بلی شعره‌کانی زور خوش و به معنان ایمه‌یش ابر اوه درجی اکین .

له کویم دی دنك لای لایهٔ وطن دایك جکر سوتاو
ده‌ورینی به سر ویرانه‌کی خوین او یا خویناو
ده‌لاوینی‌ته‌وه دکری ، سری شینه له ماتمدا

٢٦/٥/٢ : غەریب؛ شێخ محەممەد

ژیانەوە صحیفە ١

بهمو شتێك مخابرات بناوی اداره‌خانه‌وه‌ اکری

اعلانات

به‌ دیریك ٤ انه‌ ده‌سینریت

تاریخ انتشار

١٨ اغستوس ١٩٢٤ سالیانی

نسخه‌ی به‌ آنه‌یك

ژیانەوە

ام غزته‌یه‌ غزته‌یکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعی یه‌

هفته‌ جاریك ده‌رده‌چی

بدل ابونه

به‌ ٣ مانك روپیه‌ و نیویك

به‌ شش مانك ٣ روپیه‌

به‌ سالیکی شش روپیه‌ یه‌

له‌ ٣ مانك کمتر ابونه‌ قید ناکری

بو دره‌وه‌ بدل ابونه‌

حو روپیه‌ و نیوه‌

نسخه‌ی به‌ آنه‌یك

ژماره ٥٢ (پینجشنبه) ٢٣ جماذی الاول ١٣٤٤ ١٠ کانون اول ١٩٢٥

بیاننامه‌یی که له‌طرف صاحیبی امضای خواره‌وه‌ بهٔ اهالی قره‌داغ نیرراوه حرفیاً تقدیم انظار خوینده‌واران گرامی اکه‌ین :

بوعموم کوخا واختیاران دیهات ناحیهٔ قره‌طاغ

عرض اکم

عزیزان سلام له‌عومتان اکم لپاش عرض سلام

ام دو ٣ کلیمه یه عرض‌تان اکه م . خوتان‌معلوماتتان هیه چوار صد سال له زمان حضرت شیخ اسماعیل والیانوه قدس سره هیو ناحیهٔ قره‌داغ به پیر ومریدی وبه ملکایتی وبه حکومتی له‌ژیر دستی ایمه‌دا بوه . حتی حکومت تورکیا غیراز ماها مأموری تری لسرقره‌داغ تعیین نکردوه . وقتی حرب عمومی بمتارکه ام ولایت ووصلهٔ ترك کرد ناحیهٔ سنکاو وقره‌داغی دایه‌دستی ایموه . امه ده سـاله بودیانت ومدافعهٔ وطن خوی خومان ارژینین . تاحال ده دفعه خانه ویران ودربدر بوین . امین بن تاخدا قوت بدا دست برداو نابم . توکل به‌خدا . باز امسال لسر تحریکات وتزویرات بعضی نامرد ومنافقان انکلیز خواه ام فلاکته عظیمه به سـرمانا هات له‌خوتان معلومه حاجت به بیان ناکا غیر از دربدری و فلاکت قیمت سـه ٣ ملیون لیره حکومت انکلیز ضرری له ایمه داوه واز خویشانمان هکذا . سبب بحقوق قدیم واسلامیت مداخلهٔ ایومم نکرد . وتم مادام خومان دوچار فلاکت بوین با ام خاقه بمینیته‌وه چاکه . خوتان معلوماتتان هیه هر دو سرچنار والبجه وشاربازیر وپنجوین امه پینج ساله هرچه و ارد اتیکیان ببیت تسلیمی ایمه اکن . مری یك ذره مخالف امری صـاحبی جناب شـیخ محمود افندیان نکردوه . لهٔاوی ام ماتی کوردسـتانه‌دا ایوه ناوی خوتان ناوه‌ چی ؟ له عالم زیاترن ؟ نه . له عشیرت جاف صاحب دسـت ترن ؟ نه . فکر وخاق اول لسـر درکن تاکه خدا اسلامتان بکات . حیات بماند انشاالله ام ولاته به مالی انکلیز وعرب نابی .

خلاصه بوتحصیلاتی وارداتی عمومی مناسبم نزانی که به لشـکریکی زوره‌وه خوم بیم . اوا برادران و فرزندان با دفتری عشر روانم کرد بلا خود گیری و بقول وقال عشر ذخیره وشیلانی وتوتون به تواوی تسلیمی بکن . شاید مخالفت بکن ویا کسانی وا بمرقد بدزم تاخدا قوتمان بدا ازمحوکردنیش قصور ناکه‌ین ودیهات شادات چه احوالیکی بسر هاتوه انشاالله دو قات حق اسینم . ایتر گناهی خوتان بگردنی خوتان لازم تبلیغ نامه‌تان عرض بکم والسلام .

اداره مأموری قضای قره‌طاغ

وقوماندان عموم سـواری

غریب

٢٧/٥/٢ : ژیانەوە

ژیانەوە صحیفە ١

بهمو شتێك مخابرات بناوی اداره‌خانه‌وه‌ اکری

اعلانات

به‌ دیریك ٤ انه‌ ده‌سینریت

تاریخ انتشار

١٨ اغستوس ١٩٢٤ سالیانی

نسخه‌ی به‌ آنه‌یك

ژیانەوە

ام غزته‌یه‌ غزته‌یکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعی یه‌

هفته‌ جاریك ده‌رده‌چی

بدل ابونه

به‌ ٣ مانك روپیه‌ و نیویك

به‌ شش مانك ٣ روپیه‌

به‌ سالیکی شش روپیه‌ یه‌

له‌ ٣ مانك کمتر ابونه‌ قید ناکری

بو دره‌وه‌ بدل ابونه‌

حو روپیه‌ و نیوه‌

نسخه‌ی به‌ آنه‌یك

ژماره ٥٢ (پینجشنبه) ٢٣ جماذی الاول ١٣٤٤ ١٠ کانون اول ١٩٢٥

جواب بو کاغذ شیخ حمه غریب که بهمو کوخای دیهات قره‌داغی نوسیوه :

ام کاغذهٔ سرده‌وه هروه‌کو لورهٔ چقالیك وایه که له خارج اوایی‌یه‌وه بیت .

چه وقتی حکومت تورك ویا بریتانیا قبول اوهٔ کردوه ناحیه که له طرف امانه‌وه که ناری خویان ناوه شیخ وا قوت بدری و تضییق بکریت ؟

له‌چه زمانیکدا شیخان خصوص شیخ حمه غریب صاحب ٣ ملیون لیره بون ؟ اگر ام مقداره‌یشیان‌بو بیت بی شـبهه به زور له فقیر و فقرایان سـندوه و دیاره ام پاره‌یه حرامه .

زور چاك معلومه که شیخ محمود ایاش اوهٔ بو بدزو بردهٔیکی عادی ؛ شه‌و بچره بی حیاکانی انارد بو اوهٔ تان فلاح و جوتیاره فوربـمرهکان بدزن و لپاشـا به گره‌کانیانه‌وه رایان اکرد بو ایران . ایا امه شـتیکه فخری پیوه بکریت ؟ امه‌یه معاملهٔ حاکمیك که حرج‌ بسینی ؟

له‌هـو کسه‌وه معلومه که حکومت انکلیز نایه‌وی له کوردستاندا هیچ شتیکی خلاف بیریت و میدانی کسیش نادا که دزی‌یان لی‌بکا ؛ هی شیخ محمود پش .

اما حکومت انکلیزیه توعیکی وما محافظهٔ حقوق و عادات و دیانت و لسـانی کوردی کردوه که‌له هیچ مملکتیکی مجاوره‌دا (که به کورد مسکونه) وه‌انکراوه .

٢/٥/٢٨: محەمەد ئەمین زەکیی

ژیانەوە   صحیفە ١

ژیانەوە

بوهمو شتیك مخابرات بناوی
جابخانەوە اکری
اعلانات
بەدیریك ٣ انە دەسیرت
تاریخ انتشار
١٨ اغستوس ١٩٢٤ ساڵانی
نسخەی بە آنەیکە

ام غزتەیە غزتەیکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعیە
هفتە جاریك دردەچی

بدل ابونە
بە ٣ مانك روپیە و نیویك
بە شش مانك ٣ روپیە
بە سالیکی شش روپیەیە
لە ٣ مانك کمتر ابونە قید ناکری .
بو خارج اجرت پوستە
علاوە دەکری
نسخەی بە آنەیکە

سال ١   ژمارە ٣٢   (پێنجشنبە)   ١ محرم ١٣٤٤   ٢٣ تموز ١٩٢٥

سەری سال

امرو اول روژ سال ١٣٤٤ هجری حضرت فخر عالمە (ص : ع) آبریك ام سەری سالە لە همو عالم اسلام و بە خصوص لە همو کوردی اکین لە خالق کائنات استرحام اکین کە ام سالەمان زور بە خوشی و فرح و سعادت و رحتی بە سرا رابویری و ام ملتی مظلومة کوردایەتیە بخاتە رحتی و خوشیەوە .

ام مقالەیە لە طرف صاحب امضاوە بە تورکی هاتوە کە ترجمە و درجی بکین ایمەیش ترجمەکی عیناً ایرەدا انوسین :

(هاواریکی تر بو عالم بشریت)

امە دنکیکی حقیقتە کە لە وجدان و دلی کوردیك یتە درەوە .

تورکەکان بە خوین وژاندن کوردەکان ایانەوی مدنیت بنوین .

ای کورد بدبخت ، ای تورك قاتل ، ای عالم اسلام : ابتر بسیەتی چاومان بکینەوە واز لە خوی غفلت بینین شوین قصة واهی نکەوین بە هاش و هوش و درو و دلەسە تفرە نخوین ، حق و حقیقت لە کوی یە ، غایە و مقصدمان لە چیا دست اکەوی بو اوە بکەوین تورکەکان کوردستان شمالیان همو بە دست ظلم بە سونکی خوینباوی خویان محو کردەوە بە قوویان کرت ایانەوی کە کوردستان جنوبیش بە درو و آین و اوین بە سیاستیکی بی معنا اغفال بکەن و سوقیان بکەن بو شتی خراپ و عصیانب و بو رنکە اوانیش محو بکەنەوە .

من پیتان بلیم کە تورکەکان هیچ وخت وزمانی کوردیان بە حقیقت خوش نەویستوە و هیچ وخق حقوق کوردیان اکل حقوق ترکدا وکویك رانکرتوە وهیچ زمانی نیاویستوە سربستی و ازادی ، ریکەی نجات وکەورەیی بدری بەکورد . او قانون حریت شخصیەیە کە بو تورك بوە نیان هیشتوە هیچ زمانی کورد بشی لی دست بکەوی وچاویان بکریتەوە وخویان لەدست ظلم تورکەکان نجات بدن . تورکەکان اوندەیان ارزو کردوە کە کورد بەنزان و نە خویندەواری ببینەوە و تی نکیشتو بن کە او جیکایانەی کە تورك لی ساکنە لە ناحیە ولە دیهاتیشیا مکتبیان لی کردوتەوە لەو جیکایانەی کە بە کوردستان ازمیردرین نەوك لە دیهات وناحیە لە قضا کانیشی مکتبی کە کلکی بی نیان اکردوە بو خاطری کورد دائما بەنزان وکویری بمینیتەوە و

٢/٥/٢٩: هەنریی دوبس H. Dobbs

ژیانەوە   صحیفە ١

ژیانەوە

بوهمو شتیك مخابرات بناوی
ادارەخانەوە اکری
اعلانات
بە دیریك ٦ انە دەسیرت
تاریخ انتشار
١٨ اغستوس ١٩٢٤ ساڵانی
نسخەی بە آنەیکە

ام غزتەیە غزتەیکی سیاسی ، ادبی ، اجتماعیە
هفتە جاریك دردەچی

بدل ابونە
بە ٣ مانك روپیە و نیویك
بە شش مانك ٣ روپیە
بە سالیکی شش روپیەیە
لە ٣ مانك کمتر ابونە قید ناکری
بو دروە بدل ابونە
حو روپیە و نیوە
نسخەی بە آنەیکە

سال ٢   ژمارە ٥٣   (پێنجشنبە)   ٣٠ جمادی الاول ١٣٤٤   ١٧ کانون اول ١٩٢٥

۲/۵/۳۰: سەییید ڕەشید؛ محەمەد ڕەشید

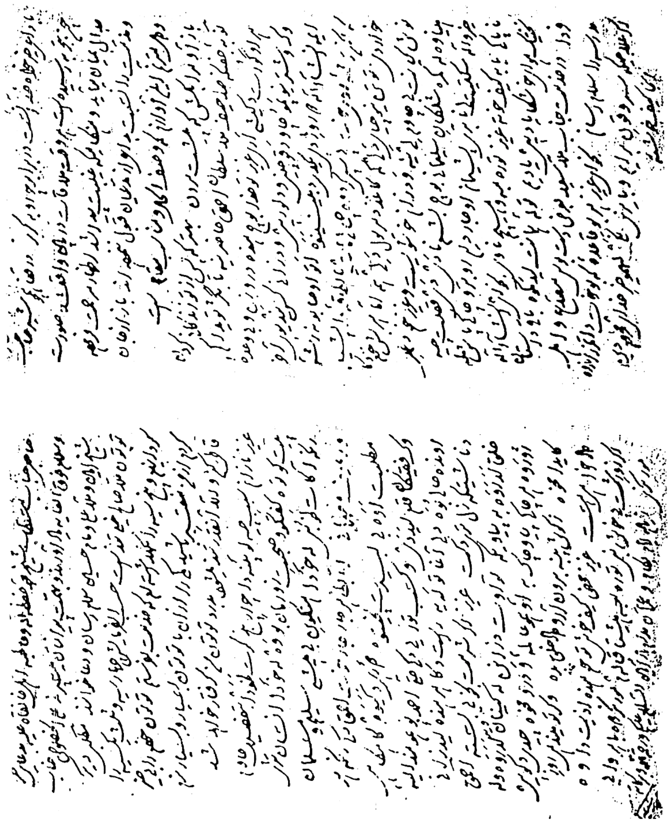

۲/۵/۳۸: حاکم؛ حوکمداری کوردستان مەحموود

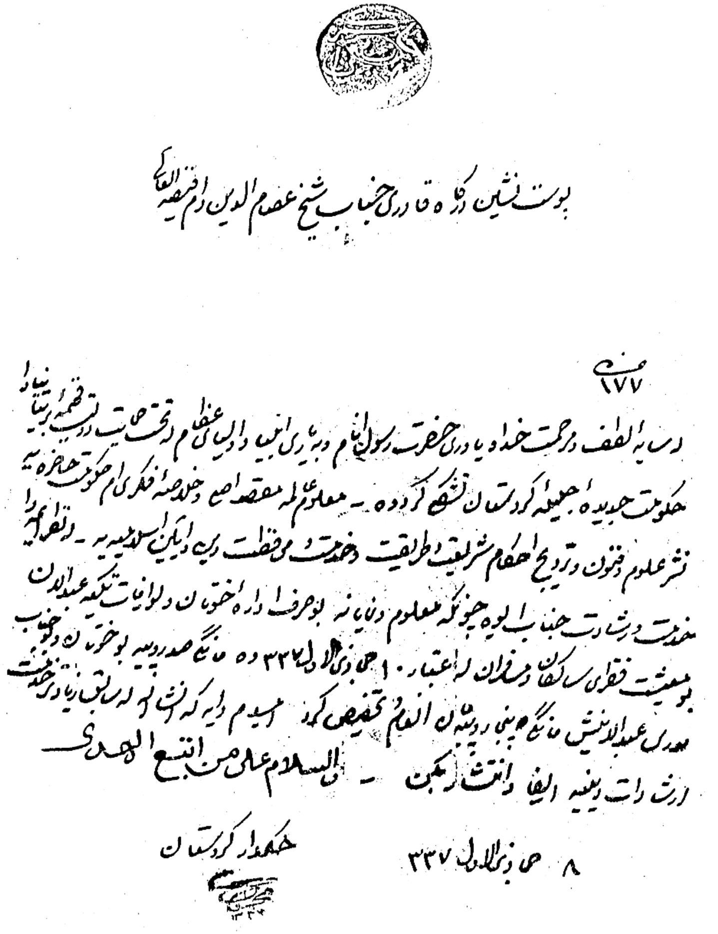

پوست نشینی درگاه قادری جناب شیخ عصام الدین ادام فیضه العالی

١٧٧

السلام علی من اتبع الهدی

حکمدار کردستان

٨ جمادی الاولی ٣٣٧

٢/٥/٣٩: موتەسەڕڕیفی سلێمانیی؛ عومەر

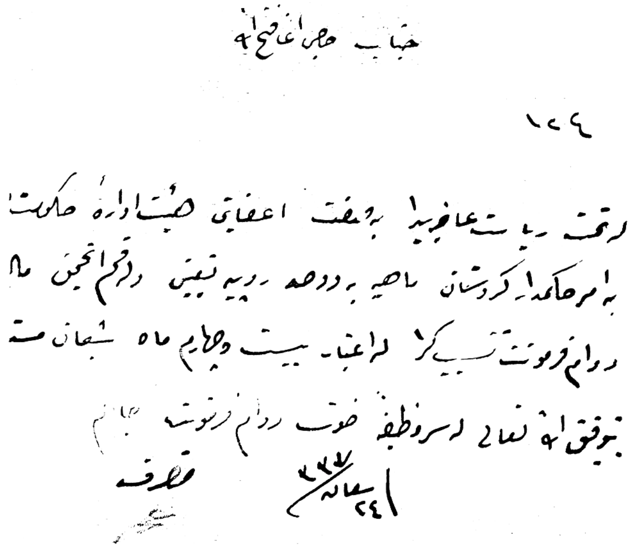
جناب حاجی آغا فتح الله

١٢٩

رتبه ریاست عالیه‌دا بمعرفت اعضای هیئت اداره حکومت
بەمرحله‌کەدا کوردستان ناحیه بەدوو صد روپیه تعیین دراو ماه
دوام فرموت ... له اعتبار بیست و چوارم ماه شعبان منه
بو فتح الله ... هر وظیفه خوت دوام ...

٢٤ اپریل ١٩

٢/٥/٤٠: ی. ف. سیاسیی بریتانیایی/ ١؛ گرینهاوس Greenhouse

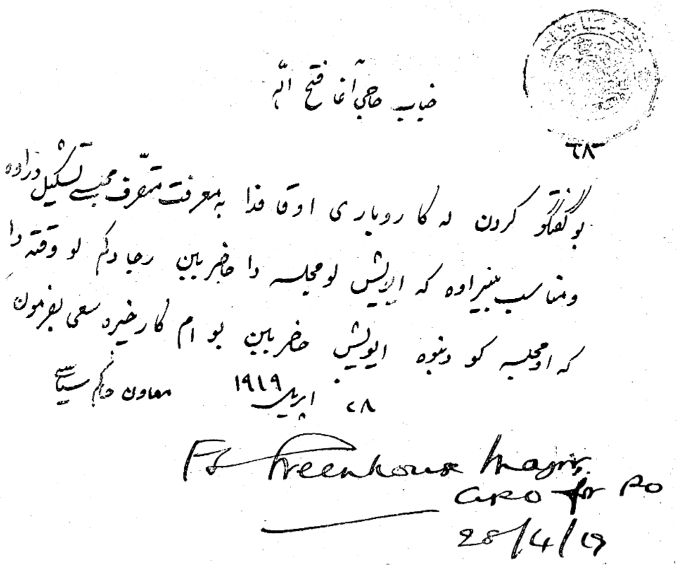
جناب حاجی آغا فتح الله

٢٨

بو گفتگو کردن له کار وباری اوقاف ئدا بمعرفت متصرف مجلسیکی تشکیل دراوه
و مناسب بینراوه که ایوه‌یش له مجلسه دا حاضربن رجا دکم لو وقته دا
که او مجلسه کو دبنوه ایوه‌یش حاضربن بو ام کاره خیره سعی بفرمون

٢٨ اپریل ١٩١٩ معاون حاکم سیاسی

F.C. Greenhouse Major,
APO for PO
28/4/19

٤١/٥/٢: ئیبراهیم بنحاس

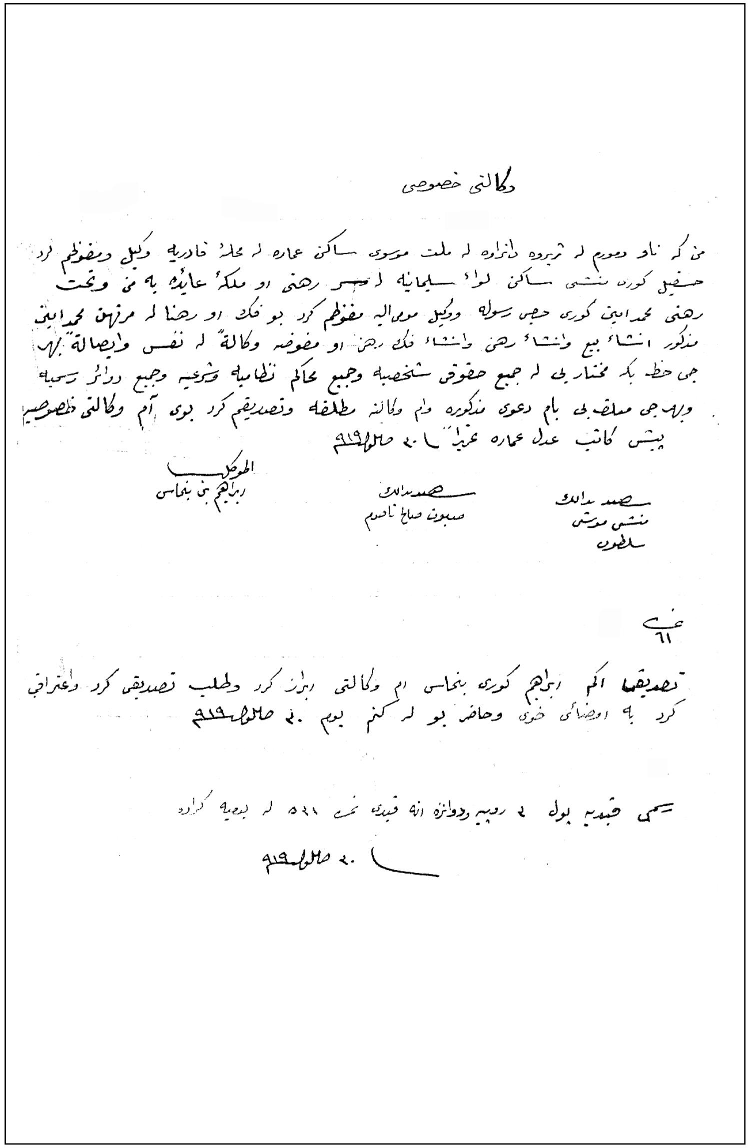
وکالتی خصوصی

من کە ناو و عنوانم لە ژیرەوە دانراوە لە ملت موسوی ساکن عمارە لە محلە قادریە وکیل و مفوضم کرد
[illegible] کوری [illegible] ساکن لوا سلیمانیە لە حصر رهنی او ملکە عایدە بە من و تحت
رهنی محمد ابیق کوری حسن رسولە و وکیل مومىالیە مفوضم کرد بو فک او رهنا لە مرتهن محمد ابیق
مذکور انشاء بیع وانشاء فک رهن او مفوضە وکالة لە نفس و ایصالة [illegible]
حق حفظ بکە مختار بی لە جمیع حقوق شخصیە و جمیع محاکم نظامیە و شرعیە و جمیع دوائر رسمیە
و [illegible] مسلط بی بام دعوی مذکورە وام وکالتە مطلقە و تصدیقم کرد بوی آم وکالتی خصوصیە
پیش کاتب عدل عمارە تحریراً [illegible] ٩١٩

الموکل
ابراهیم بن بنحاس

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

٦١

تصدیقا الکم ابراهیم کوری بنحاس ام وکالتی ابراز کرد و طلب تصدیقی کرد و اعترافی
کرد بە امضائی خوی و حاضر بو لە کنم بوم ٢٠ [illegible]

[illegible] بول ٢ روپیە و دوازە انە قبض [illegible] ٥٢١ لە بلدیە کراوە

٢٠ [illegible] ٩١٩

٤٣/٥/٢: موتەسەرریفی ئینگلیز؛ کاپیتان چاپلن A. J. Champan

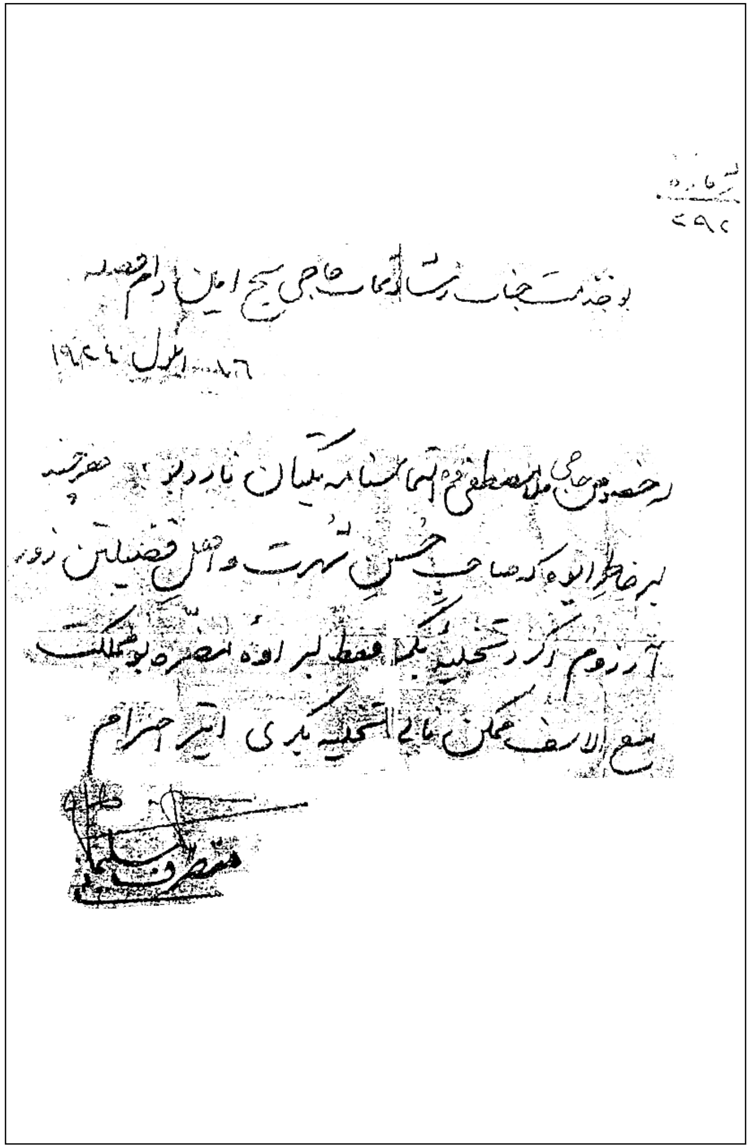
[illegible]
٢٩٢

بو خدمت جناب رشادتمآب حاجی شیخ امین دام فضله
٢٦ ایلول ١٩٢٤

رخصەم بو حاجی ملا مصطفی [illegible] کتابەکانیان [illegible]
لەبر خاطر ئەوە کە صاحب حسن شهرت و اهل فضیلتن زور
آرزوم ئەکرد تجدید بکەم فقط لەبر ئەوە منصرفم بو مملکت
مع الاسف ممکن نابی تکلیفی بدەی. اتیر احترام

متصرف سلیمانی

٤٤/٥/٢: ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ

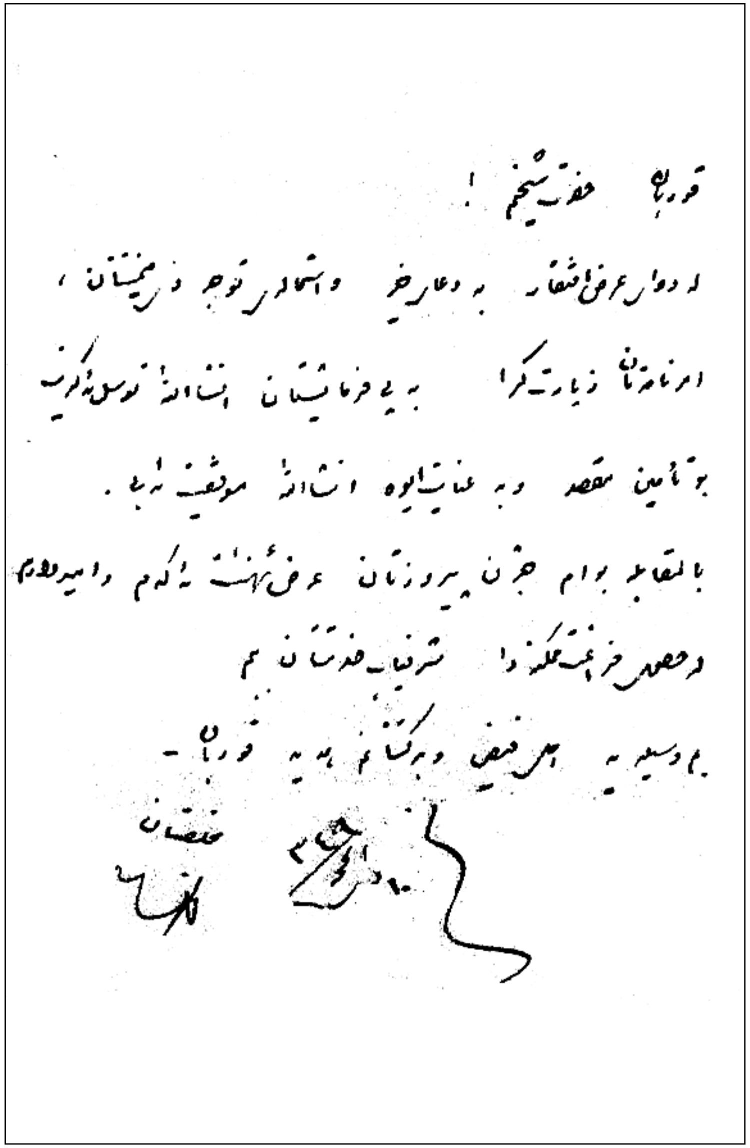

قوربانی حەزرەتی شێخم !

لە دوای عرض افتقار بە دعای خێر و اشعاری توجهی ذاتیتان ،

ئەمرنامەتان زیارەت کرا بە پێی فەرمایشتتان ان شاء الله توسل ئەکرێ

بۆ تأمین مقصد و بە عنایەتیاوە ان شاء الله موفق ئەبێ .

بالمقابلە بۆ ئەم جەژنی پیرۆزتان عرض تهنئة ئەکەم و امیدوارم

لە حضوری خزمەتی ... دا شرفیابی خزمەتتان بم

بەم وسیلەیە ... و بەرەکەتانم بەدیە قوربان -

مخلصتان

٤٦/٥/٢: ئەحمەد بەگ تۆفیق بەگ

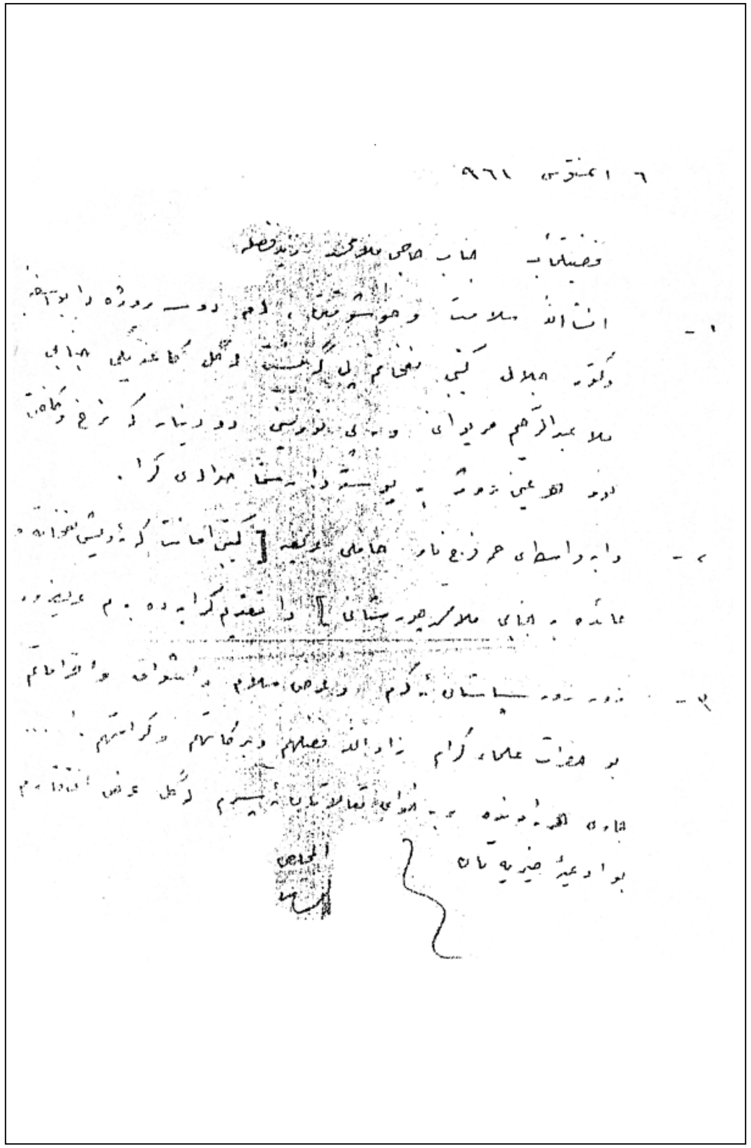

٦ اغستوس ٩٦١

المخلص

٤٧/٥/٢: ئەحمەد زێباری

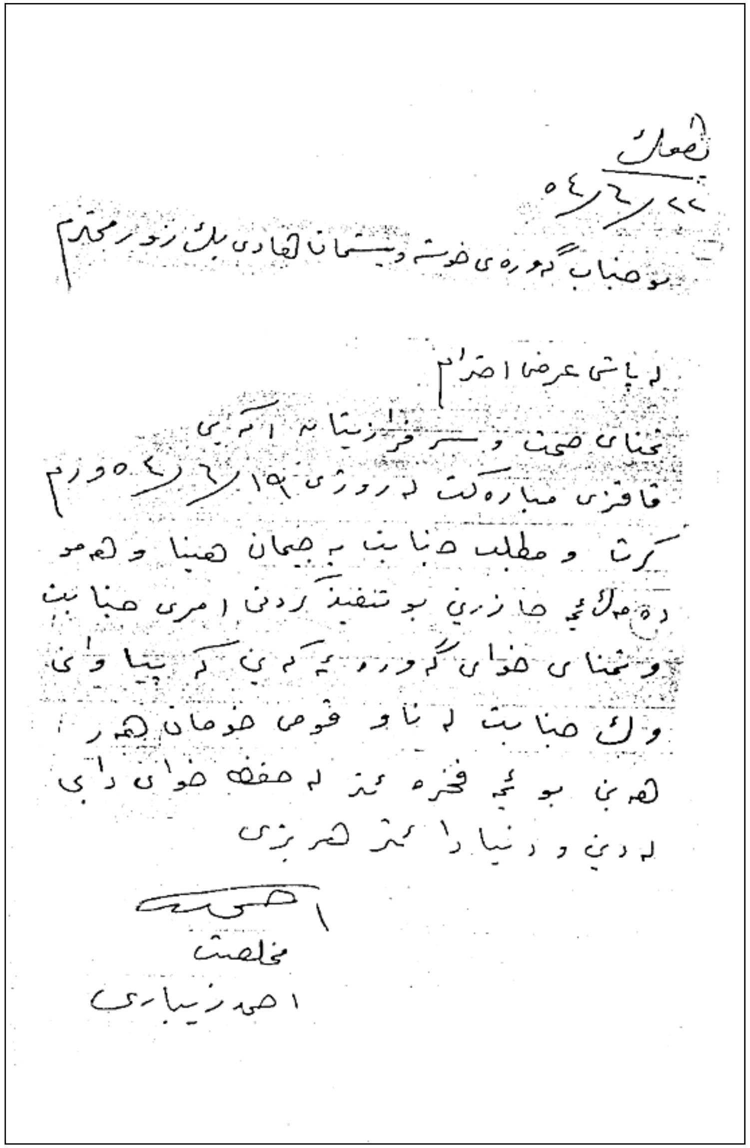
لصعادت
٢٢/٦/٩٥٤
بو جناب گەورەی خوشەویستمان الهادی بك زور محترم

لە پاش عرضی احترام
ئمنای صحت و سەرفرازیتانە اتەوی
فاقزی مبارەکت لە روژی ١٩/٦/٩٥٤ وەرم
گرت و مطلب جنابت بەجیمان هینا و هەمو
دەم لە گەڵ حاضریم بو تنفیذ کردنی امری جنابت
و ئمنای خوای گەورە دەکەین کە پیاوای
وەك جنابت لە ناو قومی خومان هەر
هەبن بو ئیمە فخرە ئیمە لە حفظی خوای دای
لە دین و دنیا ئیمە هەر بژی

احمد
مخلصت
احمد زیباری

٤٨/٥/٢: تاهیر مەلا مەحموود/ تاهیر بەهجەت مەریوانی

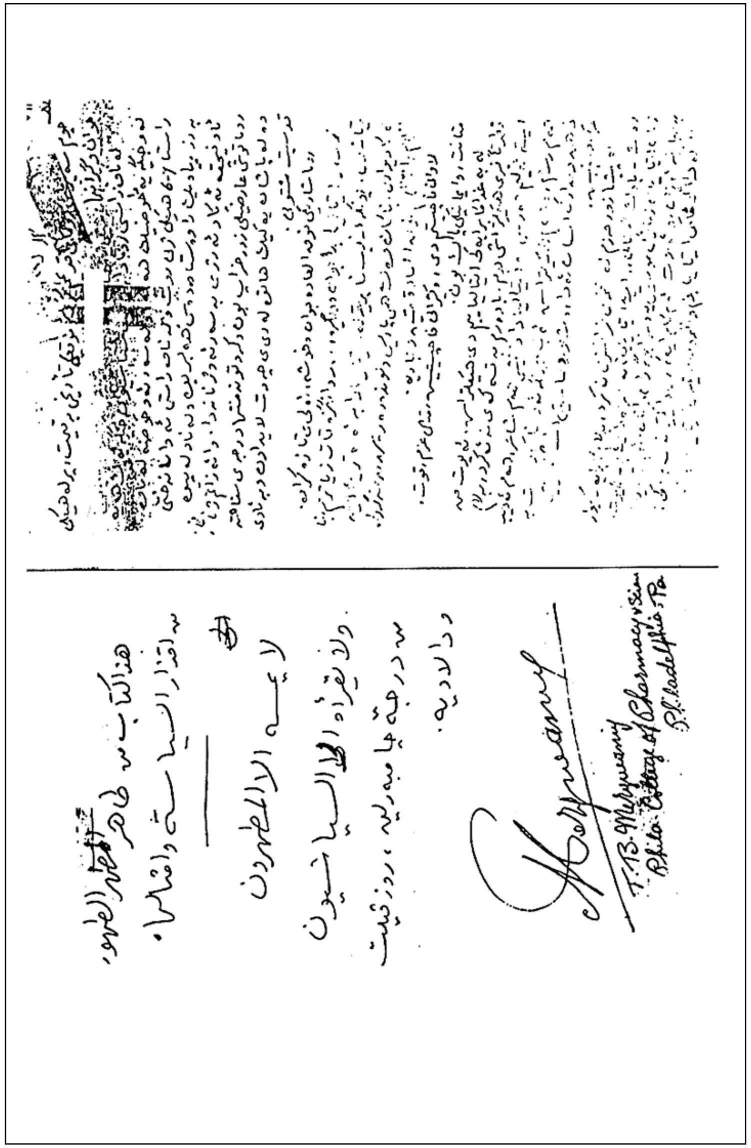
T.B. Mirjwany
Phila. College of Pharmacy & Science
Philadelphia, Pa.

٤٩/٥/٢: تاهیر مەلا مەحموود/ تاهیر بەهجەت مەریوانی

١٩٥٢ بۆماوەیەکی کەم سەرێکی لە عیراق داو خزم و برادەرانی چاوپێ کەوت و گەڕایەوە ولەو ماوەیەدا ناسیاریم لەگەڵدا پەیداکردو کاغەز کەوتە بەینمانەوە ، جارێ بەکاغەزێکی تایبەتی و یەکێکی کراوەش لەهەتاودا تۆزێ خوراندم ، بۆ ئەوەی بتوانێ لەوێ بلاوکراوەیەکی کوردی بلاو بکاتەوە ، دەست بەجێ بەکاغەزێکی تایبەتی وەلامێکی پوختی دامەوە ، لەگەڵ کاغەزەکەشدا ووتارێکی ...... ، کە بەناوی (مزو کتێب و

تێپەڕی توانیم ، لە کونجێکدا هەڵی بکرم تاوەکو دەرفەتێکی دەست کەوێ و تێدا بلاوی بکەمەوە • وا بەدەستمەوەیە هەرچی نووسینێکی خوالێخۆشبوو (مەریوانی) هەیە کۆبکەمەوەو دەقی کاغەزەکانیشی تیادا بلاو بکەمەوە ، بۆ نوخشەش وام بەباش زانی هەندێکی لە پاشکۆی رۆژنامەی (عیراق)ی بەڕێزدا بلاو بکرێتەوە تاوەکوو سرنجێکی برای خوێنەر رابکێشێت •

کاغەزە تایبەتیکە :

٢٠-٩-١٩٥٦

خۆشەویستم مامۆستا ئەریمان :

ووتارەکەتان کە لە (هەتاو)دا بلاو کرابوەوە خوێندمەوە وە کتێبەکەتان (هەلبەست بۆ قوتابیان) لەگەڵ کاغەزەکەتاندا گەیشت • زۆر زۆر سوپاستان دەکەم • لێم ببورن لەسستی وەرام دانەوەم •

وەرامەکەم نووسی و چەنگ جارخەریك بووم بینێرم بۆ (هەتاو) ، کەچی هەموو جارێك پەشیمان دەبوومەوە ••

٢١٢ خەم گوفار دەرهێنان لێرە

٥٠/٥/٢: تاهیر مەلا مەحموود/ تاهیر بەهجەت مەریوانی

١٩٥٦/٩/٢٠

خوشەویستم ماموستا رفیق حلمی

کتیبە تازەکەتان و مقالات [illegible] کە بوتان ناردبووم گەیشت
بویە تا ئیستە سپاسنامەم بو نە ناردن چونکە ویستم بیخوینمەوە
لەم روژانەدا تەواوم کرد.

بەراستی. کتیبێکی زور بەکەلک [illegible]
[illegible]
دیستویەتی کلمات [illegible]
دیستویە [illegible]
بویە ئەوەی نووسیوە. بەلام [illegible]
عقلی بوو کە ئەبی کتیبەکەی زور بلاو ببیتەوە
تا ئەگەر دیتە دەست خوینەواران دلالەتەی لی بکەن.

ئەبوایە توضیح دەی ئەو کتیبەی بخوینمەوە
چونکە [illegible] لە عیراقدا
[illegible]

ئەمجا ودتی تو لە امریکا [illegible]
لە هیچ نیە. من لە امریکا [illegible] زیاتر ئاگام لە احوالی
کورد. [illegible] تا توضیحە دەدەی

[illegible]
[illegible]
[illegible]

ئیتر هەر [illegible] بو

دوکتور تاهیر بەهجەت مریوانی

٥١/٥/٢: تۆفیق مەحموود ئاغا/ پیرەمێرد

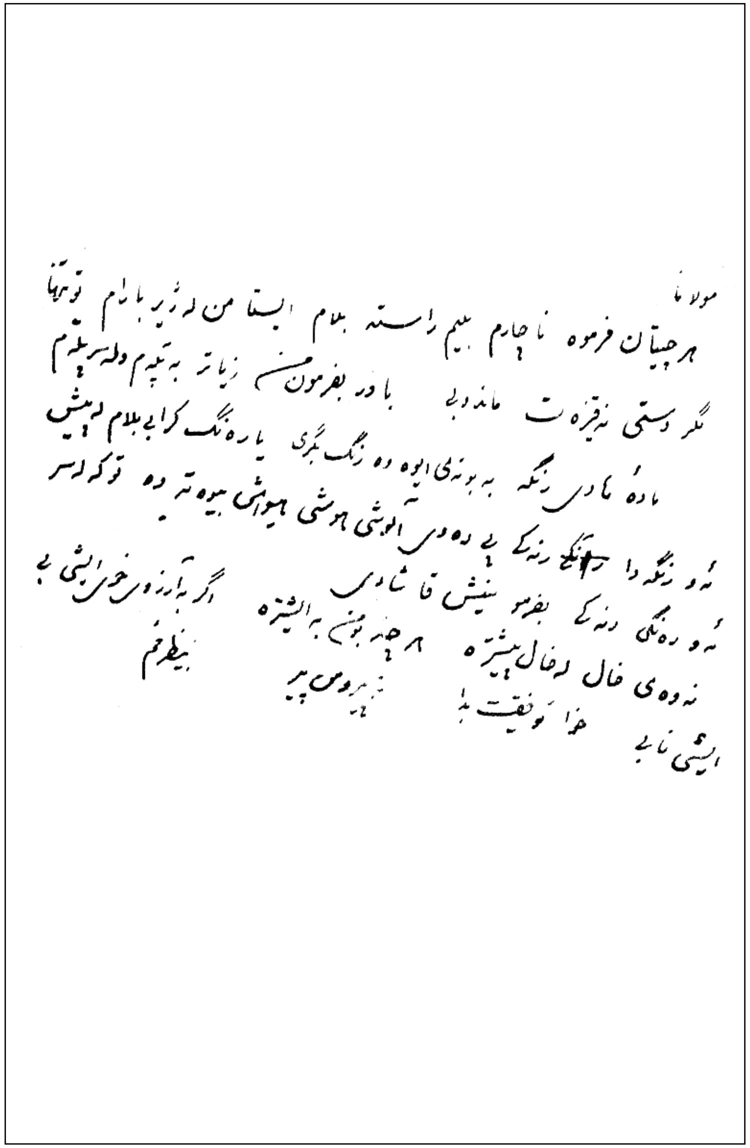

٥٨/٥/٢: تۆفیق مەحموود ئاغا/ پیرەمێرد

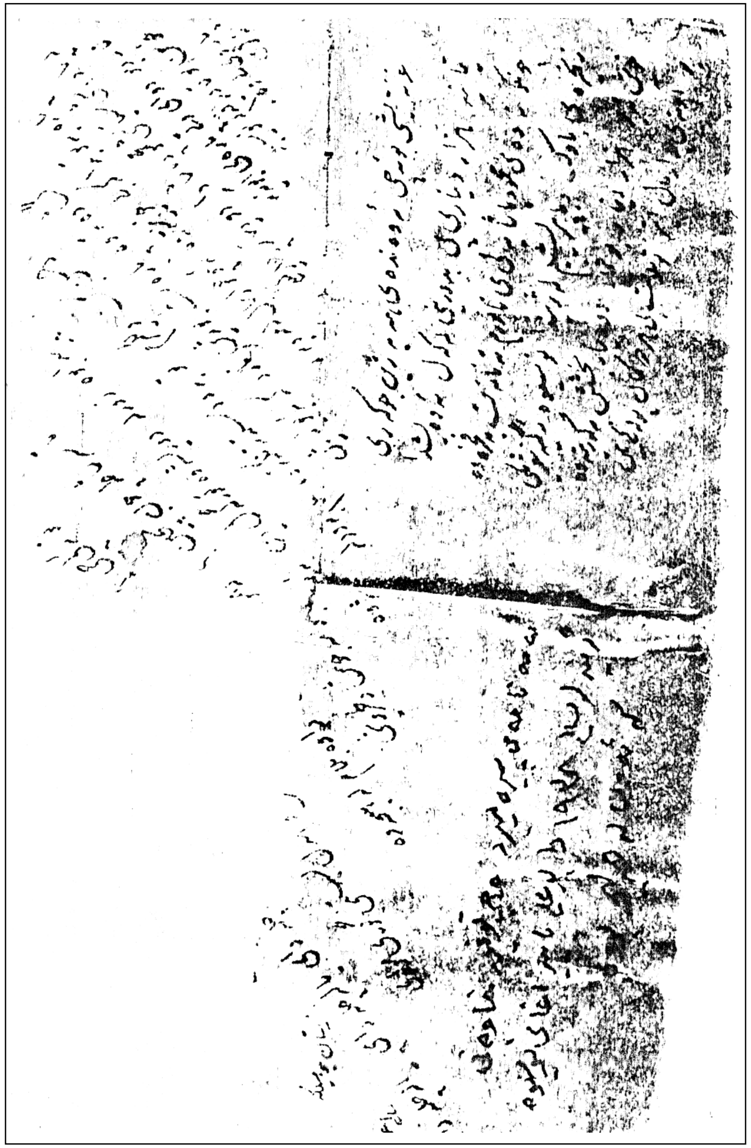

٢/٥/٧٠: شێخ حسێن عەبدولقادر کەسنەزان

٢/٥/٧١: حەسەن محەمەد عەلیی جاف/ حەسەن فەهمی جاف

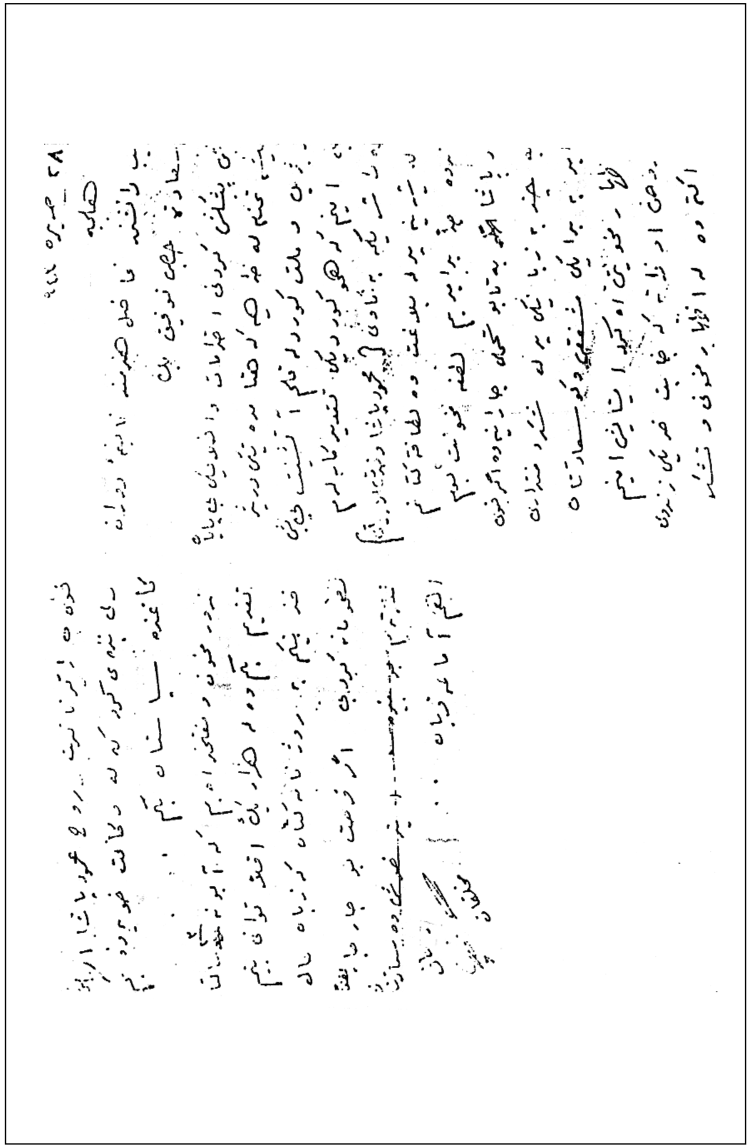

٧٢/٥/٢: حەسەن محەمەد عەلیی جاف/ حەسەن فەهمی جاف

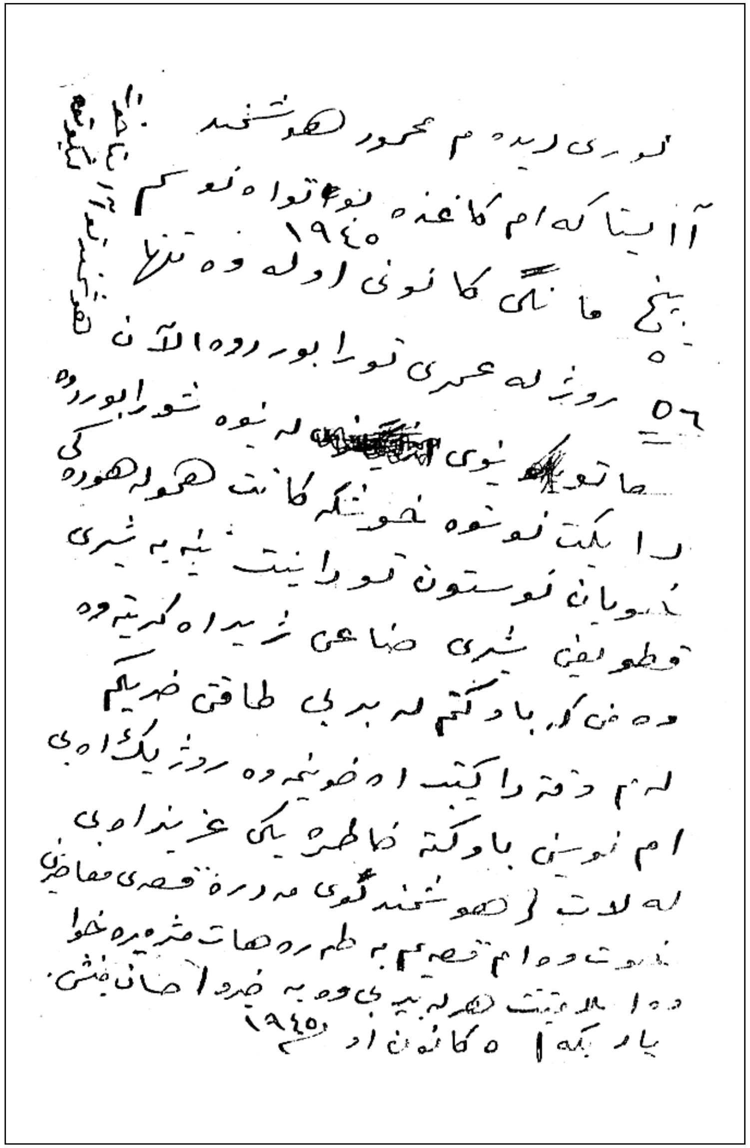

نوری دیدەم محمود هوشمند

آ ئیستا کە ام کاغذە [illegible] تەواو ئەکەم

١٩٤٥

پێنج مانگی کانونی اولە وە تەنها

٥٦ روژ لە عمری [illegible] بوو روە الآن

[illegible] لە نوە [illegible]

[illegible] کە کانت [illegible]

را [illegible] خوشکە

[illegible] شعری

[illegible] شعری ضائعی [illegible]

[illegible] لە بری طاقتی ضعیفم

لەم دفتە [illegible] روژ یکاوی

ام نووسینی [illegible] خاطرەیکی عزیزداوی

لە لای [illegible] هوشمندگوی [illegible] قصری معاصری

[illegible] ام قصیدیە [illegible] خوا

[illegible]

یادگارە ٥ کانونی اول ١٩٤٥

٧٣/٥/٢: حەسەن محەمەد عەلیی جاف/ حەسەن فەهمی جاف

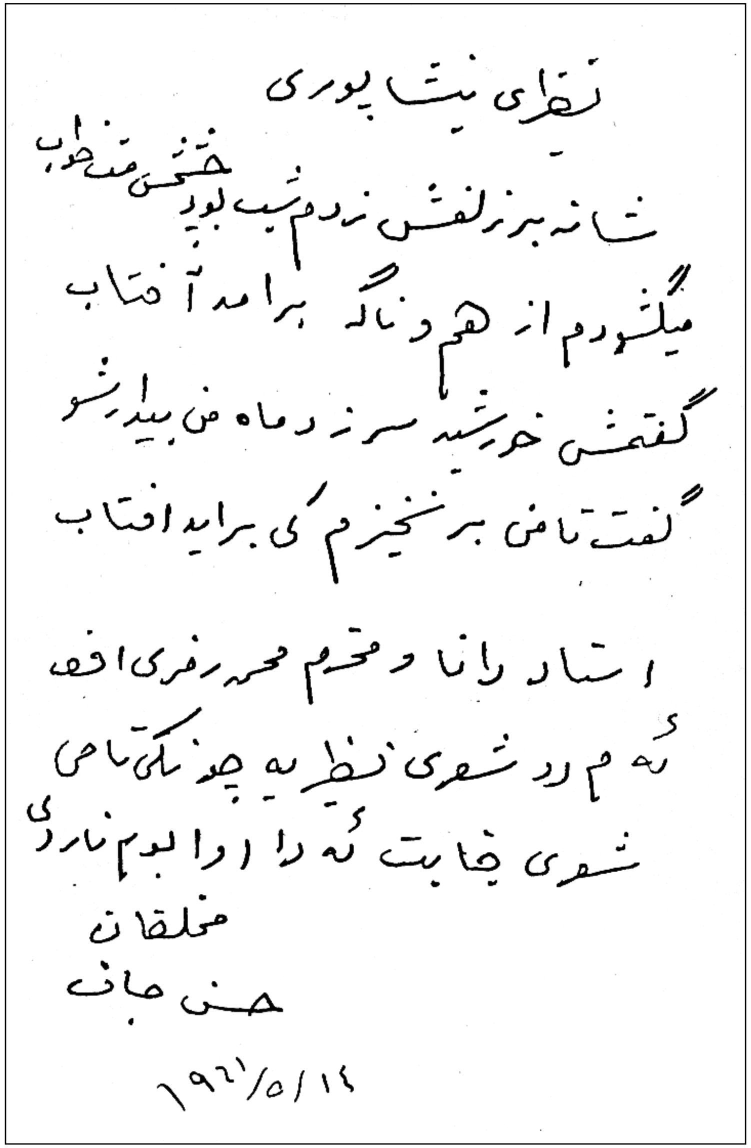

لقای نیشاپوری

شانه بر زلفش زدم شب بود [illegible]

میگشودم از هم و ناگه برآمد آفتاب

گفتمش خورشید سر زد ماه من بیدار شو

گفت تا من برنخیزم کی برآید افتاب

استاد دانا و محترم محمد [illegible] افندی

ئەم دو شعری نظریە چونکو [illegible] شعری چاپت ئەدا اوا لەوم نارد

مخلصانە

حسن جاف

١٩٦١/٥/١٤

٧٤/٥/٢: حەسەن محەمەد عەلیی جاف/ حەسەن فەهمی جاف

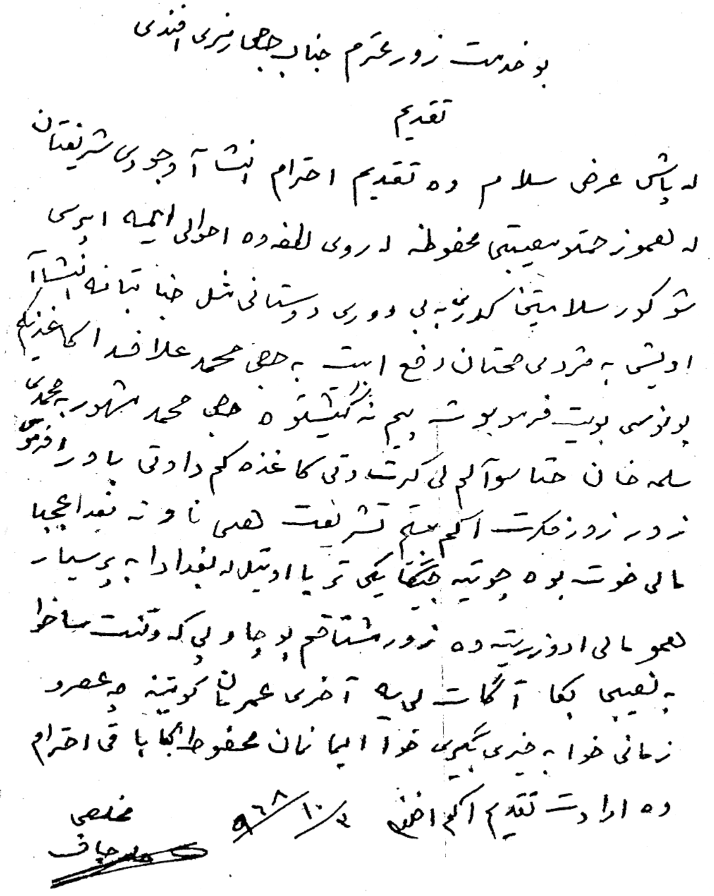
بو خدمت زور محترم جناب حاجی عزیز افندی
تقدیم
له پاش عرض سلام وه تقدیم احترام ئیستا وجودی شریفتان
له لعموز حتو سعیتی محفوظه له روی لطفه‌وه احوالی ایمه ابرسی
شوکور سلامتین کورته‌بی دووری دوستانی شل خوا تیا نه‌نیشاا
اولیشی به فردی محتان رفع است به حاجی محمد علاف‌دا کاغذیکم
بو نوسی بویت فرهو بوشه بیم نه‌گیشتوه حاجی محمد مشهور به محمدی
سلمه خان حتا سوالم لی کرت وتی کاغذه‌کم دا دتی باد ره‌فرمو
زور زور حکرت اگم بیم تشریفت لهی ناوته بغدا ایجبا
مالی خوت بوه چونیه چاکتا یکی تر یا اوتیل له بغدادا به‌بیسیار
لعمو مالی ادوزریته‌وه زور مشتاقم بو چاوی که وقتت هات خوا
نصیبی بکا آگات لی به آخری عمرمان کوتینه چه عصرو
زمانی خوا به خیری بگیری خوا ایمانمان محفوظ بکا باقی احترام
وه ارادت تقدیم اکم افندم ٢/١٠/٩٦٨
مخلصی
... جاف

٧٧/٥/٢: ڕووناک مەلا محەمەد ئەمین/ ڕووناک مەلا ڕەشید بابان

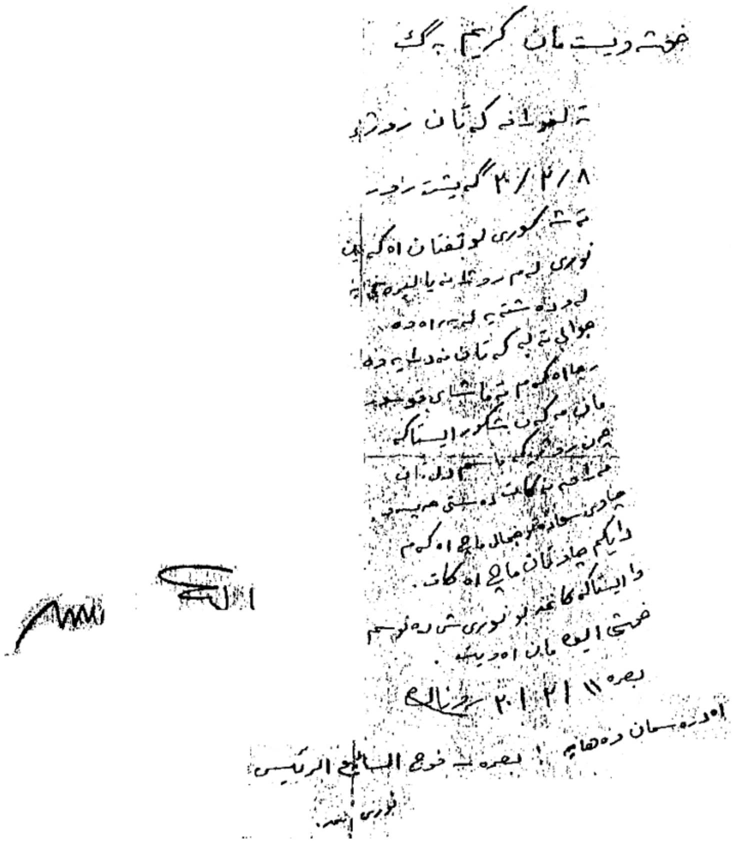
خوشه‌ویستمان کریم بگ
ته‌لغرافه‌که‌تان ...
٢٠/٢/٨ گه‌یشته ...
...
بصره ١١/٢/٢٠

٧٨/٥/٢: ڕووناک مەلا محەمەد ئەمین/ ڕووناک مەلا ڕەشید بابان

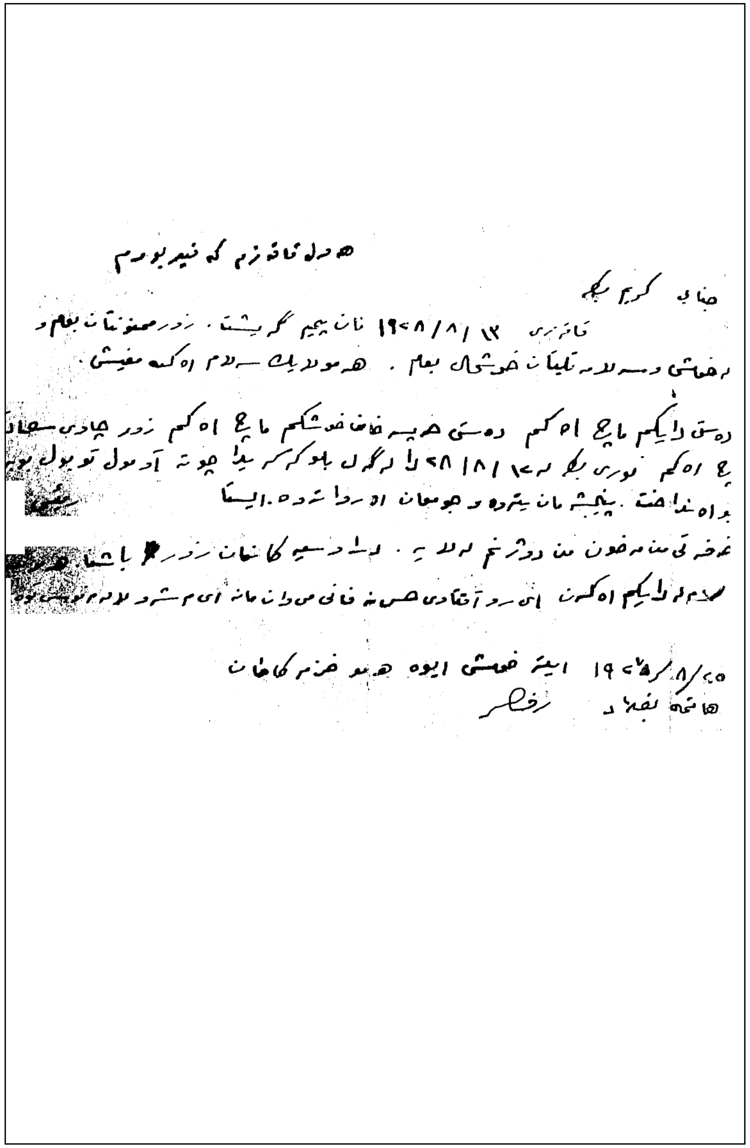

٧٩/٥/٢: مەلا ڕەشید فەتاح بەگ

٨٠/٥/٢: ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی

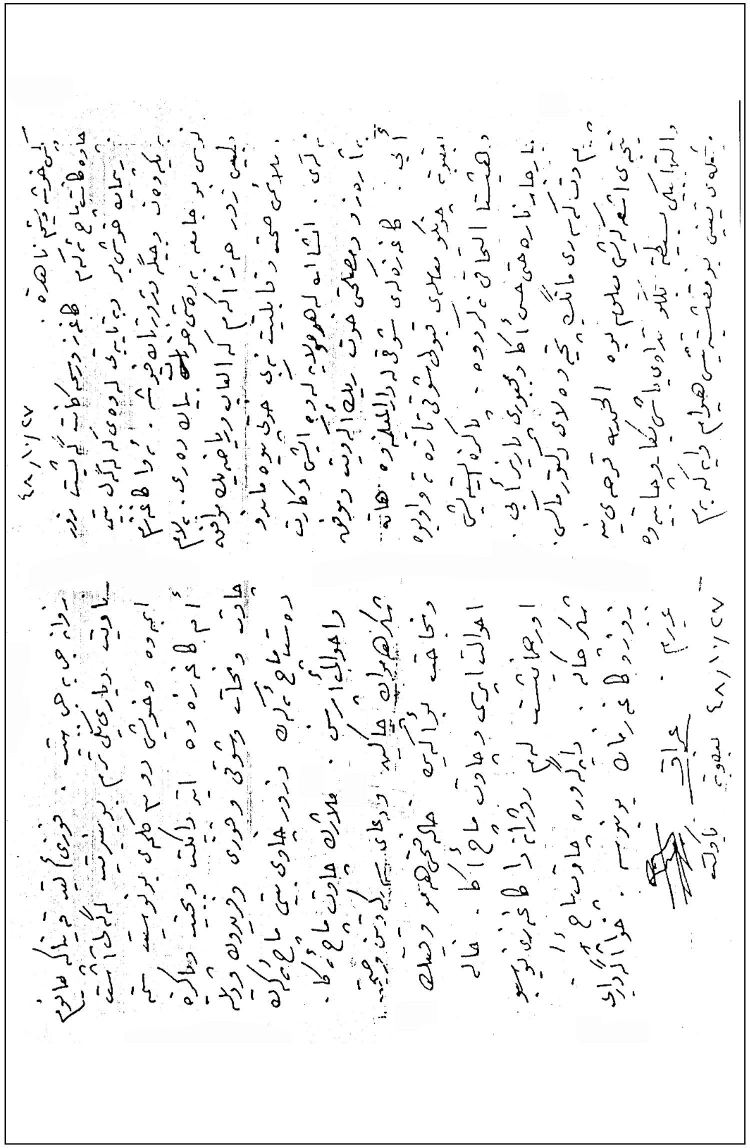

٨٢/٥/٢: ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی

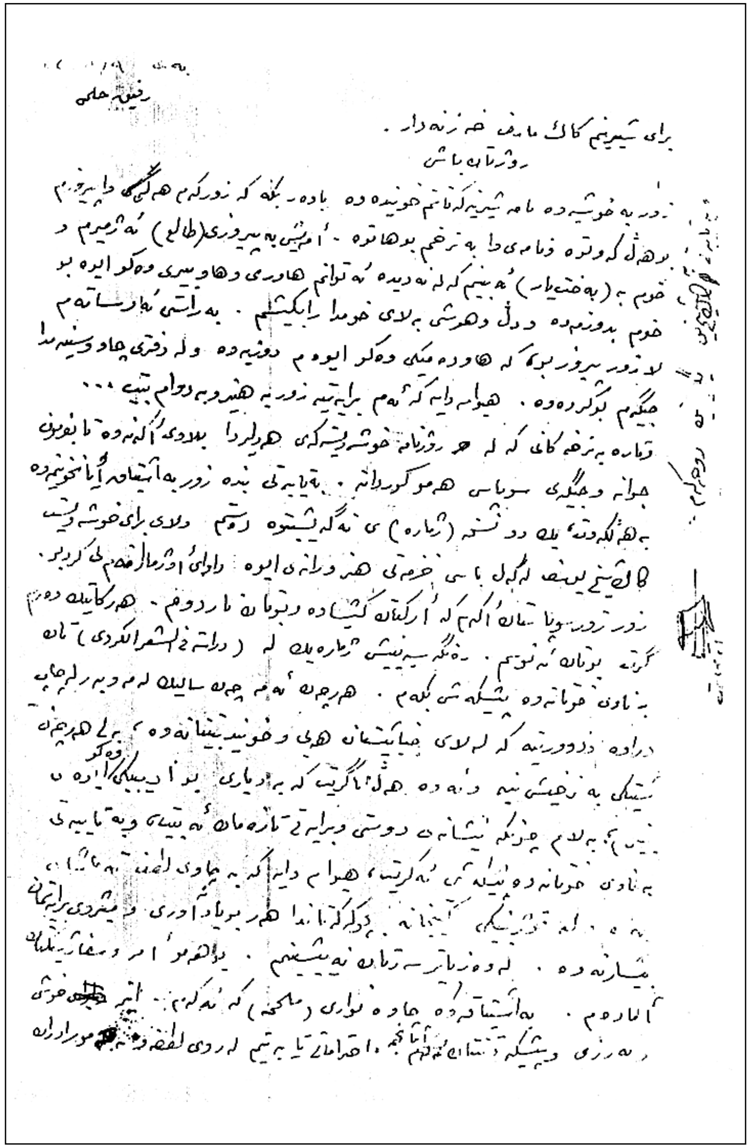

٨٤/٥/٢: ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی

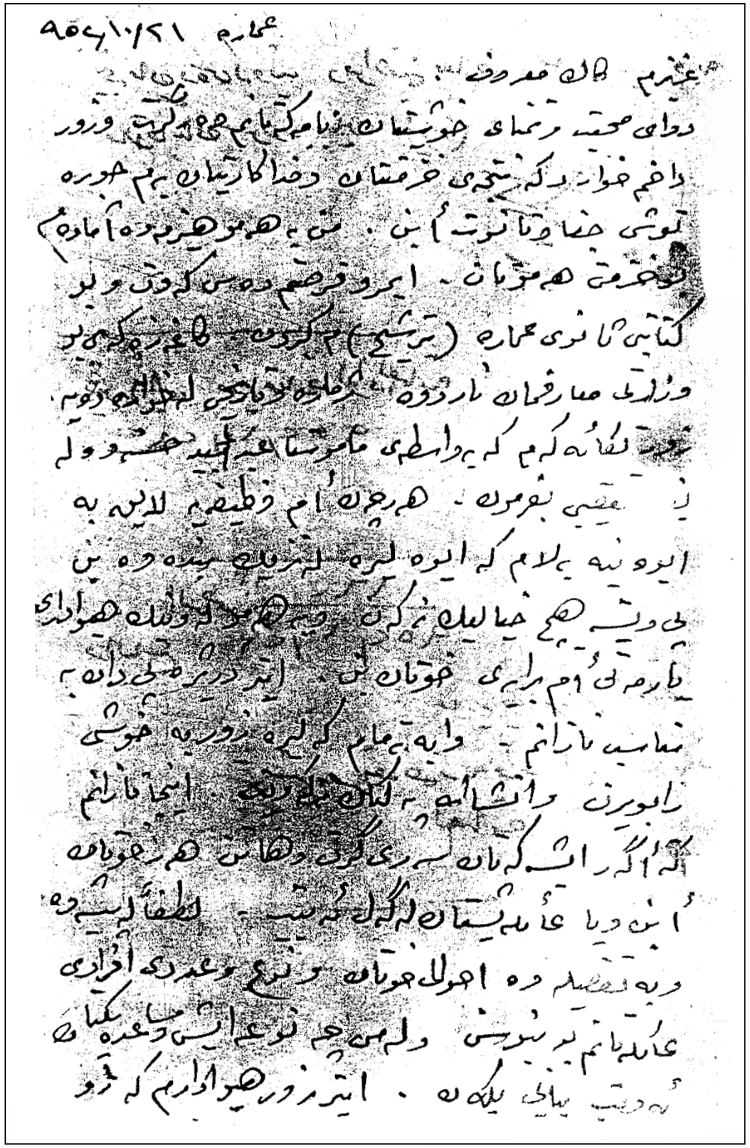

٨٥/٥/٢: ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی

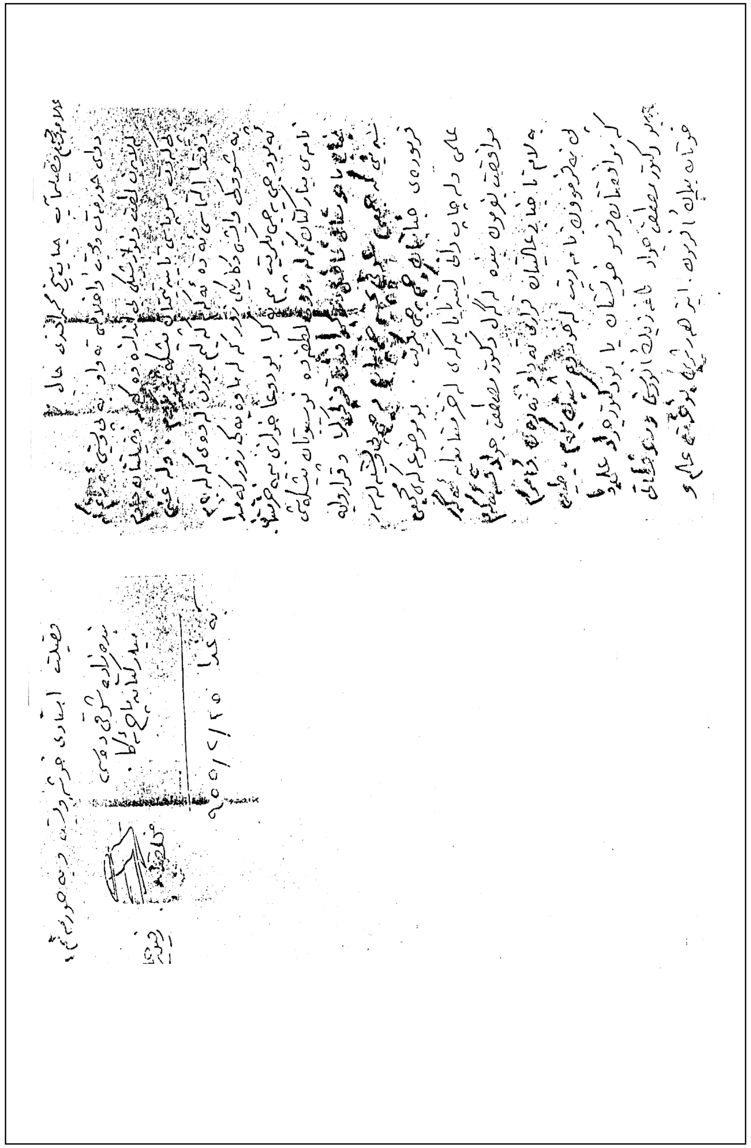

٨٦/٥/٢: ڕەفیق سالّح عەبدالله؛ حیلمیی

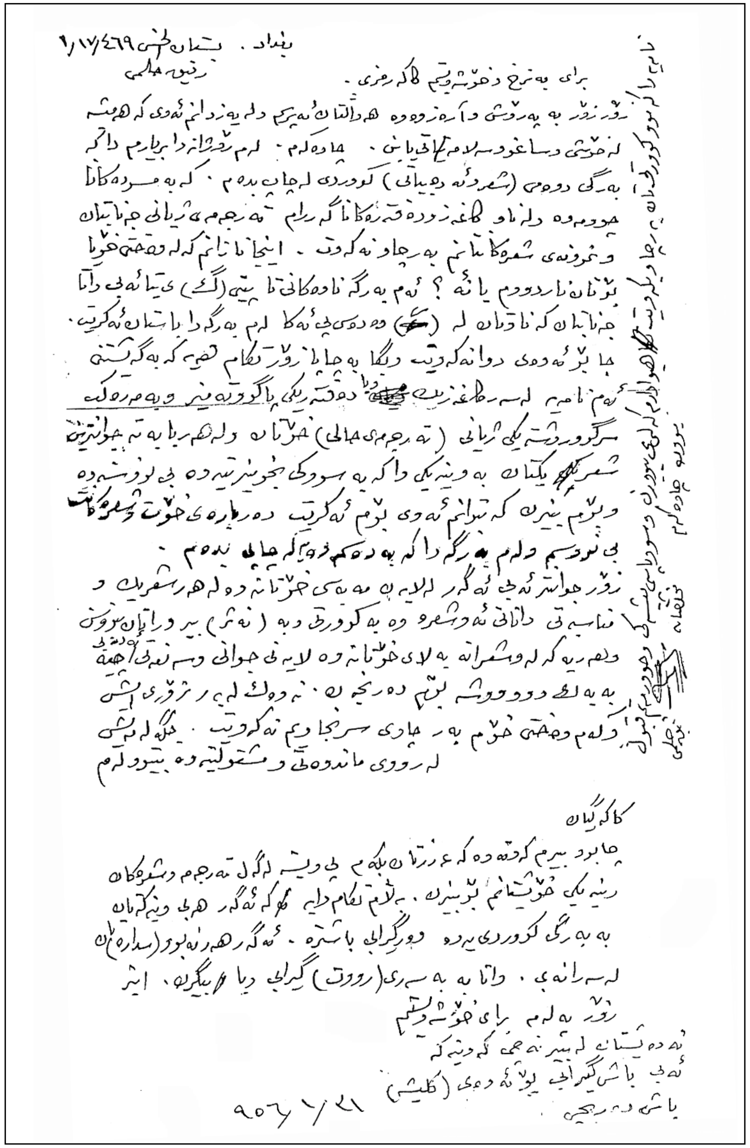
بەغداد. نیسانی
ڕەفیق حیلمی
برای بەڕێز و خۆشەویستم کاکە ڕەزی.

کاکە گیان

٨٧/٥/٢: ڕەفیق سالّح عەبدالله؛ حیلمیی

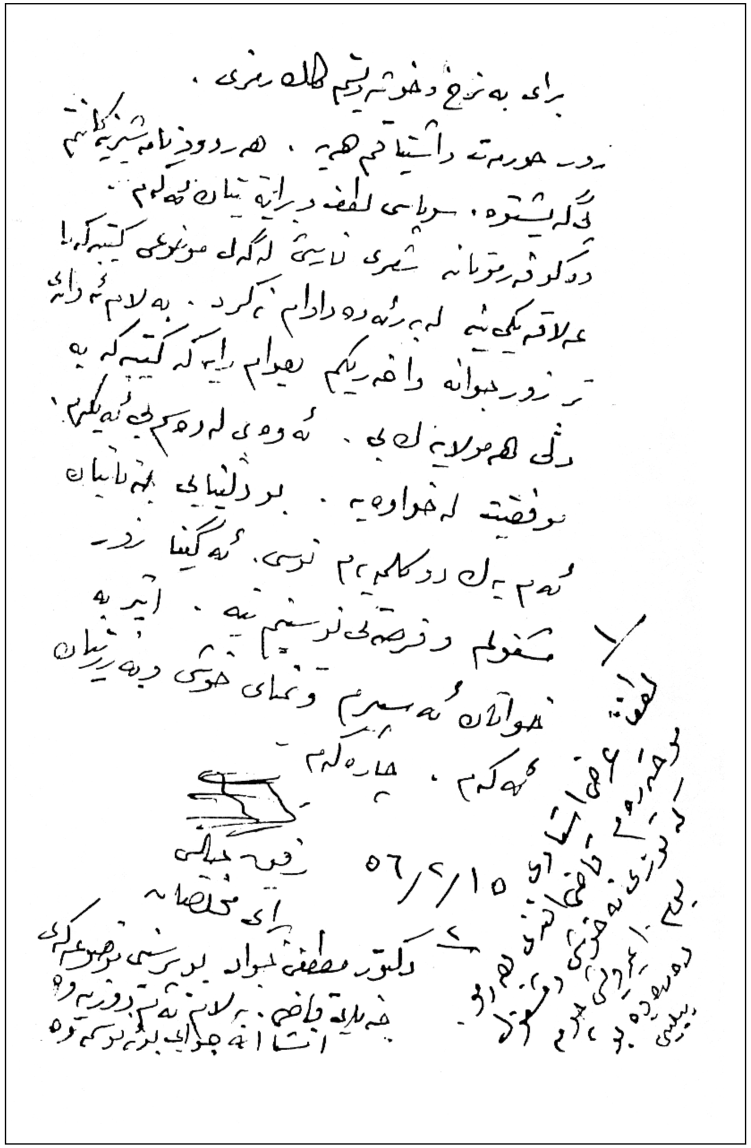
برای بەڕێز و خۆشەویستم کاکە ڕەزی.

ڕەفیق حیلمی
٥٦/٢/١٥

٨٨/٥/٢: ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی

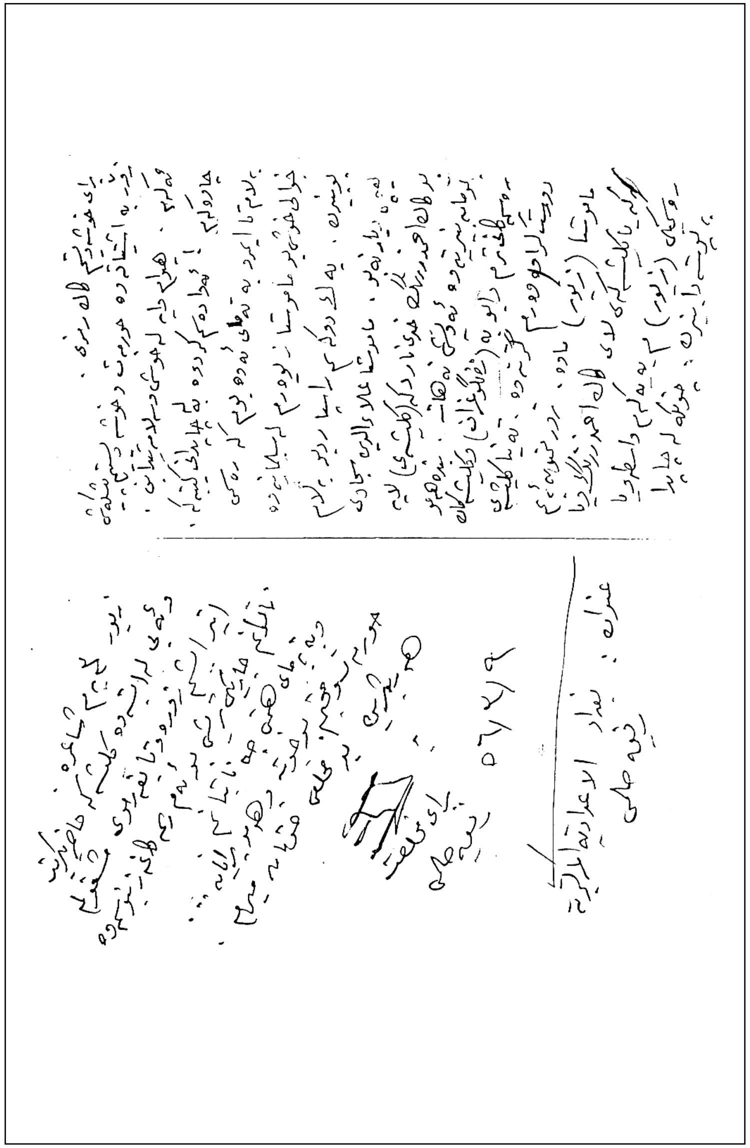

٨٩/٥/٢: ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی

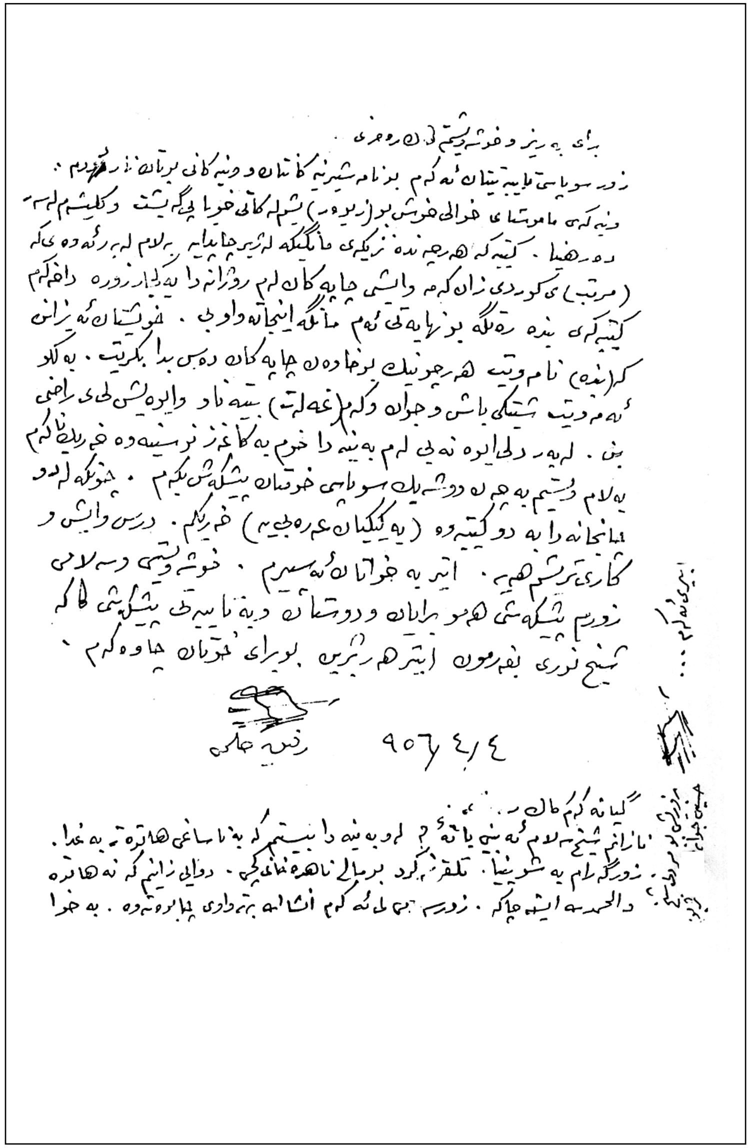

برای بەڕێز و خۆشەویستم کاک ڕەوفی
زۆر سوپاسی میهرەبانیتان ئەکەم بۆ نامە شیرینەکانتان و وێنەکانی [illegible] گەیشتم.
وێنەکەی ماموستای خوالێخۆش بوو (زێوەر) ئیشەکانی خوا پێگەیشت و کلیشەم لەسەر
دەرهێنا. کتێبەکە هەرچەندە نزیکەی مانگێکە لە ژێر چاپدایە بەلام لەبەر ئەوەی کە
(مرتب)ی کوردی زان کەمە و ئیشی چاپەکان لەم ڕۆژانەدا بەکار زۆرە داخەکەم
کتێبەکەی ئێوە ڕەنگە بۆ زیاتر لەم مانگە ئینجا تەواو بێ. خۆشتان ئەزانن
کرا(ئێوە) نامەوێت هەرچۆنێک بۆ خاوەن چاپەکان دەبێ بدا بکرێت. بەڵام
ئەمەوێت شتێکی باش و جوان و کەم (غەلەت) بێتە ناو وا ئێوەش لەی ڕازی
بن. لەبەر دڵخۆشی ئەوە نەبێ لەم بەینەدا خۆم بە کاغەز نووسینەوە خەریک ناکەم
بەلام وتیشم بەچی وە دووشەیەک سوپاسی خۆتان پێشکەش بکەم. چونکە لە دوو
ئینجانەدا بە دوو کتێبەوە (یەکێکیان عەرەبییە) خەریکم. دەرس و ئیش و
کاری ترشم هەیە. ئیتر بە خواتان ئەسپێرم. خۆشەویستی و سەلامی
زۆرم پێشکەشی هەموو یاران و دوستانت دەبەیت پێشکەشیم لاکە
شێخ نووری بفەرموون ئیتر هەر ژیرین بۆ برای خۆتان چاوەکەم

ڕەفیق حیلمی ٤/٤/٩٥٦

گیانەکەم کاک [illegible]
نازانم شێخ سەلامم کە نەیناوە؟ لەو بەینەدا بیستم کە بە ناساغی هاتۆتە بەغدا.
[illegible]

۹۰/۵/۲: ڕەفیق ساڵح عەبدالله؛ حیلمیی

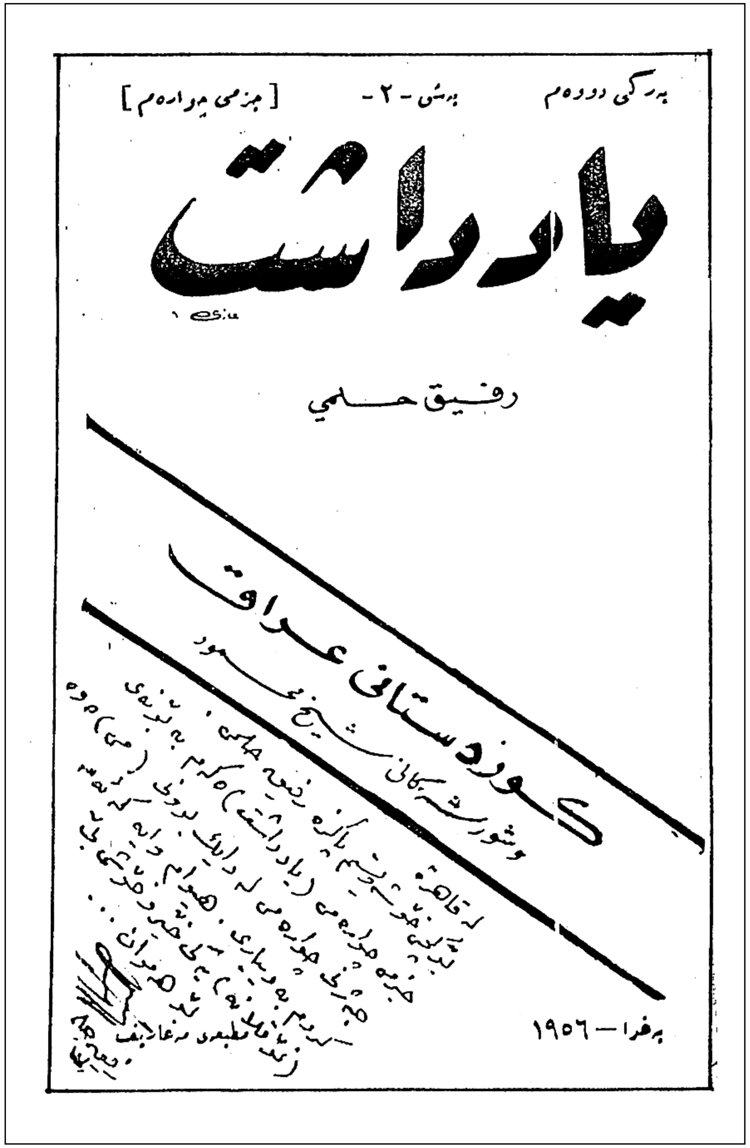

۹۲/۵/۲: شێخ عومەر شێخ محەمەد قەرەداخیی

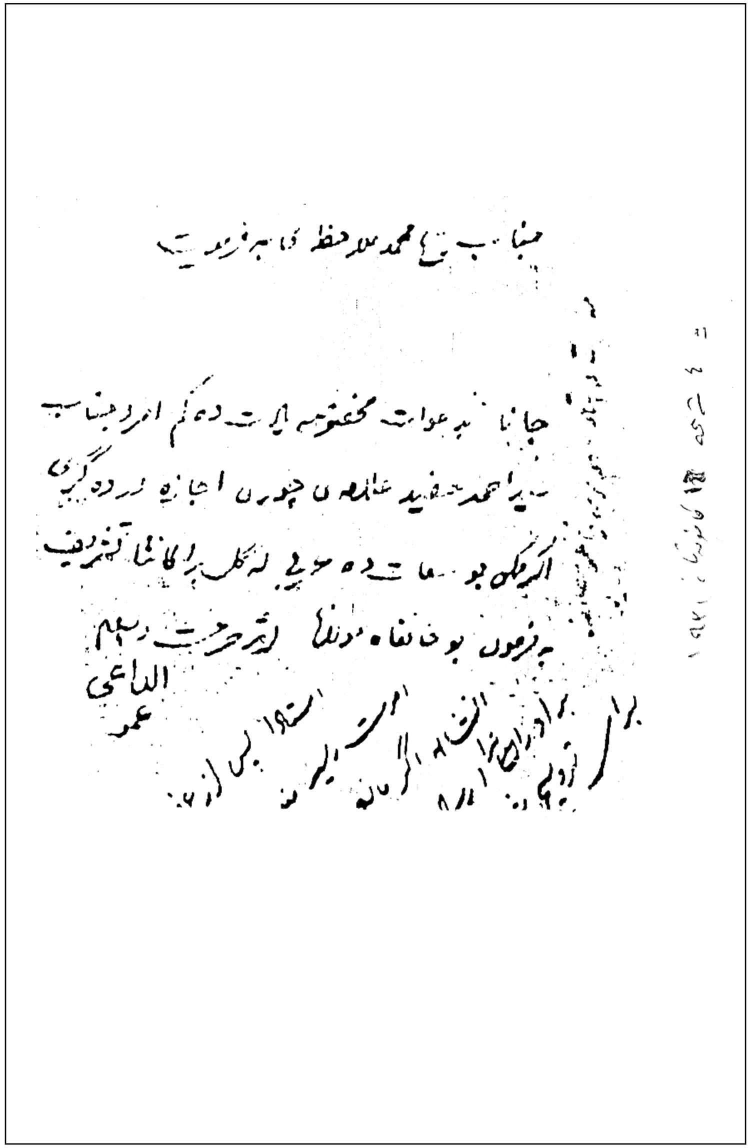

٩٣/٥/٢: عەبدالله عەزیز عەبدوڕڕەحیم

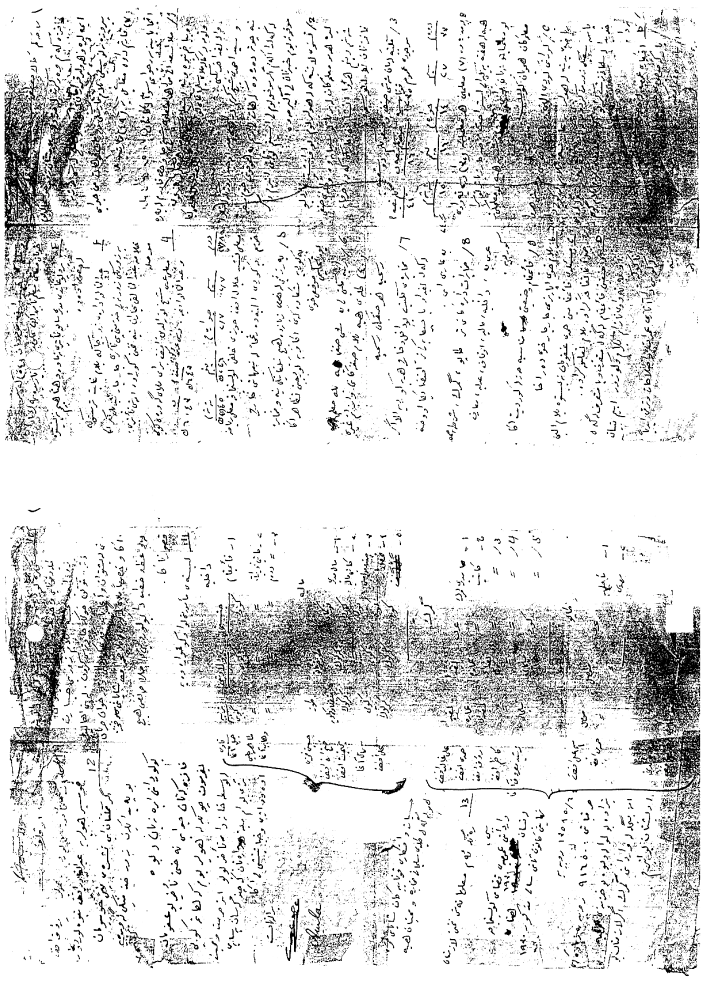

٩٦/٥/٢: مەلا عەبدالله مەلا ڕەسووڵ؛ زێوەر

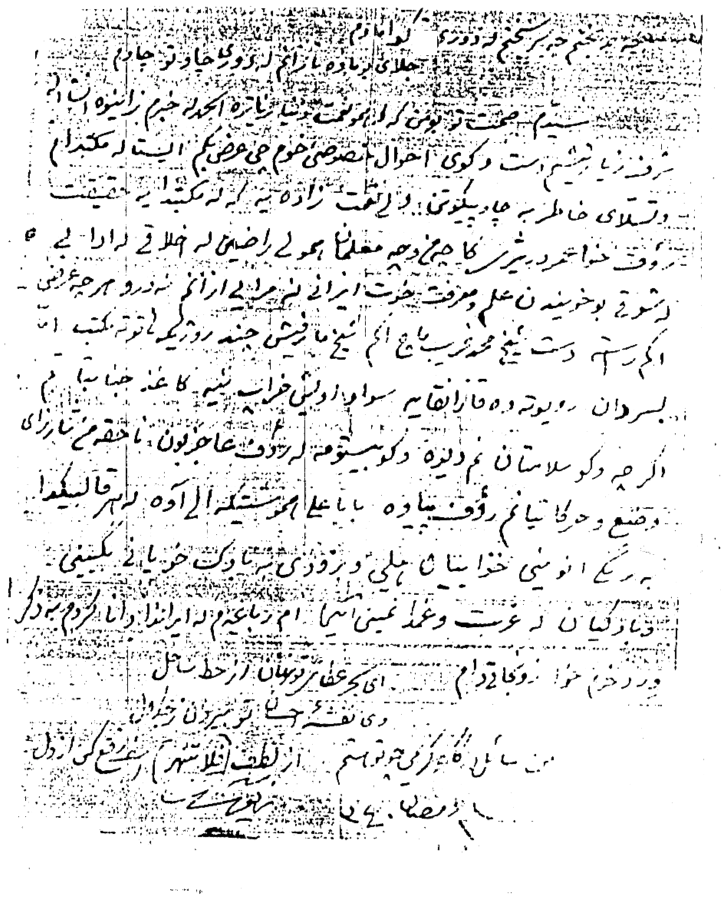

۹۸/۵/۲- ۹۹: مەلا عەبدالله مەلا ڕەسووڵ؛ زێوەر

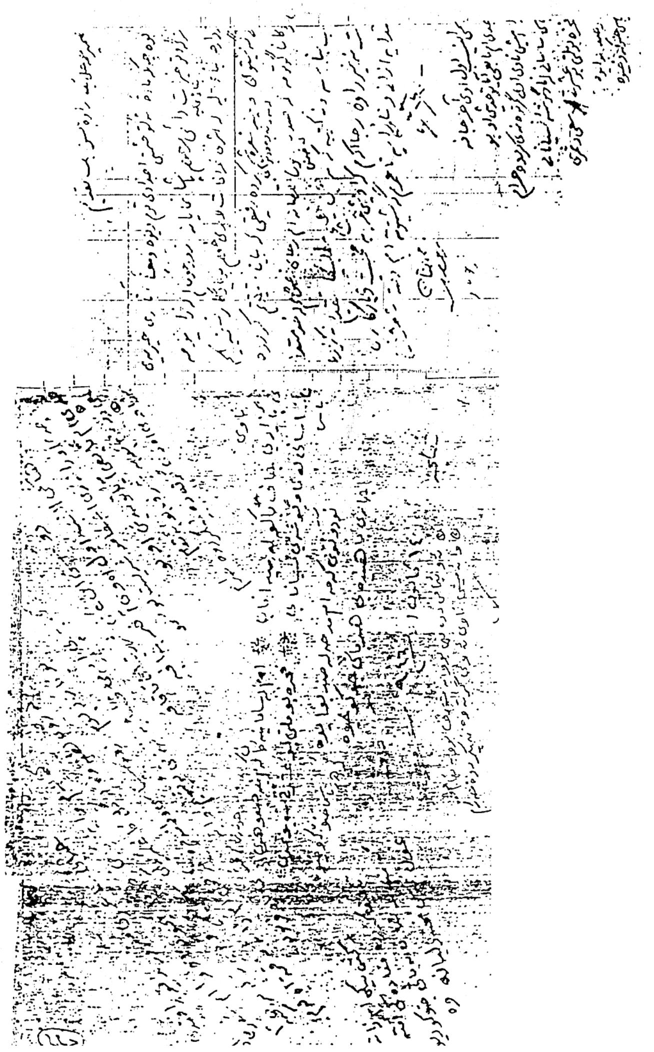

۱۰۰/۵/۲: عەبدولڕەحمان سەیید عەبدوللەتیف؛ گیو موکریانیی

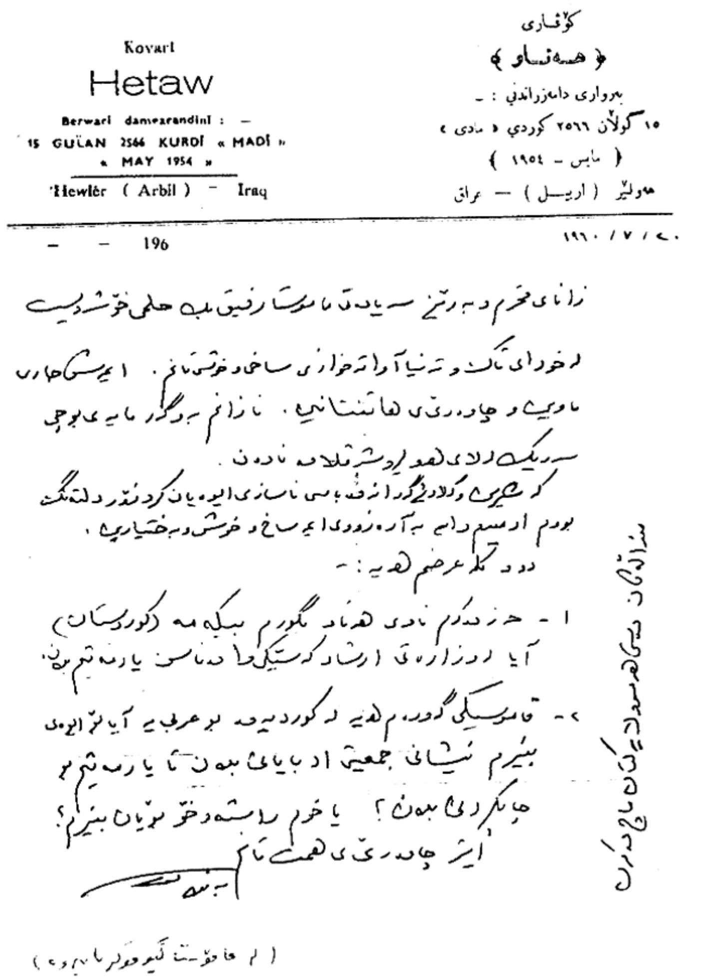

کۆڤاری
« هەتاو »
بەرواری دامەزراندنی : ـ
۱۵ گوڵان ۲۵٦٦ کوردي « مادی »
(مایس ـ ۱۹٥٤)
هەولێر (اربیـل) — عراق

Kovarî
Hetaw
Berwarî damezrandinî : —
15 GULAN 2566 KURDÎ « MADÎ »
« MAY 1954 »
Hewlêr (Arbil) — Iraq

۱۹٦۰ / ۷ / ۲۰
— — 196

۱۰۱/٥/۲: مەلا عەبدولکەریم فەتاح/ مەلا عەبدولکەریم مودەڕڕیس

١٩٥٧/٧/١١
بۆحضوری میری گەورە وپایە بەرز ومحترم جناب حسن فهمی بگ تقدیم

۱۰۲/٥/۲: عەبدولکەریم محەمەد فوئاد

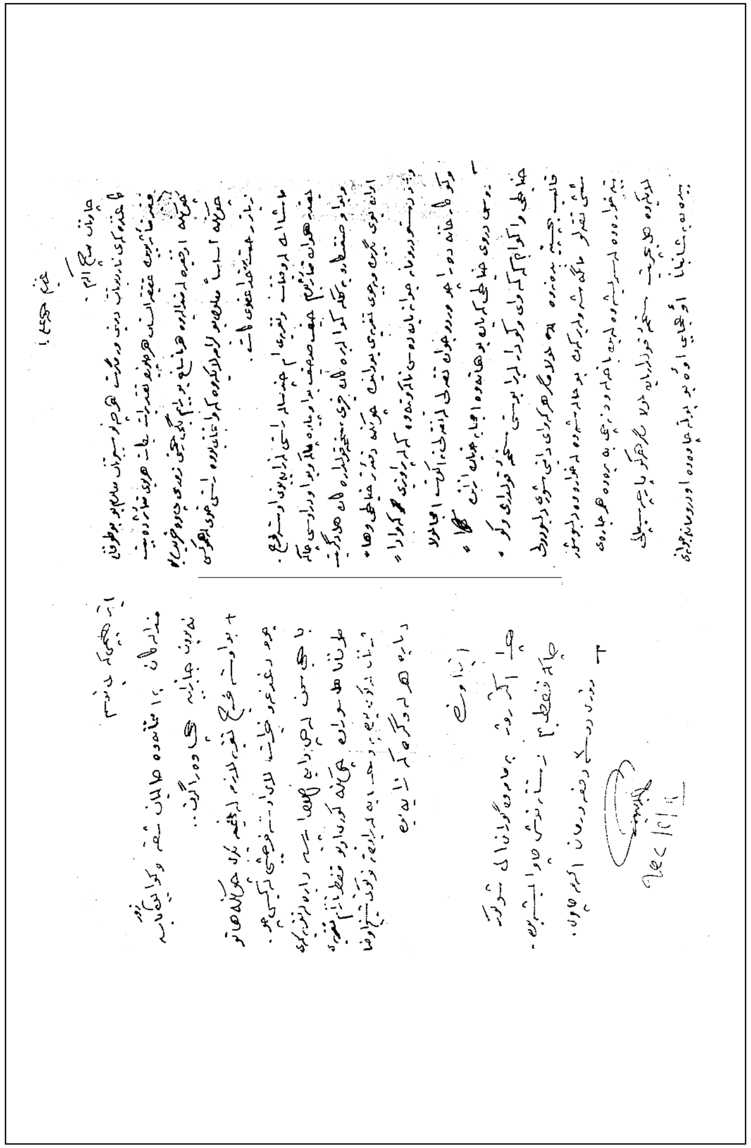

١٠٣/٥/٢ : عەبدولکەریم محەمەد فوئاد

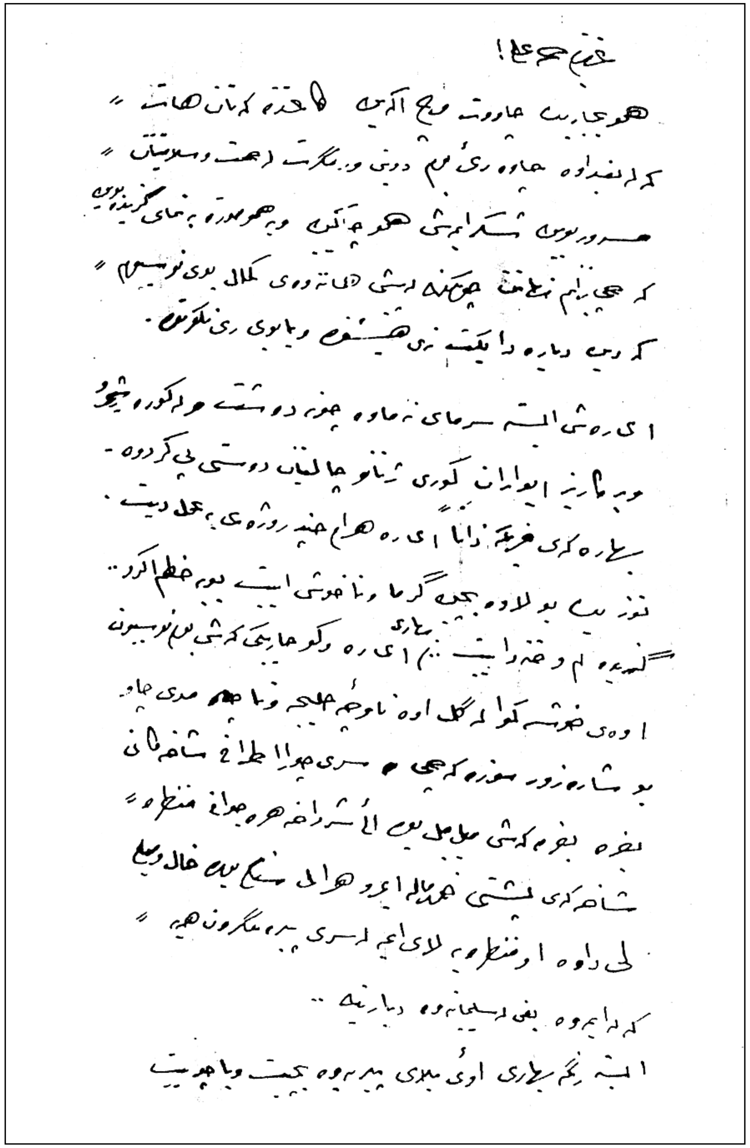

١٠٤/٥/٢ : عەبدولکەریم محەمەد فوئاد

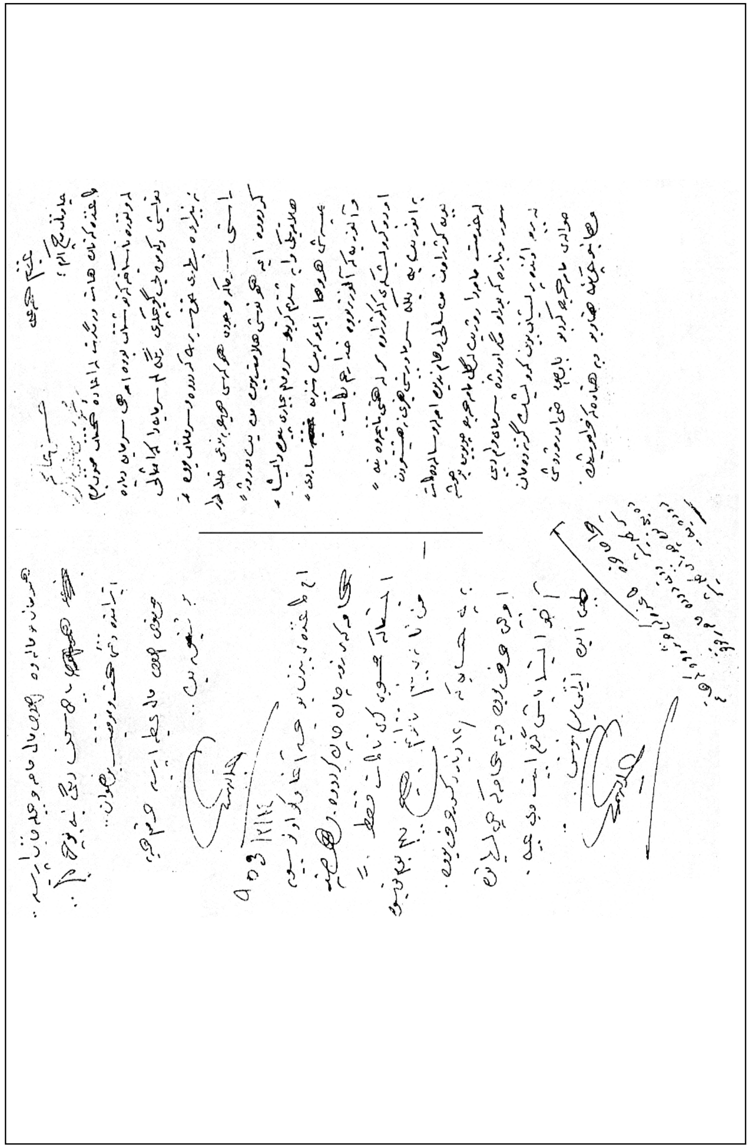

١٠٥/٥/٢: عەبدولکەریم محەممەد فوئاد

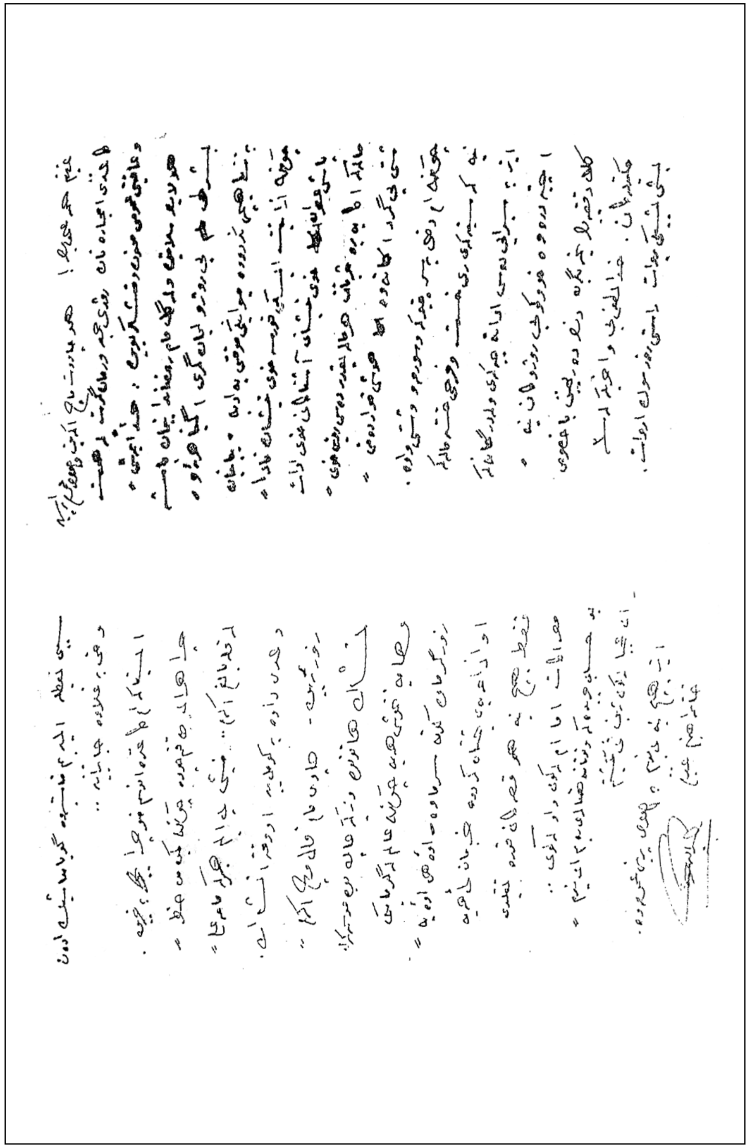

١٠٦/٥/٢: عەبدولکەریم محەممەد فوئاد

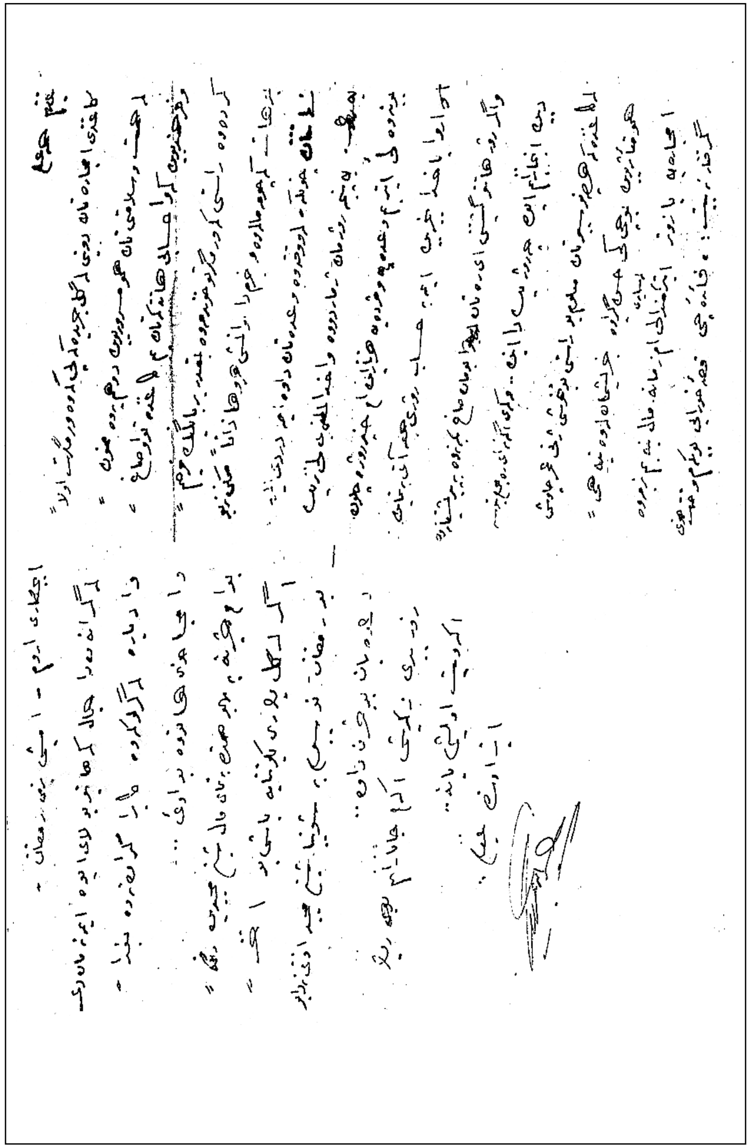

۱۰۷/۵/۲: عەبدولواحید مەجید تیلەکۆیی/ عەبدولواحید نووریی

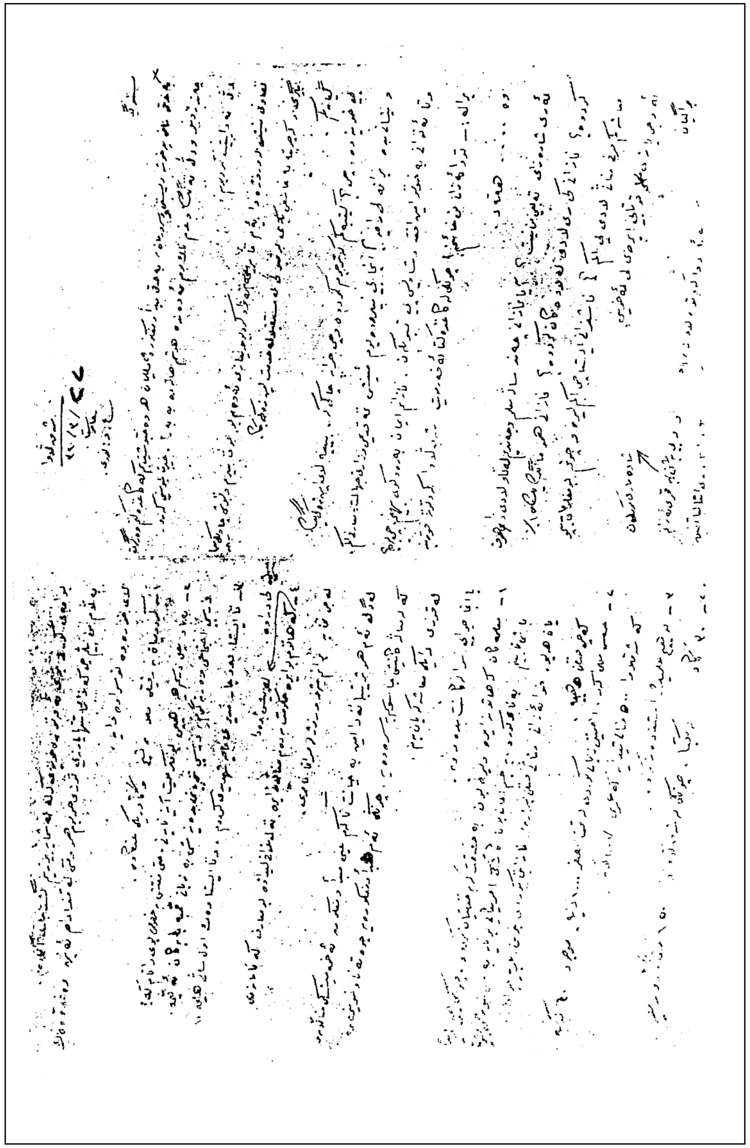

۱۰۸/۵/۲: شێخ عەلائوددین بیارە

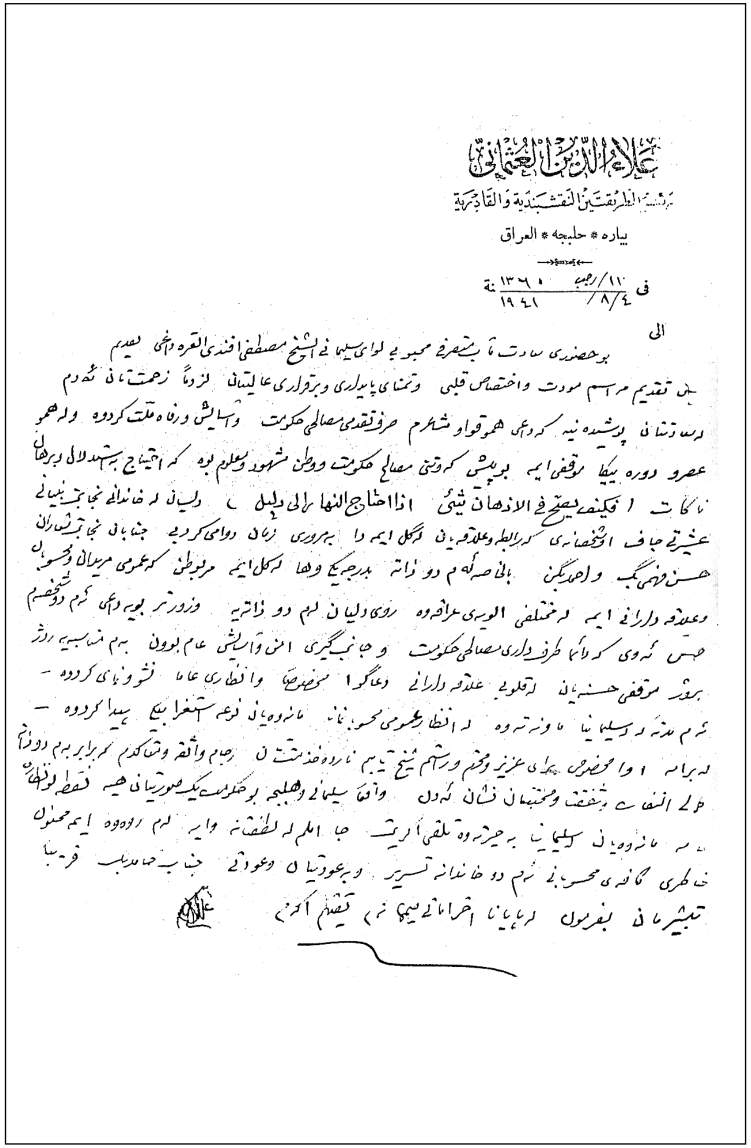

علاء الدين العثماني

مرشد الطريقتين النقشبندية والقادرية

بياره * حلبجه * العراق

في ١١/ رجب/ ١٣٦٠ ه

١٩٤١/٨/٤

۱۰۹/۵/۲: شێخ عەلائوددین بیارە

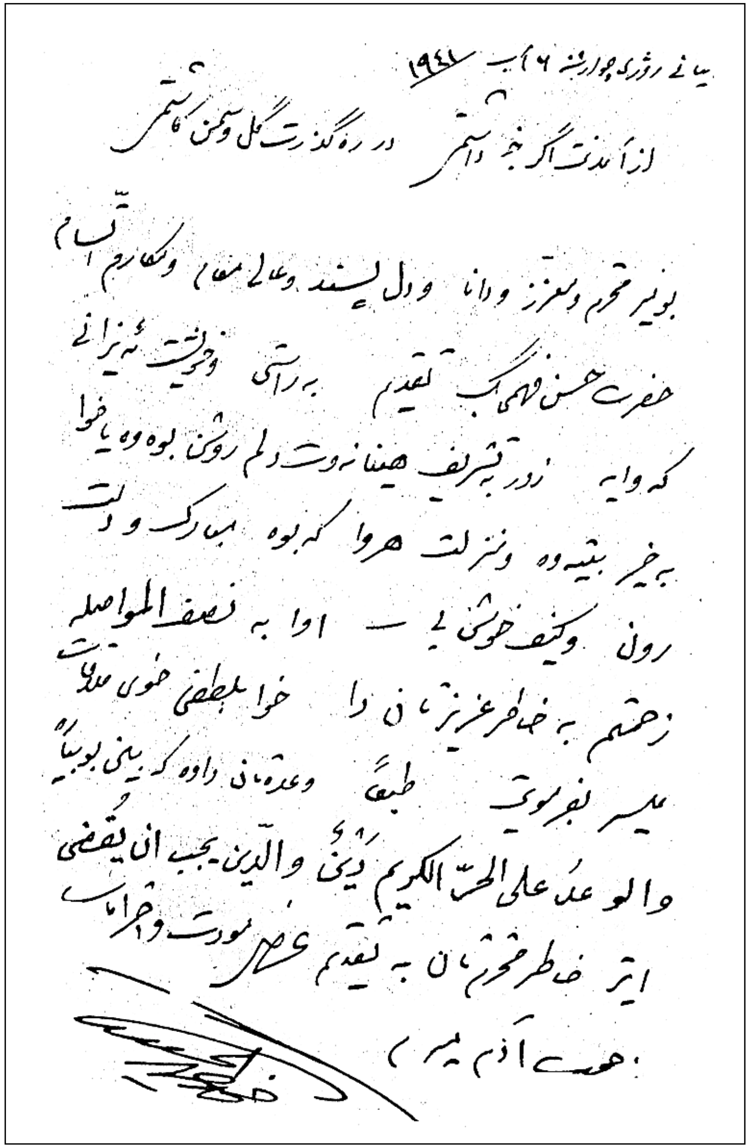
بیاره روژی چوارشنبه ۲۶ ایب ۱۹۴۱

از آمدنت اگر خبر داشتمی در رهگذرت گل و سمن کاشتمی

بو پیر محترم و معزز و دانا و دل پسند و عالی مقام و مکارم اسلام

حضرت حسن فهمی بگ تقدیم به راستی زحمتت ئه زانی

که وایه زور به تشریف هینانه وت دلم روشن بووه وه یا خوا

به خیر بینیه وه و نزلت هوا که بووه مبارک و دلت

رون و کیف خوش بی — اوا به نصف المواصله

زحمتم به خاطر عزیزتان دا خوا بلطفی خوی ملاقات

میسر بفرموی طبق وعده تان راوه که پینی بو بیاره

والوعد علی الحر الکریم دین والدین یجب ان یقضی

ایتر خاطر محترمتان به تقدیم عرض مودت و احترامات

حوصه آذم مبیری

ئەدەبی نامەنووسیی کوردیی
بابی لالۆ

۱۱۰/۵/۲: شێخ عەلائوددین بیارە

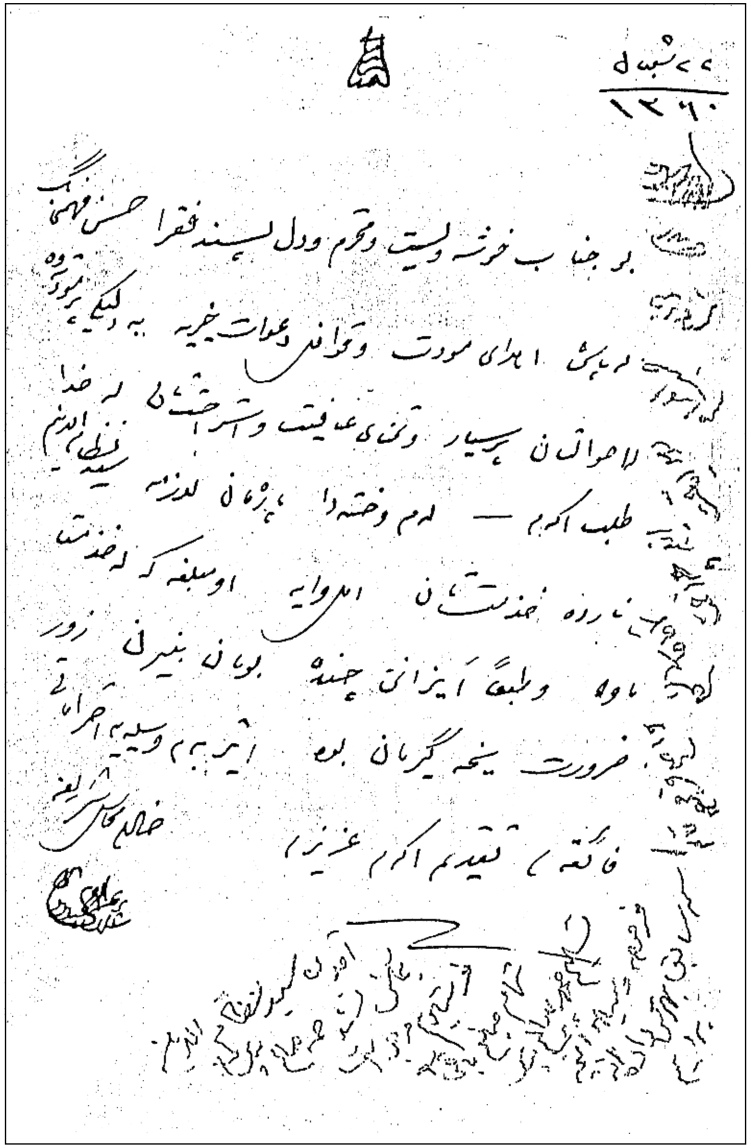
۲ شعبان
۱۳۶۰

بو جناب خوش سیرت و محترم و دل پسند فقرا حسن فهمی بگ

له پاش ابدای مودت و توافی دعوات خیریه به دلیکی پر مودت ووه

له احوالتان پرسیار و تکای عافیت و استراحتتان له خدا

طلب اکریم — لم وخته دا پیاوان لازمه سید فیض الدین

ئاروه خزمتتان امروایه اوسلفه که له خزمتتان

ماوه و طبعا ایزانن چنده بویان بنیرن زور

ضرورت پیخه گیرمان بوه ایتر به م وسیله یه احترامات

فاتحه ی تقدیم اکریم عزیزم

١١١/٥/٢: شێخ عەلائوددین بیارە

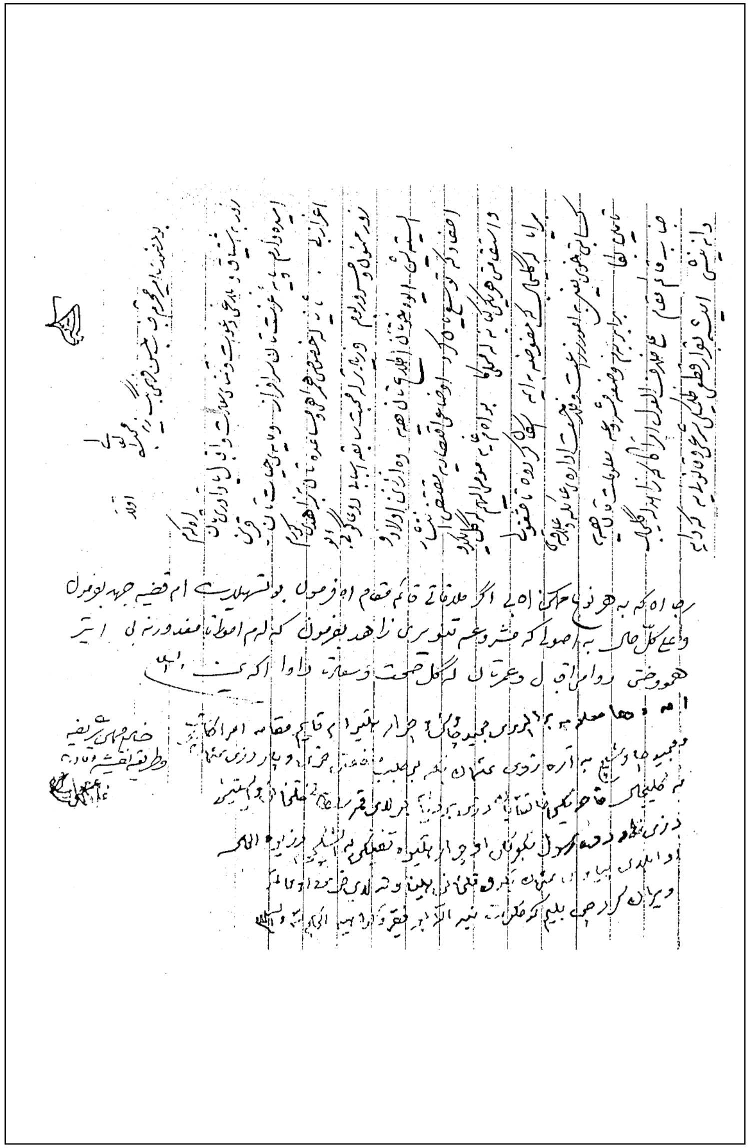

١٢٢/٥/٢-١: عەلی باپیر ئاغا؛ کەمالیی

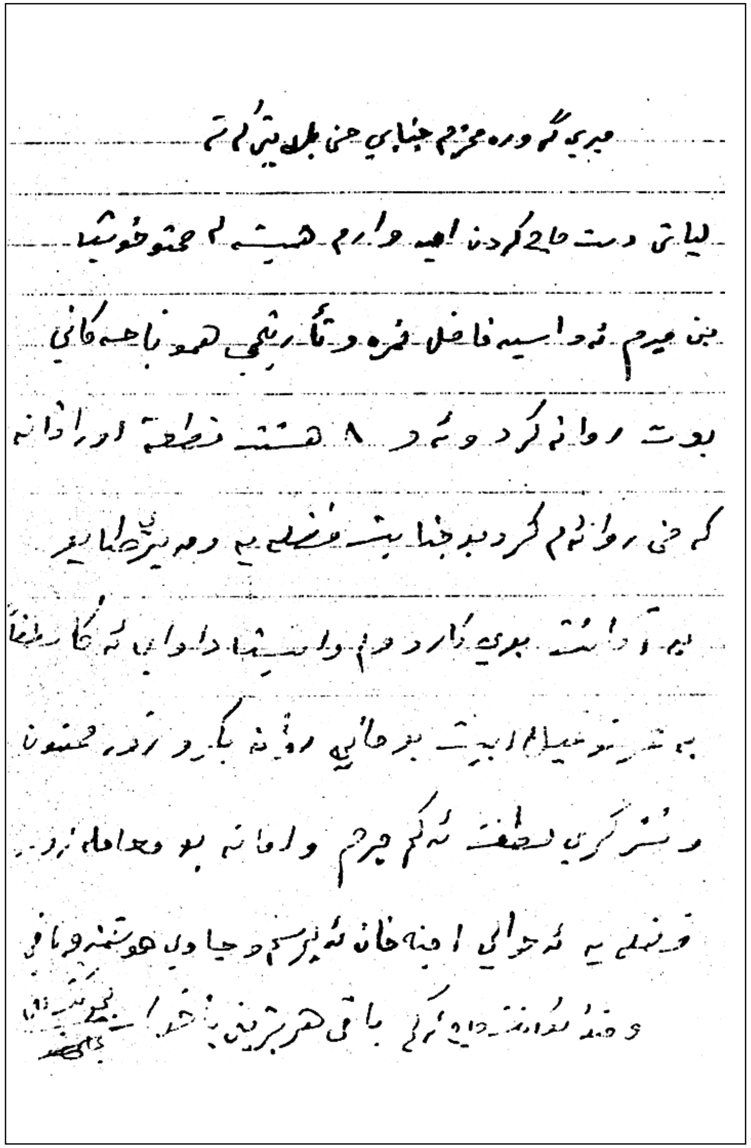

٢/٥/١١٢-٢: عەلی باپیر ئاغا؛ کەمالیی

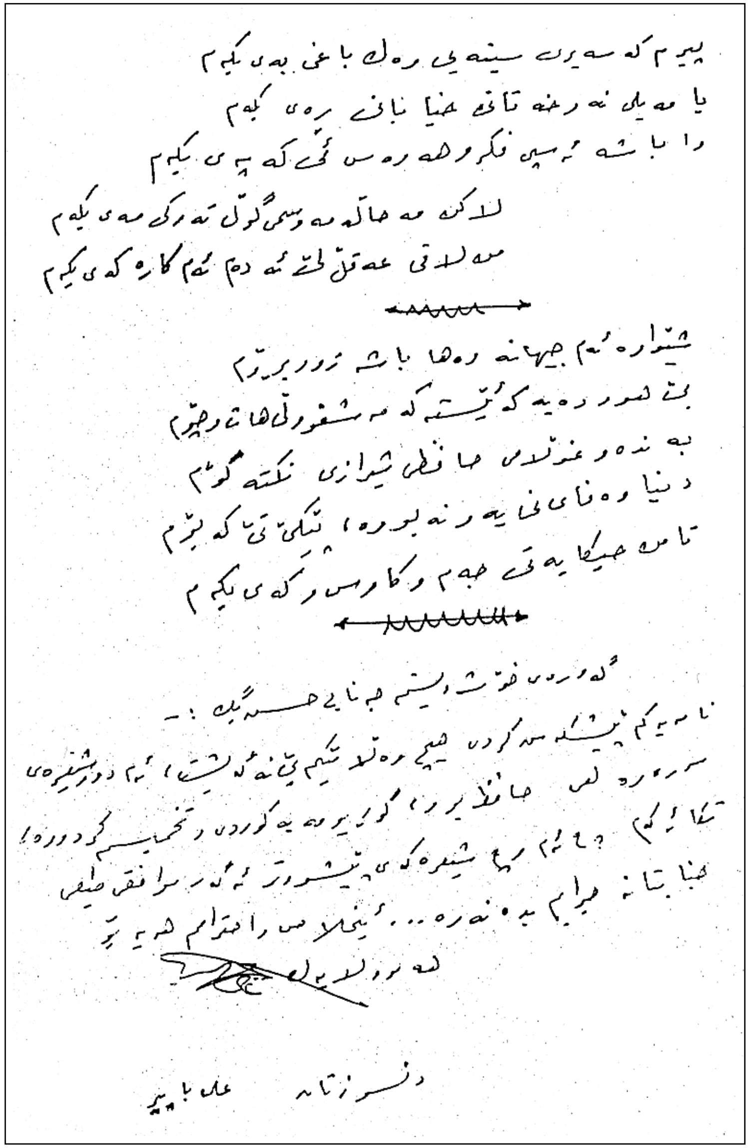
دڵسۆزتانە علی باپیر

٢/٥/١١٣: فوئاد ڕەشید بەکر

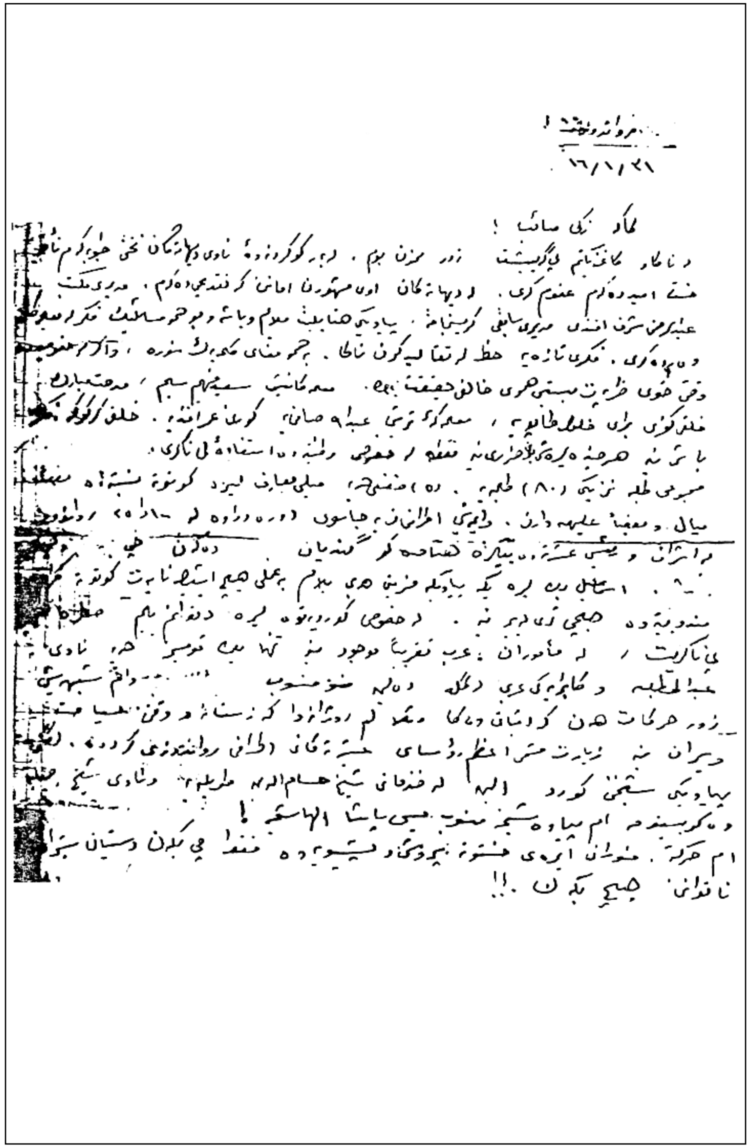
١٦/١/٢١
کاک زکی صاحب!

٢/٥/١١٤: ماجید مستەفا

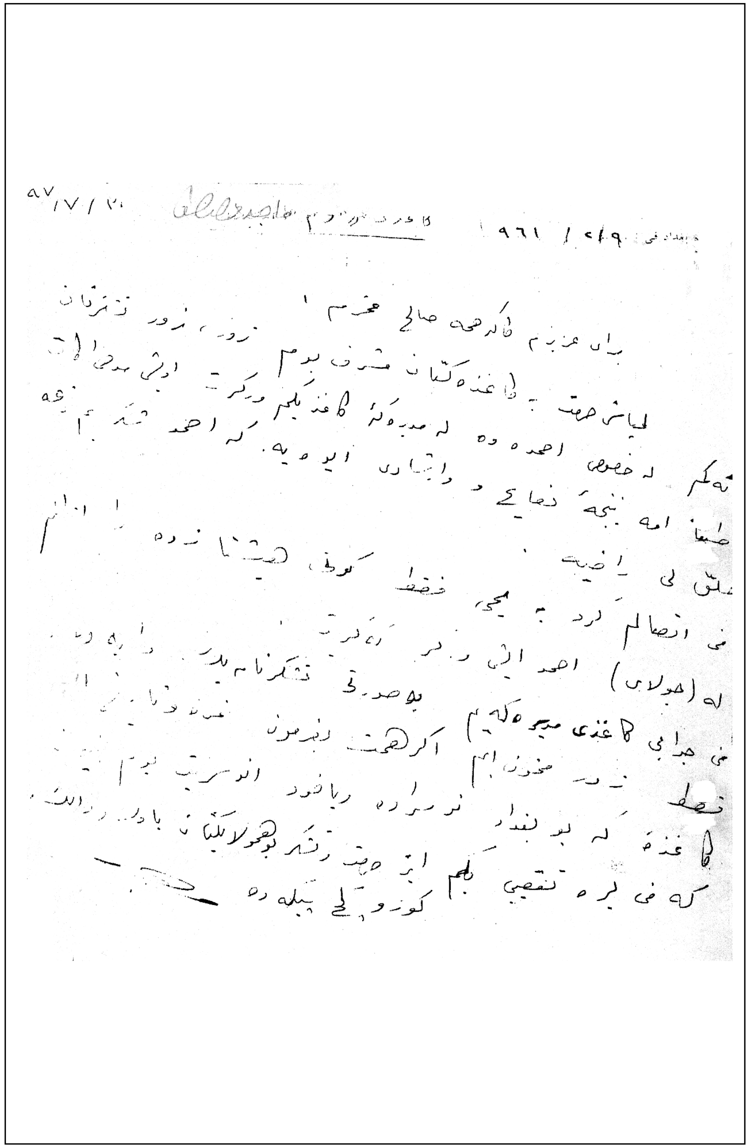

٢/٥/١١٥: محەمەد ئەمین زەکیی

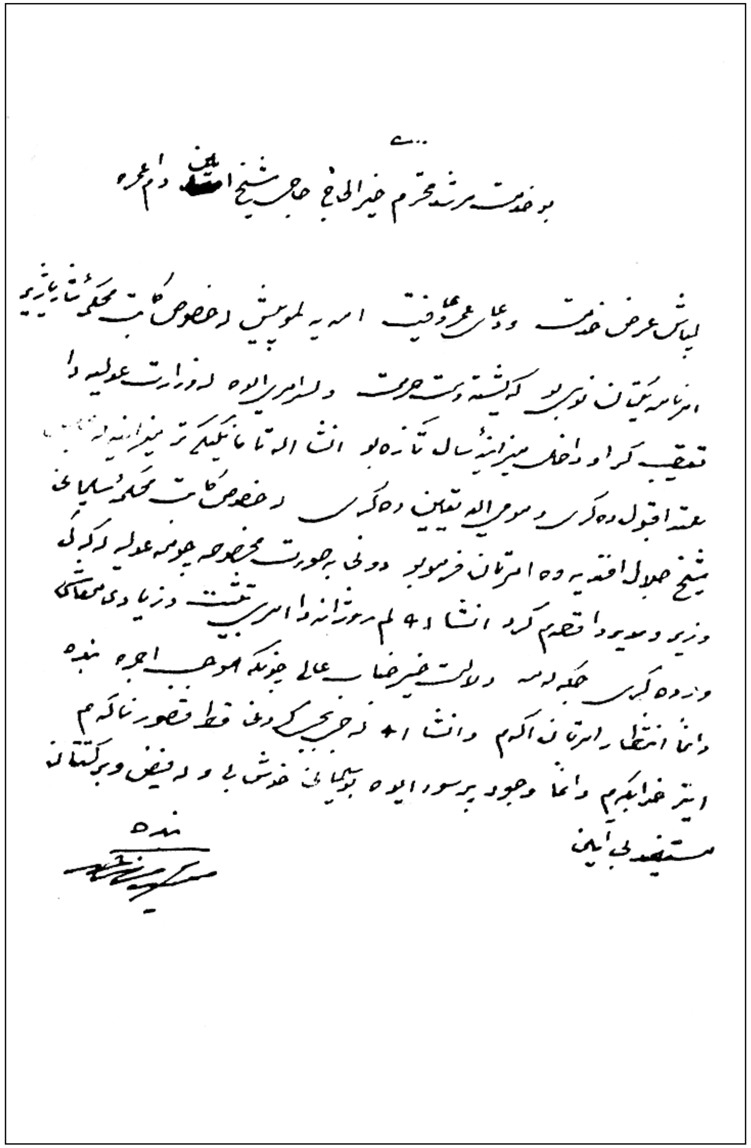

۱۱٦/٥/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

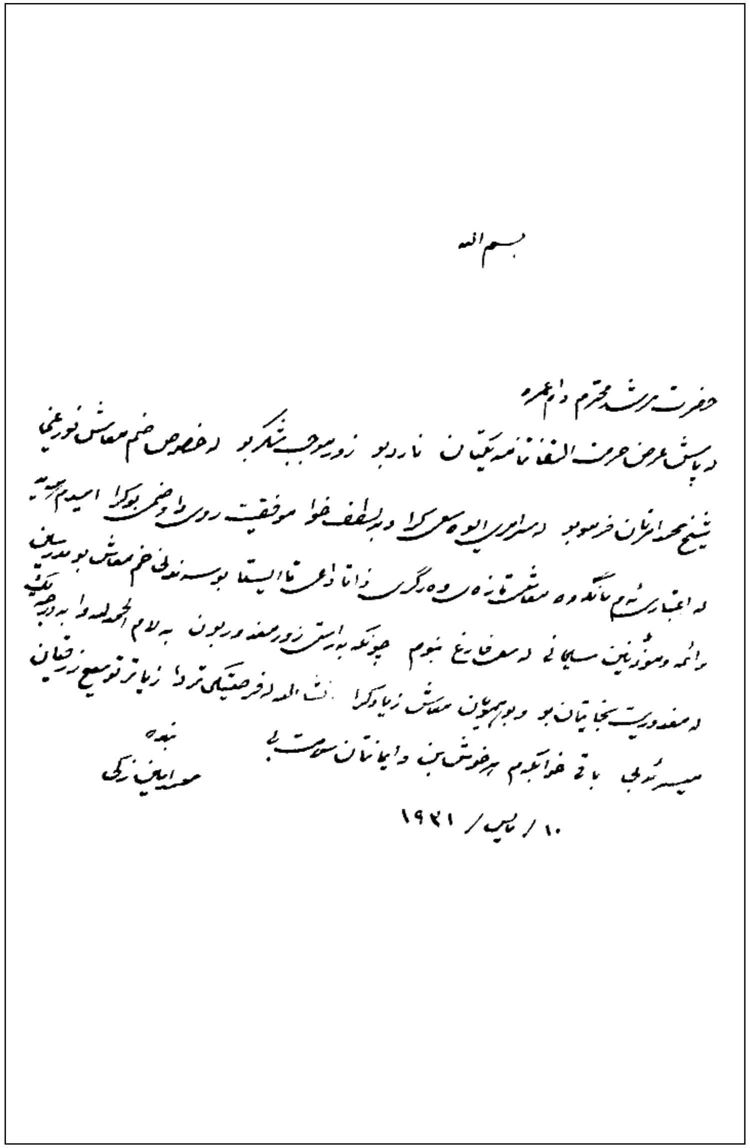

بسم الله

حضرت مرشد محترم دام عمره

محمد امین زکی

١٠ / مایس / ١٩٢١

۱۱۷/٥/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

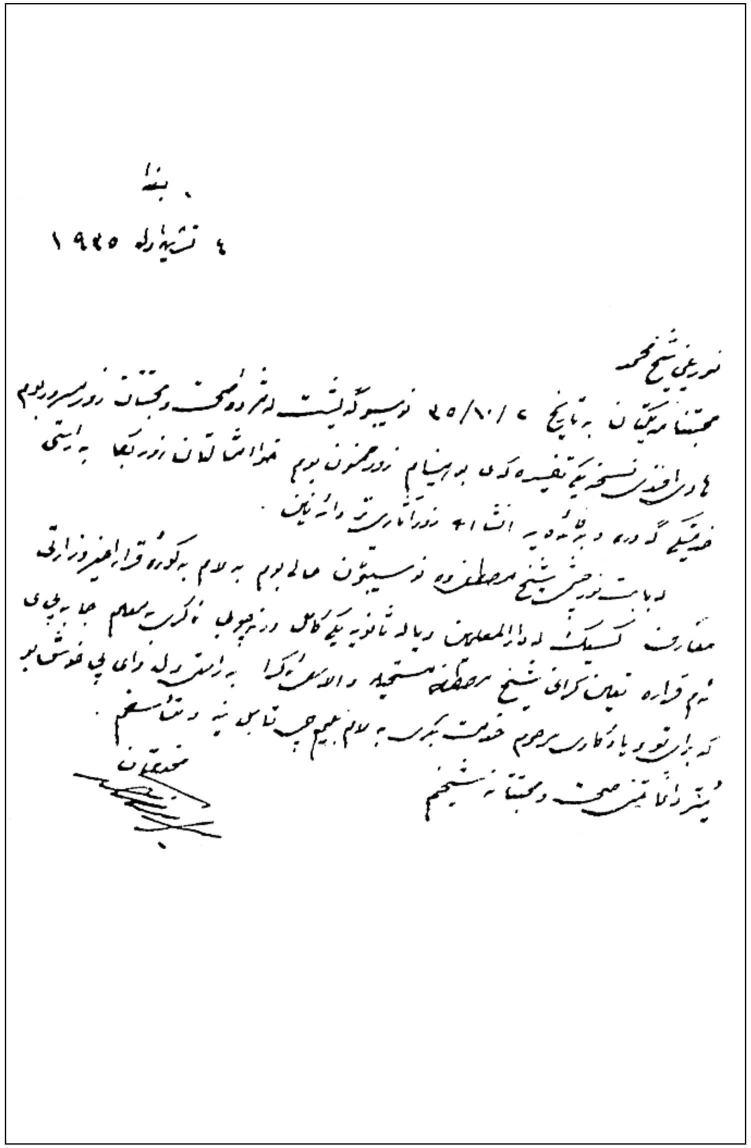

بغدا

٤ تشرینی اول ١٩٤٥

۱۱۸/۵/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

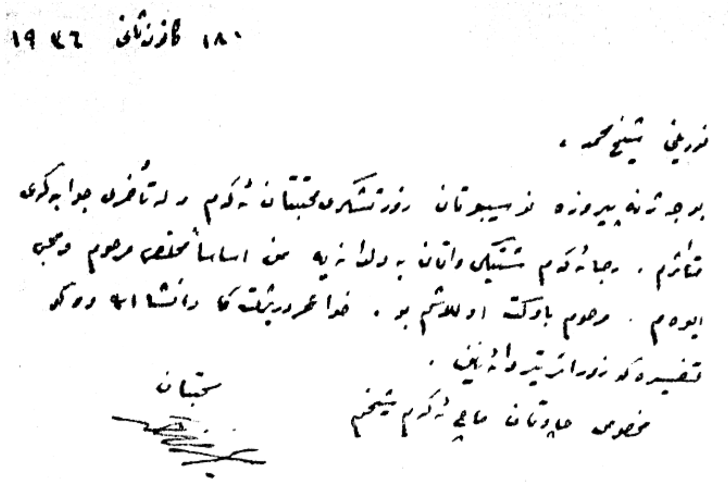

١٨ى كانونثانى ١٩٤٦

نوریی شیخ محمد،

بەچوونەپیرۆزەی نووسینتان زۆر تشکری محبتتان ئەکەم و لە تاخیری جواب بەکری

متأثرم. رجا ئەکەم مشتیلی واتانە بە دلانەیە من اساسا مخلصی مرحوم وەحب

ایوەم. مرحوم باوکت اولادی شم بو. خوا عمری درێژبکا داشتا اەو کو

تفسیرەکە زۆراتیر داوەنیی.

مخصوصی حالیتان حاجی ئەکرم شیخم

محبتان

۱۱۹/۵/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

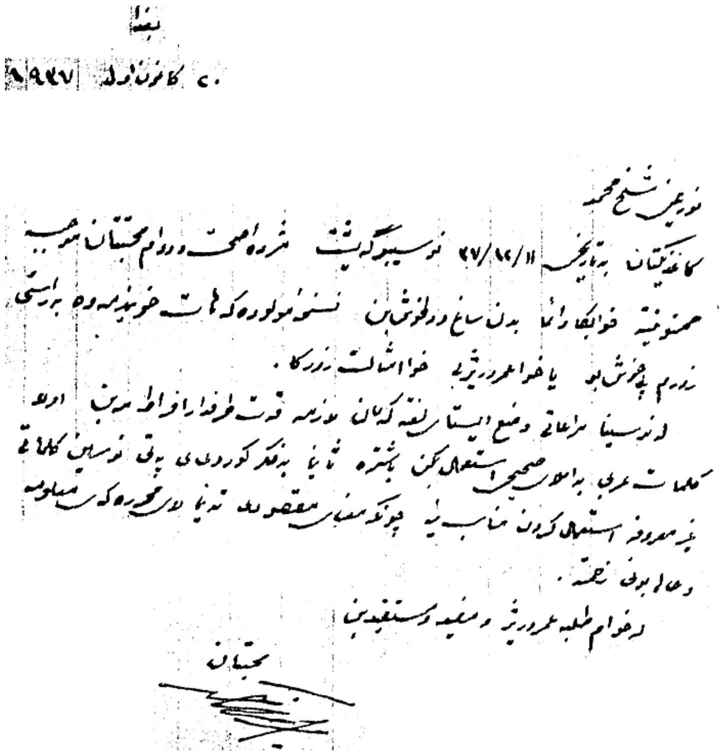

بغدا

٥ى كانون اول ١٩٤٧

نوریی شیخ محمد

کاغەزەکەتان بەتاریخی ١١/١٢/٤٧ نووسیبوو گەیشت. شکرە لەصحت و دوام محبتتان بوو سبب

ممنونیت. خوا ئەکا دائما بدن ساغ و دل خۆش بن. نسخەی مولودەکەت خویندەوە بەراستی

زۆرم پێخۆش بوو. یاخوا عمرتان درێژبێ خواش لەت رازی کا.

لە نووسینا مراعاتی وضعی ایستای لغەکەمان ئەزانمە قدرت لە خوا داوا ئەکەین اوه

کلمات عربی بە املای صحیح استعمال ئەکن باشترە تاوەکو بەفکر کوردی بوق نووسینی کلماتە

غیر معروفە استعمال کردن مناسب نیە چونکە مسبابی مقصود لە تەنیا لای محررەکەی معلومە

و عالی بوونی نەحمتە.

دعوام طلبە عمر درێژ و مفید و مستفید بن

محبتان

١٢٠/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

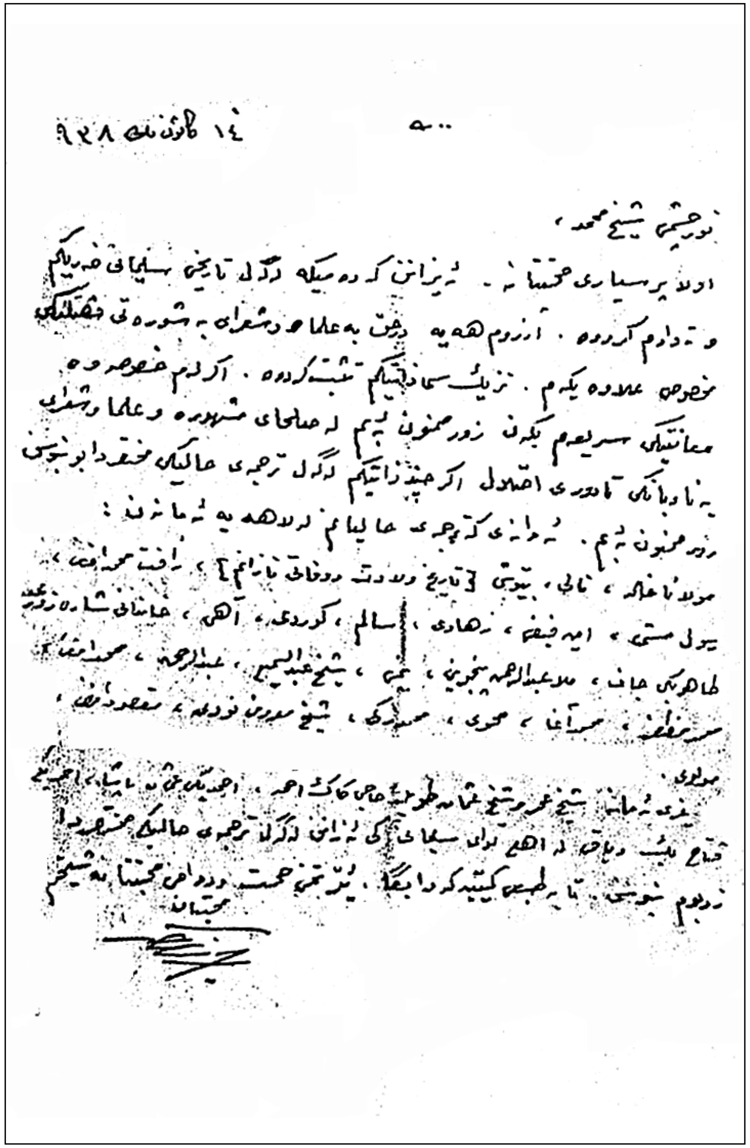

١٤ کانونثانی ٩٢٨

نورچشم شیخ محمد

١٢١/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

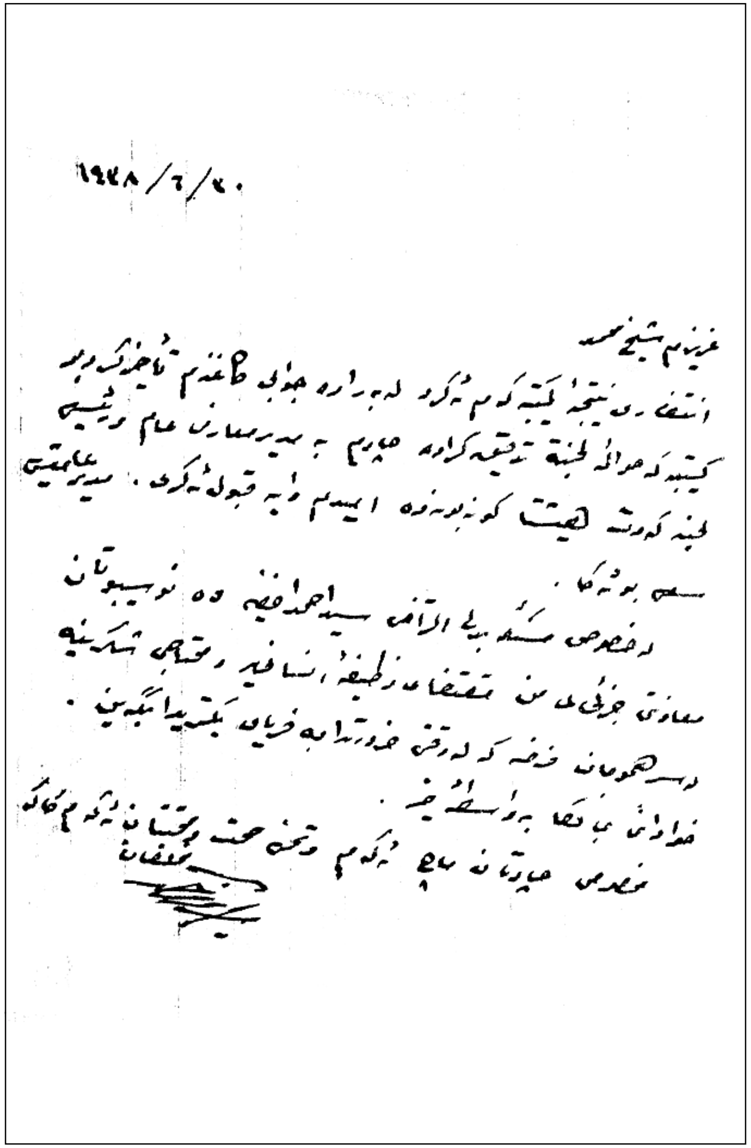

١٩٤٨/٦/٢٠

عزیزم شیخ محمد

۱۲۲/۵/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

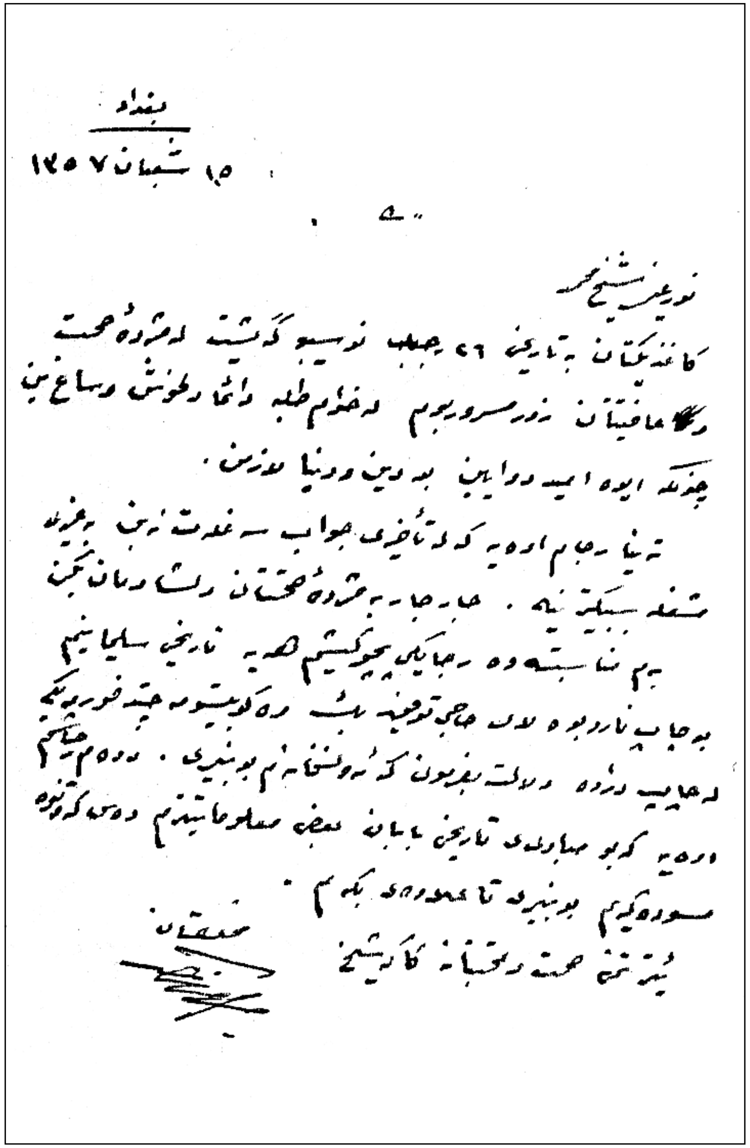
بغداد
١٥ شعبان ١٣٥٧
نورعینم شیخ محمد
کاغذەکەتان بە تاریخی ٢٦ رجب نوسیبو گەیشتە دەستم
...
چونکە ئیوە ئومیدەوارین بە دین و دنیا بون.
...
مخلصتان

۱۲۳/۵/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

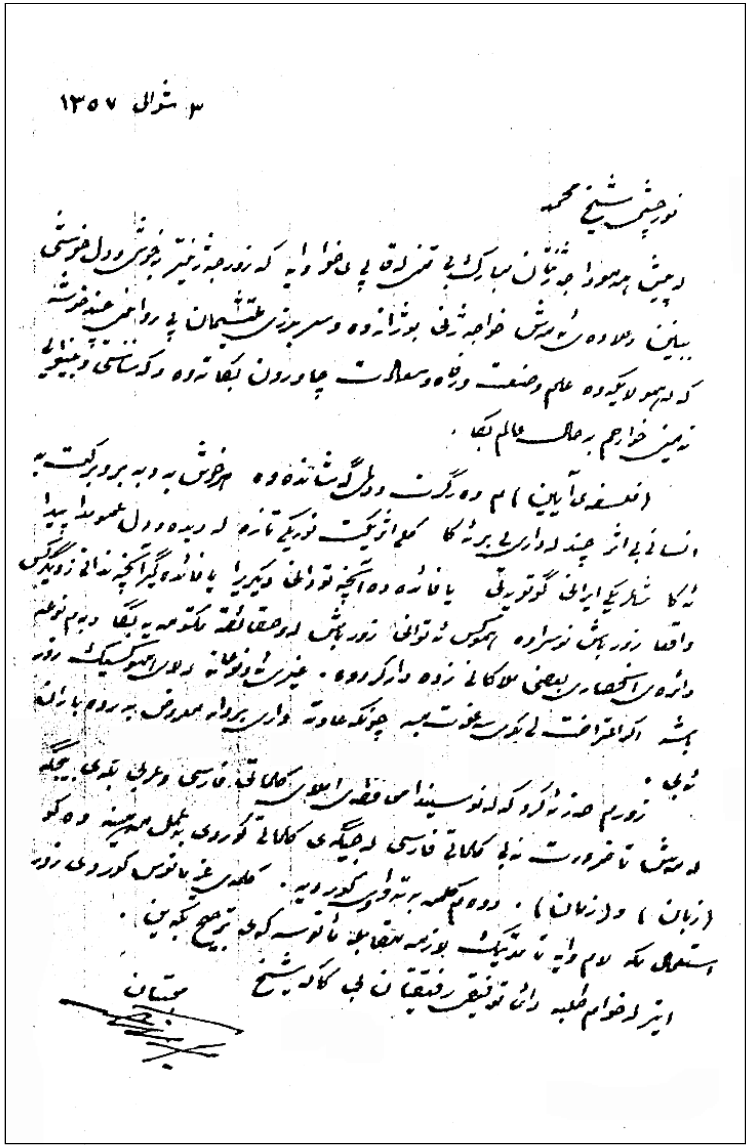
٣ شوال ١٣٥٧
نورچشم شیخ محمد
...
ایتر لە خوام طلبە دائما توفیق رفیقتان بێ کاکە شیخ
محبتان

١٢٤/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

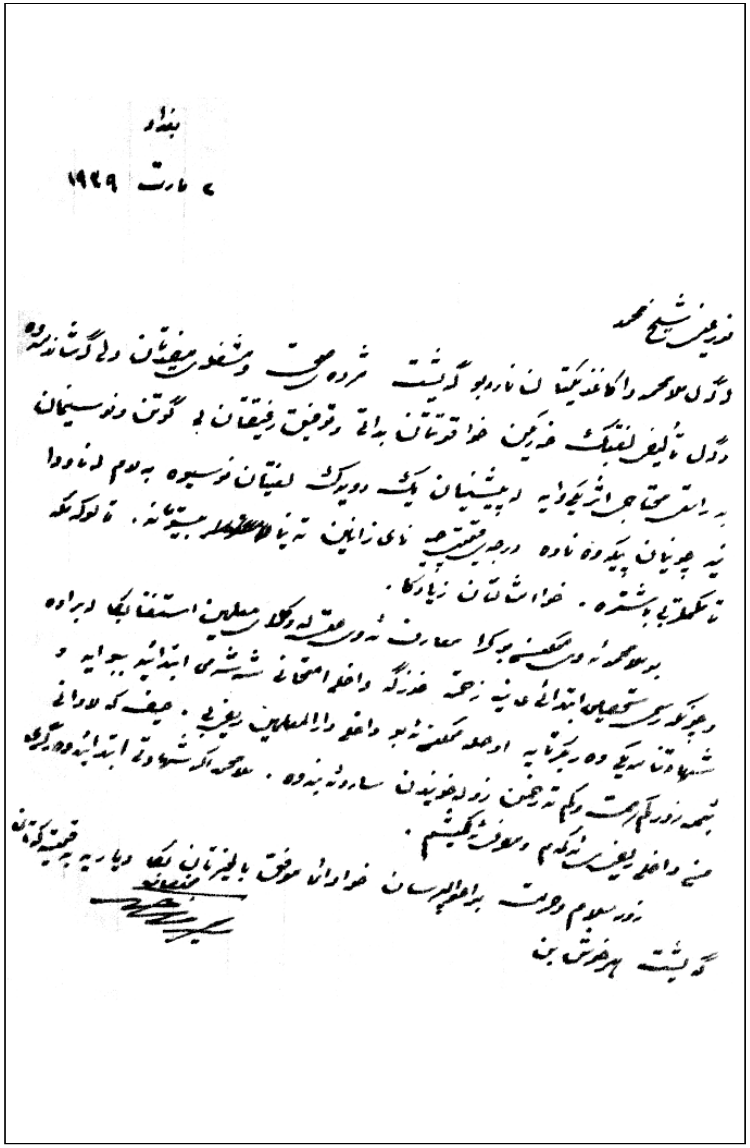

بغداد

٥ مارت ١٩٢٩

قوربان شیخ محمد

دوێنێ مەلا محمد کاغەزێکتانی ناردبوو گەیشت ترەویحت و مشغولیەتتان دڵگەشاندەوە

دوێنێ تألیف لغتەکت خەریکن خوا قوەتتان بداتێ و توفیق رفیقتان بێ گوتن و نوسینیان

بە ڕاستی محتاج ئەتەکۆیە ئێستا یەک دوو لغەتیان نوسیوە بەڵام لەناودا

نیە چونیان پێدەوە ناوە دەرحەقیقەت ... ئەتیا ... بێنێتە . تا لۆکەکە

تەکمیل بێ باشترە . خواستەکەتان زیاد کا .

بۆ مەلا محمد ئەوەی ... معارف ... لە وکالەت معلمین استخدامیکا دەبارە

... ابتدائی ... داخلی امتحانی ... ابتدائیە بجوایە و

... داخلی ... ئەکا ... ئەکوتایی

... ئیتر ...

ئەمەی داخلی ... خوا ... ئیشم .

زۆر سلام و حرمت بۆ ... خوادا ... موفق

گەیشت بەخۆشی بن

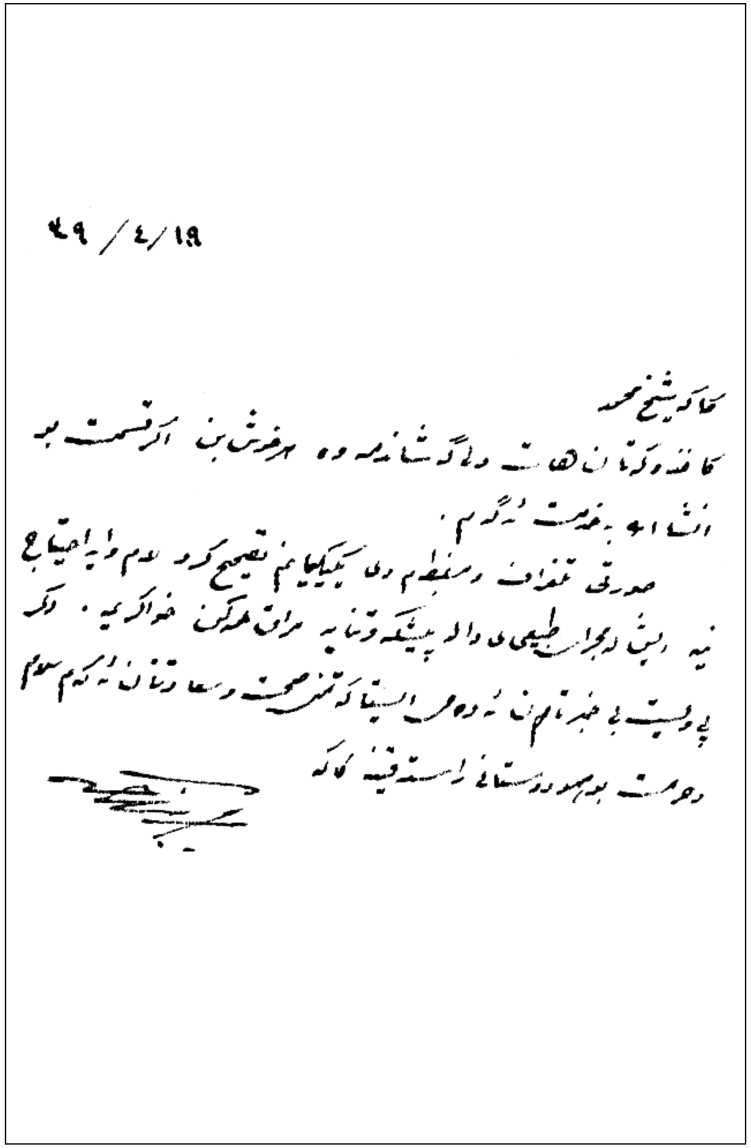

١٩/٤/٤٩

کاکە شیخ محمد

کاغەزەکەتان هات دڵگەشاندیەوە بەخۆشی بن ئەگەر قسمەت بێ

ان شاء الله بەخزمەت ئەگەم

صورتی تلغراف و منظومەی ئەکیکیانم تصحیح کرد عدم وایا احتیاج

نیە ڕیش لە بجائی طبیعی دا لە پێشکەوتنایە برای عەزیز خواکری یە . وەک

پێویست بێ خەبەرتان ئەدەمێ ئیستا کە تەنی صحت و سعادتتان ئەکەم سلام

و حرمت بۆ هەمو دوستانی ئەستەوقینی کاکە

۱۲٦/٥/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

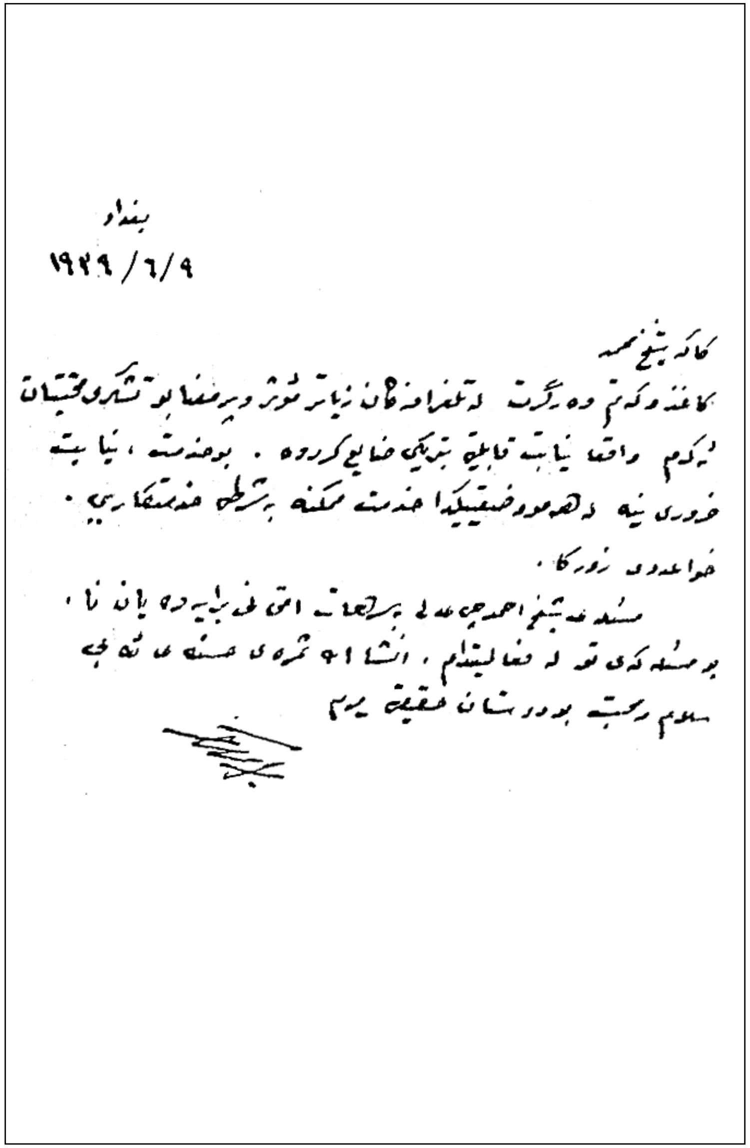
بغداد
١٩٢٩/٦/٩

کاکە شیخ محمد
کاغەزەکەتم وەرگرت [illegible] زیاتر [illegible] بۆ تشکری محبتتان
دەکەم واقعا نیابت قابلی تبریکی [illegible] کردوە. بۆ خدمت، نیابت
ضروری نیە لە هەموو [illegible] خدمت ممکنە بە شرطی [illegible].
خواحافیز زۆر [illegible]
[illegible]
[illegible]
سلام و محبت بۆ [illegible]

۱۲۷/٥/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

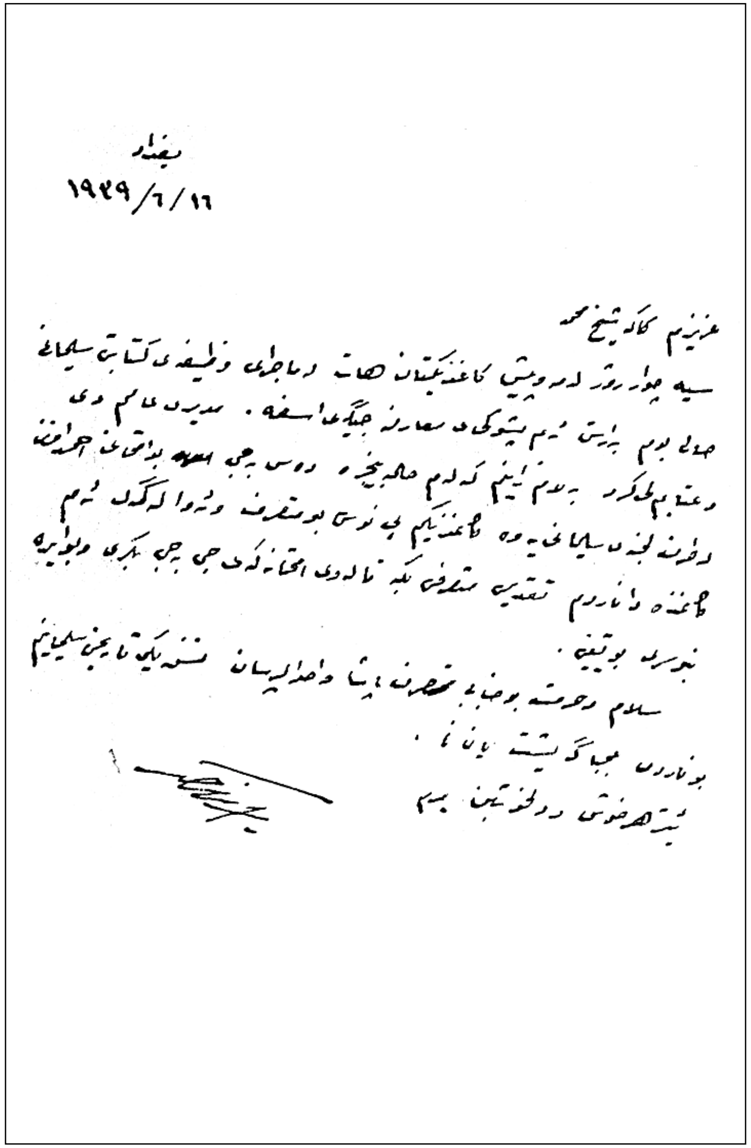
بغداد
١٩٢٩/٦/١٦

عزیزم کاکە شیخ محمد
سێ چوار رۆژ لەمەوپێش کاغەزێکتان هات [illegible] وظیفەی کتابتی سلیمانی
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
سلام و [illegible]
[illegible]

۱۲۸/۵/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

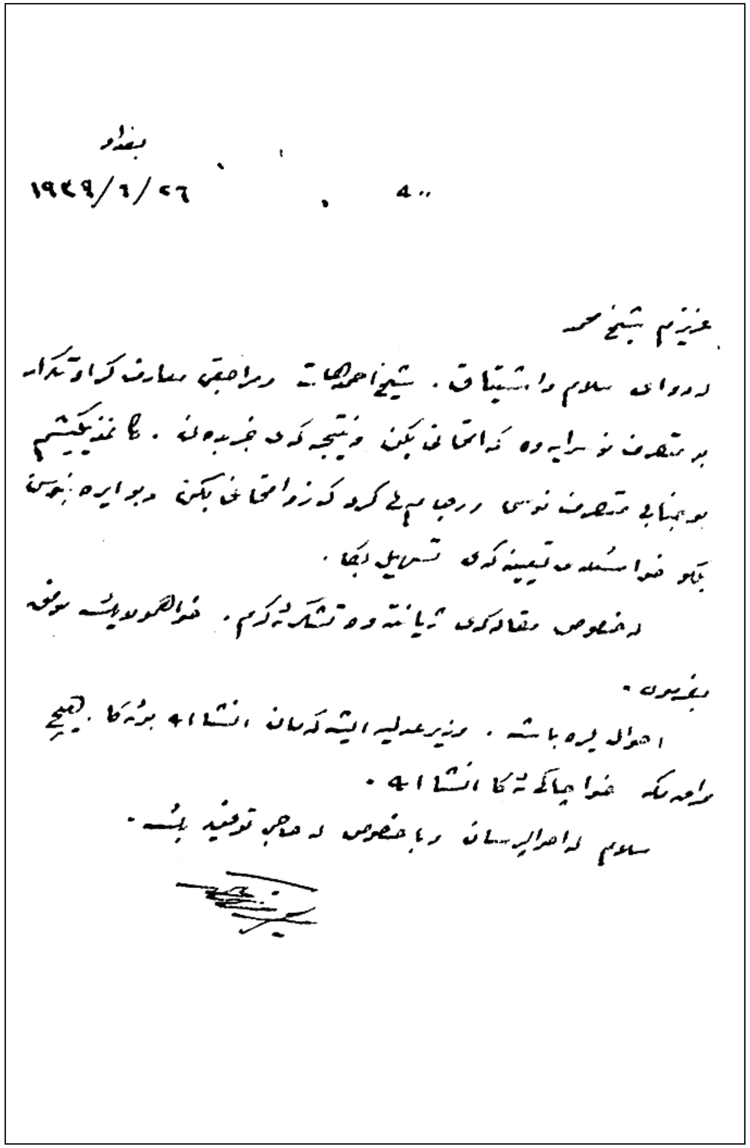
بغداد
١٩٢٩/٦/٢٦

عزیزم شیخ محمد
[illegible]

۱۲۹/۵/۲: محەمەد ئەمین زەکیی

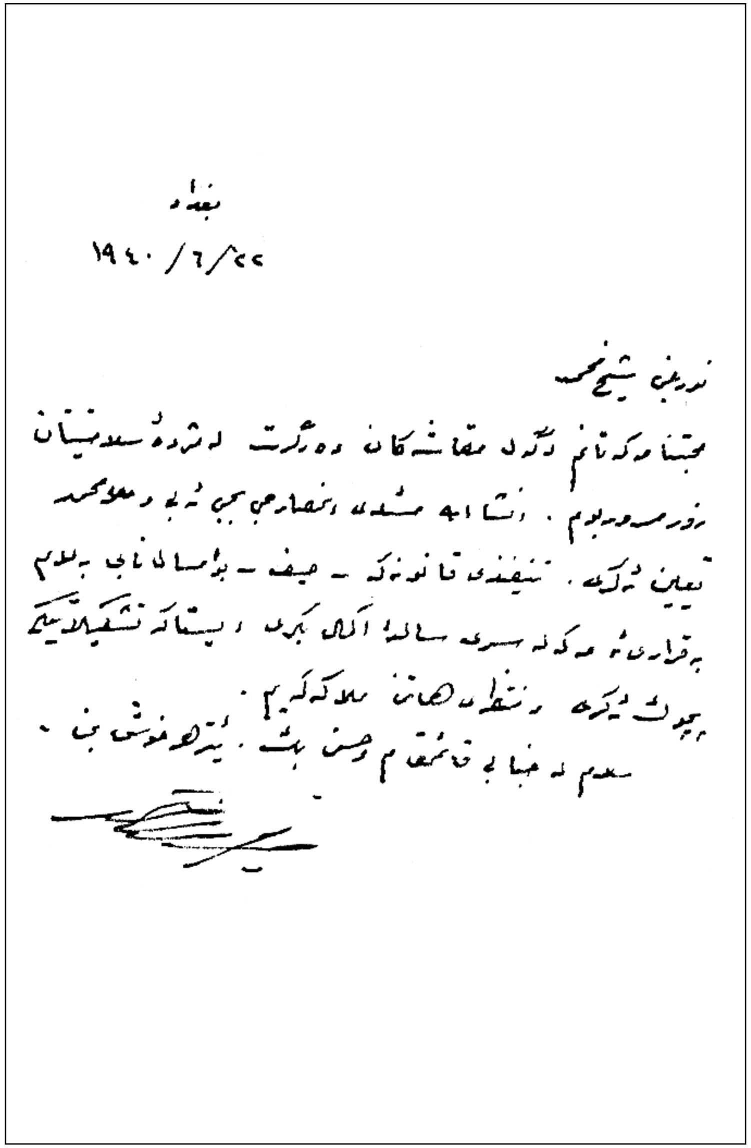
بغداد
١٩٤٠/٦/٢٢

عزیزم شیخ محمد
[illegible]

١٣٠/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

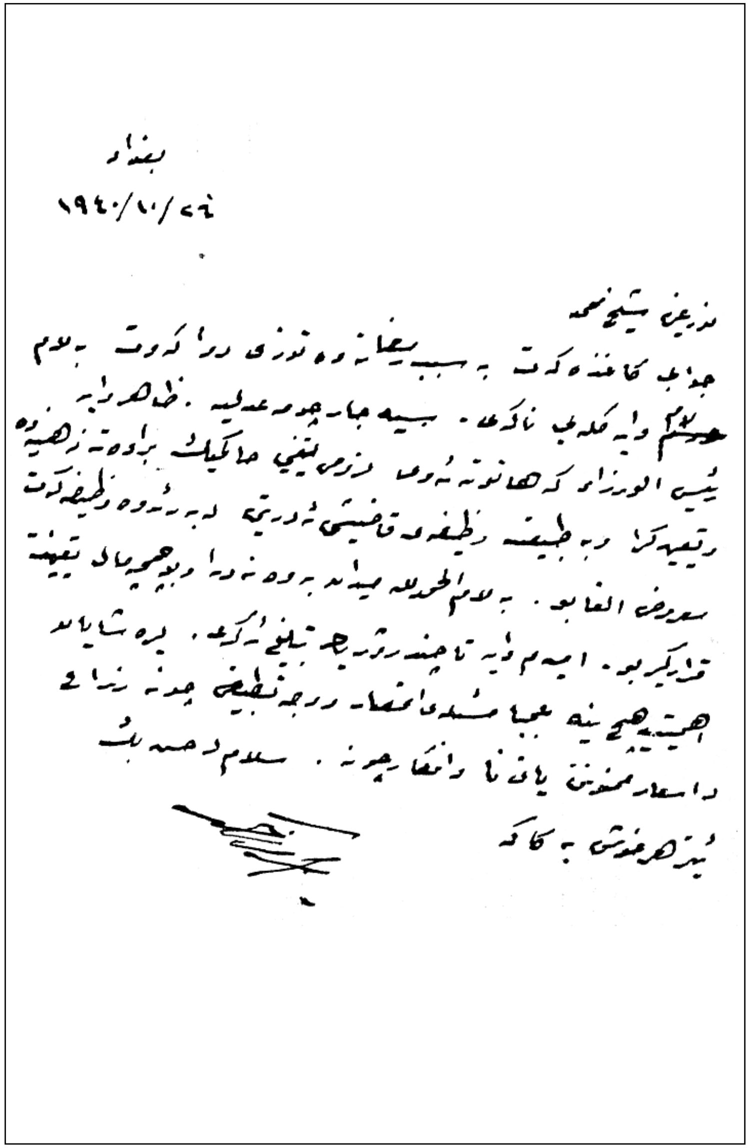

بغداد
١٩٤٠/١٠/٢٤

قوربان شیخ محمد

١٣١/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

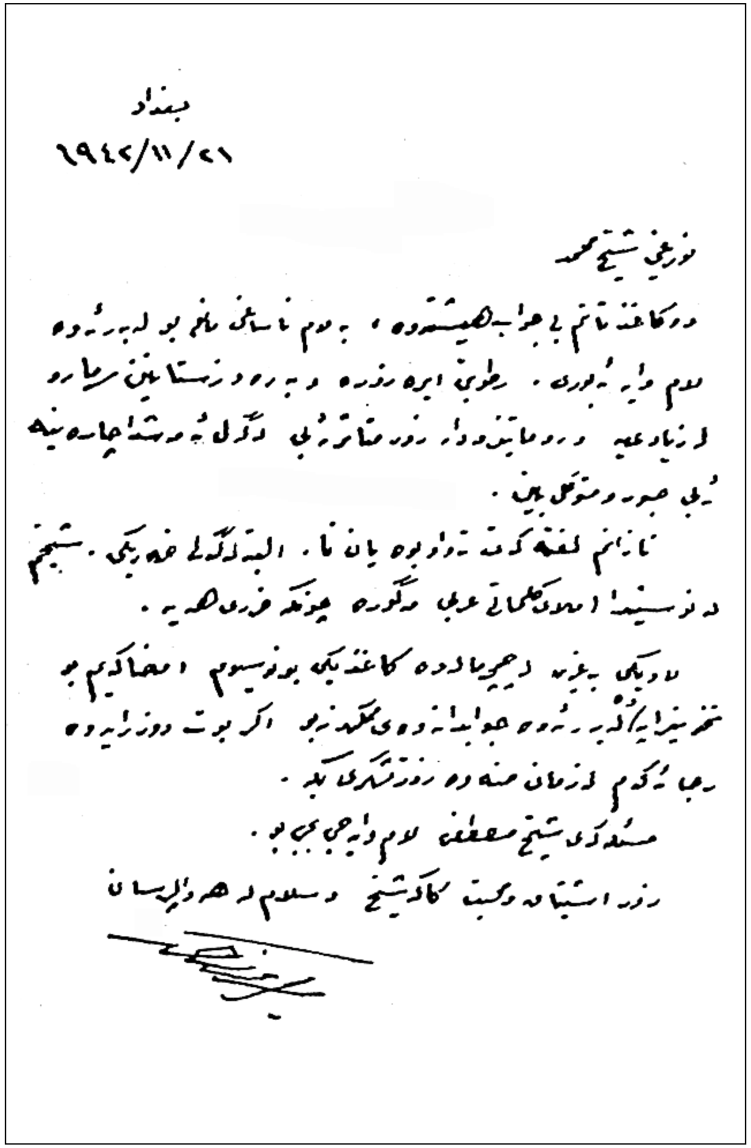

بغداد
١٩٤٢/١١/٢١

قوربانی شیخ محمد

١٣٢/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

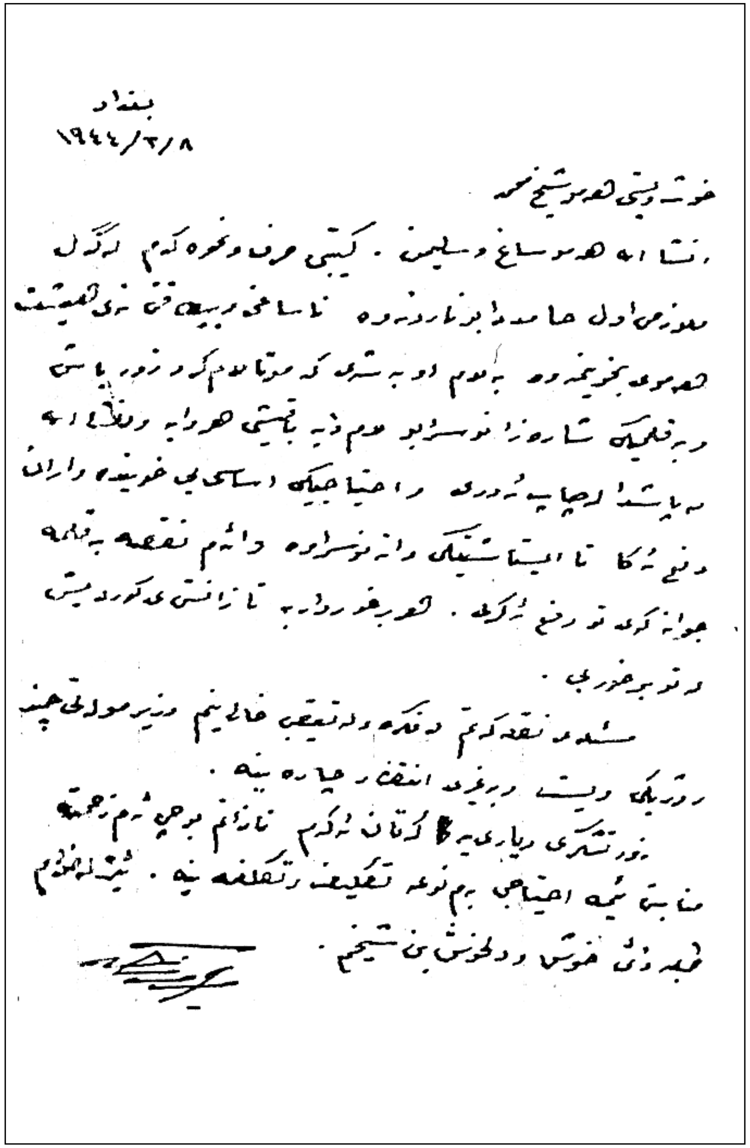

١٣٣/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

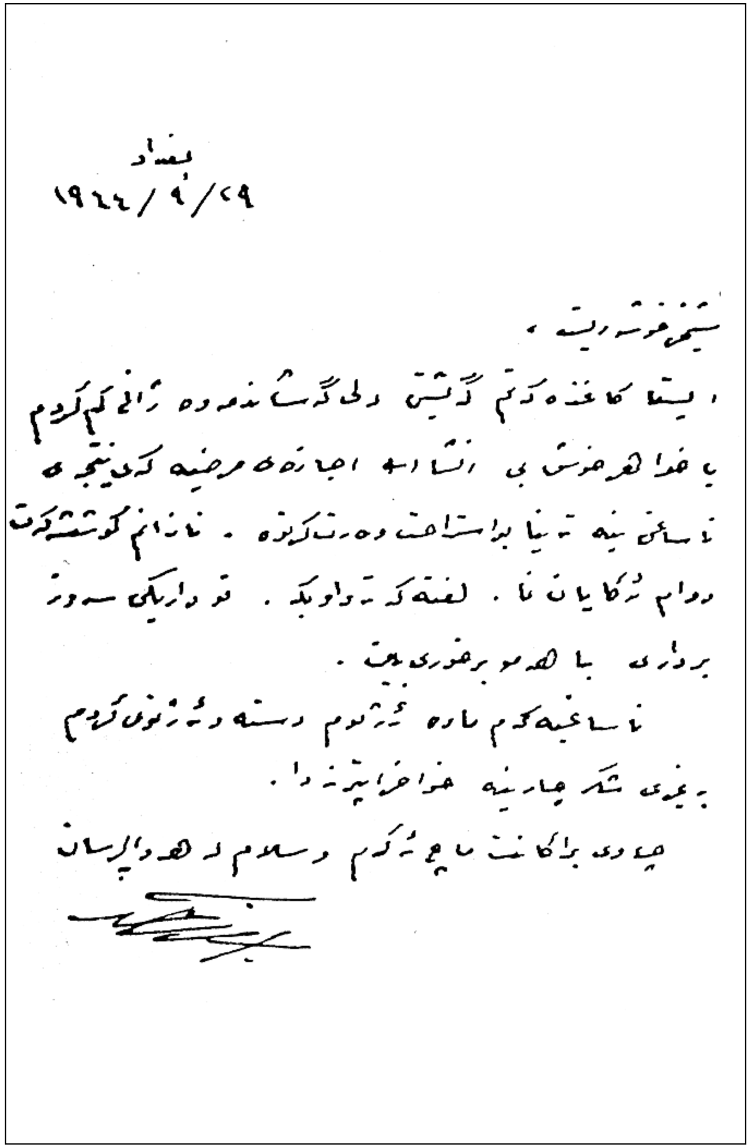

١٣٤/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

بغداد
٤٥/١٢/٢٨

عزیزم شیخ محمد

کاغذەکەتم بە اشتیاقێکی زۆرەوە وەرگرت وخوێندمەوە. جوابەکەی
کەمێک دواکەوت چونکە تاریخی [illegible] نەزانی تاکو ونووسینم زحمەت
بوو. اول کوری شیخ [illegible] عبداللە افندی لە ١١ ی رجب ١٢٤٧ دا هاتۆتە
دنیاوە. تاریخی ولادتی کوڕەکانی وەکو خۆی قیدی کردووە لەژێرەوە [illegible]:

عبدالحکیم ١٥ شوال ١٢٥٦ ، محمد سلیم ١٥ رمضان ١٢٦٠
محمود ٢٩ ذالقعدة ١٢٦٢ ، محمد رشید ٢٠ صفر ١٢٦٤
محمد صالح ١٥ " ١٢٦٥ ، محمد لطیف ١٨ ربیع الاول ١٢٦٦
محمد رشید ١٢ رجب ١٢٦٨ ، محمد [illegible] ٢٠ " " ١٢٦٩
عبدالحمید ١٢ شعبان ١٢٧١ ، محمد سلیم ٢٢ جمادی " ١٢٧٤
عبدالغنی ٢٥ شوال ١٢٧٧ ، محمد حسین ٢٩ ذی الحجة ١٢٧٩
عبدالجلیل ١٥ جمادی الاخر ١٢٨٤ .

تاریخی وفاتیان نازانم. [illegible] و شعرانەی کە [illegible]
ئیستە تۆم دەست نەکەوتوە.
[illegible] شوکرم.

[illegible]

ئەدەبی نامەنووسیی کوردیی بابی لالۆ

١٣٦/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

بغداد
٤٦/١٢/١٤

[illegible]

[illegible]

[illegible]

١٣٧/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

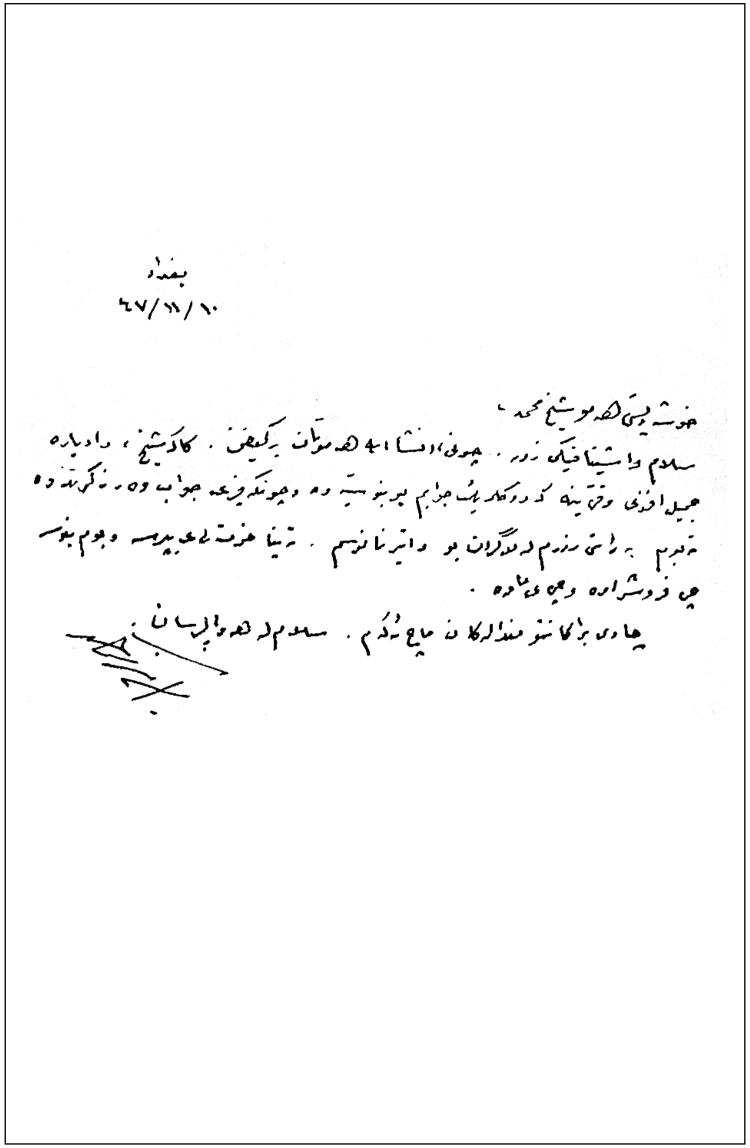

١٣٨/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

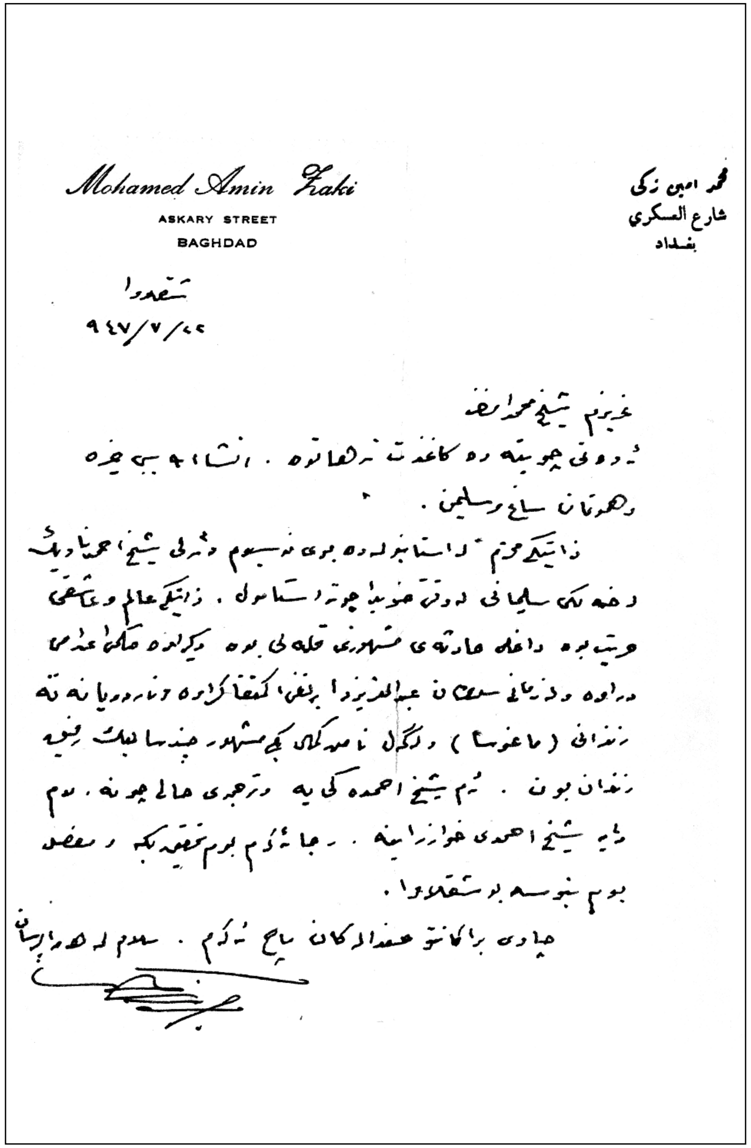

١٣٩/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

Mohamed Amin Zaki
ASKARY STREET
BAGHDAD

محمد امين زكي
شارع العسكري
بغداد

عزیزی شێخ محمد ،
لە دوای سەلام و ئشتیاقێکی زۆر .
نهایت جمیل أفندي حەوالەی ٥٠ دیناری ناردوە
بۆ مرزا فرج . نازانم چیە وباقی حیسبی لێتیە کانە
چونە ؟ سالیە ئەگەر کاغەزی بوی نەنوسیوم
بۆم بنوسی تا [redacted] تیی بگەم . کاکای برام
سی دینارت تقدیم دەکا . جا ئەگەر بیدە
بە (زیبا) کە ئەلێن ئێستا محتاجە .
باسەکەی شێخ أحمد چی لێ کرد ؟
هەر لێم دەپرسن . هێندێک تری بۆ بکە .
هیوای براکانت و منداڵەکانت ماچ ئەکەم . سە
ئیتر هەر خۆش بە .

بغدا ٧-١٢-٤٧

١٤٠/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

Mohamed Amin Zaki
ASKARY STREET
BAGHDAD

محمد امين زكي
شارع العسكري
بغداد

٤٧/١٢/٢١

عەزیزم شێخ محمد
کاغەزەکەتم وەرگرت زۆرم زۆر پێ خۆش بووەوە با خوا لەو خۆشی و دڵخۆشی بێ
کاغەزی جمیل ئەفەندی دوورەکەوت بێکوو لەلای ئێوەدا چووە . بیرسیمەوە و وەرگرە .
بۆ شێخ احمد هیا شکیاتە نەیکرد بزانە لە حاجی توفیق بەگ بپرسە بێکوو بزانی
بەراستی بو ابراهیمیە کە پیاوێکی واکە نامەیەکی بێ . ئەوەندە سەرحی بکا بشمە
زۆ ناسیاتی .
بو شێخ انور بە مەدرەسەی عالم گوێتە شاعیر بە تەرجیحی ئەکا کاتێک
زۆرتر جرئەت بۆ ماوە .
هیوای منداڵەکان و براکانت ماچ ئەکەم خوا بکا دائما گەش
و موفەق بن بەردەوام .

١٤١/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

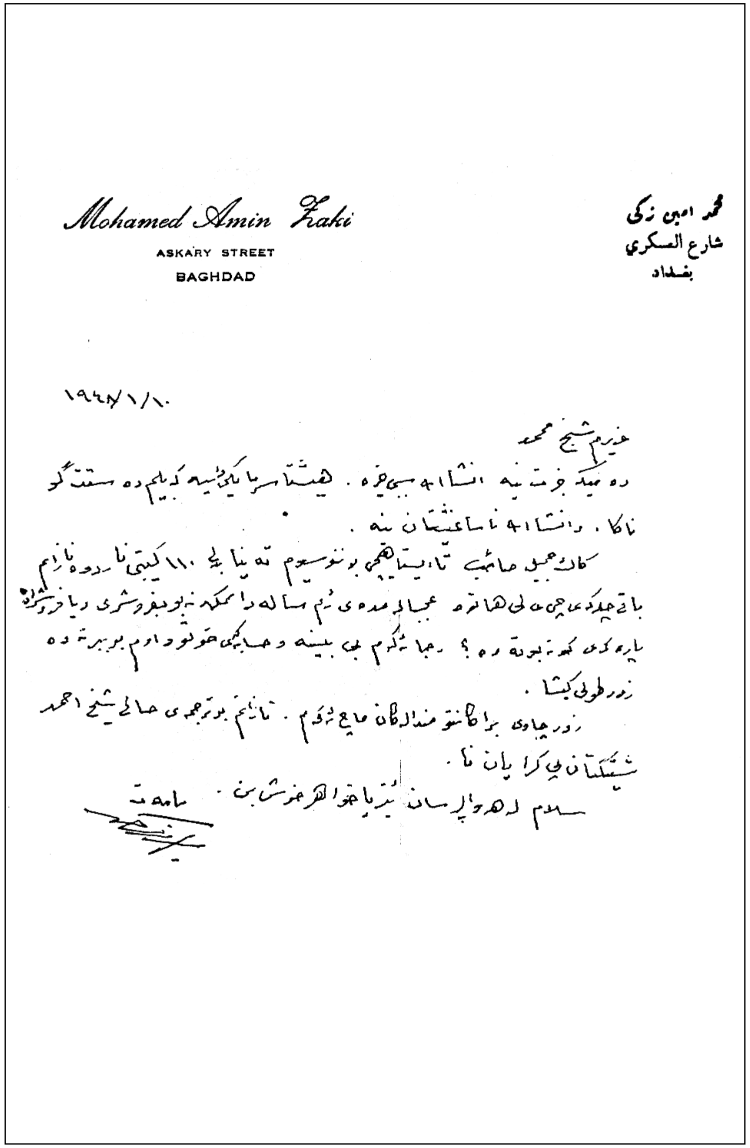

محمد امين زكي
شارع العسكري
بغداد

Mohamed Amin Zaki
ASKARY STREET
BAGHDAD

١٩٤٧/١/١٠

عزیزم شیخ محمد

[illegible]

١٤٤/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

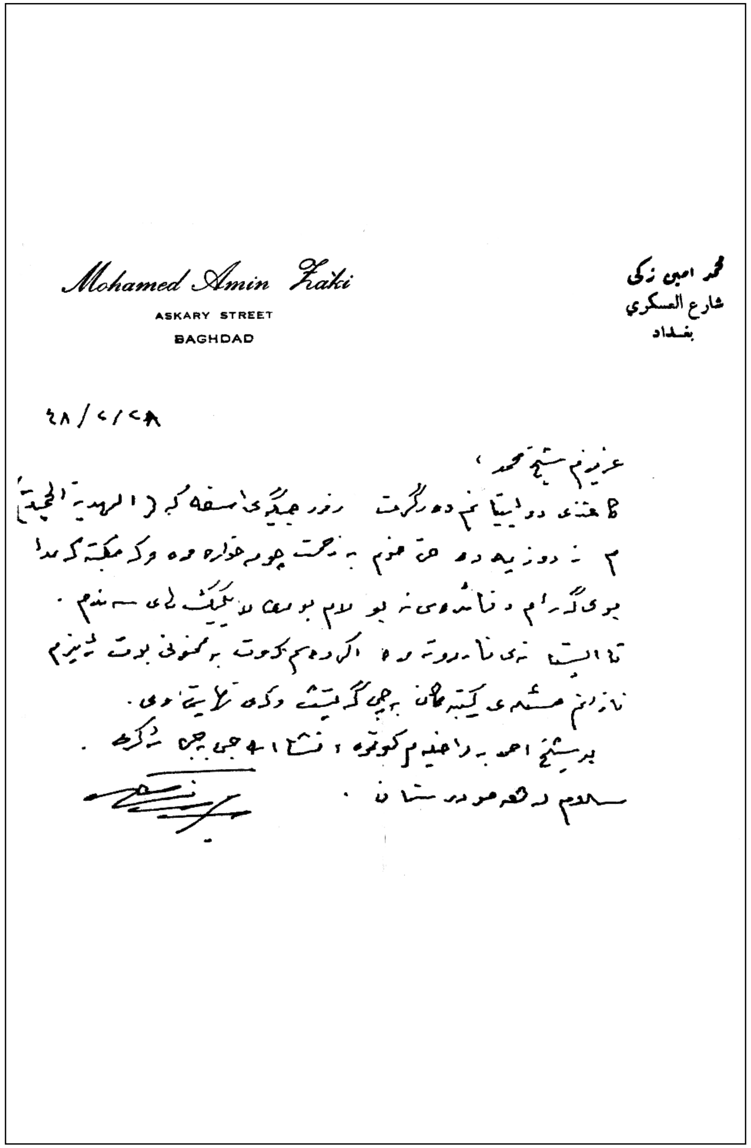

محمد امين زكي
شارع العسكري
بغداد

Mohamed Amin Zaki
ASKARY STREET
BAGHDAD

٤٨/٢/٢٨

عزیزم شیخ محمد،

[illegible]

١٤٨/٥/٢: محەمەد ئەمین زەکیی

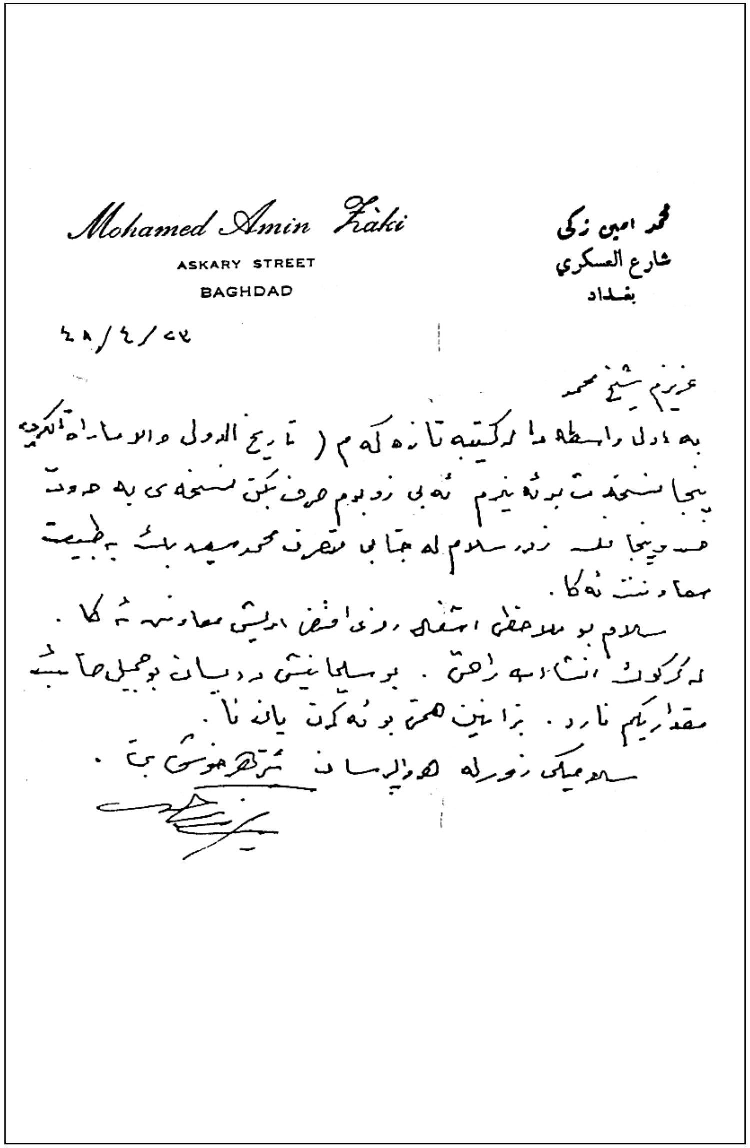
محمد امین زکی
شارع العسكري
بغداد

Mohamed Amin Zaki
ASKARY STREET
BAGHDAD

٤٨/٤/٢٧

عزیزم شیخ محمد

١٤٩/٥/٢: نەوەی خوا هەرزاد

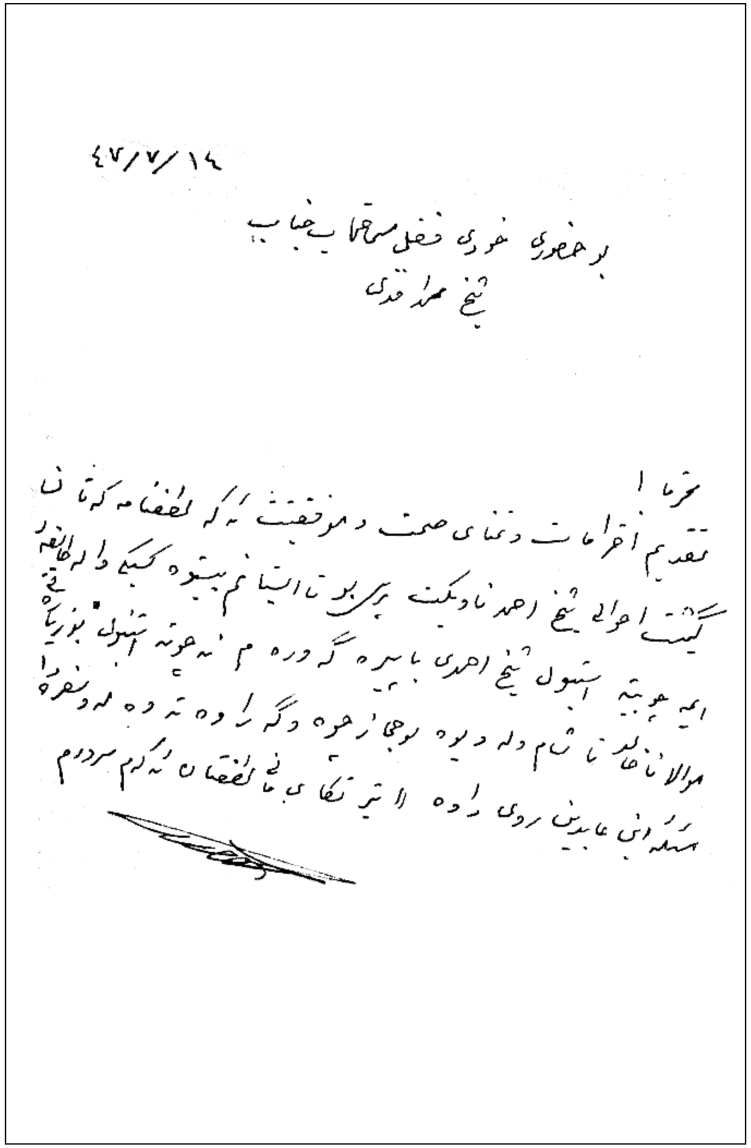
٤٧/٧/١٤

۱۵۱/۵/۲: محەمەد سەعید عەبدولمەجید؛ قەززاز

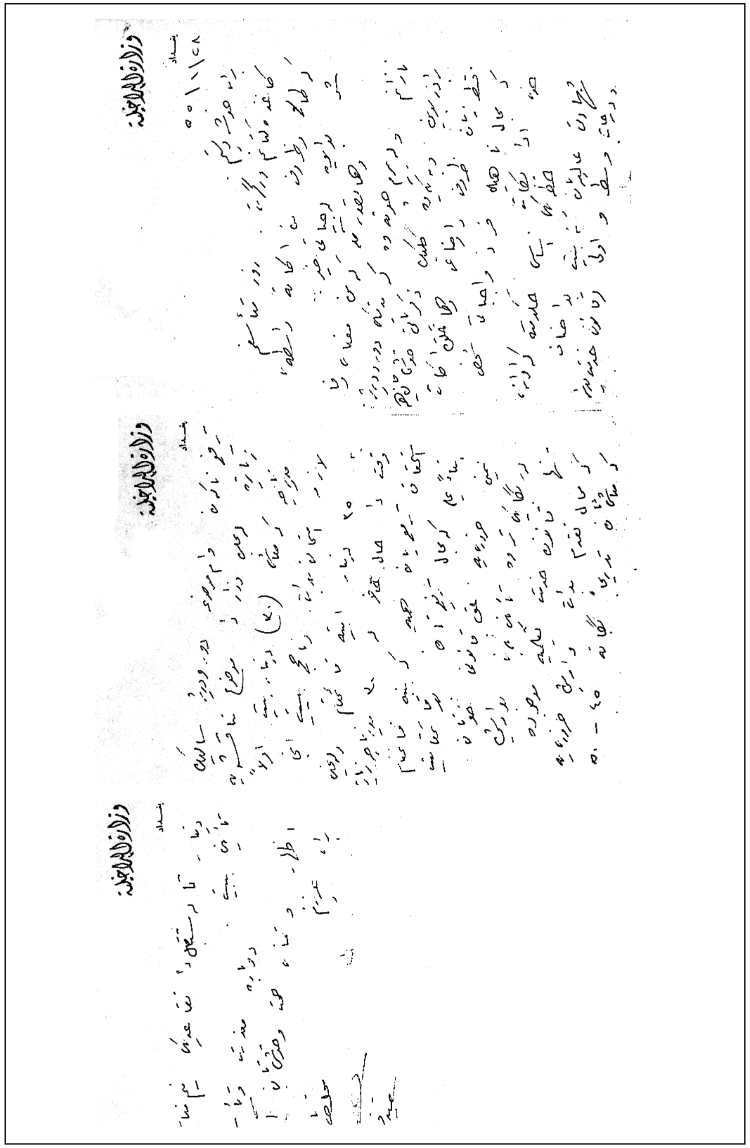
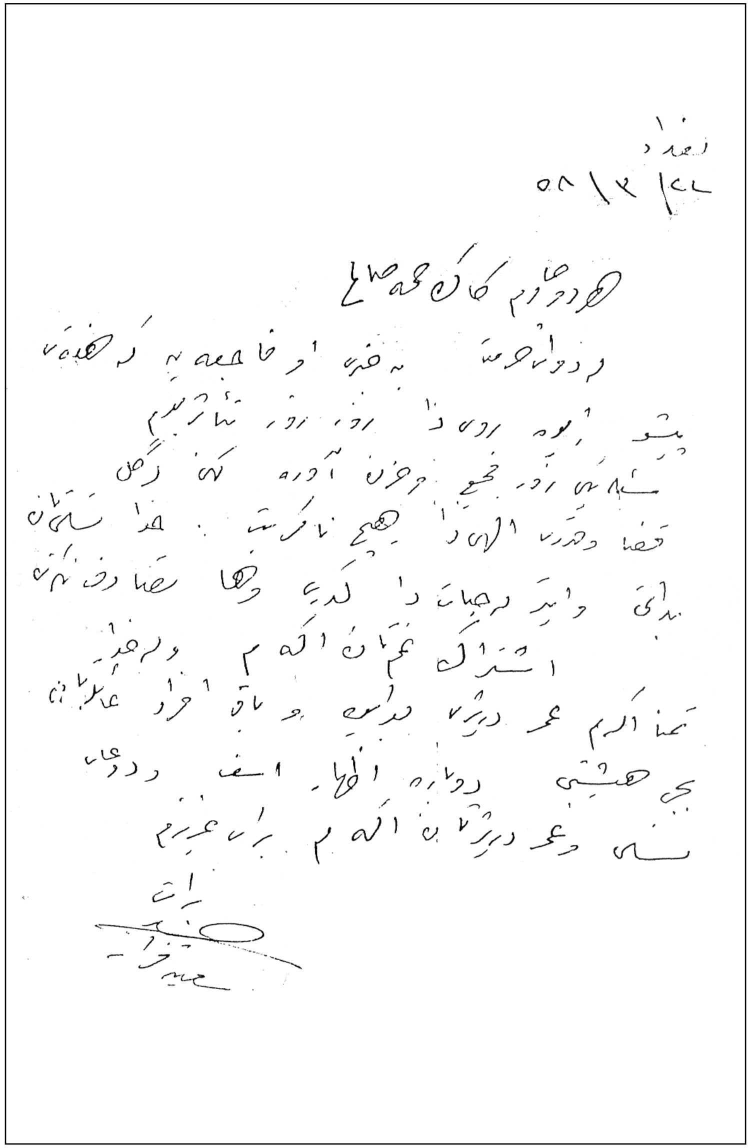
۱۵۲/۵/۲: محەمەد سەعید عەبدولمەجید؛ قەززاز